

คำมั่ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อำริม จังหวัด
เชียงใหม่

JINGJING GAO

คุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2568

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

ฝ่าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัด
เชียงใหม่

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2568

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

HMONG FABRIC : DEVELOPMENT AND IDENTITY OF HMONG ETHNIC GROUP, A
CASE STUDY OF PONGYANG SUB-DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI
PROVINCE

JINGJING GAO

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY

IN THAI STUDIES

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

BURAPHA UNIVERSITY

2025

COPYRIGHT OF BURAPHA UNIVERSITY

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณิพนธ์ได้พิจารณาคุณิพนธ์ของ JINGJING GAO ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มั่งธานี)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิต โตอติเทพย์)

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิศักดิ์ ชีระวิสิษฐ์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิต โตอติเทพย์)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มั่งธานี)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาทสุข)

..... กรรมการภายนอก

มหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติสันต์ ศรีรักษา)

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา อนุมัติให้รับคุณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทวัส แจ่มเยี่ยม)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

64810037: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ: ผ้าม้ง, พัฒนาการ, อัตลักษณ์, กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง, เชียงใหม่

JINGJING GAO : ผ้าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. (HMONG FABRIC : DEVELOPMENT AND IDENTITY OF HMONG ETHNIC GROUP, A CASE STUDY OF PONGYANG SUB-DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมคณานิพนธ์: เทพพร มังธานี, ธนิต โตคติเทพย์ ปี พ.ศ. 2568.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในพื้นที่เดียวกัน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 40 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เก็บข้อมูลผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และเชิงลึก นำเสนอผลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ระหว่างปี 2530–2567 พื้นที่ตำบลโป่งแยงมีผ้าม้ง 3 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปักม้ง และผ้าเขียนเทียนม้ง ซึ่งล้วนมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัสดุ เทคนิค ลวดลาย การใช้งาน และการสืบทอด โดยผ้าทอใยกล้วยงเปลี่ยนจากการใช้วัสดุในท้องถิ่นสู่การผสมวัสดุสมัยใหม่ ผ้าปักม้งมีการปรับลวดลาย สี และเทคนิคเพื่อตอบสนองตลาด ขณะเดียวกันยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ ส่วนผ้าเขียนเทียนม้งสะท้อนความพยายามของชุมชนในการรักษาภูมิปัญญาควบคู่กับการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนศักยภาพในการปรับตัวของชาวม้งท่ามกลางบริบทสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายรัฐที่เปลี่ยนแปลง 2) ผ้าม้งมิใช่เพียงสิ่งทอในชีวิตประจำวัน แต่เป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้างแสดงออก และต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลากหลายมิติ ได้แก่ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงของผ้าม้งในด้านต่าง ๆ ระหว่างปี 2530–2567 สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ที่ปรับตัวตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายรัฐ ขณะเดียวกันยังเผยให้เห็นบทบาทของชาวม้งในการธำรงคุณค่าเดิมควบคู่กับการสร้างความหมายใหม่ของอัตลักษณ์ในสังคมร่วมสมัย โดยมีผ้าม้งเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง

64810037: MAJOR: THAI STUDIES; Ph.D. (THAI STUDIES)

KEYWORDS: HMONG FABRIC, DEVELOPMENT, IDENTITY, HMONG ETHNIC GROUP, CHIANGMAI

JINGJING GAO : HMONG FABRIC : DEVELOPMENT AND IDENTITY OF HMONG ETHNIC GROUP, A CASE STUDY OF PONGYANG SUB-DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE . ADVISORY COMMITTEE: THEPPORN MUNGTHANEE, Ph.D. TANIT TOADITHEP, Ph.D. 2025.

This research aims (1) to study the development of Hmong fabric in Pongyang Sub-district, Maerim District, Chiangmai Province, and (2) to analyze the identity of the Hmong ethnic group as reflected through Hmong fabric in the same area. The study employed a qualitative research methodology. A total of 40 key informants were purposively selected. Data were collected through observation, semi-structured interviews, and in-depth interviews, and the findings are presented using descriptive and analytical methods. The research findings revealed that: 1) Between 1987 and 2024 (B.E. 2530–2567), three types of Hmong fabric were prevalent in Pongyang Sub-district: hemp-woven fabric, Hmong embroidery, and Hmong batik. These fabrics underwent continuous development and transformation in terms of materials, techniques, motifs, usage, and transmission. Hemp-woven fabric shifted from relying solely on local materials to incorporating modern ones. Hmong embroidery adapted its motifs, colors, and techniques to meet market demands while preserving traditional identity. Hmong batik reflected the community's efforts to preserve indigenous knowledge alongside creative development. These changes illustrate the adaptability of the Hmong people amid shifting social, economic, and governmental contexts. 2) Hmong fabric is not merely a utilitarian or aesthetic object but serves as a significant medium for constructing, expressing, and negotiating the multifaceted identity of the Hmong ethnic group. This includes cultural, historical, ethnic, social, economic, gender, aesthetic, and spiritual dimensions. The transformation of Hmong fabric during B.E. 2530–2567 reflects the dynamic nature of identity, which adapts to sociopolitical and economic contexts. At the same time, it highlights the role of the Hmong in preserving traditional values while generating new

meanings of identity in contemporary society, with Hmong fabric functioning as a central medium for the continuous communication of their ethnic identity.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณอย่างยิ่งต่อผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิต โตคติเทพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้มอบคำแนะนำอันทรงคุณค่า ให้ความสนใจใส่ใจในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย รวมถึงคอยให้กำลังใจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ข้าพเจ้าสามารถดำเนินงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมาย พร้อมกันนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์ในหลักสูตรไทยศึกษาทุกท่าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านการเรียน การวิจัย และการจัดการเอกสารต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถตลอดช่วงเวลาของการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

นอกจากนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งใจต่อมิตรภาพและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของเพื่อนนักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวจีน ที่เป็นแรงผลักดันสำคัญในช่วงเวลาที่ท้าทายของการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณชาวม้งในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลภาคสนามอย่างเต็มที่ อันนำไปสู่ความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างลึกซึ้ง รวมถึงเจ้าของผลงานวิจัยทั้งจากประเทศไทยและประเทศจีนที่ข้าพเจ้าได้ใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ และต่อยอดแนวคิดในงานวิจัยฉบับนี้

ท้ายที่สุด ข้าพเจ้าขอแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ทุกท่านในทุกระดับการศึกษา ที่ได้หล่อหลอมความรู้และทัศนคติที่ดีในการเรียนรู้แก่ข้าพเจ้า และขอขอบคุณบิดาและมารดาอย่างสุดซึ้งที่เป็นกำลังใจสำคัญและอยู่เคียงข้างเสมอในทุกช่วงเวลาของชีวิต

JINGJING GAO

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.5. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	9
2.1 องค์ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง.....	9
2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง.....	9
2.1.2 ประเภทและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง.....	13
2.1.3 การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย	16
2.1.4 องค์ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับผ้าม้ง	17
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	45
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์	45

2.3 บริบทของพื้นที่.....	56
2.3.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่	56
2.3.2 ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์	61
2.3.3 ข้อมูลประชากร	62
2.3.4 ทรัพยากรสาธารณะ	62
2.3.5 องค์ประกอบทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง.....	63
2.3.6 องค์ประกอบทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง	71
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	80
2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าม้ง	80
2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์.....	85
2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	91
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	93
3.1 รูปแบบของการวิจัย	93
3.2 หน่วยที่ใช้ในการวิจัย.....	93
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัย	96
3.4 วิธีการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัย.....	97
3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย.....	98
3.6 วิธีการนำเสนอข้อมูลของการวิจัย.....	98
บทที่ 4 ผลการวิจัย	99
4.1 พัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	99
4.1.1 พัฒนาการของผ้าทอใยกล้วยง	100
4.1.2 พัฒนาการของผ้าปักม้ง.....	132
4.1.3 พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้ง.....	200
4.1.4 พัฒนาการของเครื่องแต่งกายม้ง	245

4.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่.....	256
4.2.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม.....	256
4.2.2 อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์.....	262
4.2.3 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ.....	270
4.2.4 อัตลักษณ์ทางสังคม.....	284
4.2.5 อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ.....	294
4.2.6 อัตลักษณ์ทางเพศ.....	302
4.2.7 อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ.....	309
4.2.8 อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ.....	317
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	326
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	326
5.2 อภิปรายผล.....	340
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	346
บรรณานุกรม.....	348
ภาคผนวก.....	356
ภาคผนวก ก.....	357
ภาคผนวก ข.....	366
ภาคผนวก ค.....	368
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	372

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ลวดลายเรขาคณิตของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่จีน	37
ตารางที่ 2 ลวดลายธรรมชาติของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่จีน	37
ตารางที่ 3 ลวดลายของผ้าปักม้งในพื้นที่ไทย.....	38
ตารางที่ 4 ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่ไทย.....	40
ตารางที่ 5 จำนวนกลุ่มเป้าหมายสำหรับการวิจัย.....	94
ตารางที่ 6 การแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่และวิธีการเก็บข้อมูล	95
ตารางที่ 7 พัฒนาการของผ้าทอใยกล้วยงในระหว่างปี 2530 ถึง 2567	333
ตารางที่ 8 พัฒนาการของผ้าปักม้งในระหว่างปี 2530 ถึง 2567	333
ตารางที่ 9 พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้งในระหว่างปี 2530 ถึง 2567.....	334
ตารางที่ 10 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้ง	339

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 กี่เอว.....	19
ภาพที่ 2 ผ้าปัก “เถี่ยวฮวา” (挑花) ลายสี่เหลี่ยมของเงินเฟิง (贞丰) และผ้าปัก “เถี่ยวฮวา” (挑花).....	21
ภาพที่ 3 ผ้าปักลายด้วยด้ายสี.....	22
ภาพที่ 4 ตัวอย่างการปักผ้าติด.....	23
ภาพที่ 5 ผ้าปักแบบแยกเส้น (破线绣) ลายคนเล่นวูม้งกรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไทเจียง (台江苗族) ที่มา : พิพิธภัณฑ์มณฑลกุ้ยโจว.....	23
ภาพที่ 6 ผ้าเขียนเทียนลายดอกของจื่อจิน (织金).....	24
ภาพที่ 7 ลายมังกรในหูหนาน (ซ้าย) และ ลายมังกรในเขตตอนกลาง (ขวา)	26
ภาพที่ 8 ตัวอย่างลายปักม้งในหูหนาน (ซ้าย) และยูนนาน (ขวา).....	26
ภาพที่ 9 ตัวอย่างผ้าม้งในหู.....	27
ภาพที่ 10 ตัวอย่างผ้าปักม้งที่หลักหลายในหูหนาน	28
ภาพที่ 11 ผ้าข้อมลายดอกบัวในหูหนาน.....	29
ภาพที่ 12 ผ้าพิมพ์ครามลายนก เค้า และผีเสื้อในหูหนาน	29
ภาพที่ 13 ผ้าปักม้งแบบดั้งเดิมในยูนนาน	31
ภาพที่ 14 ผ้าปักม้งลายผีเสื้อ (ซ้าย) และลายดอกท้อ (ขวา) ในยูนนาน.....	32
ภาพที่ 15 ผ้าปักม้งลายก้อนหอย (ซ้าย) และลายดอกท้อ (กลาง) ลายทานตะวัน (กลาง) ในยูนนาน.....	32
ภาพที่ 16 ผ้าปักม้งลายรูปทรงกลมในยูนนาน	33
ภาพที่ 17 กระโปรงที่ทำจากผ้าเขียนเทียนม้งในยูนนาน.....	34
ภาพที่ 18 ลวดลายเรขาคณิตในพื้นที่จีน	35
ภาพที่ 19 ลวดลายสัตว์ในพื้นที่จีน	36

ภาพที่ 20 ลวดลายพืชพรรณในพื้นที่จีน	36
ภาพที่ 21 แผนที่ของอำเภอแมริม (ซ้าย) และตำบลโป่งแยง (ขวา)	57
ภาพที่ 22 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	58
ภาพที่ 23 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียน เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2514	58
ภาพที่ 24 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	59
ภาพที่ 25 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในตำบลโป่งแยง	59
ภาพที่ 26 องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง	60
ภาพที่ 27 ชุมม้งลาย	64
ภาพที่ 28 ชุมม้งขาว	65
ภาพที่ 29 ข้าวโบราณที่ทำจากข้าวโพดและฟักทองต้มจืด	67
ภาพที่ 30 คริสตจักรและอาศรมธรรมจาริกในหมู่บ้านม้งของตำบลโป่งแยง	68
ภาพที่ 31 พื้นที่เพาะปลูกแบบขั้นบันไดและชาวบ้านที่กำลังขายมะเขือเทศที่ปลูกเอง	68
ภาพที่ 32 หิง္งูชาผีและอุปกรณ์ที่ใช้ในระหว่างการค้าเนินพิธีกรรมด้านการรักษาโรค	70
ภาพที่ 33 โรงเรียนบ้านบวกจั่นและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ในตำบลโป่งแยง	71
ภาพที่ 34 หิง္งูชาผีบรรพบุรุษ	72
ภาพที่ 35 พิธีกรรมการไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน	72
ภาพที่ 36 กิจกรรมที่จัดขึ้นในวันประเพณีปีใหม่ม้งของตำบลโป่งแยง	77
ภาพที่ 37 ชาวม้งที่กำลังประกอบเครื่องประดับเงิน	79
ภาพที่ 38 ผู้หญิงชาวม้งที่กำลังปักผ้าและเขียนเทียนบนผ้า	80
ภาพที่ 39 ภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	92
ภาพที่ 40 หยอดเมล็ดกัญชง	101
ภาพที่ 41 เก็บเกี่ยวต้นกัญชง	102
ภาพที่ 42 ตากแดดต้นกัญชง	102

ภาพที่ 43 ดอกเปลือกกัญชง.....	103
ภาพที่ 44 ตำเส้นใยกัญชง	103
ภาพที่ 45 ต่อเส้นใยกัญชง.....	104
ภาพที่ 46 ปั่นเส้นให้เป็นเกลียว	104
ภาพที่ 47 นำเส้นใยกัญชงขึ้นไม้กากบาท	105
ภาพที่ 48 ต้มเส้นใยกัญชง	105
ภาพที่ 49 ชักเส้นกัญชง	106
ภาพที่ 50 ต้มเส้นใยกัญชงในน้ำจืด.....	106
ภาพที่ 51 รีดเส้นใยกัญชง	107
ภาพที่ 52 เส้นใยกัญชงที่สามารถนำไปทอผ้า.....	107
ภาพที่ 53 เส้นใยกัญชงที่ย้อมสีจากพืชพันธุ์ธรรมชาติ	113
ภาพที่ 54 การเตรียมเส้นอื่น	114
ภาพที่ 55 เส้นพุ่ง.....	115
ภาพที่ 56 สายรัดเอวของก๊ทอผ้าม้ง	116
ภาพที่ 57 ไม้พันผ้าของก๊ทอผ้าม้ง.....	116
ภาพที่ 58 กระสวยและฟืมของก๊ทอผ้าม้ง	117
ภาพที่ 59 ตะกอกของก๊ทอผ้าม้ง.....	118
ภาพที่ 60 กระบอกไม้ไผ่และ โคร่งไม้ยี่ดัก.....	118
ภาพที่ 61 การทอผ้าใยกัญชงและผ้าทอใยกัญชงแบบดั้งเดิม	120
ภาพที่ 62 เครื่องเหล็กทอผ้าม้ง.....	121
ภาพที่ 63 เครื่องนวดผ้าและเครื่องกรอเส้น.....	122
ภาพที่ 64 ความหลากหลายของผ้าทอใยกัญชง.....	122
ภาพที่ 65 กระโปรงผ้าใยกัญชงที่ยังใช้ในช่วงปี พ.ศ.2530	125
ภาพที่ 66 รองเท้าผ้าใยกัญชงสำหรับผู้ล่องลำ	127

ภาพที่ 67 เลือกลุมและผ้าพันหัวใยกันขงสำหรับผู้ว่างลับ	127
ภาพที่ 68 การผูกข้อมื่อเส้นใยกันขงให้เด็กที่เกิดใหม่	128
ภาพที่ 69 การผูกข้อมื่อใยกันขงในบ้านหมอผี	129
ภาพที่ 70 ผลิตภัณฑ์ผ้าใยกันขงจากกลุ่มทอผ้าควม่างจากต. โป่งแยง.....	131
ภาพที่ 71 ผ้าตารางแบบใหม่ที่ใช้ปักผ้ามั่ง	136
ภาพที่ 72 ค่ายไหมพรม (ซ้าย) และค่ายฝ้าย (ขวา)	136
ภาพที่ 73 เศษผ้าแบบสำเร็จรูป	136
ภาพที่ 74 การปักผ้าด้วยเข็ม.....	139
ภาพที่ 75 การใช้เครื่องจักรในการทำผ้ามั่ง.....	139
ภาพที่ 76 เครื่องปักผ้าด้วยคอมพิวเตอร์.....	139
ภาพที่ 77 ผ้าพิมพ์ลาย	142
ภาพที่ 78 ผ้าปักลายกันหอย.....	144
ภาพที่ 79 ผ้าปักลายดาว.....	145
ภาพที่ 80 ลายกากบาท.....	147
ภาพที่ 81 ลาย “卐” หรือ “卐”	149
ภาพที่ 82 ลายเรขาคณิต	150
ภาพที่ 83 ลายหูเสือ(ลายป้อนเจ๊จ้อ)	151
ภาพที่ 84 ลายก้างปู.....	152
ภาพที่ 85 ลายดอกเย้า	152
ภาพที่ 86 ลายหยักซ้อนกัน	152
ภาพที่ 87 ลายผีเสื้อ	153
ภาพที่ 88 ผ้าปักมั่งในช่วงระยะดั้งเดิม	155
ภาพที่ 89 ลวดลายผ้าปักมั่งในระยะเปลี่ยนผ่าน	156
ภาพที่ 90 ลวดลายผ้าปักมั่งในระยะเปลี่ยนผ่าน	157

ภาพที่ 91 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะเปลี่ยนผ่าน	157
ภาพที่ 92 ผ้าปักม้งในช่วงต้นของช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน	159
ภาพที่ 93 ผ้าปักม้งในช่วงกลางถึงปลายของระยะเปลี่ยนผ่าน	161
ภาพที่ 94 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดคร่อมสมัย	162
ภาพที่ 95 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดคร่อมสมัย	162
ภาพที่ 96 ผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดคร่อมสมัย	165
ภาพที่ 97 วิธีการปักไขว้	169
ภาพที่ 98 ตัวอย่างการปักไขว้	169
ภาพที่ 99 การปักไขว้ของชาว ม้งในตำบลโป่งแยง	169
ภาพที่ 100 เทคนิคการปักไขว้แบบใหม่	170
ภาพที่ 101 วัสดุที่ใช้สำหรับปักแปะผ้า	171
ภาพที่ 102 การปักแปะผ้าของชาว ม้งในตำบลโป่งแยง	171
ภาพที่ 103 ตัวอย่างการปักแปะผ้า	172
ภาพที่ 104 วิธีการปักทึบ	173
ภาพที่ 105 การปักทึบของชาว ม้งในตำบลโป่งแยง	173
ภาพที่ 106 ตัวอย่างการปักทึบ	174
ภาพที่ 107 เสื้อผ้าของผู้ชายชาว ม้ง	175
ภาพที่ 108 กางเกงและผ้าคาดเอวของผู้ชายชาว ม้ง	176
ภาพที่ 109 เสื้อผ้าด้านหน้าของผู้หญิงชาว ม้ง	177
ภาพที่ 110 เสื้อผ้าด้านหลังของผู้หญิงชาว ม้ง	177
ภาพที่ 111 กระโปรงและผ้าคาดเอวด้านหน้าของผู้หญิงชาว ม้ง	178
ภาพที่ 112 กระโปรงและผ้าคาดเอวด้านหลังของผู้หญิงชาว ม้ง	178
ภาพที่ 113 เป้ผู้ม้ง	179
ภาพที่ 114 โครงการประเพณีปีใหม่ ม้ง ปี พ.ศ.2567 ในตำบลโป่งแยง	181

ภาพที่ 115 การเดินขบวนของหมู่บ้านม้งต. โป่งแยงในงานประเพณีปีใหม่ม้ง.....	181
ภาพที่ 116 การแต่งกายแบบม้งของเจ้าบ่าวเจ้าสาว.....	182
ภาพที่ 117 รองเท้าใยกัญชงที่ปักผ้าม้งสำหรับผู้ล้งลับ.....	183
ภาพที่ 118 การแต่งกายแบบยุคสมัยใหม่ในงานประเพณีปีใหม่ม้ง	188
ภาพที่ 119 ผลิตภัณฑ์ผ้าปักม้ง.....	190
ภาพที่ 120 การเรียนปักผ้าของสมาชิกกลุ่มควม่าง.....	195
ภาพที่ 121 การร่วมกิจกรรมปักผ้าม้งของนักเรียนใน โรงเรียนหมู่บ้าน	198
ภาพที่ 122 คู่มือลายผ้าปักม้ง.....	199
ภาพที่ 123 ใบฮ่อม.....	203
ภาพที่ 124 หลาจ้ง(ซ้าย) และ กะละม้ง โลหะ(ขวา).....	204
ภาพที่ 125 ผ้าใยกัญชงนำเข้า.....	207
ภาพที่ 126 จี๊ฝั้ง.....	207
ภาพที่ 127 เตาละลายจี๊ฝั้งแบบไฟฟ้า.....	208
ภาพที่ 128 เครื่องปั่นลายผ้าม้ง.....	210
ภาพที่ 129 ลายเงินแท่งรูปอินเดีย.....	213
ภาพที่ 130 ลายดาเพชร.....	214
ภาพที่ 131 ลายภูเขาและสายน้ำ.....	214
ภาพที่ 132 ลายตีนไก่ใหญ่.....	214
ภาพที่ 133 ลายภูเขา.....	215
ภาพที่ 134 ลายตีนแมว.....	215
ภาพที่ 135 ลายดอกแตงกวา.....	215
ภาพที่ 136 ลายเมล็ดข้าวเปลือก.....	216
ภาพที่ 137 ลายสามเหลี่ยม.....	216
ภาพที่ 138 ลายใยแมงมุม.....	216

ภาพที่ 139 ลายเส้นจุด	217
ภาพที่ 140 ลายก้นหอย	219
ภาพที่ 141 ลายดาว	220
ภาพที่ 142 ลายหูเสือ.....	220
ภาพที่ 143 ลาย “卐” หรือ “卐”	221
ภาพที่ 144 ลายเถาวัลย์จากต. โป่งแยง	221
ภาพที่ 145 ลายเถาวัลย์จากพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีน	222
ภาพที่ 146 ลวดลายผ้าเขียนเทียนม้งในช่วงปี พ.ศ.2550-2567.....	222
ภาพที่ 147 การร่างลวดลาย.....	226
ภาพที่ 148 เทียนที่ใช้สำหรับเขียนผ้า.....	227
ภาพที่ 149 การเขียนลวดลายบนผ้า	228
ภาพที่ 150 ผ้าที่เขียนเทียนเสร็จแล้ว	228
ภาพที่ 151 การเตรียมสีย้อม.....	229
ภาพที่ 152 การย้อมสีผ้า.....	230
ภาพที่ 153 การล้างสีออกจากผ้า	230
ภาพที่ 154 การต้มผ้าเขียนเทียน.....	231
ภาพที่ 155 การเก็บสีที่ล้างจากน้ำ.....	231
ภาพที่ 156 การตากผ้า.....	232
ภาพที่ 157 การย้อมสีผ้าที่หลากหลาย.....	232
ภาพที่ 158 กระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง.....	235
ภาพที่ 159 การเก็บจิกของกระโปรงม้ง	235
ภาพที่ 160 เป้ฮุ่มเด็กผ้าเขียนเทียนม้ง.....	237
ภาพที่ 161 ผลิตภัณฑ์ผ้าเขียนเทียนม้งในระยะต่อ ยอดक्रमสมัย	241
ภาพที่ 162 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2530	247

ภาพที่ 163 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2530.....	247
ภาพที่ 164 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2540	249
ภาพที่ 165 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2540.....	250
ภาพที่ 166 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2550	252
ภาพที่ 167 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2550.....	253
ภาพที่ 168 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2560.....	255
ภาพที่ 169 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2560.....	255
ภาพที่ 170 การต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติของชาวม้งต. โป่งแยง	268
ภาพที่ 171 เสื้อผ้าของม้งลาว (ซ้าย) และม้งเวียคนาม (ขวา)	273
ภาพที่ 172 การเรียนรู้วิถีทอผ้ากะเหรี่ยงคอยาวของชาวม้งต. โป่งแยง.....	274
ภาพที่ 173 การแต่งกายของชาวม้งต. โป่งแยงในชีวิตประจำวัน	275
ภาพที่ 174 ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่และแขกที่มาเยือน	276
ภาพที่ 175 ชาวม้งภาคเหนือ นำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมมาถวายทอดพระเนตรในปี พ.ศ.2547.....	277
ภาพที่ 176 สมาชิกวุฒิสภากับประธานกลุ่มควม่าง	278
ภาพที่ 177 ชุดม้งที่ถูกจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของหมู่บ้านม้งต. โป่งแยง	280
ภาพที่ 178 ชาวม้งต. โป่งแยงถวายผ้าใยกล้วยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนาง	281
ภาพที่ 179 ชาวม้งต. โป่งแยงสาธิตการทอผ้าม้งต่อเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาฯ	282
ภาพที่ 180 ประธานกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการหลวงเยี่ยมเยือนกลุ่มควม่าง	283
ภาพที่ 181 การแต่งกายระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนรุ่นใหม่ก่อนระยะต่อยอดร่วมสมัย	284
ภาพที่ 182 การแต่งกายระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนรุ่นใหม่หลังช่วงปี 2555.....	285
ภาพที่ 183 การเผยแพร่ผ้าม้งผ่านช่องทางต่าง ๆ ของชาวม้งต. โป่งแยง.....	287
ภาพที่ 184 การเผยแพร่วัฒนธรรมผ้าม้งของต. โป่งแยงจากสื่อต่าง ๆ	288
ภาพที่ 185 หน่วยงาน องค์กร และมหาวิทยาลัยช่วยพัฒนาผ้าม้งของต. โป่งแยง	289

ภาพที่ 186 ผู้หญิงชาวม้งเข้าร่วมการอบรมที่จัดโดยกลุ่มผลิตผ้าในหมู่บ้าน	290
ภาพที่ 187 การรับรางวัลของผู้ผลิตผ้าม้งในต. โป่งแยง.....	291
ภาพที่ 188 แผนภาพการแนะนำองค์กรการท่องเที่ยวบ้านแม่สาใหม่	299
ภาพที่ 189 ช่องทางต่าง ๆ ของการจัดการองค์กรผ้าม้งในบ้านแม่สาใหม่	300
ภาพที่ 190 ชาวม้งต. โป่งแยงที่ทำธุรกิจส่วนตัวเกี่ยวกับผ้าม้ง	301
ภาพที่ 191 ผู้ชายชาวม้งช่วยตัดและขนต้นกล้วย	304
ภาพที่ 192 เครื่องเงินที่ทำจากผู้ชายชาวม้ง	305

บทที่ 1 บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

Stuart Hall (1997) เคยเสนอแนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” ว่า “วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับ ความหมายของการร่วมกัน” “การร่วมกัน” สามารถถูกมองว่าเป็นสังคม ประเทศชาติพันธุ์ หรือ ส่วนรวม ซึ่งโดยทั่วไปจะใช้วิธีที่คล้ายกันในการอธิบายโลก และแสดงออกถึงความเป็น “ค่านิยม ร่วมกัน” ในลักษณะที่เข้าใจร่วมกัน ภายในระบบสังคมและวัฒนธรรมอันขนาดใหญ่นี้ เนื่องจาก ในทางปรนัยมีต้นกำเนิดและวัฒนธรรมที่ร่วมกัน จึงทำให้ในทางอ้อมเกิดการระบุตัวตนและถูก แบ่งเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งมีการเรียกว่าเป็น กลุ่มชาติพันธุ์ ในทางอ้อมการมี จิตสำนึกของอัตลักษณ์ตัวตนคือการมีความรู้และความเข้าใจต่อกลุ่มเราและกลุ่มเขา ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นจิตไร้สำนึกของกลุ่ม (collective unconscious) แต่บางครั้งก็ถูกเสริมสร้างและต่อยอดด้วยความ ช่วยเหลือของมาตรฐานทางปรนัยบางอย่าง (Sun Jiuxia, 1998) วัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ เป็นระบบ ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้จิตสำนึกของอัตลักษณ์ ด้วยการยอมรับและการตรวจสอบวัฒนธรรมตนเองใน ระดับสูงจากคนในกลุ่ม และก่อให้เกิดระบบที่มีความมั่นคง ซึ่งสามารถสืบทอดและดำเนินต่อไป ได้ การมีวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นจะต้องขึ้นอยู่กับด้านนิเวศน์ธรรมชาติและนิเวศน์มนุษย์ เช่น ภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ผ้า เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุชนิดหนึ่ง ซึ่งหมายถึงวัสดุที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบน โดยผ่าน กระบวนการผลิตจากการนำวัตถุดิบธรรมชาติหรือวัตถุดิบที่สังเคราะห์ขึ้นมาสานหรือทอด้วยเส้น ใย แล้วนำมาประดับและตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายหรือข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตามความต้องการ ผ้าทอและเครื่องถักทอจึงถือเป็นของใช้ที่แสดงถึงการริเริ่มความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ แต่ละ พื้นที่และแต่ละชาติพันธุ์มักจะมีกรรมวิธีการทอผ้าหรือการผลิตผ้าที่มีรูปแบบและลักษณะแตกต่าง กันไป ทั้งความแตกต่างด้านการใช้วัตถุดิบ ด้านเทคนิคการผลิต ด้านการใช้สี ด้านลวดลายของผืน ผ้า ตลอดจนบทบาทของผ้า และผ้ายังเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดตัวเรามากที่สุด เพราะผ้านอกจากได้ตอบสนอง ต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตด้านการใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวันของมนุษย์แล้ว ยังสามารถบ่งบอกถึงความชอบของมนุษย์ในยุคหนึ่ง ๆ อีกทั้งยัง สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มพื้นที่นั้น ๆ ได้อีกด้วย เช่น ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ สภาพชีวิต และฐานะสังคม เป็นต้น นอกจากนี้การใช้ผ้าในแต่ละช่วง อายุ แต่ละช่วงเวลา และในแต่ละโอกาสยังมีความหมายที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงเห็นว่า ผ้าได้สร้าง ความสำคัญและประโยชน์ให้กับมนุษย์ ได้เข้ามาเป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตของ ทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย ผ้าจึงเป็นงานศิลปะทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึง

อัตลักษณ์และความเป็นตัวตนของมนุษย์ และการเปลี่ยนแปลงของผ้าในแต่ละช่วงเวลาก็ได้แสดงถึงพลวัตทางอัตลักษณ์ของกลุ่มคนนั้น ๆ ได้อีกด้วย

อัตลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่สามารถแสดงให้เห็นถึงตัวตนของกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่เกิดขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ ตามที่ทฤษฎีเฟื่องฟูสกุล (2546) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า “อัตลักษณ์ เป็นจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่าเป็นใคร มีความเป็นมาและแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายของการแสดงออก” ภายใต้บริบทสังคมที่แตกต่างกันการแสดงตัวตนสามารถเปลี่ยนแปลงไปมาได้ อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง และมีความไม่เป็นสากล อัตลักษณ์จะถูกสร้างขึ้นภายใต้บริบทของสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ และแสดงอัตลักษณ์ของตนเองผ่านวิธีการหลายรูปแบบ จนแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นใคร และแตกต่างกับคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไร ซึ่งผ้าเป็นวิธีการรูปแบบหนึ่งที่สามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ของมนุษย์ ดังเช่นในสังคมประเทศไทยการถักทอผ้าเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งมาแต่โบราณ สืบเนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยจะพบว่า แต่ละพื้นที่แต่ละชาติพันธุ์จะมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง และผ้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จึงย่อมมีลักษณะและรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น ผ้าไทยวน ผ้าไทลื้อ ผ้าไทยพวน ผ้าไทครั่ง และผ้าม้ง เป็นต้น เพราะการสร้างผ้านั้นได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางพื้นที่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงค่านิยมในสังคมที่สืบทอดกันมาจากกลุ่มชนต้นกำเนิด (กิตติคุณ วัฒนะ จูฑะวิภาต, 2555) แต่ละชาติพันธุ์จึงใช้วิธีการทอผ้า การสร้างลวดลายของผ้า และการประดับผ้า เพื่อสร้างความหมายและเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มตนเองผ่านผ้า

ผ้าม้ง เป็นผ้าประจำเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นหนึ่งในบรรดาผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย เป็นผ้าที่มีความโดดเด่น โดยมีลักษณะ รูปแบบ และลวดลายที่ไม่เหมือนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ประเทศไทย ผ้าม้งมีประวัติยาวนานถึงพันปีเช่นเดียวกับประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยผ้าม้งเคยถูกบันทึกไว้เป็นครั้งแรกในเอกสารโบราณจีนในช่วงเวลาปีก่อนคริสต์ศักราช 179-121 ตอนสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกของจีนที่ชื่อว่า 《淮南子集释》 (กัมกีร์ปรัชญาหวนหนานจือ) จึงอาจกล่าวได้ว่า ผ้าม้งที่กลุ่มชาวม้งไทยได้สืบทอดกันมานั้นมีต้นกำเนิดจากพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีน ดังข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนหนึ่งได้อพยพจากพื้นที่ตอนใต้ของประเทศจีนสู่พื้นที่ภาคเหนือ โดยพวกเขาได้อพยพเข้ามาถึงพื้นที่ประเทศไทยในเวลาประมาณปี 2400 (สมัย สุทธิธรรม, 2541) จากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและสภาพสังคม ผ้าม้งที่กลุ่มชาวม้งในพื้นที่ประเทศไทยได้นิยมนั้นจึงกลายเป็นวัฒนธรรมทางศิลปะอย่างหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ประเทศไทย ซึ่งแตกต่างกับผ้าม้งที่พบในพื้นที่ประเทศอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สามารถใช้แยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับชาติพันธุ์กลุ่ม

อื่น ๆ ในพื้นที่ประเทศไทยอีกด้วย ตั้งแต่กลุ่มชาวม้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ประเทศไทยจนถึงยุคทศวรรษ 2020 นี้ ผ้าม้งได้ถูกเปลี่ยนผ่านตามความต้องการจากกลุ่มชาวม้ง ทั้งวัสดุ เครื่องผลิต กรรมวิธีการผลิต รูปแบบ ลวดลาย ตลอดจนบทบาทของผ้า ยิ่งในยุคที่มีกระแสร่วมสมัยนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ผ้าในสังคม ผู้ผลิตผ้ายังได้พยายามนำวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมาผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่ จึงทำให้วัฒนธรรมเก่าถูกแปลงรูปและสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผ้าม้งในประเทศไทย พบว่า ตั้งแต่เวลาประมาณปี 2500 ซึ่งเป็นช่วงปีที่เริ่มมีการตีพิมพ์หนังสือและเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังเช่น หนังสือเรื่อง “ชาวเขา : เรื่องและภาพจากชีวิตจริงของชาวเขาบนแผ่นดินไทย” ของสุรพงษ์ บุนนาคที่ถูกพิมพ์ครั้งแรกในปี 2506 ในหนังสือเรื่องนี้ได้กล่าวถึงผ้าม้งในมุมมองกว้าง แต่จากรูปภาพในหนังสือได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะและรูปแบบของผ้าม้งและชุดม้งในยุคนั้นอย่างชัดเจน พบว่า ผ้าม้งในยุคช่วงปี 2500 มีความแตกต่างที่ชัดเจนจากผ้าม้งยุคใหม่ และในเวลาหลังปี 2501 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จเยี่ยมชุมชนภาคเหนือเป็นครั้งแรก พื้นที่ทางภาคเหนือในประเทศไทยได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา โดยเฉพาะด้านคมนาคม จึงทำให้นักวิชาการไทยเริ่มเข้าไปเก็บข้อมูลและบันทึกวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหมู่บ้านม้งทางภาคเหนือของประเทศไทยมากขึ้น และทำให้วัฒนธรรมม้งได้มีโอกาสเผยแพร่ในสังคมไทยอย่างเป็นทางการ ซึ่งจากการทบทวนและเปรียบเทียบผ้าม้งที่ถูกบันทึกในหนังสือและเอกสารตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา พบว่า ผ้าม้งในพื้นที่ประเทศไทยได้เกิดการพัฒนาการ โดยเฉพาะเริ่มจากทศวรรษ 2540 ผ้าม้งได้มีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ผ้าม้งได้ถูกเผยแพร่ในสังคมไทย ทั้งผ้าม้ง ชาวม้ง และหมู่บ้านม้งได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในปี 2562 สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินีทรงได้แต่งกายชุดฉลองพระองค์ที่ปรากฏลวดลายม้งอันสวยงามปราณีตในวันเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ประจำปีการศึกษา 2562 และในวันที่ 9 ธันวาคมของปีถัดมา พระองค์ทรงฉลองพระองค์ชุดที่ประดับด้วยลวดลายกันหอยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในการเฝ้ารับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จึงเห็นได้ว่า ผ้าม้งไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย มีความหมายที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถแสดงถึงความคิดร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ประเทศไทย

ผ้าม้งเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนถึงอารมณ์จิตใจความรู้สึกของชาวม้ง เป็นวัฒนธรรมที่มีการผสมระหว่างด้านมนุษย์กับธรรมชาติ ด้านวัตถุกับจิตวิญญาณ และด้านการใช้เป็นจริงกับ

รสนิยม ฯลฯ ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาของตนเอง แต่ด้วยเหตุที่ไม่มีอักษรใช้สำหรับจดบันทึก ชาวม้งในอดีตเพื่อบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เจอในชีวิตประจำวัน พวกเขาจึงใช้วิธีการปักลายและเขียนลายบนผ้า โดยการแปรความหมายมาเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ การศึกษาผ้าม้งจึงสามารถเข้าใจถึงพลวัตทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทั้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ เป็นต้น

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงต้องการศึกษาผ้าม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มม้งลาย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มใหญ่ในประเทศไทยที่ได้สืบทอดความหลากหลายทางภูมิปัญญาการทำผ้าม้ง โดยใช้วิธีการลงภาคสนามที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในตำบลโป่งแยงมีหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งรวมทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) บ้านบวจัน (หมู่ที่ 7) บ้านบวคเตย (หมู่ที่ 8) บ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) และบ้านแม่สาน้อย (หมู่ที่ 10) จากการสำรวจข้อมูลทางพื้นที่พบว่า ในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของตำบลโป่งแยงได้อาศัยด้วยชาวม้งกลุ่มม้งลาย ชาวม้งกลุ่มม้งขาว และคนไทยสามกลุ่มคน โดยชาวม้งกลุ่มม้งลายมีจำนวนมากที่สุด ส่วนคนไทยมีจำนวนน้อยที่สุด และกลุ่มชาวม้งของหมู่บ้านเหล่านี้ โดยเฉพาะชาวม้งกลุ่มม้งลายส่วนใหญ่ได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่และได้ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวกว่า 100 ปี ชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้สืบทอดวัฒนธรรมผ้าม้งจากบรรพบุรุษ ทั้งภูมิปัญญาทอผ้าใยกล้วย การปักลวดลายม้ง และการเขียนเทียนบนผ้าม้ง นอกจากนี้ ในบ้านแม่สาน้อย ตำบลโป่งแยงยังมีกลุ่มทอผ้าม้ง ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ศูนย์พัฒนาชาวเขา โครงการหลวง และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น กลุ่มทอผ้ากลุ่มนี้ได้รับการและพัฒนาวัฒนธรรมผ้าม้งและทำให้ผ้าม้งได้มีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าม้ง และศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้ง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ทั้งภายในประเทศไทยและต่างประเทศ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับผ้าม้งมีจำนวนพอสมควร เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของผ้าม้ง การเปลี่ยนแปลงทางการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและสังคม การออกแบบและงานศิลปะผ้าม้ง ผ้าม้งและมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ผ้าม้งกับวัฒนธรรมการบริโภค ผ้าม้งกับเพศศึกษา ตลอดจนวัฒนธรรมผ้าม้งในบริบทโลกาภิวัตน์ เช่น สุนิดา ดุแสง (2564) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “มิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้ง” สไบทิพย์ ตั้งใจ (2558) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” เกศินี ศรีรัตน์ (2553) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้งบ้านหนองหอย ต. แม่แรม อ. แมริม จ. เชียงใหม่” Yang Yuanxiang (2022) ได้ศึกษา

งานวิจัยเรื่อง “Guizhou Miao Costume Based on Structural Semiotics Research on Embroidery Patterns” และ Yu Jingzhu (2020) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “The Style Evolution and Aesthetic Transformation of the Miao Wax Printing in Danzhai and Rongjiang” ซึ่งยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาถึงพัฒนาการของผ้าไหมและศึกษาอัตลักษณ์หลายมิติรวมกันผ่านผ้าไหม โดยเฉพาะการวิจัยถึงการเปลี่ยนแปลงของแต่ละอัตลักษณ์ผ่านการศึกษาผ้า เพราะความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมผ้าไหมกับอัตลักษณ์นั้นมีหลายชั้นหลายมิติ ตั้งแต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มรดกทางประวัติศาสตร์ บทบาททางเพศ ภูมิภาค ไปจนถึงความท้าทายเรื่องการร่วมวัฒนธรรมและการพัฒนาวัฒนธรรมภายใต้บริบทของสังคมไทยแบบโลกาภิวัตน์และทันสมัย การศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากหลายมิติสามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของแต่ละอัตลักษณ์ รวมถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างแต่ละอัตลักษณ์ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษางานวิจัยเรื่อง ผ้าไหม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ และวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 พัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร
- 1.2.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่มีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่
- 1.3.2 เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา เรื่อง ผ้าไหม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) พัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปักม้ง และผ้าเขียนเทียนม้ง และศึกษาในทางด้านวัสดุ เครื่องผลิต กรรมวิธีการผลิตตลอดจนบทบาทของผ้า 2) อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์อัตลักษณ์ทั้ง 8 ด้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากผ้าม้ง ได้แก่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ทางเพศ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ และอัตลักษณ์ทางความคิดเชื่อ

1.4.2 ขอบเขตด้านหน่วยที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยกำหนดหน่วยที่ศึกษาเป็นผ้าม้ง ซึ่งหมายถึง ผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมผ้าเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มม้งลาย การวิจัยนี้ยังต้องการใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มเป้าหมาย 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตผ้าม้ง กลุ่มผู้ที่ค้าขายผ้าม้ง กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาผ้าม้งที่ผลิตในช่วงปี 2530–2567 เนื่องจากปี 2530 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวไทย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่วัฒนธรรมภายนอกเริ่มหลั่งไหลเข้าสู่หมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ขณะเดียวกัน ตั้งแต่ปี 2512 เป็นต้นมา หมู่บ้านม้งในพื้นที่ดังกล่าวได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยในหลวงรัชกาลที่ 9 และหน่วยงานของรัฐ จนกระทั่งหลังปี 2540 ชุมชนม้งจึงมีความเจริญมากขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น และเริ่มมีการเชื่อมโยงกับสังคมภายนอกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำให้ผ้าม้งเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่การผลิต การออกแบบ และการใช้งานอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นช่วงปี 2530–2540 จึงสะท้อนลักษณะของผ้าม้งในรูปแบบดั้งเดิม ขณะที่ช่วงหลังปี 2540 เป็นต้นมา ผ้าม้งได้ปรับเปลี่ยนตามพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมากขึ้น จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งและการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

1.4.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในลักษณะกรณีศึกษา (Case Study) โดยจำกัดพื้นที่การศึกษาไว้ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากตำบลโป่งแยงมีจำนวน 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 10 ซึ่งมีจำนวน 5 หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ได้แก่ บ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) บ้านบวกจั่น (หมู่ที่ 7) บ้านบวกเตี้ย (หมู่ที่ 8) บ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) และบ้านแม่สาบ่อย

(หมู่ที่ 10) ถือว่าเป็นตำบลที่มีประชากรมั่งจำนวนมากเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย นอกจากนี้ ตำบลโป่งแยงยังเป็นที่ตั้งของศูนย์ผลิตภัณฑ์ชุมชนมั่ง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และโครงการหลวง อีกทั้งในหมู่บ้านยังมีโรงเรียน วัด โบสถ์ ตลาดนัด และร้านค้าต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก ที่สำคัญ หมู่บ้านมั่งในตำบลโป่งแยงได้รับความสนับสนุนจากทั้งราชสำนักไทยและหน่วยงานของรัฐมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จเยือนพื้นที่ตั้งแต่ปี 2512 เป็นต้นมา จนถึงปี 2567 ชุมชนมั่งในพื้นที่ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชนในด้านการพัฒนาอาชีพและการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการผลิตผ้าไหมซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหมขึ้นในพื้นที่ตำบลโป่งแยง กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มเดียวในจังหวัดเชียงใหม่ที่ประกอบด้วยสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์มั่งซึ่งพยายามรักษาและพัฒนาผ้าไหมให้เป็นทั้งมรดกวัฒนธรรมและสื่อแสดงตัวตนของชาวมั่งต่อสังคมภายนอก ด้วยเหตุนี้ ตำบลโป่งแยงจึงเป็นพื้นที่ศึกษาที่เหมาะสมในการวิเคราะห์พัฒนาการของผ้าไหม และการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

1.5. นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5.1 ผ้าไหม หมายถึง สิ่งทอที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกลุ่มมั่งลาย สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม องค์ความรู้ เทคนิค ความเชื่อ และบริบทการใช้งานที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในสังคมไทย ผ้าไหมไม่เพียงเป็นสิ่งที่มั่งมีมูลค่าทางวัฒนธรรม หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัว ต่อสู้ และยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ตลอดจนการต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในบริบทของโลกสมัยใหม่ โดยผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความหมายใหม่อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผ้าไหมของกลุ่มมั่งลายได้ประกอบด้วยรูปแบบหลัก ได้แก่ ผ้าทอโยกัญชง ผ้าปักมั่ง และผ้าเขียนเทียนมั่ง ซึ่งล้วนเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่มีความสำคัญทั้งในด้านพิธีกรรม การแต่งกาย และการแสดงออกทางวัฒนธรรม

1.5.2 กลุ่มชาติพันธุ์มั่ง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่อพยพจากสาธารณรัฐประชาชนจีนมายังภาคเหนือของประเทศไทย โดยใช้ภาษามั่งซึ่งอยู่ในตระกูลภาษามั่ง-เมียนหรือมั่ง-เย้า ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกลุ่มนี้ได้ตั้งถิ่นฐานและอาศัยอยู่ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.5.3 ชาวมั่ง หมายถึง ลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งกลุ่มมั่งลายที่อพยพจากสาธารณรัฐประชาชนจีนมายังประเทศไทย ปัจจุบันพวกเขาได้ตั้งถิ่นฐานและอาศัยอยู่ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นชาวเขาที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์อย่างเด่นชัด

1.5.4 พัฒนาการของผ้าไหม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของผ้าไหมกลุ่มไหมลายตั้งแต่ปี 2530 จนถึงปี 2567 ทั้งในด้านวัสดุที่ใช้ การพัฒนาเครื่องมือผลิต เทคนิคและกรรมวิธีในการผลิต ลวดลาย สี สัน การใช้งาน ตลอดจนบทบาทของผ้าไหมในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.5.5 ความเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ หมายถึง กระบวนการที่อัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลง หรือสร้างความหมายใหม่ ภายใต้บริบทของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป อัตลักษณ์เป็นพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง สามารถถูกสร้าง ถ่ายทอด ต่อบรรลุ และปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ผ่านสื่อทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

1.5.6 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไหม หมายถึง การที่ชาวม้งกลุ่มไหมลายยอมรับตัวตน มีจิตสำนึกร่วมกัน และตระหนักถึงความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวครอบคลุมหลากหลายมิติ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และชาติ อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ทางเพศ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ และอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ ซึ่งอัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นพลวัตที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไหม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถใช้เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และใช้ส่งเสริมผ้าไหมและชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไหมในเชิง ศิลปะ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

1.6.2 ได้ทราบถึงพลวัตทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไหมผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ และยังสามารถพบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างแต่ละอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

1.6.3 ผลการวิจัยของงานนี้สามารถใช้เป็นตัวอย่างของงานวิจัยที่ศึกษาถึงอัตลักษณ์ผ่านผ้า ผู้ที่สนใจสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างเพื่อศึกษามุมมองอื่นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ต่อไป

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่องฝ้าย : การศึกษาพัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของฝ้ายในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านฝ้ายในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังหัวข้อต่อไปนี้

2.1. องค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.2 ประเภทและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.3 การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

2.1.4 องค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับฝ้าย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์

2.3 บริบทของพื้นที่

ข้อมูลพื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฝ้าย

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 องค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Hmong) หรือ แม้ว นิยมเรียกตนเองว่า “หม้ง” หรือ “ม้ง, โหม้ง” แปลว่า อีสรชน ส่วนคำว่า “แม้ว” เป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในภาษาไทย ลาว เวียดนาม ส่วนคนจีนมักเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “เมี่ยว” (苗) แปลว่า “คนเถื่อน” แต่ชาวเขาม้งรู้สึกคำว่า “เมี่ยว” เป็นคำที่ดูถูก จึงต้องการให้เรียกว่า “ม้ง”

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่และเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ๆ ของสาธารณรัฐประชาชนจีน อีกทั้งยังได้ครองตำแหน่งที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์จีน จากการสำรวจ

สำมะโนประชากรจีนปี 2021 พบว่า มีชาวม้งจำนวน 11,067,929 คนในสาธารณรัฐประชาชนจีน สำหรับชาวม้งในสาธารณรัฐประชาชนจีนส่วนใหญ่กระจายอยู่ใน 7 จังหวัด ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้และตอนใต้ตอนกลางของจีน และในมณฑลกุ้ยโจว (贵州省) มีชาวม้งจำนวนมากที่สุด จากสำมะโนประชากรจีนปี 2020 พบว่า ชาวม้งในมณฑลกุ้ยโจว มีจำนวนประมาณ 5 ล้านคน โดยได้กระจายไปทั่วมณฑล โดยเฉพาะในเฉียนตงหนาน (黔东南) เขตปกครองตนเองเมี่ยว (苗) และต๋อง (侗) มีจำนวนชาวม้งมากที่สุด ส่วนมณฑลหูหนาน (湖南省) มีจำนวนชาวม้งอยู่ในอันดับที่สอง โดยส่วนใหญ่ได้กระจายอยู่ในเซียงซี (湘西) เขตปกครองตนเองถู่เจีย (土家) และเมี่ยว นอกจากนี้ยังได้ตั้งถิ่นฐานในมณฑลยูนนาน (云南省) มณฑลเสฉวน (四川省) เขตปกครองตนเองจ้วงในมณฑลกว่างซี (广西省) มณฑลหูเป่ย์ (湖北省) และมณฑลไห่หนาน (海南省) (Wu Xinfu&Long Boya, 1992)

ตามข้อมูลปากต่อปากและวรรณกรรมจีนที่บันทึกถึงม้ง พบว่า บรรพบุรุษของชาวม้งอาศัยอยู่ที่บริเวณตอนกลางและตอนล่างของแม่น้ำเหลือง (黄河) (ราวก่อนค.ศ. 5000 – 3000) ในสมัย “สามเมี้ยว” (三苗) (ราวก่อนค.ศ. 3000 – 2000) ได้อพยพจากแม่น้ำเหลืองสู่พื้นที่แม่น้ำแยงซี (长江) ต่อมาเนื่องจากเหตุผลด้านสงครามและความขัดแย้ง ด้านการแข่งขันทรัพยากรและแรงกดดันในการดำรงชีวิต ด้านนโยบายและแรงกดดันจากการปกครอง และด้านความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงได้ทยอยอพยพไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก และได้เข้าสู่พื้นที่ภูเขาตะวันตกเฉียงใต้และที่ราบสูงยูนนาน-กุ้ยโจว (云南-贵州) ตั้งแต่ยุคชุนชิวจ้านกั๋ว (春秋战国) (ก่อนค.ศ. 770) หลังจากนั้นในยุคราชวงศ์ถัง (唐朝) ถึงยุคราชวงศ์หมิงและชิง (明清) (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 7-17) ต่อมาเนื่องจากเหตุผลด้านสงครามและกดขี่ ด้านความกดดันของทรัพยากรที่ดิน และด้านโอกาสทางเศรษฐกิจกับการค้า ในช่วงประมาณปลายศตวรรษที่ 18 ถึงปลายศตวรรษที่ 19 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนหนึ่งได้ย้ายถิ่นจากพื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนไปยังประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาด้วยปัจจัยทั้งสงคราม การกดขี่ทางการเมือง ความยากจน และการแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น ผ่านช่องทางการตั้งถิ่นฐานของผู้ลี้ภัย และการรวมตัวของครอบครัวตั้งแต่กลางจนถึงปลายศตวรรษ 20 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนหนึ่งได้อพยพจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปยังประเทศที่สาม เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา ฯลฯ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีประวัติอันยาวนาน เคยผ่านการอพยพมาหลายครั้ง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่ลึกซึ้งและซับซ้อน และเนื่องจากในสมัยโบราณกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มที่ไม่มีภาษาแต่ไม่มีตัวอักษร ทำให้ประวัติที่สืบทอดตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบันมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ตามเอกสารจากนักวิชาการจีนได้อธิบายถึงประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งว่า เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองและเศรษฐกิจ หลังจากการเกิดขึ้นของเกษตรกรรมดั้งเดิม การอพยพของม้งยังคงดำเนินต่อไป รอยเท้า

ของพวกเขาได้แผ่กระจายไปทั่วที่ราบภาคกลาง มณฑลภาคกลางและตะวันตกเฉียงใต้ของจีน อีกทั้งยังได้ข้ามพรมแดนประเทศเข้าสู่คาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้อพยพไปยังประเทศอื่น ๆ จนถึงทุกวันนี้ จากการสำรวจเอกสารโบราณจีนที่ได้บันทึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของม้งพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ผ่านการอพยพครั้งใหญ่น้อย 5 ครั้ง โดยสรุปดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การอพยพครั้งที่ 1

ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ หลังจากเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม บรรพบุรุษของชาวม้งกลุ่มจิวตี้ (九黎集团) ได้อาศัยอยู่ในที่ราบระหว่างต้นน้ำตอนล่างของแม่น้ำเหลือง (黄河) และต้นน้ำตอนล่างของแม่น้ำแยงซี (长江) ทางตะวันออกของประเทศจีน มีการทำสงครามกับกลุ่มชนเผ่าหยานหวง (炎黄部落集团) ที่กำลังจะไปทางตะวันออก ไล่ล่าที่ราบภาคกลาง (逐鹿中原) หลังจากนั้นกลุ่มจิวตี้ (九黎集团) ได้พ่ายแพ้ซีโฮยว (蚩尤) ผู้นำของกลุ่มจิวตี้ (九黎集团) ถูกสังหาร และกลุ่มชนเผ่าดังกล่าวได้ถูกบังคับให้ออกจากที่ราบของตะวันออก และต้องอพยพไปทางตะวันตกเฉียงใต้สู่ตอนกลางของแม่น้ำแยงซี แล้วจึงได้ก่อตั้งกลุ่มชนเผ่าใหม่ที่ชื่อว่า “สามเผ่า” (三苗) (Shi Chaojiang, 2006)

2) การอพยพครั้งที่ 2

ชนเผ่าที่เหลือของซีโฮยวได้ย้ายไปทางใต้และค่อย ๆ แข็งแกร่งขึ้นในพื้นที่ทางซ้ายของดั่งทัง (洞庭) และพื้นที่ทางด้านขวาของฟ่งหลี่ (彭蠡) จนกลายเป็นที่รู้จักในนามว่า “เมืองสามเผ่า” (三苗国) หลังจากนั้นพวกเขาได้ปะทะกันอีกครั้งกับกลุ่มหัวเซี่ย (华夏集团) ที่นำโดยเหยา (尧) ชุ่น (舜) และหยู (禹) หลังจากเหยา ชุ่น และหยูทั้งสามกลุ่มได้ยกทัพไปปราบปรามม้งอย่างต่อเนื่อง กลุ่ม “สามเผ่า” (三苗) ก็พ่ายแพ้ลง และส่วนหลักที่เหลือได้ถูกบังคับให้ย้ายไปที่ภูเขาในเจียงซี (江西) และหูหนาน (湖南) ซึ่งเป็นทางทิศใต้ของทะเลสาบผ้อย้ง (鄱阳湖) และทะเลสาบดั่งทัง (洞庭湖) พวกเขาจึงถูกเรียกว่า “หนานมาน” (南蛮) “จิงมาน” (荆蛮) หรือ “จิงชู่” (荆楚) (Shi Chaojiang, 2006)

3) การอพยพครั้งที่ 3

หลังจากสงครามอันโหดร้ายของหยูกับ “สามเผ่า” (三苗) ก็ไม่มีเอกสารที่บันทึกเกี่ยวกับ “สามเผ่า” อีกต่อไป ส่วนชื่อที่แตกต่างกันเช่น “จิงชู่” (荆楚) “ชู่จิง” (楚荆) “จิงมาน” (荆蛮) และ “หนานมาน” (南蛮) ล้วนหมายถึงชุมชนชาวม้ง โดยมีบรรพบุรุษคือ “สามเผ่า” ในสมัยตั้งแต่ราชวงศ์ซางโจว (商周) จนถึงจั้นกั๋ว (战国) ตอนปลาย ลูกหลานของ “สามเผ่า” ถูกปรากฏขึ้นอีกครั้งในพงศาวดาร ชาวม้งได้ย้ายจากทะเลสาบและบริเวณหนองน้ำไปสู่หลังภูเขาสูง สภาพทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้พวกเขาต้องเริ่มต้นใหม่ และสร้างสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของตนเอง ต่อมาเศรษฐกิจสังคมของพวกเขาได้มีการพัฒนาขึ้น จากเอกสารโบราณพบว่า ราชวงศ์

ซาง (商朝) ยังคงดำเนินการพิชิตหลายครั้งเพื่อปราบปรามลูกหลานของสามแม่ว ก็คือ “จิงซู” อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่จิงซูไม่ได้ถูกกำจัดออกไป แต่ยังกลับมาแข็งแกร่งอีกครั้งในช่วงปลายราชวงศ์โจว (周朝) ในยุคนั้นชีวิตจันกั๋ว (春秋战国) พวกเขาได้พัฒนาเป็นหนึ่งในผู้อยู่อาศัยหลักของรัฐอู๋ (吴国) แต่สำหรับเรื่องที่ว่ารัฐอู๋ได้รับการสถาปนาโดยคนม้งเองหรือไม่นั้นก็ยังต้องศึกษากันต่อไป แต่ที่แน่นอนคือ อย่างน้อยชาวม้งก็เป็นผู้อยู่อาศัยหลักของรัฐอู๋ ระยะเวลาทั้งหมดตั้งแต่ยุคนั้นจนถึงยุคจันกั๋วมีการสู้รบรวม 424 ปี ในช่วง 424 ปีที่ผ่านมา ได้มีสงครามเกิดขึ้นจนส่งผลกระทบต่อชาวม้งอย่างมาก เมื่อเวลาที่อาณาจักรอู๋ยังคงแข็งแกร่ง บรรพบุรุษม้งบางคนก็ถูกบังคับให้ย้ายไปทางตะวันตกพร้อมกับผู้อาวุโสและเด็ก ๆ แล้วหลบหนีเข้าไปในเทือกเขาหวู่หลิง (武陵) และหลังจากราชวงศ์ฉิน (秦朝) ทำลายอาณาจักรอู๋ ชาวม้งจำนวนมากได้หนีไปทางตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อถึงต้นราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (西汉) แถวภูเขาแม่น้ำ และหุบเขาในเสฉวน (四川) กุ้ยโจว (贵州) หูหนาน (湖南) และหูเป่ย์ (湖北) ในปัจจุบัน ซึ่งได้เต็มไปด้วยกลุ่ม “หนานมาน” กลุ่มบางส่วนได้เข้าสู่กวางสี (广西) เช่น แถวภูเขาต้าเมียว (大山苗) และแถวซานเจียง (三江) บางคนยังได้ย้ายไปที่เกาะไหหลำ (海南岛) หลังจากนั้นชาวม้งจึงถูกเรียกว่า “หวู่หลิงมาน” (武陵蛮) และ “อู๋ซีมาน” (五溪蛮) (Shi Chaojiang, 2006)

4) การอพยพครั้งที่ 4

ในช่วงยุคนั้นชีวิตจันกั๋ว เนื่องด้วยสงครามที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาวม้งส่วนใหญ่จึงอพยพและตั้งถิ่นฐานในมณฑลหวู่หลิง (武陵郡) พวกเขาถูกเรียกในนามว่า “หวู่หลิงมาน” (武陵蛮) และเนื่องจากพวกเขาตั้งอยู่ในพื้นที่แม่น้ำห้าสาย จึงยังถูกเรียกว่า “อู๋ซีมาน” (五溪蛮) ตั้งแต่ราชวงศ์ฉิน (秦朝) และราชวงศ์ฮั่น (汉朝) ไปจนถึงราชวงศ์หมิง (明朝) ราชวงศ์แบบศักดินาได้ปฏิบัติการทางทหารขนาดใหญ่หลายครั้งเพื่อปราบปราม “หวู่หลิงมาน” และ “อู๋ซีมาน” บังคับให้ชาวม้งต้องอพยพไปทางทิศตะวันตกอีกครั้ง ส่วนใหญ่จึงได้เข้าสู่กุ้ยโจว เสฉวน และยูนนาน (Shi Chaojiang, 2006)

5) การอพยพครั้งที่ 5

ในสมัยราชวงศ์หยวน หมิง และชิง (元明清) เนื่องจากภัยพิบัติทางการเมืองและธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่เนื่องมาจากสงคราม ชาวม้งยังคงย้ายจากพื้นที่หวู่หลิงและอู๋ซีไปยังกุ้ยโจว กว่างซี และเสฉวน และเข้าสู่ยูนนานผ่านเส้นทางที่แตกต่างจากกุ้ยโจว กว่างซี และเสฉวนตอนใต้ จากนั้นผ่านยูนนาน กวางสีแล้วย้ายเข้าไปยังเวียดนาม ลาว และไทย ต่อมาจึงได้อพยพไปยังประเทศที่สาม ซึ่งนี่ถือเป็นการอพยพครั้งใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Shi Chaojiang, 2006)

ชาวม้งในปัจจุบันจึงได้กระจายอยู่ในสี่ทวีปทั่วโลก ได้แก่ เวียดนาม ไทย ลาว เมียนมาร์ สหรัฐอเมริกา แคนาดา อาร์เจนตินา ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส และเฟรนช์เกีย โดยมีชาวม้งประมาณ

3 ล้านคนอาศัยอยู่ในต่างประเทศในกว่า 10 ประเทศ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็นโลก และชาวม้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในสามประเทศ คือ เวียดนาม ลาว และไทย ถึงแม้จะมีชาวม้งที่อยู่ในเมียนมาร์บ้างก็ตาม แต่เนื่องจากสถานการณ์ภายในประเทศที่ปั่นป่วนในเมียนมาร์และการสู้รบในท้องถิ่นอย่างรุนแรง จึงทำให้ข้อมูลการกระจายตัวของชาวม้งในเมียนมาร์มีไม่มากนัก

จากข้อมูลดังกล่าวที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สรุปได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติอันยาวนานกว่าหลายพันปี แต่เนื่องจากไม่มีเอกสารใดที่สามารถให้หลักฐานที่เกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างชัดเจน ในปัจจุบันจึงเพียงทราบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ตั้งถิ่นฐานหลักในสาธารณรัฐประชาชนจีนมาอย่างยาวนาน ต่อมาเนื่องจากเหตุผลทางสงครามและอื่น ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณประเทศทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงกระจายและดำรงชีวิตแบบร่วมกันในแต่ละประเทศ

2.1.2 ประเภทและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีจำนวนประชากรมาก และมีลักษณะที่แตกต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างเด่นชัด โดยมีนักวิชาการได้ให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเภทและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้ดังนี้

บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ “จิวลี่” (九黎) “สามแม้ว” (三苗) “มาน” (蚩) และ “หนานมาน” (南蛮) ตามเอกสารโบราณจีนและข้อมูลปากต่อปากของชาวม้ง นักวิจัยประวัติศาสตร์ม้งส่วนใหญ่เชื่อว่า “จิวลี่” ที่มีผู้นำเป็นซีโหยว (蚩尤) เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนเชื่อว่าต้นกำเนิดของชาติพันธุ์ม้งสามารถสืบย้อนไปถึง “สามแม้ว” เท่านั้น (Shi Liyun & Li Yunbing, 2004) เอกสารจีนโบราณมักจะอ้างถึงบรรพบุรุษของชาวม้งว่า มาน(蚩) ม้ง(𪛗) เมี่ยว(苗) ฯลฯ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งใช้ภาษาม้งในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ภาษาม้งจัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาม้ง-เมียน หรือม้ง-เย้า อย่างไรก็ตาม ความเห็นเกี่ยวกับที่มาและลักษณะของภาษาม้งยังมีความแตกต่างกันในหมู่นักวิชาการ บางท่านจัดให้ภาษาม้งอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร (ออสโตรเอเชียติก) ไท ชินติด และอื่น ๆ ในขณะที่บางความเห็นถือว่าภาษาม้ง-เย้าเป็นสาขาหนึ่งของภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (วิซุงพงศ์ วรรณศาสตร์กุล, 2564)

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งสามารถแบ่งออกเป็นสี่ประเภท ได้แก่ Guoxiong (果雄) Meng (蒙) Ganao (嘎瑙) และ Jinmen (金門) ชาวม้งที่เรียกตนเองว่า “Guoxiong” ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขต

ปกครองตนเองเซียงซีตูเจียและเมี่ยว (湘西土家族苗族自治州) ในมณฑลหูหนาน (湖南省) ชาวหมั่งที่เรียกตัวเองว่า “Ganao” ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตปกครองตนเองเจียนตงหนานบูยี้ และเมี่ยว (黔东南布依族苗族自治州) ในมณฑลกุ้ยโจว (贵州省) และชาวหมั่งที่เรียกตัวเองว่า “Meng” มีการกระจายอยู่ในมณฑลเสฉวน (四川省) มณฑลกุ้ยโจว (贵州省) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนชาวหมั่งที่เรียกตัวเองว่า “Jinmen” มีการกระจายพันธุ์เฉพาะในมณฑลไหหลำ (海南省) เท่านั้น (Shi Liyun & Li Yunbing, 2004)

เนื่องจากชาวหมั่งมีหลายสาขา เสื้อผ้าที่แตกต่างกันอย่างมากและการเลือกปฏิบัติต่อชาวหมั่งโดยชนชั้นปกครองในราชวงศ์ที่ผ่านมา ชาวหมั่งในพื้นที่ต่าง ๆ มีทั้งหมั่งแดง หมั่งดำ หมั่งเขียว หมั่งขาว หมั่งลาย หมั่งตะวันออก หมั่งตะวันตก หมั่งกระโปรงยาว หมั่งกระโปรงสั้น หมั่งลาดสูง หมั่งไฮป้า และหมั่งเก๋ากี๋ย เป็นต้น ความหลากหลายทางสาขาจึงทำให้หมั่งมีชื่อที่เรียกว่า “ร้อยหมั่ง” (Shi Liyun & Li Yunbing, 2004)

มีบันทึกมากมายเกี่ยวกับชาวหมั่งในราชวงศ์หยวน หมิง และชิง (元明清) อย่างไรก็ตาม พวกเขามักจะรวมชนกลุ่มน้อยบางส่วนที่อยู่ติดกันหรืออาศัยอยู่กับชาวหมั่งนั้นเป็นชาวหมั่ง ดังนั้นจึงมีชื่อต่าง ๆ ปรากฏขึ้นมา เช่น “ยี่เมี่ยว” (夷苗) “จงเจียเมี่ยว” (仲家苗) “ต้งเหมียว” (侗苗) “ส่วยเจียเมี่ยว” (水家苗) และ “โหลวโหลวเมี่ยว” (佬佬苗) เป็นต้น ส่วน “ยี่เมี่ยว” และ “จงเจียเมี่ยว” คือกลุ่มชาติพันธุ์บูยี้ (布依族) ในปัจจุบัน ส่วน “ต้งเหมียว” คือกลุ่มชาติพันธุ์ต้ง (侗族) ในปัจจุบัน และ “ส่วยเจียเมี่ยว” กับ “โหลวโหลวเมี่ยว” คือ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย (水族) และกลุ่มชาติพันธุ์ยี่ (彝族) ในปัจจุบัน เนื่องจากเครื่องแต่งกาย ประเพณี และภูมิภาคที่แตกต่างกันแต่ละสาขาของหมั่งจึงได้รับชื่อต่าง ๆ ตามสีหรือประเภทของเสื้อผ้า ซึ่งมีสาขาไม่ต่ำกว่าสิบสายพันธุ์ หลังจากการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามนโยบายความเสมอภาคทางชาติพันธุ์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนและความปรารถนาของชาวหมั่ง ชื่อชาติพันธุ์จึงรวมเป็นหนึ่งเดียวว่า “เมี่ยว” (苗族) (Cen Xiuwen, 1993)

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งในประเทศไทยมีด้วยกันอยู่ 3 กลุ่ม คือ หมั่งลาย หมั่งขาว และหมั่งถั่วบ้ำ ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจมีภาษาและการแต่งกายที่คล้ายกันและแตกต่างกันบ้าง ตามสมัย สิทธิธรรม (2542) ที่ได้อธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์หมั่งโดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ หมั่งดำ หมั่งขาว หมั่งน้ำเงิน หมั่งลาย และหมั่งชื่อ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งในประเทศไทยได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ หมั่งลาย หมั่งขาว และหมั่งถั่วบ้ำ แต่เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งถั่วบ้ำมีอยู่ในจังหวัดน่านจังหวัดเดียว ซึ่งกำลังถูกกลืนโดยกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งลาย ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งในประเทศไทยจึงสามารถแบ่งเป็นเพียง 2 กลุ่มเท่านั้น ได้แก่ หมั่งลายกับหมั่งขาว

นอกจากนี้ สมัย สิทธิธรรม (2542) ยังได้อธิบายถึงกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์หมั่งว่า จากหลักฐานในสมัยราชวงศ์หยวน (元朝) กลุ่มชาติพันธุ์หมั่งได้ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ หลายกลุ่ม

เช่น มังคอก มังขาว มังน้ำเงิน ต่อมาได้มีมังคำ และมังแดงเข้ามาอีก ซึ่งทั้งหมดนี้ได้แบ่งตามลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแต่ละกลุ่ม ส่วนการเรียกชื่อกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในภาษาจีนได้มีผู้เรียกชื่อได้ถึง 53 ชื่อ หรือมากกว่านั้น แต่สำหรับการเรียกชื่อแบ่งกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อยเท่านั้น คือ มังจ้าว ซึ่งเป็นชื่อที่พวกเขาเรียกตนเอง อาจแปลได้ว่า มังเขียวหรือมังน้ำเงิน ได้แก่ มังคำ มังคอก มังลาย หรือ สมังเหล่งฮ์ ซึ่งกลุ่มมังลายนี้มีประชากรมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีกกลุ่มหนึ่ง เรียกตนเองว่า สมังเต้อ โดยมีเสียงอักษร ฮ นำแปลว่า มังขาว ประชากรมังขาวในประเทศไทยจะมีน้อยกว่ามังเขียว ส่วนมังกั่วบ๊าในประเทศไทยถูกกลืนไปเป็นมังเขียวแล้ว กลุ่มนี้จะมีชื่อเรียกในภาษาม้งว่า สมังกั่วบ๊า ซึ่งแปลว่าแขนปล้อง

วิชุงพง ศวรศาสตร์กุล และณัฐกร หิรัญโท (2561) ได้กล่าวว่า ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะสร้างบ้านตามแหล่งธรรมชาติหรือตามภูเขา ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงดูเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก และกลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังเป็นชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีเรื่องราวด้านวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างมาก วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวม้งในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ได้สร้างขึ้นมาด้วยปัญญาของตนเอง

สมัย สิทธิธรรม (2542) ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งว่า เป็นชาวเขาที่รักความเป็นอิสระ และนิสัยนี้เป็นลักษณะอันเด่นชัดที่ได้แสดงให้เห็นในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพราะพวกเขาพยายามหลีกเลี่ยงการถูกกดขี่จากรัฐบาลจีน จึงทำให้พวกเขาต้องอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่อย่างลำบาก แต่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเฉลียวฉลาดกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีลักษณะนิสัยที่ไม่ค่อยวางใจคนแปลกหน้า แต่เมื่อแน่ใจและวางใจกับผู้อื่นแล้ว พวกเขามักจะเปิดเผยจริงใจและซื่อสัตย์มากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการค้าขาย นอกจากนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังมีความละเอียดอ่อน เช่น ในเรื่องของการรักษาหน้า รักษาชื่อเสียง หากมีการเสียหน้าหรือรู้สึกอับอายอย่างมาก หนุ่มสาวกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบางคนจะใช้วิธีกินฝิ่นจนตาย ส่วนลักษณะรูปร่างของคนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีรูปร่างท่าทาง การพูดจาที่คล้ายกับคนจีน แต่อาจมีสีผิวที่คล้ำกว่าคนจีน สำหรับผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีรูปร่างสูงกว่าผู้หญิงเล็กน้อย ผู้หญิงบางคนจะมีรูปร่างหน้าตาที่สวยอย่างคนจีน แต่พวกกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักจะมีนิสัยที่ขี้อายและชอบหลบหนีคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน

จากข้อมูลดังกล่าวที่เกี่ยวกับประเพณีและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะในพื้นที่จีนมีสายพันธุ์จำนวนมาก ซึ่งไม่ต่ำกว่า 10 สายพันธุ์ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ มังลาย กับ มังขาว ซึ่งสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะภาษาและการแต่งกาย ส่วนลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะเห็นได้ว่า กลุ่ม

ชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ของตน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยสามารถเห็นได้จากด้านรูปร่างหน้าตา นิสัย วิถีชีวิต และวัฒนธรรม

2.1.3 การอพยพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2555) กล่าวว่า จากการรวบรวมตัวเลขประชากร “ม้ง” ของสถาบันวิจัยชาวเขา ในช่วงปี 2530-2531 มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พะเยา พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แม่ฮ่องสอน แพร่ ตาก ลำปาง เลย และสุโขทัย ประชากร 83,969 คน จากการสำรวจครั้งล่าสุดของกองสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ปี 2545 มีจำนวนประชากรม้งรวมทั้งสิ้น 153,955 คน

อัญชลี น่วมมี (2554) ได้กล่าวถึงการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เข้าสู่ประเทศไทยราวปี 2393 โดยเข้ามาในประเทศไทยได้ 3 จุดใหญ่ ๆ คือจุดแรก อยู่ในบริเวณแนวเมืองคาย-ห้วยทราย-เชียงของ ทางทิศเหนือสุด และเป็นจุดที่เข้ามามากที่สุด กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มนี้ได้เดินขึ้นไปตามพรมแดนพม่าแล้วมุ่งไปทางทิศใต้สู่จังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน จุดที่สอง อยู่ในบริเวณแนวสายบุรี-ปัว ทางทิศใต้ลงไป กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มนี้ได้เดินมุ่งลงไปทางทิศใต้ตามแนวพรมแดนของประเทศลาว แล้วไปสมทบร่วมกับผู้อพยพกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ค่อย ๆ แทรกซึมเข้าไปในเขตอำเภอทุ่งช้างอำเภอบัว จังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ จนกระทั่งถึงเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ จุดที่สาม อยู่ในแนวภูเขาคาย-เลย ใกล้เวียงจันทน์ เป็นจุดที่เข้ามาน้อยที่สุด ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณ 154,000 คน ประมาณ 253 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูงหรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่ จังหวัด เชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตาก

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเริ่มอพยพมาจากทิศใต้ของประเทศจีนเข้าสู่ประเทศไทยราวปี 2387-2417 ราวสองร้อยกว่าปีที่แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เข้ามาทางเวียดนาม ที่เมืองหนองเฮด ทางประเทศลาว ที่เมืองซำเหนือ และกลุ่มสุดท้ายผ่านลาวไปยังพม่าแล้วเข้ามาในประเทศไทย ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็น 3 เส้นทาง คือ 1) บริเวณไชยบุรี อำเภอบัว จังหวัดน่าน ดอยผาจิ ผาช้าง อำเภอปง จังหวัดพะเยา บางส่วนลงมาทางใต้ที่จังหวัดแพร่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ กำแพงเพชรและตาก 2) บริเวณห้วยทราย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายเป็นจุดที่มุ่งเข้ามามากที่สุด 3) บริเวณภูคานาแก้ว และด่านซ้าย จังหวัดเลย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้พูดถึง การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยได้กระจาย

ตั้งถิ่นฐานที่ 14 จังหวัด ส่วนใหญ่จะเป็นจังหวัดภาคเหนือ มีบางกลุ่มอยู่ในจังหวัดภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย คือ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ เลย และสระบุรี

สมัย สិทธิธรรม (2542) ยังได้กล่าวว่า จากปีพุทธศักราช 2400 เริ่มมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งพากันอพยพตั้งถิ่นฐานตามภูเขาสูงและที่ราบเชิงเขา โดยตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ ตาก ฯลฯ โดยมีประชากรม้งจำนวนราว 50,000 คน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ได้เข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งแรก และหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาจึงมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพเข้ามาอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีสถิติจำนวนประชากรม้งในประเทศไทยเมื่อปี 2526 มีจำนวนถึง 62,741 คนกระจายอยู่ตามพื้นที่สูงใน 14 จังหวัดของภาคเหนือ ได้แก่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และเลย

จากข้อมูลดังกล่าวที่เกี่ยวกับการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เข้ามาถึงประเทศไทยราวปี 2400 และเส้นทางที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยมีอยู่ 3 เส้นทาง คือ ทางบริเวณไชยบุรี ทางบริเวณห้วยทรายกับทางบริเวณภูคา จนได้ตั้งถิ่นฐานที่ 14 จังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พะเยา พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แม่ฮ่องสอน แพร่ ตาก ลำปาง เลย และสุโขทัย

2.1.4 องค์ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับผ้าม้ง

ผ้าม้ง เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดดเด่นด้วยลวดลายที่ละเอียดอ่อน สีสันที่หลากหลาย และเทคนิคการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ ผ้าม้งไม่ได้เป็นเพียงสิ่งทอที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา และอัตลักษณ์ทางสังคมของชาวม้ง ตามที่ An Lizhe (安丽哲) (2012) กล่าวว่า “ลวดลายบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น เป็นการแสดงออกทางภาพของปรัชญาชีวิตและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของพวกเขา ลวดลายเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงความเคารพบรรพบุรุษและธรรมชาติ แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจลึกซึ้งของพวกเขาต่อโลกใบนี้” ในขณะเดียวกันนักวิจัยด้านม้งศึกษา Zhang Xiao (张晓) และคณะยังได้กล่าวว่า (2015) “สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏบนผ้าม้ง เช่น ผีเสื้อและมังกร ไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบตกแต่ง แต่ยังสื่อถึงชีวิตความเป็นแม่ และพลัง ซึ่งเป็นการสะท้อนความเชื่อมโยงทางปรัชญาของชาวม้งกับธรรมชาติ กระบวนการผลิตผ้าม้งประกอบด้วยการปัก การย้อมด้วยสีพืช และการทอผ้า ซึ่งเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ความชำนาญสูง และลวดลายที่อยู่บนผ้าได้แสดงออกถึงแนวคิดเกี่ยวกับความกลมกลืนระหว่าง

มนุษย์กับธรรมชาติ และแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจต่อความงามและการแสวงหาจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์”

ฝ้ายมีต้นกำเนิดเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการอพยพทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ซึ่งเริ่มต้นจากภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน และชาวม้งได้อพยพไปยังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพื้นที่อื่น ๆ ทั่วโลก ฝ้ายจึงได้รับการแพร่กระจายไปด้วย ประวัติการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่เพียงแต่เป็นประวัติศาสตร์ของการเอาตัวรอดและการปรับตัวเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการของการแพร่กระจายและการสืบทอดวัฒนธรรม ฝ้ายจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของการรับรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยฝ้ายสามารถพบได้ในพื้นที่สำคัญดังนี้

- 1) สาธารณรัฐประชาชนจีน: แหล่งกำเนิดดั้งเดิมของฝ้ายที่ยังคงรักษาเทคนิคดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน
- 2) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: เช่น ไทย เวียดนาม และลาว ซึ่งฝ้ายมีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 3) สหรัฐอเมริกา: ฝ้ายถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมในกลุ่มผู้อพยพ (Wu Chuke & Xu Dexin, 2016)

ชาวม้งในแต่ละพื้นที่ได้สืบทอดวัฒนธรรมฝ้ายแบบดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ และฝ้ายได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมของพื้นที่นั้น ๆ ดังเช่นฝ้ายในประเทศไทย ชาวม้งได้อพยพจากพื้นที่จีนไปยังประเทศไทย วัฒนธรรมฝ้ายได้รับการอพยพไปยังสังคมไทยอีกด้วย ดังนั้น เพื่อศึกษานงานวิจัยเกี่ยวกับฝ้ายในพื้นที่ไทยของครั้งนี้ จึงมีความจำเป็นที่ทำความเข้าใจกับฝ้ายในพื้นที่จีน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของฝ้าย โดยผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับฝ้ายในพื้นที่สำคัญของสาธารณรัฐประชาชนจีนดังต่อไปนี้

1) ฝ้ายในมณฑลกุ้ยโจว (贵州)

กุ้ยโจวเป็นมณฑลที่มีจำนวนชาวม้งมากที่สุดในสาธารณรัฐประชาชนจีน สภาพแวดล้อมการดำรงชีวิตของชาวม้งในมณฑลกุ้ยโจวได้ก่อให้เกิดบริบทการดำรงอยู่ที่เป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาเครื่องแต่งกายและวัฒนธรรมผ้าของพวกเขา สภาพแวดล้อมนั้นได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างทัศนสัญลักษณ์กับเนื้อหาทางวัฒนธรรม เจือปนทางธรรมชาติและระบบนิเวศของมณฑลกุ้ยโจวได้วางรากฐานสำหรับการกำเนิดของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้ง และส่งผลสำคัญต่อการก่อตัวของประเภทและลักษณะของลวดลายบนฝ้าย ปัจจุบัน ประชากรม้งในกุ้ยโจวมีมากกว่า 4 ล้านคน ซึ่งถือเป็นถิ่นฐานที่สำคัญของชาวม้ง ภูมิภาคของประเทศของกุ้ยโจวประกอบด้วยที่ราบสูง ภูเขา เนินเขา และที่ลุ่ม ประชากรชาวม้งในกุ้ยโจวกระจายตัวอย่างกว้างขวาง แต่ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเล็ก ๆ และมีความหลากหลายในสายสกุล ด้วยความหลากหลายของ

สถาปณีสาสตร์ ทำให้หมู่บ้านชาวม้งในพื้นที่มีความโดดเด่นและขาดการสื่อสารกับโลกภายนอก ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศและปิดกั้น อย่างไรก็ตาม ความปิดกั้นนี้กลับช่วยรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิมและประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้านม้ง และเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการสืบทอดศิลปะผ้าม้ง

ผู้หญิงชาวม้งในก๊วยโจวได้ถือภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของการทำผ้าม้ง เทคนิคสำคัญของการทำผ้าม้งในมณฑลก๊วยโจว ได้แก่ การถัก การปัก (รวมถึงการปักลาย การติดผ้า) และการย้อมสี ซึ่ง โดยการปักผ้าของม้ง เช่น การปักผ้าม้งเฉียนซาน (雷山) การปักผ้าม้งฮวาซี (花溪) และการปักผ้าม้งเจียนเหอ (金河) และการย้อมสีของชาวม้งในเมืองตันจ้าย (丹寨) ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ระดับชาติในครั้งแรก งานฝีมือการประดับตกแต่งมีความแตกต่างกันตามพื้นที่ สาขา และกลุ่ม ด้วยเทคนิคที่หลากหลายและแตกต่างกัน บางแห่งใช้เพียงการปักหรือลายปักเพียงอย่างเดียว บางแห่งใช้หลายเทคนิคผสมผสานกัน จึงทำให้เกิดรูปแบบการตกแต่งที่บางแห่งดูเรียบง่าย มีความโบราณ และไม่ต้องมีการตกแต่งมากมาย ในขณะที่บางแห่งมีความซับซ้อน พิถีพิถัน และเต็มไปด้วยเครื่องประดับ (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ผ้าทอม้ง

ศิลปะการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมณฑลก๊วยโจวเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมม้งที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาและความสร้างสรรค์ของชาวม้ง ด้วยกระบวนการที่ซับซ้อนอย่าง การปั่นด้าย ย้อมสี ทอผ้า และการทอผ้าลวดลายผสมผสาน ชาวม้งได้สร้างสรรค์ผ้าที่มีลวดลายและความงามหลากหลาย การทอผ้าจึงไม่เพียงแต่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่บันทึกประวัติศาสตร์และแสดงอารมณ์ความรู้สึกของชาวม้ง

วัสดุหลักที่ใช้ในการทอผ้าม้งประกอบด้วยกัญชุน ฝ้าย ไหม และป่านธรรมชาติ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ เครื่องปั่นด้าย กี่ทอผ้า กระจวย มีดตัดผ้า และกี่เอว ซึ่งกี่เอวเป็นเครื่องมือดั้งเดิมที่มีโครงสร้างเรียบง่าย พกพาสะดวก และเหมาะสำหรับการทอผ้าผืนแคบ

ภาพที่ 1 กี่เอว

ที่มา : <https://images.app.goo.gl/w9YwxnMGW6rgvQMZ9>

ศิลปะการทอผ้าของชาวม้งมีกระบวนการที่พิถีพิถันและต้องการทักษะที่เชี่ยวชาญ โดยมีกระบวนการทอผ้างดังต่อไปนี้

- 1) การปั่นด้าย: ใช้เครื่องปั่นด้ายในการเปลี่ยนฝ้ายหรือเส้นใยธรรมชาติให้เป็นด้าย โดยการหมุนเครื่องปั่นด้ายด้วยมือขวาและป้อนเส้นใยด้วยมือซ้าย
- 2) การเตรียมการทอ: ด้ายที่ปั่นเสร็จจะต้องผ่านกระบวนการแปรง ข้อมสีก ล้าง และตากแห้ง ก่อนที่จะนำไปขึ้นกี่เพื่อการทอ
- 3) การทอผ้า: ขั้นตอนนี้รวมถึงการสอดด้ายพุ่งผ่านด้ายยืน การกดและปรับให้ด้ายแน่น เพื่อสร้างผ้าที่สวยงาม

การย้อมผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักใช้สีย้อมธรรมชาติ เช่น คราม เปลือกไม้ และใบพืชต่าง ๆ สีที่นิยมคือสีคราม หากต้องการสีแดงจะใช้แร่ธาตุหรือเปลือกไม้บางชนิด ส่วนสีเทาจะได้อจากการผสมเถาถ่านและพืชพื้นเมือง กระบวนการย้อมสีมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การหมัก การคนสี การย้อม และการตากให้แห้ง (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

การทอผ้าลวดลายของชาวม้งเป็นเทคนิคที่ซับซ้อนกว่า ซึ่งลวดลายจะถูกสร้างขึ้นโดยตรงบนพื้นผ้า การทอผ้าลวดลายมีสองรูปแบบ คือการทอด้วยมือและการทอด้วยเครื่อง การทอด้วยมือมักใช้เครื่องทอเอว ซึ่งต้องแรงดึงด้วยเอว เทคนิคการทอผ้าแบบนี้ถึงแม้ต้องการฝีมือที่ชำนาญ แต่เป็นวิธีการทอที่สามารถสอดแทรกเรื่องราวทางวัฒนธรรมของชาวม้งในพื้นผ้า เช่น ตำนานและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้ลวดลายที่ได้มีความหลากหลายและมีชีวิตชีวา จนกลายเป็นผลงานศิลปะที่งดงาม

ผ้าปักม้ง

ลวดลายของผ้าปักม้งในก๊วยโจวมีความหลากหลาย ซึ่งประกอบด้วยสองประเภทหลัก ได้แก่ ลวดลายเชิงนามธรรมและลวดลายเชิงรูปธรรม ลวดลายเชิงนามธรรมหมายถึงรูปทรงเรขาคณิตที่ประกอบด้วยจุด เส้น และพื้นผิว ซึ่งนอกจากจะตอบสนองความต้องการด้านองค์ประกอบแล้ว ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ชี้ให้เห็นเนื้อหาทางวัฒนธรรมในระดับลึกอีกด้วย ส่วนลวดลายเชิงรูปธรรมหมายถึงลวดลายที่สมจริง มักใช้เล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ตำนาน หรือศาสนา ลวดลายหรือรูปทรงบนผ้าปักม้งยังมีความหมายเชิงอารมณ์และสัญลักษณ์ ได้สื่อถึงความรู้สึกที่เราร้อนหรืออ่อนโยน ผู้หญิงชาวม้งในก๊วยโจวนิยมใช้ดอกไม้นานาพันธุ์ สัตว์ แมลง ปลา รวมถึงสิ่งที่เป็นที่เคารพบูชา เช่น มังกร หงส์ วัว สุนัข ผีเสื้อ นกนานาชนิด และค้างคาว เป็นลวดลายหลัก ลวดลายที่ได้มีความกระชับและเต็มไปด้วยจินตนาการที่สร้างสรรค์ของผู้หญิงชาวม้ง ชาวม้งมีความรักต่อ

ธรรมชาติ จึงเคารพธรรมชาติ และมองธรรมชาติรอบตัวเป็นลวดลายพิเศษที่สะท้อนถึงคำอวยพรสำหรับชีวิตที่ดีงามและความปรารถนาในความสุขและความเจริญรุ่งเรือง

การปักลายแบบ “เถียวฮวา” (挑花) เป็นเทคนิคการปักผ้าที่นิยมใช้ในงานศิลปะการปักผ้าม้งในกุ้ยโจว โดยเฉพาะใช้สำหรับการตกแต่งเครื่องแต่งกาย ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างเทคนิคนี้กับการปักแบบอื่น ๆ คือ ไม่ต้องวาดลวดลายลงบนผ้าล่วงหน้า และไม่ต้องใช้ลายกระดาษตัดเป็นพื้นฐาน แต่ช่างปักจะใช้ความชำนาญและความคิดสร้างสรรค์ปักลวดลายลงบนผ้าโดยตรง โดยใช้เข็มปักตามเส้นด้ายแนวตั้งและแนวนอนของผ้า วิธีนี้ในสมัยโบราณเรียกว่า “ฉั่วซา” (戳纱) โดยวิธีปักลาย “เถียวฮวา” มีอยู่ 2 รูปแบบหลัก หนึ่ง คือการปักลายด้วยเส้นด้ายที่ขานกันหรือเรียงต่อกันเป็นลวดลาย สอง คือการปักลายด้วยเส้นด้ายที่ไขว้กันเป็นรูปกากบาท ซึ่งเรียกว่า “ลายกากบาท” รูปแบบแรกเป็นที่นิยมในหมู่ชาวม้งในเขตหวงผิง (黄平) ส่วนรูปแบบที่สองนิยมในหมู่ชาวม้งในเขตฮวาซี (花溪) การปักลายแบบ “เถียวฮวา” ต้องใช้ความประณีตอย่างสูง ทุกครั้งที่ปักจะต้องนับเส้นใยผ้าเพื่อให้ลวดลายออกมาถูกต้องสมบูรณ์แบบ ลวดลายส่วนใหญ่จะมีความสมมาตร สื่อถึงความกระชับและความงดงามในเชิงศิลปะ เทคนิคการปักแบบ “เถียวฮวา” จึงได้รับการสืบทอดและแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั่วมณฑลกุ้ยโจว (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ภาพที่ 2 ผ้าปัก “เถียวฮวา” (挑花) ลายสีเหลืองของเงินเฟิง (贞丰) และผ้าปัก “เถียวฮวา” (挑花)

ลายผีเสื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งหวงผิง (黄平苗族)

ที่มา : พิพิธภัณฑ์มณฑลกุ้ยโจว

การปักลายด้วยดีบุก (锡绣) เป็นเทคนิคปักผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมณฑลกุ้ยโจว โดยใช้แผ่นดีบุกเป็นวัสดุตกแต่ง ก่อนเริ่มทำ ช่างจะนำแผ่นดีบุกมาตัดเป็นชิ้นยาวเท่ากัน จากนั้นใช้เส้นไหมปักลวดลายบนผ้าให้เกิดโครงร่าง แล้วนำแผ่นดีบุกมาจัดเรียงตามแนว

ลวดลายและเส้นใยผ้า พร้อมเย็บยึดให้แน่นด้วยเข็มและด้าย เทคนิคนี้มีความคล้ายคลึงกับการปักลายแบบ “เถี่ยวฮวา” (挑花) ในแง่ของกระบวนการ ต่อมาจะใช้เส้นไหมสีต่าง ๆ ปักแต่งเติมลายดอกไม้ในช่องว่างของลวดลาย ด้วยคุณสมบัติการสะท้อนแสงของแผ่นดีบุก ทำให้ลวดลายเปล่งประกายอ่อนโยนและสะดุดตา แสดงถึงความงดงามในด้านการจัดเรียง ความมีจังหวะ และความงามของวัสดุ จึงทำให้การปักลายด้วยดีบุกของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีคุณค่าและโดดเด่นในงานศิลปะการปัก (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ภาพที่ 3 ผ้าปักลายด้วยดีบุก

ที่มา : <http://www.gz007.net/info/culture/miaozuxixiu.html>

การปักผ้าติด (布贴工艺) หรือที่เรียกว่า การปักผ้าแปะ เป็นงานศิลปะโบราณที่มีมาตั้งแต่ยุคสมัยโบราณ มีเทคนิคการซ้อนผ้าไหมและผ้าแพร เทคนิคนี้มี 3 วิธีหลัก ได้แก่ หนึ่ง ตัดผ้าสีต่าง ๆ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม หรือแถบยาว แล้วเย็บประกอบให้เกิดเป็นลวดลาย สอง ตัดผ้าตามลวดลายที่ออกแบบไว้ แล้วใช้เทคนิคการเย็บลาย “ล็อก” เพื่อยึดติดกับเสื้อผ้า สาม ปักลวดลายเพิ่มเติมลงบนผ้าติด ในงานศิลปะการปักผ้าม้งในก๊วยโจวมักใช้ร่วมกับเทคนิคการปักและการย้อมครามเพื่อเพิ่มความหลากหลายในรูปแบบเครื่องแต่งกาย และช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับลวดลาย (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ภาพที่ 4 ตัวอย่างการปักผ้าติด

ที่มา : พิพิธภัณฑ์เครื่องแต่งกายชนเผ่า มหาวิทยาลัยแพชชั่นปักกิ่ง

การปักผ้าแบบแยกเส้น (破线绣) เป็นงานฝีมือของการปักผ้ามัดที่ยุ่งยาก ช่างปักจะต้องมีความละเอียดและความประณีต ในกระบวนการผลิต เส้นไหมหนึ่งเส้นจะถูกแยกออกเป็น 8 ถึง 12 เส้นย่อย หรืออาจถึง 16 เส้นย่อย เส้นไหมเหล่านี้จะผ่านการแช่น้ำสบู่ถั่วซึ่งช่วยให้เส้นไหมเรียบ ดึงตัว และมีความเงางาม ช่างปักจะใช้เทคนิคการปักแบบเรียบ (平绣) โดยปักตามแนวของลวดลายที่ละเอียดจนเต็มพื้นที่ และทำการเย็บขอบเพื่อสร้างลวดลายที่งดงามและละเอียด (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ภาพที่ 5 ผ้าปักแบบแยกเส้น (破线绣) ลายคนเล่นวูม้งกรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไทเจียง (台江苗族)

ที่มา : พิพิธภัณฑ์มณฑลกุ้ยโจว

ผ้าเขียนเทียนม้ง

ผ้าเขียนเทียน (蜡染) เป็นเทคนิคการย้อมผ้าแบบโบราณที่ใช้วิธีป้องกันสีไม่ให้ติดในบางส่วน ได้รับการใช้กันอย่างแพร่หลายในเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมณฑลกุ้ยโจว

และได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติกลุ่มแรกของจีน ลวดลายผ้าเขียนเทียนของก๊วยโจวมีความหลากหลาย เช่น ลายดอกไม้ นก ปลา แมลง เมฆ คลื่นน้ำ เส้น จุด วงกลม และลายเรขาคณิต เป็นต้น ซึ่งลวดลายเหล่านี้ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (China Intangible Cultural Heritage Network, 2018)

ภาพที่ 6 ผ้าเขียนเทียนลายดอกของจ้อจิน (织金)

ที่มา : พิพิธภัณฑ์มณฑลก๊วยโจว

2) ผ้าม้งในมณฑลหูหนาน (湖南)

ชาวม้งในมณฑลหูหนาน หรือ ชาวม้งเซียงซี (湘西) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตะวันตกของมณฑลหูหนาน มีพรมแดนติดกับหูเป่ย์ (湖北) ฉงชิ่ง (重庆) และก๊วยโจว (贵州) ในยุครุนจีนจั้นกั๋ว (春秋战国) พื้นที่นี้เคยเป็นดินแดนของแคว้นอู่ (楚国) จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอู่อย่างลึกซึ้ง ภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงและป่าไม้หนาแน่นได้กลายเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของชาวหูหนาน ซึ่งสามารถใช้หลักการรุกรานจากภายนอก ชาวม้งในหูหนานจึงมองว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติมีวิญญาณ ผ้าม้งในหูหนานนอกจากได้สะท้อนถึงอารมณ์และทัศนคติของพวกเขาแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งรอบตัว อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ใช้บันทึกประวัติศาสตร์และรำลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

การทำผ้าม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านม้งดั้งเดิมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับมณฑล ประกอบด้วยเทคนิคทั้งการปักผ้า การติดผ้าประดับ การวาดลวดลาย และการถักทอ เป็นต้น โดยมีเนื้อหาสร้างสรรค์ลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวันและธรรมชาติในพื้นที่เซียงซี ลักษณะลวดลายได้เน้นการออกแบบที่แปลกตาและการบิดเบือนอย่างสร้างสรรค์ การจัดองค์ประกอบลวดลายจะเน้นความ

สมดุลและความกลมกลืน การผสมผสานรูปทรงมีความยืดหยุ่น และมีการใช้สีที่สดใสและหลากหลาย ซึ่งสามารถพบงานปักม้งที่โดดเด่นที่สุดในอำเภอเฟิ่งหวง (凤凰) (Li Chujing, 2020)

ผ้าทอม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีวิธีการทอผ้าสองประเภท ได้แก่ แบบทอข้ามด้ายยืนและแบบทอทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง ซึ่งวิธีการทอแรกเป็นที่นิยมมากกว่า ตั้งแต่ชาวม้งในพื้นที่ทางตะวันออกของเซียงซี (湘西) ในหูหนาน ไปจนถึงชาวม้งในพื้นที่ทางตะวันตกของฉู่ซ่ง (楚雄) ล้วนใช้วิธีการทอแบบนี้ ในพื้นที่หูหนาน การทอผ้ามักใช้ด้ายฝ้ายหรือไหมเส้นบางเป็นด้ายยืน และใช้ด้ายฝ้ายหยาบขนสัตว์ หรือไหมเส้นหนาเป็นด้ายพุ่ง ผ้าที่ทอด้วยวิธีข้ามด้ายยืนจะมีลวดลายรูปทรงข้าวหลามตัด ลายเรขาคณิต ลายอักษร หรือลายดอกไม้กลม มักใช้ทำผ้าคลุมเตียง และเรียกว่าผ้าหยาบ (粗锦) ในอดีตยังมีการทอผ้าด้วยวิธีทอทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง โดยใช้ไหมเส้นบางหลากสีเป็นวัตถุดิบสำหรับทำผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าคลุมศีรษะ ซึ่งเรียกว่าผ้าละเอียด (细锦) (Li Chujing, 2020)

ผ้าปักม้ง

ลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนานมีรากฐานมาจากความหมายเชิงสัญลักษณ์ ลวดลายบนเครื่องแต่งกายสตรีม้งในหูหนานแบบดั้งเดิมสะท้อนถึงความหมายแห่งความมงคล ความโชคดี การเคารพธรรมชาติ และการบันทึกประวัติศาสตร์ ลวดลายเหล่านี้ยังเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการบูชาสัญลักษณ์ประจำของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถกล่าวได้ว่างานปักบนเครื่องแต่งกายสตรีม้งในหูหนาน ไม่เพียงแต่มีความประณีตและความเป็นเอกลักษณ์ และยังเป็น “คลังเก็บไว้ตัวอักษร” ที่สะท้อนถึงชะตากรรมทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงมุมมองของชาวม้งต่อโลกและจักรวาลอีกด้วย

สำหรับลวดลายงานปักม้งในหูหนานสามารถแบ่งออกเป็นลวดลายดังนี้

- 1) ลวดลายสัตว์ เช่น มังกร นกฟีนิกซ์ นก ผีเสื้อ ปลา
- 2) ลวดลายพืช เช่น ใบเมเปิ้ล ดอกโบตั๋น ดอกเบญจมาศ ดอกบัว
- 3) ลวดลายธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ
- 4) ลวดลายที่สะท้อนเหตุการณ์หรือสภาพชีวิต เช่น ดำเนินเทพนิยาย การอพยพย้ายถิ่น

ลวดลายเหล่านี้มีความละเอียด ซึ่งมีความแตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับลวดลายของงานปักในเขตม้งตอนกลาง เช่น เขตเฉียนจง (黔中) และเฉียนตงหนาน (黔东南) และเขตม้งทางตะวันตก เช่น เขตเฉียนซี (黔西) และเขตชวณเตียน (川滇) ลายปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเขตตอนกลาง (เฉียนจงและเขตตะวันออกเฉียนใต้) มีลักษณะเด่นที่เรียบง่ายและแข็งแกร่ง ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนกับลวดลายปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนานที่มีความประณีตและอ่อนช้อย ตัวอย่างเช่น ลายมังกรบนเสื้อม้งในหูหนานมีผีเสื้อละเอียด รูปทรงพลิ้วไหว มีเสน่ห์ และได้รับ

อิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนแผ่นดินใหญ่ ขณะที่ลายมังกรของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเขตตอนกลางมีเส้นสายที่เรียบง่ายและรูปทรงที่ดูดิบเถื่อน คล้ายกับโทเท็มโบราณ ส่วนลวดลายปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเขตตะวันตก (เฉียนซี เสฉวน และยูนนาน) มักเป็นลายเรขาคณิตที่มีลักษณะสมมาตรและเป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม ลวดลายปักของหูหนานมีความโดดเด่นที่การนำความคิดสร้างสรรค์เข้ามาผสมผสาน เช่น การปรับลวดลายเรขาคณิตให้เป็นรูปร่างที่มีชีวิตชีวา เช่น นกหรือดอกไม้ ที่แสดงถึงความหลากหลาย ความโรแมนติก และความมีชีวิตชีวา ซึ่งแตกต่างจากลวดลายเรขาคณิตที่เรียบง่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในยูนนาน (Li Chujing, 2020)

ภาพที่ 7 ลายมังกรในหูหนาน (ซ้าย) และ ลายมังกรในเขตตอนกลาง (ขวา)

ที่มา : Li Chujing

ภาพที่ 8 ตัวอย่างลายปักม้งในหูหนาน (ซ้าย) และยูนนาน (ขวา)

ที่มา : Li Chujing

ลายปักม้งในหูหนานมีลักษณะสีสดใสที่โรแมนติก สว่างาม และสดใส ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากลายปักม้งในเขตภาคกลาง (เฉียนจงและตงหนาน) และภาคตะวันตก (เฉียนซีและชานเตียน) ในขณะที่ภาคกลางมักใช้สีแดงและสีน้ำเงินที่แสดงถึงความบริสุทธิ์และมีพลัง ลายปักในหูหนานถึงแม้ใช้สีแดงในพื้นที่ขนาดใหญ่ แต่การจัดสียังคงมีความกลมกลืนและสว่างาม ซึ่งต่างจากลายปักในเขตภาคกลางและภาคตะวันตกอย่างชัดเจน ขณะที่ภาคตะวันตกมักใช้สีขาวเป็นพื้นหลังที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิประเทศที่มีภูเขาสูง (Li Chujing, 2020)

ภาพที่ 9 ตัวอย่างผ้าปักในหู

ที่มา : Li Chujing

สำหรับงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนานสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ตามเกณฑ์ที่หลากหลาย ดังนี้

- 1) ตามสีสัน: ลวดลายงานปักบนเครื่องแต่งกายของสตรีม้งในหูหนานแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ งานปักสีพื้น และ งานปักหลากสี
- 2) ตามวัสดุที่ใช้: สามารถแบ่งออกเป็นงานปักด้วยฝ้าย งานปักด้วยไหม งานปักด้วยเงิน งานปักด้วยดีบุก งานปักด้วยป่าน งานปักลูกบิด งานปักด้วยขนสัตว์ และงานปักด้วยทองแดง ฯลฯ
- 3) ตามลวดลายบนเครื่องแต่งกาย: สามารถแบ่งเป็นงานปักลายवाद งานปักลายติด และงานปักลายอิสระ
- 4) ตามวิธีการทำ: สามารถแบ่งได้เป็นงานปักลายแทง งานปักลายจูง งานปักลายติด งานปักลายตกแต่ง งานปักลายवाद งานปักลายเสริม และงานปักทั่วไป

นอกจากนี้ งานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหูหนานยังสามารถแบ่งตามสายตระกูลและภูมิศาสตร์ออกเป็นงานปักพันหู (盘瓠绣) งานปักซีหยงหลิวหมาน (七戎六蛮绣) งานปักจั่วจื่อหมิน (蚩尤民绣) และงานปักเหรินอี (人夷绣) โดยมีลวดลายและสไตล์ที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในอำเภอฮว้าย่วน (花垣) มีงานปักหลากหลาย ทั้งงานปักที่มีความงามอ่อนช้อยและงานปักที่มีความดิบเท่ ในอำเภอเป่าจิ่ง (保靖) และกู่จิ่ง (古文) มีงานปักซีหยงหลิวหมาน (七戎六蛮绣) ที่มีลวดลายอย่างสมดุล และสีสันเข้ากันอย่างดี ในอำเภอเฟิงหวง (凤凰) มีความละเอียดประณีต โดยเฉพาะลายปักบนเครื่องประดับไหล่ (云肩) ที่ซับซ้อนและงดงาม ส่วนในอำเภอหลู่ซี (泸溪) และพื้นที่ตางชิ่งในจีโ่ส่ว (吉首丹青) มีงานปักที่มีลักษณะเรียบง่าย และมีเอกลักษณ์แบบโบราณ

ศิลปะการปักลายผ้าในหูหนานมีเทคนิคที่หลากหลาย เช่น การปักตรง การปักไขว้ การปักแบบเกลียว การปักแบบเม็ด การปักแบบขยเส้น และการปักแบบโซ่ โดยแต่ละเทคนิคมีเอกลักษณ์และผลงานที่แตกต่างกัน สำหรับเทคนิคการปักตรงและการปักเรียบที่ใช้เส้นด้ายเรียงกันอย่างเป็นระเบียบเพื่อสร้างลวดลายที่ดูเรียบง่ายและดั้งเดิม การปักไขว้ที่ใช้เส้นด้ายไขว้กันเพื่อสร้างเอฟเฟกต์ไล่เฉดสี เพิ่มความลึกซึ้งของลวดลาย เช่น สีของกลีบดอกโบตั๋น การปักแบบเกลียวและการปักแบบ

เมื่อดำเนินการทอผ้าที่มีมิติและมีชีวิตชีวา เช่น เกสรดอกไม้ การปักแบบยกเส้นที่สร้างลวดลายเรขาคณิตซับซ้อนบนผ้า และการปักแบบโซ่ที่เน้นลวดลายวงกลมต่อเนื่องสำหรับการตกแต่งขอบลายหรือลวดลายแบบเต็มพื้นที่ จากเทคนิคพื้นฐานเหล่านี้ ได้พัฒนากลายเป็นวิธีการที่ซับซ้อน เช่น การปักลายดอกไม้ด้วยผ้า การปักลายขนเพื่อเพิ่มมิติ การทอผ้าสายที่ใช้ในการตกแต่งหรือแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการปักด้วยเส้นไหมทองและขนหางม้าที่เพิ่มความหรูหราและความมีชีวิตให้กับลวดลาย (Li Chujing, 2020)

ภาพที่ 10 ตัวอย่างผ้าปักมั่งที่หลักหลายในหูหนาน

ที่มา : Li Chujing

ผ้าข้อมมั่ง (ผ้าเขียนเทียนมั่ง)

กลุ่มชาติพันธุ์มั่งในหูหนานเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลงใหลในความงามของเครื่องแต่งกาย ความงามเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาเสมอมา และกระบวนการข้อมผ้ามั่งในหูหนานเป็นงานฝีมือที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านสุนทรียศาสตร์ของผู้คน กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยใช้วัสดุธรรมชาติในการสร้างสีสันและตกแต่งชีวิตประจำวัน

การข้อมผ้าด้วยเทียนหรือที่เรียกว่า “ลายขี้ผึ้ง” มีต้นกำเนิดในยุคฉิน (秦) และฮั่น (汉) และพัฒนาขึ้นจนถึงระดับสูงสุดในยุคราชวงศ์ถัง (唐) กระบวนการนี้ใช้ขี้ผึ้งธรรมชาติเป็นสารป้องกันการข้อม โดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การร่างลาย การเคลือบขี้ผึ้ง การจุ่มข้อม และการล้างขี้ผึ้ง ผลงานที่ได้มักมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น “ลายรอยแตก” ที่เกิดจากการซึมของสีข้อมในรอยแยกเล็ก ๆ ลวดลายเหล่านี้มักได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น พืชและสัตว์ สะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และรสนิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมั่งในหูหนาน (Xia Ruyue, 2022)

ภาพที่ 11 ผ้าย้อมลายดอกบัวในหูหนาน

ที่มา : Xia Ruyue

การย้อมมัดปมแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ “การพับและมัด” และ “การเย็บด้วยเข็ม” “การพับและมัด” เป็นการพับผ้าในรูปแบบที่มีแบบแผนหรือแบบสุ่มก่อนการมัด ผลงานที่ได้มีทั้ง ลวดลายเรขาคณิตและลวดลายธรรมชาติ ส่วนประเภท “การเย็บด้วยเข็ม” เป็นการใช้เข็มและด้าย เย็บส่วนของผ้าที่ต้องการป้องกันการย้อม ทำให้สามารถสร้างลวดลายที่ละเอียดอ่อนได้ ลวดลายที่ได้มักมีความเป็นธรรมชาติและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงความงามแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ม้งหูหนาน

การพิมพ์และย้อม หรือ “ผ้าพิมพ์คราม” มีต้นกำเนิดจากเทคนิค “夹缬” ในยุคโบราณ โดยใช้แม่พิมพ์ไม้สองชิ้นระหว่างผ้าเพื่อป้องกันไม่ให้สีย้อมซึมเข้าส่วนที่ต้องการปล่อยให้เป็นสีขาว ในยุคต่อมา เทคนิคนี้ได้รับการพัฒนาและรวมเข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งหูหนาน ลวดลายที่สร้างขึ้นมักสะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น มังกร นกฟีนิกซ์ และเต่า เป็นต้น ซึ่งสื่อถึงความแข็งแกร่ง อายุยืน และความมั่งคั่ง (Xia Ruyue, 2022)

ภาพที่ 12 ผ้าพิมพ์ครามลายนก เต่า และผีเสื้อในหูหนาน

ที่มา : Xia Ruyue

ศิลปะการย้อมผ้าของชาวม้งหูหนานไม่เพียงแต่เป็นเทคนิคในการผลิตเครื่องแต่งกาย แต่ยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายรอยแตกของการย้อมด้วยเทียน เส้นพื้นผิวจากการย้อมมัดปม หรือความคมชัดของการพิมพ์และย้อม ล้วนแสดงถึงความงดงามและภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น

3) ผ้าม้งในยูนนาน (云南)

ประชากรชาวม้งในมณฑลยูนนานมีจำนวนรองจากมณฑลกุ้ยโจวและหูหนาน โดยชาวม้งในเขตเหวินซาน (文山) คิดเป็น 80% ของประชากรชาวม้งทั้งหมดในมณฑลยูนนาน ตามบันทึกประวัติศาสตร์ของศูนย์วัฒนธรรมเมืองเหวินซาน ระบุว่าบรรพบุรุษของชาวม้งในเหวินซานมณฑลยูนนาน ส่วนใหญ่มาจากมณฑลหูหนานและกุ้ยโจว หรือบริเวณเซียงเฉียน (湘黔) ในฐานะพื้นที่ที่เป็นชุมชนสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เขตเหวินซานยังคงรักษาวัฒนธรรมผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้ได้เป็นอย่างดี

ผ้าทอม้ง

ผ้าทอม้งในมณฑลยูนนานมีอยู่สองประเภท ได้แก่ ผ้าพื้นและผ้าสี โดยผ้าสีสามารถมีได้ถึงห้าสี ลวดลายผ้าทอม้งมีที่มาจากวิถีชีวิตในท้องถิ่น โดดเด่นด้วยลวดลายตกแต่งที่มีความยืดหยุ่นและเป็นอิสระ โดยใช้รูปทรงเรขาคณิตเป็นรูปทรงหลัก ลวดลายและรูปแบบต่าง ๆ ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนเต็มผืนผ้า โดยลวดลายทั้งหมดมีความสมดุล แน่นหนา และดูงดงาม ลวดลายผ้าทอในยูนนานมีความหลากหลาย เช่น นก สัตว์ป่า ดอกไม้ ปลา แมลง ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ฯลฯ รูปแบบการแสดงออกมีความหลากหลายเช่นกัน ทั้งลวดลายเรขาคณิตที่เป็นระเบียบ ลวดลายข้าวหลามตัดแบบคลาสสิก หรือการผสมผสานระหว่างลวดลายเรขาคณิตและลวดลายธรรมชาติ การออกแบบผ้าทอม้งในยูนนานมีความเรียบง่าย โดยมีการผสมผสานจุด เส้น และพื้นผิว และจัดแต่ละองค์ประกอบเข้ากันอย่างสมดุล ทั้งด้านความหนา บาง ขนาด และการจัดวางแนวเฉียง ตรง ขว หรือซ้าย ทำให้ผ้าทอออกมามีชีวิตชีวาสดใสไร้ที่ติ แต่ยังคงเก็บความเรียบง่ายและบริสุทธิ์แบบพื้นบ้านไว้

ผ้าปักม้ง

ลวดลายดั้งเดิมของชาวม้งได้แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ส่วนบุคคลที่เข้มข้นเมื่อถ่ายทอดลงในผืนผ้า โดยองค์ประกอบที่ปรากฏมักไม่ถูกจำกัดด้วยรูปแบบหรือข้อกำหนด สำหรับลวดลายดั้งเดิมของชาวม้งในยูนนานมีรูปแบบหลักคือ “กากบาท” (+) และ “สี่เหลี่ยม” (□) ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สุดในงานออกแบบลวดลายดั้งเดิมของชาวม้ง

ชาวม้งในยุคนานมองว่าลาย “กากบาท” เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางความงาม เมื่อนำมาผสมผสานกับลาย “สี่เหลี่ยม” ผ่านการดัดแปลงและรวมเข้าด้วยกัน ลายดังกล่าวสะท้อนถึงความเคารพต่อความงามของชาวม้ง การเชื่อมโยงทั้งสองรูปแบบนี้ได้พัฒนาและประสานกันจนกลายเป็นเอกภาพที่ลงตัว โดยใช้สีสันทัดกันอย่างชัดเจนเพื่อสะท้อนความปรารถนาในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของลวดลาย ลวดลายนี้จึงกลายเป็นพื้นฐานสำคัญของลวดลายดั้งเดิมของชาวม้ง และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน งานสร้างสรรค์ลวดลายในภายหลังส่วนใหญ่ยังคงพัฒนามาบนพื้นฐานของการดัดแปลงลาย “กากบาท” และ “สี่เหลี่ยม” เพื่อเพิ่มความหลากหลายและความงามทางศิลปะในงานทอผ้าม้ง (Ren Chan, 2018)

ภาพที่ 13 ผ้าปักม้งแบบดั้งเดิมในยุคนาน

ที่มา : <https://images.app.goo.gl/YtbJa33ZJHCv1gCM7>

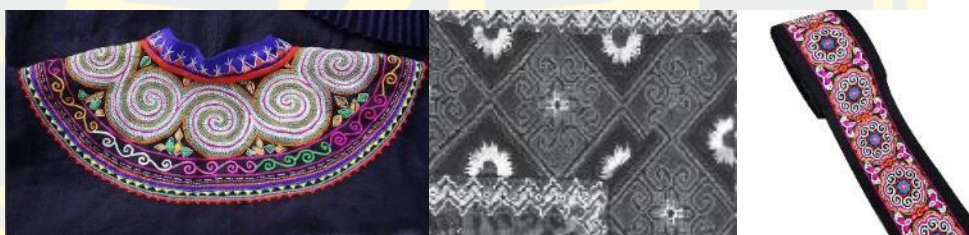
ลาย “ผีเสื้อ” และ “ดอกทับทิม” เป็นตัวแทนลวดลายดอกไม้ของชาวม้ง โดย “แม่ผีเสื้อ” ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งทุกสรรพสิ่งในโลก ลวดลาย “แม่ผีเสื้อ” ในรูปแบบต่าง ๆ จึงปรากฏอยู่ทั่วไปในงานฝีมือของชาวม้ง ในกระบวนการพัฒนาลวดลาย ชาวม้งได้ดัดแปลงรูปทรงของ “แม่ผีเสื้อ” ให้ผสมผสานกับลวดลายดอกไม้และพืชพรรณอื่น ๆ จนเกิดเป็นลวดลายที่ซับซ้อน ประณีต และมีสีสันสดใส ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับ “แม่ผีเสื้อ” ไม่เพียงแสดงถึงความสำนึกคุณต่อ “แม่แห่งสรรพสิ่ง” แต่ยังแฝงความหวังในชีวิตที่ดีงาม แม้ลวดลายจะดูซับซ้อนหรูหรา แต่กลับให้ความรู้สึกที่เบาบางและสง่างาม (Ren Chan, 2018)

ภาพที่ 14 ผ้าปักม้งลายผีเสื้อ (ซ้าย) และลายดอกทับทิม (ขวา) ในยูนนาน

ที่มา : <https://images.app.goo.gl/4f3jke2MVk27zXQP8>

ลวดลายพื้นฐานของชาวม้งยังรวมถึง “ลายก้อนหอย” “ลายดอกท้อ” และ “ลายดอกทานตะวัน” ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพและความกลมกลืนกับธรรมชาติของชาวม้ง (Ren Chan, 2018)

ภาพที่ 15 ผ้าปักม้งลายก้อนหอย (ซ้าย) และลายดอกท้อ (กลาง) ลายทานตะวัน (กลาง) ในยูนนาน

ที่มา : <https://images.app.goo.gl/wXQh68KQmWHACFzC8>

ลายรูปทรงกลมมีลักษณะเส้นสายที่อ่อนช้อย โดยลวดลายโดยรวมไม่ได้เป็นรูปทรงที่ปิดสมบูรณ์ แต่มีช่องว่างระหว่างเส้นโค้ง ทำให้เกิดความรู้สึกของการเคลื่อนไหวในพื้นที่องค์ประกอบของลวดลายรอบนอกเกิดขึ้นจากโครงสร้างภายในโดยธรรมชาติ ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยความตั้งใจ เส้นสายที่ดูเรียบง่ายกลับสร้างรูปทรงที่ซับซ้อนและน่าประทับใจได้ (Ren Chan, 2018)

ภาพที่ 16 ผ้าปักม้งลายรูปทรงกลมในยูนนาน

ที่มา : <https://images.app.goo.gl/YtbJa33ZJHCV1gCM7>

ลวดลายดั้งเดิมของชาวม้งเป็นการแสดงออกที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง ชาวม้งใช้ลวดลายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ พร้อมทั้งแฝงความหวังในชีวิตที่ดีงาม ลวดลายดั้งเดิมของชาวม้งในยูนนานมีลักษณะเด่นเป็นลวดลายเรขาคณิต เช่น รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม ลายกันหอย และลายใบเมฆมูม

ผ้าเขียนเทียนม้ง

ศิลปะการเขียนเทียนบนผ้าแบบดั้งเดิมของชาวม้งในยูนนานมีความเชี่ยวชาญและเป็นเอกลักษณ์ โดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น สีนํ้าเงินจากต้นคราม สีแดงจากพืชพื้นเมือง สีม่วงจากดอกไม้ และสีจากดอกหญ้าท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบในการย้อมผ้า ลวดลายถูกวาดด้วยปากกาเทียนที่ทำจากน้ำผึ้ง ซึ่งลวดลายส่วนใหญ่มีสะท้อนถึงธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่นํ้า ดอกไม้ นก แมลง หญ้า หรือสิ่งของในชีวิตประจำวัน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวว่า ศิลปะผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเริ่มต้นในสมัยราชวงศ์หมิง (明) และมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมในพื้นที่ยูนนาน ซึ่งเป็นแหล่งปลูกต้นกัญชงที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการทอผ้าและงานเขียนเทียนผ้า ผลงานที่ได้จากกระบวนการย้อมเทียนด้วยวัตถุดิบธรรมชาตินี้มีสีสันสดใสและกระบวนการผลิตที่เรียบง่าย นอกจากนี้ ลวดลายเขียนเทียนยังสะท้อนถึงความเชื่อของชาวม้งในเรื่องการบูชาธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ช่วยปกป้องและส่งเสริมชีวิต (Wu Huayu, 2016)

ลวดลายเขียนเทียนของชาวม้งในยูนนานเป็นการแสดงความเคารพในธรรมชาติและสัญลักษณ์ทางศาสนา ถ่ายทอดความศรัทธาต่อ “จิตวิญญาณแห่งทุกสรรพสิ่ง” และสะท้อนศิลปะและรสนิยมที่หลากหลายของชาวม้งในอดีต ศิลปะการเขียนเทียนบนผ้าแบบดั้งเดิมของชาวม้งในยูนนานใช้สีย้อมจากพืชธรรมชาติเป็นหลัก ในขณะที่การย้อมเทียนแบบสมัยใหม่มักใช้สีย้อมเคมี ซึ่งมีความแตกต่างคือวิธีการดั้งเดิมสามารถสร้าง “ลวดลายน้ำแข็ง” ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ในกระบวนการเขียนเทียนแบบดั้งเดิม ชาวม้งยังคงมีขั้นตอนพิเศษ เช่น การ “รีดผ้าแบบกลิ้ง” ซึ่ง

แตกต่างจากการใช้เตารีดในกระบวนการสมัยใหม่ นอกจากนี้ เครื่องมือที่ใช้วาดลวดลาย เช่น มีด เทียนของชาวม้ง มีลักษณะเฉพาะคล้ายขวาน และลวดลายที่สร้างขึ้นมักไม่มีรูปแบบตายตัว

ในพื้นที่ขุนนาน ลวดลายเขียนเทียนมักปรากฏบนกระโปรง ผ้าคลุมศีรษะ และเสื้อผ้าผู้หญิง โดยใช้จุดและวงกลมเป็นองค์ประกอบหลัก ลวดลายดังกล่าวยังถูกนำมาประยุกต์เข้ากับแฟชั่นสมัยใหม่ เช่น การต่อผ้าลายข้อมเทียนในส่วนสำคัญของเสื้อผ้า เช่น บริเวณไหล่ ขอบเสื้อ ปลายแขน หรือชายเสื้อ (Wu Huayu, 2016)

ภาพที่ 17 กระโปรงที่ทำจากผ้าเขียนเทียนม้งในขุนนาน
ที่มา : <https://images.app.goo.gl/wXOh68KQmWHACFzC8>

อย่างไรก็ตาม การลดลงของการปลูกต้นกัญชงและผลกระทบจากวัฒนธรรมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ได้ส่งผลให้ความนิยมในผ้าเขียนเทียนของชาวม้งลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและการเผยแพร่ผ่านสื่อใหม่กำลังช่วยให้ศิลปะการเขียนเทียนแบบดั้งเดิมนี้อีกครั้งกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง

แม้ว่าต้นกำเนิดของผ้าม้งจะสามารถสืบย้อนไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ แต่จากการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างเอกสารจากจีนและไทยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยยังคงรักษารูปแบบการผลิตผ้าม้งที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจีนในหลายประการ อย่างไรก็ตาม ในด้านของลวดลายกลับพบความแตกต่างบางประการ อันเป็นผลจากการกระจายตัวของกลุ่มม้งย่อยในแต่ละภูมิภาค รวมถึงอิทธิพลจากบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แม้จะมีความหลากหลายในรายละเอียดของลวดลาย แต่ก็ยังพบลวดลายสำคัญหลายประเภทที่ปรากฏซ้ำกันในผ้าม้งของไทยและจีน ซึ่งสะท้อนถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมร่วมกัน งานวิจัยนี้ซึ่งมุ่งศึกษาผ้าม้งในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จึงต้องทำความเข้าใจลักษณะของลวดลายผ้าปักม้งและลวดลายผ้าเขียนเทียนม้งที่ใช้ในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลจากพื้นที่อื่น ๆ อย่างมีระบบและเป็นองค์รวม ในส่วนของข้อมูลจาก

สาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้วิจัยได้รวบรวมลวดลายพื้นฐานของผ้าม้งในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีนจากงานวิจัยของ Yang Yuanxiang (2022) Zhou Meihui (2022) Li Chujing (2020) และ Yu Jingzhu (2020) ในส่วนของข้อมูลจากประเทศไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมลวดลายพื้นฐานของผ้าม้งจากเอกสารวิชาการไทย ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) (2557) สไบทิพย์ ตั้งใจ (2558) สุระเกียรติ รัตนอำนวยศิริ (2565) และภัทรีพันธุ์ พันธุ (2564) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลวดลายของผ้าปักม้งในพื้นที่จีน

ลวดลายที่ปรากฏในงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งพื้นที่จีนมีความหลากหลายและเต็มไปด้วยความหมายเชิงสัญลักษณ์ซึ่งสะท้อนถึงความทรงจำทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ ลวดลายเหล่านี้สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายสัตว์ และลวดลายพืชพรรณ ซึ่งในแต่ละประเภทสามารถแบ่งย่อยออกเป็นลวดลายเฉพาะที่มีทั้งลักษณะทางกายภาพและความหมายแฝงเฉพาะตัว

1. **ลวดลายเรขาคณิต** ประกอบด้วยลายน้ำวน ลายกากบาท ลายพื้นเลื้อย ลายเมฆ ลายฟ้าร้อง ลายวงกลมหมุนกลับ ลาย “卍” และลาย “井” (จิ่ง) ซึ่งมีรากฐานมาจาก “ลายกากบาท” ที่พัฒนาเป็นโครงสร้างซับซ้อนมากขึ้น ลายเหล่านี้มักแสดงถึงสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง ความโชคดี วงจรชีวิต และตำแหน่งสูงส่งทางสังคม ตัวอย่างเช่น ลายกากบาทแสดงถึงการเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ ลาย “卍” หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ลายวงกลมหมุนกลับ หมายถึงความเชื่อในวงจรชีวิต ส่วนลาย “井” (จิ่ง) เป็นผลจากการพัฒนารูปแบบของลายกากบาทที่แสดงถึงความมั่งคั่งและโชคลาภ

ภาพที่ 18 ลวดลายเรขาคณิตในพื้นที่จีน

ที่มา : Zhou Meihui

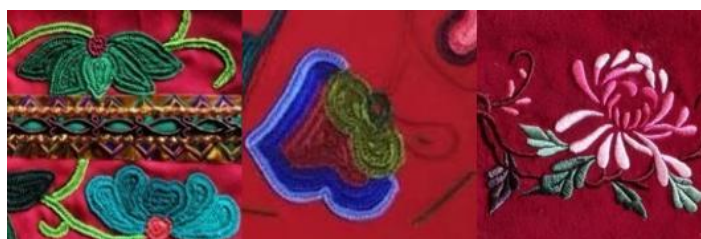
2. ลวดลายสัตว์ เช่น ลายวัว มังกร ช้าง เสือ สิงโต กวาง หมา กระต่าย หนู ไก่ กบ นกยูง นกกระจอก แมว นกอินทรี ห่าน ปลา เต่า กบ ผีเสื้อ ผี กุ้ง และมนุษย์ ซึ่งแต่ละลายมีความหมายในเชิงวัฒนธรรมที่ชัดเจน โดยเฉพาะลายมังกร ผีเสื้อ ปลา และนก ซึ่งมักพบในผ้ามังกรและแพร่งด้วยความหมายเกี่ยวกับบรรพบุรุษและจิตวิญญาณ เช่น ผีเสื้อแสดงถึงเทพผู้ให้กำเนิดในตำนานมังกรแสดงถึงสถานะสูงสุดและอำนาจ นกแสดงถึงการเชื่อมโยงกับบรรพบุรุษ ลายแมลงปอหมายถึงคุณธรรมและความถูกต้องในความเชื่อดั้งเดิม ส่วนลายนกฟีนิกซ์เป็นสัญลักษณ์ของการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

ภาพที่ 19 ลวดลายสัตว์ในพื้นที่จีน

ที่มา : Zhou Meihui

3. ลวดลายพืชพรรณ เช่น ดอกเบญจมาศ ดอกบัว ดอกไผ่ฟ้า ดอกโบตั๋น ดอกผักทอง ดอกทานตะวัน ผักกาด พริก ชะอม ใบไม้ต่าง ๆ และต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์อย่างต้นเมเปิ้ลในตำนาน ลวดลายเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อเรื่องโชคลาง ความงาม ความศักดิ์สิทธิ์ และอายุยืน เช่น ดอกบัวและดอกโบตั๋นสื่อถึงความสูงส่งและความมั่งคั่ง ลูกท้อหมายถึงอายุยืน ลายหินเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ลายดอกไผ่ฟ้าและเบญจมาศหมายถึงความงามสง่าและเกียรติยศ

ภาพที่ 20 ลวดลายพืชพรรณในพื้นที่จีน

ที่มา : Zhou Meihui

ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่จีน

ลวดลายผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่จีนมีความหลากหลาย แบ่งออกได้เป็น

2 ประเภทใหญ่ คือ ลวดลายเรขาคณิต และลวดลายธรรมชาติ

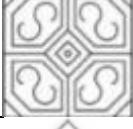
1. ลวดลายเรขาคณิต

ตารางที่ 1 ลวดลายเรขาคณิตของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่จีน

ภาพตัวอย่างของ ลวดลาย	ชื่อและคำอธิบายลวดลาย
	ลายกากบาท (“十”) ใช้รูปกากบาทเป็นองค์ประกอบหลัก สื่อถึงแนวคิดเรื่องทิศทางและระเบียบของจักรวาล
	ลายส่วสิดิกะ “卍” สื่อถึงดวงอาทิตย์ การหมุนเวียนไม่สิ้นสุด แสดงถึงการเคารพบูชาหลังธรรมชาติ
	ลายดาวแปดแฉก มีลักษณะสมมาตร รัศมีแผ่จากศูนย์กลาง สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจ และความเป็นสิริมงคล

2. ลวดลายธรรมชาติ

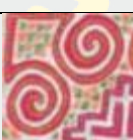
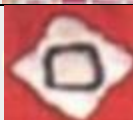
ตารางที่ 2 ลวดลายธรรมชาติของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่จีน

ภาพตัวอย่างของ ลวดลาย	ชื่อและคำอธิบายลวดลาย
	ลายเมลิ็ดข้าว สะท้อนวัฒนธรรมเกษตรกรรมของชาวม้ง เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และความศักดิ์สิทธิ์ของแผ่นดิน
	ลายผีเสื้อ มาจากตำนาน “แม่ผีเสื้อ” ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของม้ง แสดงถึงความเป็นแม่และพลังแห่งชีวิต
	ลายเถาวัลย์ ความเป็นนามธรรมและตกแต่งสูง สื่อถึงพลังชีวิต การเติบโต และความต่อเนื่อง
	ลายคลื่นน้ำ สะท้อนความเชื่อเรื่องการอพยพและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อถึงการไหลเวียนและชีวิต
	ลายสี่กลีบ มีลักษณะสมมาตร 4 ทิศ สื่อถึงความสงบ ความกลมกลืน และความสมบูรณ์

	ลายภูเขาและแม่น้ำ แสดงความเคารพบูชาภูเขาและธรรมชาติ เช่น ลาย พื้นเลื้อย ลายเส้นเฉียง ลายภูเขารูปสามเหลี่ยม ฯลฯ

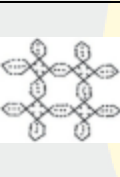
ตารางที่ 3 ลวดลายของผ้าปักม้งในพื้นที่ไทย

ภาพตัวอย่างของ ลวดลาย	ชื่อและคำอธิบายลวดลาย
	<u>ลายที่ 1</u> ลายกันหอย (ลายก้ามกิ้ง) มักถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนา ด้วยความเชื่อที่ว่า การรวมกันของกันหอย (หอยสังข์) เปรียบเสมือนการโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว
	<u>ลายที่ 2</u> ลายรอยตีนหนู (ลายเน้งหน้า) เป็นลายโบราณที่จินตนาการ มาจากรอยเท้าของหนู
	<u>ลายที่ 3</u> ลายกากบาท (ลายบันไดหัวจี้) สำหรับชาวม้งบางกลุ่มที่นับถือ ศาสนาคริสต์จะเรียกว่า ลายไคว่หลี่ (ลายไม้กางเขน)
	<u>ลายที่ 4</u> ลายเม็ดข้าวเปลือก (ลายลู่เบิ้ล) มีลักษณะคล้ายเมล็ด ข้าวเปลือก มีที่มาจากการปลูกข้าว
	<u>ลายที่ 5</u> ลายดาว (ลายนุญ) เป็นลายที่แสดงสัญลักษณ์ของความเป็น เผ่าม้ง โดยลายดาวเคยเป็นลวดลายประดับธงชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มาก่อน
	<u>ลายที่ 6</u> ลายตีนไก่ (ลายหนั่งก้า) มีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ม้งคู่แรกที่ กำเนิดมาบนโลกได้แรงบันดาลใจในการสร้างลายนี้มาจากการ สังเกตเห็นไก่เดินขึ้นมาเหยียบผ้า
	<u>ลายที่ 7</u> ลายหูเสือ (ลายป้อนเจ้ยจ้อ) ชาวม้งโบราณ จินตนาการจาก ความโค้งงอของใบหูเสือ
	<u>ลายที่ 8</u> ลายปะจอยหยี่เจย คือลายดอก 8 กลีบ
	<u>ลายที่ 9</u> ลายฝักถั่วแขก (ลายบันไดหัวโต่ว) ฝักถั่วแขกเป็นพืชผักที่ชาวม้ง นิยมปลูกสลับกับการทำไร่กึ่งนา

	ลายที่ 10 ลายคอกหมู(ลายกั้วบัว) มีลักษณะคล้ายคอกหมู ที่มาคือ ชาวม้งในสมัยโบราณนิยมเลี้ยงหมูไว้เพื่อเป็นอาหาร
	ลายที่ 11 ดวงตาของปลา (ลายค้อมวนเจ) ปลาเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวม้งที่นิยมจับปลาน้ำจืด
	ลายที่ 12 ลายปะจ่อ ใช้เรียกลายที่มีลักษณะเป็นหยักซ้อนกัน
	ลายที่ 13 ลายเหล้าจ้า ใช้เรียกลายที่มีลักษณะเหมือนท่อนไม้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลายอักษรเป็นลายโบราณ แสดงสัญลักษณ์ความเป็นม้ง
	ลายที่ 14 ลายต้อตัวต้อ คล้ายลายกันหอย แต่ลายนี้มีส่วน ยื่นออกมาเหมือนลูกศร
	ลายที่ 15 ลายโล้งดำว ใช้เรียก และปักตรงกลางครึ่งเป็นวง
	ลายที่ 16 ลายป้านจ้าย เป็นลายปักเป็นดอก
	ลายที่ 17 ลายเล่าจิ้นจ้าย เป็นลายปักเป็นกลีบ
	ลายที่ 18 ลายดอกดาหลา เป็นลายปักที่มีภาพลายเหมือนดอกดาหลา
	ลายที่ 19 ลายผีเสื้อ เป็นลายปักที่มีภาพลายเหมือนผีเสื้อ
	ลายที่ 20 ลายกังหัน เป็นลายปักที่มีภาพลายเหมือนกังหัน
	ลายที่ 21 ลายปักเป็นกลีบ เป็นลายปักที่มีภาพลายเหมือนกลีบ

	ลายที่ 22 ลวดลายวิถีชีวิต เป็นลายปักที่มีภาพที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ตารางที่ 4 ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งในพื้นที่ไทย

ภาพตัวอย่างของ ลวดลาย	ชื่อและคำอธิบายลวดลาย
	ลายที่ 1 ลายตาเพชร เป็นลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีความหมายเกี่ยวกับสงครามโลกที่ประเทศจีน
	ลายที่ 2 ลายเงินแท่งรูปอินเดีย เป็นลวดลายที่มีภาพรวมคล้ายกับเส้นข้าวหลามตัด
	ลายที่ 3 ลายใยแมงมุม เป็นลวดลายที่มีภาพรวมเป็นเส้นข้าวหลามตัด ประกอบด้วยจุดเพื่อเชื่อมพื้นที่ว่างระหว่างเส้น บางมุมมองคล้ายกับลวดลายตะกร้าหวายไม้เสมอ
	ลายที่ 4 ลายกังขา เป็นลวดลายที่ไม่มีความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะเป็นรูปร่างที่ตัดทอนมาจากเรขาคณิตผสมผสานเส้นตรงแนวเฉียงและรูปทรงสี่เหลี่ยม
	ลายที่ 5 ลายตุเล เป็นลวดลายที่ออกแบบเพื่อพื้นที่ให้เกิดลายการกำหนดเส้นแนวขอบผ้าไม่ให้ว่าง ลักษณะของลวดลายเป็นเส้นตรงแนวนอนหลายเส้นโดยมีลักษณะฟันระหว่างเส้น และตัดขวางในแนวตั้ง นำรูปร่างสามเหลี่ยมมาเรียงประกอบเป็นแนวเพื่อเพิ่มความสวยงาม
	ลายที่ 6 ลายดอกผักทอง เป็นลวดลายขนาดเล็กที่เติมลงในลายผ้าเพื่อให้มีลวดลายเต็มผืน
	ลายที่ 7 ลายข้อ เป็นลวดลายเรขาคณิตทรงสามเหลี่ยมกลับหัวกลับหางสลับไปมา

	ลายที่ 8 ลายจีนเคาและลายขาไก่ เป็นการผสมผสานลวดลาย มีความหมายเกี่ยวกับการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ
	ลายที่ 9 ลายตีนไก่ (ลายหนังก้า) เป็นลวดลายที่พัฒนามาจากลายกากบาท โดยมีลักษณะคล้ายรอยตีนของไก่ จึงเรียกชื่อตามรูปลักษณะที่ปรากฏในผ้าไหม
	ลายที่ 10 ลายหูเสือ (ลายป้อนเจ้ยจ้อ) ชาวม้งโบราณ จินตนาการจากความโค้งงอของใบหูเสือ
	ลายที่ 11 ลายกันหอย (ลายก้าก้อ) มักถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ด้วยความเชื่อว่าการรวมกันของกันหอย (หอยสังข์) เปรียบเสมือนการโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว
	ลายที่ 12 ลายดอก เป็นลวดลายที่ออกแบบมาจากรูปทรงของดอกไม้ โดยสะท้อนแรงบันดาลใจจากธรรมชาติในงานออกแบบผ้าไหม
	ลายที่ 13 ลายดาว (ลายนุ้) เป็นลายที่แสดงสัญลักษณ์ของความเป็นเผ่าม้ง โดยลายดาวเคยเป็นลวดลายประดับธงชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาก่อน

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ผ้าไหมเป็นสัญลักษณ์สำคัญของวัฒนธรรมม้งที่มีลักษณะหลากหลายในแต่ละประเทศ โดยเฉพาะผ้าไหมในมณฑลสำคัญของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเริ่มต้นกำเนิดของผ้าไหม ชาวม้งในสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สืบทอดและรักษาภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของการผลิตผ้าไหมไว้ได้อย่างดี สำหรับผ้าไหมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ผ้าไหมในพื้นที่ประเทศไทย ถึงแม้ได้ถูกผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังคงมีการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม อีกทั้งยังสะท้อนถึงความสามารถในการสร้างสรรค์และการสืบทอดในกระบวนการโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายของผ้าไหมไม่เพียงแต่เป็นหลักฐานของประวัติศาสตร์ม้ง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของพลวัตชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวม้งอีกด้วย

จากการทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตั้งแต่ด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และลักษณะ การอพยพและการตั้งถิ่นฐาน และจนถึงผ้าไหม ได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติอันยาวนาน มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และด้วยหลายปัจจัยทั้งภายใน

และภายนอก จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพไปยังหลายพื้นที่หลายประเทศและจนได้ตั้งถิ่นฐานใหม่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมต่าง ๆ และจนทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น ผ้าม้ง ในแต่ละพื้นที่ได้มีเอกลักษณ์สำหรับกลุ่มนั้น แต่อย่างไรก็ตามชาวม้งยังคงพยายามรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนอกจากได้ทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งข้างต้นแล้ว เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยยังได้ทบทวนหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการหลายท่านที่มีชื่อเสียงในด้านม้งศึกษา โดยสรุปดังต่อไปนี้

ฟร็องซัว-มารี ซาวินา (François-Marie Savina) เป็นมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสผู้บุกเบิกการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในช่วงต้น หนังสือเรื่อง “Histoire des Miao (ประวัติศาสตร์ของม้ง)” เป็นผลงานของซาวินาที่ถูกตีพิมพ์ในปี 1924 ที่ฮ่องกง หนังสือเล่มนี้ถือเป็นงานวิจัยทางชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญและเป็นการศึกษาระบบแรกที่มีการบันทึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมของเผ่าม้งอย่างละเอียด ในหนังสือเล่มนี้ซาวินาได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับต้นกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเขาเชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่ได้มีต้นกำเนิดจากเอเชีย แต่มีเรื่องราวในตำนานที่คล้ายคลึงกับเรื่องเล่าของยุโรป เขาได้ศึกษาจากลักษณะทางกายภาพ ภาษา และตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากที่อื่น เช่น ตำนานการสร้างโลกที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์ไบเบิล รวมถึงการที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกล่าวถึงเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่และการเปลี่ยนแปลงภาษา ซึ่งทำให้เขาสันนิษฐานว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาจจะมีต้นกำเนิดในภูมิภาคที่อยู่ระหว่างแม่น้ำสองสาย (Mesopotamia) ก่อนที่จะอพยพเข้ามาในดินแดนจีน อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีที่เขาเสนอนี้ทำให้เกิดข้อถกเถียงในวงการวิชาการ เนื่องจากมีบางมุมมองที่ขาดการพิสูจน์ทางประจักษ์ โดยนักวิชาการบางคนเชื่อว่าแนวคิดของเขายังไม่สามารถยืนยันได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามหนังสือเรื่อง “Histoire des Miao” ยังคงถือเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าสำหรับการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และได้วางรากฐานสำคัญให้กับงานวิจัยในภายหลัง

หนังสือเรื่อง “การศึกษาเกี่ยวกับชาวม้งในมณฑลกุ้ยโจว (贵州苗族考)” โดย 杨万选 (Yang Wanxuan) เป็นผลงานที่มีความสำคัญในการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในสาธารณรัฐประชาชนจีน หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ซึ่งได้สำรวจความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างสังคม และลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวม้งในกุ้ยโจวอย่างละเอียด โดยส่วนแรกได้สรุปเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนใหญ่มีการกระจุกตัวในมณฑลกุ้ยโจว ส่วนที่สองได้ศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกุ้ยโจว โดยอธิบายกระบวนการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวม้งในกุ้ยโจวอย่างละเอียด ส่วนที่สามได้ทำการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยแนะนำลักษณะเฉพาะของกลุ่มกลุ่ม

ชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน ส่วนที่สี่ได้ศึกษาความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยวิเคราะห์ระบบศาสนาและพิธีกรรมของพวกเขา ส่วนที่ห้าพูดถึงภาษาและตัวอักษร โดยกล่าวถึงลักษณะของภาษาม้งและการพัฒนาของตัวอักษร ส่วนที่หกได้แนะนำประเพณีการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยอธิบายกระบวนการและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่เจ็ดได้ศึกษาการกระจายและการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยวิเคราะห์การกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในก๊วยโจวและแนวโน้มการพัฒนาในอนาคต

หนังสือเรื่อง “The Hmong of China: Context, Agency, and the Imaginary” เป็นผลงานของนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ นิโคลัส แทปป์ (Nicholas Tapp) หรือชื่อภาษาจีนของเขา 王富文 (Wang Fuwen) เคยสอนที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียและมหาวิทยาลัยเอดินบะระ โดยมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ศาสนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้ได้เผยแพร่ในปี 2001 เป็นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางวัฒนธรรม และปัญหาการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามในหมู่บ้านม้งในมณฑลเสฉวน ในหนังสือเล่มนี้ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับ “บริบท” (context) และ “ตัวแทน” (agency) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมม้งที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและความไม่ชัดเจน เขาได้ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบและการต่อต้านกับอัตลักษณ์ของชาวจีน และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีลักษณะร่วมบางประการกับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งอาจเกิดจากการรับเอา การดูดซึม การเลียนแบบ หรือการสร้างผลกระทบในประวัติศาสตร์ นิโคลัส แทปป์ยังได้ศึกษาอย่างละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รวมถึงการนับถือผีบรรพบุรุษและพิธีกรรมการฝังศพ ซึ่งให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ในครอบครัว การจัดระเบียบภายในชุมชน และระบบความรู้ของพวกเขา ผลงานนี้ถือเป็นการศึกษาทางชาติพันธุ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจีน และให้ข้อมูลที่มีค่าและมุมมองที่ลึกซึ้งในการทำควาเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

หนังสือเรื่อง “苗疆圣地 (The Sacred Land of the Miao)” เป็นผลงานสำคัญของ 余未人 (Yu Weiren) ที่เผยแพร่ในปี 2007 โดยหนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วย 7 ส่วนที่ให้การแนะนำที่ครอบคลุมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในก๊วยโจว เนื้อหาในหนังสือครอบคลุมด้านภูมิศาสตร์เสื้อผ้า คนตรี การทำงาน ประเพณี และการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมม้งและอื่น ๆ ฯลฯ หนังสือเล่มนี้นำเสนอวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในรูปแบบที่หลากหลายและสมบูรณ์ 余未人 ได้ทำการสำรวจและลงพื้นที่ในหมู่บ้านม้งมาเป็นเวลานาน ซึ่งทำให้เขาได้สัมผัสกับวิถีชีวิต ประเพณีดั้งเดิม และลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมม้งอย่างลึกซึ้ง หนังสือ

เล่มนี้ไม่เพียงเน้นการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมจากหลายเผ่าพันธุ์ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ในหนังสือเล่มนี้ยังสะท้อนถึงความสำคัญของ “ชายขอบ” วัฒนธรรม ซึ่งเป็นสถานที่ที่รวมเอาหลาย ๆ วัฒนธรรมมาไว้ร่วมกัน ซึ่งการติดต่อสื่อสารระหว่างชายขอบและศูนย์กลางจะช่วยกระตุ้นให้เกิดพลังทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ในการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างชายขอบและศูนย์กลางนี้ จะเกิดการฟื้นฟูความมีชีวิตชีวาและความคิดสร้างสรรค์ในสังคม

หนังสือเรื่อง “การศึกษาการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (苗族服饰研究)” เป็นผลงานร่วมเขียนโดย เฟาน์ หมิงซาน (范明三) หยาง เหวินปิน (杨文斌) และ หลัน ไฉหฺรู (蓝采如) ที่ครอบคลุมการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เนื้อหาทางวัฒนธรรม และลักษณะศิลปะของการแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในหนังสือเล่มนี้ได้มีการอธิบายกระบวนการพัฒนาของการแต่งกายม้ง รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่แตกต่างกันและประเภทของการแต่งกาย ความหมายทางวัฒนธรรมของเครื่องแต่งกายพิเศษ วัสดุและเทคนิคการทำ การใช้เครื่องประดับเงินและการเลือกใช้สี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือได้วิเคราะห์หน้าที่ทางสังคมและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากมุมมองของมนุษยศาสตร์ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังศึกษาการแต่งกายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น ผ้าอ้อม ผ้าปิดท้องของเด็ก และหมวกเด็ก การศึกษาได้รวมทั้งการสำรวจภาคสนามและการวิจัยจริง โดยการให้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อช่วยในการอนุรักษ์และถ่ายทอดการแต่งกายม้ง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและมีคุณค่าในด้านวิชาการและการประยุกต์ใช้

โทโมโกะ โทริมารุ (Tomoko Torimaru) เป็นนักวิจัยชาวญี่ปุ่นที่มีความสนใจอย่างลึกซึ้งในงานหัตถกรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเริ่มทำการสำรวจภาคสนามเกี่ยวกับเทคนิคการทอผ้าของม้งในมณฑลกุ้ยโจวในปี 1994 และได้รับปริญญาโทในสาขาวิศวกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยดงฮัว (Donghua University) ในปี 2000 และปริญญาเอกในปี 2004 จากคณะอุตสาหกรรมสิ่งทอเดียวกัน งานวิจัยของโทโมโกะ เน้นการอนุรักษ์และการถ่ายทอดทักษะงานหัตถกรรมทอผ้าของม้ง โดยเฉพาะงานปักและการย้อมผ้าด้วยเทียน ทิโมโกะได้ร่วมมือกับคุณแม่ของเธอ ชื่อ โทริมารุ เซงเคะ พวกเขาเดินทางไปยังหมู่บ้านม้งในกุ้ยโจวและบันทึกงานหัตถกรรมการแต่งกายของม้งตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี หนังสือของโทโมโกะที่ชื่อว่า “หนึ่งเข็มหนึ่งเส้น: งานหัตถกรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในกุ้ยโจว” (One Stitch One Line: Miao Clothing Handicrafts in Guizhou) ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการการผลิตเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รวมถึงการทอผ้า การย้อมผ้าด้วยเทียน และการปัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของวัฒนธรรม

และทักษะการทำหัตถกรรมของม้ง หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอการสำรวจภาคสนามและภาพถ่ายต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและคุณค่าทางศิลปะของเครื่องแต่งกายของม้ง

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านการเปลี่ยนแปลงของผ้าม้ง อัตลักษณ์ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ตัวเองของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มในบริบททางวัฒนธรรมและสังคม เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างรอบด้าน งานวิจัยนี้จึงวิเคราะห์จากมุมมองของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ทางสุนทรียะเป็นหลัก โดยเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของผ้าม้ง เพื่อทำความเข้าใจกับการสร้างและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รวมถึงความเชื่อมโยงระหว่างแต่ละอัตลักษณ์ จึงได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์และสรุปดังเนื้อหาต่อไปนี้

คำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรมไทย แต่ได้ถูกนิยามจากทฤษฎีวิชาการว่า เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว ที่เป็นลักษณะเฉพาะของปัจเจก สังคม ชุมชน หรือประเทศ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่เป็นแบบสากลกับสังคมอื่น คำว่า “อัตลักษณ์” มีที่มาจากคำภาษาบาลีว่า อุตฺต กับคำว่า ลักษณะ โดย “อัตตะ” มีความหมายว่าตัวตนของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึงสมบัติเฉพาะตัว อัตลักษณ์จึงเป็นการตีความหมายและนิยามเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าที่ไม่ใช่คุณค่าทางสากล แต่เป็นวัฒนธรรมที่หลากหลายหรือวัฒนธรรมย่อย ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งพหุลักษณะทางสังคม อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการยอมรับในการมีอยู่ของปัจเจกอย่างจริงจัง (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2547)

ความหมายของอัตลักษณ์ได้เกิดการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งถือเป็นปัญหาสำหรับแวดวงวิชาการได้อย่างไม่น้อย จากเดิมความหมายของอัตลักษณ์ถูกนิยามเป็นคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือสิ่งหนึ่ง และความหมายนี้ได้ตรงกับความหมายของคำว่า “เอกลักษณ์” ทางสังคมศาสตร์จึงทำการรื้อสร้างความหมายใหม่ให้กับ “อัตลักษณ์” ด้วยการพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมโลกาภิวัตน์ที่ให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ในมิติของเวลาอันรวดเร็ว และมิติของวัฒนธรรมข้ามพรมแดน รวมถึงการเคลื่อนไหวของปัจจัยที่ทำให้เกิดการก่อรูปของอัตลักษณ์ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงตามทิศทางของสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (โชติกา ศรีประเสริฐ, 2554)

ส่วนอีกหนึ่งคำที่มีความหมายคล้ายกับคำว่า “อัตลักษณ์” และได้รับการนิยามใช้ในสังคมไทยคือคำว่า “เอกลักษณ์” โดยในคำนี้มีคำว่า “เอก” ที่หมายถึง หนึ่งเดียว ตามความหมายจาก

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ว่า “เอกลักษณ์” หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน จึงทำให้เกิดความสงสัยต่อสองคำนี้ที่มีการสะกดคำและความหมายที่คล้ายกัน

ทฤษฎีอัตลักษณ์ได้นำมาใช้ในหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะสาขาสังคมวิทยา จิตวิทยา และมานุษยวิทยา ซึ่งทฤษฎีนี้ได้เกิดการพัฒนาอย่างลึกซึ้ง ทฤษฎีอัตลักษณ์ได้นัยถึงการสร้าง การปรับเปลี่ยน และการแสดงออกอัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มคนในบริบทของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ยู่ง แต่เป็นกระบวนการที่มีความเป็นพลวัตและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเมือง ฯลฯ

อัตลักษณ์ (Identity) คือการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลกำหนดและรับรู้ถึงตนเองและผู้อื่นในบริบททางสังคมที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตึงเครียดระหว่างความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) และความเป็นสังคม (sociality) สจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) มองว่าอัตลักษณ์ไม่ได้คงที่ แต่มีลักษณะแบบพลวัตและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยอัตลักษณ์เป็น “กระบวนการที่ถูกสร้างขึ้น” (constructed process) (Stuart Hall, 2019)

อีริก อีริกสัน (Erik Erikson) ได้ชี้ให้เห็นในมุมมองทางจิตวิทยาว่า การสร้างอัตลักษณ์เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายในของปัจเจกบุคคลกับสังคมภายนอก ซึ่งเป็นผลลัพธ์จากการผสมรวมระหว่างบุคคลกับสังคม (Erik Erikson, 1968)

นอกจากนี้ แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) (1998) ยังเน้นว่า ในสังคมสมัยใหม่ อัตลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลงและจะสร้างขึ้นด้วยตนเอง อัตลักษณ์ของบุคคลถูกปรับเปลี่ยนและหล่อหลอมขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่องในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในบริบทของโลกาภิวัตน์และยุคสารสนเทศ อัตลักษณ์ของบุคคลได้แสดงถึงความลื่นไหลและความหลากหลาย

การศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยามีต้นกำเนิดจากต่างประเทศ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากจิตวิทยาและสังคมวิทยา ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคมของสังคมวิทยาได้ขยายขอบเขตการศึกษาอัตลักษณ์จากระดับปัจเจกไปสู่ระดับกลุ่ม ซึ่งถูกนำมาใช้ในงานวิจัยด้านชาติพันธุ์และช่วยพัฒนาทฤษฎีนี้ให้เป็นระบบวิชาการ ทฤษฎีอัตลักษณ์ได้วิเคราะห์แง่มุมต่าง ๆ ของการแสดงออก การก่อตัว ตลอดจนกระบวนการและวิธีการในเชิงลึก โดยมี 5 ทฤษฎีสำคัญใช้ในการศึกษาอัตลักษณ์ ได้แก่ ทฤษฎีวัฒนธรรม (Cultural) ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialism) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) และทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory)

1) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Cultural)

ราอูล นาโรลล์ (Raoul Naroll) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ผู้มีผลงานสำคัญในการพัฒนาวิธีการวิจัยข้ามวัฒนธรรม ได้เสนอแนวคิดในบทความ “On Ethnic Unit Classification” (1964) ว่า ชาติพันธุ์คือหน่วยที่สะท้อนและแยกความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทฤษฎีวิวัฒนาการมองว่าชาติพันธุ์เกิดขึ้นจากการอยู่อาศัยในพื้นที่ร่วมกันและมีเศรษฐกิจสังคมร่วมกันในอดีต ความแตกต่างของชาติพันธุ์มาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานเชิงวัตถุสำหรับการสร้างอัตลักษณ์ อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากหลังยุค 1970 อันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์

2) ทฤษฎีดั้งเดิม (Primordialism)

คลิฟฟอร์ด เกิร์ตซ์ (Clifford Geertz) ผู้แทนของฝ่ายวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ในทฤษฎีดั้งเดิม ได้แสดงความเห็นในหนังสือ “The Interpretation of Cultures” ว่า อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มียึดตามธรรมเนียมและได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางวัฒนธรรม เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และความเชื่อประเพณี ส่วนฝ่ายชีวสังคมศาสตร์ ซึ่งมี ปีแอร์ แวน เดน เบิร์ก (Pierre L. Van den Berghe) เป็นตัวแทน มองว่าชาติพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ทางชีววิทยาที่สะท้อนผ่านยีนของมนุษย์ ทฤษฎีดั้งเดิมนั้นลักษณะโดยกำเนิดของอัตลักษณ์ และให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางชาติพันธุ์ที่มีมาแต่เดิม (Zhuang Kongshao, 2005)

3) ทฤษฎีการสร้างสรรค (Constructivism)

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เป็นนักวิชาการที่เชื่อมโยงแนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์เข้ากับกลุ่มคน โดยเขาให้คำนิยามว่า “ชาติพันธุ์คือกลุ่มคนที่มีความเชื่อในเชื้อสายร่วมกัน ไม่ว่าจะจากลักษณะภายนอก วัฒนธรรมที่คล้ายกัน หรือความทรงจำเกี่ยวกับอาณานิคมหรือการอพยพ” ทฤษฎีการสร้างสรรคมองว่าชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่มียึดตามธรรมเนียม แต่เป็นผลลัพธ์จากการสร้างและปรับเปลี่ยนลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

4) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism)

อับเนอร์ โคเฮน (Abner Cohen) และพอล บราส (Paul Brass) เป็นตัวแทนของทฤษฎีเครื่องมือ โดยโคเฮนในหนังสือ “Custom and Politics in Urban Africa” เสนอว่า ชาติพันธุ์มีบทบาทสำคัญในเชิงการเมือง และการใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมช่วยเสริมสร้างความสามัคคีทางการเมือง บราสเน้นบทบาทของชนชั้นนำในการควบคุมและจัดการอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงความสามารถของกลุ่มในการเลือกอัตลักษณ์ตามบริบท

5) ทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory)

เฟรดริก บาร์ธ (Fredrick Barth) ในหนังสือ “Ethnic Groups and Boundaries” มองว่าพรมแดนของชาติพันธุ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางวัฒนธรรม แต่เกี่ยวข้องกับพรมแดนทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นจากการยอมรับในกลุ่ม ทฤษฎีพรมแดนให้ความสำคัญกับกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และการคงไว้ซึ่งพรมแดนในเชิงสังคม

ทฤษฎีวัฒนธรรมและทฤษฎีดั้งเดิมจัดอยู่ในกลุ่มที่เน้นลักษณะเชิงวัตถุ ส่วนทฤษฎีการสร้างสรรค์ เครื่องมือ และพรมแดนมุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์ในเชิงอัตวิสัย ดังนั้นการศึกษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อาจไม่เพียงใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง แต่สามารถใช้แนวคิดทั้งเชิงวัตถุและเชิงอัตวิสัยควบคู่กัน เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์แบบบูรณาการ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์อัตลักษณ์หลายมิติผ่านการเปลี่ยนแปลงของผ้าหมี่ กล่าวคือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ เป็นต้น มิติเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกันและสร้างความเป็นตัวตนของชาวหมี่และกลุ่มชาติพันธุ์หมี่ในสังคมแต่ละช่วงเวลา ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์หลายมิติไว้ดังเนื้อหาต่อไปนี้

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) หมายถึงการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลยอมรับอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของพวกเขา ซึ่งก่อตัวขึ้นผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ภาษา และศิลปะ ฯลฯ เป็นความรู้สึกร่วมกันของการเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มที่เกิดจากการแบ่งปันสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย พิธีกรรม ฯลฯ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการสร้างระบบความคิดของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งสำคัญของความสามัคคีและทิศทางของกลุ่มสังคมอีกด้วย สำหรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หมี่ไม่เพียงแต่สะท้อนผ่านภาษา ศาสนา และวิถีชีวิตของพวกเขาเท่านั้น แต่ยังแสดงออกผ่าน “ผ้าหมี่” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Zhong Xingxing, 2014)

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีเนื้อหาประกอบด้วย 3 ระดับ ได้แก่ การยอมรับรูปแบบทางวัฒนธรรม การยอมรับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม และการยอมรับคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งแก่นแท้ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือการยอมรับคุณค่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มันเป็นทั้งการตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลและเป็นรากฐานของความกลมเกลียวในสังคม (Zuo Bin&Wen Fangfang, 2017)

สจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) (2019) ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีรูปแบบการ แสดงออก 2 ประการ ได้แก่ อัตลักษณ์ที่มั่นคง ซึ่งเป็น “การเป็น” (being) ที่อิงอยู่กับประวัติศาสตร์ และประเพณี และอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็น “การกลายเป็น” (becoming) ที่ถูกสร้างขึ้น ใหม่อย่างต่อเนื่องในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเน้นย้ำถึงบทบาทสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมใน การสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่เพียงส่งผลต่อการรับรู้ตนเองและความรู้สึกเป็นส่วน หนึ่งของสังคมเท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความขัดแย้งทาง วัฒนธรรม ดังเช่นในบริบทของโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเผชิญกับความท้าทายและ โอกาสใหม่ ๆ การแลกเปลี่ยนและการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันกระตุ้นให้ผู้คน ทบทวนความเป็นเอกลักษณ์และคุณค่าของวัฒนธรรมตนเองอีกครั้ง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงไม่ เพียงหมายถึงการยอมรับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเคารพและเข้าใจ วัฒนธรรมอื่น ๆ ด้วย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและเกื้อกูลซึ่งกันและกันนี้ช่วยสร้าง สภาพแวดล้อมทางสังคมที่กลมเกลียวยิ่งขึ้น (Yu Xiaohui, 2019) ซึ่งตรงกับเฮนรี เจนกินส์ (Henry Jenkins) ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีพลวัต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น โลกาภิวัตน์ การย้ายถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา (Jenkins, 2006)

ในสังคมสมัยใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งประกอบด้วย คุณลักษณะทางการเมือง ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มขึ้น กลุ่ม ชาติพันธุ์เหล่านี้ต้องเผชิญกับความท้าทายในเรื่องอัตลักษณ์ โดยอัตลักษณ์ทางการเมืองสามารถ แสดงออกได้ทั้งในลักษณะที่ชัดเจนหรือคลุมเครือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อาจเป็นด้านเดียวหรือ หลายทิศทาง ส่วนอัตลักษณ์ทางสังคมอาจอยู่ในสถานะที่ปรับตัวได้หรือในสถานการณ์ต่อต้าน ขณะนี้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาจคงที่หรือมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลง (Friedman, 2003)

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนต้องเผชิญกับขั้นตอนที่ ซับซ้อน เริ่มจากการปะทะกันทางวัฒนธรรม (cultural collision) ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ ข้ามพรมแดนที่อาศัยอยู่ในสองวัฒนธรรมหรือมากกว่านั้นต้องเผชิญกับความขัดแย้งในวิถีชีวิตทาง วัฒนธรรม เช่น ความเชื่อทางศาสนาหรือประเพณีดั้งเดิม หลังจากการปะทะ กลุ่มชาติพันธุ์จะเข้าสู่ ขั้นตอนของการใคร่ครวญทางวัฒนธรรม (cultural reflection) ซึ่งอาจเกิดการวิพากษ์วิจารณ์หรือ ประเมินวัฒนธรรมของตนเองและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ หลากหลาย (Murphy, 2009)

ขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือการปรับตัว (cultural adjustment) ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์จะต้องหาวิธีรวมตัวเองเข้ากับวัฒนธรรมกระแสหลักอย่างกลมกลืน หรือในขณะเดียวกันยังคงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองไว้ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการแบบพลวัต กล่าวคือ มันเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กับกลุ่มอื่น ๆ (Abu, 2008)

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนในยุคปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคีภายในกลุ่ม (Wang Mingke, 2008) และช่วยกระตุ้นการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การตีความประวัติศาสตร์ การเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อและการศึกษา รวมถึงการส่งเสริมบทบาทของผู้นำกลุ่ม (Chen Jianmin, 2002) นอกจากนี้ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับกลุ่มอื่นและกับรัฐที่ตนอาศัยอยู่ จะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างสันติภาพในระดับภูมิภาค

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ “การตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม” (cultural self-awareness) ที่เสนอโดยศาสตราจารย์ 费孝通 (Fei Xiaotong) ซึ่งเน้นถึงความสำคัญของการเข้าใจต้นกำเนิดของวัฒนธรรมและการปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงโดยไม่หลงอยู่ในแนวคิดของการกลับคืนสู่อดีตหรือการลอกเลียนวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง (Fei Xiaotong, 2005)

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนควรมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันในลักษณะที่เคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมให้รัฐและสังคมปรับตัวและสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Fei Xiaotong, 1999)

ดังนั้นผ้าไหมในประเทศไทยก็เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความลื่นไหลของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนี้เช่นกัน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่เพียงแสดงออกผ่านการสืบทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นใหม่ภายใต้แรงกดดันของโลกาภิวัตน์และกระแสหลักในสังคมไทย ผ้าไหมในฐานะงานหัตถกรรมดั้งเดิมได้แบกรับคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความผูกพันทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางสังคม

ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เป็นทฤษฎีที่เสนอโดยนักจิตวิทยาสังคมชาวอังกฤษ Henri Tajfel และ John Turner ในช่วงทศวรรษ 1970 โดยได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางสังคมว่า

“เป็นภาพลักษณ์ของตนเองที่บุคคลได้รับจากกลุ่มที่พวกเขาสังกัด และเป็นประสบการณ์ทางอารมณ์และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น” (Tajfel&Turner, 1979).แนวคิดนี้ได้อธิบายถึงบุคคลก่อรูปอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการเปรียบเทียบกับกลุ่มสังคมอื่น ๆ ซึ่งได้ส่งผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของพวกเขาอย่างไร ทฤษฎีนี้เสนอว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะจัดตนเองและผู้อื่นให้อยู่ในกลุ่มสังคมที่แตกต่างกันตามลักษณะร่วมกัน เช่น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เพศ สัญชาติ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการนี้นำไปสู่การเกิดความรู้สึกแบ่งแยกระหว่าง “พวกเรา” และ “พวกเขา”

นัทธนัย ประสานนาม (2550) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์หมายถึงความรู้สึกและความคิดที่บุคคลมีต่อตัวเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น โดยผ่านกระบวนการมองตนเองและการที่ผู้อื่นมองเรา การสร้างอัตลักษณ์ต้องอาศัยความตระหนักรู้ในตัวเอง และพื้นฐานสำคัญของการเลือกอัตลักษณ์คือการแสดงออกหรือการยอมรับตัวตนที่เราเลือกอย่างตั้งใจ ความสำคัญของการแสดงตัวตนอยู่ที่การระบุว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในมุมมองของผู้อื่น อัตลักษณ์แตกต่างจากบุคลิกภาพ เนื่องจากบุคคลอาจมีบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกันได้ เช่น นิสัยหรือลักษณะบางประการที่เหมือนกัน แต่ความเหมือนในแง่อัตลักษณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกร่วมและความตระหนักรู้เกี่ยวกับตัวตน รวมถึงการยอมรับความเป็นตัวตนของเรา และการแสดงออกถึงความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างเรากับกลุ่มหรือบุคคลอื่นอย่างชัดเจน

ซึ่งตรงกับ Henri Tajfel และ John Turner ที่ได้กล่าวว่า “อัตลักษณ์ทางสังคมไม่เพียงแต่เป็นการยอมรับในกลุ่มของตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มและการแยกแยะกลุ่มภายนอกอีกด้วย” (Tajfel&Turner, 1986) ในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การใช้ผ้าไหมเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสังคมไทย

สำหรับกระบวนการทางจิตใจของอัตลักษณ์ทางสังคมสามารถประกอบด้วย 3 ส่วน คือ การจำแนกสังคม (social categorization) การเปรียบเทียบสังคม (social comparison) และความแตกต่างเชิงบวก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (positive distinctiveness) (Tajfel, 1982)

1) การจำแนกสังคม (social categorization) หมายถึงกระบวนการที่บุคคลจำแนกผู้คนและสิ่งต่าง ๆ เพื่อทำให้สิ่งที่ซับซ้อนเข้าใจได้ง่ายขึ้น กระบวนการนี้มีการรวมถึงผลกระทบของการเน้นย้ำ (accentuation effect) ซึ่งบุคคลมักจะเสริมความเหมือนกันในกลุ่มเดียวกันและขยายความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (Tajfel, 1957) Turner (1985) ได้เสนอกระบวนการจำแนกตัวเอง (self-categorization theory) โดยเห็นว่า บุคคลจะนำแนวคิดกลุ่มมาเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ตนเองเพื่อให้ได้รับความรู้สึกทางอารมณ์และคุณค่าที่สำคัญ การจำแนกตัวเองจะทำให้บุคคลรู้สึกมีความ

เหมือนกับสมาชิกในกลุ่มและเพิ่มความแตกต่างกับสมาชิกของกลุ่มอื่น และยังทำให้พฤติกรรมของบุคคลสอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่ม

2) การเปรียบเทียบสังคม (social comparison) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหลังจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มทำการเปรียบเทียบกลุ่มของตนกับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้การจำแนกมีความหมายมากขึ้น เพื่อรักษาความภาคภูมิใจในตนเอง บุคคลมักจะขยายความแตกต่างระหว่างกลุ่มภายในและกลุ่มภายนอก และให้การประเมินเชิงบวกแก่สมาชิกในกลุ่มภายใน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและความภาคภูมิใจในตนเอง (ZhangYingrui&ZuoBin, 2006)

3) ความแตกต่างเชิงบวก (positive distinctiveness) หมายถึงการที่บุคคลพยายามทำให้กลุ่มของตนมีความโดดเด่นเหนือกลุ่มภายนอก เพื่อรักษาและเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง Tajfel และ Turner (1979) ได้กล่าวว่า กระบวนการนี้ได้รับผลกระทบจากสามปัจจัยคือ หนึ่ง กลุ่มต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ตนเอง สอง สถานการณ์ทางสังคมต้องอนุญาตให้มีการเปรียบเทียบกลุ่ม และสาม การเปรียบเทียบต้องทำกับกลุ่มภายนอกที่เกี่ยวข้อง ความแตกต่างเชิงบวกจะเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบในด้านที่กลุ่มภายในมีความโดดเด่น ซึ่งจะเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและกระตุ้นพฤติกรรมการเลือกปฏิบัติหรือการลำเอียงในกลุ่มภายใน กระบวนการนี้จึงแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

ซึ่งตามที่อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ได้เสนอว่า การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการยอมรับกลุ่มของตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรับรู้และตอบสนองต่อกลุ่มสังคมภายนอกด้วย (Albert Bandura, 2001) ชาวเมืองใช้ผ้าไหมเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อแยกแยะตัวตนจากสังคมกระแสหลักในประเทศไทยหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังได้ปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนใหม่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางสังคมอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในบริบทของการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ได้กล่าวไว้ในงานวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมว่า การทำให้สัญลักษณ์ดั้งเดิมกลายเป็นสินค้าเชิงเศรษฐกิจและเชิงพาณิชย์ อาจทำให้ความหมายทางสังคมของสัญลักษณ์นั้นลดลง (Pierre Bourdieu, 2002) ดังเช่น เมื่อผ้าไหมเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยว บทบาททางสังคมดั้งเดิมของผ้าไหมอาจถูกแทนที่ด้วยมูลค่าทางการค้า ในบริบทนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์การใช้ผ้าไหมในบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางสังคมและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคลยอมรับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษา และองค์ประกอบอื่น ๆ ของชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง เพื่อยืนยันความเป็น

ส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์นั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มักจะเชื่อมโยงกับการสร้างหรือรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น Tajfel และ Turner (1986) ได้นำเสนอบนพื้นฐานของทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคมว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์คือการที่สมาชิกของกลุ่มตระหนักและยอมรับความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเอง แก่นแท้ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์คือการแบ่งปันและยอมรับสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในกลุ่มและความสามารถในการต่อต้านแรงกดดันจากภายนอก

การก่อรูปและพัฒนาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง และได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลากหลาย เช่น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สามารถถูกสร้างและเสริมความแข็งแกร่งผ่านความทรงจำทางวัฒนธรรม การสืบทอดทางประวัติศาสตร์ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Li Xiaoming, 2010) ในสังคมที่มีหลายชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่เพียงแต่มีผลต่อรูปแบบพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ยังเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอีกด้วย

ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าไหมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้แบกรับประวัติศาสตร์และความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขา บรูโน เบทเทลไฮม์ (Bruno Bettelheim) (2010) เชื่อว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มักได้รับการเสริมสร้างผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ศิลปะ และเครื่องแต่งกาย ซึ่งช่วยเพิ่มความสามัคคีภายในกลุ่มและแสดงถึงความแตกต่างกับกลุ่มอื่น ชาวม้งใช้ผ้าไหมเพื่อแสดงออกถึงการยอมรับในวัฒนธรรมของตน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความแตกต่างโดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่มีหลายชาติพันธุ์

องค์ประกอบของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สามารถแบ่งออกเป็นสองด้านหลัก ได้แก่ องค์ประกอบเชิงวัตถุ เช่น ประวัติศาสตร์ร่วมกัน ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียม และองค์ประกอบเชิงอัตวิสัย เช่น การยอมรับตนเองในชาติพันธุ์ ความผูกพันทางอารมณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชาติพันธุ์ (Sun Jiuxia, 1998) แม้ว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์อาจทำให้องค์ประกอบบางอย่างคล้ายคลึงกัน แต่อัตลักษณ์เชิงอัตวิสัยยังคงมีบทบาทสำคัญ และอาจนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่หรือกระบวนการ “ยื้อยุดรวม” (Ma Xuefeng, 2007)

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีลำดับชั้นที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้ง “พวกเรา” และ “พวกเขา” ซึ่งอาจเกิดจากความจำเป็นขององค์กร คุณค่า และความผูกพันทางอารมณ์ (Luo Liuning, 2004) ตัวอย่างเช่น อัตลักษณ์อาจมีตั้งแต่ครอบครัว ชาติพันธุ์ ไปจนถึงประเทศชาติ ลำดับชั้นของอัตลักษณ์อาจผสมผสานกับปัจจัยอื่น เช่น ภูมิภาค อาชีพ หรือสกุล และเกิดเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน ความเข้มข้นของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มักลดลงตามระยะห่างทางสังคม เช่น สมาชิกในชาติพันธุ์อาจ

รู้สึกผูกพันกับหมู่บ้านของตนเองมากที่สุด จากนั้นจึงค่อยลดลงในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด หรือ ประเทศ อย่างไรก็ตาม ความเข้มข้นนี้ไม่ได้คงที่ แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามนโยบายของรัฐ การศึกษา หรือประสบการณ์ของบุคคล นอกจากนี้ อัตลักษณ์ในแต่ละระดับไม่ได้แข่งขันกันเสมอไป แต่สามารถเสริมกันได้ เช่น บุคคลอาจรู้สึกภาคภูมิใจในความเจริญก้าวหน้าของชาติพันธุ์ของตนเอง ขณะเดียวกันก็ยอมรับบทบาทของรัฐที่สนับสนุนชาติพันธุ์นั้น ๆ โดยรวมแล้ว ลำดับชั้นของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีความซับซ้อนและแปรเปลี่ยนได้ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก

ทฤษฎีหลักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ได้แก่ “ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม” (primordialism) และ “ทฤษฎีเครื่องมือ” หรือ “ทฤษฎีบริบท” (instrumentalism) ทฤษฎีดั้งเดิมซึ่งมีเกิร์ตซ์ (Geertz) เป็นตัวแทน มองว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีรากฐานจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือด ภาษา ภูมิภาค ศาสนา และขนบธรรมเนียม โดยเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีความมั่นคงและไม่มีเหตุผล (He Hu, 2017) ขณะที่ทฤษฎีเครื่องมือซึ่งมีเดสพรัส (Després) และพอล บราส (Paul Brass) เป็นตัวแทน มองว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือเชิงเหตุผลสำหรับการแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบททางเศรษฐกิจและการเมือง (Zhuang Kongshao, 2005) แม้ทั้งสองทฤษฎีจะมีจุดเริ่มต้นที่ต่างกัน แต่ต่างก็มุ่งเน้นอธิบายแง่มุมเฉพาะของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์โดยไม่สามารถครอบคลุมทั้งหมด เพื่อปรับสมดุลระหว่างสองแนวคิดนี้ ทฤษฎี “ความทรงจำทางประวัติศาสตร์” ได้เกิดขึ้น แต่ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์อาจไม่ได้เสมอไปที่จะนำไปสู่อัตลักษณ์ที่ชัดเจน (Li Yuanyuan, 2015) ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้สามารถผสมผสานแนวคิดทฤษฎีดั้งเดิมและทฤษฎีเครื่องมือเพื่ออธิบายปัญหาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทของฝิ่นในสังคมไทยอย่างครอบคลุม

สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นโครงสร้างที่มีหลายมิติ ครอบคลุมทั้งมิติการรับรู้ อารมณ์ และพฤติกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์ในสังคมสมัยใหม่ ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ฝิ่น ฝิ่นเป็นตัวแทนสำคัญที่สะท้อนถึงความสามารถในการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และการปรับตัวในกระแสโลกาภิวัตน์

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ

โกสุม สายใจ (2549) ได้อธิบายถึงสุนทรียะว่า เป็นการค้นหาความหมายของความงาม ความพึงพอใจทางสุนทรียะ หลักแห่งรสนิยม ความสุขของบุคคลที่มีต่อวิจิตรศิลป์ ธรรมชาติของความงาม ลักษณะของวัตถุวิสัยและจิตวิสัยของความงาม แรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งที่มีความงาม กระบวนการสร้างงานศิลปะและมาตรการในการประเมินค่า การตัดสินงานศิลปะ

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ (Aesthetic Identity) เป็นแนวคิดที่ศึกษาถึงบุคคลสร้างความเชื่อมโยงกับผู้อื่นหรือวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียะอย่างไร และจนพัฒนาการเป็นการตัดสินใจและคุณค่าเชิงสุนทรียะขึ้นมา ทฤษฎีนี้เน้นถึงความเป็นอัตวิสัยของประสบการณ์ทางสุนทรียะและความแตกต่างของแต่ละบุคคล โดยมองว่าการตัดสินใจเชิงสุนทรียะไม่ได้ขึ้นอยู่กับมาตรฐานที่เป็นวัตถุวิสัยอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากอารมณ์ ประสบการณ์ และบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล (Yang Yuping, 2022) ตามที่คานท์ (Immanuel Kant) ในทฤษฎีความงามของเขาชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจเชิงสุนทรียะเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะอัตวิสัย โดยอาศัยจินตนาการและความเข้าใจในความสัมพันธ์ของวัตถุ มากกว่าการยึดตามมาตรฐานที่เป็นวัตถุวิสัยทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจเชิงสุนทรียะเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุ มากกว่าการวิเคราะห์เชิงเหตุผลเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะยังหมายถึงการที่บุคคลรับรู้ความเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมของตนผ่านแนวคิดทางสุนทรียะ รูปแบบศิลปะ และคุณค่าความงาม ทฤษฎีนี้เน้นถึงการสร้างความเชื่อมโยงกับตนเองและผู้อื่นในระดับอารมณ์และความงามผ่านประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสและการสร้างสรรค์งานศิลปะ ในกรอบของทฤษฎีอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างตัวตนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง โดยที่งานศิลปะ เครื่องแต่งกาย ดนตรี และผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ

มิฮาอี ซิกเซนทิมิฮาอี (Mihaly Csikszentmihalyi) (2008) ได้นำเสนอทฤษฎีฟลว์ (Flow Theory) โดยเน้นว่า ความสุขและการแสดงออกทางตัวตนที่เกิดจากกิจกรรมศิลปะและการสร้างสรรค์เป็นแกนหลักของการยอมรับอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ วัฒนธรรมผ้าของชาวม้งถือเป็นหนึ่งในรูปแบบการแสดงออกของการยอมรับอัตลักษณ์ทางสุนทรียะนี้ โดยผ่านการออกแบบลวดลายบนผ้าและเทคนิคการผลิตผ้า ชาวม้งไม่เพียงแต่แสดงความเข้าใจในความงามที่เป็นเอกลักษณ์ แต่ยังสะท้อนถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการผสมผสานระหว่างการสร้างสรรค์ส่วนบุคคล

ในบริบทของการยอมรับอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ ประสบการณ์ทางสุนทรียะของบุคคลและภูมิหลังทางสังคมประวัติศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ดังเช่นผ้าม้งในแต่ละสถานการณ์ทางสังคมและประวัติศาสตร์จะแสดงอัตลักษณ์ทางสุนทรียะที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในการบริโภคศิลปะในกระบวนการโลกาภิวัตน์ ภายใต้การขับเคลื่อนของตลาดโลก ผ้าม้งแบบดั้งเดิมได้เข้าสู่สังคมบริโภคสมัยใหม่และผสมผสานกับกระแสสุนทรียะของโลกาภิวัตน์ แม้ว่าการยอมรับอัตลักษณ์ทางสุนทรียะนี้อาจได้รับผลกระทบบางส่วน แต่ก็ยังคงรักษา

ประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ การศึกษาอัตลักษณ์ทางสุนทรียะของผ้าจึงสามารถเข้าใจถึงวิธีที่ชาวม้งปรับมุมมองและสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนใหม่ในบริบทของโลกาภิวัตน์

จากการทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ สรุปได้ว่า ทฤษฎีอัตลักษณ์ได้เน้นการสร้างและแสดงอัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรวมถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ทางสุนทรียะ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นจากสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ประวัติศาสตร์ และภาษา และมีการปรับเปลี่ยนและสร้างใหม่อย่างต่อเนื่องในบริบทของโลกาภิวัตน์ การอพยพ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังเช่นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาตินั้มีงเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างผ้า ม้ง ชาวม้งได้แสดงอัตลักษณ์ต่าง ๆ ในกระบวนการที่มีการปรับตัวในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งสะท้อนถึงการปรับรูปแบบอัตลักษณ์และการปรับตัวทางวัฒนธรรมของพวกเขาในยุคสมัยใหม่

2.3 บริบทของพื้นที่

2.3.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานถึง 700 กว่าปี เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีอำเภอจำนวนทั้งสิ้น 24 อำเภอ ส่วนทิศเหนือของเชียงใหม่ได้ติดกับรัฐฉานของสหภาพพม่า จังหวัดเชียงใหม่จึงเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นกลุ่มที่อพยพจากประเทศจีน ประเทศพม่า และประเทศลาว เป็นต้น เช่น จีนยูนนาน ม้ง เมี่ยน ละหู่ ลีซู และอาข่า ฯลฯ ในจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มชาตินั้มีงถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้ตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่อย่างเป็นจำนวนมาก โดยมีหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มชาตินั้มีงจำนวนทั้งสิ้น 64 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีหมู่บ้านกลุ่มชาตินั้มีงมากที่สุดในประเทศไทย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

อำเภอแมริม เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 22 อำเภอ กับ กิ่งอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ยังเป็นอำเภอที่มีประชากรม้งอาศัยอยู่จำนวนมาก และได้ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร พื้นที่ในอำเภอรวมแล้วมีประมาณ 443.634 ตารางกิโลเมตร ในปี 2439 อำเภอแมริมมีฐานะเป็นแขวงเรียกว่า “แขวงสะลงง” ที่ทำการแขวงตั้งอยู่ที่บ้านสะลงงนอก หมู่ที่ 3 ตำบลสะลงง ต่อมาย้ายที่ทำการแขวงมายังบ้านช่วงเปา โดยเปลี่ยนชื่อใหม่

ว่า “แขวงช่วงเปา” และในปี 2540 แขวงช่วงเปาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอพร้อมเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “อำเภอแมริม” ปัจจุบันได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 ตำบล 85 หมู่บ้าน (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542)

ตำบลโป่งแยง เป็นหนึ่งในตำบลของอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นอำเภอที่มีประชากรมั่งจำนวนมาก แต่เดิมมีฐานะเป็นหมู่บ้านขึ้นอยู่กับอำเภอสะเมิง แต่ต่อมาได้ยกฐานะเป็นตำบล เมื่อปี 2469 ได้ตั้งชื่อว่า “ตำบลโป่งแยง” ซึ่งการตั้งชื่อว่า “โป่งแยง” เพราะคำว่า “แยง” แปลความหมายว่า “มาดู่” ด้วยเหตุที่ว่า ที่ตั้งของตำบลมีทิวทัศน์เป็นป่าเขาสวยงามตามธรรมชาติ มีป่าไม้สมบูรณ์ และมีอากาศหนาวเย็นสบายตลอดปี ปัจจุบันในตำบลโป่งแยงมีหมู่บ้านจำนวนทั้งสิ้น 10 หมู่บ้าน ซึ่งในจำนวน 10 หมู่บ้านนี้มีหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์มั่งจำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) บ้านบวจัน (หมู่ที่ 7) บ้านบวคเตย (หมู่ที่ 8) บ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) และบ้านแม่สาน้อย (หมู่ที่ 10) (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552) ดังแผนที่ของอำเภอแมริมและตำบลโป่งแยงต่อไปนี้

ภาพที่ 21 แผนที่ของอำเภอแมริม (ซ้าย) และตำบลโป่งแยง (ขวา)

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง อำนาจบริม จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อปี 2512 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จฯ โดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งลงบนไร่ฝิ่นในตำบลโป่งแยง และได้เสด็จฯ เยี่ยมชาวมั่ง ทรงทอดพระเนตรเห็นการเลี้ยงสุกรพันธุ์พื้นเมือง จึงพระราชทานลูกสุกรตัวผู้พันธุ์ดีและพันธุ์พีชอาหารสัตว์ให้ชาวบ้านเลี้ยงและปลูกแทนฝิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 22 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทอดพระเนตรไร่นาของตำบลโป่งแยง
ที่มา : ตามรอยพระบาทยาตรา

ปี 2513 พระองค์ได้พระราชทานให้จัดสร้างโรงเรียนในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง โดยมีชื่อว่าโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ซึ่งทหารได้นำไม้และอุปกรณ์ก่อสร้างมาทางอากาศเพื่อสร้างโรงเรียนดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวม้งในพื้นที่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษา เรียนรู้ภาษาไทย และมีระดับการศึกษาที่ดีขึ้น ต่อมาในปี 2514 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จฯ ทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียนแห่งนี้ ซึ่งในระยะแรกมีตำรวจตระเวนชายแดนมาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน ก่อนที่โรงเรียนจะได้รับการโอนเข้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 และมีข้าราชการครูมาปฏิบัติหน้าที่แทนในปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 23 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียน
เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2514
ที่มา : ตามรอยพระบาทยาตรา

ปี 2516 ทรงมีพระราชดำริให้สร้างถนนจากโป่งแยงเข้าสู่หมู่บ้านในพื้นที่ เพื่อแก้ไข
ปัญหาการเดินทางลำบาก และให้ชาวบ้านร่วมกันรักษาป่าต้นน้ำ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง
แยง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 24 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงพระราชดำเนินขึ้นเขาไปยังหมู่บ้านม้งของตำบลโป่งแยง
ที่มา : ตามรอยพระบาทยาดรา

ปี 2517 ก่อตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในตำบลโป่งแยง โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแม่
โจ้ ทดลองเพาะปลูกพืชเมืองหนาว ส่งเสริมอาชีพทดแทนการปลูกฝิ่น และทรงพระราชทานเงิน
50,000 บาทเพื่อจัดตั้งสถานีพัฒนา พร้อมทั้งขุดร่องดินและวางท่อซีเมนต์เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่
เพาะปลูก รวมถึงโรงสีข้าวพลังน้ำเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสีข้าว (องค์การบริหารส่วน
ตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 25 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในตำบลโป่งแยง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2563 ที่ด. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ต่อมาในปี 2521 ชาวบ้านถวญฎีกาขอไฟฟ้าจากโรงสีข้าวพลังน้ำ พระองค์จึงมีพระราชดำริให้ปรับปรุงเป็นโรงสีข้าวไฟฟ้า ปี 2525 ทรงให้สำรวจลำห้วยแม่सान้อยเพื่อสร้างฝายน้ำล้นขนาดเล็ก ขยายพื้นที่เกษตรอีกประมาณ 100–400 ไร่

นอกจากนี้ตำบลโป่งแยงยังเป็นหนึ่งในพื้นที่บนภูเขาที่ได้รับความใส่ใจจากภาครัฐมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจากศูนย์พัฒนารายภูบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่สูง ศูนย์แห่งนี้มีต้นกำเนิดจาก “กองสงเคราะห์ชาวเขา” ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2505 และได้ปรับเปลี่ยนบทบาทตามบริบทของสังคมเรื่อยมา จนกลายเป็นหน่วยงานภายใต้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยหน้าที่ของศูนย์พัฒนารายภูบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ได้ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมอาชีพตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การฝึกทักษะการตัดเย็บผ้าชนเผ่า การจัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของราษฎร การจัดสวัสดิการสังคม รวมถึงการประสานความร่วมมือกับโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการหลวงหรือโครงการพระธรรมจาริก ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของภาครัฐที่ไม่เพียงแต่พัฒนาด้านเศรษฐกิจ หากยังมุ่งหวังให้ประชาชนในพื้นที่สูงสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมไทยได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, ม.ป.ป.)

ต่อมาในปี 2540 ตำบลโป่งแยงได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงได้ช่วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในหมู่บ้าน เช่น ถนนคอนกรีต ไฟกึ่ง และสัญญาณโทรศัพท์มือถือ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชาวม้งในพื้นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และทรัพยากรธรรมชาติ (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 26 องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563 ที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากประวัติความเป็นมาที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนมั่งในตำบลโป่งแยงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนหลังปี 2540 เมื่อระบบคมนาคมได้รับการพัฒนา ทำให้การเข้าถึงพื้นที่จากภายนอกเป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษาครั้งนี้จึงมิได้ย้อนกลับไปศึกษาผ้าม้งก่อนปี 2530 เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนมั่งในตำบลโป่งแยงยังอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างปิด และมีการติดต่อกับโลกภายนอกอย่างจำกัด การพัฒนาเริ่มต้นขึ้นจากการได้รับความช่วยเหลือจากราชสำนักและหน่วยงานของรัฐตั้งแต่ปี 2512 เป็นต้นมา และเริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนยิ่งขึ้นภายหลังปี 2540 อันเป็นผลมาจากการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและการเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายนอก การเลือกศึกษาช่วงระหว่างปี 2530–2567 จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนพัฒนาการของผ้าม้งในระยะเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่การปรับตัวตามพลวัตของสังคม โดยเฉพาะช่วงปี 2530–2540 ซึ่งยังคงสะท้อนลักษณะของผ้าม้งในบริบทดั้งเดิม ก่อนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลังจากนั้น ซึ่งสอดคล้องกับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงของชุมชนกับโลกภายนอกอย่างเข้มข้นมากยิ่งขึ้น

2.3.2 ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์

ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลแม่แรมและตำบลสะเมิงเหนือของอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดกับตำบลบ้านปางของอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดกับตำบลแม่แรมและตำบลสุเทพของอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ และทิศตะวันตกติดกับตำบลสะเมิงเหนือและตำบลสะเมิงใต้ของอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ตำบลโป่งแยงห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่อิงระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 30 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 52.20 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 32,625 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552)

ตำบลโป่งแยงมีสภาพทางกายภาพทั่วไปเป็นภูเขา บางส่วนเป็นที่ราบเชิงเขาและที่ราบ พื้นที่บางส่วนอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุยและแม่สา เป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 71.92 % และเป็นพื้นที่ราบเพาะปลูกประมาณ 23.10 % พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม เนื่องจากมีสภาพอากาศที่หนาวเย็น ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ลิ้นจี่ พริกหวาน ชาโยเต้ (ผักแว่น) ดอกกุหลาบ ดอกเบญจมาศ สตอเบอร์รี่ หอมหัวใหญ่ กระเทียม มะเขือเทศ สลัดแก้ว ลักษณะภูมิอากาศที่หนาวเย็นนี้มีความเหมาะสมในการส่งเสริมอาชีพและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552)

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่จะลาดชันและมีที่ราบน้อยมาก พื้นที่เพาะปลูกอยู่ตามไหล่เขา สภาพป่าเป็นป่าดิบเขาเป็นส่วนใหญ่ และมีป่ากึ่งเบญจพรรณบางพื้นที่ มีบางพื้นที่เท่านั้นที่เป็นป่าดิบชื้น

สภาพดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วมปนทราย ส่วนมากจะมีสภาพเป็นกรด แต่บริเวณหุบเขาดินค่อนข้างสมบูรณ์ ภายในหมู่บ้านของตำบลโป่งแยงมีระบบท่อส่งน้ำจัดสร้างโดยกรมชลประทาน และกระจายเกือบทั่วพื้นที่ สภาพภูมิอากาศในฤดูฝนมีฝนตกชุก ฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อน และฤดูหนาวค่อนข้างหนาวจัด อุณหภูมิเฉลี่ย 22 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด 27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด 20 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,059 มิลลิเมตร/ปี บรรยากาศตอนเช้าตรู่เย็นสบาย จะเห็นหมอกเป็นทางยาวสลับกับแนวเขา (วินิตรา ลีละพัฒนา และคณะ, 2554)

2.3.3 ข้อมูลประชากร

ประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลโป่งแยงมีทั้งชาวไทยพื้นราบและชาวไทยเผ่าม้ง จำนวนประชากรแยกตามเพศและอายุ และลักษณะโครงสร้างประชากรโดยทั่วไป มีรายละเอียดดังนี้

ครัวเรือนในเขตตำบลโป่งแยง รวมทั้งสิ้น 2,652 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 50.80 ครัวเรือนต่อตารางกิโลเมตร ประชากรในเขตตำบลโป่งแยง รวมทั้งสิ้น 10,079 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 193 คนต่อตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ เดือนมีนาคม 2553) แยกเป็นเพศชาย จำนวน 5,102 คน แยกเป็นเพศหญิง จำนวน 4,977 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552) ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงกระจายอยู่ในบ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) บ้านบวกจั่น (หมู่ที่ 7) บ้านบวกเตี้ย (หมู่ที่ 8) บ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) และบ้านแม่สาน้อย (หมู่ที่ 10) โดยบ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) และบ้านแม่สาน้อย (หมู่ที่ 10) มีจำนวนชาวม้งกลุ่มม้งลายมากกว่าชาวม้งกลุ่มม้งขาว บ้านบวกจั่น (หมู่ที่ 7) และบ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) มีจำนวนชาวม้งกลุ่มม้งลายและชาวม้งกลุ่มม้งขาวเท่ากัน ส่วนบ้านบวกเตี้ย (หมู่ที่ 8) มีจำนวนชาวม้งกลุ่มม้งลายมากกว่าชาวม้งกลุ่มม้งขาว

2.3.4 ทรัพยากรสาธารณะ

ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ห้วยแม่สา ห้วยบวกจั่น ห้วยต้นเคื่อ ห้วยช้างตาย ห้วยบวกหมู ห้วยปางอ้น ห้วยสุวรรณ ห้วยปางหมี่ ห้วยแม่กำปอง และห้วยแม่สาใหม่

2) ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ

3) แหล่งน้ำ ได้แก่ หนองบึง จำนวน 3 แห่ง คลอง ลำธาร ห้วย จำนวน 15 แห่ง บ่อน้ำ จำนวน 20 แห่ง ถังเก็บน้ำฝน จำนวน 20 แห่ง บ่อน้ำคั้น จำนวน 61 บ่อ บ่อบาดาลส่วนบุคคล จำนวน 10 บ่อ บ่อบาดาลสาธารณะ จำนวน 8 บ่อ ระบบประปาหมู่บ้าน จำนวน 8 บ่อ ระบบชลประทาน จำนวน 2 บ่อ ลำเหมือง คลอง จำนวน 15 สาย (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552)

สาธารณูปโภค

1) อัตราการใช้ส้วมราด 100 % 2) มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน 3) มีโทรศัพท์พื้นฐานถึงทุกหมู่บ้าน 4) มีระบบประปาหมู่บ้าน 1 หมู่บ้านและมีระบบประปาภูเขา 9 หมู่บ้าน 5) สถานที่สาธารณะประโยชน์ ได้แก่ ฌาปนสถาน จำนวน 10 แห่ง ศาลาประชาคม จำนวน 10 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552)

สาธารณสุข

พื้นที่ตำบลโป่งแยงมีประชากรอาศัยอย่างหนาแน่น มีสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานดังนี้ เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข จำนวน 1 คน พนักงานสาธารณสุข จำนวน 2 คน ลูกจ้าง จำนวน 3 คน พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 1 คน อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 189 คน ให้บริการด้านการแพทย์และการสาธารณสุขโดยเฉพาะงานส่งเสริมสุขภาพ งานป้องกันและควบคุมโรค งานรักษาพยาบาล และงานฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งในและนอกชุมชนมีผู้ป่วยนอกมารับบริการโดยเฉลี่ย 1,000 คน/เดือน (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง, 2552)

2.3.5 องค์ประกอบทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง

ภาษา

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาของตนเอง โดยสามารถเรียกภาษานั้นว่าภาษาม้ง ซึ่งเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลมั่ว-เย้า หรือ ม้ง-เมี่ยน แต่เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพกระจัดกระจายไปยังหลายประเทศ ในปัจจุบันภาษาม้งที่ใช้ในแต่ละพื้นที่จึงมีความแตกต่างกันบ้าง เช่น การออกเสียงหรือสำเนียงจะแตกต่างกันเล็กน้อย แต่ก็ยังมีรากศัพท์และไวยากรณ์ที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงสามารถใช้ภาษาของตนเอง พูดคุยกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอื่นเข้าใจได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยก็ยังสื่อสารกันด้วยการใช้ภาษาม้งกับคนในครอบครัวและหมู่บ้าน

เนื่องจากการอพยพเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ชาวม้งในไทยจึงสามารถสื่อสารได้ด้วยสองภาษา คือ ภาษาม้งกับภาษาไทย แต่เนื่องจากภาษาม้งเป็นภาษาที่ไม่มีตัวอักษร จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ภาษาม้งในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้างจากภาษาม้งแบบดั้งเดิม รวมถึงเรื่องราวความเป็นมาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงอาศัยวิธีการจำและเล่าสืบต่อกันมาเท่านั้น แต่ชาวม้งในพื้นที่ประเทศไทยยังคงสืบทอดและรักษาภาษาม้งของตนเองไว้ได้ด้วยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ และยังสามารถพูดสื่อสารภาษาม้งในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ชาวม้งยังได้นำ

อักษรลาตินมาใช้แทนตัวอักษรของภาษาม้ง (Hmong RPA) อีกด้วย ในปัจจุบันชาวม้งจึงสามารถบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ผ่านภาษาของตนเองได้ (Gao Jingjing & Imthira Onkham, 2564)

การแต่งกาย

การแต่งกายของมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์สามารถค้นคว้าได้จากหลักฐานทางวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นเครื่องชี้นำให้รู้และเข้าใจถึงแนวทางการแต่งกาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์ในยุคสมัยนั้น ๆ (ณัฐชนา นวลยัง, 2560)

การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือได้ว่าเป็นความเด่นชัด เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อีกทั้งเครื่องแต่งกายยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชาวม้ง และยังสามารถใช้ในการช่วยแบ่งกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งถูกแบ่งเป็นหลายกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มย่อยของม้งจึงมีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ดังเช่น ผู้ชายกลุ่มม้งดำจะนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำ โดยมีความยาวของเสื้อสั้นถึงระดับเอว และข้างหน้าของกางเกงจะมีผ้าปิดเป็นทรงสามเหลี่ยม ผู้หญิงกลุ่มม้งดำจะนิยมสวมเสื้อสีดำ และมีการปักลวดลายหรือเขียนลายจี๊ดบนชุดแต่งกายมากกว่าของผู้ชาย (Gao Jingjing & Imthira Onkham, 2564)

ภาพที่ 27 ชุดม้งลาย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ส่วนผู้ชายกลุ่มม้งขาวจะสวมเสื้อสีขาวเงินเข็มหรือสีดำ ซึ่งมีลักษณะเสื้อคล้ายกับผู้ชายกลุ่มม้งดำ และการประดับลวดลายจะน้อยกว่ากางเกง ข้างหน้าของกางเกงจะมีผ้าปิดเป็นทรงสี่เหลี่ยม สำหรับผู้หญิงชาวม้งของกลุ่มม้งขาวในอดีตจะนิยมสวมกระโปรงสีล้วนไม่มีลวดลายใด ๆ ทั้งสิ้น และมีผ้าผืนยาวที่เย็บปักเป็นลวดลายสวยงามปิดทับด้านหน้ากระโปรง และยังมีผ้าแถบสีแดงคาดเอวปล่อยชายเป็นหางไว้ด้านหลัง แต่ในระยะหลังกระโปรงสีขาวประอะเปื้อนได้ง่าย ผู้หญิง

ชาวม้งของกลุ่มม้งขาวจึงหันมานิยมสวมชุดสีน้ำเงินเข้มคล้ายกับกลุ่มม้งดำ แต่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นกลุ่มม้งดำหรือเป็นกลุ่มม้งขาวก็ได้นิยมแต่งชุดม้งที่มีลักษณะไม่ต่างกันมาก (สมัย สิทธิธรรม, 2542)

ภาพที่ 28 ชุดม้งขาว

ที่มา : IMPECT

สรุปได้ว่าการแต่งกายเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่เนื่องจากความไม่สะดวกในการแต่งชุดไทยในชีวิตประจำวัน ชาวม้งปัจจุบันส่วนใหญ่จึงนิยมแต่งชุดทั่วไปแบบคนไทย โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่จะไม่นิยมแต่งชุดม้งในชีวิตประจำวัน และมีแต่กลุ่มผู้สูงอายุยังคงนิยมแต่งชุดม้ง แต่อย่างไรก็ตาม การแต่งแบบม้งยังถือเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นประเพณีที่ชาวม้งทุกคนจะต้องทำกันในวันสำคัญของทุกปี

ที่อยู่อาศัย

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เนื่องจากในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ กดขี่ อีกทั้งยังถูกรัฐบาลจีนในสมัยนั้นปราบปรามด้วย จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบางกลุ่มได้ทยอยอพยพและจนได้มาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตพื้นที่ของประเทศไทย ปัจจุบันกลุ่มที่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยได้กระจายอยู่ตามพื้นที่สูงใน 14 จังหวัดของภาคเหนือ ได้แก่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก พิชัย โลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และจังหวัดเลย (สมัย สุทธิธรรม, 2542)

สาเหตุของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่สูงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นอาจสามารถเกิดจาก 3 ประการนี้ คือ 1) กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความนิยมกับการใช้ชีวิตบนพื้นที่สูง 2) เพื่อหลบหนีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นและบุคคลภายนอก จึงตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ที่เดินทางลำบาก 3) เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพจากประเทศจีนลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยความ

ลำบากในการอพยพ พวกเขาจึงได้บุกเบิกสร้างบ้านเรือนในจังหวัดที่ติดชายแดนเป็นส่วนใหญ่ และชาวม้งที่เป็นกลุ่มเดียวกันมักจะสร้างเรือนติดกันบนเขา และหมู่บ้านที่พวกเขาอาศัยจึงถูกเรียกว่าเป็น บ้านม้งหรือหมู่บ้านม้ง แต่คงมีชาวม้งรายบุคคลที่มุ่งไปหางานหรือต้องการความสะดวกในการดำเนินชีวิตจึงได้ออกจากหมู่บ้านไปอยู่ในที่ที่ใกล้เมือง ส่วนเหตุผลที่ชาวม้งส่วนใหญ่ยังคงนิยมอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงจะมีเหตุผล 2 ประการ คือ 1) เพื่อการดูแลสุขภาพ เนื่องจากชาวบ้านได้คุ้นเคยกับที่อยู่อาศัยที่มีอากาศเย็น หากอยู่ในพื้นที่ที่มีอุณหภูมิสูงกว่า จึงมีผลกระทบต่อร่างกายและสุขภาพ 2) เพื่อทำมาหากิน เนื่องจากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนยังคงนิยมประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และพืชพันธุ์ที่พวกเขานิยมปลูกตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษส่วนใหญ่เป็นพืชพันธุ์เมืองหนาวที่เหมาะสมการเพาะปลูกในพื้นที่อุณหภูมิต่ำกว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย ดังนั้นพวกเขาจึงใช้ชีวิตในพื้นที่สูงของภาคเหนือในประเทศไทย ถึงแม้การใช้ชีวิตอยู่ในแหล่งธรรมชาติมีความลำบากและมีความไม่สะดวกกว่าการอยู่ในพื้นที่เจริญ แต่ด้วยความเป็นบ้านเกิดของตนเอง และยังด้วยความสบายต่อทางร่างกายและทางจิตใจ ชาวม้งส่วนใหญ่จึงยังนิยมใช้ชีวิตในพื้นที่ดั้งเดิม และชาวบ้านที่เคยย้ายออกจากหมู่บ้านก็ยังคงกลับไปดำรงชีวิตต่อในหมู่บ้านตนเอง (Gao Jingjing, 2564)

อาหารการกิน

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ถึงแม้พวกเขาได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ใหม่ แต่ด้วยความนิยมพวกเขาจึงได้นำวิถีชีวิตด้านอาหารการกินของตนเองเข้ามาในสังคมไทย

ชาวม้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยยังคงนิยมรับประทานอาหารที่มีรสชาติจัดตามอาหารม้งแบบดั้งเดิม โดยนิยมอาหารที่ไม่ใส่เครื่องปรุงอาหาร ซึ่งถือเป็นวิถีการกินแบบกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ และชาวม้งส่วนใหญ่จะมีที่ดินส่วนตัวสำหรับเพาะปลูกผักผลไม้และเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นพวกเขาจึงนิยมนำพืชผักและสัตว์เลี้ยงของตนเองนั้นมาประกอบเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน โดยมีเมนูอาหารประจำของชาวม้ง เช่น พักทองต้มจืด ผักขมต้มจืด ไก่ตุ๋นสมุนไพรสูตรม้ง ข้าวม้งแบบโบราณที่ทำจากข้าวโพด ผัดหรือต้มผักพันธุ์เมืองหนาว หมูชีกรมควั่น และข้าวเหนียวปิ้งสูตรม้ง เป็นต้น ซึ่งเมนูอาหารที่กล่าวมาข้างต้นนี้ล้วนเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบอาหารจากไร่สวนของชาวบ้าน โดยมีรสชาติอาหารที่ไม่จัดและได้นั้นรสชาติแบบธรรมชาติของอาหารแต่ละเมนูเป็นอย่างมาก (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 29 ข้าวโบราณที่ทำจากข้าวโพดและฟักทองต้มจืด

ที่มา: GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ชาวม้งในประเทศไทยนิยมทานอาหารม้ง แต่ด้วยพื้นที่อาศัยและการที่ถูกกลืนกลืนในสังคมไทย ชาวม้งกลุ่มนี้จึงยังนิยมทานอาหารไทยอีกด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ เนื่องจากพวกเขาได้เกิดในประเทศไทย และได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทยเป็นเวลานาน พวกเขาจึงได้มีส่วนร่วมกับสังคมไทย และได้มีวิถีการกินที่คล้ายคลึงกับคนไทยมากกว่าชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุ เพราะสำหรับชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุแล้วการรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชีวิตไม่ใช่เรื่องง่าย อาจจะต้องใช้เวลานานในการปรับตัวกว่ากลุ่มผู้อื่น (Gao Jingjing & Imthira Onkham, 2564)

การนับถือศาสนา

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อเป็นของตนเอง แต่เนื่องจากประเทศไทยมีการยอมรับความหลากหลายทางศาสนา จึงทำให้มีบุคคลภายนอกเข้าไปในหมู่บ้านม้ง และเผยแผ่ศาสนาและให้กลุ่มชาวม้งเปลี่ยนไปนับถือ ชาวม้งที่อยู่ในประเทศไทยนอกจากนับถือผีบรรพบุรุษของตนเองแล้วจึงยังมีคนที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์หรือศาสนาพุทธ โดยภายในหมู่บ้านม้งมักจะมีศาสนาสถาน บางแห่งสร้างโดยมูลนิธิคริสตจักรบางแห่งอาจจะสร้างโดยชาวม้งเอง และเหตุผลที่มีชาวม้งเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคือนอกจากมีบุคคลภายนอกเข้าไปเผยแผ่ในหมู่บ้านแล้ว ยังเพราะสาเหตุที่ชาวม้งเองหากกระทำผิดต่อความเชื่อของม้งก็จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดผลกระทบบ้าง ๆ ต่อร่างกายแม้กระทั่งทางจิตใจ ดังนั้น ผู้ที่เคยรับผลกระทบจากการนับถือผีแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนี้จึงกลายเป็นนับถือศาสนาคริสต์หรือศาสนาพุทธในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวให้ตนเองไปนับถือศาสนาใหม่คงไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้นชาวม้งในประเทศไทยส่วนใหญ่จึงยังคงนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งถือเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยมีปัจจัยที่เกิดจากอิทธิพลของสมาชิกครอบครัว จึงทำให้ชาวม้งต่างมีจิตใจที่เคารพและระลึกบรรพบุรุษของตนเองอยู่เสมอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังได้สืบทอดและรักษาคติความเชื่อนี้ไว้ได้ (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 30 คริสตจักรและอาศรมธรรมจาริกในหมู่บ้านม้งของตำบลโป่งแยง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

การประกอบอาชีพ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่นิยมตั้งถิ่นฐานบนภูเขา ซึ่งเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พวกเขามีการติดต่อกับสังคมภายนอกไม่มาก และจึงทำให้ชาวม้งนิยมประกอบอาชีพเกษตรกรรมภายในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่หลังจากมีการพัฒนาทางคมนาคมของประเทศ ชาวม้งในประเทศไทยจึงเริ่มมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น และจึงมีจำนวนชาวม้งเข้าไปประกอบอาชีพในพื้นที่ที่เป็นเมืองของจังหวัดหรือเขตที่มีความเจริญมากกว่าซึ่งง่ายต่อการทำมาหากิน สำหรับชาวม้งที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมักจะมีจำนวนมากกว่าการประกอบอาชีพอื่น ๆ ซึ่งชาวม้งกลุ่มนี้มักจะมีพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพาะปลูกแบบขั้นบันได โดยปัจจุบันชาวม้งในประเทศไทยจะนิยมปลูกผักสลัดแก้ว ผักกาดขาว พักแม้ว พริกหวาน มะเขือเทศ อะโวคาโด ลูกพลับ สตรอเบอร์รี่ และองุ่นไร้เมล็ด เป็นต้น ซึ่งผักและผลไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ที่ต้องปลูกในพื้นที่ที่มีอุณหภูมิต่ำ หลังจากได้ผลผลิตแล้วชาวม้งกลุ่มนี้จะนำผักและผลไม้ไปค้าขายที่ตลาดในเมือง หรือบางหมู่บ้านที่มีโครงการหลวง ชาวบ้านอาจจะส่งผลผลิตเกรด A ไปที่โครงการหลวงก่อนจะไปค้าขายในตลาด (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 31 พื้นที่เพาะปลูกแบบขั้นบันไดและชาวบ้านที่กำลังขายมะเขือเทศที่ปลูกเอง
ที่มา : ศูนย์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

ชาวม้งที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็มีจำนวนหนึ่ง ซึ่งบางคนอาจมีฝีมือทางการผลิตผ้าไหมและเครื่องแต่งกายม้ง บางคนเป็นช่างตีเหล็ก ช่างประกอบเครื่องเงิน เป็นต้น และชาวม้งบางคนที่มีเงินทุนอาจจะเปิดร้านขายของชำ ร้านอาหาร แม้กระทั่งเปิดโฮมสเตย์ในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวม้งกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนมากซึ่งได้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และพนักงานบริษัท เป็นต้น ซึ่งกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่จะมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เคยได้รับการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

การรักษาโรค

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาวเขาที่นิยมอาศัยบนภูเขาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งในสมัยนั้นพื้นที่อาศัยของม้งจะมีความลำบากยากจน โดยไม่มีถนนหรือเส้นทางการเดินทางออกจากหมู่บ้านได้อย่างสะดวก อีกทั้งในอดีตยังไม่ได้รับการพัฒนาจากภาครัฐอย่างมาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวม้งในสมัยใหม่นอกจากรักษาโรคแบบแพทย์แผนปัจจุบันแล้วยังคงนิยมใช้วิธีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแบบพื้นบ้านของม้ง

วิธีการรักษาโรคแบบพื้นบ้านม้งจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อของม้ง โดยจะมีหมอผีประจำหมู่บ้านที่เป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน ซึ่งภายในบ้านของหมอผีจะต้องมีหิ้งบูชาผีหลายหิ้ง และผีแต่ละหิ้งจะมีความสำคัญและหน้าที่ที่แตกต่างกัน เช่น ผีเข้าทรงจะช่วยรักษาผู้ที่มีการร้ายแรงซึ่งมาจากสิ่งชั่วร้ายที่เข้าไปอยู่ในร่างกายของมนุษย์ และยังมีผีสมุนไพรที่ทำหน้าที่คอยช่วยบอกกล่าวหมอผีว่าจะต้องรักษาด้วยยาสมุนไพรชนิดใด และหมอผีนี้จะต้องมีความสามารถในการสื่อสารกับผี และสามารถดำเนินพิธีกรรมและใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรม ดังนั้น เมื่อชาวม้งได้เกิดอาการไม่สบาย โดยเฉพาะอาการที่ไม่ทราบสาเหตุ พวกเขาจะนิยมรักษาโรคกับหมอผีในหมู่บ้าน และในระหว่างกระบวนการรักษาโรคนั้นหมอผีจะต้องจัดพิธีกรรมและหลังจากได้สื่อสารกับผีแล้วหมอผีจะทราบถึงสาเหตุการป่วยของผู้ป่วยนั้นแล้วผีจะบอกวิธีการรักษาโรคให้กับหมอผี อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การรักษาโรคแบบพื้นบ้านม้งได้รับความนิยมจากชาวม้งตั้งอดีตจนถึงสมัยใหม่ แต่โรคร้ายแรงที่จำเป็นต้องพึ่งทางวิทยาศาสตร์นั้นชาวม้งส่วนใหญ่จะไปรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันที่โรงพยาบาล (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 32 หิ้งบูชาผีและอุปกรณ์ที่ใช้ในระหว่างการดำเนินพิธีกรรมด้านการรักษาโรค
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2563 ที่ด. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

การศึกษา

ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาวเขาที่มีฐานะยากจน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถที่จะส่งลูกหลานไปศึกษาที่โรงเรียนซึ่งมีค่าเรียนแพงและเดินทางไกลจากหมู่บ้าน อีกทั้งในสมัยนั้นรัฐบาลไทยยังไม่ได้เข้าถึงหมู่บ้านและสร้างโรงเรียนใกล้หมู่บ้านเพื่อพัฒนาด้านการศึกษาของชุมชนอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวม้งในประเทศไทยโดยเฉพาะชาวม้งกลุ่มคนเก่าไม่ค่อยมีความรู้อย่างเป็นทางการเป็นมาตรฐาน แต่หลังจากช่วงปี 2510 เป็นต้นมา ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงเข้าไปพัฒนาหมู่บ้านทางภาคเหนือและสร้างโรงเรียนภายในหมู่บ้าน รวมถึงการพัฒนาทางคมนาคมจากรัฐบาล ปัจจุบันในพื้นที่ตำบลโป่งแยงได้มีสถานศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 13 แห่ง ระดับที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การพัฒนาหมู่บ้านจึงส่งผลให้ชาวบ้านที่มีความรู้ทางการศึกษาน้อยอย่างชาวม้งได้มีโอกาสเข้าศึกษาในที่ตั้งโรงเรียนของหมู่บ้านหรือเดินทางไปศึกษาที่โรงเรียนในเมืองของจังหวัด โดยเด็กที่ศึกษาในโรงเรียนหมู่บ้านจะไม่ต้องออกค่าเทอมและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการศึกษาใด ๆ (Gao Jingjing, 2564)

หลังจากได้ลบปัญหาด้านการศึกษาของชุมชนม้งแล้ว ชาวม้งจึงได้เปลี่ยนความคิดใหม่กับเรื่องการศึกษา โดยพวกเขาส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการส่งลูกหลานไปศึกษาที่โรงเรียนจนถึงที่มหาวิทยาลัย และได้เห็นถึงความสำคัญกับระดับการศึกษามากขึ้น ในสมัยปัจจุบันชาวม้งกลุ่มคนรุ่นใหม่จึงกลายเป็นรุ่นที่ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษา บางคนจบการศึกษาจากระดับมัธยม และบางคนจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้วไปประกอบอาชีพต่าง ๆ ในเมืองของจังหวัดหรือกลับไปช่วยพัฒนาหมู่บ้าน (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 33 โรงเรียนบ้านบวักจันและโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ในตำบลโป่งแยง
ที่มา : ศูนย์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

2.3.6 องค์ประกอบทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง

ความเชื่อและพิธีกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มชาวเขาที่อาศัยโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากพวกเขานิยมใช้ชีวิตในพื้นที่อันห่างไกลจากเมือง และชีวิตของม้งมักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งธรรมชาติ จึงทำให้พวกเขามีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวงจรชีวิต เช่น ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ“ผี” โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีบรรพบุรุษ เรื่องศาลประจำหมู่บ้าน รวมถึงเรื่องผีต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อหลักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

1) ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

เป็นความเชื่อหลักที่ชาวม้งส่วนใหญ่จะนับถือกัน ภายในหนึ่งปีชาวม้งจะนิยมจัดพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษอย่างน้อยหนึ่งครั้งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ของปฏิทินไทย ซึ่งเป็นเวลาที่ตรงกับช่วงประเพณีปีใหม่ม้ง และตามความเชื่อของชาวม้งที่ได้สืบทอดต่อกันมานั้น ถึงแม้บรรพบุรุษของม้งได้ล่วงลับไปแล้ว แต่วิญญาณของบรรพบุรุษยังคงสามารถกลับมาในบ้านของตนเองได้ ดังนั้นชาวม้งจึงนิยมจัดพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษเพื่อให้บรรพบุรุษได้กลับมาอยู่กับครอบครัวในปีใหม่ม้ง และยังเพื่อให้บรรพบุรุษได้ควบคุมและปกป้องสมาชิกครอบครัว ไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำร้ายลูกหลาน และพิธีกรรมของการไหว้ผีบรรพบุรุษนั้นส่วนใหญ่จะจัดเป็นระยะเวลา 3 วันและเริ่มตั้งแต่วันก่อนขึ้นปีใหม่ ส่วนผู้ที่ดำเนินพิธีนั้นจะต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว และจะต้องเตรียมไก่หนึ่งตัว น้ำขานม รูป 3 ดอก เทียน และกระดวยเงินกระดวยทองเพื่อใช้ไหว้หิ้งบูชาของผีและเรียกผีบรรพบุรุษเข้ามาฉลองปีใหม่อีกด้วยกันในบ้าน ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นพิธีสำคัญสำหรับชาวม้ง เพราะชาวม้งส่วนใหญ่จะนิยมนับถือผีบรรพบุรุษ และพวกเขาคิดว่าบรรพบุรุษเป็นผู้ที่ทำให้ตนเองเกิด และสามารถนำความโชคลาภมาและไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากครอบครัว (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 34 หิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อรม จ.เชียงใหม่

2) ความเชื่อเรื่องศาลประจำหมู่บ้าน

เป็นความเชื่อสำคัญอีกความเชื่อหนึ่งของชาวม้ง ในทุกปีใหม่ม้งชาวม้งที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันจะนิยมนรวมเป็นกลุ่มและไปไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ผีประจำหมู่บ้านที่ชาวม้งนิยมนับถือมักจะเป็นสิ่งธรรมชาติที่ใหญ่โตกว่าปกติหรือมีรูปร่างหน้าตาที่แปลกประหลาดจากสิ่งธรรมชาติทั่วไป เช่น ต้นไม้หรือก้อนหิน เป็นต้น และทุกปีในหมู่บ้านม้งจะมีการจัดพิธีกรรมไหว้ศาลประจำหมู่บ้านหรือเรียกว่า“ถือดี” โดยหมอผีประจำหมู่บ้านจะรับหน้าที่การดำเนินพิธีกรรม และชาวม้งทุกคนที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องเตรียมรูป เทียน และของเซ่นไหว้ต่าง ๆ ไปที่ศาล และเพื่อขอพรจากผี ให้ครอบครัวรวมถึงทั้งหมู่บ้านจะมีชีวิตที่สงบสุขในปีใหม่นี้ (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 35 พิธีกรรมการไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

ที่มา : ศูนย์การบริหารส่วนตำบล โป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2563

นอกจากการไหว้ผีบรรพบุรุษกับศาลประจำหมู่บ้านแล้ว ในชีวิตของชาวม้งยังเต็มไปด้วยผีและเจ้าที่เจ้าทางต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่คุ้มครองและปกป้องสมาชิกทุกคนในครอบครัว เช่น ผีประตูใหญ่ ประตูเล็ก เสาหลัก เตาไฟใหญ่ และเตาไฟเล็ก อีกทั้งชาวม้งยังเชื่อว่า ไม่ว่าจะเป็นไรสวนหรือ

เป็นสังฆกรรมชาติต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวล้วนมีเจ้าของที่เป็นผี ดังนั้นเพื่อให้ชีวิตมีแต่ความสุข มีร่างกายที่แข็งแรง มีข้าวของการใช้ในทุกปี ชาวม้งจึงนิยมนับถือผีและทุกปีจะมีการจัดพิธีกรรมไหว้ผีเหล่านี้ หากผู้ที่ทำผิดหรือล่วงเกินผีเจ้าที่เจ้าทาง ผู้นั้นจะถูกผีลงโทษด้วยการเกิดอาการไม่สบายของร่างกายหรือร้ายแรงกว่านั้นอาจจะเกิดความทุกข์ทางจิต หากได้เกิดอาการแบบนี้ขึ้นซึ่งยากที่จะรักษาผ่านแพทย์แผนปัจจุบัน ชาวม้งมักจะเข้าใจว่าโดนผีหลอก และจะต้องรีบหาหมอผีประจำหมู่บ้านมาช่วยจัดพิธีกรรมเพื่อสื่อสารกับผีและให้ผู้โดนผีหลอกปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ผีบอกเพื่อขอโทษผีนั้น (Gao Jingjing, 2564)

ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ในชีวิตของชาวม้งตั้งแต่เกิดจนตายพวกเขาจะต้องดำเนินประเพณีสำคัญเกี่ยวกับชีวิตจำนวน 4 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการตาย ชาวม้งในประเทศไทยได้สืบทอดประเพณีเหล่านี้ตั้งแต่โบราณจนถึงทุกวันนี้ เพราะชาวม้งเข้าใจว่าการเกิด การแต่งงาน และการตายเป็นวันสำคัญในชีวิต รวมถึงบรรพบุรุษถือเป็นบุคคลที่ชาวม้งทุกคนควรนับถือและรำลึกถึงความดีของท่าน จึงเป็นหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ม้งยังคงรักษาและนับถือความเชื่อม้งแบบดั้งเดิมไว้

1) ประเพณีการเกิด

เป็นประเพณีแรกในชีวิตที่แสดงถึงการมีชีวิตใหม่เกิดขึ้นในโลกใบนี้ ตามธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ชาวม้งจะนิยมจัดประเพณีการเกิดโดยจะมีพิธีเรียกขวัญเกิดขึ้นหลังจากมีเด็กคลอดใหม่ ซึ่งพิธีเรียกขวัญเด็กแรกเกิดนี้ได้มาจากความเชื่อว่า แต่ละคนจะมีขวัญประจำตัวอยู่ เมื่อแรกเกิดนั้นผู้ทำคลอดจะนำด้ายสีขาวผูกไว้ที่ข้อมือของเด็กเกิดใหม่ จากนั้นในเช้าวันที่สามพ่อแม่ของเด็กคนนี้จะขอผู้ใหญ่หนึ่งท่านมาเรียกขวัญให้กับเด็ก โดยใช้ไก่หนึ่งคู่ ไช้ไก่หนึ่งฟอง รูปสามดอก กับกระดาษเงินพร้อมไม้คู่เสี่ยงทาบกับวงเหรียญเหล็กซึ่งเป็นอุปกรณ์ดำเนินพิธี และสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือ การตั้งชื่อให้เด็กตามที่พ่อแม่ของเด็กต้องการ แล้วผู้ที่ดำเนินพิธีนั้นต้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านทราบถึงการมีชีวิตใหม่เกิดในครอบครัวนี้ และขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านสามารถปกป้องเด็ก ขอให้เด็กจะมีร่างกายที่แข็งแรง (Gao Jingjing, 2564)

2) ประเพณีการแต่งงาน

เป็นประเพณีใหญ่สำหรับชาวม้ง ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของชีวิต เพราะตามธรรมเนียมประเพณีของม้ง หลังจากผู้หญิงได้แต่งงานกับผู้ชายแล้วผู้หญิงจะต้องย้ายไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย ซึ่งแสดงว่าได้กลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวฝ่ายชาย ผู้หญิงจะไม่สามารถกลับไปอยู่กับพ่อแม่ และจะไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวฝ่ายหญิงอีกต่อไป

การแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นจะมีอยู่สองกรณี คือ กรณีที่ผู้ชายได้พึงใจกับผู้หญิง แต่ผู้หญิงไม่มีใจให้กับผู้ชาย ผู้ชายจึงต้องใช้วิธีล่อสาวเพื่อนำผู้หญิงกลับมาอยู่เป็นสามีภรรยา วันถัดไปจึงค่อยให้คนไปล่อจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง หลังจากนั้นหากพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้ตกลงแต่งงานสาวให้กับผู้ชาย จึงมีการเลือกวันเวลาจัดพิธีแต่งงานในเวลาต่อมา ซึ่งกรณีนี้ในสมัยนี้ได้มีน้อยลง เพราะผู้ชายได้ให้เกียรติกับผู้หญิงและพ่อแม่ฝ่ายหญิงมากขึ้น และส่วนใหญ่จึงนิยมทำกันแบบกรณีที่สอง คือ การที่ผู้ชายและผู้หญิงได้ตกลงใจรักกัน และหลังจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้ทราบถึงความรักระหว่างสองคน ผู้ชายจึงสามารถไปล่อและตกลงการแต่งงานกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้โดยตรง แต่หากพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ได้ทราบเรื่องความสัมพันธ์ของสองคนนี้ ผู้ชายสามารถพาผู้หญิงกลับไปอยู่ในบ้านของตนเองก่อน และวันถัดไปจึงค่อยไปกล่าวล่อจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ผู้ชายกับผู้หญิงที่แต่งงานกันต้องห้ามเป็นคนในตระกูลเดียวกัน เพราะการแต่งงานกับผู้ที่เป็นตระกูลเดียวกันถือว่าเป็นการผิดผีสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การจัดประเพณีการแต่งงานแบบม้งจะต้องขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง หากฝ่ายชายยังไม่พร้อมที่จะจัดประเพณีการแต่งงานกับผู้หญิงก็สามารถเลื่อนเวลาได้ตามที่ตกลง สำหรับพิธีแต่งงานแบบม้งจะนิยมจัดงานในบ้านฝ่ายหญิง โดยพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ที่เตรียมสถานที่และข้าวของต่าง ๆ ในงาน และตามธรรมเนียมประเพณีของม้งประเพณีการแต่งงานจะนิยมจัดเป็น 2 วัน 1 คืน แต่ในปัจจุบันสามารถตกลงเวลาตามเห็นสมควร โดยส่วนใหญ่ในวันประเพณีการแต่งงานทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องแต่งกายด้วยชุดม้ง และเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวจะต้องเดินทางจากบ้านเจ้าบ่าวไปยังบ้านเจ้าสาว แต่ก่อนจะพาเจ้าสาวกลับบ้านเจ้าบ่าวหัวหน้าครอบครัวของฝ่ายชายจะต้องกล่าวถึงเรื่องแต่งงานให้บิดรพบุรุษทราบเสียก่อน เจ้าบ่าวและเจ้าสาวยังต้องรับประทานอาหารระหว่างครึ่งทางก่อนที่จะถึงบ้านฝ่ายหญิง หลังจากนั้นจึงสามารถเดินทางไปยังบ้านเจ้าสาวต่อไปได้ และระหว่างการดำเนินประเพณีการแต่งงานแม่ของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะไม่นิยมเข้าร่วมในงาน ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมประเพณีนี้จะเป็นพ่อ ผู้ใหญ่ และญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่าย ในการแต่งงานจะต้องมีผู้เชิญชาญดำเนินพิธี และเจ้าบ่าวจะต้องกราบไหว้บิดรพบุรุษและผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงพร้อมดื่มสุราเพื่อยืนยันกับญาติพี่น้องฝ่ายหญิงว่าจะดูแลเจ้าสาวเป็นอย่างดี หลังจากนั้นทุกคนที่เข้าร่วมในงานจะต้องผูกข้อมือให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวเพื่อแสดงความยินดีต่อคู่ใหม่ จากนั้นยังต้องเชิญแขกที่เข้ามาในงานนั่งที่โต๊ะและรับประทานอาหารม้งด้วยกัน สุดท้ายเจ้าบ่าวจะต้องดื่มสุราอีกครั้งเพื่อขอบคุณญาติพี่น้องที่ให้ความสนับสนุนกับประเพณีนี้ หลังจากได้จัดงานประเพณีการแต่งงานในบ้านฝ่ายหญิงเสร็จ ยังต้องเชิญญาติพี่น้องทางฝ่ายชายมาร่วมงานเลี้ยงในบ้านของเจ้าบ่าวอีกครั้ง เพื่อเป็นการขอบคุณญาติพี่น้องที่เคยให้ความช่วยเหลือในงานประเพณีนี้ (Gao Jingjing, 2564)

3) ประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษ

เป็นหนึ่งในประเพณีม้งที่มีความสำคัญต่อชาวม้ง เพราะชาวม้งเชื่อว่า ถึงแม้บรรพบุรุษได้ล่วงลับไปแล้ว แต่ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษแต่ละคนก็ยังคงอยู่ที่บ้าน ซึ่งได้คอยคุ้มครองและปกป้องลูกหลานทุกคนในบ้านอยู่เสมอ ชาวม้งในประเทศไทยที่นับถือความเชื่อดั้งเดิมแบบม้งจึงยังคงนิยมจัดพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในช่วงปีใหม่ม้ง

การไหว้ผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นส่วนใหญ่จะนิยมจัดขึ้นในวันส่งท้ายปีเก่าของทุกปีจนถึงวันเสร็จฉลองปีใหม่ม้ง โดยหัวหน้าครอบครัวจะจัดรูป เทียนและพร้อมเอาไก่ต้ม ขาหรือเหล้าเพื่อต้อนรับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาร่วมฉลองปีใหม่ม้งที่บ้าน แล้วหัวหน้าครอบครัวจะทำการเปลี่ยนกระดาศใหม่ที่ตั้งบูชาผีของบ้านพร้อมนำไก่ตัวผู้ตัวหนึ่ง รูป และกระดาศเงินกระดาศทองมาเช่นไหว้ เพื่อเป็นการขอบุญผิในบ้านที่เคยช่วยคุ้มครองครอบครัวของตนเองในปีที่ผ่านมา และขอให้ปกป้องคุ้มครองครอบครัวต่อไปในรอบปีถัดไป นอกจากนี้ ก่อนการรับประทานอาหารเย็นในวันส่งท้ายปีเก่า หัวหน้าครอบครัวยังต้องทำการไหว้ผีบรรพบุรุษที่ได้กลับมาในบ้านเสียก่อน และดักอาหารตั้งไว้บนโต๊ะทานข้าว แล้วยังต้องนั่งฝั่งตรงข้ามกับบรรพบุรุษที่โต๊ะ พร้อมกับกล่าวคำเชิญบรรพบุรุษทุกท่านมาร่วมทานอาหารด้วยกัน เพื่อเป็นการขอบุญบรรพบุรุษทุกท่านที่คอยคุ้มครองและดูแลครอบครัวตลอด หลังจากวันสุดท้ายของปีใหม่ม้งหัวหน้าครอบครัวจะต้องเผากระดาศเงินกระดาศทองเพื่อกล่าวให้ผีบรรพบุรุษและผีต่าง ๆ ในบ้านทราบว่าได้สิ้นสุดเวลาของปีใหม่นี้แล้วและอัญเชิญให้กลับไปสถิตที่เดิม (Gao Jingjing, 2564)

4) ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

เป็นประเพณีอันสุดท้ายในชีวิตของม้ง สำหรับชาวม้งแล้วหากมีสมาชิกใดในครอบครัวเสียชีวิต คนในครอบครัวจะต้องเตรียมพิธีและปฏิบัติตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และพวกเขายังเชื่อว่าถ้าไม่จัดพิธีให้คนที่เสียชีวิตลงวิญญาณของผู้นั้นจะไม่สามารถกลับไปหาบรรพบุรุษได้ และพอถึงวันฉลองปีใหม่ของทุกปีวิญญาณของผู้เสียชีวิตนั้นจึงไม่สามารถกลับไปในบ้านของเขาเอง

หลังจากมีคนในบ้านได้เสียชีวิตลงจะต้องจัดพิธีงานศพขึ้นภายในบ้านของผู้เสียชีวิตนั้น และระยะเวลาของการจัดงานศพจะขึ้นอยู่กับครอบครัวของผู้เสียชีวิต ซึ่งโดยส่วนใหญ่หากเป็นผู้ที่เสียชีวิตอย่างกะทันหัน เช่น การเสียชีวิตของทารกหรือเด็กในบ้าน การเสียชีวิตโดยเกิดอุบัติเหตุหรือโรคภัยไข้เจ็บ ในกรณีนี้ชาวม้งมักจะจัดพิธีเพียงหนึ่งวัน แต่หากเป็นผู้สูงอายุที่เสียชีวิตไป ชาวบ้านจะจัดเวลาสามวันหรือเจ็ดวัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของครอบครัว และในระหว่างการจัดงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะต้องขอความช่วยเหลือจากคนนอกตระกูลหรือญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ซึ่งเป็นผู้ที่ได้นับถือผีเดียวกันกับตนเอง และจะต้องมีผู้ที่ดูแล

พิธีกรรมโดยเฉพาะ อีกทั้งยังต้องมีการแบ่งหน้าที่กันเพื่อประกอบเรื่องต่าง ๆ ตลอดทั้งงาน เช่น ฝ่ายสวดนำทางวิญญาณ ฝ่ายพ่อครัว ฝ่ายแม่ครัว ฝ่ายตีกลอง ฝ่ายเป่าแคน และฝ่ายประกอบพิธีฟังศพ เป็นต้น และก่อนจะดำเนินพิธีงานศพชาวม้งจะแต่งชุดที่ทำจากกัญชงให้ผู้เสียชีวิตสวมใส่เพื่อเป็นการให้ผู้เสียชีวิตสามารถเดินทางไปหาวิญญาณของบรรพบุรุษได้ หลังจากนั้นจะมีผู้นำทางวิญญาณพร้อมคนตีกลองและกลุ่มเป่าแคน ส่วนครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะมีหน้าที่ต้อนรับแขกที่มาร่วมแสดงความเสียใจในงานศพ และในวันจัดงานจะมีการฆ่าหมูเพื่อเป็นการมอบวิญญาณสัตว์ให้กับผู้เสียชีวิต หลังจากนั้นจึงนำไปทำเป็นอาหารเพื่อเลี้ยงแขกที่เข้ามาในงาน เมื่อถึงวันสุดท้ายก่อนจะฝังศพเจ้าภาพจะต้องฆ่าวัวหนึ่งตัวให้กับผู้เสียชีวิต แล้วจึงมีการจัดพิธีนำศพลงฝังตามขั้นตอนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Gao Jingjing, 2564)

5) ประเพณีปีใหม่ม้ง

เป็นประเพณีสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเปรียบเสมือนประเพณีสงกรานต์ของประเทศไทย ในอดีตประเพณีปีใหม่ม้งจะจัดในช่วงที่หลังจากชาวม้งได้เก็บเกี่ยวข้าวในรอบปีเสร็จเรียบร้อยแล้ว และแต่ละปีอาจจะมีเวลาในการฉลองที่ต่างกัน เพราะการฉลองปีใหม่จะต้องรอให้ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านเสร็จจากการเกี่ยวข้าวพร้อมกัน ประเพณีปีใหม่ม้งจึงเป็นการฉลองความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี แต่ด้วยปัจจัยที่ชาวม้งปลูกข้าวลดน้อยลงทุกปีเพราะส่วนใหญ่จะนิยมซื้อข้าวมาทาน ดังนั้นชาวม้งในสมัยใหม่นี้จึงกำหนดจัดประเพณีปีใหม่ม้งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ของปฏิทินไทย โดยจะจัดประเพณีในระยะเวลาระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคมของทุกปี และส่วนใหญ่จะจัดงาน 3 วัน แต่เนื่องจากมีชาวม้งหลายคนที่ได้ประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน หมู่บ้านม้งบางที่จึงเปลี่ยนได้วันจัดประเพณีปีใหม่ม้งจาก 3 วันมาเป็น 7 วัน

ก่อนถึงวันประเพณีปีใหม่ม้งชาวม้งทุกคนในหมู่บ้านจะเตรียมชุดม้งล่วงหน้าไว้เพื่อใช้แต่งในงานประเพณี และในทุกปีใหม่ม้งชาวม้งจะทำความสะอาดของบ้านเพื่อปัดกวาดสิ่งสกปรกและสิ่งชั่วร้ายออกจากบ้าน ส่วนหัวหน้าครอบครัวจะต้องดำเนินพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษในบ้าน สมาชิกครอบครัวจะฉลองและรับประทานอาหารด้วยกันในวันปีใหม่นี้

ในทุกปีก่อนเวลาปีใหม่ม้งผู้นำหมู่บ้านและผู้ช่วยจะปรึกษากันและวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้นในวันประเพณีปีใหม่ม้ง ในประเพณีปีใหม่ม้งชาวม้งทุกคนจะแต่งชุดม้งที่เตรียมพร้อมในปีที่ผ่านมา วันแรกของปีใหม่ม้งชาวม้งโดยเฉพาะกลุ่มวายุรุ่นพวกเขาจะเตรียมตัวเข้ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดในสนามของหมู่บ้าน เช่น การโยนลูกช่วง การแข่งยิงหน้าไม้ การแข่งรถไม้ การแข่งร้องเพลงม้ง การเดินแบบม้ง และการแข่งเป่าแคนม้ง เป็นต้น ส่วนวันที่สองจะเป็นวันที่ต้องคำหัวพ่อแม่ หลังเสร็จงานชาวม้งจะไปร่วมงานเลี้ยงกับสมาชิกในตระกูลรวมถึงจัดพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษ ในทุกปีของ

ประเพณีปีใหม่ม้งยังม้งงานใหญ่ที่จัดขึ้นโดยภาครัฐและโครงการต่าง ๆ เพื่อเรียนเชิญชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงมาเข้าร่วมงานประเพณีปีใหม่ม้งด้วยกัน ซึ่งงานแบบนี้ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในวันที่ 3 ของปีใหม่ม้ง หลังจากงานนี้ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศให้ชาวบ้านทุกคนเข้าร่วมพิธีการไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน โดยจะเชิญหมอผีหรือผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่ดำเนินพิธีกรรมในงาน (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 36 กิจกรรมที่จัดขึ้นในวันประเพณีปีใหม่ม้งของตำบลโป่งแยง
ที่มา : ศูนย์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง

6) ประเพณีกินข้าวใหม่

เป็นประเพณีประจำปีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่สืบทอดตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ในอดีตชาวม้งส่วนใหญ่ได้ทำมาหากินเป็นอาชีพเกษตรกร ทุกบ้านทุกเรือนจะปลูกข้าวไว้เพื่อต้อนรับปีใหม่ ดังนั้นเวลาที่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวใหม่จะหมายถึงใกล้ถึงประเพณีกินข้าวใหม่ โดยชาวม้งจะจัดประเพณีกินข้าวใหม่ขึ้นในช่วงปลายเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน หรือเดือนธันวาคมของทุกปี และต้องเป็นช่วงที่ก่อนจะเข้าสู่เทศกาลปีใหม่ ในวันประเพณีกินข้าวใหม่คนในครอบครัวจะต้องพร้อมหน้าพร้อมตา และต้องเลี้ยงปูย่าตายายเพื่อเป็นการขอบคุณในหนึ่งปีที่ผ่านมาทุกท่านได้คอยดูแลครอบครัวและให้ครอบครัวมีข้าวใหม่ทานในปีถัดไป

ในสมัยนี้ชาวม้งในประเทศไทยด้วยเหตุผลที่ไม่สามารถได้ผลผลิตข้าวที่ดี และชาวม้งส่วนใหญ่ไปปลูกผักผลไม้แทนการปลูกข้าว อีกทั้งยังมีหลายคนเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นๆ จึงส่งผลให้ชาวม้งปลูกข้าวน้อยลง การปลูกข้าวน้อยลงนี้ทำให้ชาวม้งบางครอบครัวยังคงสืบทอด

ประเพณีกินข้าวใหม่และจัดประเพณีในทุกปี แต่บางครอบครัวอาจไม่ให้ความสำคัญกับประเพณีนี้มากจึงเลิกจัดประเพณีกินข้าวใหม่หรือบางครั้งอาจจะฉลองพร้อมกับประเพณีปีใหม่มั่ง

ประเพณีกินข้าวใหม่จะจัดขึ้นในช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จของทุกปี ในวันประเพณีนี้ชาวม้งนอกจากต้องหุงข้าวใหม่มาเลี้ยงผีบรรพบุรุษเพื่อขอบคุณท่านช่วยให้ครอบครัวได้มีข้าวใหม่กินในปีถัดไปพร้อมขอให้ปีต่อมาจะได้ข้าวใหม่กินเช่นกันแล้ว สมาชิกทุกคนยังต้องร่วมฉลองกันและทานอาหารที่บ้านอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา บางครอบครัวที่ไม่ได้ปลูกข้าวไว้จึงออกไปซื้อข้าวแทนข้าวใหม่เพื่อใช้เช่นไหว้ในประเพณี และขอให้ผักผลไม้ที่บ้านปลูกไว้จะมีผลผลิตดี ๆ (Gao Jingjing, 2564)

ภูมิปัญญาของชาวม้ง

ชาวม้งเป็นชาวเขาที่มีความเฉลียวฉลาดและความขยันขันแข็ง การมีประวัติอันยาวนานถึงพันปีทำให้พวกเขาได้สะสมทั้งความรู้และประสบการณ์ในระหว่างการเดินทางชีวิต ตามธรรมเนียมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งสมาชิกในครอบครัวจะต้องช่วยกันทำมาหากิน ในช่วงเวลาว่างหลังเสร็จงานเกษตรกรรมเพาะปลูกที่ไร่นาผู้ชายชาวม้งจะนิยมทำงานเครื่องเงินและตีเหล็กขณะที่ฝ่ายผู้หญิงจะนิยมเย็บปักเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งชาวม้งในประเทศไทยได้สืบทอดภูมิปัญญาและฝีมือเหล่านี้จากรุ่นบรรพบุรุษและจรรยาคู่ได้ถึงทุกวันนี้ และพวกเขายังได้นำภูมิปัญญาเหล่านี้เผยแพร่ยังทางสังคมภายนอกจนได้ขึ้นมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

1) การประกอบเครื่องประดับเงิน

ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่เต็มไปด้วยความภาคภูมิใจ เพราะการผลิตเครื่องประดับเงินนอกจากเป็นงานด้านฝีมือที่ต้องใช้สมาธิอย่างสูงแล้วยังต้องใช้เวลาในการผลิตอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นงานที่ต้องใช้แรงคู่กับการประณีต ดังนั้นการประกอบเครื่องเงินต่าง ๆ จึงมักจะเป็นงานสำหรับผู้ชายชาวม้ง

เครื่องประดับเงินเป็นเครื่องแต่งกายส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งแต่สมัยโบราณชาวม้งนิยมใช้เงินมาประกอบเป็นเครื่องประดับเพื่อสวมใส่และเก็บคิตัวได้ง่าย แต่สมัยใหม่ก็ได้เปลี่ยนใช้ก้อนเงินมาเป็นเงินกระดาษ ชาวม้งจึงไม่ต้องพกเครื่องเงินในชีวิตประจำวันอีก ดังนั้นชาวม้งจึงไม่ได้นิยมสวมใส่เครื่องประดับเงินทุกวันเหมือนในอดีต แต่พวกเขายังคงนิยมสวมใส่เครื่องประดับเงินบ้างโดยเฉพาะผู้หญิงชาวม้งที่ใส่เพื่อความสวยงาม ส่วนผู้ชายชาวม้งจะใส่บ้างไม่ใส่บ้างแต่ถ้ามีประเพณีสำคัญ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้งหรือประเพณีการแต่งงาน พวกเขายังคงต้องใส่เพื่อแสดงถึงการให้เกียรติกับผู้อื่น

การประกอบเครื่องเงินจะต้องนำเงินที่เป็นเม็ดมาละลายเป็นแผ่นเงินตามขนาดที่ต้องการแล้วนำมาตีเป็นรูปทรงที่ต้องการ จากนั้นจะนำไปแกะสลักเพื่อได้เครื่องเงินที่มีลวดลาย โดยชาวม้ง

นิยมนำเงินมาผลิตเป็นเครื่องประดับต่างๆ เช่น แหวน ต่างหู สร้อยคอ กำไลข้อมือ และกำไลข้อเท้า เป็นต้น การประกอบเครื่องเงินเป็นงานที่ต้องใช้เวลานาน บางที่ต้องใช้เวลาเป็นเดือนเป็นปี ดังนั้น ในสมัยใหม่นี้ชาวม้งไทยที่ยังมีฝีมือการทำเครื่องเงินจึงไม่มากนัก ส่วนคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่คิดว่างานนี้สร้างรายได้ไม่มากอีกทั้งยังต้องใช้เวลาในการผลิต (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 37 ชาวม้งที่กำลังประกอบเครื่องประดับเงิน

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2563 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

2) การตีมีด

เป็นอีกฝีมือหนึ่งของผู้ชายชาวม้ง โดยชาวม้งสมัยนี้ที่ยังคงตีมีดได้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากแล้ว เพราะวัยรุ่นไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้มาก ผู้ที่สืบทอดจึงมีจำนวนลดน้อยลงทุกปี ในอดีตการตีมีดเป็นการแปรรูปเหล็กที่นำมาใช้ในครัวเรือน เช่น มีด จอบ เสียมที่ตั้งหม้อหุงอาหาร เตา ริดโบราณ เป็นต้น โดยผู้ที่ตีจะรู้ถึงลักษณะของเหล็กว่าหลังจากการแปรรูปเป็นมีดแล้วจะมีความแหลมคมและคงทนระดับไหน การตีมีดจะใช้เหล็กแท่งหรือเหล็กเหน็บมาแปรรูป โดยจะใช้ระยะเวลาเป็นครึ่งวันถึงได้มีดหนึ่งเล่ม โดยมีดที่ทำนั้นส่วนใหญ่มีความยาวประมาณ 30-32 เซนติเมตร ความกว้างประมาณ 5-10 เซนติเมตร ส่วนขั้นตอนการตีมีดจะเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) นำเหล็กจำนวน 3-5 กิโลกรัมต่อชิ้น และเตรียมเตาถ่านไฟเพื่อเผาเหล็กให้ร้อน 2) ตีเหล็กให้ขึ้นรูปโดยเริ่มตีด้านของมีดก่อน จากนั้นนำมาขึ้นรูปส่วนปลายของมีดตามขนาดและความยาวของมีด 3) นำมีดมาชุบน้ำเปล่าและน้ำมันเครื่องเพื่อให้มีความคมและทนต่อการใช้งาน (Gao Jingjing, 2564)

3) การทำผ้าม้ง

เปรียบเสมือนองค์ประกอบสำคัญในชีวิตของชาวม้ง เนื่องจากการแต่งกายเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนถึงความเป็นชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นสมัยอดีตหรือในสมัยนี้ผู้หญิงชาวม้งในประเทศไทยยังคงนิยมผลิตเครื่องแต่งกายม้งอยู่ แต่ผู้หญิงชาวม้งอาจไม่ได้ผลิตผ้าเองไปทำเป็นเครื่องแต่งกายทุกคนเหมือนในอดีต จะมีแต่ชาวม้งที่เปิดร้านค้าจำหน่ายผ้าม้งยังสืบทอดฝีมือการผลิตผ้าอยู่ ถึงแม้

หลายคนไม่ได้ผลิตผ้าแล้วแต่พวกเขายังนิยมซื้อผ้าสำเร็จรูปแล้วมาเย็บและปักลวดลายเองเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีชุดม้งใส่ในวันประเพณีปีใหม่ม้งเพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน ในชีวิตประจำวันชาวม้งในประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่ได้นิยมแต่งชุดม้งเหมือนในวันประเพณีหรืองานสำคัญ แต่ผู้หญิงชาวม้งที่มีฝีมือการผลิตผ้าม้งหรือเครื่องแต่งกายม้งพวกเขาจะทำชุดแต่งกายเองโดยใช้วิธีการทอผ้า การเย็บผ้า การปักผ้าลวดลายม้ง และการทำผ้าเขียนเทียนลายจี๋ซิ่งแบบกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะการปักลวดลายม้งถือว่าเป็นงานประจำของผู้หญิงชาวม้งทุกคน ไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มผู้สูงอายุหรือเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ล้วนมีฝีมือและสนใจทำการปักลวดลายบนเสื้อผ้าม้ง เพราะในทุกปีผู้หญิงชาวม้งจะต้องเตรียมผ้าและอุปกรณ์ที่ใช้ทำชุดม้ง และจะปักเย็บเสื้อผ้าจนถึงวันที่ใกล้จะถึงประเพณีปีใหม่ม้ง เพื่อให้สามีและลูกมีชุดใหม่ที่สวยงามใส่ตอนแข่งขันประเพณี นอกจากชุดแต่งกายแล้วผู้หญิงชาวม้งบางคนยังมีฝีมือการทำรองเท้า หมอน และกระเป๋า เป็นต้น การทำเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และยังเป็นวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดอย่างเป็นต่อเนื่อง (Gao Jingjing, 2564)

ภาพที่ 38 ผู้หญิงชาวม้งที่กำลังปักผ้าและเขียนเทียนบนผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยเรื่อง ผ้าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นตัวอย่างและแนวทางในการทำวิจัย ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าม้ง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าม้ง

ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับผ้าม้งและมุมมองการศึกษาผ้าม้ง จึงได้ทบทวน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับผ้าไหมทั้งงานวิจัยของประเทศไทยและงานวิจัยของสาธารณรัฐประชาชนจีน และเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างงานวิจัยที่เกี่ยวกับผ้าไหมในสองพื้นที่ดังกล่าว โดยได้สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

สุจินดา คุณแสง (2564) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “มิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้ง” มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความหมายในด้านมิติด้านจิตวิญญาณที่มีอยู่ในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้ง และเป็นแนวทางในการทำพันธกิจด้านจิตวิญญาณกับชาติพันธุ์ม้ง นักวิจัยได้ลงภาคสนามในพื้นที่อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง อำเภอแม่ริม และอำเภอเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ และใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้หญิงชาวเมืองม้งช่วงวัยต่าง ๆ ที่สามารถปักผ้าในพื้นที่ดังกล่าว โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน เก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากการจดบันทึกพร้อมกับใช้เครื่องบันทึกเสียงในการบันทึกข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ด้วยการใส่รหัสจัดหมวดหมู่ตามแต่ละประเด็น ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้งปักผ้าชาติพันธุ์ม้งมีบทบาทที่สำคัญประกอบด้วย 4 ประการหลักคือ 1) การปักผ้าเป็นสัญลักษณ์แสดงอัตลักษณ์ 2) การปักผ้าเป็นเครื่องมือสื่อสารความเชื่อ 3) การปักผ้าเป็นสายใยผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น 4) การปักผ้าเป็นเส้นทางชีวิต วิชานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

สไบทิพย์ ตั้งใจ (2558) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของผ้าปักม้ง และเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักม้งของบ้านผานกกก งานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาผสมผสานทั้งเอกสารและภาคสนาม โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและลวดลายผ้าปักม้ง พร้อมทั้งรวบรวมความคิดเห็นเพื่อเสนอกลยุทธ์ในการอนุรักษ์และสืบสานโดยมีส่วนร่วมจากชุมชน ผลการศึกษพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกมีการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าน้อยลงเนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงและการถ่ายทอดการปักผ้าน้อยลง ลวดลายผ้าปักมีความเรียบง่ายขึ้นเพื่ออนุรักษ์ผ้าปัก ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และนิทรรศการเพื่อเพิ่มความเข้าใจในคุณค่าผ้าปัก โดยการร่วมมือของประชาชนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เกศินี ศรีรัตน์ (2553) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวเมืองม้งบ้านหนองหอย ต. แม่แรม อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่” เพื่อศึกษาบทบาทของผ้าปักของชาวเมืองม้งบ้านหนองหอย ทั้งในด้านชีวิตประจำวัน ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงในการผลิตและการนำผ้าไปใช้ และถ่ายทอดวิธีการปักผ้าไปสู่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป โดยใช้วิธีการลงภาคสนาม เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์กับผู้อาวุโสและกลุ่มแม่บ้านที่มีอายุต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้หญิงชาวเมืองม้งสูงวัยจะสามารถทอผ้ากัญชง เขียนลายเทียน และปักลายต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ผู้หญิงครอบครัว

ไหนดักผ้าไม่เป็นก็จะไม่มีชุดสวยงามใส่ในงานประเพณีปีใหม่หรือประเพณีกินวอ แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านหนองหอยจำนวนมากไม่ค่อยใส่ชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันกันมากนัก สำหรับกระบวนการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ทอผ้าเองอีกต่อไปแล้ว ผ้าที่นำมาตัดหรือปักนั้นเป็นผ้าที่ซื้อมาจากตลาดในเมือง แต่การปักผ้าก็ยังนิยมปักกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเฉพาะผ้าปักม้ง โดยไม่ได้ศึกษาประเภทอื่นของผ้าม้ง และได้ศึกษาในประเด็นด้านบทบาทของผ้าม้ง จึงต้องวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผ้าม้งกับชาวม้ง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากพื้นที่ที่ศึกษา

Yang Yuanxiang (2022) ได้ศึกษา งาน วิจัย เรื่อง “Guizhou Miao Costume Based on Structural Semiotics Research on Embroidery Patterns” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายผ้าปักม้งในมณฑลกุ้ยโจว โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างลวดลายผ้าปักกับความหมายเชิงสัญลักษณ์ และค้นหากฎเกณฑ์ทางศิลปะที่อยู่เบื้องหลัง นอกจากนี้ยังสำรวจแนวทางการนำลวดลายเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทสมัยใหม่ เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม การวิจัยนี้ได้ใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์ของวิลเลียม มอร์ริส โดยใช้ทั้งการวิเคราะห์เชิงเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่หมู่บ้านม้งในมณฑลกุ้ยโจว รวมถึงการเก็บตัวอย่างจากพิพิธภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า ลวดลายผ้าปักม้งส่วนใหญ่ประกอบด้วยลวดลายผีเสื้อ ดอกโบตั๋น และนกฟีนิกซ์ ซึ่งมักตกแต่งด้วยลายเฟิร์นและลายเรขาคณิต ลวดลายเหล่านี้ได้สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ความเชื่อทางธรรมชาติ วิถีชีวิต และค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง นอกจากนี้ยังแสดงถึงความงามแบบดั้งเดิมและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น งานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการนำลวดลายผ้าปักม้งไปใช้ในการออกแบบร่วมสมัย เพื่อสร้างสรรค์งานที่สอดคล้องกับยุคสมัยและสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

Yu Jingzhu (2020) ได้ศึกษา งาน วิจัย เรื่อง “The Style Evolution and Aesthetic Transformation of the Miao Wax Printing in Danzhai and Rongjiang” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเขตแดนไฉ่และโร่งเจียง ซึ่งเน้นไปที่ลักษณะศิลปะ ความงาม และพัฒนาการในยุคสมัยปัจจุบัน โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของลวดลายผ้าเขียนเทียนและการเปลี่ยนแปลงของผ้า งานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการลงภาคสนามและศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก พร้อมใช้ทฤษฎีสาขาศิลปะ มานุษยวิทยา โบราณคดี และมานุษยวิทยาทางสุนทรียศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และวิวัฒนาการของลวดลายทั้งสองพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า ลวดลายผ้าเขียนเทียนในเขตแดนไฉ่มีลวดลายดอกไม้และนกที่หลากหลาย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนและการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนลวดลายของโร่งเจียงมีลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดความสนใจในเชิงโบราณ แต่เนื่องจากไม่ตรงกับรสนิยมของยุคสมัยปัจจุบัน จึงกำลังสูญหายไปจาก

สังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ในภูมิภาค ทำให้ลวดลายผ้าเขียนเทียนของทั้งสองพื้นที่มีบทบาทในการแสดงออกถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และยังมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอีกด้วย

Zhou Ying (2012) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “The Meaning, Imagination, and Construction : An Anthropological Observation of Contemporary Chinese Exhibition-Type Miao Clothing Design” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานักออกแบบชุดแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันที่ใช้ในการแสดงในจีนสามารถสร้างความหมายทางวัฒนธรรมที่หลากหลายได้อย่างไร โดยการจินตนาการและการสร้างใหม่ของชุดแต่งกายเหล่านี้ ซึ่งจะนำมาซึ่งการเข้าใจในเรื่องของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม รวมถึงการที่การออกแบบนี้มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของโลกาภิวัตน์ งานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาภาคสนามร่วมกับการวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยใช้ทฤษฎีมนุษยศาสตร์สัญลักษณ์และมนุษยศาสตร์ศิลปะในการวิเคราะห์การตีความและการนำลวดลายจากชุดแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาใช้ในงานออกแบบ นอกจากนี้ยังวิเคราะห์การประยุกต์ใช้และการปรับแต่งองค์ประกอบต่าง ๆ ในการออกแบบชุด งานวิจัยได้ทำการศึกษา 3 กรณีตัวอย่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีที่นักออกแบบนำองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุดมาใช้สร้างความหมายที่หลากหลายและการผสมผสานในการออกแบบ เช่น การแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสะท้อนถึงการสร้างสรรค์ชุดแต่งกายในบริบทของโลกาภิวัตน์ ผลการวิจัยพบว่า นักออกแบบชุดแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในปัจจุบันไม่เพียงแต่สร้างสรรค์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้มีชีวิตใหม่ แต่ยังแสดงถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ผ่านการผสมผสานรูปแบบต่าง ๆ ในงานออกแบบที่มีความหมายหลากหลาย โดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความหมายที่ซับซ้อนจากมุมมองที่แตกต่างกัน

Wang Yanhui (2011) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “A Study on the Costume of the Flower Miao in Jingzhou, Hunan” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านกำเนิดทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางวัฒนธรรม ความงามเชิงสุนทรียศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มม้งดอกในเขตปกครองตนเองชนเผ่าม้งและต้ง เมืองจิ่งโจว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน งานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารทางประวัติศาสตร์ การวิจัยชาติพันธุ์ และการสำรวจภาคสนาม พร้อมทั้งพิจารณามาตรการของรัฐบาลท้องถิ่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างเป็นระบบ โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อวิเคราะห์ความงามเชิงสุนทรียศาสตร์ แนวคิดทางวัฒนธรรม

และผลกระทบของเครื่องแต่งกายที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มม้งคอกในจิ่งโจวได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงรุกและเชิงรับภายใต้แรงกดดันของความทันสมัย ทำให้การสืบทอดและการอนุรักษ์เผชิญความท้าทาย นอกจากนี้ งานวิจัยยังได้เสนอกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่างสำหรับการแปลงคุณค่าทางวัฒนธรรมของเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ให้กลายเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ และยังเป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกายที่นำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน

Zhou Meng (2010) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “A Comparative Study of the Clothing Culture of Miao and Dong Women” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเครื่องแต่งกายของผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ดอง ทั้งในแง่ของรูปแบบ การประดับด้วยเครื่องประดับ การเย็บปักถักร้อย และสาระทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและทฤษฎีการเปรียบเทียบทางวัฒนธรรมเป็นกรอบแนวคิด โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งภาคสนามและเอกสาร การสำรวจภาคสนามในพื้นที่มณฑลกุ้ยโจว และการศึกษาวรรณกรรมประวัติศาสตร์ โดยพบว่าเครื่องแต่งกายของผู้หญิงในทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในด้านเครื่องแต่งกายหลัก เครื่องประดับ การเย็บปักถักร้อย และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่ก็มีคล้ายคลึงในบางแง่มุม โดยเฉพาะในด้านวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ นอกจากนี้ งานวิจัยยังได้ศึกษาสถานการณ์การสืบทอดเครื่องแต่งกายของทั้งสองกลุ่ม และวิเคราะห์ผลกระทบจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการสืบทอดเครื่องแต่งกาย และเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดเครื่องแต่งกายของชนกลุ่มน้อยในอนาคต

จากการทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาถึงผ้าไหม พบว่า งานวิจัยในไทยและในจีนมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง คือ ทั้งสองประเทศได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของผ้าไหมและบทบาทที่สำคัญของผ้าไหมในระบบวัฒนธรรมของชาวม้ง โดยเน้นถึงคุณค่าที่ผ้าไหมแสดงออกในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในด้านการออกแบบลวดลาย กระบวนการผลิต และการสืบทอดฝีมือการทำผ้า ทั้งในไทยและจีนต่างให้ความสำคัญกับการสืบทอดและการรักษาสีลปะดั้งเดิมของผ้าไหม แต่งานวิจัยในจีนมักจะมีรายละเอียดที่ลึกซึ้งกว่า โดยเฉพาะในเรื่องของที่มาของลวดลายผ้าไหม ประวัติความเป็นมา รวมถึงความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ของลวดลายบนผ้า ขณะที่งานวิจัยในไทยมักจะมุ่งเน้นการศึกษาภาพรวมเกี่ยวกับผ้าไหม รวมถึงแนวทางการพัฒนาและการสืบทอดในอนาคต นอกจากนี้ ทั้งสองประเทศยังให้ความสำคัญกับคุณค่าทางเศรษฐกิจและการประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหม แต่งานวิจัยของจีนจะเน้นไปที่การผสมผสานผ้าไหมเข้ากับการออกแบบร่วมสมัยเพื่อสำรวจเส้นทางใหม่สำหรับการสร้างสรรค์ ขณะที่งานวิจัยของไทยมักเน้นที่การปรับตัวของผ้าไหมในตลาดโลกและการ

สร้าง แบรินด์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีการวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการของผ้าผืนในสังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกาย ผ้าปัก หรือผ้าเขียนเทียน ซึ่งไม่ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของการพัฒนาผ้าผืน อีกทั้งยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาผ้าผืนที่ครอบคลุมทั้งผ้าทอ ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาพัฒนาการของผ้าผืนในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของผ้าทอ ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในแต่ละช่วงเวลา

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเป็นตัวอย่างและแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยสรุปงานวิจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ศราณี เวชยาสรินทร (2561) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การสร้างอัตลักษณ์คนใต้ผ่านหนังตะลุง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์คนใต้ผ่านสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง โดยเน้นวิเคราะห์อัตลักษณ์คนใต้ที่ถูกกำหนดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลวิธีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านหนังตะลุง และการถอดรหัสความหมายอัตลักษณ์คนใต้จากมุมมองผู้ชม งานวิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ โดยวิเคราะห์ผ่านเอกสาร ดัชนีหนังตะลุง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย โดยมีนายหนังตะลุง 3 กลุ่ม และผู้ชมหนังตะลุง 9 คนเป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์คนใต้ถูกสร้างขึ้นจากองค์ประกอบของถิ่นที่อยู่อาศัย บุคคล และโลกทัศน์ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อเฉพาะของชาวใต้ หนังตะลุงใช้วิธีการเล่าเรื่องตามขนบนิยมและศิลปะพื้นบ้านเพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยแสดงภาพคนใต้ผ่านตัวละครที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ตัวตลกในหนังตะลุงที่เป็นตัวแทนคนใต้ทั่วไป ด้านผู้ชมยอมรับอัตลักษณ์คนใต้ที่ถ่ายทอดผ่านหนังตะลุง ทั้งในแง่ถิ่นที่อยู่อาศัย บุคลิก ภาษา อาหาร และอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดไว้ในสังคมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สุธิ จันทรศรี (2557) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “แผนวประยุกต์ไทดำ : การต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี” โดยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ศึกษาการสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในมิติทางประวัติศาสตร์ 2) ศึกษาแกนในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยต่างๆ และ 3) ศึกษาแผนวประยุกต์ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ในกลไกต่อรองอัตลักษณ์ไทดำด้วยมิติทางวัฒนธรรมดนตรีที่ปรากฏในปัจจุบัน งานวิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการต่อรองอัตลักษณ์ผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิธีการวิจัยประกอบด้วยการวิเคราะห์เชิงคุณภาพในมิติทางวัฒนธรรมดนตรีและการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าแกนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ชาวไทดำใช้เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มและ

ต่อรองกับวาทกรรมของชาติและสังคมกระแสหลัก ผ่านการปรับเปลี่ยนและพัฒนาแนวทาง ประยุกต์ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างดนตรีพื้นบ้านดั้งเดิมและดนตรีสมัยใหม่ เพื่อยกระดับคุณค่า และความทันสมัยของวัฒนธรรมไทดำในสายตาสังคม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลง แนวทางประยุกต์ ยังคงสะท้อนท่วงทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทดำ ซึ่งเน้นย้ำถึงความมีตัวตนและการรักษา พื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคมที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน

ศักราช ฟ้าขาว (2558) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของ ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ ของอัตลักษณ์ พร้อมพัฒนากระบวนการทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม การวิจัยใช้วิธีผสมผสาน ระหว่างเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ชุมชนไทใหญ่สะท้อนศรัทธาในพุทธศาสนา วิถีชีวิตเกษตรกรรม และ ความเชื่อเรื่องผี ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์คือกระแสโลกาภิวัตน์และความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนการคงอยู่ของอัตลักษณ์ได้ขึ้นกับการสืบทอดประเพณี ความเชื่อ และการสนับสนุนจากรัฐ นอกจากนี้ นักวิจัยยังได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะว่า รัฐควรสนับสนุนการพึ่งพาตนเองและสร้าง เครือข่ายในชุมชน

งานวิจัยของสุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้าง ชำรงรักษา และ ต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแส โลกาภิวัตน์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้าง การชำรงรักษา และการต่อรองอัตลักษณ์ ความเป็นมอญของชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทย โดยวิเคราะห์ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากกระแส โลกาภิวัตน์ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์ความเป็นมอญในมิติต่าง ๆ ทั้งยังศึกษาความหมายและคุณค่า ของอัตลักษณ์จากมุมมองของชาวมอญเอง (คนใน) และผู้ที่ยอยู่นอกกลุ่ม (คนนอก) วิจัย ครอบคลุมด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มี ส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจาก 3 ชุมชนมอญในบริบทความเป็นเมือง ได้แก่ มอญพระประแดง มอญ เกาะเกร็ด และมอญบางกระบือ ผลการวิจัยพบว่า มิติประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการสร้าง อัตลักษณ์ เช่น อัตลักษณ์มอญไฮโซของชุมชนพระประแดง มอญค้าขายและช่างปั้นของเกาะเกร็ด และมอญน้ำเค็มของบางกระบือ ปัจจัยสำคัญในการชำรงรักษาอัตลักษณ์คือการสืบทอดจากรุ่นเก่า การสร้างและต่อรองอัตลักษณ์กระทำการสื่อสาร 6 รูปแบบ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อ ประเพณี สื่อวัตถุ องค์การเครือข่าย และภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ การรับรู้อัตลักษณ์ ของชาวมอญในมุมมองของคนในและคนนอกสอดคล้องกันใน 2 ด้านสำคัญ คือ 1) อัตลักษณ์ “มอญชนชาติที่มีอารยธรรม” และ 2) อัตลักษณ์ “มอญชนชาติที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา” ซึ่ง

ช่วยสร้างความแตกต่างระหว่างชาวมอญกับชนชาติพม่า และเป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวมอญสามารถอยู่ร่วมกับสังคมไทยได้อย่างราบรื่น

Yang Junchu (2022) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “Minangkabau: From Ethnic Identity to National Identity” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไปสู่อัตลักษณ์ทางชาติของชาวมินังกาโบในอินโดนีเซีย โดยใช้ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติในการวิเคราะห์ความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ ขอบเขตทางวัฒนธรรมและอิทธิพลทางศาสนาที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขา และศึกษาว่าศาสนาอิสลาม การศึกษา และวรรณคดีสมัยใหม่มีบทบาทอย่างไรในการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติ การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและการทบทวนประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นที่วัฒนธรรม การพัฒนาการศึกษา และการปฏิรูปทางศาสนาของชาวมินังกาโบ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมินังกาโบมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมมารดาที่เป็นเอกลักษณ์ การเข้ามาของศาสนาอิสลามได้ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไปสู่อัตลักษณ์ทางชาติ และผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรม การรวมกลุ่มทางการเมือง และการมีส่วนร่วมในด้านการศึกษาและวรรณคดี ได้ส่งเสริมการก่อตัวของชาตินิยมอินโดนีเซีย

Jin Jing (2017) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “Ethnic Identity and Construction of Relationship between different Ethnic Groups-Festival of Hobbyhorse Riding Research in Western of Hunan” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ การศึกษาว่าเทศกาลกระโดม้าของเขตกุจางในหูโจวสามารถสร้างการยอมรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อย่างไร การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และบริบททางสังคม เพื่อศึกษาการพัฒนาและผลกระทบของเทศกาลกระโดม้าต่อการยอมรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ งานวิจัยได้นำทฤษฎีการยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์มาประยุกต์ใช้ โดยศึกษาปฏิสัมพันธ์และสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของเทศกาลกระโดม้า เพื่อศึกษาว่าเทศกาลนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการสร้างความเป็นชุมชนในพื้นที่อย่างไร วิธีการวิจัยประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตการณ์ โดยศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของเทศกาล เช่น พิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกิจกรรมสันติภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกและการผสมผสานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลกระโดม้าเกี่ยวข้องกับสงครามและความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ แต่ในภายหลังได้พัฒนาเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และการยอมรับพื้นที่ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงการข้ามพรมแดนของชาติพันธุ์ และสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในค่านิยม

เทศกาลจึงเป็นเครื่องมือในการปรับโครงสร้างสังคมและการยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งได้สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Zhang Kejia (2015) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “The Structure, Characteristics, and Mechanism of Ethnic Religious Identity: A Study Based on the Indigenous Religion of the Yi People in Liangshan” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้าง ลักษณะ และกลไกการดำเนินการของอัตลักษณ์ทางศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อิงกับอัตลักษณ์ทางสายเลือด โดยมุ่งเน้นการศึกษาศาสนาพื้นเมืองของชนเผ่าเลียงซานอี และผลกระทบต่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ งานวิจัยนี้ใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางศาสนา และวิเคราะห์ลักษณะของศาสนาพื้นเมืองเพื่อศึกษาวิธีการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นฐานของสายเลือด งานวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร การวิจัยเปรียบเทียบ การสำรวจภาคสนาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผ่านการสรุปและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษากระบวนการและกลไกของอัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์อีถูกแสดงออกผ่านแกนหลักของ “วิญญาณบรรพบุรุษ” ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างสายเลือดและศาสนา และสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาที่มั่นคง อัตลักษณ์ทางศาสนาเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ศาสนาพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์มีความเสถียรสูงและไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก การวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้อัตลักษณ์ทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์อีได้ถูกฝังลึก แต่กลไกอัตลักษณ์ยังถูกจำกัดโดยสภาพแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์และเน้นบทบาทของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในกระบวนการอัตลักษณ์ทางศาสนา

Hu Zhaoyi (2014) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “A Study of the Salars' Ethnic Identity” งานวิจัยได้ศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ซาลา โดยผสมผสานการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการสำรวจภาคสนาม เพื่อค้นคว้าการก่อตัวของอัตลักษณ์ สถานะปัจจุบัน และความสัมพันธ์กับ อัตลักษณ์ในระดับชาติ งานวิจัยได้กล่าวถึงแหล่งกำเนิด การกระจายตัว และลักษณะเฉพาะของชาวซาลา พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงบทบาทของศาสนาอิสลาม แหล่งกำเนิด และภาษาในการรักษาเขตแดนของชาติพันธุ์ จากการสำรวจภาคสนามและได้วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในปัจจุบันจากมิติการตั้งถิ่นฐาน การใช้ภาษา การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวซาลามีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนอย่างสูง งานวิจัยยังชี้ว่า ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ อำนาจอธิรัฐ และผู้นำทางชาติพันธุ์ล้วนส่งผลต่อการก่อตัวและการพัฒนาของอัตลักษณ์ นอกจากนี้ยังเน้นว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ในระดับชาติสามารถอยู่ร่วมกันในหลายมิติ แล้วยังได้สรุปถึงความซับซ้อนของอัตลักษณ์ในบริบท

ต่าง ๆ และเสนอแนะแนวทางสำหรับการวิจัยในอนาคต เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติสำหรับการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ต่อไป

Zhang Yangyang (2013) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “A Survey on National Identity, Ethnic Identity, and Cultural Identity in Tibet and Xinjiang” เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และปัจจัยที่มีผลต่ออัตลักษณ์ทางชาติ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยผ่านการสำรวจแบบสอบถามในพื้นที่ทิเบตและซินเจียง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยให้เห็นสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในบริบทของโลกาภิวัตน์ โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มต่าง ๆ เช่น เกษตรกร ข้าราชการ และนักเรียน พบว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในทิเบตสูงกว่าอัตลักษณ์ทางชาติ ขณะที่ในซินเจียงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมีอัตลักษณ์ทางชาติสูงกว่า แต่กลุ่มชาติพันธุ์มีอัตลักษณ์ทางชาติที่ต่ำกว่า การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ถูกกระทบโดยโลกาภิวัตน์ การซื้อทางวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจที่ล่าช้า และปัจจัยอื่น ๆ และนักวิจัยได้เสนอแนะทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติอื่นและส่งเสริมความสามัคคีของชาติพันธุ์ เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางชาติและขับเคลื่อนการฟื้นฟูชนชาติอื่น

Zeng Jing (2012) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “A Study on the Identity of Female Images in the Epic Ballads of Ethnic Minorities in Yunnan” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางภาพลักษณ์ของผู้หญิงในบทกวีมหากาพย์ของชนกลุ่มน้อยในยูนนาน วิเคราะห์การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง อัตลักษณ์ร่วมและอัตลักษณ์ของตนเอง โดยใช้ทฤษฎีอัตลักษณ์โดยเฉพาะทฤษฎีอัตลักษณ์ทางเพศ ศึกษาว่ากลุ่มสังคมสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงอย่างไร และผู้หญิงยืนยันภาพลักษณ์ของตนเองอย่างไรภายใต้ผลกระทบทางวัฒนธรรมนี้ วิธีการวิจัยหลักคือ การวิเคราะห์เอกสารและการสำรวจภาคสนาม โดยเน้นไปที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในบทกวีมหากาพย์ ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงในบทกวีมหากาพย์สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อผู้หญิง รวมถึงการแสดงออกของอัตลักษณ์ของผู้หญิง บทความชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงเป็นกระบวนการที่รวมร่างจากเพศทางกายภาพไปสู่เพศทางสังคม อัตลักษณ์ร่วมกับอัตลักษณ์ของตนเองมีความทับซ้อนแต่ยังคงมีความแตกต่าง และอัตลักษณ์ของตนเองไม่สามารถแยกออกจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชนชาติได้

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า งานวิจัยสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ประเภทที่หนึ่ง คือการศึกษาอัตลักษณ์ในมิติที่หลากหลาย เช่น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรม หรือระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติและทางศาสนา เป็นต้น ประเภทที่สอง คือการศึกษาเชิงลึกโดยเน้นศึกษาอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่ง เช่น อัตลักษณ์ส่วนบุคคล อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางศาสนา และอัตลักษณ์ทางเพศ เป็นต้น โดยงานวิจัยที่ศึกษาถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีจำนวนมากที่สุด แต่สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาหลากหลายอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีจำนวนน้อย ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาที่ควรให้ความสำคัญ

ในด้านเนื้อหาของงานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถแบ่งออกเป็นสี่ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การแสดงออกของอัตลักษณ์ (representation) ซึ่งเน้นลักษณะเด่นที่มองเห็นได้ เช่น ภาษา อาหาร และศาสนา แต่งานวิจัยประเภทนี้อาจยังขาดการวิเคราะห์อัตลักษณ์เชิงลึก 2) การสร้างอัตลักษณ์ (construction) โดยศึกษากระบวนการสร้างและรักษาความเชื่อมโยงของกลุ่มผ่านพิธีกรรม ตำนาน และสัญลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนถึงบทบาททางสังคมของอัตลักษณ์ 3) การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการหลอมรวมทางวัฒนธรรม 4) บทบาทและผลกระทบของอัตลักษณ์ โดยศึกษาอิทธิพลของอัตลักษณ์ต่อสถานะของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นเอกภาพของกลุ่ม และเสถียรภาพทางวัฒนธรรม

ด้านมุมมองการวิจัย ได้แก่ มุมมองวัฒนธรรมที่เน้นการแสดงออกและพฤติกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ มุมมองความสัมพันธ์ที่เน้นบทบาทของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม มุมมองความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่เน้นการสร้างอัตลักษณ์จากความทรงจำร่วม มุมมองเกี่ยวกับการอพยพที่ศึกษาการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ และมุมมองในบริบทโลกาภิวัตน์ที่วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญลักษณ์และเนื้อหาอัตลักษณ์

ด้านการใช้ทฤษฎี พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์มักใช้กรอบทฤษฎีเดียวหรือกรอบทฤษฎีร่วมกัน ได้แก่ ทฤษฎีวัฒนธรรม (Cultural) ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialism) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) และทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory)

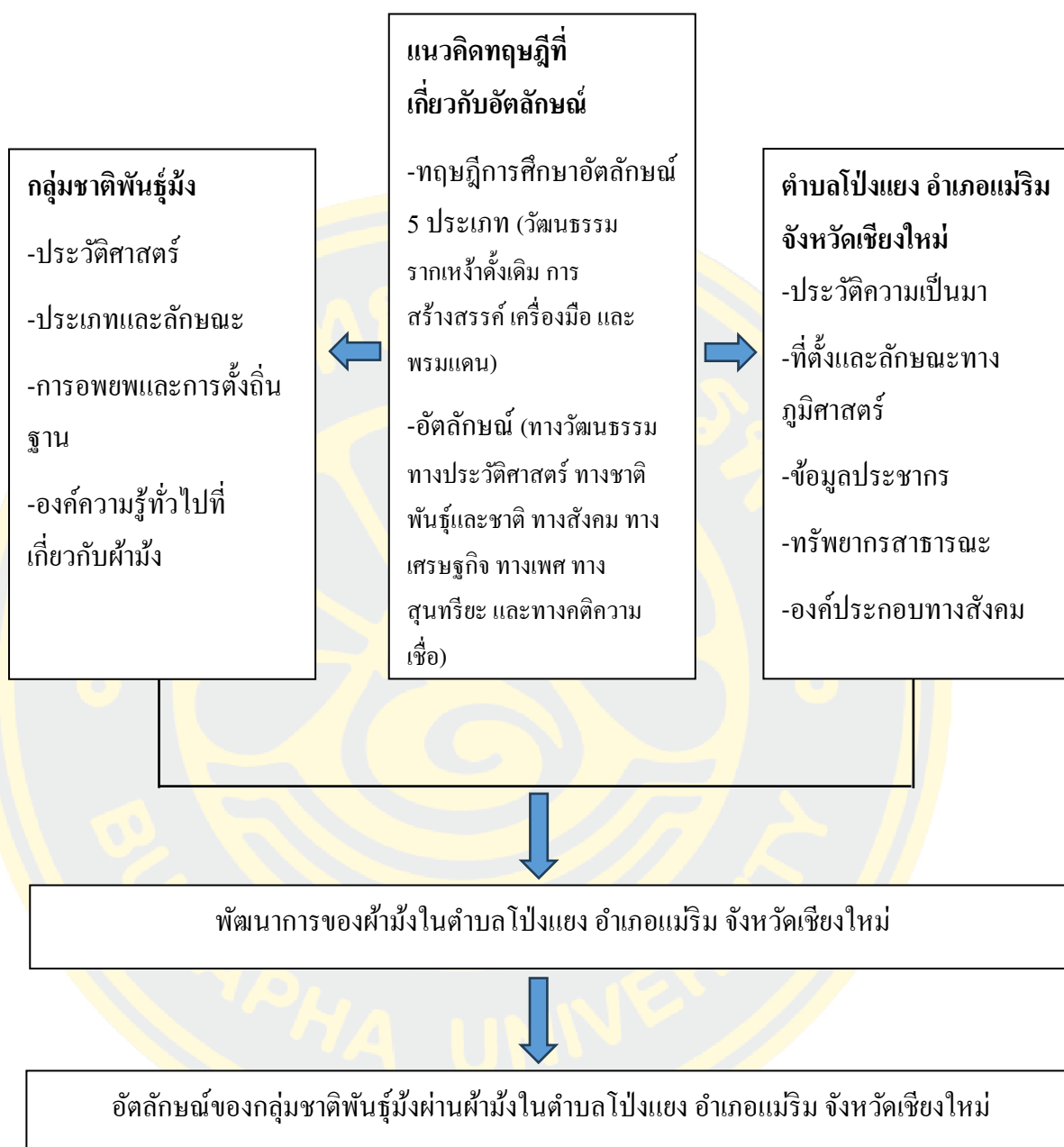
ในด้านวิธีการวิจัย งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์จากเอกสารและการลงภาคสนาม โดยมีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นวิธีหลัก นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยบางส่วนที่ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความเป็นระบบของข้อมูล

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาถึงพัฒนาการของผ้าไหม เพราะส่วนใหญ่เป็นงานที่ศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลง โดยไม่ได้เน้นถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากนี้ถึงแม้งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มีจำนวนมากพอสมควร แต่พบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาหลายอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผ่านวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งของชาติพันธุ์นั้น พร้อมวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแต่ละอัตลักษณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษางานวิจัยเรื่อง ผ้าไหม : การศึกษาพัฒนาการและอัตลักษณ์

ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษางานวิจัยเรื่อง “ผ้าไหม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์จำนวน 2 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้ทบทวนองค์ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทั้งประวัติศาสตร์ ประเภทและลักษณะ การอพยพและการตั้งถิ่นฐาน และองค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผ้าไหม นอกจากนี้ยังได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์มาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม โดยจะผสานวิธีการศึกษาอัตลักษณ์ทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Cultural) ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialism) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) และทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์หลายมิติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม ได้แก่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ทางเพศ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ และอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละอัตลักษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อทำความเข้าใจกับมุมมอง แนวคิด และวิธีการวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้พบว่า ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษางานวิจัยนี้ โดยได้ตั้งกรณีศึกษาในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อทำความเข้าใจกับพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนบริบทของพื้นที่ ทั้งประวัติความเป็นมาของพื้นที่ ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลประชากร ทรัพยากรสาธารณะ และองค์ประกอบทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง จากการรวบรวมแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ จึงได้สรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ 39 ภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผ้าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ มีขั้นตอนและวิธีการศึกษาประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 รูปแบบของการวิจัย
- 3.2 หน่วยที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัย
- 3.4 วิธีการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัย
- 3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย
- 3.6 วิธีการนำเสนอข้อมูลของการวิจัย

3.1 รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่

3.2 หน่วยที่ใช้ในการวิจัย

หน่วยที่นำมาศึกษาและวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผ้าม้ง และข้อมูลการสัมภาษณ์จากภาคสนาม

3.2.1 ผ้าม้ง ศึกษาผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มม้งลายในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นผ้าที่ถูกผลิตขึ้นระหว่างปี 2530 ถึง ปี 2567

3.2.2 ข้อมูลการสัมภาษณ์จากภาคสนาม ศึกษาข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผ้าม้ง การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เลือกกลุ่มเป้าหมายจำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ผลิตผ้าม้งจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นชาวม้งที่มีทักษะในการทำผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปักม้ง และผ้าเขียนเทียนม้ง สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัสดุ เครื่องมือ กระบวนการผลิต ตลอดจนบทบาทของผ้าม้งในระหว่างปี 2530-2567 2) กลุ่มผู้ที่ค้าขายผ้าม้งจำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ค้าสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าม้ง และผู้ค้าผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าม้ง ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเภทสินค้า กระบวนการรับซื้อและจำหน่ายสินค้า ตลอดจนแนวโน้มความต้องการของตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค 3) กลุ่ม

ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย จำนวน 15 คน ซึ่งกลุ่มนี้ประกอบด้วยชายและหญิงจากหลากหลายช่วงวัย ตั้งแต่วัยหนุ่มสาวถึงผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้ฝ้ายทั้งในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรม ผู้ให้ข้อมูลสามารถสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับบทบาท ความหมาย และความผูกพันต่อฝ้าย ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยม การสืบทอด และการเลือกใช้ฝ้ายในด้านลวดลาย สี สัน เทคนิคการผลิต และความเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ 4) กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของฝ้ายในด้านลวดลาย เทคนิค วัสดุ และการใช้งาน รวมถึงมุมมองต่อการเปลี่ยนแปลงของฝ้ายในปัจจุบัน ความเชื่อดั้งเดิม บทบาทในพิธีกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ 5) กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน การพัฒนาของชุมชน และบทบาทของฝ้ายในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมถึงความคิดเห็นต่อการส่งเสริมฝ้ายจากหน่วยงานภายนอก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของบทบาทฝ้ายในหมู่บ้านตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา และ 6) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง และโรงเรียนในพื้นที่ ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของหน่วยงานในการส่งเสริมฝ้าย การพัฒนาและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ฝ้ายในบริบทของการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน การส่งเสริมวัฒนธรรมฝ้าย รวมถึงนโยบายหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การถ่ายทอด และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับฝ้ายในระดับพื้นที่ โดยกลุ่มตัวอย่างข้างต้นจะใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง และมีเกณฑ์เลือกจำนวนกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยเลือกจำนวนกลุ่มตัวอย่างจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 จำนวนกลุ่มเป้าหมายสำหรับการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนกลุ่มเป้าหมาย
ผู้ผลิตฝ้าย	5 คน
ผู้ค้าขายฝ้าย	10 คน
ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย	15 คน
ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี	5 คน
ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน	3 คน
เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	2 คน
รวม	40 คน

ตามบริบทของแต่ละหมู่บ้านและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่เก็บข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 การแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่และวิธีการเก็บข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย	พื้นที่เก็บข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล
ผู้ผลิตผ้าฝ้าย จำนวน 5 คน	-บ้านแม่สาใหม่ -บ้านบวกจั่น -บ้านบวกเตี้ย -บ้านผานกกก -บ้านแม่สาน้อย	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
ผู้ค้าขายผ้าฝ้าย จำนวน 10 คน	-บ้านแม่สาใหม่ -บ้านแม่สาน้อย	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าฝ้าย จำนวน 15 คน	-บ้านแม่สาใหม่ -บ้านบวกจั่น -บ้านบวกเตี้ย -บ้านผานกกก -บ้านแม่สาน้อย	-สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 5 คน	-บ้านแม่สาใหม่ -บ้านบวกจั่น -บ้านบวกเตี้ย -บ้านผานกกก -บ้านแม่สาน้อย	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง -สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน	-บ้านแม่สาใหม่ -บ้านแม่สาน้อย	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน	-โรงเรียนในหมู่บ้าน -องค์การบริหารส่วนตำบล โป่งแยง	-สัมภาษณ์เชิงลึก -สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยเอกสารขั้นต้น (Primary Data) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) ได้แก่ หนังสือ คุชณินิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความงานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเอกสารจากแหล่งข้อมูลทั้งในประเทศไทย ประเทศจีน และระดับสากล โดยมุ่งเน้นไปที่เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าม้ง ลวดลายผ้า ความหมายเชิงสัญลักษณ์ และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของ ชาติพันธุ์ ทั้งนี้ ข้อมูลทุติยภูมิจะใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจเบื้องต้นของหัวข้อวิจัย สนับสนุนการตั้งคำถามวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม และเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่เลือกใช้ในการศึกษา

3.3.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่หมู่บ้านของชาวม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ บ้านแม่สาใหม่ (หมู่ที่ 6) บ้านบวกจั่น (หมู่ที่ 7) บ้านบวกเตี้ย (หมู่ที่ 8) บ้านผานกกก (หมู่ที่ 9) และบ้านแม่สาน้อย (หมู่ที่ 10) เพื่อเก็บข้อมูลจากชุมชนอย่างใกล้ชิด ในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินขึ้นระหว่างเดือนพฤศจิกายน ปี 2566 ถึงเดือนกรกฎาคม ปี 2567 และได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลายรูปแบบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมถึงเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึก การเก็บข้อมูลมุ่งเน้นไปที่ประเด็นเกี่ยวกับผ้าม้ง กลุ่มผู้ผลิตผ้าม้ง สภาพสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ รวมถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และอ้อมตัวจากภาคสนาม ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลที่มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการร่วมงานการผลิตผ้าม้งและการร่วมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล เช่น มีมือถือ สมุดบันทึก และเครื่องเขียน เป็นต้น แต่สำหรับวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจะใช้ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่สามารถเข้าร่วม เช่น การถ่ายภาพและวิดีโอต่าง ๆ จากกลุ่มตัวอย่าง เป็นต้น และเก็บรวบรวมและคัดเลือกข้อมูลที่ต้องการ

2) การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการวิจัยครั้งนี้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างหมายถึงการสัมภาษณ์ที่ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน แต่จะมีลักษณะผสมผสานระหว่างโครงสร้างข้อคำถามและการกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยจึงใช้วิธีนี้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 6 กลุ่ม โดยสัมภาษณ์ตามคำถามที่กำหนดไว้เพื่อได้ข้อมูลที่ตรงประเด็นและข้อมูลที่ครบถ้วน ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกจะใช้ในการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายทั้งกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม กลุ่มผู้ค้าขายผ้าไหม กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี กลุ่มผู้นำและประชาชนชาวบ้าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อได้รายละเอียดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของการออกแบบ การผลิต บทบาท ความคิด ความเชื่อ และข้อมูลทางสังคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผ้าไหม โดยผ่านวิธีการอัดเสียง การบันทึกในสมุด และการถ่ายรูปภาพ

3.4 วิธีการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัย

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็น การตรวจสอบโดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

1.1) การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาต่างกัน เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาที่ต่างกันนั้นจะเหมือนกันหรือไม่

1.2) การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

1.3) การตรวจสอบบุคคล หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากบุคคลที่ต่างกันและข้อมูลจะเปลี่ยนไปหรือไม่

2) การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน การใช้สังเกตควบคู่กับการซักถาม การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร การซักถามผู้ให้ข้อมูล หลังจากสรุปผลการศึกษาศึกษา เป็นต้น

3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย

เมื่อดำเนินการเรียบเรียงและตรวจสอบข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ การศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างข้อสรุปที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.5.1 พัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลผ้าม้งจะถูกจัดเรียงตามขอบเขตเวลาที่กำหนดไว้ คือ ระหว่างปี 2530 ถึง ปี 2567 โดยศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในด้านวัสดุ เครื่องผลิต กรรมวิธีการผลิตตลอดจนบทบาทของการวิเคราะห์จะอ้างอิงข้อมูลทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และข้อมูลที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ภาพถ่าย ซึ่งจะถูกนำมาวิเคราะห์ประกอบกันตามหัวข้อย่อย เพื่อให้เนื้อหามีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.5.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการต่อยอดจากวัตถุประสงค์ข้อแรก โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์เพื่อวิเคราะห์มิติของอัตลักษณ์ที่สะท้อนผ่านผ้าม้ง ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาอัตลักษณ์ทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Cultural Theory) ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialism) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) และทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory) โดยวิเคราะห์ผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ทางเพศ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ และอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ เพื่อทำความเข้าใจการก่อรูปและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์แต่ละประเภท ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ได้จากภาคสนาม ทั้งจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ โดยจะถูกนำมาวิเคราะห์ควบคู่กับผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อแรก และข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าม้ง และบริบทพื้นที่ตำบลโป่งแยง เพื่อให้ได้ข้อวิเคราะห์ที่ครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้น

3.6 วิธีการนำเสนอข้อมูลของการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในการศึกษารุ่นนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ประกอบภาพโดยเรียงตามวัตถุประสงค์

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผ้าไหม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษา ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม เครื่องมือที่เก็บข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงและเลือกแบบบังเอิญ โดยกลุ่มเป้าหมายมีจำนวน 40 คน ซึ่งจำแนกตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ที่ค้าขายผ้าไหมจำนวน 10 คน 3) กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าไหม จำนวน 15 คน 4) กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปีจำนวน 5 คน 5) กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 คน และ 6) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน กลุ่มเป้าหมายข้างต้นได้เลือกตามความต้องการตามวัตถุประสงค์และจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม เมื่อได้ข้อมูลที่ต้องการ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาโดยวิเคราะห์ประกอบกับภาพถ่ายจากพื้นที่ โดยมีผลการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 พัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ม้ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักความงาม ดังที่นักเขียนม้งชื่อดังของสาธารณรัฐประชาชนจีน 沈从文 (Shen Congwen) (1981) ที่เคยกล่าวไว้ว่า “ความรักในความงามได้ถูกปรากฏอย่างชัดเจนในการแต่งกายของผู้หญิงชาวม้ง ผู้หญิงชาวม้งใช้เข็มและเครื่องทอผ้า ทำให้วัตถุวัฒนธรรมชาติกลายเป็นสิ่งของจำเป็นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นถึงความรักและการแสวงหาต่อความงามของผู้หญิงชาวม้งในชีวิตอย่างยากลำบาก” ในชีวิตผู้หญิงชาวม้งตั้งแต่จำความเป็นต้นมา พวกเขาจะต้องเรียนรู้เทคนิคการทำผ้าจากคุณแม่เพื่อรับหน้าที่ในการดูแลบ้านและครอบครัว ซึ่งผู้หญิงชาวม้งทุกคนจะต้องเรียนการทอผ้า การปักผ้า และการย้อมผ้าเพื่อแสดงความสามารถในการเป็นผู้หญิงชาวม้ง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมระหว่างปี 2530-2567 โดยได้ศึกษาพัฒนาการของผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปักม้ง ผ้าเขียนเทียนม้ง และเครื่องแต่งกายม้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 พัฒนาการของผ้าทอใยกล้วย

เป็นเวลานานแล้วที่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ใช้ชีวิตแบบสังคมปิด เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนิยมตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ภูเขาสูง ซึ่งเป็นวิธีการใช้ชีวิตตามธรรมเนียมตั้งแต่พวกเขายังใช้ชีวิตในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยปัจจัยทางภูมิภาคและการจราจรที่ติดขัด ผู้หญิงชาวม้งจึงนิยมตามหาวัตถุดิบที่ใช้สำหรับผลิตผ้าในระหว่างการดำรงชีพในธรรมชาติ สำหรับผ้าม้ง ตามธรรมเนียมผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงนิยมใช้ผ้าใยกล้วย (หมั้ง) ซึ่งเปรียบเทียบกับผ้าทั่วไปแล้ว ผ้าใยกล้วยเป็นชนิดผ้าที่ต้องใช้เวลาในการผลิต แต่เป็นผ้าที่ใช้งานได้นาน และยังมีความหมายสำคัญต่อชาวม้งอีกด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นชาติพันธุ์กลุ่มแรกที่ใช้กล้วยในการทอผ้า ตามตำนานการสร้างของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สิ่งแรกที่พระเจ้าส่งถึงมนุษย์คือเมล็ดกล้วย พระองค์ทรงสอนมนุษย์ถึงวิธีปลูก ทอ และทำเสื้อผ้าใยกล้วย จากนั้นพระองค์ทรงส่งเมล็ดพืชและไฟ คัมภีร์นำทางที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นคัมภีร์นำทางจิตวิญญาณที่ผู้นำทางอ่านให้ผู้เสียชีวิต เพื่อนำผู้เสียชีวิตกลับไปยังสถานที่สำหรับบรรพบุรุษของพวกเขา และจุดเริ่มต้นของพระคัมภีร์จึงได้กล่าวถึงที่มาของเมล็ดกล้วย ตามข้อมูลบันทึกทางประวัติศาสตร์จีน พบว่า ประวัติศาสตร์ของการทอผ้าใยกล้วยสามารถสืบย้อนไปถึงสมัยราชวงศ์ฮั่น (202 ปีก่อนคริสตกาล) ได้ ดังใน “ฮั้วฮั่นชู” (后汉书) ซึ่งเป็นตำราประวัติศาสตร์หลังราชวงศ์ฮั่น งานเขียนในสมัยหลิวซ่ง (ราชวงศ์เหนือใต้) ที่เรียบเรียงโดย 范晔 (Fan Ye) (2000) ได้กล่าวถึงรุ่นบรรพบุรุษของชาวม้งที่อยู่บริเวณตอนตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในปัจจุบันมีฝีมือการทอผ้าใยกล้วย

บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงได้สืบทอดและรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าใยกล้วยแบบม้งไว้ และถ่ายทอดภูมิปัญญานี้จากรุ่นสู่รุ่นจนถึงทุกวันนี้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวม้งในตำบลโป่งแยงเชื่อว่า กล้วย เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์ โลกเทพเจ้า และโลกบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสิ่งมงคล ในชีวิตของชาวม้งอย่างน้อยต้องมีชุดหนึ่งชุดที่ทำจากกล้วย เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษและชาติพันธุ์ จากการเปลี่ยนผ่านของเวลา และการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมภายในและสังคมภายนอก ผ้าทอใยกล้วยในตำบลโป่งแยงจึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัสดุ เครื่องมือ เทคนิค และการใช้งาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของวัสดุ

ระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540)

การทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมจะต้องผ่านหลายขั้นตอน ตั้งแต่ปลูกกล้วยจนถึงการนำใยกล้วยมาทอเป็นผ้า ในระยะดั้งเดิมของการทอผ้าใยกล้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง ชาวม้งได้นิยมใช้ใยกล้วยแบบธรรมชาติเป็นวัสดุการทอผ้า และจากการสังเกตในหมู่บ้านและการ

สัมภาษณ์กับชาวม้งในพื้นที่ดังกล่าวได้พบว่า ช่วงปี 2530-2540 ชาวม้งในพื้นที่นี้ยังคงนิยมปลูkdต้นกัญชงในที่ดินส่วนตัว เนื่องจากหมู่บ้านที่ชาวม้งอาศัยในตำบลโป่งแยงเป็นพื้นที่ภูเขา ซึ่งได้เหมาะสำหรับการเพาะปลูกชนิดพืชแบบกัญชง ทุกบ้านทุกเรือนต้องปลูkdต้นกัญชงเพื่อทอผ้าใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก โดยพวกเขาได้เริ่มจากการปลูkdต้นกัญชง การเก็บเกี่ยว ตากแห้ง ตลอดจนปั่นเส้นด้ายมาใช้ทอผ้า จากการสัมภาษณ์กับผู้ผลิตผ้าทอใยกัญชงในตำบลโป่งแยงจนได้สรุปขั้นตอนการผลิตเส้นใยกัญชงดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. **เตรียมพื้นที่เพาะปลูก** ช่วงฤดูฝนของทุกปีเป็นฤดูกาลที่เหมาะสมสำหรับการปลูkdต้นกัญชง แต่หากฤดูฝนมีความล่าช้า การปลูkdกัญชงจะต้องเลื่อนเวลาไปเป็นเดือนถัดไป ก่อนเพาะปลูกจะต้องเตรียมพื้นที่ ที่ดินที่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูkdต้นกัญชงจะเป็นดินร่วนซุย โดยต้องคายน้้าและพรวนดิน

2. **การหยอดเมล็ดกัญชง** เมล็ดกัญชงมีขนาดเท่าเม็ดพริกไทย เป็นสีน้ำตาลอ่อน โดยนวดมาจากต้นแก่ สำหรับต้นกัญชงที่ใช้ทอผ้าชาวม้งจะนิยมปลูkdห่างกันประมาณ 1 คืบ เพื่อให้ลำต้นที่เล็ก ได้เส้นใยที่แข็งแรง โดยจะหยอดหลุมละ 8-10 เมล็ด ใช้น้้าเ้าหว่าน 1 ครั้ง/แปลง และจะไม่ใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีอื่น ๆ ในการปลูkd เพราะจะทำให้เส้นใยไม่แข็งแรงและคุณภาพไม่ถึงมาตรฐาน และกัญชงเป็นพืชที่ไม่ชอบแดดจัด ถ้าแดดจัดมากเกินไป เปลือกจะแข็ง ลอกยาก เส้นใยจะเสียหาย

ภาพที่ 40 หยอดเมล็ดกัญชง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2567 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

3. **การเก็บเกี่ยว** ชาวม้งจะเก็บเกี่ยวต้นกัญชงหลังเพาะปลูkdเสร็จ 100-120 วัน ถ้าต้นกัญชงมีอายุแก่เกินกว่านี้เปลือกจะแข็งและลอกยาก การเก็บเกี่ยวต้นกัญชงเพื่อน้้าไปลอกเปลือก ชาวม้งจะใช้เคียวในการเก็บเกี่ยว และจะเกี่ยวสูงจากพื้นดิน 4-5 นิ้ว เก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้วชาวม้งจะเด็ดใบยอดอ่อนทั้งหมดออกจากต้น แล้วคัดเลือกต้นที่ได้ขนาดเพื่อน้้าไปทอเป็นใยเส้น

ภาพที่ 41 เก็บเกี่ยวต้นกัญชง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าไหม 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

4. ตากแดด หลังจากได้ต้นกัญชงที่ผ่านมาตรฐานแล้ว ชาวเมืองจะนำต้นกัญชงมามัดรวมกันเป็นกำ แล้วนำมาตากแดดให้แห้ง โดยใช้เวลาประมาณ 5-15 วัน เพื่อให้เส้นใยมีความเหนียวและลอกง่าย หากเป็นช่วงฤดูฝนชาวเมืองจะใช้วิธีนึ่งไฟแทนการตากแดด

ภาพที่ 42 ตากแดดต้นกัญชง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

5. ลอกเปลือก ก่อนทำการลอกเปลือก ต้นกัญชงที่ตากแดดแห้งแล้วจะถูกนำไปแช่น้ำค้างไว้ 1 คืน เพื่อให้มีความชื้นและทำให้การลอกเปลือกง่ายขึ้น เทคนิคการลอกเปลือกเริ่มจากการหักต้นกัญชงที่ส่วนปลายแล้วค่อย ๆ ลอกเปลือกจากปลายไปถึงหัวต้น การลอกต้องให้เส้นที่ได้มีขนาดใกล้เคียงกันมากที่สุด เพื่อให้สามารถนำไปต่อเส้นได้ง่ายและทำให้ผ้าที่ทอออกมามีลวดลายสวยงาม ระหว่างลอกเปลือกต้องควบคุมแรงของนิ้วหัวแม่มือและมืออีกข้างหนึ่งให้สมดุลกัน เพื่อให้สามารถลอกได้สุดเส้นโดยไม่ขาด

ภาพที่ 43 ลอกเปลือกกล้วยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

6. ตำเส้นใย หลังจากลอกเปลือกเสร็จแล้ว เส้นใยจะถูกนำมาตำด้วยครกไม้ โดยก่อนตำจะต้องนำเส้นใยไปตากน้ำค้างอีกครั้งเพื่อเพิ่มความชื้น เมื่อตำแล้วเส้นใยจะอ่อนนุ่มขึ้น หากไม่ผ่านกระบวนการตำเส้นใยจะแข็งและไม่เหมาะสมกับการนำไปทอ

ภาพที่ 44 ตำเส้นใยกล้วยง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

7. ต่อเส้น หลังจากตำเส้นใยแล้วเส้นใยจะถูกนำมาต่อให้เป็นเส้นยาว โดยใช้ตะกร้าสะพายหลังสำหรับใส่เส้นใยและเหน็บเส้นกล้วยงไว้ที่เป้งของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถเดินไปและต่อเส้นไปได้ในเวลาเดียวกัน เทคนิคการต่อเส้นจะต้องนำเส้นใยสองเส้นมาผ่าให้เป็นเส้นละสองเส้น รวมเป็นสี่เส้น ก่อนนำมาบิดให้เข้ากันเป็นเกลียวเพื่อความแข็งแรง

ภาพที่ 45 ต่อเส้นใยกัญชง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

8. การปั่นเส้นให้เป็นเกลียว หลังจากต่อเส้นใยเสร็จแล้วจะต้องนำไปปั่นให้เป็นเกลียว เพื่อให้เส้นใยมีความเหนียวและแข็งแรงยิ่งขึ้น ในระหว่างการปั่นผู้ปฏิบัติงานต้องใช้ทั้งมือและเท้า ในการควบคุมให้จังหวะสมดุลกัน หากมือหรือเท้าไม่สัมพันธ์กันเส้นใยอาจขาดหรือเกลียวไม่สม่ำเสมอ การปั่นที่ดีต้องคอยสังเกตว่าเส้นใยที่ปั่นมีความเกลียวที่พอดีหรือไม่ หากเกลียวแน่นเกินไปเส้นใยอาจแข็งและขาดง่าย แต่ถ้าเกลียวหลวมเกินไป เส้นใยจะไม่แข็งแรงพอสำหรับการทอผ้า

ภาพที่ 46 ปั่นเส้นให้เป็นเกลียว

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

9. ขึ้นไม้กากบาท เส้นใยกัญชงที่ปั่นเป็นเกลียวแล้วจะนำไปวนรอบกากบาท เพื่อวัดความกว้าง ความยาวของผ้าที่จะทอและทำเป็นใจ เส้นรอบวงไม้กากบาทประมาณ 10 เมตร และจากใย กัญชงให้แห้งบนไม้กากบาท

ภาพที่ 47 นำเส้นใยกล้วยขึ้นไม้กากบาท

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

10. **ต้มเส้นใย** เส้นใยบนไม้กากบาทตากแห้งแล้ว รวมมัดเป็นพวงเก็บไว้ในที่ร่ม แล้วต้มเส้นใยกล้วยลงในน้ำจืด น้ำจืดต้มแล้วประมาณ 1 ปี๊บ ผสมกับน้ำคลุกให้เข้ากัน พอปั่นได้บรรจุในกระสอบปุย หมักทิ้งไว้ 1 คืน น้ำจืดที่หมักไว้ในกระสอบมาวางบนภาชนะที่รองรับ แล้วตักน้ำราดรดผ่านกระสอบที่หมักให้ได้น้ำจืดประมาณ 1 ปี๊บหรือ 20 ลิตร น้ำจืดหมักที่ใช้ได้จะต้องมีรสขมเปรี้ยวจึงถือว่าใช้ได้ ต้มน้ำจืดให้เดือด แล้วนำเส้นใยกล้วยใส่ลงไปจำนวน 2 มัด ต้มให้นานถึง 12 ชั่วโมง แล้วทดลองขยี้เส้นใยดู หากเปลือกนอกสีเขียวหลุดออกและเหลือเป็นเส้นใยจึงนำไปใช้ได้ หากเปลือกหลุดไม่หมดจะต้องนำไปต้มใหม่จนกว่าได้ฟอกเป็นสีขาว

ภาพที่ 48 ต้มเส้นใยกล้วย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2566 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

11. **ชักเส้นกล้วย** ต้องให้ 2 คนมาชักโดยจับปลายเส้นแยกออกคนละข้าง เมื่อเปลือกสีเขียวทั้งหมดได้หลุดออก จึงจับเส้นคนละข้างฟาดขึ้นลงบนผืนผ้าหลาย ๆ ครั้ง แล้วบิดเส้น จนกว่าจะได้เส้นใย

ภาพที่ 49 ชักเส้นกัญชง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าไหม 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

12. ต้มเส้นใยในน้ำจืด เมื่อเส้นใยเปลี่ยนเป็นสีขาวแล้วนำเส้นไปต้มน้ำจืด เพื่อช่วยให้จืดซึมเข้าสู่เส้นใย ช่วยทำให้เส้นใยเรียบขึ้นและลดการเกิดขุย การเคลือบเส้นใยด้วยจืดยังช่วยเพิ่มความแข็งแรงและความยืดหยุ่น ทำให้เส้นใยทนทานและง่ายต่อการนำไปทอ

ภาพที่ 50 ต้มเส้นใยกัญชงในน้ำจืด

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

13. ริดเส้นใยกัญชง หลังจากเส้นใยผ่านการต้มจืดแล้วจะต้องนำไปริดเพื่อให้เส้นใยแบนเรียบและนุ่มขึ้น กระบวนการริดนี้ใช้เครื่องริดแบบดั้งเดิมที่ทำจากไม้และหิน ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยทำให้เส้นใยมีพื้นผิวที่เรียบและเป็นมันวาว การริดต้องทำอย่างละเอียด โดยเริ่มจากการริดด้านหนึ่งก่อนแล้วค่อย ๆ พลิกเส้นใยเพื่อให้ทุกส่วนถูกริดอย่างทั่วถึง การริดแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงต่อ 1 ใจเส้น เพื่อให้ได้เส้นใยที่มีคุณภาพและพร้อมสำหรับการนำไปทอ

ภาพที่ 51 รีดเส้นใยกัญชง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าไหม 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 52 เส้นใยกัญชงที่สามารถนำไปทอผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

วัสดุใยกัญชงแบบธรรมชาตินี้ถูกชาวเมืองในตำบลโป่งแยงนำมาใช้สำหรับการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลักในระยะเวลาช่วงแรก และจากการสัมภาษณ์ยังพบว่า ชาวเมืองในระยะเวลาเนี่ยยังคงนิยมใช้ต้นกัญชงธรรมชาติเป็นวัสดุหลักนอกจากเป็นเพราะกัญชงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นธรรมเนียมประเพณีสำหรับชาวเมืองแล้ว อีกทั้งยังมีปัจจัยด้านอื่น ดังคำให้สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านในบ้านแม่สาใหม่ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่า

“ในหลวงรัชกาลที่ ๑ ท่านเคยมาโป่งแยงเป็นสิบสามครั้ง ตั้งแต่ปี 2512 จนถึงประมาณ 2527 ทุกครั้งที่ท่านมาหมู่บ้านพวกเราก็ได้รับการพัฒนาไปหลายอย่าง ทั้งเรื่องน้ำ ถนน และยังสอนเราปลูกผักปลูกผลไม้ พวกนี้แต่ก่อนปี 40 ถนนในพื้นที่ก็ยังไม่ดีนะครับ ส่วนใหญ่ยังเป็นทาง

ดิน เดินทางลำบากมาก เมื่อก่อนที่นี้ปลูกฝิ่นกันอยู่ครับ ก็ใช้เองบ้างเอาไปขายบ้าง แต่หลังจากในหลวงมาก็ห้ามชาวบ้านที่นี้ปลูกเลยครับ แล้วส่งเมล็ดพันธุ์ให้ปลูกใช้ทำมาหากินแทน สมัยนั้นรัฐบาลก็เริ่มเข้ามาช่วยและสนับสนุนชาวเขาที่นี้แล้วครับ

กัญชงสมัยนั้นที่นี้ยังไม่ได้อะไรนะครับ ก็ยังปลูกกันอยู่ครับ เขาจะเอามาทอผ้าครับ เพราะกัญชงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของม้ง ตอนนั้นทุกบ้านทุกเรือนทอผ้ากันใช้เอง ก็ไม่ต้องเสียเงินมากไปซื้อจากข้างนอก ก็พอช่วยประหยัดไปได้เยอะครับ”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

ซึ่งได้สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“ถ้าพูดถึงเรื่องถนนในพื้นที่นี้ จริง ๆ แล้วทางขึ้นหมู่บ้านคอยเขาเพิ่งเริ่มมีถนนคอนกรีตตั้งแต่ซัก 20 30 ปีที่แล้วมั้ง ก่อนหน้านั้นเป็นดินหมดเลยครับ พอถึงน้ำฝน ถนนมันก็จะกลายเป็นโคลน เดินทางยากมาก โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่บนคอย ถ้าต้องลงไปในตัวอำเภอก็ต้องใช้เวลาเดินทางเป็นชั่วโมง แล้วถ้าฝนตกนี้ไม่ต้องพูดถึงเลยครับ บางครั้งก็ไปไม่ได้เลย ต้องรอให้แห้งก่อน หลังจากนั้นภาครัฐก็ได้มาช่วยพัฒนาเรื่องถนน มีการทำถนนคอนกรีตบางเส้นก่อน แล้วก็ค่อย ๆ ขยายไปเรื่อย ๆ ช่วงแรกอาจยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่นะครับ แต่พอมีถนนดีขึ้น ชาวบ้านก็เดินทางสะดวกขึ้น สามารถขนพืชผลไปขายที่ตลาด หรือไปโรงพยาบาลก็เร็วกว่าเดิมครับ”

(เจ้าหน้าที่ 1, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วัสดุหลักที่ใช้ในการทอผ้าในช่วงแรกของชาวม้งในตำบลโป่งแยงคือ กัญชง เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ทั้งข้อจำกัดด้านการคมนาคมที่ทำให้การนำเข้าวัสดุจากภายนอกเป็นเรื่องยาก ความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ และความผูกพันทางวัฒนธรรมของชาวม้งกับกัญชง ในช่วงก่อนปี 2540 การคมนาคมในพื้นที่ยังไม่สะดวก ถนนส่วนใหญ่เป็นทางดินและยากต่อการเดินทาง โดยเฉพาะในฤดูฝน ส่งผลให้การขนส่งสินค้าหรือวัสดุจากภายนอกทำได้ลำบาก ชาวม้งในพื้นที่นี้จึงต้องพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก กัญชงจึงกลายเป็นวัสดุสำคัญในการทอผ้า เนื่องจากหาได้ง่ายและสามารถปลูกเองได้ในพื้นที่ นอกจากนี้ กัญชงยังเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พวกเขา

ธรรมเนียมประเพณีทอผ้าใยกล้วยงใช้เองในครัวเรือนมาตั้งแต่อดีต การใช้เส้นใยกล้วยงในการทอผ้าช่วยลดค่าใช้จ่าย ไม่ต้องซื้อผ้าจากภายนอก และยังคงรักษาประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เอาไว้ ดังนั้น ในช่วงระยะแรกของการทอผ้าใยกล้วยงในตำบลโป่งแยง กล้วยงจึงเป็นวัสดุหลักที่ชาวม้งเลือกใช้ เนื่องจากความสะดวกในการหาและความผูกพันทางวัฒนธรรม ตลอดจนข้อจำกัดด้านการคมนาคม ที่ทำให้การใช้วัสดุจากภายนอกเป็นไปได้ยาก

ระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540 – 2555)

ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน การใช้วัสดุสำหรับการทอผ้าใยกล้วยงในพื้นที่ตำบลโป่งแยงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยได้รับอิทธิพลจากนโยบายของรัฐบาลและปัจจัยทางการตลาดภายนอก จากหลักฐานทางกฎหมายพบว่า กล้วยงได้ถูกจัดว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติกัญชา พ.ศ.2477 ซึ่งห้ามการปลูก ซื้อ ขาย จำหน่าย มีไว้ในครอบครอง หรือสูบ กัญชา และเป็นยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 (ราชกิจจานุเบกษา, 2478) ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.2522 ซึ่งนิยามยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 หมายถึง ยาเสพติดให้โทษที่ไม่เข้าอยู่ในประเภท 1 ถึง 4 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 4 รายการ ได้แก่กัญชา พืชกระท่อม พืชฝิ่น ทุกส่วนของพืช กัญชา ทุกส่วนของพืชกระท่อม และพืชเห็ด ขณะที่กล้วยงมิได้มีชื่ออยู่ในกฎหมายตั้งแต่ต้น แต่ถูกควบคุมในฐานะพืชที่เป็นตระกูลเดียวกันกับกัญชา และมีสารซึ่งเป็นสารเสพติดเดียวกัน (tetrahydrocannabinol: THC) ต่างกันเฉพาะปริมาณของสารเสพติด ที่กล้วยงมีสาร THC ต่ำ (คณะวิชาการ The Justice Group, 2562) แต่เมื่อทั้งกัญงและกัญชามีสารเสพติดจึงถือเป็นยาเสพติดด้วย ดังนั้น ถึงแม้ต้นกล้วยงมีความแตกต่างจากต้นกัญชา แต่รัฐบาลไทยยังคงได้ควบคุมการปลูกพืช กัญงอย่างเข้มงวดมากขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งได้ส่งผลให้การปลูกพืชกัญงในพื้นที่ตำบลโป่งแยง ลดลงอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ภูเขาห่างไกลชาวม้งบางกลุ่มในหมู่บ้านยังคงปลูกต้น กัญงในขนาดเล็กเพื่อการทอผ้าใยกล้วยงใช้ในครัวเรือน แม้จะมีจำนวนลดลงเมื่อเทียบกับช่วง ระยะแรก ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งที่ทอผ้าใยกล้วยงในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ประมาณ 30 ปีที่แล้วนะ ยังมีคนปลูกกันอยู่ ก็เอามาทอผ้าใช้
กันเอง ตอนนั้นยังปลูกต้นกล้วยงแบบส่วนตัวได้อยู่ แต่พอช่วงหลัง ๆ มี
เจ้าหน้าที่จากรัฐบาลมาบอกว่าห้ามปลูกแล้วนะ เพราะมันผิดกฎหมาย
ตั้งแต่นั้นมาก็ได้เลิกปลูกกล้วยงกันแล้ว แต่ก็มีคนปลูกนะ ส่วนใหญ่เขา
จะไปปลูกที่ไกล ๆ นี่ จึงไม่มีคนเห็น แต่ส่วนมากก็ไม่ได้ปลูกแล้ว คนที่

ทอผ้าใยกล้วยงได้ก็เหลือ ไม่กี่คนแล้ว เดียวนี้หาคนมานั่งทอแบบเมื่อก่อน
น้อยมากค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 3, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของวัสดุที่ใช้ในการทอผ้าใยกล้วยงในระยะเปลี่ยนผ่านได้รับอิทธิพลจากกฎหมายที่เข้มงวดเกี่ยวกับการปลูกต้นกล้วยง ส่งผลให้ปริมาณต้นกล้วยงที่สามารถนำมาใช้เป็นวัสดุลดลงอย่างมาก เดิมทีชาวม้งในตำบลโป่งแยงปลูกต้นกล้วยงอย่างแพร่หลายเพื่อนำมาใช้ทอผ้าในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม หลังจากที่รัฐบาลไทยเริ่มบังคับใช้กฎหมายควบคุมการปลูกกล้วยงอย่างเข้มงวด ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องหยุดปลูก ส่งผลให้เส้นใยกล้วยงหายากขึ้น และกระบวนการทอผ้าใยกล้วยงเริ่มลดลง แม้ว่าจะยังมีชาวม้งบางกลุ่มโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่ยังคงปลูกต้นกล้วยงในขนาดเล็กเพื่อใช้ทอผ้า แต่จำนวนผู้ที่สามารถทอผ้าใยกล้วยงได้ลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากข้อจำกัดด้านวัสดุและกฎหมาย ส่งผลให้ชาวม้งต้องปรับตัวด้วยการหันมาใช้ผ้าอื่น เช่น ผ้าฝ้ายและผ้ากำมะหยี่ที่สามารถหาซื้อได้จากภายนอกแทนการใช้ผ้าที่ผลิตจากเส้นใยกล้วยง

ในขณะนี้ นอกจากปัจจัยทางกฎหมายแล้วประมาณปี 2540 พื้นที่ตำบลโป่งแยงเริ่มมีการสร้างถนนคอนกรีต ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ก่อนหน้านั้นชาวบ้านต้องใช้ถนนลูกรัง ซึ่งในช่วงฤดูฝนมักกลายเป็นโคลน ทำให้การเดินทางลำบากมาก การปรับปรุงถนนทำให้ชาวม้งในตำบลหาซื้อผ้าที่ต้องการได้สะดวกขึ้น คำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งกลุ่มทอผ้าดาวม่วงในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ที่นี่ทอแค่ผ้ากล้วยงเท่านั้น ถ้าเป็นพวกผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่แบบนี้
จะไม่ได้ทอเอง ต้องไปซื้อจากข้างนอกมาเย็บต่อ สมัยก่อนตอนที่ยังเป็น
เด็ก ๆ จำได้ว่ามีคนจีนขึ้นมาในหมู่บ้านขายพวกผ้า ค้าย และของใช้ แต่มิ
ให้เลือกไม่เยอะค่ะ หลัง ๆ มา ทางจากหมู่บ้านไปในเมืองก็ดีขึ้นเยอะละ
ไปไหนมาไหนก็สะดวกขึ้น คนที่ไม่อยากทอผ้าก็จะซื้อผ้ามาใช้ มันก็ง่าย
กว่าสมัยก่อนนะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าใยกล้วยงในตำบลโป่งแยงได้รับผลกระทบจากทั้งการพัฒนาการคมนาคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ชาวม้งในตำบลมีทางเลือกมากขึ้นในการใช้วัสดุสำหรับการผลิตเครื่องแต่งกาย ก่อนปี 2540 ผ้าใยกล้วยงเป็นวัสดุหลักที่ชาวม้งใช้ในการทอผ้าสำหรับเครื่องแต่งกาย เนื่องจากเป็นวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เมื่อถนนคอนกรีตเริ่มถูกสร้างขึ้น ทำให้การเดินทาง

สะดวกขึ้น ส่งผลให้ผ้าจากภายนอกเริ่มเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ ผ้าจากภายนอก เหล่านี้มีคุณสมบัติที่อ่อนนุ่มกว่าและหาซื้อได้ง่ายในราคาที่ไมแพง ทำให้ชาวม้งบางส่วนเลิกใช้ผ้าชนิดอื่นมากขึ้น แม้ว่าผ้าใยกันยงอาจถูกแทนที่ด้วยผ้าจากภายนอกมากขึ้น แต่ยังคงมีผู้หญิงชาว ม้งบางส่วนที่ยังคงทอผ้าใยกันยงต่อไป จึงทำให้เครื่องแต่งกายม้งยังคงมีเอกลักษณ์และสะท้อนถึง วัฒนธรรมดั้งเดิม

ช่วงระยะต่อຍอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2555 – 2567)

การใช้วัสดุสำหรับการทอผ้าใยกันยงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน การใช้เส้นใยกันยง แบบดั้งเดิมลดลงอย่างมาก ชาวม้งตำบลโป่งแยงส่วนใหญ่ไม่ได้ปลูกต้นใยกันยงเพื่อนำมาใช้ทอผ้า อีกต่อไป วิถีชีวิตของชาวม้งเริ่มเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ การใช้ผ้าสำหรับเครื่องแต่งกายส่วน ใหญ่พึ่งพาการซื้อสำเร็จรูปจากตลาด ในขณะที่การทอผ้าใยกันยงยังคงดำเนินการโดยกลุ่มทอผ้า ขนาดเล็กที่มีผู้หญิงชาวม้งบางส่วนในหมู่บ้านเท่านั้น กลุ่มทอผ้ากลุ่มเล็กเหล่านี้ยังคงสืบทอด กระบวนการทอผ้าใยกันยงแบบดั้งเดิม ตั้งแต่การปลูกต้นกันยง การปั่นเส้นใย ไปจนถึงการทอด้วย มือ เพื่อรักษาคุณภาพและคุณค่าทางวัฒนธรรมของผ้าใยกันยง อย่างไรก็ตาม เพื่อตอบสนองความ ต้องการของตลาดและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พวกเขาได้นิยมน้อมสัทธิรรมชาติให้เส้นใยกันยง หรือเลือกใช้เส้นใยกันยงสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงาน เส้นใยกันยงสำเร็จรูปนี้มีความสะดวกในการ ใช้งาน มีความสม่ำเสมอ และมาพร้อมกับตัวเลือกสีที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการย้อมด้วยสี จากกระบวนการอุตสาหกรรม แม้ว่าจะขาดเอกลักษณ์ของสัทธิรรมชาติดั้งเดิม แต่เส้นใยเหล่านี้ สามารถตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันได้ดี

แม้ว่าเส้นใยกันยงสำเร็จรูปและผ้ากันยงสำเร็จรูปจะไม่สามารถแทนที่คุณภาพและคุณค่า ทางวัฒนธรรมของผ้าใยกันยงทอมือแบบธรรมชาติได้ทั้งหมด แต่ความสะดวกและประสิทธิภาพ ของมันได้สร้างโอกาสใหม่ให้กับกลุ่มทอผ้า แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มทอผ้าในตำบลโป่งแยงได้ พยายามผสมผสานการรักษาวิถีดั้งเดิมและการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่อย่างลงตัว โดยไม่ เพียงแต่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของการทอผ้าใยกันยง แต่ยังเพิ่มโอกาสในการผลิตสินค้าเพื่อ จำหน่ายในตลาด ซึ่งทำให้ผ้าใยกันยงยังคงมีบทบาทสำคัญในยุคปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์จาก ประธานและสมาชิกของกลุ่มทอผ้าม้งดาม่วงในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัด เชียงใหม่ ที่กล่าวว่า

“ป่าได้เรียนทอผ้าใยกันยงจากคุณยาย ตอนนีก็ใช้มาทำมาหากิน
ถ้าเป็นม้งลาย ผู้หญิงจะใส่กระโปรงที่ทำจากกันยง ถ้าเราใส่ใจทำตั้งแต่
ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย ผ้าที่ออกมาก็จะสวย และเอียดกว่า

ป้าเป็นคนที่จะตั้งกลุ่มทอผ้านี้ขึ้นมาละ ก็คิดว่าจะเก็บวัฒนธรรมนี้ไว้ ก็เริ่มทำเองได้ซัก 2-3 ปี ประมาณปี 2557 แล้วหลัง ๆ มา ก็ให้ผู้หญิงในหมู่บ้านที่พอทำผ้าได้มารวมเป็นกลุ่ม ตอนนี้อย่างทำผ้า กัญชงแบบดั้งเดิมอยู่ ผ่านกระบวนการทุกขั้นตอนแบบดั้งเดิม แต่ก็ซื้อใยสำเร็จรูปและผ้าสำเร็จรูปมาทำด้วย ก็เลยต้องซื้อใยจากโรงงานมาทำด้วย แต่เทียบกับใยธรรมชาติ ใยสำเร็จรูปแบบนี้ใช้ง่าย เลือกสีได้ตามที่เราชอบ แต่ก็ไม่ใช่ใยที่เราทำเองตั้งแต่ต้นถึงปลายแบบนี้ แต่ตอนนี้เราก็ไม่ได้ใช้แค่ผ้ากัญชงนะ จริง ๆ แล้วที่ใช้กันเยอะสุดคือพวกผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ ผ้าโรงงานทั่วไปละ ปกติกลุ่มเราก็ซื้อผ้าจากโรงงาน แล้วเอามาตัดเย็บใช้ทำเสื้อ หมวก กระเป๋าพวกนี้”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 1, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

“ตอนนี้เหลือแค่กลุ่มเรากลุ่มเดียวที่ยังทอผ้าใยกัญชงละ ถ้าทำใส่เองก็จะไม่มีคนทำ เพราะต้องผ่านหลายขั้นตอน ที่กลุ่มเราก็มีแค่กี่คนที่ทำได้จากขั้นตอนแรกถึงขั้นตอนสุดท้าย เรายังทำเหมือนแบบโบราณทุกขั้นตอนละ แต่ใยกัญชงจากโรงงานเราก็ซื้อเหมือนกัน ซื้อได้หลายสี เพราะลูกค้าบางคนเขาไม่ชอบผ้าสีเดิม เขาจะสั่งเป็นสีอื่น ก็เอาใยกัญชงที่ย้อมสีแล้วมาทอเป็นผ้าละ ถ้าเป็นเมื่อก่อนจะเอาใบฮ่อมมาข้อมผ้า แต่เดี๋ยวนี้ถ้าชอบสีอื่นเราก็ย้อมสีได้ แต่จะย้อมแบบสีธรรมชาตินะละ ก็ไปเก็บดอกไม้ ใบไม้ในหมู่บ้านมาข้อม อย่างพวกสาบหมา ตะขบ มะเกลือ ดาวเรือง ก็ใช้ย้อมสีได้ละ”

“ผ้าใยกัญชงทอมือแบบโบราณจะขายในราคาถึงพันถึงหมื่น ส่วนผ้าที่ทอจากใยกัญชงแบบโรงงานจะทำง่าย ก็เลยขายถูกกว่าละ ตอนนี้ผ้ากัญชงที่เราใช้มีอยู่ 3 แบบ มีแบบทอมือดั้งเดิม ทอเครื่อง แล้วก็นำเข้าละ บางคนจะชอบทอมือ แล้วบางคนก็ชอบแบบทอเครื่อง ถ้าเป็นแบบทอมือผ้าจะนุ่มกว่า เอาไปซักหลาย ๆ รอบผ้าก็จะนิ่มขึ้น และใช้งานก็นานกว่าละ แต่ลูกค้าก็สามารถเลือกตามที่เขาชอบนะละ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 53 เส้นใยที่ข้อมสีจากพืชพันธุ์ธรรมชาติ

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ด. โป่งแยง อ.แม่มริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถเห็นได้ถึงแนวทางการใช้วัสดุในการทอผ้าใยกล้วยงที่มีความหลากหลายมากขึ้นในชุมชนม้งตำบลโป่งแยง โดยผู้หญิงชาวม้งบางกลุ่มยังคงสืบทอดการผลิตเส้นใยกล้วยงแบบดั้งเดิม ตั้งแต่การปลูก ปั่น และข้อมสีธรรมชาติด้วยตนเอง เพื่อรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์ของหัตถกรรมผ้าทอ ขณะเดียวกันก็มีการนำเส้นใยกล้วยงสำเร็จรูปและผ้ากล้วยงสำเร็จรูปจากโรงงานมาใช้ควบคู่กัน ในกระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มความสะดวก ลดระยะเวลา และตอบสนองต่อความต้องการของตลาดในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการเลือกใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ และผ้าโรงงานทั่วไป เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มลูกค้าในวงกว้างมากขึ้น การผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิมกับวัสดุสมัยใหม่เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้หญิงชาวม้งในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ปรับตัวให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัยอย่างยืดหยุ่น

2. การพัฒนาของเครื่องมือและเทคนิค

การสืบทอดงานหัตถกรรมทอผ้าใยกล้วยงแบบดั้งเดิม

ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงส่วนใหญ่ได้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าใยกล้วยงแบบดั้งเดิม งานฝีมือนี้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัวหรือชุมชน โดยผู้หญิงชาวม้งในตำบลเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดฝีมือจากบรรพบุรุษและการผลิตผ้าใยกล้วยงโดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่ซึ่งยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมไว้ จากการสังเกตในหมู่บ้านและการสัมภาษณ์กับประธานกลุ่มทอผ้าและผู้หญิงชาวม้งที่มีฝีมือการทอผ้าใยกล้วยงแบบดั้งเดิมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่มริม จังหวัดเชียงใหม่ จนได้สรุปกระบวนการทอผ้าใยกล้วยงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแบบดั้งเดิมไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การเตรียมเส้นยืน

การเดินเส้นยืน คือ การนำเอาเส้นใยที่เตรียมไว้มีขนาดของเส้น และความยาว ตามที่ต้องการแล้วมาจึงเพื่อนำไปใส่ในกี่ทอผ้า โดยจะทำหน้าที่เป็นเส้นยืน วิธีการเดินเส้นยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีวิธีการที่ต่างไปจากกลุ่มชาวเขานอื่น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นำไม้ไผ่มาพาดกับเก้าอี้หรือวัสดุใดก็ได้ เพื่อยกให้สูงจากพื้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร
2. ใช้ผ้าพันรอบไม้ไผ่โดยแบ่งเป็นปล้อง ๆ จำนวน 10 ปล้อง เพื่อใช้ในการแยกเส้นใย
3. เตรียมเส้นใยที่จัดเรียงไว้ให้เป็น 10 กอง เพื่อให้สอดเข้าไปในปล้องผ้า
4. พันปลายเส้นใยของแต่ละกองประมาณ 4-5 รอบอย่างหลวม ๆ
5. สอดปลายเส้นใยจากแต่ละกองผ่านปล้องผ้าบนไม้ไผ่ ปล้องละหนึ่งเส้น รวมเป็น 10 เส้น
6. รวบปลายเส้นใยทั้ง 10 เส้นที่สอดผ่านออกมาแล้วมัดรวมกัน
7. ปักไม้ไผ่ปลายแหลมลงบนพื้นดินให้แน่น โดยจัดเรียงเป็นคู่จำนวน 3 คู่ (รวม 6 หลัก) โดยคู่ที่ 3 อยู่ใกล้กับเส้นใยที่มัดรวมกันในข้อ 6 ระยะห่างระหว่างคู่ที่ 1 และคู่ที่ 3 ขึ้นอยู่กับความยาวของผ้าที่ต้องการ
8. เริ่มเดินเส้นโดยดึงเส้นใยที่มัดรวมกันไปผูกกับหลักที่ 1
9. ดึงเส้นใยจากหลักที่ 1 ไปยังหลักที่ 2 แล้วต่อไปยังหลักที่ 3 ต่อเนื่องไปถึงหลักที่ 4, 5 และ 6 ตามลำดับ
10. ที่หลักที่ 6 ให้พันเส้นใยที่ละเส้นให้เรียงเป็นระเบียบ และบิดเป็นรูปเลข 8 รอบหลักที่ 6 และหลักที่ 5
11. จากนั้นดึงเส้นใยย้อนกลับจากหลักที่ 5 ไปยังหลักที่ 4, 3, 2 และ 1 ตามลำดับ จึงนับเป็นการเดินเส้นยืนครบ 1 รอบ (1 ชุด) สำหรับผ้ากระโปรงจะต้องเดิน 5 รอบ หากต้องการให้ผ้ามีความกว้างมากขึ้นสามารถเพิ่มจำนวนรอบได้

ภาพที่ 54 การเตรียมเส้นยืน

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 2 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

การเตรียมเส้นพุ่ง

ผืนผ้าทอทุกชนิดประกอบด้วยเส้นยืนและเส้นพุ่ง การเตรียมเส้นพุ่งของม้ง มีความเหมือนในหลักการเดียวกันกับกลุ่มชาวเขาอื่น ๆ คือใช้เส้นใยพันกับแกนไม้ เพื่อเวลาพุ่งเส้นใยเข้าไประหว่างเส้นยืนจะทำให้รวดเร็วและไม่ติดขัด ซึ่งเส้นพุ่งของการทอผ้าม้งนั้นจะใช้วิธีพันเส้นใยบนแกนไม้ แล้วนำเอาแกนไม้ที่พันแล้วใส่เข้าไปในแผ่นไม้ที่ปะกบกันกลวงในส่วนกลางเพื่อเอาแกนไม้เสียบเข้าไป เวลาพุ่งเส้นใยเข้าไปในเส้นยืนจะพุ่งแผ่นไม้นี้ดังกล่าวก้าวเข้าไปทำให้เส้นใยไม่พันกัน จัดเส้นใย เส้นใยกล้วย ที่ผ่านการนวดเสร็จแล้วให้นำขึ้นไม้กากบาท ตากผึ่งลมให้แห้ง แล้วเก็บเส้นใยกล้วย โดยการสาวเส้นใยลงภาชนะ แล้วกรอเข้าหลอดด้ายยืน นำเส้นใยกล้วยกรอเข้าหลอดด้ายยืนและหลอดด้ายพุ่ง

ภาพที่ 55 เส้นพุ่ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ขั้นตอนการทอผ้า

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการทอผ้าใยกล้วย คือ กี่เอว ซึ่งเป็นกี่ทอผ้าไม้แบบดั้งเดิมที่มีโครงสร้างเรียบง่าย แต่มีความยืดหยุ่นและสามารถใช้สำหรับการทอผ้าที่ละเอียด การใช้งานกี่ทอผ้าต้องอาศัยทักษะ เช่น การควบคุมความตึงของด้ายยืนและการปรับตำแหน่งของด้ายพุ่ง ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ของผู้ทอผ้า การทอผ้าด้วยมือต้องใช้เวลานาน แต่ผ้าที่ได้จะมีความละเอียดและมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวม้ง แม้ว่าการทอผ้าใยกล้วยจะใช้เวลาและแรงงานจำนวนมาก แต่งานฝีมือนี้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้หญิงชาวม้ง ในยุคนั้น การใช้กี่ทอผ้ามาทอผ้าใยกล้วยไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน แต่ยังทำให้งานหัตถกรรมนี้เป็นสื่อสำคัญสำหรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาวม้ง และแสดงถึงความเคารพและการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ

ตามขั้นตอนการทอผ้าใยัญชงแบบดั้งเดิม ชาวม้งจะนำใยัญชงมาเข้าเครื่องทอที่เป็นก๊ไม้เอบแบบดั้งเดิมที่ผู้ชายม้งในหมู่บ้านทำด้วยมือ โดยใช้แท่งไม้ธรรมชาติทำงานคู่กับร่างกายของผู้ทอเพื่อสร้างเป็นโครงที่สามารถดึงด้ายยืนได้ ซึ่งเป็นเครื่องทอดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีฟังก์ชันพื้นฐานที่สมบูรณ์ โดยมีรายละเอียดของโครงสร้างที่ทอผ้าแบบเอบและกระบวนการทอผ้าดังต่อไปนี้รายละเอียดต่อไปนี้

โครงสร้างที่ทอผ้าแบบเอบ

1. สายรัดเอบ เป็นสายที่คาดไว้รอบเอบของผู้ทอ เชื่อมต่อกับแกนพันผ้าหรือไม้พันผ้า ด้านหน้าของก๊ ทำหน้าที่เป็นจุดดึงเส้นด้ายยืนให้ตึงโดยใช้แรงจากร่างกายของผู้ทอ เมื่อผู้ทอเอบตัวไปข้างหน้า แรงดึงจะมากขึ้น ทำให้ควบคุมความตึงของเส้นด้ายได้ตามต้องการ ถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ก๊ชนิดนี้มีความยืดหยุ่นและไม่ต้องใช้โครงสร้างไม้ขนาดใหญ่

ภาพที่ 56 สายรัดเอบของก๊ทอผ้าม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ. เชียงใหม่

2. ไม้พันผ้า ใช้สำหรับม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว หรือเส้นด้ายยืนที่ถูกทอย้อนกลับในแต่ละแถว เป็นแกนหมุนที่ช่วยเก็บผ้าให้เป็นระเบียบ โดยมักวางอยู่ด้านหลังของผู้ทอ ติดกับสายรัดเอบ การหมุนแกนนี้จะค่อย ๆ ดึงเส้นด้ายยืนเข้ามาเพื่อให้สามารถทอผ้าต่อเนื่องได้

ภาพที่ 57 ไม้พันผ้าของก๊ทอผ้าม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.
เชียงใหม่

3. กระสวยผสมไม้แยกเส้น ลักษณะเป็นไม้ยาวกลวง มีแกนกลางสำหรับพันเส้นด้ายพุ่ง (ด้ายพุ่งคือเส้นที่สอดขวางผ่านเส้นยืน) ภายในกระสวยนี้ช่วยในการสอดเส้นด้ายพุ่งผ่านช่องระหว่างเส้นยืนขณะทอ อีกทั้งขอบของกระสวยยังช่วยในการแยกเส้นด้ายยืนเล็กน้อยเพื่อให้การทอคล่องตัวขึ้น ถือเป็นเครื่องมือที่ผสมระหว่างการ “ขนส่งด้าย” และ “ควบคุมช่องด้าย”

4. ฟืม หรือ หวีทอ เป็นไม้ที่มีร่องหรือช่องห่าง ๆ ใช้สอดเส้นด้ายยืนทั้งหมดเข้าไปที่ละเส้น ทำหน้าที่จัดเรียงเส้นยืนให้เป็นระเบียบเท่ากันทุกเส้น และยังช่วยกำหนดความกว้างของผ้าอีกด้วย ขณะทอ ผ้าทอจะถูกดึงผ่านช่องของฟืม จึงทำให้เกิดความสม่ำเสมอและความแน่นของลายผ้า

ภาพที่ 58 กระสวยและฟืมของกี่ทอผ้าฝ้าย

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

5. ตะกอ ประกอบด้วยไม้ตะกอและหวัดตะกอ (หรือที่เรียกว่า “ตาฝือก”) ทำจากไม้ไผ่ ภายในกี่ทอผ้ามีตะกอสองอัน แบ่งหน้าที่ควบคุมเส้นด้ายยืนออกเป็นกลุ่มเลขคู่และเลขคี่ ขณะทอ ผู้ทอจะใช้เท้าเกี่ยวเชือกหรือหวัดที่ผูกกับไม้ตะกอ ทำให้เส้นด้ายกลุ่มที่เชื่อมต่อกับตะกอยกตัวขึ้นเปิดเป็นช่องเพื่อให้เส้นพุ่งผ่าน จำนวนตะกอที่ใช้สัมพันธ์โดยตรงกับความซับซ้อนของลวดลาย ถือเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมการสลับของเส้นยืนและเส้นพุ่ง

ภาพที่ 59 ตะกอกของกี่ทอผ้าไหม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ. เชียงใหม่

6. กระบอกไม้ไผ่แยกเส้นยืน ใช้สำหรับจัดเรียงและแยกเส้นด้ายยืนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบนและล่าง ก่อนจะเข้าสู่ฟืมและตะกอก ช่วยป้องกันไม่ให้เส้นด้ายพันกัน และทำให้การแยกช่องด้ายด้วยตะกอกง่ายขึ้น ถือเป็นตัวช่วยในการควบคุมทิศทางและระดับของเส้นด้าย

7. โครงไม้ยึดกึ่ง เป็นโครงสร้างไม้หรือแท่งที่ใช้สำหรับยึดกึ่งกับพื้น หรือบางครั้งใช้กับเสา ทำหน้าที่รองรับความตึงของเส้นยืนจากด้านหลัง ช่วยให้กึ่งอยู่กับที่ขณะทอผ้า โดยเฉพาะเมื่อผู้ทอ ออกแรงดึงจากสายรัดเอว

ภาพที่ 60 กระบอกไม้ไผ่และ โครงไม้ยึดกึ่ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

กระบวนการทอผ้า

หลังจากเดินเส้นยืนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ทอจะนำเส้นยืนทั้งหมดขึ้นกึ่ง โดยเริ่มจากการมัดปลายเส้นยืนเข้ากับไม้พันผ้าที่อยู่ด้านหน้ากึ่ง จากนั้นจึงค่อย ๆ ร้อยเส้นด้ายแต่ละเส้นผ่านกระบอก

ไม้ไผ่ ฟืม และตะกอล ตามลำดับ เพื่อจัดระเบียบและแยกเส้นยืนให้สามารถเปิดช่องได้อย่างถูกต้อง เมื่อจัดเตรียมเสร็จแล้ว ผู้ทอจะจึงเส้นให้ตึงและคาดสายรัดเอวกับแกนพันผ้าเพื่อเริ่มต้นกระบวนการทอผ้า ในระหว่างการทอ ผู้ทอผ้าจะนั่งอยู่บนเก้าอี้พร้อมกับคาดสายรัดไว้ที่เอว และใช้เท้าดันวัตถุที่ตรึงแกน ด้ายยืนไว้ จากนั้นใช้มือควบคุมการทำงานของฟืมและกระสวยเพื่อสร้างลายผ้าและเพิ่มความหนาแน่นของผ้า โครงสร้างของกี่ทอผ้าแบบเอนนี้ช่วยให้สามารถทอผ้าได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ แต่ข้อจำกัดของมันคือความกว้างของผ้าที่ได้จะขึ้นอยู่กับความกว้างของเครื่องทอ โดยมีขั้นตอนการทอผ้าด้วยกี่ทอผ้าแบบเอนดังต่อไปนี้

1. ผู้ทอจะนั่งบนเก้าอี้หลังจากจัดเส้นยืนลงในกี่และจึงให้ตึงเรียบร้อยแล้ว
 2. ใช้เท้าเหยียบสายหรือไม้ที่ผูกติดกับตะกอล เพื่อยกชุดเส้นยืนบางส่วนให้แยกจากกัน
 3. สอดกระสวยที่บรรจุเส้นพุ่งเข้าไประหว่างชั้นของเส้นยืนที่เปิดออกจากการยกตะกอล
- จังหวะที่ 1 :
4. เหยียบเชือกตะกอลเพื่อยกกลุ่มเส้นยืนชุดที่ 1
 5. ใช้มือช่วยแยกช่องเส้นยืนให้เปิดออกชัดเจน
 6. สอดกระสวยเส้นพุ่งเข้าไป
 7. ใช้ฟืมหรือไม้ตีผ้า (ไม้กระทบ) กระแทกเส้นพุ่งให้แน่นติดกับเส้นยืน
- จังหวะที่ 2 :
8. เหยียบเชือกตะกอลอีกเส้นหนึ่งเพื่อยกชุดเส้นยืนชุดที่ 2 ซึ่งเป็นชุดตรงข้ามกับจังหวะแรก
 9. สอดกระสวยเข้าไปที่ช่องตะกอล ดันไปข้างหน้าแล้วดึงกลับไว้ด้านหลังเข้าเพื่อถ่างช่อง
 10. ใส่เส้นพุ่งเข้าไป
 11. ใช้ไม้กระทบกระแทกเส้นพุ่งให้แน่นติดกับแถวก่อนหน้า
- จังหวะที่ 3 และ 4 :
12. จังหวะที่ 3 ทำเช่นเดียวกับจังหวะที่ 1 (เหยียบตะกอลชุดที่ 1)
 13. จังหวะที่ 4 ทำเช่นเดียวกับจังหวะที่ 2 (เหยียบตะกอลชุดที่ 2)
 14. ทอสลับจังหวะไปมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเสร็จสิ้นการใช้ชุดเส้นยืนทั้งหมด

ภาพที่ 61 การทอผ้าใยกล้วยและผ้าทอใยกล้วยแบบดั้งเดิม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่ และ
ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือและกระบวนการทอผ้าใยกล้วย

แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงจะยังคงสืบทอดการใช้เครื่องมือและกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิม เช่น ที่ทอผ้าเอวและเทคนิคการทอมือที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่เพื่อรองรับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนและพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยในระยะดั้งเดิมการทอผ้าของชาวม้งยังคงต้องอาศัยที่ทอผ้าเอว ซึ่งไม่สามารถผลิตผ้าที่มีขนาดกว้างมากและสร้างลวดลายที่ซับซ้อนได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น ชาวม้งในตำบลโป่งแยงจึงเริ่มนำที่ทอผ้าแบบใหม่ เช่น ที่เหล็ก หรือที่ 4 ตะกั่ว เข้ามาใช้งาน รวมถึงเครื่องกรอเส้น และเครื่องนวดผ้า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ความต้องการของตลาดในด้านการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทำให้มีการลดการใช้งานผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมลง ซึ่งนำไปสู่การลดจำนวนของผู้ที่มีทักษะในการทอผ้าใยกล้วยในชุมชน ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแม้จะช่วยให้ชาวม้งสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น แต่ก็มีความท้าทายในการรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของการทอผ้าแบบม้งไว้ในอนาคต ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มทอผ้าม้งดาวม่งในบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของเครื่องทอผ้าใยกล้วย ได้กล่าวว่า

“เครื่องทอผ้าเก่าของม้งนี้เป็นที่ไม้ที่ผู้ชายในบ้านทำขึ้นมาเอง แต่ที่แบบเก่านี้นั้นทอลวดลายไม่ได้ ผ้าที่ทอออกมามันไม่กว้าง ถ้าจะทำให้กว้างขึ้นก็ต้องเอาผ้าหลายผืนมาต่อกัน เราก็เลยลองเอาเครื่องใหม่มาใช้ดู เพราะเครื่องแบบนี้นั้นมันเป็นี่ 4 ตะกั่ว สามารถทอลวดลายได้ แต่บางทีเวลาใช้เครื่องเหล็ก เส้นใยมันขาดง่าย เราก็เลยสลับใช้ระหว่างที่ไม้กับที่

เหล็ก บางทีถ้าอยากได้ลายสวย ๆ ก็ใช้ก็เหล็ก แต่ถ้าอยากให้เห็นด้วยทน
ก็ต้องกลับมาใช้ก็ไม้ นอกจากเครื่องทอแล้วยังมีเครื่องนวด เครื่องกรอ
เส้น พวกนี้เมื่อก่อนไม่มีอยู่แล้วค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีแนวทางการปรับตัว
ระหว่างการผลิตเครื่องมือทอผ้าแบบดั้งเดิมและการนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้ เพื่อให้
สอดคล้องกับความต้องการทางวัฒนธรรมและตลาดในปัจจุบัน ก็ทอผ้าไม้แบบดั้งเดิมของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ม้งแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในด้านการสร้างตลาดที่ซับซ้อนและไม่สามารถทอผ้าผืนกว้างได้
แต่ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญเนื่องจากมีความเรียบง่ายในการใช้งานและความทนทานของวัสดุ ใน
ขณะเดียวกัน การนำก็ทอผ้าเหล็กมาใช้งานทำให้สามารถเพิ่มความหลากหลายของตลาดและความ
กว้างของผ้า ซึ่งช่วยตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม การใช้
เครื่องจักรเหล่านี้อาจทำให้เส้นใยมีแนวโน้มขาดง่ายกว่าการใช้ก็ไม้แบบดั้งเดิม จึงสะท้อนให้เห็นว่า
ชุมชนม้งมีการปรับตัวอย่างยืดหยุ่นระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ พวกเขายังคง
รักษาคูณค่าดั้งเดิมของงานหัตถกรรม ในขณะเดียวกันได้เลือกนำเครื่องมือที่สามารถเพิ่มศักยภาพ
ในการผลิตและตอบสนองความต้องการของตลาดได้ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงเป็นการสืบสาน
วัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวม้งในการปรับตัวและนวัตกรรมทาง
วัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่

ภาพที่ 62 เครื่องเหล็กทอผ้าม้ง

ที่มา : [https://www.technologychaoban.com/agricultural-
technology/article_264995](https://www.technologychaoban.com/agricultural-technology/article_264995)

ภาพที่ 63 เครื่องทอผ้าและเครื่องกรอเส้น

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อรม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 64 ความหลากหลายของผ้าทอใยกล้วย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อรม จ.เชียงใหม่

การทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากขั้นตอนแรกถึงขั้นตอนสุดท้ายมีความยุ่งยาก ซับซ้อน ใช้เวลานาน และยังคงอาศัยระดับฝีมือของผู้ผลิตอย่างสูง และการห้ามปลูกกล้วยและกล้วยาใช้สำหรับบุคคลส่วนตัวจากรัฐบาลไทยทำให้ชาวม้งต้องขออนุญาตปลูกต้นกล้วยจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และต้องไม่ปลูกเกินจำนวนที่ภาครัฐกำหนดไว้ นอกจากนี้จากปี 2540 เป็นต้นมา หมู่บ้านม้งและชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการจราจร สิ่งอำนวยความสะดวก เศรษฐกิจหมู่บ้าน อาชีพ และการศึกษาของชุมชน เป็นต้น อีกทั้งหมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงโดยเฉพาะบ้านแม่สาใหม่ บ้านแม่สาน้อย และบ้านผานกกกยังถูกจัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว จึงทำให้ชีวิตของชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้เกิดการพัฒนา ความสะดวก และใกล้ชิดกับสังคมภายนอกมากขึ้น ด้วยปัจจัยที่กล่าวมาในข้างต้นจึงได้ส่งผลให้ชาวม้งที่ยังคงมีฝีมือการทอผ้าใยกล้วยมีจำนวนลดน้อยลง โดยพบว่าในปี 2567 ภายในหมู่บ้านม้งของตำบลโป่ง

แขวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้หญิงชาวม้งที่สามารถทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมตั้งแต่ขั้นตอนแรกถึงขั้นตอนสุดท้ายคงเหลือเพียง 3 คน ตามที่พบในบ้านแม่สาวยังมีกลุ่มทอผ้าม้งกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มเดียวในจังหวัดเชียงใหม่ที่ยังสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิม ส่วนหมู่บ้านม้งอื่น ๆ ในตำบลไม่พบชาวม้งที่สามารถผลิตผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมได้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“คิดว่าน่าจะประมาณ 10 ปี 15 ปีก่อนม้ง ในหมู่บ้านเรายังมีคนทอผ้าอยู่นะ เพราะช่วงนั้นหมู่บ้านได้รวมตัวกันทำเรื่องการท่องเที่ยว แต่ตอนนี้หลายคนที่เมื่อกี้พูดถึงนั้นก็เสียไปแล้ว ทุกวันนี้ผู้หญิงในหมู่บ้านก็แค่ทำปักผ้า เย็บเสื้อผ้าอย่างเดียว คนที่เคยทอได้จริง ๆ ก็เป็นพวกคนแก่ ๆ แต่เดี๋ยวนี้ก็ไม่มีใครทำแล้ว เพราะสายตาไม่ดี บางคนก็ไม่มีแรงจะทอ งานปักเย็บเสื้อผ้าก็ทำแค่ไว้ใส่เอง ไม่ได้ทำไปขาย แต่หมู่บ้านอื่นยังมีคนทอผ้าอยู่นะ หมู่บ้านเราตอนนี้ไม่มีละ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 14, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

จึงเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของชุมชนม้งในตำบลโป่งแยง ทำให้จำนวนคนที่ทอผ้าใยกล้วยในหมู่บ้านลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะชาวม้งที่ยังคงทอผ้าใยกล้วยส่วนใหญ่มักเป็นผู้หญิงสูงอายุ ในระยะดั้งเดิมถึงระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2530-2555) การทอผ้าใยกล้วยยังคงเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อใช้ในครัวเรือน และไม่ค่อยมีการนำไปจำหน่าย หลังจากปี 2555 เป็นต้นมา เนื่องจากหมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงได้รับการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยภาครัฐ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ชาวม้งในพื้นที่จึงได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าใยกล้วยขึ้นมา โดยผลิตและจำหน่ายสินค้าผ้าใยกล้วยทอมือเป็นของที่ระลึกเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และยังผลิตเครื่องแต่งกายผ้าทอใยกล้วยสำหรับการจำหน่ายในร้านภายในหมู่บ้านหรือตลาดและกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่นอกหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการผลิตสินค้า กลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านจึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต นอกจากการทอผ้าใยกล้วยด้วยวิธีดั้งเดิมแล้ว ยังได้นำใยกล้วยสำเร็จรูปเข้ามาใช้ในการผลิต เพิ่มสีสันของผ้าให้มีความหลากหลายและสวยงามมากขึ้น รวมถึงการนำเครื่องทอเหล็กเข้ามาใช้งานเพื่อให้สามารถทอลวดลายที่ซับซ้อนและผ้าขนาดกว้างขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทอผ้าใยกล้วยในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงจะเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมและการพัฒนาของสังคม และยังเปลี่ยนแปลงตามวิถีและความใฝ่ฝันของผู้หญิงชาวม้งในบริบทของยุคสมัยใหม่ แต่ยังคงมีชาวม้งบางส่วนที่สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าใยกล้วย และได้ประยุกต์รูปแบบการผลิตให้เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่

3. การเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน

ผ้าใยกล้วยซึ่งเป็นผ้าทอแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการใช้งานจากการใช้ในครัวเรือนไปสู่การค้าขาย ในอดีตผ้าใยกล้วยถูกใช้สำหรับการทำกระโปรงม้ง และมีบทบาทสำคัญในทั้งชีวิตประจำวัน ประเพณี และพิธีกรรม เช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน งานศพ และพิธีทางศาสนา โดยมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม การใช้งานผ้าใยกล้วยในสมัยก่อนมีลักษณะค่อนข้างจำกัด และเน้นการใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อเศรษฐกิจและตลาดมีการพัฒนา การใช้งานผ้าใยกล้วยเริ่มขยายตัวจากการใช้สำหรับชุดพื้นเมืองไปสู่การผลิตสินค้าอื่น ๆ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า หมวก และ เครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดยุคใหม่ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังช่วยเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมให้กับผ้าใยกล้วย โดยผ้าทอมือกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงวัฒนธรรมม้งและยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของชุมชน

การใช้งานตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม

ผ้าใยกล้วยถือเป็นวัสดุที่มีความสำคัญในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะก่อนระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงก่อนปี 2540) ที่ยังไม่มีการใช้ผ้าสำเร็จรูปอย่างแพร่หลาย ผ้าใยกล้วยได้ถูกนำมาใช้ทั้งในกระบวนการทำผ้าเขียนเทียนและการปักผ้า โดยทั่วไปผ้าเขียนเทียนที่ทำจากผ้าใยกล้วยจะถูกใช้สำหรับตัดเย็บกระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง ส่วนผ้าปักจะถูกนำมาเย็บตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของเครื่องแต่งกาย เช่น เสื้อ ผ้าคาดเอว หรือแขนเสื้อ เพื่อแสดงถึงความคิดของผู้หญิงชาวม้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อการใช้ผ้าฝ้ายเริ่มแพร่หลายมากขึ้นในภายหลัง ผ้าใยกล้วยจึงค่อย ๆ ถูกจำกัดบทบาทเหลือเพียงการใช้เป็นวัสดุสำหรับทำกระโปรงผ้าเขียนเทียนเท่านั้น ส่วนผ้าสำหรับปักตกแต่งหรือเย็บชุดส่วนอื่น ๆ มักเปลี่ยนไปใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าสำเร็จรูปแทน เนื่องจากหาง่ายและประหยัดแรงงานมากกว่า

กระโปรงผ้าเขียนเทียนที่ทำจากผ้าใยกล้วยจึงกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงรากฐานทางวัฒนธรรมของผู้หญิงชาวม้ง โดยเฉพาะในพิธีกรรมหรือเทศกาลสำคัญ เช่น ปีใหม่ม้ง ซึ่งผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักเริ่มเตรียมกระโปรงสำหรับปีถัดไปหลังจากผ่านพ้นเทศกาลแล้ว และไม่เพียงแต่เตรียมของตนเองเท่านั้น แต่ยังต้องเย็บเสื้อผ้าใหม่ให้สามีและลูก ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม หากครอบครัวไม่มีต้นกล้วยเพียงพอหรือมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ ผู้หญิงบางคนอาจเลือกตัดเย็บชุดใหม่เพียงครั้งเดียวในหลายปี เพื่อประหยัดต้นทุน โดยจะเก็บผ้าใยกล้วยไว้ใช้เฉพาะสำหรับทำกระโปรงที่มีความสำคัญทางพิธีกรรมเท่านั้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“เมื่อก่อนใช้ผ้าใยขงเขียนเทียนแล้วก็ปักลายค่ะ ผ้าเขียนก็จะใช้ทำแค่กระโปรง ส่วนปักลายก็จะใช้ตกแต่งชุดค่ะ ถ้าจะทำกระโปรงมันใช้เวลานานนะ หลายเดือนหรือบางทีเกือบปีกว่าจะได้ชิ้นหนึ่ง เพราะไม่ได้ทำแค่ของตัวเองอย่างเดียวนะ เรายังต้องทำชุดให้สามีกับลูกด้วย ส่วนใหญ่ถ้าเสื้อเก่ามากแล้วก็จะทำอันใหม่ไว้ใส่ช่วงปีใหม่ ถ้าบ้านไหนไม่มีเงิน ไม่มีเวลาทำก็ต้องใส่ชุดเดิมหลายปี แต่เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยทอกันแล้ว ส่วนใหญ่ก็ไปซื้อเอา”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

ตามธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าใยขงยังต้องใช้ในพิธีการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอีกด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองผู้สูงอายุในบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“สมัยตอนที่ปู่แต่งงาน แม่เป็นคนทำชุดให้ค่ะ ส่วนใหญ่ผู้หญิงแต่งงานแม่จะทำให้ ต้องทอผ้าและเย็บชุดให้ทั้งหมด ก็รู้สึกดีใจมากค่ะ เพราะชุดนั้นแม่ตั้งใจทำให้”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 65 กระโปรงผ้าใยขงที่ยังใช้ในช่วงปี พ.ศ.2530

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ผ้าใยขงเคยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในวิถีชีวิตของชาวม้ง โดยเฉพาะในช่วงก่อนที่ผ้าสำเร็จรูปจะเข้ามาแพร่หลาย ผ้าใยขงถูกใช้เป็นวัสดุหลักในการทำผ้าเขียนเทียนและผ้าปัก โดยผ้าเขียนเทียนที่ทำจากผ้าใยขงมักถูกนำมาตัดเย็บ

เป็นกระโปรง ขณะที่ผ้าปักจะถูกนำไปตกแต่งชุดในส่วนต่าง ๆ เช่น เสื้อผู้หญิง เสื้อผู้ชาย และผ้าคาดเอว นอกจากนี้ กระโปรงที่ผ่านการเขียนเทียนแล้วก็จะถูกนำมาปักลายเพิ่มเติมอีกครั้ง เพื่อเพิ่มความงดงามและแสดงถึงความคิดของผู้หญิงชาวม้ง กระบวนการผลิตชุดจากผ้าใยกล้วยงไม่เพียงใช้เวลาและต้องอาศัยแรงงานมากเท่านั้น แต่ยังต้องเตรียมล่วงหน้าหลายเดือนหรืออาจเป็นปี โดยผู้หญิงชาวม้งจะไม่เพียงแต่ทำชุดของตนเอง แต่ยังต้องทำให้สามีและลูกด้วย จึงสะท้อนให้เห็นว่าผ้าใยกล้วยงเป็นวัตถุดิบที่สัมพันธ์กับชีวิตครอบครัวและขนบธรรมเนียมอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในเทศกาลปีใหม่ม้งที่ทุกคนจะต้องมีเสื้อผ้าใหม่เพื่อแสดงถึงความพร้อมและความงามในพิธีกรรมประจำปี นอกจากนี้ ผ้าใยกล้วยงยังมีความสำคัญในพิธีแต่งงานของชาวม้ง โดยเฉพาะชุดเจ้าสาวซึ่งมักทำจากผ้าทอมือด้วยใยกล้วยง มารดามักเป็นผู้ที่รับหน้าที่ทอและเย็บชุดให้ลูกสาว โดยมีลูกสาวมีส่วนร่วมในบางขั้นตอน เช่น การปักลาย หรือการเตรียมเครื่องประกอบต่าง ๆ ของชุด ชุดแต่งงานที่ทำจากผ้าใยกล้วยงจึงไม่เพียงเป็นเครื่องแต่งกายสำหรับพิธี แต่ยังเป็นสื่อกลางของความรัก ความผูกพัน และการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่น

นอกจากการใช้ในชีวิตประจำวัน ประเพณีปีใหม่ม้ง และพิธีการแต่งงานแล้ว ผ้าใยกล้วยงยังมีบทบาทสำคัญในพิธีงานศพสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง ตามความเชื่อโบราณของพวกเขา ผู้ที่เสียชีวิตหากไม่ได้สวมใส่เสื้อผ้าที่ทำจากผ้าใยกล้วยง วิญญาณของเขาจะไม่สามารถเดินทางไปพบบรรพบุรุษได้ และอาจไม่สามารถกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดในช่วงปีใหม่ ดังนั้นครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะจัดเตรียมรองเท้าและเสื้อคลุมยาวสีขาวที่ทำจากผ้าใยกล้วยงเพื่อสวมใส่ให้ผู้ล่วงลับ นอกจากนี้แล้ว ยังมีการใช้ผ้าใยกล้วยงในส่วนอื่นของพิธีศพ เช่น การทำผ้าพันศีรษะของผู้เสียชีวิตหรือใช้เป็นผ้าห่อศพเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และการกลับคืนสู่ธรรมชาติ

อีกทั้ง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าใยกล้วยงในงานศพยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตหลังความตายกับวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการใช้วัสดุจากธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผ้าใยกล้วยงในบริบทนี้ไม่ได้เป็นเพียงเสื้อผ้าสำหรับผู้เสียชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเคารพต่อวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชาวม้ง ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งของบ้านบวกจั่นและชาวม้งของบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“เราขาดกล้วยงไม่ได้ เหมือนคนไทยขาดไสสินไม่ได้เหมือนกัน เพราะกล้วยงมีความสำคัญกับชาวม้งมากเลยคะ เขาเล่ากันว่า เราตายไปแล้วเราจะไปหาพ่อแม่เราไม่เจอ ถ้าเราไม่มีผ้ากล้วยง คือเราจะไปตัวเปล่า เพราะฉะนั้นเราต้องมีชุดของเรา ไม่มีกล้วยงก็ถือว่าไม่เจอบรรพบุรุษ คนที่เสียชีวิตเขาก็จะเอา เปลือกกล้วยงเนี่ยมาสารเป็นรองเท้า เพราะเขามี

ความเชื่อว่าใส่รองเท้าวันนี้จะสามารถกลับไปหาบรรพบุรุษได้ อันนี้คือความเชื่อ ทุกวันนี้ก็ยังใช้ค่ะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าถุง 17, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

“ปกติถ้ามีคนเสียชีวิตที่บ้านต้องเตรียมเสื้อกั๊กขงไว้เป็นหนึ่งชิ้น ผ้าพันหัวและผ้าห่อร่างก็ต้องมี เพราะผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าถ้าไม่ใส่กั๊กขงวิญญาณก็ไปหาบรรพบุรุษไม่ได้ ในช่วงปีใหม่ก็เหมือนกัน ถ้าไม่ใส่กั๊กขงก็หาทางกลับบ้านไม่เจอครับ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าถุง 4, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 66 รองเท้าผ้าใยกั๊กขงสำหรับผู้ล่วงลับ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 67 เสื้อคลุมและผ้าพันหัวใยกั๊กขงสำหรับผู้ล่วงลับ

ที่มา : ชาวเมืองที่เคยใช้ผ้าถุง 17 ถ่ายเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2565 ที่ต. โป่ง

แยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ตามธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง ในพิธีกรรมเกี่ยวกับเด็กแรกเกิดมีธรรมเนียมการผูกข้อมือเด็กแรกเกิดด้วยเชือกที่ทำจากเส้นใยกั๊กขง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการปกป้องและให้พรแก่เด็ก เพื่อให้เด็กสามารถเติบโตอย่างแข็งแรงและปลอดภัย และชาวม้งในตำบลโป่งแยงเชื่อว่าเส้นใยกั๊กขงมีพลังบริสุทธิ์ที่ช่วยขจัดสิ่งไม่ดีและปกป้องเด็กจากภูตผี พิธีนี้มักจัดขึ้นโดยผู้อาวุโสในครอบครัวหรือชุมชน ซึ่งจะกล่าวคำอวยพรให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง อายุยืน และมีชีวิตที่ราบรื่น จึงเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อของชาวม้งที่ให้ความสำคัญกับความ

ผูกพันในครอบครัวและการปกป้องเด็กจากพลังงานด้านลบ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“ตอนที่ลูกฉันเกิดมาได้สามวัน เราก็ต้องทำพิธีจับขวัญ เพราะเด็กเกิดใหม่ขวัญยังไม่ครบ ผู้เฒ่าจะทำพิธีเรียกขวัญ ต้องยื่นหันหน้าไปทางภูเขาแล้วกล่าวคำเชิญขวัญ ระเบียบหน้าบ้านต้องปักกิ่งต้นเมเปิ้ลสี่มุม แล้วใช้เส้นใยกล้วยผูกโยงกิ่งไม้เข้าด้วยกัน แล้วยังต้องเตรียมไก่ ไช้ ข้าว และเงินกระดาก หลังพิธีผู้เฒ่าจะตั้งชื่อให้เด็กแล้วก็ผูกข้อมือเส้นกล้วยงเพื่อปกป้องให้เด็กเติบโตอย่างแข็งแรง จากนั้นก็จะห้ามคนนอกเข้าบ้านประมาณหนึ่งเดือนค่ะ”

(ชาวนบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 68 การผูกข้อมือเส้นใยกล้วยงให้เด็กที่เกิดใหม่

ที่มา : ชาวนบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13 ถ่ายเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2564 ที่ต. โป่ง

แยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และพิธีกรรมเหนือธรรมชาติยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวิธีการแพทย์แบบปกติ พิธีกรรมหนึ่งที่สะท้อนความเชื่อนี้ได้ชัดเจนคือ “อัวเน้ง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมเรียกขวัญหรือขับไล่ผีร้ายออกจากร่างของผู้ป่วย โดยในการดำเนินพิธีกรรมนี้จะมีการใช้เส้นใยกล้วยง ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งและหมอผีของบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่า

“เวลาคนในบ้านป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ เราจะพาเขาไปหาหมอผีในหมู่บ้าน ให้ทำพิธีอัวเน้งครับ เป็นพิธีที่เชื่อว่าผีเอาขวัญไป ต้องเรียกขวัญกลับมาให้คนไข้หาย”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าฝั่ม 3, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

“ตอนทำพิธี ผมจะนั่งแล้วร่ายคาถา เรียกผีมาเจรจา พอผียอมคืนขวัญให้ก็ต้องฆ่าหมูเพื่อเซ่นไหว้ แต่ก่อนจะฆ่าหมูจะให้คนไข่นั่งอยู่ข้างหลังผม แล้วใช้เส้นใยมาผูกข้อมือไว้ เป็นสัญลักษณ์ว่าขวัญจะกลับคืนมา จากนั้นผมจะเป่าเวทมนตร์แล้วเอาเส้นด้ายที่จุ่มเลือดหมูปะไว้ที่หลังคนไข้ เป็นขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ ด้ายที่ใช้เป็นเส้นใยจากธรรมชาติเป็นเส้นใยกล้วย เพราะถือว่าเป็นของบริสุทธิ์ ผูกข้อมือแล้วจะช่วยให้ขวัญกลับมาเร็ว คนป่วยจะฟื้นตัวไว”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 2, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 69 การผูกข้อมือใยกล้วยในบ้านหมอผี

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่า ผ้าใยกล้วยเป็นวัสดุสำคัญที่ใช้ในชีวิตของชาวม้ง ตำบลโป่งแยงมาตั้งแต่อดีต ไม่เพียงแต่ใช้ทำเสื้อผ้าในชีวิตประจำวัน แต่ยังมีบทบาทในพิธีกรรมสำคัญ ทั้งประเพณีปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงาน ประเพณีการเกิด พิธีศพ และพิธีเรียกขวัญ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อและขนบธรรมเนียมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การใช้ผ้าใยกล้วยในแต่ละช่วงชีวิตของชาวม้งแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ผ้ากล้วยจึงไม่ได้เป็นเพียงวัสดุสิ่งทอ แต่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาตลอดหลายชั่วอายุคน

การขยายตัวของสินค้าผ้าใยกล้วย

ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รูปแบบการใช้ผ้าใยกล้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในระยะต่อยุคร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) จึงไม่ได้คงอยู่ในกรอบของเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิม

เพียงอย่างเดียว แต่ได้ขยายไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด ในอดีต ผ้าใยกล้วยถูกใช้เป็นหลักสำหรับการตัดเย็บกระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง แต่เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบการค้าขายตัว ผู้ผลิตในชุมชนม้งเองได้มีบทบาทในการปรับตัวและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า รองเท้า หมวก หรือกระเป๋า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งต่อแรงกดดันจากตลาด ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนตลาดของผลิตภัณฑ์จากผ้าใยกล้วย โดยทำให้สินค้าประเภทนี้ไม่ได้เป็นเพียงของใช้ทั่วไป แต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างมูลค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตระหว่างโครงสร้างทางเศรษฐกิจกับปฏิบัติการของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถึงแม้จะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงแต่ก็สามารถปรับตัวและสร้างสรรค์สินค้าให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของตลาดได้

ในหมู่บ้านชุมชนม้งของตำบลโป่งแยงถึงแม้มีชาวม้งที่ได้สืบทอดผ้าทอใยกล้วย แต่เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน พวกเขาจึงได้ประยุกต์ให้ผ้าใยกล้วยได้ผสมผสานกับผลิตภัณฑ์ผ้ารูปแบบสมัยใหม่ ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานกลุ่มทอผ้าม้งดาม่วงในบ้านแม่สาบ้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่า

“ป่าตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาเพราะอยากรักษาวัฒนธรรมผ้าม้งเอาไว้ค่ะ พวกเราทำกันจริงจังขึ้นและเริ่มคิดหาทางขายได้ เมื่อก่อนเราก็ทำแต่พวกกระโปรง เสื้อผ้าของคนม้ง ลูกค้าส่วนใหญ่ก็เป็นม้งเหมือนกัน แต่น้อยมากค่ะ เขาจะซื้อจากร้านข้างนอกมากกว่า แต่แบบนั้นไม่ได้ทำกับมือ ใช้เครื่องจักรหมด แต่ของเราทำกับมือทุกชิ้นนะค่ะ จากนั้นเราก็คิดจะทำเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ตอนนี้นอกจากกระโปรงแล้วนะ พวกเรายังทำเสื้อผ้าแบบใหม่ เสื้อคลุม กระโปรง รองเท้า กระเป๋า หมวก ทุกอย่างก็ยังเป็นแบบม้ง แต่เพิ่มดีไซน์ที่ทันสมัยขึ้นค่ะ เพราะหมู่บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมากันเยอะ พอเห็นพวกเราทอผ้า ย้อมผ้า ปักผ้า เขาก็สนใจและอยากสนับสนุน ผ้าของเราที่เป็นที่รู้จักมากขึ้นค่ะ ตอนนี้อยากช่วยให้เรามีรายได้ด้วย”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หัตถกรรมการทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจและตลาดสมัยใหม่ การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านม้งตำบลโป่ง

แย่งไม่เพียงเพื่อรักษาฝีมือดั้งเดิมแต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในการปรับตัวและสร้างแนวทางใหม่ ๆ ในระบบเศรษฐกิจตลาด การเผชิญหน้ากับความท้าทายของการผลิตเชิงอุตสาหกรรมทำให้กลุ่มทอผ้าในตำบลโป่งแยงต้องพัฒนาแนวทางใหม่ในการออกแบบและขยายผลิตภัณฑ์ นอกจากเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมของม้งแล้วยังมีการเพิ่มสินค้าใหม่ ๆ เช่น เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า และของใช้ในชีวิตประจำวันอื่น ๆ การผสมผสานงานฝีมือแบบดั้งเดิมเข้ากับดีไซน์สมัยใหม่ได้ช่วยให้สินค้าผ้าม้งสามารถเข้าสู่ตลาดที่กว้างขึ้นและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 70 ผลิตภัณฑ์ผ้าใยกล้วยของกลุ่มทอผ้าควม้งจากต.โป่งแยง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นที่เกี่ยวกับผ้าทอใยกล้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งสรุปได้ว่า ผ้าใยกล้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่มีพัฒนาการที่ชัดเจนในด้านวัตถุดิบ เครื่องมือ เทคนิคการผลิต และรูปแบบการใช้งาน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการนี้ได้แก่ นโยบายของภาครัฐ ระบบเศรษฐกิจตลาด อิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก และการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชน ในด้านวัตถุดิบ ผู้ทอผ้าหันมาใช้เส้นด้ายกล้วยสำเร็จรูปและผ้าใยกล้วยจากโรงงานมากขึ้น เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เครื่องมือทอผ้าพัฒนาจากกี่เอวแบบดั้งเดิมไปสู่เครื่องทอที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ส่วนเทคนิคการผลิต นอกจากการทอมือแบบดั้งเดิมแล้ว ยังมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพื่อให้เหมาะกับการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น ในด้านการใช้งาน จำนวนผู้ทอผ้าใยกล้วยลดลงอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันเหลือเพียงผู้หญิงชาวม้งสูงวัยที่ยังคงสืบทอดทักษะการทอผ้า และขณะที่ผู้หญิงชาวม้งทั่วไปส่วนใหญ่ไม่ได้ทอผ้าใช้เองแล้ว แต่เลือกซื้อชุดม้งสำเร็จรูปจากตลาดแทน โดยเฉพาะในชีวิตประจำวันพวกเขาแทบไม่ได้สวมใส่ชุดม้งนอกจากในโอกาสสำคัญ เช่น งานประเพณีปี

ไหมมัด งานแต่งงาน ที่จะยังคงแต่งกายด้วยชุดมั้งดั้งเดิม แม้ว่าพัฒนาการนี้ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ผ้าใย
กัญชงสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่ม แต่ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้
เห็นถึงการลดลงของผู้สืบทอดฝีมือดั้งเดิม นอกเหนือจากกลุ่มทอผ้าที่ก่อตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์
วัฒนธรรมแล้ว การทอผ้าแบบดั้งเดิมแทบจะไม่ปรากฏในชีวิตประจำวันของชาวม้งอีกต่อไป
อย่างไรก็ตาม การปรับตัวให้เข้ากับตลาดและความเปลี่ยนแปลงของสังคมยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่
กำหนดทิศทางของงานหัตถกรรมนี้ในอนาคต

4.1.2 พัฒนาการของผ้าปักม้ง

การปักผ้าเป็นศิลปะหัตถกรรมที่นำด้ายมาปักเป็นผ้าปักในลักษณะลวดลายต่าง ๆ และ
เป็นวัฒนธรรมที่มีมาช้านานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นวิธีการหลักในการตกแต่งเสื้อผ้าและยังเป็น
ตัวแทนของวัฒนธรรมผู้หญิงชาวม้ง การประดิษฐ์ผ้าปักม้งต้องใช้ภูมิปัญญาและทักษะของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ม้งในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบเฉพาะของตนเอง ซึ่งผ้าปักม้งนั้นสามารถนำเอ
มาเป็นเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่จำเป็นในชีวิตของชาวม้ง ในสมัยโบราณเนื่องจากกลุ่ม
ชาติพันธุ์ม้งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีภาษาของตนเอง โดยมีเฉพาะภาษาพูดและไม่มีภาษาเขียน ซึ่งทำให้
ชาวม้งในสมัยนั้นนิยมใช้ผ้าไหมดิบมาปักเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งลวดลายเหล่านี้ชาวม้งจะเป็นคน
คิดค้นเอง เพื่อใช้จดบันทึกเรื่องราวและสิ่งของต่าง ๆ ที่พบในชีวิตประจำวัน จึงทำให้ภูมิปัญญาการ
ปักผ้าได้กลายเป็นวัฒนธรรมอันสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และลวดลายการปักผ้าจึงได้เป็น
เอกลักษณ์ความเป็นม้งจนถึงทุกวันนี้ สำหรับพัฒนาการของผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม
จังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-2567 ผู้วิจัยได้ศึกษาจากด้านการเปลี่ยนแปลงของวัสดุและ
เครื่องมือ การพัฒนาของลวดลายและการใช้สี การพัฒนาของเทคนิคการปักผ้า การเปลี่ยนแปลง
ของการใช้งาน และการสืบทอดการปักผ้าม้ง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ

การเปลี่ยนแปลงของวัสดุ

ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ วัสดุที่ใช้สำหรับงานปักผ้าม้งได้มีการ
พัฒนาอย่างต่อเนื่องจากปี พ.ศ.2530 จนถึงปี พ.ศ.2567 การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะ
อิทธิพลของตลาดภายนอกเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของผู้หญิงชาวม้งต่อความ
เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ผู้หญิงชาวม้งในตำบลได้นิยมใช้
ด้ายฝ้ายในการปักลวดลาย ด้ายฝ้ายมีคุณสมบัติที่อ่อนนุ่ม มีความยืดหยุ่น และสามารถย้อมสีได้
หลากหลาย ทำให้งานปักดูมีชีวิตชีวาและมีรายละเอียดที่สวยงามมากขึ้น นอกจากนี้ ด้ายฝ้ายยังมี
ความทนทานและหาซื้อได้ง่ายในตลาด ทำให้กลายเป็นวัสดุหลักในการปักลวดลายในช่วงเวลานั้น

สำหรับเทคนิคการปักยังใช้เทคนิคการปักแบบดั้งเดิม โดยใช้ด้ายฝ้ายปักลวดลายต่าง ๆ ลงบนผ้า เทคนิคที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ การปักไขว้ (ปักครอสติช) ซึ่งใช้ด้ายฝ้ายปักเป็นลวดลายเรขาคณิตและลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การปักที่ช่วยให้ลวดลายมีความคมชัด และการปักแปะผ้า โดยใช้เศษผ้าและเครื่องเงินปักบนผ้า ที่มักใช้สำหรับตกแต่งขอบเสื้อผ้าให้มีมิติและความโดดเด่น และผู้หญิงชาวม้งในตำบลได้นิยมปักลวดลายลงบนผ้าฝ้ายหรือผ้าใยถั่วงอกที่ทอด้วยกี่แบบดั้งเดิม เนื่องจากผ้าที่ทอด้วยมือมีช่องว่างระหว่างเส้นด้ายกว้างกว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรในปัจจุบัน ทำให้การสอดเข็มและการปักกลายเป็นไปได้ง่ายขึ้น ผ้าทอมือเหล่านี้เหมาะสำหรับการปักงานที่ต้องการความละเอียดสูง เพราะสามารถมองเห็นจุดเชื่อมต่อของเส้นด้ายได้ชัดเจนกว่าผ้าที่ทอแน่นในสมัยใหม่ แม้ว่าการปักด้ายฝ้ายในช่วงเวลานี้ยังคงอาศัยทักษะงานฝีมือเป็นหลัก แต่การใช้ด้ายฝ้ายก็ช่วยให้ผู้หญิงชาวม้งสามารถสร้างลวดลายที่ซับซ้อนขึ้นได้ เนื่องจากด้ายฝ้ายสามารถนำมาร้อยเป็นหลายเส้นรวมกันเพื่อเพิ่มความหนา หรือใช้เส้นเดียวเพื่อเพิ่มความละเอียดของลวดลาย อีกทั้งด้ายฝ้ายยังช่วยให้การปักสามารถทำได้รวดเร็วขึ้นและสะดวกกว่าการใช้วัสดุอื่น ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มผู้หญิงชาวม้งผู้สูงอายุในบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนก็ปักผ้ากันเอง แต่เดี๋ยวนี้ดาไม่ค่อยคิดแล้วก็เขาทำเอง”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 3)

“ใช่ เราก็นั่งปักผ้ากันตอนนี้ ปักไว้ใส่เองละก็ทำของสามีของลูก ๆ ด้วย เพราะปีใหม่ต้องมีเสื้อผ้าใหม่ใส่กันทุกคน สมัยก่อนหรือ ใช้ฝ้ายมาปักกะ ตอนนั้นซื้อฝ้ายมาปัก ถ้ามีด้ายเยอะหน่อยก็ซื้อหลายสีมาปักจะได้ดูสวย แต่ถ้าไม่มีด้ายก็ใช้แค่มือที่สีเอง ปักเท่าที่ทำได้ เราต้องเริ่มปักผ้าล่วงหน้าเป็นหลายเดือน บางทีเป็นปีกว่าจะเสร็จนะ ถ้ามีเวลามีด้ายซื้อก็ปักลายให้แน่น ๆ ใส่แล้วดูดีกว่า”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 4)

“เมื่อก่อนเขาเอาผ้าฝ้ายหรือไม้ก็ฝ้ายถั่วงอกปักนะ ไม่ได้ใช้ผ้าแบบนี้ ฝ้ายถั่วงอกมีช่องห่างพอให้ปัก เวลาปักลายก็เห็นเส้นชัด แต่ถ้าเป็นผ้าฝ้ายก็จะปักยากกว่าหน่อย เพราะรูมันเล็กถ้าตาไม่ดีก็จะยิ่งยาก”

“สมัยก่อนมันไม่เหมือนเดิวนี้นะ เดิมนี่ซื้อกันง่าย แต่ก่อนต้องรอคนเอาของมาขาย บางทีก็ต้องเอาผักพวกนั้นไปแลก พอเขามาเราก็ช่วยกันเลือกผ้า เลือกสี ก็อยากให้เลือกผ้าสวยและดูดี”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 3)

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 3 และ 4, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในระยะดั้งเดิมของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง ด้ายฝ้ายเป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการปักผ้าม้ง ในอดีตผู้หญิงชาวม้งต้องใช้เวลานานในการปักผ้าด้วยมือ ไม่เพียงแต่เพื่อทำเสื้อผ้าสำหรับตัวเองเท่านั้น แต่ยังต้องปักผ้าให้สามีและลูกอีกด้วย การปักผ้าเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดและใช้เวลามาก โดยผู้หญิงชาวม้งมักจะเริ่มเตรียมงานปักล่วงหน้าหลายเดือนหรือบางครั้งอาจใช้เวลานานถึงปี เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนในครอบครัวจะมีเสื้อผ้าใหม่ใส่ในช่วงปีใหม่ม้ง อีกหนึ่งประเด็นที่น่าสนใจคือ การใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าใยกล้วยงที่ทอมือเป็นฐานของงานปัก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของงานปักม้งในอดีต ผ้าที่ทอด้วยมือจะมีช่องว่างระหว่างเส้นด้ายมากกว่าผ้าที่ผลิตด้วยเครื่องจักร ทำให้สามารถสอดเข็มและปักกลดลายได้ง่ายกว่า สิ่งนี้ทำให้การปักด้วยด้ายฝ้ายในอดีตมีความสะดวกและเหมาะสมกับเทคนิคปักแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไรก็ตาม การใช้ด้ายฝ้ายในงานปักไม่ได้เป็นเพียงแค่เรื่องของความสวยงามเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงฐานะของครอบครัว หากบ้านไหนมีฐานะดี ผู้หญิงชาวม้งจึงสามารถซื้อด้ายหลากหลายสีมาใช้ในการปักกลดลายให้ดูสวยงามขึ้น แต่ถ้าครอบครัวยากจนจึงต้องใช้ด้ายจำนวนน้อยและเลือกสีที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

งานปักด้ายฝ้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในระยะดั้งเดิมต้องอาศัยความละเอียดสูง ผู้ปักต้องมีความอดทนและฝีมือดี การปักจึงเป็นหนึ่งในทักษะที่สำคัญของผู้หญิงชาวม้ง และถือเป็นเครื่องสะท้อนถึงคุณค่าทางครอบครัวและความขยันของผู้หญิงชาวม้ง นอกจากนี้ การปักผ้ายังเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้หญิงในชุมชน เพราะพวกเขามักจะนั่งปักผ้าร่วมกัน เรียนรู้เทคนิคจากกันและกัน และเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เมื่อการค้าขายในตลาดขยายตัวมากขึ้น ด้ายไหมพรมได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการปักผ้าม้งในชุมชนม้งของตำบลโป่งแยง เนื่องจากด้ายไหมพรมมีราคาถูกกว่าด้ายฝ้ายและมีขนาดที่หนากว่า ทำให้สามารถสร้างกลดลายที่ดูมีมิติมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้ายฝ้ายยังคงมีความสำคัญ โดยเฉพาะในงานปักที่ต้องการความละเอียดสูงและการไล่ระดับสีที่คมชัด แม้ว่าด้ายไหมพรมจะช่วยลดปริมาณเส้นด้ายที่ใช้ในงานปักไว้ที่มีพื้นที่กว้างขึ้น แต่ในบางส่วนของเสื้อผ้าที่ต้องการความคงทนและความอ่อนช้อย เช่น ขอบเสื้อและแขนเสื้อ ผู้หญิงชาวม้งยังคงเลือกใช้ด้ายฝ้ายเพื่อให้กลดลายดูประณีตและมีความละเอียดสูง นอกจากนี้ในสมัยปัจจุบันผู้หญิงชาวม้งยังนิยมเพิ่มเครื่องประดับต่าง ๆ ลงบนพื้นผ้า เช่น เลื่อม เครื่องเงิน และพุ ฯลฯ เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้กับผ้า

ระยะดั้งเดิมผู้หญิงชาวม้งนิยมปักกลดลายลงบนผ้าฝ้ายหรือผ้าใยกล้วยงที่ทอด้วยมือแบบดั้งเดิม เนื่องจากผ้าที่ทอด้วยมือมีช่องว่างระหว่างเส้นด้ายกว้างกว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร ทำให้การสอดเข็มและการปักกลายเป็นไปได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบันการลดทอนผ้าทำให้ผู้หญิง

ชาวม้งต้องหันไปใช้ผ้าสำเร็จรูปที่ทำจากผ้ากำมะหยี่ ผ้าฝ้ายหรือผ้าสังเคราะห์แทน จึงจำเป็นต้องเลือกใช้ผ้าที่มีโครงสร้างเหมาะกับงานปัก คือ ผ้าปักสำเร็จรูปที่มีช่องตาข่าย ซึ่งช่วยให้การปักทำได้ง่ายขึ้นแทนที่ใช้ผ้าทอแบบดั้งเดิม โดยชาวม้งเลือกสีของผ้าปักตามความต้องการ โดยผ้าปักสีขาวและสีดำได้เป็นที่นิยมในวงผู้ผลิตผ้าปัก ดังคำสัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในบ้านแม่สาใหม่และผู้หญิงชาวม้งกลุ่มรุ่นใหม่ในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เดี๋ยวนี้ส่วนมากจะใช้ไหมพรมกันเยอะ เพราะมันหนา ปักง่าย แล้วก็ลายดูสวยกว่า ไหมพรมมีสีเยอะนะ เลือกใช้ได้ตามความต้องการเลย ถ้าต้องการงานปักที่ดูละเอียด อย่างบางจุดที่ต้องปักเส้นเล็ก ๆ หรืองานปักที่ต้องไล่เฉดสี ด้ายฝ้ายก็ยังใช้อยู่ แต่ถ้าเทียบกับเมื่อก่อนสมัยก่อนเขาใช้ด้ายฝ้ายกันเป็นหลัก เพราะสมัยนั้นยังไม่ค่อยนิยมไหมพรมกัน แต่ตอนนี้ไหมพรมหาง่าย ราคาถูก และปักเร็วกว่า ปักแล้วเห็นลายชัด แถมยังไม่ต้องใช้เส้นด้ายเยอะเหมือนปักด้ายฝ้าย โดยเฉพาะเวลาปักโครสดิช แต่ถ้าเป็นงานปักที่บะไรพวกนี้ ด้ายฝ้ายก็ยังใช้อยู่ เพราะไหมพรมบางทีเส้นใหญ่เกินไป ทำให้ปักเส้นเล็ก ๆ ได้ไม่คมชัด แต่สมัยนี้ก็ซื้อเศษผ้าที่เขาทำไว้ให้ดีแล้ว ไม่เหมือนสมัยก่อนยังต้องเอาเศษผ้ามาตัดเองทีละใบ ใช้เวลานานอยู่นะ

เมื่อก่อนไม่ได้ใช้ผ้าแบบนี้ปัก เมื่อก่อนใช้ผ้าฝ้ายปักกันเยอะ แต่แบบนั้นปักยากกว่า ไม่เหมือนผ้าปักเดี๋ยวนี้มีรูให้ปัก ตอนนี้เราใช้ผ้าตารางแบบนี้ปักกัน แบบนี้ปักง่ายกว่า แล้วก็ผ้าหลายแบบ มีแบบรูใหญ่กว่าหรือเล็กกว่านี้ เวลาปักก็ต้องใช้เข็มที่เหมาะสมมาปัก สีก็เลือกได้ ก็ตามชุดที่เราออกแบบ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 8, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

“ถ้ามีเวลาที่ปักเองค่ะ ก็ใช้ด้ายที่ซื้อจากตลาด เลือกสีได้ตามเราชอบค่ะ แล้วก็ก็มีแบบหนาแบบบาง ถ้าอยากได้ลายแบบแน่นก็ใช้ด้ายที่หนากว่าอย่างนี้ แต่ถ้าอยากปักแบบไม่ได้ปักไขว้ก็อาจจะใช้แบบบาง ๆ แบบนั้นก็สวย เราส่วนใหญ่ก็ซื้อด้ายกับผ้าปักมาทำเอง แต่บางปีถ้าปักไม่ทันก็ไปซื้อผ้าที่เขาปักให้แล้ว แล้วก็จ้างคนเย็บชุดให้ค่ะ แต่บางคนก็ซื้อทั้งชุดมาใส่ค่ะ ไม่ได้ปักเอง”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 8, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

ภาพที่ 71 ผ้าตารางแบบใหม่ที่ใช้ปักผ้าม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 72 ด้ายไหมพรม (ซ้าย) และด้ายฝ้าย (ขวา)

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 73 เศษผ้าแบบสำเร็จรูป

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของวัสดุที่ใช้ในงานปักผ้าม้งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่ผู้หญิงชาวม้งใช้ด้ายฝ้ายในการปักผ้าเป็นหลัก เนื่องจากเป็นวัสดุที่หาได้และมีความคงทน แต่สมัยปัจจุบันด้ายไหมพรมได้กลายเป็นตัวเลือกที่ได้รับความนิยมมากขึ้น เพราะมีความหนา ปักง่าย ประหยัดเวลา และให้ลวดลายที่ดูมีมิติมากขึ้น แม้ว่าด้ายฝ้ายยังคงถูกใช้ในบางส่วนของลวดลายที่ต้องการความละเอียด แต่ความสะดวกและราคาที่ถูกว่าของไหมพรมทำให้การใช้งานแพร่หลายมากขึ้น นอกจากเส้นด้าย

ที่เปลี่ยนไปแล้ว พื้นผ้าที่ใช้ปักก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน จากเดิมที่ชาวม้งปักบนผ้าฝ้ายหรือผ้าใย
กัญชงที่ทอมือ ซึ่งมีช่องว่างระหว่างเส้นด้ายที่ช่วยในการปักลวดลาย ปัจจุบันเมื่อผ้าทอมือแบบ
ดั้งเดิมไม่ค่อยมีการผลิตใช้เองอีกต่อไป และถูกแทนที่ด้วยผ้าที่ผลิตจากโรงงานซึ่งมีเนื้อแน่นกว่า ทำ
ให้ต้องมีการใช้ผ้าตารางสำเร็จรูปที่มีช่องช่วยกำหนดลาย เพื่อให้งานปักทำได้สะดวกขึ้น อีกทั้งเศษ
ผ้าที่ผู้หญิงชาวม้งนิยมใช้ในการปักแปะผ้าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยจากการตัดเศษผ้าด้วย
ตนเองถึงการซื้อเศษผ้าสำเร็จรูปที่ใช้สำหรับการปักแปะผ้าแบบม้ง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จึง
สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของผ้าปักม้งที่เปลี่ยนจากการพึ่งพาวัสดุที่ผลิตเองในครัวเรือนไปสู่
การใช้วัสดุจากตลาดที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตมากขึ้น แม้ว่าวัสดุที่ใช้จะเปลี่ยนแปลงไป
แต่การปักลวดลายยังคงเป็นหัวใจสำคัญของผ้าม้ง และเป็นศิลปะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ม้งอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการปักผ้าม้งแบบดั้งเดิมในตำบลโป่งแยงมีความเรียบง่ายแต่สามารถ
สร้างลวดลายที่ละเอียดและสวยงามได้ ผู้หญิงชาวม้งในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่ใช้เข็ม ซึ่งเป็นเข็มที่มี
ขนาดเล็กและเหมาะสำหรับการปักผ้า เนื่องจากเนื้อผ้าทอมือในอดีตมีช่องว่างที่เอื้อต่อการสอดเข็ม
ทำให้สามารถปักลวดลายได้สะดวก นอกจากนี้ กรรไกรยังเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่ใช้ในการตัด
เส้นด้ายและตกแต่งขอบผ้า การปักผ้าม้งเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและความเชี่ยวชาญอย่างมาก ผู้หญิง
ชาวม้งที่มีประสบการณ์มักจะสามารถปักลวดลายได้โดยไม่ต้องใช้แบบลายที่ต้องการปัก
(แพตเทิร์นลายปัก) เพราะพวกเขาสามารถจดจำลวดลายได้อย่างแม่นยำจากประสบการณ์และการ
ฝึกฝนตั้งแต่วัยเยาว์ เทคนิคนี้ช่วยให้สามารถปักผ้าได้อย่างอิสระและรวดเร็ว โดยไม่ต้องร่างแบบ
ลายล่วงหน้า ซึ่งสะท้อนถึงความชำนาญที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ด้วยการพัฒนาเทคโนโลยี
เครื่องมือที่ใช้ในการปักผ้าม้งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งใน
บ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“น่าจะ 20 ปีก่อนจะเริ่มมีเครื่องจักรเข้ามาหมู่บ้าน แต่ช่วงนั้นก็ยังไม่ค่อยมีบ้านไหนซื้อมาใช้เองหรอก คือหลังจากเริ่มมีนักท่องเที่ยวมา
ใครมีฝีมือก็ทำของมาขาย หลัง ๆ มาเราก็ได้กลุ่มทอผ้านี้ขึ้นมา แต่ละคน
ก็ซื้อเครื่องจักรเองมาทำงาน คิดว่าเริ่มจากตอนนั้นก็เริ่มใช้เครื่องจักรกัน
เพราะใช้เครื่องมือมันเร็วกว่าใช้มืออยู่แล้ว ส่วนใหญ่ก็คือใช้เครื่องมือเย็บ
เสื้อ กู้นขอบเสื้อ ปักลายก็มีค่ะ แบบนี้เราจะใช้เครื่องจักรมาทำค่ะ แต่ที่นี้
ถ้าปักลายแบบปักใจก็ยังไม่ค่อยใช้มือปักเหมือนเดิมนะ แบบนี้ใช้เครื่องเราปัก

ไม่ได้หรอก ต้องเป็นเครื่องเทคโนโลยีที่เขาใช้คอมออกแบบแล้วเอามา ปัก แบบนั้นปักเร็วกี่จริง แต่ไม่สู้งานปักมือแบบของเราค่ะ ถ้าปักมือลาย ก็ละอะเอียดแล้วก็เรียกว่า”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

“เมื่อก่อนเราปักมือหมดค่ะ เป็นงานที่ต้องใช้เวลาและความอดทน สูง กว่าจะได้ผ้าสวย ๆ มาผืนหนึ่งต้องนั่งปักกันเป็นเดือน ๆ แต่เดี๋ยวนี้มี เครื่องจักรเข้ามาช่วยก็ได้เร็วขึ้นเยอะ หลายคนในหมู่บ้านก็เริ่มใช้ เครื่องจักรกันแล้ว เพราะมันช่วยให้ทำเสร็จไวกว่า แต่ส่วนมากก็ยังปัก มือเหมือนเดิม เพราะลายที่ปักมือนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์

มันไม่เหมือนกับการใช้มือ เครื่องมันทำงานเร็วมาก ถ้าเราคุมมือ ไม่ดี เคลื่อนไหวผิดจังหวะนิดเดียว ลายมันก็จะเบี้ยว พลาดไปนิดเดียวก็ ต้องรื้อออกแล้วทำใหม่ เสียเวลาเหมือนกัน โดยเฉพาะเวลาปักลาย วงกลม หรือตอนที่ต้องกั้นขอบเสื้อ ตรงนี้ต้องระวังให้มาก เพราะถ้าทำ ไม่ดี ขอบมันจะไม่เรียบ งานจะดูไม่สวย ต้องใช้สมาธิสูงมาก แต่พอทำ ไปเรื่อย ๆ ก็เริ่มจับจังหวะได้ว่าต้องทำยังไง ตอนนี้ก็ถนัดขึ้นเยอะแล้ว

เครื่องจักรมันช่วยให้งานเร็วขึ้นจริงค่ะ แต่เราก็ต้องใช้ฝีมือของ ตัวเองอยู่ดี ต้องรู้จักคุมจังหวะมือให้เข้ากับจังหวะของเครื่อง ถ้าทำได้ งานก็ออกมาสวย แล้วก็เรียบร้อยขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าพอมีเครื่องแล้วมันจะ ง่ายไปหมดนะค่ะ ตอนแรก ๆ ก็ยังงง ต้องฝึกเหมือนกัน พอทำไปทำมา ก็เข้าใจเองว่าต้องใช้ยังไง พวกเราคนมั่งทำอะไรก็อาศัยความขยันอดทน ทั้งนั้น ทำไปเรื่อย ๆ เดียวก็เป็นเองค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 3, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าฝ้ายในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัด เชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ส่วนใหญ่ใช้เข็มปัก ถ้าใช้ด้ายไหมพรมจะใช้เข็มเบอร์ 24 ผ้าปัก แต่ละชิ้นต้องใช้เวลา ถ้าลายเยอะก็ต้องใช้เวลานานอยู่แล้ว เดิมนี่กลุ่ม เราก็ก่อนปักมือเป็นหลักแล้วใช้เครื่องจักรช่วยเย็บผ้า ถ้าใช้เครื่องจักรก็เร็ว กว่าเยอะ แต่งานบางตัวละเอียดกว่า ใช้มือทำก็อาจจะสะดวกกว่าเครื่อง แต่ก็ต้องดูลูกค้า ถ้าลูกค้าอยากได้แบบปักมือทั้งผืนเราก็ต้องปักมืออย่าง

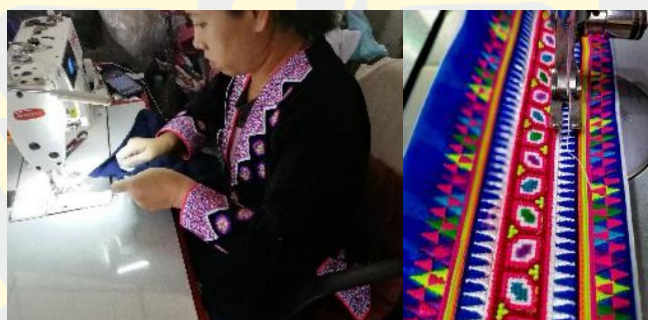
เดียว แต่ราคาของผ้าปักมือก็จะสูงกว่าเครื่องจักรเยอะ แพงที่สุดต้องหลักหมื่นนะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 4, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

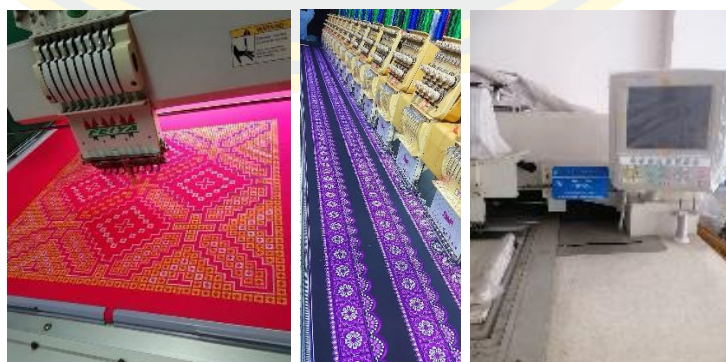
ภาพที่ 74 การปักผ้าด้วยเข็ม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 75 การใช้เครื่องจักรในการทำผ้าม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 76 เครื่องปักผ้าด้วยคอมพิวเตอร์

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 3 ถ่ายเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เครื่องมือที่ใช้ในการปักผ้าของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ โดยได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องและความต้องการของตลาด ในอดีต งานปักผ้าม้งเป็นกระบวนการที่ใช้แรงงานมือทั้งหมด ต้องอาศัยทักษะ ความประณีต และระยะเวลาที่ยาวนานกว่าจะได้ชิ้นงานหนึ่งผืน ลวดลายปักมือมีความละเอียดอ่อนและเป็นเอกลักษณ์ของช่างฝีมือแต่ละคน ส่งผลให้งานปักแต่ละชิ้นใช้เวลาหลายเดือนหรืออาจเป็นปีในการผลิต อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะหลังระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540 – 2567) ทำให้เครื่องจักรเริ่มถูกนำมาใช้ในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องการความรวดเร็ว เช่น การเย็บเส้น กู้ขอบเส้น และการปักลวดลายบางประเภท แม้ว่าเครื่องจักรปักจะช่วยให้อัตราการผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดระยะเวลาในการทำงาน และเพิ่มโอกาสทางการค้า แต่ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงรักษาการปักมือ โดยเฉพาะวิธีการปักไขว้ ซึ่งเครื่องจักรทั่วไปยังไม่สามารถทดแทนได้ งานปักมือจึงยังคงได้รับความนิยมในกลุ่มลูกค้าที่ให้ความสำคัญกับความประณีตและความเป็นเอกลักษณ์ของงานฝีมือ ส่งผลให้งานปักมือมีมูลค่าสูงกว่างานที่ใช้เครื่องจักร

แม้ว่าเครื่องจักรจะช่วยให้ชาวม้งสามารถผลิตผ้าได้รวดเร็วและตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น แต่การใช้เครื่องจักรก็ต้องอาศัยทักษะในการควบคุมที่แตกต่างจากการปักมือ ชาวม้งที่เริ่มใช้เครื่องจักรต้องใช้เวลาในการปรับตัวและฝึกฝนเพื่อให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในงานหัตถกรรมดั้งเดิมไม่ได้หมายความว่าคุณค่าของงานฝีมือจะลดลง ตรงกันข้าม ชาวม้งยังคงให้ความสำคัญกับการปักมือในงานที่ต้องการความละเอียดสูง เช่น ลวดลายที่มีความซับซ้อนและต้องการความประณีตในการควบคุมเส้นด้าย ดังนั้น การพัฒนาเครื่องมือปักผ้าในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงจึงไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนผ่านจากงานฝีมือสู่การใช้เครื่องจักร แต่เป็นการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้เครื่องจักรช่วยให้ชาวม้งสามารถผลิตผ้าได้รวดเร็วขึ้น ตอบสนองความต้องการของตลาดยุคใหม่ได้ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน การคงไว้ซึ่งงานปักมือยังคงสะท้อนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่เทคโนโลยีไม่สามารถทดแทนได้อย่างสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของชาวม้งตำบลโป่งแยงในการใช้เทคโนโลยีร่วมกับทักษะดั้งเดิม เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผ้าปักม้ง ในขณะที่ยังสามารถแข่งขันในตลาดยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

ถึงแม้เครื่องจักรได้มีบทบาทในการทำผ้าปักม้ง แต่ภายในชุมชนม้งของตำบลโป่งแยง ผู้หญิงชาวม้งยังคงนิยมทำผ้าปักด้วยเข็ม โดยพวกเขา มักจะใช้เวลาสวดทูนอกเหนือจากการประกอบอาชีพอื่น ๆ และปักผ้าเพื่อเตรียมชุดม้งของตนเองและของสมาชิกในครอบครัว ดังคำให้

สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งที่มีฝีมือการปักผ้าม้งในบ้านบวกเต๋ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัด เชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ถ้าเป็นเสื้อผ้าที่ใส่เองก็ยังปักมือกันค่ะ เพราะบ้านไหนที่ไม่ได้ ทำเสื้อผ้าก็ไม่น่าจะมีเครื่อง เวลาว่างก็นั่งปักผ้าไปเรื่อย ๆ บางทีไม่ได้ รีบอะไร ก็ปักเล่น ๆ ทุกปีต้องเตรียมปักผ้าใหม่ใส่เองในปีใหม่มั้งค่ะ บางคนก็ปักให้คนในบ้าน ก็เป็นเรื่องปกติสำหรับพวกเรา ถ้ามีเวลาก็จะ เอามาปักค่ะ ปักผ้าเองมีข้อดีอย่างหนึ่งก็คือเลือกสี เลือกลายที่ตัวเองชอบ ได้ แต่ถ้าซื้อจากร้านมันก็จะจะไม่ตรงกับที่เราชอบ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 6, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเครื่องมือปักผ้าใน บริบทของชุมชนม้งตำบลโป่งแยงที่ยังคงให้ความสำคัญกับการปักมือ แม้ว่าเครื่องจักรปักจะเข้ามา มีบทบาทมากขึ้นในงานผลิตเชิงพาณิชย์ แต่สำหรับผู้หญิงชาวม้งที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับ เสื้อผ้า การปักมือยังคงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การใช้เข็มปักแบบดั้งเดิมทำให้พวกเขา สามารถควบคุมลวดลายและสีสันได้ตามความต้องการ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่สร้างความ เพลิดเพลินและแสดงถึงทักษะเฉพาะตัวที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

นอกจากนี้ การปักมือยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ของเสื้อผ้าม้ง เนื่องจาก ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงสามารถปรับเปลี่ยนลวดลายและรายละเอียดของงานปักให้เข้ากับ รสนิยมส่วนตัว แตกต่างจากเสื้อผ้าที่ซื้อจากตลาดซึ่งอาจไม่มีความหลากหลายตามความต้องการ ของแต่ละบุคคล สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าถึงแม้เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทในการผลิตเสื้อผ้า แต่ เครื่องมือดั้งเดิมอย่างเข็มปักยังคงมีความสำคัญและได้รับการใช้งานอย่างต่อเนื่องในชุมชนม้งตำบล โป่งแยง โดยเฉพาะในกลุ่มที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น

ในยุคปัจจุบัน นอกจากการปักมือและการใช้เครื่องจักรปักแล้วยังมีเทคนิคใหม่ที่ถูก นำมาใช้ในงานปักผ้าม้ง นั่นคือการออกแบบลวดลายผ่านคอมพิวเตอร์และใช้เครื่องจักรพิมพ์ลาย ปักลงบนผ้าโดยตรง ดังผู้ผลิตผ้าม้งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เดี๋ยวนี้ก็มีชุดม้งแบบที่พิมพ์ลายลงบนผ้าจะคะ มีขายเยอะมาก โดยเฉพาะในตลาดและร้านขายชุดม้ง คนที่ซื้อส่วนมากก็จะเป็นวัยรุ่น เพราะสีมันสดใส ลวดลายก็มีเยอะ บางทีเวลามองไกล ๆ ก็ดูสวยดีนะ แต่พอมาคูใกล้ ๆ ก็ให้เห็นเลยว่ามันไม่ใช่งานปัก แต่ก็เข้าใจนะว่าทำไม เขาถึงซื้อกันเยอะ เพราะมันถูกกว่า ใส่ง่าย ไม่ต้องมานั่งปักเองหรือจ่าย

แพ่ง แต่งงานปักมือก็มีเสน่ห์ของมันเองนะ คนที่ชอบของแท้ ๆ ก็จะเลือกงานปักอยู่ดีค่ะ”

(ผู้ค้าขายผ้าผ้าง 2, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเทคนิคการผลิตผ้าผ้างที่ได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพิมพ์ลายลงบนผ้าโดยใช้เครื่องพิมพ์ลายเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ช่วยลดระยะเวลาในการผลิตและสามารถทำให้ลวดลายมีความคมชัด สีสันสดใส และตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภครุ่นใหม่ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวิธีการนี้จะทำให้ราคาของเสื้อผ้าถูกลงและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น แต่ได้ลดคุณค่าและมิติของงานปักดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ข้อสังเกตสำคัญจากการเปลี่ยนแปลงนี้ คือ กลุ่มผู้บริโภคมีแนวโน้มที่จะแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก กลุ่มแรกเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับความสะดวกสบายและราคาที่ต่ำ ซึ่งนิยมเลือกชุดผ้างที่พิมพ์ลาย ในขณะที่กลุ่มที่สองยังคงให้ความสำคัญกับงานฝีมือและเอกลักษณ์ของผ้าผ้างแบบดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทในการผลิตผ้าปักผ้าง แต่คุณค่าของงานปักมือและปักจักรก็ยังคงมีอยู่ในฐานะสินค้าที่มีความพิเศษและสะท้อนเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การพัฒนาของเทคนิคการผลิตจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ยังเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของรสนิยมและพฤติกรรมของผู้บริโภค ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของตลาดผ้าผ้างในยุคปัจจุบันที่มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายมากขึ้น

ภาพที่ 77 ผ้าพิมพ์ลาย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นที่เกี่ยวกับวัสดุและเครื่องมือของงานปักผ้าผ้างในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการปักผ้าผ้างสะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชนม้งตำบลโป่งแยงต่อสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมที่

เปลี่ยนแปลงไป จากวัสดุพื้นฐานอย่างค้ายฝ้ายและผ้าทอมือสู่การนำไหมพรมและผ้าสำเร็จรูปการปักมาใช้อย่างแพร่หลาย อีกทั้งจากการใช้เข็มปักแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียวสู่การนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต แม้ว่าวิธีการปักผ้ามีจะมีการพัฒนาการไปตามยุคสมัย แต่การปักมือยังคงได้รับการยอมรับว่าเป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมม้งได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ การผสมผสานระหว่างเทคนิคดั้งเดิมและเครื่องมือสมัยใหม่ได้ช่วยให้ผ้าปักม้งสามารถคงอยู่และพัฒนาไปพร้อมกับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน

2. การพัฒนาของลวดลายและการใช้สีของผ้าปักม้ง

การเปลี่ยนแปลงของลวดลายและการใช้สีของผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ได้สะท้อนถึงพัฒนาการของศิลปะการปักผ้าม้งที่ได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในชุมชนและกระแสความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ผ้าปักม้งก่อนระยะต่อยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2530-2550) ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักเลือกลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ซึ่งแต่ละลวดลายไม่เพียงแต่เป็นองค์ประกอบทางศิลปะ แต่ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบของลวดลายและการใช้สีได้มีการพัฒนาให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อตอบสนองทั้งรสนิยมของผู้สวมใส่และความต้องการของตลาดในยุคปัจจุบัน

1) ระยะดั้งเดิม

ในช่วงปี 2530-2540 การปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดถือรูปแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ลวดลายที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นลวดลายม้งแบบดั้งเดิมซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเกี่ยวข้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวม้ง อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้สีในช่วงเวลานี้ยังคงมีข้อจำกัด เนื่องจากเส้นด้ายที่มีจำหน่ายยังมีสีให้เลือกไม่มากเท่าปัจจุบัน ทำให้การปักผ้าม้งในยุคนั้นมีการใช้สีที่ค่อนข้างจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับยุคหลัง ๆ ผู้หญิงชาวม้งมักใช้สีหลัก ๆ ที่หาได้ง่าย เช่น สีแดง สีดำ สีขาว และสีเหลือง ซึ่งเป็นสีที่พบได้บ่อยในผลงานปักช่วงเวลาดังกล่าว ลวดลายและการใช้สีในยุคแรกจึงสะท้อนถึงวิถีชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้น โดยยังคงรักษาความงดงามและเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมม้งไว้อย่างชัดเจน

ลวดลายของผ้าปักม้ง

รายละเอียดของลวดลายดั้งเดิมที่พบในงานปักผ้าม้งตำบลโป่งแยงจำแนกดังต่อไปนี้

ลายก้นหอย(ลายก้าก้อ)

ภาพที่ 78 ผ้าปักลายก้นหอย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ลายก้นหอยมีตามคติความเชื่อของชาวม้งเผ่งอยู่ ซึ่งเชื่อว่ามีที่มาจากหอยสังข์ ซึ่งมักถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ลักษณะการวนของก้นหอยเปรียบเสมือนการโคจรของพระอาทิตย์พระจันทร์ และดวงดาว ตามที่พบในเอกสารภาษาจีนที่ศึกษาถึงลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ยังพบว่า ลวดลายที่มีลักษณะแบบลายน้ำวนซึ่งคล้ายคลึงกับลายก้นหอยที่พบในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยง เป็นหนึ่งในลวดลายเก่าแก่ที่กลุ่มชาติพันธุ์นิยมใช้ตกแต่งเครื่องแต่งกายในสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งได้มีข้อมูลบันทึกใน “คัมภีร์ภูเขาและท้องทะเล” หรือ “ซานไห่จิง (山海经)” โดยกล่าวว่า มนุษย์ได้แสดงการบูชาธรรมชาติผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งลวดลายแบบน้ำวนถือว่าเป็นการบูชาน้ำ (Yi Ming, 1980) แต่ด้วยวิวัฒนาการในภายหลัง ได้มีนักวิชาการชี้ให้เห็นว่าลวดลายนี้เป็นการบูชาเมฆและเกลียวคลื่น แต่หลังจากได้มีการค้นพบอารยธรรมหย่างเซา (仰韶文化) เป็นอารยธรรมยุคหินใหม่ของผู้คนในแถบตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำฮวงโห (黄河) ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่บรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเคยอาศัยอยู่ โดยได้ค้นพบถึงลวดลายนกและลายกบบนสิ่งประดิษฐ์ในสมัยนั้น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับลวดลายน้ำวนหรือลวดลายก้นหอยมาก จึงมีการบูชาสัตว์เกิดขึ้น จึงเห็นได้ว่า ลวดลายก้นหอยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ไม่ว่าจะเป็นความหมายถึงการบูชาน้ำ พิธี หรือสัตว์ แต่ลวดลายดังกล่าวเกิดจากการบูชาธรรมชาติมีความเป็นไปได้สูงมาก ซึ่งได้ตรงกับคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านผานกกกและบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ก็ไม่เข้าใจนะว่าลายนี้หมายถึงอะไร รู้แค่ว่าเป็นลายเก่าของม้ง แม่กะสอนปักลายนี้มาตั้งแต่เด็ก เหมือนเขาได้บอกมาว่าลายนี้เกี่ยวกะ ตะวันอย่างนี้”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 2, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

“ลายนี้มีมานานแล้วละ ภาษาม้งเราจะเรียกว่า ก้าก้อ ภาษาไทยก็ ลายก้นหอยละ

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ลายกันหอย (ก้าก้อ) เป็นหนึ่งในลวดลายดั้งเดิมที่มีความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาอย่างยาวนาน แม้ว่าผู้ปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยงอาจไม่ได้เข้าใจถึงที่มาของลวดลายอย่างลึกซึ้ง แต่ก็ยังคงสืบทอดการปักลายนี้จากรุ่นสู่รุ่นผ่านการสอนและการฝึกฝนภายในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าลายกันหอยมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวม้งมาช้านาน นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่า ลายกันหอยไม่ได้เป็นเพียงแค่ลวดลายตกแต่งเครื่องแต่งกายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบูชาธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตที่ใช้สัญลักษณ์และลวดลายเป็นตัวแทนของความเชื่อในการเคารพพลังแห่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ น้ำ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งที่เห็นได้ชัดจากการสัมภาษณ์ คือ ลวดลายกันหอยยังคงมีบทบาทในชีวิตของชาวม้ง แม้ว่าในปัจจุบันความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายดั้งเดิมของลวดลายอาจลดลงไปบ้าง แต่การคงอยู่ของลายกันหอยในการปักผ้าม้งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของวัฒนธรรมและการสืบทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งยังคงมีความสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

ลายดาว(ลายหนู)

ภาพที่ 79 ผ้าปักลายดาว

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ลายดาวแปดแฉกหรือลายที่มีลักษณะเป็นแปดเหลี่ยมเป็นลายที่แสดงสัญลักษณ์ของความ เป็นม้ง โดยลายดาวเคยเป็นลวดลายประดับธงชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ครั้งหนึ่งม้งพ่ายแพ้สงคราม ทหารม้งคนหนึ่งพยายามพิทักษ์รักษาชาติไว้ โดยเอามาพันรอบเอว ตั้งแต่นั้นมาเพื่อระลึกถึง วีรกรรมของทหารคนนั้นชาวม้งจึงพากันปักลายดาวบนผ้าพันเอวของผู้ชายและถือปฏิบัติสืบทอด กันมา ลายดาวจึงมีความหมายถึงความสำเร็จและชัยชนะ นอกจากนี้รูปทรงแปดเหลี่ยมยังมีความ เกี่ยวข้องกับดวงอาทิตย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนของรังสีดวงอาทิตย์ เป็นสัญลักษณ์ของการบูชาดวง อาทิตย์โดยบรรพบุรุษของม้ง หรือมีต้นกำเนิดมาจากทางดาราศาสตร์โดยอาศัยการสังเกตดวง อาทิตย์ โดยหนังสือ “ทฤษฎีดาราศาสตร์และโบราณคดีทั่วไป” (天文考古通论) (2000) ได้อธิบายว่า รูปแปดเหลี่ยมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการกำหนดเวลาสี่ฤดูแปดเทศกาล (四时八节) และใช้เพื่อ

สร้างปฏิทินสุริยคติ และนักวิจัยของสถาบันโบราณคดีพระราชอุทยานวัฒนธรรมมณฑลหูหนาน He Gang (贺刚)(2006) ยังกล่าวในบทความ เรื่อง “แหล่งยุคหินใหม่เกาเมี่ยวในหงเจียง มณฑลหูหนาน” (湖南洪江高庙新石器时代遗址) ว่า กราฟิเคแปดเหลี่ยมในวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ของชนชาติจีนสามารถสืบย้อนไปถึงวัฒนธรรมเกาเมี่ยว (高庙) และได้ถูกแพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ เช่น ได้รับความนิยมในบริเวณตอนกลางและตอนล่างของแม่น้ำแยงซี และลุ่มน้ำเหลืองในเวลาต่อมา และยังถูกแพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย จึงสรุปได้ว่าลวดลายแปดเหลี่ยมเดิมมีต้นกำเนิดมาจากกิจกรรมการสังเกตทางดาราศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับดวงอาทิตย์ บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งใช้กำหนดทิศทางและกำหนดเวลา รูปแปดเหลี่ยมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์สำหรับแนวคิดต่าง ๆ เช่น จักรวาล เวลา และอวกาศ การใช้ลายดาวแปดเหลี่ยมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงได้แสดงถึงความเชี่ยวชาญในด้านความรู้ทางดาราศาสตร์ของบรรพบุรุษม้ง ตามเอกสารเรื่อง “โครงร่างของประวัติศาสตร์ทั่วไปของชาติจีน” (中华民族通史论纲) โดย Yang Qinglin (杨庆林) (2012) ได้เชื่อว่า บรรพบุรุษของม้งมีการรับรู้เรื่องเวลาและอวกาศหลังจากการสังเกตทางดาราศาสตร์ โดยกล่าวว่า “ชาวม้งโบราณในเวลานั้นสามารถเข้าใจเวลาและอวกาศได้แล้ว สามารถบันทึกและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์จากการสังเกตแบบระยะยาวอย่างเป็นระบบ ชาวม้งโบราณตระหนักว่าการพัฒนาสรรพสิ่งในธรรมชาติมีรูปแบบเป็นวัฏจักร และได้นำแนวความคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ” แต่จากการสัมภาษณ์จากชาวม้งในตำบลโป่งแยงพบว่า ชาวม้งในสมัยปัจจุบันไม่เข้าใจความหมายดั้งเดิมของลายดาวแปดเหลี่ยมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่ยังคงรักษาลวดลายนี้ไว้ถึงปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ดาวแปดเหลี่ยมเป็นลายเก่าค่ะ เป็นลายดั้งเดิมของม้ง เคยได้ยินมาจากคนแก่เมื่อก่อนเขาบอกว่า ลายดาวนี้หมายถึงความสำเร็จ แต่ก็ไม่รู้นะว่าจริง ๆ แล้วแปลว่าอะไร รู้แต่ว่าเป็นลายเก่าของม้ง แต่คิดว่าจะมีความหมายเกี่ยวกับดาวนะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 3, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2565)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสังเกตได้ว่า ลายดาว (ลายนูกู) ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมม้ง แม้ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายดั้งเดิมจะลดลงก็ตาม ลวดลายนี้ยังคงถูกชาวม้งตำบลโป่งแยงนำมาใช้ในชุดม้ง โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น ชุดปีใหม่ม้ง ซึ่งแสดงถึงความต่อเนื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม แม้ปัจจุบันชาวม้งคนรุ่นใหม่ในตำบลโป่งแยงอาจไม่ทราบที่มาทางประวัติศาสตร์ของลายนี้ แต่พวกเขายังคงรักษาลวดลายนี้ไว้ในการปักผ้า สะท้อนให้เห็นว่าการสืบทอดวัฒนธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจความหมายเชิงลึกเสมอไป แต่เกิดจากการใช้

งานจริงในชีวิตประจำวัน การคงอยู่ของลายดาวจึงเป็นหลักฐานของการรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านรูปแบบการแต่งกาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมม้งที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน

ลายกากบาท (ลายปั้นโต้วจี้)

ลายตีนไก่

ลายตีนหนู

ลายตีหลู

ลายเย่

ภาพที่ 80 ลายกากบาท

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. ไป่แยง อ.แมร์ม จ.เชียงใหม่

กากบาทเป็นลายโบราณดั้งเดิมที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ถือเป็นเอกลักษณ์ลวดลายที่โดดเด่นและมีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างชัดเจน ชาวม้งในตำบลโป่งแยงจึงได้สืบทอดลวดลายนี้มาจนถึงปัจจุบัน โดยลายกากบาทได้ปรากฏให้เห็นในแทบทุกผืนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และชาวม้งนิยมนำมาออกแบบเป็นศูนย์กลางของลวดลาย หรือใช้เป็นลายเสริมระหว่างการเชื่อมต่อของสองลวดลายอื่น ลายกากบาทจึงเป็นลวดลายสำคัญสำหรับการปักผ้าม้ง และทำให้ผ้าปักแต่ละผืนเกิดความสมมาตรและความสมดุลมากขึ้น จากการสำรวจลวดลายดั้งเดิมที่ชาวม้งตำบลโป่งแยงนิยมนำมาออกแบบ ลายกากบาทเป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์ลวดลายอื่น ๆ โดยสามารถสังเกตจากลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายตีนไก่ ลายตีนหนู ลายตีหลู และลายเย่ (ลายเมล็ดข้าวเปลือก) ล้วนมีร่องรอยจากลายกากบาท นอกจากนี้การปักผ้าม้งส่วนใหญ่ยังนิยมใช้วิธีการปักลาย “×” แล้วมารวมกันเป็นลวดลายที่ต้องการและจากการศึกษาเอกสารภาษาจีนยังได้พบว่า ลายกากบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นอาจจะมีที่มาจากวิธีการวัดแสงแบบยี่นของดวงอาทิตย์จากบรรพบุรุษชาวจีน ซึ่งถูกเรียกว่า อี้เชื่อง (二绳) หรือ สองเส้น หมายถึง เส้นที่ชี้ไปทิศทางตะวันออกและตะวันตก กับเส้นที่ชี้ไปทิศทางใต้และเหนือ โดยปรากฏเป็นลาย “+” แล้วภายใต้แนวคิดนี้ บรรพบุรุษชาวจีนยังได้เพิ่มตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันตกเฉียงเหนืออีก 4 ทิศทาง โดยถูกปรากฏเป็นลาย “×” และสัญลักษณ์เหล่านี้สามารถเห็นได้อย่างเป็นระบบบนเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุย้อนกลับไป 7,300 ปีที่ขุดพบในหมู่บ้านชวงตุน เมืองเบงปั๋ว มณฑลอานฮุยของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งแสดงถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอวกาศและเวลาของบรรพบุรุษชาวจีน (Feng Shi, 2019) ด้วยเหตุนี้อาจจะกล่าวได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงสืบทอดสัญลักษณ์อี้เชื่อง (二绳) ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากบรรพบุรุษชาวจีน และปัจจุบัน

ชาวม้ง กลุ่มนี้ยังคงนิยมใช้สัญลักษณ์หรือลวดลายดังกล่าวมาตกแต่งเครื่องแต่งกาย อีกทั้งยังถูกรับมาเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวบ้านผู้สูงอายุในบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“ลายนี้ปักง่าย แล้วกะเอาไปดัดแปลงเป็นลายอื่นได้หลายลาย ลาย
ดินหนู ลายดินไก่ ลายตีหลู พวกนี้นั้นกะมาจากลายกากบาทเหมือนกัน
หมด อย่างลายดินไก่อะคือไก่อี่เลี้ยงกันทุกบ้าน ลายพวกนี้กะเป็นลายตี
ทำบ่อย”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 5, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์และข้อมูลที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า ลายกากบาท ไม่เพียงแต่เป็นองค์ประกอบในการตกแต่ง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอีกด้วย ลวดลายนี้ไม่เพียงปรากฏในงานปักผ้าทั่วไป แต่ยังเป็นพื้นฐานของลวดลายอื่นๆ ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของชาวม้ง สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของพวกเขา เช่น ลายเมล็ดข้าวเปลือกสื่อถึงข้าวที่เป็นอาหารหลักของชาวม้ง ส่วนลายดินไก่อเป็นสัญลักษณ์ของการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชุมชนม้ง นอกจากนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พบว่า ลายกากบาทอาจไม่ได้เป็นเพียงลวดลายสำหรับการตกแต่ง แต่ยังอาจเกี่ยวข้องกับความเข้าใจของคนโบราณเกี่ยวกับดาราศาสตร์ เวลา และทิศทาง คล้ายกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนเครื่องปั้นดินเผายุคก่อนประวัติศาสตร์ของจีน ที่ใช้ในระบบการวัดแสงอาทิตย์และกำหนดทิศทาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าลวดลายนี้อาจมีความหมายลึกซึ้งกว่าที่เคยเข้าใจกัน แม้ว่าชาวม้งตำบลโป่งแยงในสมัยปัจจุบันอาจไม่ได้ตระหนักถึงความหมายดั้งเดิมของลายกากบาททั้งหมด แต่พวกเขายังคงใช้ลวดลายนี้ในการปักผ้าและออกแบบเสื้อผ้าเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การสืบทอดลวดลายดั้งเดิมในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องของวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ผ่านกาลเวลา และเป็นเครื่องยืนยันถึงความสำคัญของการปักผ้าในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดความทรงจำและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ลายกากบาทยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายม้ง แสดงถึงความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมและการรักษามรดกของบรรพบุรุษเอาไว้

ลาย “卐” หรือ “卍”

ภาพที่ 81 ลาย “卐” หรือ “卍”

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

สามเหลี่ยม เป็นรูปเรขาคณิตที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนิยมนำมาปักบนผืนผ้า ตามที่พบในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของตำบลโป่งแยง ชาวม้งได้นำรูปสามเหลี่ยมมาสร้างเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายกั้งหัน และลายดาว ซึ่งในบรรดาลวดลายนี้พบว่ามีหนึ่งลวดลายที่คล้ายคลึงกับรูป “卐” หรือ “卍” ถึงแม้ในสมัยปัจจุบันรูป “卐” และ “卍” ได้ถูกพัฒนาและเปลี่ยนผ่านเป็นลายอื่น ๆ แต่ยังคงพบร่องรอยของรูปนี้ได้จากลวดลายสมัยปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยใช้ลาย “卐” และ “卍” ทั้งสองรูปแบบเป็นโครงสร้างพื้นฐาน ตามที่ Zhang yuanshan (张远山) (2018) ได้อธิบายว่า รูป “卐” และ “卍” มีวิวัฒนาการจาก “กลุ่มดาวหมีใหญ่” หรือภาษาจีนเรียกว่า “เป่ย์ไ่่วซีซิง (北斗七星)” แปลว่า ดาวเจ็ดดวงกระบวยเหนือ และภายใต้แนวคิดนี้ยังได้เพิ่มแนวคิด “สี่ฤดู (四季)” แล้วจึงถูกสังเคราะห์เป็น “สี่จี่เป่ย์ไ่่ว (四季北斗)” หมายถึงสี่ฤดูกับดาวหมีใหญ่ ซึ่งมีรูปร่างเป็นรูป “卍” โดยลายนี้ได้ถูกบันทึกโดยกลุ่ม Hemudu Nanman (河姆渡南蛮) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษเมื่อเจ็ดพันปีก่อนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และถูกกระจายจากตอนล่างของแม่น้ำแยงซีไปยังแม่น้ำเหลือง จากนั้นยังถูกแพร่กระจายไปยังเอเชียและยุโรปทางตะวันตก อเมริกาทางตะวันออก และในที่สุดได้แพร่กระจายไปทั่วโลก นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอื่นกล่าวถึงความหมายของลาย “卐” และ “卍” ดังเช่น Yang Fuwang (杨甫旺) (1998) กล่าวว่า “เป็นการบูชาการเจริญพันธุ์และได้แสดงถึงความปรารถนาที่จะมีชีวิตนิรันดร์” และ Song Bingling (宋丙玲) (2006) กล่าวว่า “เป็นการแสดงออกถึงการบูชาวัฒนธรรมชาติ (ดวงอาทิตย์ ไฟ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฯลฯ)” จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า ลาย “卐” และ “卍” มีความหมายเกี่ยวข้องกับทั้งกลุ่มดาวหมีใหญ่ การเจริญพันธุ์ และการบูชาธรรมชาติ แล้วจึงนำมาแสดงเป็นลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลาย “卐” และ “卍” เป็นผลมาจากการหมุนของสัญลักษณ์กากบาทที่มีลักษณะเป็นรัศมีของแสง จึงจัดเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่บรรพบุรุษใช้แทนความหมายของดวงอาทิตย์ ในงานปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยง ลวดลายกลุ่ม “卐” และ “卍” ปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลาย และยังมีการพัฒนาไปสู่รูปแบบที่แตกต่างออกไปจากต้นฉบับ ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“คนเฒ่าคนแก่บอกว่ามันเป็นลายเก่าของม้ง บางคนก็บอกว่ามันเกี่ยวกับพระอาทิตย์ เป็นลายที่ให้แสงสว่าง รู้แค่ว่าคนรุ่นก่อนเขาสืบทอดกันมา ลายนี้เป็นลายสำคัญนะ ถ้าทำเสื้อฝ้ายม้งจะเห็นมีลายนี้บ่อย เขาบอกว่าลายนี้เป็นลายมงคล ใส่แล้วจะดี ให้โชคดี มีแสงนำทาง มันเป็นลายที่อยู่กับม้งมานานแล้ว”

(ผู้ผลิตฝ้ายม้ง 8, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ในงานปักผ้าดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลวดลาย “卐” และ “卍” มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าสัญลักษณ์นี้อาจมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องกลุ่มดาวหมีใหญ่ การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล การบูชาดวงอาทิตย์ และความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งถูกนำไปใช้ในวัฒนธรรมต่าง ๆ และได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาตลอด แม้ว่าในสมัยปัจจุบันชาวม้งตำบลโป่งแยงอาจไม่ได้เข้าใจความหมายดั้งเดิมของลวดลายนี้ทั้งหมด แต่พวกเขายังคงรักษาการปักลวดลายดังกล่าวไว้ ทำให้ลาย “卐” และ “卍” เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

จากคำให้สัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าชาวม้งในตำบลโป่งแยงมองว่าลวดลาย “卐” และ “卍” เป็นลวดลายโบราณที่มีความหมายเชิงมงคล และเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ให้โชคลาภและความสว่างไสว ดังนั้นลายนี้จึงถูกใช้ในงานปักผ้าและเสื้อฝ้ายม้งอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในชุดที่สวมใส่ในโอกาสสำคัญ การปักลวดลายนี้ไม่เพียงแต่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ยังเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ การพัฒนาของลวดลาย “卐” และ “卍” ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและสร้างสรรค์ของชาวม้ง แม้ว่ารูปแบบของลวดลายจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่โครงสร้างหลักยังคงถูกใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบลวดลายปักฝ้ายม้งเสมอ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าลวดลายดั้งเดิมไม่ใช่เพียงแค่การตกแต่ง แต่เป็นเครื่องหมายของอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนของชาวม้งที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและยังคงเป็นส่วนสำคัญของศิลปะการปักฝ้ายม้งมาจนถึงปัจจุบัน

ลายเรขาคณิต

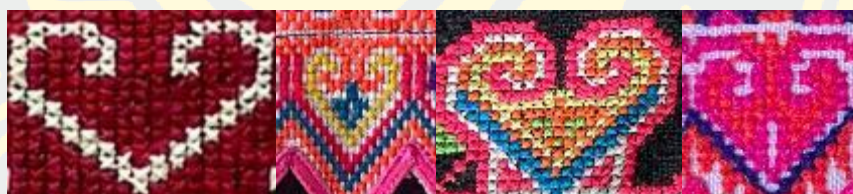

ภาพที่ 82 ลายเรขาคณิต

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลวดลายเรขาคณิตถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในงานปักผ้าม้งอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะลวดลายที่เกิดจากการจัดเรียงรูปทรงต่าง ๆ เช่น สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม และหกเหลี่ยม เป็นต้น ซึ่งสามารถพบได้ในผืนผ้าปักม้งหลากหลายประเภท ลวดลายเรขาคณิตเหล่านี้มักถูกใช้เพื่อสร้างความสมดุลและความเป็นระเบียบให้กับผืนผ้า และยังสามารถนำไปผสมผสานกับลวดลายดั้งเดิมอื่น ๆ ได้อย่างลงตัวนอกจากการใช้ลวดลายเรขาคณิตในงานปักไขว้ (ปักครอสติช) แล้วเทคนิคที่ได้รับความนิยมอีกอย่างหนึ่งคือการปักแปะผ้า ซึ่งเป็นการใช้ผ้าหลากสีมาตัดแต่งเป็นรูปทรงต่าง ๆ แล้วเย็บติดลงบนผืนผ้า เทคนิคนี้ช่วยให้ลวดลายมีมิติและโดดเด่นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อใช้ร่วมกับการปักเสริมลวดลายด้วยมือเพื่อเพิ่มรายละเอียด นอกจากนี้ ลวดลายเรขาคณิตยังสามารถพบได้ในลายขอบเสื้อ กระโปรง และผ้าคลุมไหล่ ซึ่งสะท้อนถึงความคิดและเอกลักษณ์ของงานปักม้งที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน การนำลวดลายเรขาคณิตมาใช้ในการปักม้งยังสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องโครงสร้างและสัดส่วนที่สมดุล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในศิลปะพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง นอกจากนี้ การใช้สีเส้นที่ตัดกันอย่างชัดเจนในลวดลายเหล่านี้ยังช่วยเพิ่มความโดดเด่นให้กับเครื่องแต่งกายและทำให้ชุดม้งดูมีชีวิตชีวามากขึ้น

ลายหูเสือ(ลายป้อนเจ้ยจ้อ)

ภาพที่ 83 ลายหูเสือ(ลายป้อนเจ้ยจ้อ)

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์จากชาวม้งในตำบลโป่งแยง สรุปได้ว่าลายหูเสือเป็นลวดลายที่ชาวม้งโบราณจินตนาการขึ้นจากลักษณะของใบหูเสือ มีรูปแบบเป็นสามเหลี่ยมสองรูปที่หันฐานเข้าหากัน คล้ายกับการแบ่งหัวใจออกเป็นสองส่วนและนำมาวางเรียงกัน จึงยังสื่อถึงความรักและการปกป้องดูแล ในมุมมองของชาวม้ง จุดศูนย์กลางของลายนี้ที่ปรากฏเป็นรูปวงกลมสามารถสื่อถึงลูกน้อยที่ต้องการการทะนุถนอม หรือเป็นสัญลักษณ์แทนดวงใจของภรรยาที่มอบให้สามี ตามประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง หญิงที่แต่งงานแล้วจะเป็นผู้ปักลวดลายและนำมาตกแต่งเสื้อผ้าสำหรับสามี ลูก และตัวเอง โดยเฉพาะเพื่อใช้ในเทศกาลปีใหม่ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ทุกคนต้องสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคลและการเริ่มต้นปีที่ดี การปักลายหูเสือจึงไม่เพียงแต่เป็นศิลปะการ

ตกแต่ง แต่ยังเป็นเครื่องหมายของความรัก ความผูกพัน และการดูแลกันภายในครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ลายก้างปู(ลายเจ้าจื่อ) มาจากการลอกเลียนแบบธรรมชาติของปู ที่ได้พบเจอในวิถีชีวิตของชาวม้ง จากการทำไร่ ทำสวน

ภาพที่ 84 ลายก้างปู

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

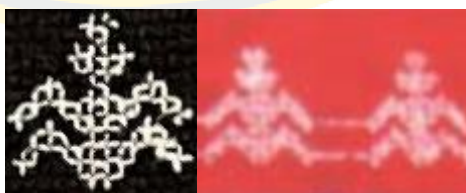
ลายดอกเย้า (ปะจอหยี่เจย) เป็นลายดอก 8 กลีบที่นิยมนำมาทำผ้าคาดเอวของผู้ชายและผ้าปิดด้านหลังของผู้หญิง

ภาพที่ 85 ลายดอกเย้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

ลายหยักซ้อนกัน(ลายปะจอ) มีลักษณะคล้ายนกซ้อนกัน

ภาพที่ 86 ลายหยักซ้อนกัน

ที่มา : ชาวม้งที่ต. โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

ลายผีเสื้อ ใช้เรียกลายที่เลียนแบบจากลักษณะของผีเสื้อ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ได้พบเจอในวิถีชีวิตของชาวม้ง และต้องปักสีดำมีลักษณะคล้ายปีกของผีเสื้อ

ภาพที่ 87 ลายผีเสื้อ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากการศึกษาลวดลายการปักผ้าม้งของระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ในตำบลโป่งแยง สามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะโครงสร้าง รูปแบบ และความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ลวดลายที่มีรากฐานจากดาราศาสตร์ และลวดลายเชิงเรขาคณิต

1. ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

ลวดลายประเภทนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวและองค์ประกอบในธรรมชาติ เช่น ลายกันหอย ลายดินไก่อ ลายดินหนู และลายก้างปู ซึ่งมักสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ลายกันหอยเป็นตัวแทนของน้ำ การหมุนเวียนของพลังงาน และความต่อเนื่องของชีวิต ส่วนลายดินไก่อ ลายดินหนู ลายก้างปู และลายผีเสื้อสะท้อนถึงวิถีชีวิตทางเกษตรกรรมและการพึ่งพาสิ่งแวดล้อม ลวดลายกลุ่มนี้มักแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่นคงของชีวิต

2. ลวดลายที่มีรากฐานจากดาราศาสตร์

ลวดลายประเภทนี้เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการสังเกตปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ของบรรพบุรุษ เช่น ลายดาวแปดแฉก และลาย “卐” และ “卍” ซึ่งมีความสัมพันธ์กับดวงอาทิตย์ กลุ่มดาว และการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล รูปแปดเหลี่ยมในลายดาวแปดแฉกสะท้อนถึงความสมดุลของจักรวาลและการกำหนดทิศทาง ส่วนลาย “卐” และ “卍” มีการใช้ในหลายวัฒนธรรมและถูกตีความในมิติที่แตกต่างกัน ตั้งแต่การเป็นสัญลักษณ์ของดวงอาทิตย์ไปจนถึงแนวคิดเกี่ยวกับโชคกลางและพลังจักรวาล การคงอยู่ของลวดลายเหล่านี้ในงานปักแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ทางดาราศาสตร์กับชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

3. ลวดลายเชิงเรขาคณิต

ลวดลายประเภทนี้ใช้รูปทรงพื้นฐาน เช่น สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม และกากบาทมาเป็นโครงสร้างหลักในการสร้างสรรค์ลวดลาย โดยลวดลายเชิงเรขาคณิตมักใช้ร่วมกับเทคนิคการปักไขว้และการปักปะผ้าเพื่อนำมาสร้างมิติและความสมดุลให้กับลวดลาย ตัวอย่างเช่น ลายกากบาท ซึ่งเป็นพื้นฐานของลวดลายอื่น ๆ และสะท้อนถึงความสมดุลและความต่อเนื่องของ

ลวดลายแบบดั้งเดิม รูปแบบของลวดลายเรขาคณิตยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เข้ากับการออกแบบสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของลวดลายดั้งเดิมในการพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย

การใช้สีของผ้าปักม้ง

ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) การใช้สีในงานปักผ้าม้งของชุมชนตำบลโป่งแยงยังคงอิงตามแนวทางดั้งเดิมเป็นหลัก โดยสีที่นิยมใช้ในการปักลวดลาย ได้แก่ สีส้ม สีชมพู และสีแดง ซึ่งล้วนให้ความรู้สึกอบอุ่น มีชีวิตชีวา และแสดงถึงอารมณ์ที่สดใส ขณะเดียวกันก็มีการใช้สีขาวและสีเหลืองเพื่อเพิ่มความสว่างและช่วยให้ลวดลายมีมิติชัดเจนยิ่งขึ้น สีดำมักถูกนำมาใช้เน้นขอบหรือลวดลายเฉพาะจุด โดยเฉพาะในเสื้อผ้าของผู้ชาย ส่วนสีเขียวและสีฟ้ามีการปรากฏบ้างเป็นบางครั้ง แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับสีอื่น ๆ

การเลือกสีในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะชนิดและจำนวนของเส้นด้ายที่มีจำหน่าย ทำให้การออกแบบต้องปรับให้เข้ากับทรัพยากรที่มีอยู่ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อจำกัดด้านสี กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังคงสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการจัดวางสีเส้นให้ลวดลายดูมีชีวิตชีวาและสะดุดตา สะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งและผู้ชายชาวม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“เมื่อ 30 ปีก่อนชอบใช้พวกสีส้ม สีชมพู สีแดงก็มี แล้วใช้สีขาวกับสีเหลืองช่วยให้ลายดูเด่นขึ้น เวลาปักก็ใช้สีที่หาได้ เพราะสมัยนั้นไม่ได้มีหลายสีให้เลือกเหมือนเดิมนี้นะ แต่เราก็ใช้สีให้เหมาะ ให้ลายออกมาสวยที่สุด ของผู้ชายหรือ สีมั่นคล้าย ๆ กับผู้หญิงนะ แต่เวลาปักลายบางตัวก็จะเปลี่ยนสีนะ ใช้สีดำ สีเขียว สีฟ้าบ้าง แต่ใช้ไม่เยอะค่ะ กระโปรงกับผ้าปิดหน้าของผู้หญิงใช้สีหลากหลายกว่า แต่ก็ต้องดูคนที่ทำค่ะ บางคนเขาชอบสีเขียว บางคนก็ไม่ชอบ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 4, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

“สมัยนั้นเสื้อผู้ชายก็จะมีแดง ส้ม เหลือง หรือไม่ก็ชมพูครับ เสื้อผู้ชายตอนนั้นจะเน้นสีที่ดูสว่างและเข้ากับลายปัก แต่ไม่ได้เน้นความหลากหลายมากเท่าสมัยนี้ สีดำบางครั้งก็มี อย่างตอนผ้าปิดก็มีสีดำแต่ไม่ได้เป็นสีหลักครับ เสื้อผู้ชายกับเสื้อผู้หญิงใช้สีคล้าย ๆ กันครับ แต่ของผู้หญิงใช้สีหลากหลายกว่า”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 3, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 88 ผ้าปักม้งในช่วงระยะดั้งเดิม
ที่มา : ชาวม้งต. โป่งแยง อ.แม่อรม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสังเกตได้ว่า การใช้สีในงานปักผ้าม้งของตำบลโป่งแยงในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ยังคงยึดตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม และมีข้อจำกัดในการเลือกสีเนื่องจากเจดสีของด้ายปักที่มีอยู่ยังมีจำนวนจำกัด สีที่ใช้ในเสื้อผ้าของทั้งผู้ชายม้งและผู้หญิงชาวม้งในตำบลมีความใกล้เคียงกัน สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพในการออกแบบลวดลายและการเลือกใช้สีในชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ แต่ชาวม้งยังสามารถปรับใช้สีที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้ลวดลายยังคงโดดเด่นและมีชีวิตชีวา นอกจากนี้ การเลือกใช้สีของชาวม้งในช่วงเวลาดังกล่าวยังสะท้อนถึงความเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น สีที่นิยมใช้มักเป็นสีที่พบเห็นได้ในธรรมชาติและสามารถนำมาใช้สื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ เช่น สีส้ม สีแดงที่ให้ความรู้สึกรอบอุ่นและเป็นมงคล สีขาวและสีเหลืองที่ช่วยเสริมความสว่าง และสีดำ สีเขียว สีฟ้าที่ถูกใช้ในรายละเอียดบางจุดเพื่อสร้างความคมชัด แม้ว่าการเลือกใช้สีของเสื้อผ้าม้งในช่วงเวลานี้จะมีความเรียบง่ายกว่ายุคปัจจุบัน แต่ยังคงสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดความรู้ด้านงานฝีมือจากรุ่นสู่รุ่น

2) ระยะเปลี่ยนผ่าน

ลวดลายของผ้าปักม้ง

ในช่วงปี 2540-2555 ลวดลายของผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงได้เข้าสู่การเปลี่ยนผ่าน โดยผู้หญิงชาวม้งในตำบลเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบลวดลายจากลายดั้งเดิมให้มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แม้ว่าจะยังคงใช้ลวดลายดั้งเดิมเป็นพื้นฐาน แต่พวกเขาได้คิดค้นวิธีการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ ภายใต้กรอบของลายเก่า โดยลวดลายที่ถูกนำมาประยุกต์มากที่สุด ได้แก่ ลายก้อนหอย ลายดาว ลายเรขาคณิต และลายกากบาท ซึ่งผู้หญิงชาวม้งได้นำลวดลายเหล่านี้มาออกแบบใหม่ในหลากหลายรูปแบบ ดังนี้

1. การเพิ่มองค์ประกอบให้ลวดลายซับซ้อนขึ้น

ผู้หญิงชาวม้งนิยมใช้เทคนิคการเพิ่มเส้นหรือซ้อนทับองค์ประกอบใหม่ลงบนลวดลายดั้งเดิมเพื่อให้ดูมีรายละเอียดและมิติที่ซับซ้อนขึ้น เช่น ลายดาว (ลายนุ้) ซึ่งเดิมเป็นเพียงดาวแปดแฉกธรรมดา ได้รับการปรับเปลี่ยนโดยเพิ่มลวดลายเล็ก ๆ ซ้อนอยู่ภายใน หรือการเพิ่มเส้นขอบเพิ่มเติมเพื่อให้ลายดูโดดเด่นมากขึ้น อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ลายกากบาท (ลายปั่นไ้ั่วจี้) ที่ถูกออกแบบให้มีการเติมเส้นแทรกเพื่อให้ดูมีความประณีตยิ่งขึ้น

ภาพที่ 89 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะเปลี่ยนผ่าน

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

2. การเปลี่ยนรูปแบบการจัดวางลวดลาย

นอกจากการเพิ่มองค์ประกอบภายในแล้ว ผู้หญิงชาวม้งยังได้ทดลองเปลี่ยนรูปแบบการจัดเรียงของลวดลายเดิมเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ เช่น จากเดิมที่ ลายก้อนหอย (ลายก้ากือ) และ ลายหูเสือ (ลายป้อนเจ๋จื่อ) มักถูกจัดวางในแนวขวางหรือแนวตั้งเรียงกันเป็นระเบียบ แต่ในช่วงนี้

เริ่มมีการนำมาจัดเรียงในลักษณะวงกลม หรือรูปแบบที่มีความสมมาตรมากขึ้น ทำให้เกิดลวดลายที่ดูแตกต่างจากแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 90 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะเปลี่ยนผ่าน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

3. การใช้ส่วนประกอบของลายดั้งเดิมมาสร้างลวดลายใหม่

อีกแนวทางหนึ่งของการพัฒนาลวดลายในช่วงนี้คือการนำบางส่วนของลายดั้งเดิมมาออกแบบให้เป็นลวดลายใหม่ โดยยังคงเอกลักษณ์ของต้นแบบเดิม เช่น ผู้หญิงชาวม้งได้นำส่วนปลายของลายก้อนหอยที่มีลักษณะโค้งวนมาใช้ในการออกแบบลาย ทำให้ลวดลายใหม่ยังคงมีร่องรอยของลายเก่า แต่ให้ความรู้สึกที่แปลกใหม่และสร้างความหลากหลายให้กับผ้าปัก

ภาพที่ 91 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะเปลี่ยนผ่าน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงให้ความสำคัญกับลวดลายดั้งเดิม แต่เริ่มมีการพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ในการออกแบบลวดลายเพื่อให้ดูร่วมสมัยมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งกลุ่มสูงอายุในบ้านแม่สาใหม่ และผู้หญิงในบ้านบวกเตยในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ปักลายแบบที่แม่สอนมา ไม่ได้คิดเปลี่ยนแปลงอะไร พอเห็นคนอื่นปักให้ลายมันดูแน่นขึ้น ป้ากะลองทำบ้าง อย่างลายดาวช่วงนั้นเริ่มเห็นมีคนปักไม่เหมือนกันละ กะลองเพิ่มเศษผ้าเข้าไป บางทีเห็นเขาปักลายสวย ๆ กะเอามาทำบ้าง แต่ไม่ได้เอาใหม่ ๆ ทั้งหมดนะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 6, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

“พี่ได้ปักผ้ามาตั้งแต่เด็ก ตอนแรกก็ปักลายเดิมทั่วไปแหละ แต่หลัง ๆ มาก็อายกะลองอะไรใหม่ ๆ ก็เลยลองเปลี่ยนวิธีจัดเรียงลายดู อย่างลายก้อนหอยที่เคยปักเป็นแถว พี่ก็ลองเอามาจัดวางให้เป็นรูปแบบวงกลม หรือเอาลายหูกเห็บมาวางใหม่ให้ดูแปลกตา มันช่วยให้ลายดูไม่ซ้ำกับลายเดิม แต่ก็ยังเป็นลายมั้งอยู่นะ”

(ผู้ผลิตผ้าผ้าม้ง 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยง ซึ่งแม้ว่าผู้หญิงชาวผ้าม้งยังคงรักษาลวดลายดั้งเดิมไว้เป็นพื้นฐาน แต่พวกเธอได้เริ่มปรับเปลี่ยนและพัฒนาลวดลายผ่านการทดลองและการสังเกตแนวทางการปักของผู้อื่น การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เป็นการละทิ้งรูปแบบเก่าไปโดยสิ้นเชิง แต่เป็นการนำลวดลายเก่ามาปรับปรุงให้มีความซับซ้อนมากขึ้น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และตอบสนองต่อสนิยมที่เปลี่ยนไป กระบวนการพัฒนาลวดลายแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้หญิงชาวผ้าม้งในตำบลโป่งแยงที่สามารถดัดแปลงลวดลายดั้งเดิมผ่านวิธีการที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มองค์ประกอบใหม่เข้าไปในลวดลายดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดเรียงลาย หรือแม้แต่การใช้ส่วนประกอบของลายดั้งเดิมมาสร้างเป็นลายใหม่ วิธีการเหล่านี้ช่วยให้ลวดลายมีความแปลกใหม่แต่ยังคงรากฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของลวดลายยังสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน ผู้หญิงชาวผ้าม้งไม่เพียงแต่เรียนรู้ลวดลายจากครอบครัว แต่ยังได้รับแรงบันดาลใจจากเพื่อนหรือกลุ่มคนรอบข้าง ทำให้เกิดการพัฒนาลวดลายที่มีความหลากหลายและสร้างสรรค์มากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของศิลปะการปักผ้าผ้าม้งที่สามารถปรับตัวและคงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การใช้สีของผ้าปักม้ง

ในระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540-2555) การใช้สีในงานปักผ้าผ้าม้งของตำบลโป่งแยงได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากรูปแบบดั้งเดิมที่เคยใช้สีจำกัดเพียงไม่กี่สีไปสู่การใช้สีที่มีความหลากหลายมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวผ้าม้งในตำบลโป่งแยงเริ่มมีโอกาสเข้าถึง

วัสดุจากภายนอกมากขึ้น รวมถึงเส้นด้ายปักที่มีสีสันใหม่ ๆ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการเลือกใช้สีที่แตกต่างไปจากอดีต

ช่วงต้นของระยะนี้ การเลือกใช้สีของผ้าปักม้งมีความโดดเด่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ใช้สีตัดกันเพื่อเพิ่มความมีชีวิตชีวาให้กับลวดลาย สีที่เคยถูกใช้ในลักษณะที่จำกัดเริ่มถูกนำมาผสมผสานกันอย่างอิสระมากขึ้น เช่น การจับคู่สีที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น สีชมพูกับสีเขียว สีฟ้ากับสีส้ม หรือสีแดงกับสีเหลือง ลักษณะการใช้สีในระยะนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเสื้อผ้าของผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเสื้อผ้าของผู้ชายด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้สูงอายุยังคงยึดติดกับสีแบบดั้งเดิม โดยมักจะสวมเสื้อผ้าสีที่เรียบง่ายหรือเสื้อผ้าเก่าที่ใช้ซ้ำ ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“ก็ต้องดูค่ะ ถ้าเป็นคนที่มีอายุแล้วก็ใช้สีเข้ม เอา 2-3 สีมาปักสลับกัน แต่ถ้าอายุไม่ถึง 30 หรือ 40 ก็ใช้สีเยอะหน่อย ถ้าเป็นอายุซักประมาณ 20 ถึง 30 ส่วนมากใช้หลายสีมาปัก”

(ผู้ผลิตผ้าปัก 8, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 92 ผ้าปักม้งในช่วงต้นของช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ช่วงกลางถึงปลายของระยะนี้ แนวทางการใช้สีเริ่มมีความเป็นระบบมากขึ้นจากเดิมที่เน้นความสดใสและการใช้สีที่หลากหลาย กลุ่มผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงเริ่มพัฒนาวิธีการจัดลำดับความสำคัญของสีในการปักผ้า โดยมีแนวโน้มที่จะเลือกสีหลักของลายปักก่อน แล้วจึงเลือกสีรอง

2-3 สี เพื่อช่วยเสริมให้ลวดลายมีความโดดเด่นและสมดุลมากขึ้น การใช้สีในลักษณะนี้ช่วยให้ผ้าปักดูมีความเป็นระเบียบมากขึ้น และช่วยเน้นให้เห็นความงามของลวดลายได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ การเลือกสีหลักและสีรองของงานปักยังได้รับอิทธิพลจากลวดลายที่ต้องการใช้ เช่น ถ้าต้องการให้ลวดลายดูหนักแน่นและคมชัด สีหลักที่เลือกมักเป็นสีเข้มและเสริมด้วยสีอ่อนเพื่อเพิ่มมิติ หรือหากเป็นลวดลายที่ต้องการความอ่อนโยน สีหลักอาจเป็นโทนพาสเทลและใช้สีเสริมที่ไม่ตัดกันมาก อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้สีทั้งหมดยังคงขึ้นอยู่กับความชอบและสไตล์ของผู้ปักแต่ละคน ซึ่งทำให้การใช้สีในช่วงนี้มีความหลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“จริง ๆ แล้วตอนนั้นก็ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องใช้สีอะไรนะ เราก็เลือกจากสีที่มีอยู่และที่เราชอบ ปกติเวลาปักผ้า ถ้าเราารู้สึกว่าสีไหนสวย เราก็ใช้สีนั้น บางช่วงก็มีปีที่นิยมใช้หลายสี ปักให้มันดูสดใส แล้วยังมีซักฟักที่กลับมาใช้หลายสีอีกครั้ง สีที่ใช้ก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามความชอบของแต่ละคน บางคนชอบให้ลายมันชัด ก็เลือกสีที่ตัดกันเยอะหน่อย บางคนชอบให้มันดูละมุน ก็ใช้สีใกล้เคียงกัน แต่มันก็ยังคงให้เหมาะกับลายที่เราปักอยู่ดี”

(ผู้ผลิตผ้ามัง 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 93 ผ้าปักม้งในช่วงกลางถึงปลายของระยะเปลี่ยนผ่าน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถเห็นได้ว่า การใช้สีในงานปักผ้าม้งตำบลโป่งแยงในระยะเปลี่ยนผ่าน (ปี 2540-2555) มีพัฒนาการที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมและรสนิยมของชาวม้งในแต่ละช่วงวัย การเปิดรับสิ่งใหม่จากภายนอกทำให้แนวทางการเลือกสีมีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เริ่มนำสีที่ตัดกันมาใช้ในการปักเพื่อเพิ่มความโดดเด่นและควมมีชีวิตชีวาของลวดลาย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใช้สีในช่วงต้นของยุคนี้จะมีความอิสระและไม่ถูกจำกัดโดยกรอบดั้งเดิม แต่ในช่วงกลางถึงปลายของยุคนี้ก็กลับเริ่มมีแนวโน้มไปสู่การจัดลำดับสีให้มีความเป็นระบบมากขึ้น การเลือกสีหลักและสีรองเพื่อสร้างสมดุลให้กับลวดลายสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการคิดที่ซับซ้อนขึ้นของผู้ปักผ้า ซึ่งต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของลวดลายและผลลัพธ์ของการใช้สี นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มวัยยังมีผลต่อแนวทางการใช้สี ผู้สูงอายุยังคงยึดมั่นในโทนสีแบบดั้งเดิมและนิยมเสื้อผ้าที่มีสีเรียบง่าย ในขณะที่กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานเริ่มมีการทดลองใช้สีที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมในแต่ละช่วงวัย แม้ว่าการใช้สีจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ยังคงสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ให้ความสำคัญกับการเลือกสีอย่างมีความหมาย และยังคงรักษาความงดงามของงานปักตามแบบฉบับของตน

3) ระยะต่อ ยอดร่วมสมัย

ลวดลายของผ้าปักม้ง

ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) ลวดลายของผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงมีความหลากหลายมากขึ้น โดยผู้หญิงชาวม้งยังคงรักษาลวดลายดั้งเดิมไว้ แต่ขณะเดียวกันยังมีการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ และนำลวดลายจากวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาประยุกต์ใช้ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองลักษณะหลัก ๆ ได้แก่

1. การออกแบบลวดลายใหม่จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

ผู้หญิงชาวม้งบางกลุ่มเริ่มทดลองสร้างลวดลายใหม่ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ลายสัตว์ ลายดอกไม้ ลายพืชพันธุ์ และลวดลายที่สะท้อนถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของธรรมชาติ ลวดลายเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้หญิงชาวม้งที่ต้องการเพิ่มความแปลกใหม่ให้กับงานปัก ในขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลวดลายม้งดั้งเดิมไว้

ภาพที่ 94 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

2. การประยุกต์ลวดลายจากวัฒนธรรมภายนอก

นอกจากการออกแบบลวดลายใหม่แล้ว ยังมีการนำลวดลายจากแหล่งอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ในงานปักผ้าม้ง เช่น ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมสมัยใหม่ รวมถึงลวดลายจีนที่มีลักษณะซับซ้อนและมีความหมายทางวัฒนธรรม การนำลวดลายจากภายนอกมาใช้แสดงให้เห็นถึงการเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ และการผสมผสานวัฒนธรรมในรูปแบบที่ยังคงสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ภาพที่ 95 ลวดลายผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ดังกล่าวให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านผานกกก และผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“ถ้าดูจากเสื้อผ้าม้งที่ใส่กันตอนนี้ ลวดลายแบบดั้งเดิมก็ยังมีอยู่เยอะนะ เวลามองก็ยังรู้เลยว่านี่เป็นลายม้ง แต่ก็มีลายใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามาเหมือนกัน อย่างลายดอกไม้ ลายสัตว์ หรือบางทีก็เห็นลายแปลก ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน มันทำให้เสื้อผ้าเราดูหลากหลายมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ลายใหม่ที่เห็นก็ยังมีร่องรอยของลายเก่าอยู่”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

“พี่ก็ยังปักลายดั้งเดิมอยู่นะ เพราะลูกค้าหลายคนก็ยังชอบ แต่บางทีก็ต้องหาลายใหม่ ๆ มาเพิ่ม อย่างเวลาไปเดินตลาดก็จะสังเกตดูว่ามีลายไหนที่สวยและเข้ากับผ้าม้ง หรือบางครั้งก็ดูจากในอินเทอร์เน็ต ถ้าลายไหนดูเหมาะก็จะลองเอามาปรับใช้ เวลาที่มีลูกค้าสั่งทำก็จะถามเขาว่าอยากได้ลายแบบไหน บางคนก็ขอลายที่ผสมระหว่างลายม้งกับลายที่ดูทันสมัยขึ้น งานปักผ้าตอนนี้ก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของคนที่ใช้เหมือนกัน”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

การเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าปักม้งในระยะต่อ ยอดร่วมสมัยสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ขณะเดียวกันก็เปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับงานปัก ลวดลายม้งจึงมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่เพียงแต่ยังคงใช้ลวดลายดั้งเดิมเป็นส่วนสำคัญของงานปัก แต่ยังมีการออกแบบลวดลายใหม่ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมถึงการนำลวดลายจากวัฒนธรรมภายนอกมาปรับใช้ให้เข้ากับเอกลักษณ์ของตนเอง และจากการศึกษาภาคสนาม พบว่า ผู้หญิงชาวม้งในปัจจุบันให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์และความหลากหลายของลวดลายมากขึ้น แม้ว่าแนวโน้มของการใช้ลวดลายใหม่จะมีมากขึ้น แต่การออกแบบลวดลายยังคงเชื่อมโยงกับรากฐานเดิม เช่น การใช้โครงสร้างของลายม้งดั้งเดิมมาเป็นพื้นฐานแล้วปรับแต่งให้ร่วมสมัยขึ้น หรือการผสมผสานลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชนชาติอื่นให้เข้ากับงานปักม้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างทางวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ การเลือกใช้ลวดลายยังได้รับอิทธิพลจากความต้องการของผู้บริโภค โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่ต้องการความแปลกใหม่และความแตกต่าง ทำให้ช่างปักต้องปรับตัวและพัฒนาฝีมือเพื่อให้สามารถออกแบบลวดลายที่สอดคล้องกับความนิยมของแต่ละยุคสมัย อย่างไรก็ตาม ลวดลายดั้งเดิมยังคงเป็นรากฐานสำคัญที่ได้รับการสืบทอดและ

รักษาไว้ในงานปักม้งในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงนี้จึงไม่ใช่การละทิ้งอัตลักษณ์เดิม แต่เป็นการพัฒนาเพื่อให้ลวดลายม้งสามารถดำรงอยู่และสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การใช้สีของผ้าปักม้ง

ในระยะต่อยอดร่วมสมัย (ช่วงปี ช่วงปี 2555-2567) การเลือกใช้สีในงานปักผ้าม้งได้รับอิทธิพลจากกระแสแฟชั่นและแนวโน้มของสีที่ได้รับความนิยมในแต่ละปีเป็นอย่างมาก โดยสีที่ถูกเลือกใช้มักจะเป็นไปตามโทนสีที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลานั้น ซึ่งมีผลต่อการออกแบบลวดลายและการเลือกเส้นด้ายในการปัก นอกจากนี้ รูปแบบการใช้สีในยุคนี้นี้ยังคงมีลักษณะคล้ายกับช่วงกลางถึงปลายของระยะเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือ มีการใช้สีหลักที่เป็นสีของพื้นผ้า และเสริมด้วยสีรองเพียง 2-3 สี เพื่อบ่งชี้ให้สีหลักดูโดดเด่นและมีมิติมากขึ้น แม้ว่าการเลือกใช้สีในปัจจุบันจะค่อนข้างมีความเป็นระบบมากขึ้น แต่ก็ยังคงมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ใช้ผ้าและช่างปัก บางคนยังคงเลือกใช้โทนสีที่เรียบง่ายและเป็นระเบียบ ในขณะที่บางคน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ อาจนิยมใช้สีที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น สีตัดกันหรือสีตัดกันสี เพื่อสร้างความโดดเด่นและแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใช้สีจะพัฒนาไปตามยุคสมัย แต่หลักเกณฑ์ในการเลือกสีและการจัดวางสีในงานปักยังคงอยู่ภายใต้แนวทางของวัฒนธรรมม้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวม้งให้เข้ากับบริบทปัจจุบันโดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เดี๋ยวนี้เวลาทำชุดใหม่ ส่วนมากก็เลือกสีตามที่เขานิยมกัน อย่างปีไหนสีไหนมาแรง คนก็จะใช้สีนั้นกันเยอะ เราก็ต้องตามกระแสบ้าง แต่บางคนก็ยังใช้สีที่ตัวเองชอบ อย่างพื้นๆ ส่วนตัวชอบให้มันดูเป็นโทนเดียวกัน ก็จะเลือกสีหลักไว้ก่อน แล้วใช้สีอ่อน ๆ ตัดให้ลายดูชัดขึ้น แต่มันก็แล้วแต่คนนะ บางคนชอบสีตัดกันแรง ๆ ก็มี อย่างเด็ก ๆ รุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยปักเองก็จะไปซื้อเสื้อที่สีสด ๆ หรือมีหลายสีมาปัก คนที่ปักเองก็จะเลือกสีตามใจตัวเองมากกว่า แต่สุดท้ายแล้วก็อยู่ที่ว่าใครชอบแบบไหน”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 5, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 96 ผ้าปักม้งในระยะต่อยุคร่วมสมัย
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

จากแนวโน้มการใช้สีในงานปักผ้าม้งในระยะต่อยุคร่วมสมัย แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป สีที่ใช้ในงานปักไม่ได้จำกัดอยู่แค่รูปแบบดั้งเดิมอีกต่อไป แต่มีการเลือกสีตามความนิยมและกระแสแฟชั่นในแต่ละปี จึงสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวม้ง แม้ว่า การเลือกใช้สีจะมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามความชอบของแต่ละบุคคล แต่ยังคงมีโครงสร้างที่เป็นระบบมากขึ้นผ่านการใช้สีหลักและสีรองเพื่อสร้างสมดุลให้กับลวดลายผ้าปัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวม้งยังคงรักษาลักษณะการออกแบบดั้งเดิมไว้ ในขณะที่เดียวกันก็มีการพัฒนาแนวทางใหม่ ๆ ในการเลือกใช้สีให้เหมาะกับยุคสมัย นอกจากนี้ ความนิยมในการใช้สีที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มอายุและความคิดของแต่ละบุคคลยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง คนรุ่นใหม่ที่ชอบเสื้อผ้าสำเร็จรูปอาจมีแนวโน้มเลือกสีตามกระแสและความนิยมของตลาด ในขณะที่ผู้ที่ปักผ้าเองยังคงมีอิสระในการเลือกสีตามความชอบและรสนิยมส่วนตัว การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นว่างานปักผ้าม้งในยุคปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงรสนิยมและตัวตนของผู้สวมใส่ในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย

3. การพัฒนาของเทคนิคการปักผ้า

ตั้งแต่ปี 2530 ถึง 2567 แม้ว่าเทคนิคการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงจะยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี แต่การเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ของงานปักผ้าม้ง ทั้งวัสดุ เครื่องมือ ลวดลาย และการใช้สี ได้ส่งผลให้เทคนิคการปักผ้ามีความประณีตและซับซ้อนมากขึ้น ผู้หญิงชาวม้งในพื้นที่ดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับการเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสมกับวัสดุและ

ลวดลายที่ต้องการมากขึ้นกว่าในสมัยอดีต โดยเทคนิคการปักผ้าม้งแบบดั้งเดิมในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตำบลโป่งแยงสามารถแบ่งออกเป็นสามรูปแบบหลัก ได้แก่ การปักไขว้ การปักทึบ และการปักแปะผ้า ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนปักก็ปักแบบที่แม่สอนมา ใช้แบบปักไขว้แล้วก็ปักผ้าลายเข้าไป ลายไหนที่อยากให้อู่นั่น ๆ หน่อยก็ปักทึบได้ แต่ใช้ไม่เยอะ เพราะมันใช้ผ้าเยอะและใช้เวลานาน ตอนนั้นก็ไม่มีผ้าใช้ปักเหมือนสมัยนี้ด้วยนะ ปักยากกว่าใช้ผ้าตารางแบบนี้ สมัยนี้มันเปลี่ยนไปเยอะนะ มีผ้าปัก ผ้าลายหลายสีให้เลือก คนปักก็ต้องคิดเยอะขึ้นไปด้วย สมัยนี้เวลาปักก็จะดูก่อนว่าใช้ลายอะไรบ้าง ปักแบบไหนจะให้ลายมันดูเด่นขึ้น ก็อยากให้ลายออกมาสวยและละเอียด”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 5, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

“ผ้าปักของม้งจริง ๆ ก็ไม่ได้เปลี่ยนอะไรมากนัก เรายังปักแบบเดิม แต่ที่เปลี่ยนไปคิดว่าเป็นพวกของที่ใช้ปักมากกว่าค่ะ อย่างเมื่อก่อนถ้าจะปักผ้าเห็นสมัยตอนที่แม่ทำ แม่ก็ใช้ผ้าที่เหลือมาตัดเอง แต่ตอนนี้ไม่ต้องตัดแบบนั้นแล้วนะ ซื้อมาสำเร็จรูปมาทำได้เลย เวลาปักผ้าก็เลือกลายก่อน แล้วปักตามวิธีเดิมที่เราสืบทอดกันมา เพราะบางลายมันเหมาะกับวิธีปักแบบนี้ ลายบางตัวเหมาะกับวิธีอื่น ปกติเราปักไขว้คู่กับแปะผ้า อย่างกระโปรงผู้หญิง แถวหนึ่งปักไขว้ อีกแถวหนึ่งก็แปะผ้าค่ะ ปลายผ้าส่วนใหญ่ใช้วิธีแปะผ้าค่ะ จะได้ดูละเอียดและประณีตกว่า บางทีเราก็ดูผ้าที่คนอื่นทำ ลองปักตามของคนอื่น เห็นลายที่สวยงาม ๆ ก็ลองปักตามเขา แล้วลองปรับสีบ้างหรือเพิ่มลายเพิ่มเศษผ้าเข้าไปให้ดูสวยงามขึ้น”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

“การปักผ้าม้งมันยากมาก ใช้เวลานานสุด ๆ อย่างผ้าหนึ่งผืนที่เอามาตัดเสื้อ กว่าจะปักเสร็จก็เป็นหลายเดือน ถ้าเป็นชุดหนึ่งชุดนี้ไม่ต่ำกว่าครึ่งปี เพราะต้องปักทีละเข็มทีละเส้น ไม่มีทางลัด ทุกอย่างต้องใช้ความตั้งใจสุด ๆ ถ้าเป็นปักโครสติด ม้งลายก็ต้องปักกลับด้าน ตอนปักเราจะไม่เห็นลายด้านหน้าเลย ต้องปักจากด้านหลัง พอปักไปก็ต้องพลิกมาดูว่าลายออกมาสวยไหม ถ้าเบี้ยวก็ต้องรื้อใหม่ กว่าจะได้ลายที่เรียบสวยใช้

เวลานานมาก ส่วนด้านหลังที่มีเส้นด้ายพันกันก็จะถูกเย็บติดกับเสื้อให้มองไม่เห็น จิกผ้าก็ทำยาก อย่าง “ลายดาว” สมัยก่อนต้องตัดผ้าเป็นวงกลมก่อน แล้วเอาผ้าชิ้นเล็ก ๆ มาพับเป็นมุมแหลม แล้วเย็บที่ละมุมให้ติดกับผ้าทรงกลม ทุกมุมต้องออกมาเท่ากันเป๊ะ ถ้าพลาดเลยจะเบี้ยว แล้วต้องทำให้ได้หลาย ๆ ชิ้นที่เหมือนกันหมด แล้วค่อยเย็บลงบนเสื้อทีละชิ้น แล้วบางทีต้องใช้ผ้ารีวเล็ก ๆ ปักลงเสื้อ แล้วพับให้เป็นรูปร่างก่อนค่อยเย็บติด งานนี้ต้องใช้ความอดทน ถ้าพับไม่ดี เย็บไม่ตรง ลายจะออกมาไม่สวย”

(ผู้ผลิตผ้าผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงรักษาเทคนิคดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนไป วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ปักจะพัฒนาขึ้น แต่เทคนิคหลักของการปัก เช่น การปักไขว้ การปักแปะผ้า และการปักทึบ ยังคงเป็นเทคนิคสำคัญที่ถูกใช้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้อยู่ที่ตัวเทคนิคมากนัก แต่เป็นการพัฒนาในด้านวัสดุ เครื่องมือ และแนวคิดในการออกแบบลวดลาย หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้การปักผ้าผ้าม้งพัฒนาไปตามยุคสมัยคือ การมีวัสดุและอุปกรณ์ให้เลือกใช้มากขึ้น เช่น การมีผ้าปักสำเร็จรูปที่ช่วยให้การปักง่ายขึ้น ด้ายปักที่มีให้เลือกหลายสีมากขึ้น ทำให้ผู้ปักสามารถเลือกสีให้เข้ากับลวดลายได้อย่างอิสระมากขึ้น นอกจากนี้ การมีผ้าแปะหรือผ้าจิกสำเร็จรูปทำให้การปักแปะผ้าง่ายขึ้นกว่าเดิม ไม่จำเป็นต้องตัดเศษผ้าเองเหมือนในอดีต แต่สามารถเลือกผ้าที่มีสีและลายที่เหมาะสมมาเย็บติดได้เลย ทำให้ลวดลายมีความประณีตและมีความหลากหลายมากขึ้น

แม้ว่าการใช้เทคนิคจะยังคงเดิม แต่กระบวนการคิดก่อนปักกลับมีความซับซ้อนมากขึ้น ผู้ปักในระยะต่อยุคร่วมสมัยให้ความสำคัญกับการเลือกเทคนิคให้เหมาะสมกับลวดลาย เช่น การปักไขว้ใช้กับลายที่ต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อย การปักแปะผ้าใช้กับลวดลายที่ต้องการให้มีมิติ และบางครั้งใช้การปักทึบเพื่อเพิ่มความโดดเด่นให้กับลวดลาย โดยเสื้อผ้าม้งดั้งเดิมของม้งมักใช้การปักไขว้ร่วมกับการปักแปะผ้า โดยเรียงเป็นแถวสลับกันเพื่อให้เกิดความสมดุลของลวดลาย อีกแง่มุมหนึ่งที่ได้จากคำให้สัมภาษณ์คือ การเรียนรู้และปรับปรุงวิธีการปักผ่านการสังเกตและทดลอง ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงไม่ได้ปักลวดลายตามแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการทดลอง ปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม หรือเรียนรู้จากผ้าของคนอื่น เช่น การนำลวดลายที่เห็นว่าสวยมาปรับใช้ การเพิ่มองค์ประกอบเพื่อให้ลายดูแน่นขึ้น หรือการเปลี่ยนเฉดสีของด้ายปักเพื่อให้ลวดลายมีมิติมากขึ้น นี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การปักผ้าผ้าม้งไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดวัฒนธรรม แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่พัฒนาไปพร้อมกับความคิดของผู้ปักในแต่ละยุค และแม้ว่าปัจจุบันจะมี

เครื่องจักรเข้ามาช่วยในการปักผ้า แต่ชาวม้งยังคงให้คุณค่ากับงานปักมือ เนื่องจากเป็นงานที่มีความละเอียด ประณีต และต้องใช้ฝีมือสูง การปักมือทำให้ลวดลายมีความเป็นเอกลักษณ์ ดูเรียบเนียน และมีเสน่ห์มากกว่าการใช้เครื่องจักร การเลือกใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการปักเป็นสิ่งที่จะต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญ ไม่สามารถเรียนรู้ได้ในเวลาอันสั้น ทำให้ผ้าปักม้งยังคงมีมูลค่าสูง และได้รับความนิยมในกลุ่มลูกค้าที่ต้องการงานฝีมือแท้ ๆ

จากสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ถึงแม้กระบวนการผลิตผ้าปักม้งในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ศิลปะการปักผ้าม้งยังคงดำรงอยู่และพัฒนาไปพร้อมกับสังคมและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชาวม้งในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว

สำหรับเทคนิคการปักผ้าม้งทั้งการปักไขว้ การปักแปะผ้า และการปักทึบของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การปักไขว้

เป็นเทคนิคที่แพร่หลายที่สุดในงานปักผ้าม้ง โดยมีลักษณะเป็นการปักแบบ “x” หรือกากบาท ซึ่งสามารถใช้สร้างลวดลายได้หลากหลาย ตั้งแต่ลายเรขาคณิต เช่น ลายกากบาท ลายแปดเหลี่ยม ไปจนถึงลวดลายที่ซับซ้อนขึ้น เช่น ลวดลายธรรมชาติ แม้ว่าการปักไขว้จะสามารถใช้ได้กับลวดลายเกือบทั้งหมด แต่เนื่องจากเทคนิคนี้ไม่มีมิติที่ชัดเจน การปักลวดลายที่ต้องการความโดดเด่น เช่น ลายก้อนหอย ลายหูเสือ หรือรูปทรงสามเหลี่ยม บางลวดลายผู้หญิงชาวม้งจะเลือกใช้การปักเต็มผืนหรือการปักแปะผ้าแทนตามความชอบของผู้ปัก โดยมีขั้นตอนการปักไขว้แบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดังต่อไปนี้

1. การเตรียมผ้าและไหมปัก

1) เลือกผ้าสำหรับปัก ในสมัยอดีตนิยมใช้เป็นผ้าใยัญชงหรือผ้าฝ้าย แต่สมัยปัจจุบันนิยมใช้เป็นผ้าตารางที่สำหรับการปักผ้า

2) เลือกสีของไหมพรมหรือด้ายปักให้ตรงกับลวดลายที่ต้องการ

2. การขึ้นเข็มและเริ่มปักลาย

1) สอดเข็มแทงจากด้านล่างของผ้าขึ้นมาที่จุดที่ 1 แล้วนำเข็มปักเฉียงไปที่จุดที่ 2

2) จากนั้นนำเข็มแทงกลับลงไปที่ด้านหลังผ้าแล้วอ้อมกลับขึ้นมาที่จุดที่ 3

3) ปักลงที่จุดที่ 4 เพื่อให้เกิดรูปกากบาท (x) หนึ่งจุดบนผ้า

4) ทำซ้ำขั้นตอนนี้ไปตามแนวของลวดลายที่กำหนด โดยเรียงต่อกันเป็นแถวหรือ

คอลัมน์

3. การสลับสีและเพิ่มความละเอียดของลายปัก

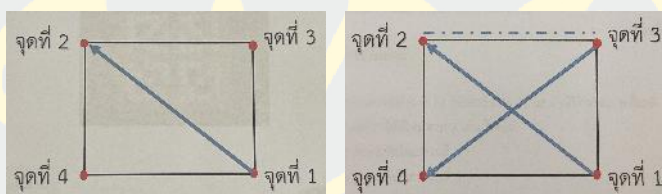
1) สำหรับผู้ที่เชี่ยวชาญอาจใช้การสลับสีไหมพรมในแต่ละจุด โดยต้องมัดปมด้ายด้านหลังให้แน่นก่อนตัดออก

2) ผู้ที่เริ่มต้นมักจะใช้เพียง 1-2 สีเพื่อให้่ายต่อการปัก

4. การเก็บงานและการนำไปใช้

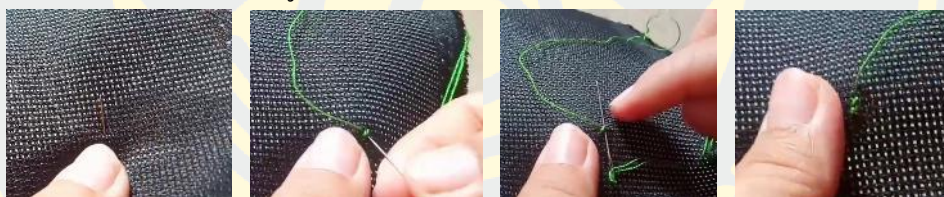
1) หลังจากปักลวดลายเสร็จแล้วจะต้องเก็บปมด้ายด้านหลังให้เรียบร้อยเพื่อป้องกันไหมหลุดลุ่ย

2) ผ้าปักสามารถนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของชุดมั่ง เช่น กระโปรง เสื้อผ้า หรือผ้าคาดเอว

ภาพที่ 97 วิธีการปักไขว้

ที่มา : คู่มือลายผ้าปักมั่งแม่สาใหม่และแม่สาใหม่

ภาพที่ 98 ตัวอย่างการปักไขว้

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 99 การปักไขว้ของชาวมั่งในตำบลโป่งแยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงของเทคนิคการปักไขว้ในยุคปัจจุบัน

แม้ว่าเทคนิคการปักจะยังคงใช้วิธีเดิม แต่การพัฒนาด้านวัสดุทำให้ผู้ปักสามารถเลือกใช้ไหมพรมหรือด้ายปักที่หลากหลายมากขึ้น หากต้องการให้ลายปักแน่นและกระชับ ผู้ปักจะเลือกใช้

ไหมพรมเส้นหนา แต่หากต้องการให้ลายดูโปร่งและเบาขึ้น จะใช้ด้ายเส้นบาง เช่น ด้ายฝ้าย แม้ว่าวัสดุจะมีความหลากหลาย แต่เทคนิคการปักยังคงอิงตามรูปแบบเดิม ทำให้ลวดลายยังคงเอกลักษณ์ และสามารถสืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

ภาพที่ 100 เทคนิคการปักไขว้แบบใหม่

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

การปักแปะผ้า

เป็นเทคนิคการปักที่ได้รับความนิยมรองจากการปักไขว้ โดยใช้ผ้าหลากสีมาตัดเป็นรูปทรงที่ต้องการ แล้วนำมาเย็บติดลงบนผ้าเพื่อสร้างลวดลายที่มีมิติและความโดดเด่น เทคนิคนี้สามารถพบได้อย่างแพร่หลายในงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะลวดลายที่ต้องการความชัดเจน เช่น ลายดาว (ลายนุญ) ลายสามเหลี่ยม ลายเย่ ลายกากบาท รวมถึงการปักแปะเส้นแถบยาว ในสมัยอดีตผู้หญิงชาวม้งมักใช้เศษผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บเสื้อผ้ามาตัดเป็นรูปทรงต่าง ๆ แล้วเย็บลงบนพื้นผ้าเพื่อสร้างลวดลาย แต่ปัจจุบันมีการใช้ผ้าแปะสำเร็จรูปที่สามารถนำมาเย็บได้ทันที ทำให้สะดวกขึ้นและช่วยลดระยะเวลาในการปัก โดยมีขั้นตอนการปักแปะผ้าแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์

- 1) เลือกผ้าสีต่าง ๆ ที่จะใช้แปะ โดยเน้นสีที่ตัดกันเพื่อให้ลวดลายชัดเจน
- 2) ใช้กรรไกรสำหรับตัดผ้าและเข็มกับด้ายที่แข็งแรงเพื่อเย็บแปะลงบนพื้นผ้า

2. การตัดผ้าเป็นรูปทรงที่ต้องการ

- 1) ตัดผ้าตามลวดลายที่ต้องการ เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม หรือแถบยาว
- 2) หากเป็นลวดลายที่ซับซ้อน อาจต้องวาดแบบลงบนผ้าก่อนตัดเพื่อให้ได้ขนาดและรูปทรงที่แม่นยำ

3. การเย็บแปะผ้าลงบนพื้นผ้า

- 1) วางผ้าที่ตัดเตรียมไว้ลงบนพื้นผ้าให้ได้ตำแหน่งที่ต้องการ

2) ใช้การเย็บแบบปักสอย (Blind Stitch) หรือปักริมขอบ (Edge Stitch) เพื่อให้ผ้าแนบสนิทกับพื้นผ้า

3) ในบางกรณีอาจใช้การปักเสริมตามขอบของผ้าแปะ เพื่อให้ลวดลายดูมีความประณีตมากขึ้น

4. การเก็บรายละเอียดของลวดลาย

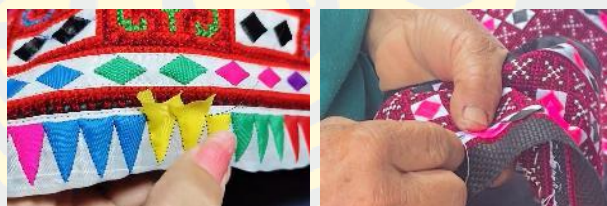
1) หากต้องการเพิ่มความโดดเด่น อาจปักตกแต่งเสริมรอบขอบผ้าแปะด้วยไหมสีตัดกัน

2) ตรวจสอบความเรียบร้อยของการเย็บ และตัดด้ายส่วนเกินออก

ภาพที่ 101 วัสดุที่ใช้สำหรับปักแปะผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 102 การปักแปะผ้าของชาวม้งในตำบลโป่งแยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

เทคนิคการปักแปะผ้าเป็นเทคนิคที่ได้รับความนิยมตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน โดยเทคนิคได้มีประโยชน์หลักในการปักผ้า คือ 1) การปักเรียงแนวนอนเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงใช้มาตั้งแต่อดีต โดยเป็นการเย็บผ้าแปะเรียงกันเป็นแถวเพื่อสร้างลวดลายต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากจะใช้ในการตกแต่งและเพิ่มสีสันให้กับพื้นผ้าแล้วยังมีบทบาทสำคัญในการแบ่งแยกและกำหนดขอบเขตของลวดลายต่าง ๆ บนพื้นผ้าอีกด้วย การใช้ผ้าแปะเพื่อแบ่งระหว่างลวดลายช่วยให้ลวดลายเป็นระเบียบและชัดเจนขึ้น ไม่ให้ลายแต่ละส่วนดูทับซ้อนกันมากเกินไป เนื่องจากบทบาทของผ้าแปะที่มีทั้งด้านความงามและการจัดโครงสร้างของลวดลาย ผู้หญิงชาวม้งจึงนิยมเลือกใช้เศษผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บ โดยเฉพาะผ้าที่มีรูปทรงสามเหลี่ยมหรือเป็นแถบเส้นตรง มาใช้เป็นวัสดุหลักในการปักแปะ และ 2) การผสมเทคนิคปักแปะผ้ากับการปักไขว้และปักทึบ เพื่อ

เพิ่มรายละเอียดให้ลวดลายดูซับซ้อนและมีมิติมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการนำเทคนิคปักแปะผ้ามา ผสมกับผ้าเขียนเทียน เพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้กับผ้า

ภาพที่ 103 ตัวอย่างการปักแปะผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

การปักทึบ

เป็นเทคนิคการปักที่ช่วยให้ลวดลายดูเต็มแน่นและมีมิติชัดเจน โดยเป็นการปักใหม่ให้คลุมพื้นที่ของลวดลายทั้งหมด โดยไม่มีช่องว่างระหว่างเส้นไหม ซึ่งแตกต่างจากการปักไขว้ที่มักมีช่องว่างให้เห็น เทคนิคนี้ถูกใช้ในงานปักม้งมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในลวดลายที่ต้องการให้ความคมชัด เช่น ลายดาว (ลายนุ้) และลายก้อนหอย ซึ่งเป็นลวดลายที่ต้องการความเด่นชัดของรูปทรงในบางครั้ง นอกจากนี้การปักทึบยังใช้เพื่อบนขอบหรือตกแต่งรายละเอียดเล็ก ๆ ของลวดลายเพื่อเพิ่มความประณีตให้กับงานปัก โดยมีขั้นตอนการปักทึบบasicดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดังต่อไปนี้

1. การเตรียมผ้าและอุปกรณ์

1) ใช้ผ้าที่มีความหนาแน่น เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ หรือผ้าทอมือ ซึ่งสามารถรองรับเส้นไหมที่ปักทับกันแน่น ๆ ได้

2) ใช้ด้ายฝ้ายหรือเส้นไหมที่มีความมันวาวเล็กน้อยเพื่อให้ลวดลายดูเด่นขึ้น

2. การขึ้นโครงลวดลาย

1) ใช้ดินสอเขียนลายลงบนผ้าหรือใช้การเย็บเส้นนำร่องเบา ๆ เพื่อเป็นแนวสำหรับปัก

2) ในกรณีที่เป็ลลวดลายซับซ้อน อาจต้องกำหนดทิศทางของเส้นปักล่วงหน้า

3. การเริ่มปักทึบ

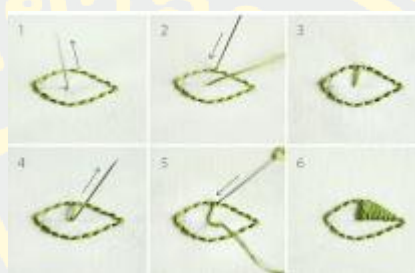
1) วางเข็มขึ้นมาจากด้านล่างของผ้า แล้วปักลงไปอีกฝั่งหนึ่งของลวดลาย ให้เส้นไหมวางขนานกัน

2) ปักขึ้นลงให้เส้นไหมติดกันแน่น โดยพยายามไม่ให้เส้นไหมไขว้หรือทับกันมากเกินไป เพื่อให้ลวดลายดูเรียบเนียน

3) หากต้องการให้ลวดลายมีมิติ อาจปรับองศาของเส้นปักให้เป็นแนวเฉียงหรือซ้อนทับกันในส่วน

4. การเก็บปลายไหมและปรับรายละเอียด

- 1) หลังจากปักเสร็จควรมัดปมด้ายที่ด้านหลังของผ้าให้แน่น และตัดเส้นไหมที่เกินออก
- 2) ใช้นิ้วมือหรือปลายเข็มช่วยจัดเรียงเส้นไหมให้ดูเรียบร้อยและไม่พันกัน

ภาพที่ 104 วิธีการปักทึบ

ที่มา : http://welovesadung.blogspot.com/2017/09/blog-post_5.html?m=1

ภาพที่ 105 การปักทึบของชาวม้งในตำบลโป่งแยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงของการปักทึบในปัจจุบัน

แม้ว่าการปักทึบจะเป็นเทคนิคที่ใช้กันมาอย่างยาวนาน แต่ในปัจจุบันพบว่าความนิยมลดลงเมื่อเทียบกับการปักไขว้และการปักปะผ้า เนื่องจากการปักทึบต้องใช้ความชำนาญสูงและใช้เส้นไหมจำนวนมาก ทำให้ต้องใช้เวลามากขึ้น ในช่วงหลังผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักใช้การปักปะผ้ามาแทนที่การปักทึบในบางกรณี เพราะสามารถสร้างมิติให้กับลวดลายได้เช่นเดียวกัน แต่ทำได้ง่ายกว่าและรวดเร็วกว่าการปักทึบ อย่างไรก็ตาม การปักทึบยังคงมีบทบาทในการตกแต่งลวดลายที่ต้องการความละเอียดสูง และยังคงใช้ในบริเวณที่ต้องการให้ลวดลายดูแน่นและคมชัด เช่น บริเวณขอบเสื้อ กระโปรง และเครื่องประดับที่ต้องการความโดดเด่น

ภาพที่ 106 ตัวอย่างการปักทึบ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาของเทคนิคการปักผ้าจึงสรุปได้ว่า ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย การปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยงยังคงใช้เทคนิคดั้งเดิมเป็นพื้นฐาน แต่มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการเลือกใช้เทคนิคให้เหมาะสมกับวัสดุและความต้องการด้านความงามมากขึ้น แม้ว่าการปักผ้าม้งจะดูเหมือนเป็นศิลปะที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย แต่ในความเป็นจริงแล้วกระบวนการคิดและการเลือกใช้เทคนิคได้พัฒนาไปมาก ทำให้ผ้าปักม้งในยุคปัจจุบันมีความประณีตละเอียดอ่อน และสะท้อนถึงรสนิยมและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ปักในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

4. การเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน

การปักผ้าม้งเป็นศิลปะพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมาอย่างยาวนาน โดยเดิมทีการปักผ้าม้งเน้นไปที่การใช้สำหรับเครื่องแต่งกายและของใช้ใน ชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปการใช้งานผ้าปักม้งไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดทางวัฒนธรรมอย่างตายตัว แต่ ยังได้รับอิทธิพลจากการกระทำของปัจเจกบุคคลที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้า กับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) ปัจจัยทาง เศรษฐกิจ วัสดุที่ใช้ เทคโนโลยี และกระแสนิยมทางแฟชั่นได้เข้ามามีบทบาทต่อการกำหนดทิศทาง ของการปักผ้าม้ง ส่งผลให้ผ้าปักม้งไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในขอบเขตของเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตไปสู่สินค้าเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้ การที่สังคมเปิดกว้างมากขึ้น และมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทำให้ผ้าปักม้งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดด้านแฟชั่นร่วมสมัยมาก ขึ้น

การใช้งานผ้าปักม้งแบบดั้งเดิม

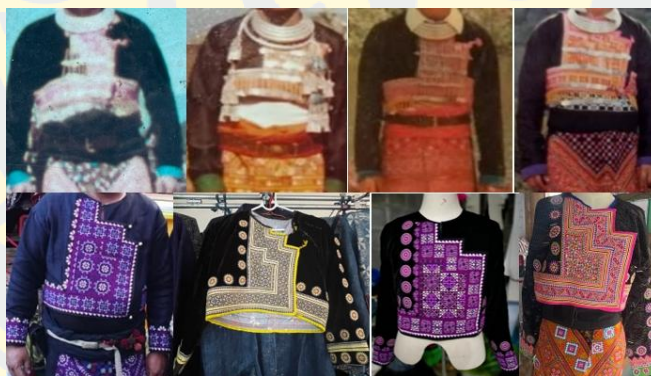
ก่อนระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2530-2555) การปักผ้าม้งในหมู่บ้านม้งของตำบลโป่งแยงยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตชาวม้ง โดยเฉพาะในการใช้สำหรับเสื้อผ้าและของ ใช้ในชีวิตประจำวัน การปักผ้าม้งไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แต่ยัง สะท้อนถึงฝีมือ ความละเอียดประณีต และบทบาทของผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงที่ต้องเรียนรู้

และสืบทอดทักษะนี้จากรุ่นสู่รุ่น ผ้าปักถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของชุดม้งแบบดั้งเดิม ซึ่งมีรายละเอียดการปักที่แตกต่างกันระหว่างเสื้อผ้าของผู้ชายและผู้หญิง นอกจากนี้ยังถูกใช้ในสิ่งของจำเป็น เช่น ผ้าอ้อมเด็ก ปลอกผ้าห่ม ปลอกหมอน หรือเครื่องแต่งกายที่ใช้ในเทศกาลและพิธีกรรมสำคัญ การใช้งานผ้าปักในช่วงเวลานี้ยังคงมีความผูกพันกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนม้งเป็นอย่างมาก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การใช้ในชีวิตประจำวัน

ชุดม้งของผู้ชาย

เสื้อผ้าของผู้ชายชาวม้งตำบลโป่งแยงในอดีตมีการปักลวดลายในจุดสำคัญ ได้แก่ บริเวณหน้าอกลงไปถึงเอว ซึ่งเป็นจุดที่โดดเด่นของชุด ลวดลายบริเวณนี้ส่วนใหญ่นิยมใช้การปักไขว้เพื่อให้ลายดูสมูทและกลมกลืนกับโครงสร้างของเสื้อ นอกจากนี้ บริเวณขอบเสื้อหรือขอบลายปักด้านนอกของช่วงหน้าอกมักใช้ปักแปะผ้าหรือปักทึบในบางครั้ง เพื่อเพิ่มมิติและสร้างเส้นแบ่งลวดลายให้ชัดเจน ส่วนบริเวณปลายแขนเสื้อ (ข้อมือ) มีการตกแต่งด้วยปักแปะผ้าเป็นหลักหรือบางครั้งมีการปักทึบ เพื่อเพิ่มรายละเอียดให้ดูประณีตมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในอดีตเสื้อของผู้ชายชาวม้งบางคนอาจไม่มีการปักที่แขนเสื้อหรือมีการใช้ลวดลายน้อยกว่าสมัยปัจจุบัน

ภาพที่ 107 เสื้อผ้าของผู้ชายชาวม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

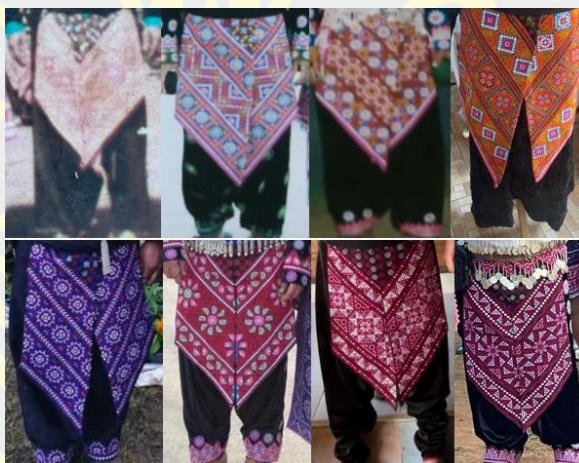
สำหรับกางเกงของผู้ชายชาวม้งตำบลโป่งแยง การปักมักจะอยู่ที่ปลายขากางเกงเป็นหลัก ซึ่งเป็นการเพิ่มรายละเอียดให้กับชุดโดยไม่ทำให้ดูหนักเกินไป โดยการปักที่ขากางเกงมักใช้ปักไขว้เป็นหลัก และอาจมีการเสริมปักแปะผ้าในบางจุดเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผ้า อย่างไรก็ตามยังคงมีผู้ชายใส่กางเกงที่ไม่มีการปักลาย

หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของเครื่องแต่งกายผู้ชายชาวม้งคือ ผ้าคาดเอว (ผ้าพันเอว) ซึ่งเป็นผ้าที่มีการปักลายมากที่สุดสำหรับชุดม้งผู้ชาย เนื่องจากพื้นที่ของผ้าคาดเอวมักจะมีลวดลายที่

ละเอียดและเต็มพื้นที่ การปักลวดลายบนผ้าคาดเอวมักใช้ปักไขว้เป็นหลัก และใช้ ปักแปะผ้าหรือปักทียบเป็นตัวเสริมหรือใช้การแยกแต่ละส่วนของลวดลายให้ดูมีโครงสร้างชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ชุดผู้ชายแต่ก่อนจะเน้นปักลายตรงช่วงอกลงไปถึงเอว แล้วก็ตรงปลายแขนเสื้อ แต่บางคนก็ไม่ได้ปักแขนเลยก็มีนะ ส่วนมากจะปักลายกับผ้าคาดเอวมากกว่า เพราะเป็นส่วนที่เด่นของชุด เวลาใส่ก็จะเห็นชัด คนปักก็ต้องทำให้ลายมันละเอียดและสวย ถ้าเป็นตัวกางเกงจะใส่เป็นสีดำเรียบ ๆ ไม่มีลาย แต่บางคนก็ปักลายที่ปลายขาเป็นแถบเล็ก ๆ

(ปราชญ์ชาวบ้าน 3, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

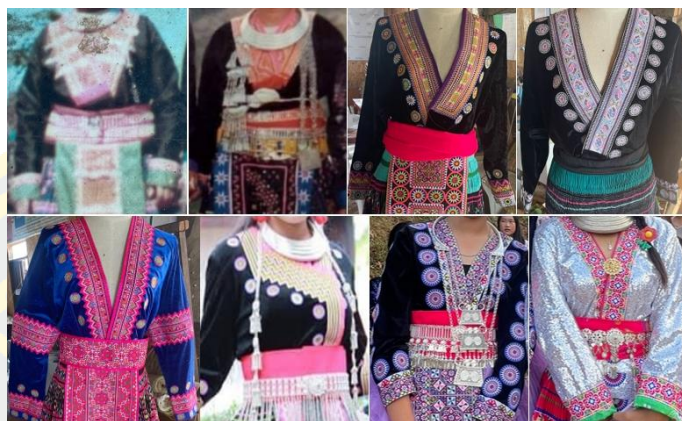

ภาพที่ 108 กางเกงและผ้าคาดเอวของผู้ชายชาวม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แมริ่ม จ.เชียงใหม่

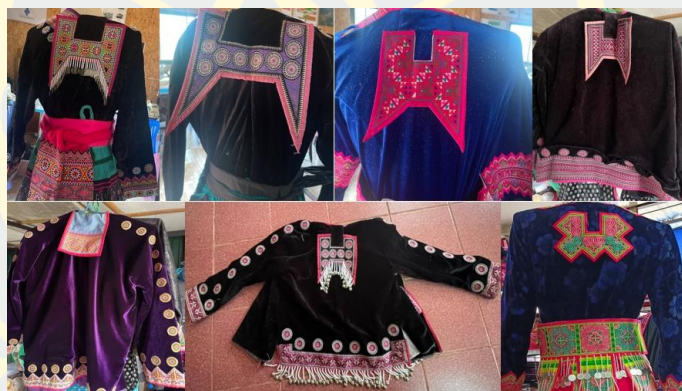
ชุดม้งของผู้หญิง

เสื้อผ้าของผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีรายละเอียดการปักต่างกับชุดม้งของผู้ชาย โดยลวดลายปักมักอยู่ในจุดที่มองเห็นได้ชัด ได้แก่ คอเสื้อและปกเสื้อด้านหลัง ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยให้ชุดดูสมดุและโดดเด่นขึ้น เสื้อของผู้หญิงชาวม้งมีอยู่สองแบบหลัก แบบแรกเป็นเสื้อคล้ายกับของผู้ชาย ส่วนแบบที่สองเป็นเสื้อคล้ายเสื้อคลุมแบบเปิดด้านหน้า ซึ่งจะมีการปักลายบริเวณขอบคอเสื้อทั้งสองข้างเป็นจุดเด่น บริเวณแขนเสื้อ (ข้อมือ) มีการตกแต่งด้วยปักแปะผ้าหรือปักไขว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ปักและความละเอียดของลวดลาย นอกจากนี้ เสื้อของผู้หญิงยังมีแผ่นผ้าปักติด

ด้านหลัง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุดม้งผู้หญิง แผ่นผ้านี้มักใช้ปักไขว้และปักทึบผสมกัน โดยมีการเย็บขอบด้วยเศษผ้าหรือเทคนิคปักแปะผ้า เพื่อให้ลายดูสวยงาม

ภาพที่ 109 เสื้อผ้านำหน้าของผู้หญิงชาวม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 110 เสื้อผ้านำหลังของผู้หญิงชาวม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

องค์ประกอบสำคัญที่สุดของชุดม้งผู้หญิงคือ กระโปรง ซึ่งเป็นส่วนที่มีลวดลายปักมากที่สุด โดยเฉพาะบริเวณช่วงล่างของกระโปรง (ประมาณ 1/3 จากปลายกระโปรง) ซึ่งมักใช้ปักไขว้เป็นหลัก และมีการเสริมปักแปะผ้าหรือปักทึบบริเวณขอบลวดลายเพื่อเพิ่มความประณีต บริเวณกลางกระโปรงจนถึงชายกระโปรงมักใช้ปักแปะผ้า เพื่อแยกแต่ละลวดลายออกจากกัน ทำให้เกิดลวดลายที่ชัดเจนและมีความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ผู้หญิงชาวม้งยังมีผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้ากระโปรง ซึ่งเป็นแถบผ้าที่ปักเต็มทั้งแถบหรือปักบริเวณช่องกลางของแถบผ้า การปักบริเวณนี้มักใช้ปักไขว้และมีการเสริมปักแปะผ้าที่ขอบลวดลายเพื่อให้มีมิติยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เสื้อของผู้หญิงต้องมีลายปักนะ ถ้าเป็นแบบเก่าก็ปักตรงคอเสื้อแขน แล้วก็ข้างหลัง แต่กระโปรงสำคัญที่สุด คนม้งเราชุดสวยไม่สวยก็ดูจากกระโปรงนี่แหละ ถ้าปักไม่สวย ลายดูไม่เต็มก็ดูไม่สวย กระโปรงจะต้องปักเป็นลายไขว้เยอะ ๆ แล้วก็ค่อยเสริมผ้าลายเข้าไปให้ลายมันเด่น”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 111 กระโปรงและผ้าคาดเอวด้านหน้าของผู้หญิงชาวม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 112 กระโปรงและผ้าคาดเอวด้านหลังของผู้หญิงชาวม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

เครื่องใช้ในบ้าน

ผ้าปักม้งไม่ได้ถูกใช้เฉพาะในเครื่องแต่งกายเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในเครื่องใช้ในบ้าน โดยเฉพาะเป้ฮุ่มเด็ก ซึ่งเป็นผ้าที่ผู้หญิงชาวม้งใช้ห่อหุ้มลูกไว้ด้านหลัง เป้ฮุ่มเด็กม้งมักได้รับการปักลวดลายอย่างละเอียดตลอดทั้งผืน และบางครั้งอาจมีการใช้ผ้าเขียนเทียนร่วมกับงานปักเพื่อเพิ่มความซับซ้อนของลวดลาย เทคนิคที่ใช้ในงานปักเป้ฮุ่มเด็กมีทั้งการปักไขว้ การปักทึบ และการปักแปะผ้า แต่โดยทั่วไปแล้วการปักแปะผ้ามักได้รับความนิยมมากที่สุด เนื่องจากสามารถสร้างสีสันที่โดดเด่นและตัดกันอย่างชัดเจน และทำให้ลวดลายดูมีชีวิตชีวาขึ้น นอกจากนี้ ลวดลายที่ถูก

ปักบนเป็๋อ้มเด็กมักเป็นลายที่มีความหมายมงคล เช่น ลายดาว ลายกากบาท หรือ ลายดอกไม้ ซึ่งเชื่อว่า จะช่วยปกป้องเด็กให้เติบโตอย่างแข็งแรง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เป็๋อ้มนี้สำคัญมากนะ เป็๋อ้มหนึ่งชิ้นต้องปักลายให้ครบทั้งสี่ด้าน ปกติ จะใช้ลายที่เป็นมงคลอย่างลายดาวหรือไม่ว่าลายกากบาท ถ้าใช้ผ้าเขียนมา ทำด้วยก็จะยิ่งสวย คนแก่ก็บอกว่าลายที่เราปักลงไปจะช่วยปกป้องลูกเรา ให้ลูกโตแล้วแข็งแรง”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 113 เป็๋อ้มเด็กม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

นอกจากเป็๋อ้มเด็กแล้ว ผ้าปักม้งในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงยังถูกนำมาใช้ในเครื่องนอน เช่น ปลอกหมอนและผ้าคลุมเตียง เป็นต้น ซึ่งในอดีตไม่ได้เป็นของใช้ที่จำเป็นต้องปักลวดลายเสมอไป แต่หากมีเวลาว่างหรือมีด้ายปักเหลือจากการทำเสื้อผ้า ผู้หญิงชาวม้งบางคนอาจจะใช้เวลาปักตกแต่งสิ่งของเหล่านี้ให้สวยงาม นอกจากนี้ หากผ้ามีรอยขาดหรือชำรุด การปักลายดอกไม้หรือสัญลักษณ์มงคลลงไปบนบริเวณที่เสียหายก็เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยปกปิดรอยชำรุดและเพิ่มความสวยงามให้กับเครื่องใช้ในบ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงม้งในบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนถ้าเครื่องนอนขาดเราก็ต้องซ่อม ถ้ามีด้ายเหลือหรือบาง
 ที่อยากให้นันดูสวย ก็ปักลายเล็ก ๆ ลงไปได้ บางคนก็ขยันทำให้นันสวย
 บางคนก็แค่ซ่อมให้ใช้งานได้ต่อไป เพราะของพวกนี้ไม่ได้เป็นของโชว์
 เหมือนเสื้อผ้า แค่ทำให้นันใช้ได้ยาวนานก็พอแล้ว”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าฝ้าย 16, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

2) การใช้ในโอกาสพิเศษและเทศกาล

ผ้าปักมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมและเทศกาลสำคัญของชุมชนม้งตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะในงานปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และพิธีงานศพ ซึ่งการใช้ผ้าปักในแต่ละโอกาสมีความหมายและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

งานปีใหม่ม้ง

งานปีใหม่ม้งถือเป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะในตำบลโป่งแยงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวม้งอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จะมีการจัดงานประเพณีปีใหม่ม้งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ตามปฏิทินของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ของปฏิทินไทย โดยปกติจะจัดขึ้นในช่วงระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคมของทุกปี และส่วนใหญ่การจัดงานจะมีระยะเวลา 3 วันติดต่อกัน ภายในงานปีใหม่นี้ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ เด็กที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน หรือหนุ่มสาวที่ออกไปทำงานต่างถิ่นล้วนจะร่วมฉลองและแต่งกายด้วยชุดม้งที่สวยงาม ในอดีต ผู้คนมักสวมใส่ชุดม้งแบบดั้งเดิมเพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในงานปีใหม่ม้ง แต่ในสมัยปัจจุบันแม้ว่าโดยส่วนใหญ่ทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ยังคงนิยมแต่งชุดม้งแบบดั้งเดิมอยู่ แต่เริ่มมีกลุ่มคนรุ่นใหม่บางส่วนที่เลือกใส่ชุดม้งที่ได้รับการปรับปรุงหรือดัดแปลงให้เข้ากับสมัยใหม่มากขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ใกล้กับตำบลโป่งแยง ชาวม้งจากทั้ง 12 หมู่บ้านในพื้นที่ต่าง ๆ จะร่วมกันจัดกิจกรรมปีใหม่ม้งขนาดใหญ่ประจำปี ซึ่งแต่ละปีจะหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ โดยหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมายจะเป็นสถานที่หลักในการจัดกิจกรรมปีใหม่ม้ง ขณะที่หมู่บ้านอื่น ๆ จะเดินทางมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียง สิ่งที่น่าสนใจคือ ในวันจัดงาน แต่ละหมู่บ้านจะจัดขบวนของหมู่บ้านตนเองเพื่อเดินแสดงในขบวนพาเหรด โดยผู้เข้าร่วมขบวนมักจะแต่งกายด้วยชุดม้งที่ตนคิดว่าสวยที่สุด หรือบางหมู่บ้านจะสวมชุดที่ออกแบบเหมือนกันทั้งขบวน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทั้งนี้ คณะกรรมการผู้จัดงานจะมีการคัดเลือกขบวนที่โดดเด่นที่สุดเพื่อมอบรางวัลเป็นเกียรติแก่หมู่บ้านนั้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“งานปีใหม่ม้งเราจัดกันทุกปีครับ รวมกันทั้งหมด 12 หมู่บ้าน ปีนี้

บ้านแม่สาใหม่เป็นเจ้าภาพ ทุกคนในหมู่บ้านก็ช่วยกันเตรียมงานกัน

ตั้งแต่เนิ่น ๆ เลยครับ พอถึงวันงานก็แต่งชุดม้งไปกับครอบครัว
บรรยากาศก็คึกคักมาก มีกิจกรรมหลายอย่าง เดินขบวน รำม้ง แข่งกีฬา
แล้วก็มีอาหารพื้นเมืองให้กินกันเต็มที่ สนุกครับ ได้เจอเพื่อน เจอญาติที่
กลับมาจากที่ทำงานต่างจังหวัดด้วย เป็นช่วงเวลาที่ดีที่ทุกคนรอยจริง ๆ”
(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 6, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

ภาพที่ 114 โครงการประเพณีปีใหม่ม้ง ปี พ.ศ.2567 ในตำบลโป่งแยง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 115 การเดินขบวนของหมู่บ้านม้งต. โป่งแยงในงานประเพณีปีใหม่ม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

งานแต่งงาน

ในพิธีแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง การแต่งกายของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว มักจะมีการออกแบบให้เข้าชุดกัน โดยสีที่นิยมปักผ้ามักเป็นสีสดใส เช่น สีแดง สีส้ม สีชมพู หรือสี ที่ให้ความรู้สึกเป็นมงคลเพื่อสื่อถึงความสุขและความรุ่งเรือง การปักลวดลายบนชุดแต่งงานยังคงใช้ ลายดั้งเดิม เช่น ลายก้อนหอย ลายดาว ลายดอกไม้ และลายเรขาคณิต ซึ่งเป็นลายที่มีความหมาย เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ความรัก และความโชคดี บางชุดอาจมีการปักเครื่องเงิน เพื่อเพิ่มความ สวยให้กับชุด หรือให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวสวมเครื่องประดับด้วยเงินแท้ เช่น เข็มขัดเงิน สร้อยคอเงิน หรือกระดุมเงิน เพื่อเสริมให้เครื่องแต่งกายดูโดดเด่นมากขึ้น นอกจากนี้ ในบางครอบครัวที่

เครื่องครัดในประเพณี การแต่งกายของเจ้าบ่าวเจ้าสาวอาจต้องเป็นชุดใหม่ที่ปักขึ้นมาเพื่อโอกาสนี้ และอาจมีการเสริมรายละเอียดด้วย การปักแปะผ้าหรือการปักทึบ เพื่อให้ลวดลายมีความโดดเด่น และมีมิติ ส่วนชุดเจ้าบ่าวมักจะถูกออกแบบให้สอดคล้องกับชุดเจ้าสาว ดังคำให้สัมภาษณ์จาก ชาวมังบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“งานแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญ เวลาเลือกชุดแต่งงานต้องพิถีพิถัน หน่อยนะ เมื่อก่อนถ้าจะปักชุดเองทั้งชุดต้องใช้เวลานานมากถึงจะเสร็จ แต่ก็ต้องทำ เพราะชุดม้งเป็นสัญลักษณ์ของครอบครัวและอนาคต ชุดของเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะมีสีแล้วก็ลายที่เข้ากัน ให้มันดูเป็นคู่กัน เจ้าสาวบางคนชอบให้ชุดมีลายก้อนหอยเยอะ เพราะหมายถึงความอุดมสมบูรณ์และการปกป้อง ของเจ้าบ่าวก็มีลายดาวตรงเสื้อ ก็เป็นลายที่มีความหมาย โชคดีเหมือนกัน”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 18, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 116 การแต่งกายแบบม้งของเจ้าบ่าวเจ้าสาว

ที่มา : ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 18 ถ่ายที่ ต.โป่งแยง อ.แมริ่ม จ.เชียงใหม่

พิธีงานศพ

พิธีงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงมีการใช้ผ้าปักเป็นส่วนหนึ่งของ พิธีกรรม โดยเฉพาะในส่วนของรองเท้าที่ทำจากผ้าใยกล้วยงสีขาว ซึ่งถูกจัดเตรียมไว้สำหรับผู้

ล่องลับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียชีวิตที่มีอายุยืนยาว รองเท้านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในพิธีงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เนื่องจากชาวม้งเชื่อกันว่าเป็นรองเท้าที่จะช่วยนำทางให้ผู้เสียชีวิตเดินทางไปสู่โลกหลังความตายอย่างราบรื่น สมาชิกในครอบครัวมักเป็นผู้จัดทำรองเท้านี้เอง โดยใช้เทคนิคการปักทึบเพื่อให้รองเท้ามีความแข็งแรงและคงทนต่อการใช้งานในพิธีกรรม การปักรองเท้าส่วนใหญ่ มักใช้ด้ายสีดำในการสร้างลวดลาย ซึ่งลวดลายที่ใ้หมักเป็นลายเส้นหรือลายเรขาคณิตแบบเรียบง่าย โดยไม่ได้เน้นความซับซ้อนเหมือนกับลวดลายที่ใช้ในเสื้อผ้าหรือเครื่องแต่งกายอื่น ๆ การเลือกลวดลายที่เรียบง่ายนี้สะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับความสงบและการเดินทางที่ราบรื่นของผู้เสียชีวิต

นอกจากนี้ ในบางครอบครัวผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาวและใกล้ถึงวัยชรามักจะเตรียมรองเท้าไว้ล่วงหน้า โดยให้ลูกหลานเป็นผู้ปักเพื่อให้แน่ใจว่าเมื่อถึงเวลาจากไป พวกเขาจะมีรองเท้าที่เหมาะสมตามประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การเตรียมรองเท้าไว้ล่วงหน้านี้ไม่เพียงแต่เป็นการเคารพในขนบธรรมเนียมของบรรพบุรุษ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความกตัญญูที่ลูกหลานมีต่อผู้เสียชีวิตอีกด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ได้กล่าวว่า

“เวลาคนเฒ่าคนแก่เสียชีวิตที่บ้านก็ต้องเตรียมรองเท้าผ้ากัญชงให้ใส่ เป็นธรรมเนียมของม้ง คนในบ้านจะช่วยกันทำ ปักลายง่าย ๆ ด้วยด้ายสีดำ แต่ไม่ต้องปักลายเยอะ เพราะมันเป็นของใช้ในพิธี ก่อนงานศพคนที่เย็บผ้าเก่งในบ้านก็จะช่วยกันทำ ก็ให้ทุกอย่างมันเป็นไปตามประเพณี”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 3, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 117 รองเท้าใยกัญชงที่ปักผ้าม้งสำหรับผู้ล่องลับ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ด. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การปักรองเท้าสำหรับพิธีงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังคงเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่ารูปแบบของลวดลายจะ

เรียบง่าย แต่ยังคงมีความหมายลึกซึ้งเกี่ยวกับความเคารพและการส่งวิญญาณของผู้เสียชีวิตให้เดินทางไปสู่โลกหลังความตายอย่างสงบ

จากการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า ผ้าปักม้งในระยะดั้งเดิมถึงระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2530-2555) ในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงได้มีบทบาทสำคัญในชีวิตของชาวม้ง โดยสามารถจำแนกการใช้งานออกเป็นสองด้านหลัก ได้แก่ การใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อผ้าและเครื่องใช้ในบ้าน และการใช้ในโอกาสพิเศษและพิธีกรรมสำคัญ เช่น งานปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และพิธีงานศพ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผ้าปักไม่ใช่เพียงแค่เครื่องแต่งกายหรือของตกแต่ง แต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

เมื่อมองในเชิงลึก การใช้ผ้าปักม้งในอดีตสามารถมองได้ในฐานะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางหัตถกรรมและความรู้ทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น เทคนิคการปัก ลวดลาย และสีสันไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบของความสวยงาม แต่ยังสะท้อนถึงความละเอียดอ่อนของงานฝีมือและแนวคิดเรื่องความสมดุลในชีวิต การที่ผู้หญิงชาวม้งเป็นผู้สืบทอดศิลปะการปักผ้า ทำให้ผ้าปักกลายเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลในครอบครัวและชุมชน ผ้าปักแต่ละชิ้นเป็นงานที่บรรจุเรื่องราว ประสบการณ์ และความหมายทางสังคมของผู้ปัก นอกจากนี้ การที่ผ้าปักถูกใช้ในพิธีกรรมสำคัญยังบ่งบอกถึงมิติทางจิตวิญญาณที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมม้ง งานปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และพิธีงานศพต่างเป็นช่วงเวลาสำคัญของชีวิตที่ผ้าปักถูกนำมาใช้เพื่อแสดงถึงความเป็นมงคลและการส่งต่อความปรารถนาดีระหว่างผู้คนในชุมชน สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าผ้าปักไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางกายภาพ แต่เป็นสิ่งที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล ครอบครัว และบรรพบุรุษ

แม้ว่าการใช้ผ้าปักในอดีตจะมีรูปแบบที่ค่อนข้างตายตัวตามขนบธรรมเนียม แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้เกิดการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอยู่เสมอ การเลือกใช้สี ลวดลาย และเทคนิคการปัก อาจมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัย และสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมม้ง การศึกษาการใช้ผ้าปักในอดีตจึงได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตและกระบวนการที่ชุมชนม้งใช้ในการรักษาและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น ผ้าปักม้งในบริบทดั้งเดิมจึงเป็นมากกว่างานหัตถกรรม แต่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาอัตลักษณ์ ถ่ายทอดความรู้ และสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม การทำความเข้าใจบทบาทของผ้าปักในอดีตไม่เพียงแต่ช่วยให้มองเห็นรากฐานของสังคมม้ง แต่ยังช่วยให้ตระหนักถึงแนวทางในการอนุรักษ์และต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าปักม้ง

หลังระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังช่วงปี พ.ศ.2555) ผ้าปักม้งในชุมชนตำบลโป่งแยงได้ก้าวข้ามบทบาทดั้งเดิมที่เคยจำกัดอยู่เพียงในชุดประจำเผ่าและของใช้ในครัวเรือนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่ตอบ โจทย์ตลาดแฟชั่นและความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ใช่เพียงผลจากอิทธิพลภายนอกเท่านั้น หากแต่สะท้อนถึงการปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ของชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิงชาวม้งที่นำทักษะการปักผ้ามาต่อยอดเชิงพาณิชย์อย่างมีวิสัยทัศน์ ในกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผ้าปักม้งจึงกลายเป็นมากกว่าเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิม แต่ยังปรากฏในผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ โดยยังคงรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมผ่านลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ไว้ การนำผ้าปักมาใช้ในบริบทใหม่เหล่านี้ไม่เพียงตอบสนองต่อการสร้างรายได้ แต่ยังสะท้อนถึงความพยายามของชาวม้งในการรักษาอัตลักษณ์ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

นอกจากนี้ ในหมู่บ้านชุมชนม้งตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะบ้านแม่สาบน้อยและบ้านแม่สาใหม่ ได้มีการนำผ้าปักม้งไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านสินค้าหัตถกรรมและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ซึ่งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับคนในท้องถิ่น ผู้หญิงชาวม้งที่มีทักษะการปักผ้าจะผลิตสินค้าเพื่อนำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งในรูปแบบของผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปและการสาธิตการปักผ้าเพื่อให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยตรง การที่ผ้าปักม้งกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในภาคธุรกิจและการท่องเที่ยวไม่ได้หมายความว่าชาวม้งต้องละทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่วัฒนธรรมสามารถถูกสร้างและปรับเปลี่ยนผ่านการกระทำของผู้คนในสังคม แม้ว่าการใช้ผ้าปักม้งในสมัยปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปจากแบบดั้งเดิม แต่แก่นแท้ของงานปักผ้าม้งยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการอนุรักษ์ชุดม้งดั้งเดิมหรือการพัฒนาสินค้าใหม่ ๆ ที่ช่วยให้ศิลปะการปักผ้ายังคงมีบทบาทในสังคมม้งยุคใหม่ กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่ แต่สามารถถูกสร้างสรรค์และปรับเปลี่ยนผ่านการกระทำของคนรุ่นต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

1) การเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายม้ง

แม้ว่าการปักผ้ายังคงเป็นหัวใจสำคัญของการทำเครื่องแต่งกายม้งในยุคปัจจุบัน แต่รูปแบบการผลิตและการเลือกใช้สีผ้าได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญที่ชาวม้งทุกคนต้องสวมเสื้อผ้าปัก ผู้หญิงชาวม้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยงเป็นกลุ่มที่ยังคงสืบทอดการปักผ้าแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่นอกจากจะปักเสื้อผ้าให้ตนเองแล้วยังปักชุดให้สมาชิกในครอบครัว เช่น ลูก สามี หรือหลาน ๆ อีกด้วย การปักชุดเหล่านี้มักมีรูปแบบที่

ยึดตามโครงสร้างเดิมของชุดม้ง โดยลวดลายและสีสันอาจแตกต่างกันไปตามความชอบของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มผู้หญิงชาวม้งที่ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน การปักชุดด้วยตัวเองอาจเป็นเรื่องที่ใช้เวลามากเกินไป พวกเขาจึงเลือกที่จะซื้อชุดม้งสำเร็จรูปจากร้านค้าแทน ดังนั้นในงานปีใหม่ม้งของสมัยปัจจุบันจะเห็นว่าทั้งผู้ที่สวมชุดปักมือและผู้ที่สวมชุดที่ผลิตจากโรงงาน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนก็ปักชุดเองหมด แต่สมัยนี้บางคนไม่มีเวลาปักเองแล้ว โดยเฉพาะลูกหลานที่ไปทำงานข้างนอก บางคนก็ซื้อชุดใหม่จากร้านมา ใส่ตอนปีใหม่ ชุดที่ขายส่วนมากก็ใช้จักรปัก มันดูคล้ายของปักมือ แต่ถ้าสังเกตก็จะเห็นว่ามันไม่ละเอียดเท่า อย่างเวลาคนจากที่อื่นมาเห็นงานปัก ก็ถามว่า “ขายเท่าไร” พอบอกว่าหมื่นกว่าบาท หรือถูกสุด ๆ ก็หลั๊กฟัน ก็กังวลว่าทำไมแพง แต่พวกเขาไม่รู้เลยว่ากว่าจะปักเสร็จต้องใช้เวลากี่เดือน ค่าต้องดี ต้องละเอียดมาก ถ้าอยากได้ถูก ๆ ก็ต้องเป็นปักจักรแน่นอนว่าราคาถูกกว่ามาก แต่ลายไม่เหมือนกันเลย งานปักมือจะเรียบและสวย งานเครื่องจักรมันเร็วก็จริง แต่มันไม่เหมือนกัน งานปักไม่ใช่แค่เสื้อผ้านะ ถ้าใจไม่รักก็ทำไม่ได้หรอก เพราะต้องใช้ความอดทนสูงมาก แต่พอทำเสร็จแล้วก็ภูมิใจนะ ได้เห็นลายที่ตัวเองปักออกมา มันเป็นความตั้งใจของเราทั้งหมด”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 9, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าปักม้งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของชาวม้งในตำบลโป่งแยง สมัยปัจจุบัน งานปักผ้าม้งไม่ได้เป็นเพียงศิลปะที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ทำให้มีเวลาสำหรับการปักชุดม้งน้อยลง ส่งผลให้เกิดแนวโน้มของการหันไปใช้ชุดสำเร็จรูปที่ผลิตโดยเครื่องจักรมากขึ้น

แต่เดิม การปักชุดม้งเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงชาวม้ง ซึ่งต้องใช้เวลา ความประณีต และความชำนาญในการสร้างลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม การที่วิถีชีวิตของชาวม้งเปลี่ยนไปทำให้การซื้อชุดสำเร็จรูปกลายเป็นทางเลือกที่สะดวกและรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้งที่ทุกคนต้องเตรียมเสื้อผ้าใหม่สำหรับสวมใส่ แม้ว่าชุดที่ใช้จักรปักจะสามารถเลียนแบบลวดลายของงานปักมือได้ แต่ก็ยังไม่สามารถทดแทนคุณค่าทางศิลปะของงานปักมือได้อย่างสมบูรณ์ การเปรียบเทียบระหว่างงานปักมือกับงานปักจักรเป็นสิ่งที่ชาวม้งรับรู้และให้ความสำคัญ งานปักมือมีความละเอียด ประณีต และมีมิติมากกว่า เนื่องจากต้องใช้เวลาในการปักที่

ละเพิ่ม ทำให้ลายออกมาเรียบและดูเป็นธรรมชาติ ในขณะที่งานปักจักรสามารถผลิตได้รวดเร็วและมีต้นทุนที่ถูกกว่า แต่ขาดความลึกและรายละเอียดที่เป็นเอกลักษณ์ของงานฝีมือดั้งเดิม ส่งผลให้ราคาของงานปักมือสูงกว่ามาก ซึ่งเป็นเหตุผลที่คนภายนอกอาจไม่เข้าใจว่าทำไมผ้าปักมือจึงมีราคาสูงกว่าผ้าที่ผลิตจากเครื่องจักร

แม้ว่าการซื้อชุดสำเร็จรูปจะกลายเป็นทางเลือกที่แพร่หลายมากขึ้น แต่งานปักมือยังคงมีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะ หัตถกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนม้ง การเปลี่ยนแปลงนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของเศรษฐกิจหรือความสะดวกสบายเท่านั้น แต่ยังเป็นการปรับตัวของวัฒนธรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับการเลือกของคนในชุมชนเองว่าจะรักษาหรือปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างไรให้เข้ากับสังคมในปัจจุบัน

ในขณะเดียวกันผู้หญิงชาวม้งบางกลุ่มในตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ แฟชั่นได้เริ่มมีการนำเสื้อผ้าม้งมาประยุกต์ให้เข้ากับสไตล์การแต่งกายในยุคปัจจุบัน พวกเธอมักเลือกซื้อชุดสำเร็จรูปและนำไปปรับแต่งให้เหมาะกับรสนิยมของตัวเอง เช่น การเลือกใช้สีหรือกระโปรงที่มีลวดลายปักแบบม้ง แต่จับคู่กับเสื้อผ้าแนวแฟชั่นที่ทันสมัย ทำให้เกิดสไตล์ใหม่ ๆ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ดังชาวม้งกลุ่มรุ่นใหม่ในบ้านบวกเตย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เสื้อตัวนี้นั้นปักเองนะ ใช้เวลาหลายเดือนกว่าจะเสร็จ เพราะอยากให้มันออกมาสวยและดูละเอียดที่สุด ปีนี้เลยลองเปลี่ยนสไตล์ดูนิดหน่อย เพราะกระโปรงแบบเดิมจริง ๆ ต้องเป็นกระโปรงที่ยาวถึงประมาณหัวเข่า ฉันก็เลยลองคู่กับกระโปรงยาวตัวนี้ คิดว่าใส่แบบนี้ก็ดูดีไปอีกแบบนะ เคียวนี่ตัวเลือกเยอะขึ้น บางคนใส่กระโปรงสั้น บางคนก็ใส่แบบยาว คนที่ใส่กางเกงก็มีอะ ตอนนี้อยากคนก็ใส่แบบตามเทรนด์ คนที่ใส่ชุดแบบเดิมก็มีอะ แต่รุ่นใหม่ก็นิดนึงส่วนใหญ่ชอบใส่สไตล์ใหม่นะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 9, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงให้ความสำคัญกับการปักเสื้อด้วยมือ ซึ่งเป็นการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่เมื่อถึงเวลาสวมใส่พวกเธอก็กลับเลือกที่จะผสมผสานองค์ประกอบของชุดให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนกระโปรงที่เคยเป็นทรงดั้งเดิมให้เป็นกระโปรงยาวที่มีสไตล์ที่แตกต่าง หรือแม้แต่การเลือกสวมกางเกงแทนกระโปรงแบบเดิม ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสแฟชั่นที่เข้ามามีบทบาทในการ

กำหนดรูปแบบของชุดม้งในปัจจุบัน แม้การสวมใส่ชุดม้งจะมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ของสไตล์และการออกแบบ แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ชาวม้งกลุ่มรุ่นใหม่ในตำบลโป่งแยงยังคงให้ความสำคัญกับการใช้ผ้าปักในชุดของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นเสื้อ กระโปรง หรือเครื่องประดับบางส่วน แม้ว่าจะมีแนวโน้มที่เครื่องแต่งกายจะเปลี่ยนไปตามความนิยม แต่การที่ชาวม้งยังคงสวมใส่และคัดแปลงชุดม้งให้เข้ากับยุคสมัย จึงแสดงว่าผ้าปักม้งยังคงมีบทบาทสำคัญ และได้รับการสืบทอดในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าผ้าปักม้งไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงแค่การรักษาขนบธรรมเนียมเดิม แต่ยังถูกนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดการสร้างสรรค์และการอนุรักษ์วัฒนธรรมไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผ้าปักม้งสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต แม้ว่าสไตล์การสวมใส่จะเปลี่ยนไป แต่แก่นแท้ของศิลปะการปักผ้ายังคงเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้งที่ยังคงอยู่และพัฒนาไปตามกาลเวลา

ภาพที่ 118 การแต่งกายแบบยุคสมัยใหม่ในงานประเพณีปีใหม่ม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2567 ที่ ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

2) สินค้าเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว

นอกจากการใช้ผ้าปักม้งในชุดม้งแบบดั้งเดิมแล้ว ในสมัยปัจจุบันผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังได้นำทักษะการปักผ้ามาสร้างสรรค์สินค้าเชิงพาณิชย์เพื่อหารายได้ โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม เช่น บ้านแม่สาบน้อยและบ้านแม่สาใหม่ พวกเขาจะผลิตสินค้า

หลากหลายประเภท เช่น เสื้อผ้ารูปแบบสมัยใหม่ กระเป๋า หมวก รองเท้า และของที่ระลึกต่าง ๆ ซึ่งได้รับความนิยมทั้งในกลุ่มคนไทยและชาวต่างชาติ การขายสินค้าเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างรายได้ให้กับครอบครัว แต่ยังเป็นวิธีหนึ่งในการเผยแพร่วัฒนธรรมมั่งสู่สังคมภายนอก อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในตลาด ผู้ผลิตสินค้าผ้าปักม้งต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของผู้บริโภค เช่น การออกแบบที่ทันสมัยขึ้น หรือการเลือกใช้สีที่เข้ากับบรรณนิยมของตลาด ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานกลุ่มควม่วงและแม่ค้าขายกระเป๋าผ้าปักม้งในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ได้กล่าวว่า

“ป้าได้เรียนปักผ้ามาตั้งแต่เด็กนะ เมื่อก่อนก็ทำใส่เองค่ะ ไม่ได้คิดว่าจะทำขายนะ แต่พอหลัง ๆ มานี้ นักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ ป้าก็เลยตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาในหมู่บ้าน จุดประสงค์หลักก็สืบสานผ้าปักม้ง ให้คนอื่นมีโอกาสเรียนรู้และสืบทอดฝีมือดั้งเดิม ตอนนีกลุ่มเราก็เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นละ มีทั้งนักท่องเที่ยว สื่อ และหน่วยงานของรัฐเข้ามา พวกเราก็ได้เรียนรู้และพัฒนากันไปด้วย

เมื่อก่อนเราปักแต่เสื้อผ้าแบบเดิมค่ะ แต่เดี๋ยวนี้ต้องปรับให้เข้ากับสมัยบ้าง เราก็ลองออกแบบสินค้าต่าง ๆ อย่างพวกกระเป๋า เสื้อผ้า กระโปรงที่เป็นเสื้อผ้าแฟชั่น ทุกชิ้นเราทำมือหมดนะ ใช้ปักแบบเดิมค่ะ ลายที่ใช้ก็เป็นลายเก่าเหมือนกัน

แต่พอทำขายเราก็ต้องดูด้วยว่าคนชอบแบบไหน นักท่องเที่ยวอยากได้สินค้าแบบไหน สีก็ต้องเลือกให้เหมาะกับสมัยนี้ ตอนนี้เราใช้ออเดอร์ตลอดค่ะ ถ้าใครอยากได้ลายไหนและให้ดีไซน์แบบไหนกับบอกได้ เราก็ทำตามที่ถูกคำต้องการ ก็คิดว่าเป็นโอกาสที่ดีนะ เราได้อนุรักษ์วัฒนธรรมแบบเดิมของเราไว้”

(ผู้ผลิตผ้าปัก 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

“ร้านนี้พี่เปิดมาได้ประมาณ 5-6 ปีแล้วค่ะ เรื่องปักผ้าสำหรับพี่ก็ไม่ได้ยากอะไรนะ เพราะผู้หญิงม้งเราปักกันมาตั้งแต่เด็ก แต่ที่ยากคือต้องออกแบบกระเป๋าให้มันดูดี แล้วก็ทำให้ลูกค้าชอบ เวลาจะทำขายต้องคิดเยอะเลย ต้องเลือกสี เลือกลายให้เข้ากัน เพราะลูกค้าชอบไม่เหมือนกัน บางคนชอบแบบสีสด ๆ บางคนชอบสีเรียบ ๆ เราก็ต้องปรับให้เข้ากับตลาด เดียวนี้ก็รู้สึกได้เรียนรู้เยอะขึ้นค่ะ”

(ผู้ค้าขายผ้าปัก 1, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 119 ผลิตภัณฑ์ผ้าปักม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การใช้ผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัวของชาวม้งตำบลโป่งแยงให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เดิมทีผ้าปักม้งถูกใช้เพียงเพื่อทำเครื่องแต่งกายสำหรับสวมใส่เองภายในครอบครัวหรือในโอกาสสำคัญเท่านั้น แต่เมื่อสังคมเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น การท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทในชุมชน ชาวม้งในตำบลโป่งแยงจึงเริ่มมองเห็นโอกาสในการนำผ้าปักม้งมาใช้ในเชิงพาณิชย์ ทำให้เกิดการขยายขอบเขตของการใช้ผ้าปักม้งจากเดิมที่มีเพียงเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมไปสู่สินค้าประเภทอื่นที่ตอบโจทย์ตลาด เช่น กระเป๋า เสื้อผ้าแฟชั่น รองเท้า และเครื่องประดับที่ยังคงใช้เทคนิคและลวดลายดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผ้าปักม้งที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของยุคสมัย โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของตนเอง การที่ชาวม้งในตำบลเริ่มออกแบบสินค้าใหม่ ๆ และพัฒนาเทคนิคการปักเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและตลาดแสดงให้เห็นว่าผ้าปักม้งไม่ได้เป็นเพียงงานหัตถกรรมที่ถูกจำกัดไว้สำหรับการใช้งานภายในชุมชนอีกต่อไป แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการนำผ้าปักม้งมาใช้ในเชิงพาณิชย์จะเป็นโอกาสที่ดี แต่ก็มีความท้าทายเช่นกัน การคงไว้ซึ่งลวดลาย เทคนิคดั้งเดิม และคุณค่าทางวัฒนธรรมของผ้าปักม้งในขณะที่ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับตลาดสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเสมอ การผลิตเชิงพาณิชย์อาจนำไปสู่การลดทอนรายละเอียดของงานปักมือหรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของลวดลายเพื่อตอบสนองต่อรสนิยมของลูกค้า ซึ่งหากไม่มีการควบคุมและรักษาสมดุล อาจทำให้เอกลักษณ์ของผ้าปักม้งดั้งเดิมค่อย ๆ เลือนหายไป ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงจึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในสมัยปัจจุบัน การรักษาความเป็น

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาสินค้าให้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เป็นแนวทางที่สำคัญในการทำให้ผ้าปักม้งยังคงมีชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันและสามารถส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปได้อย่างมั่นคง

นอกจากนี้ การที่ชุมชนม้งในตำบลโป่งแยงได้เปิดรับนักท่องเที่ยวมากขึ้นยังส่งผลให้มีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น การสอนปักผ้าให้กับผู้มาเยี่ยมชม ซึ่งช่วยให้ศิลปะการปักผ้าม้งได้รับการอนุรักษ์และเป็นที่รู้จักมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ได้กล่าวว่า

“ช่วงฤดูหนาวที่นี่ก็คึกคักมากนะครับ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ บางครั้งก็มีมหาลัย โรงเรียนจากที่ต่าง ๆ จัดกิจกรรมพานักเรียนมาเรียนรู้ วัฒนธรรมของพวกเรา ถ้ามีการแจ่งล่วงหน้าเราก็สามารถเตรียมการได้ดีขึ้น หมู่บ้านของเรามีเส้นทางท่องเที่ยวที่จัดไว้เป็นพิเศษ ให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวม้ง กิจกรรมการปักผ้าก็มีอะ ใครที่สนใจงานฝีมือ อยากลองทำเองก็สามารถเลือกเรียนการปักผ้าได้ เราจะมีชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นครูคอยสอนแบบใกล้ชิด ให้ลองปักลวดลายพื้นฐานด้วยมือ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจศิลปะของเราจริง ๆ การให้ผู้มาเยือนได้ลองทำด้วยตัวเองแบบนี้ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยเผยแพร่ วัฒนธรรมของพวกเราออกไปครับ”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นอกจากการใช้ผ้าปักม้งในเชิงพาณิชย์แล้ว ยังได้ขยายไปสู่บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมมากขึ้น หมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงได้นำเสนอกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและนักศึกษา นักเรียนที่มาเยือนได้สัมผัสกับศิลปะการปักผ้าม้งอย่างใกล้ชิด ไม่เพียงแต่ได้เห็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป แต่ยังได้เรียนรู้และลองฝึกปักผ้าด้วยตนเอง แนวโน้มนี้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาในการใช้ผ้าปักม้งที่ก้าวข้ามจากการเป็นเพียงเครื่องแต่งกายและของใช้ภายในบ้านไปสู่เครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้มาเยือน การที่ชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตำบลโป่งแยงสามารถนำศิลปะการปักผ้าม้งมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ยังช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของงานฝีมือดั้งเดิม นอกจากนี้ การที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งมหาวิทยาลัยและโรงเรียนจากที่ต่าง ๆ นำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวม้ง ยังช่วยทำให้ศิลปะการปักผ้าม้งไม่ถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น แต่สามารถขยายไปสู่สังคมภายนอก ทำให้ผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรมได้เข้าใจและชื่นชมความงดงามของผ้า

ปักม้งมากขึ้น สิ่งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังเป็นการสร้างโอกาสให้กับชุมชนม้งตำบลโป่งแยงในการพัฒนาและปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมที่ไม่ได้หยุดนิ่งแต่สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผ้าปักม้งถูกใช้เป็นเพียงองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ปัจจุบันได้ขยายบทบาทไปสู่เชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความหลากหลายในการใช้งานและเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนม้ง แม้ว่าการใช้ผ้าปักม้งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือความสำคัญของงานปักมือที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากการกระทำของชุมชนม้งเองที่ต้องการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมของตน ในขณะเดียวกันก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของตลาดและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย การนำผ้าปักม้งไปใช้ในสินค้าแฟชั่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการนำไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวอย่างของการที่วัฒนธรรมสามารถถูกสร้างและเปลี่ยนแปลงผ่านการกระทำของบุคคล

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเหล่านี้มาพร้อมกับความท้าทาย โดยเฉพาะการรักษาสมดุลระหว่างการคงไว้ซึ่งคุณค่าดั้งเดิมกับการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย แม้ว่าการใช้จักรปักและการผลิตเชิงพาณิชย์จะช่วยให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับคุณค่าทางศิลปะและความละเอียดของงานปักมือ การเปลี่ยนแปลงของผ้าปักม้งในปัจจุบันจึงไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ แต่ยังเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงบทบาทของชุมชนม้งตำบลโป่งแยงในการกำหนดทิศทางของวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น การพัฒนาการใช้ผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงจึงไม่ใช่เพียงแต่การปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงศักยภาพของชุมชนม้งในการสร้างสรรค์และรักษาวัฒนธรรมของตนให้อยู่รอดในโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นตัวอย่างของกระบวนการที่วัฒนธรรมและโครงสร้างสังคมไม่ได้ถูกกำหนดไว้ตายตัว แต่ถูกสร้างขึ้นใหม่ผ่านการกระทำของคนรุ่นต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการรักษาและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

5. การสืบทอดการปักผ้าม้ง

ผ้าปักม้งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวม้ง ตั้งแต่ปี 2530 จนถึงปี 2567 ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงรักษาการปักผ้าไว้ใน

รูปแบบที่พวกเขาเห็นว่าเหมาะสมกับยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดผ่านครอบครัว การเรียนรู้ในชุมชน หรือการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิธีการและจุดประสงค์ของการปักผ้า แต่แก่นแท้ของการปักผ้าม้งยังคงเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ได้รับการรักษาและส่งต่อสู่คนรุ่นใหม่

การสืบทอดในครอบครัว

การปักผ้าถือเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยง และเป็นศิลปะที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เด็กหญิงชาวม้งมักเริ่มเรียนรู้การปักผ้าตั้งแต่อายุประมาณ 7-8 ขวบ โดยมีแม่ ยาย ป้า หรือผู้หญิงสูงวัยในครอบครัวเป็นผู้สอน พวกเธอเริ่มจากการฝึกเย็บและปักลวดลายพื้นฐาน และเมื่อมีความชำนาญมากขึ้นจึงเรียนรู้ลวดลายที่ซับซ้อนขึ้น เมื่ออายุประมาณ 15-16 ปี เด็กหญิงชาวม้งส่วนใหญ่สามารถปักชุดของตนเองได้ และมีความสามารถเพียงพอที่จะปักเสื้อผ้าให้สมาชิกในครอบครัว ซึ่งถือเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงชาวม้งพึงมีในอดีต ในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การปักผ้าจึงไม่ได้เป็นเพียงทักษะสำหรับการทำเสื้อผ้าเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความขยันขันแข็ง ความประณีต และฝีมือของผู้หญิงในชุมชนม้ง การปักผ้าที่สวยงามและละเอียดถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามารถของผู้หญิงชาวม้ง และมักเป็นสิ่งที่ครอบครัวภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“ผู้หญิงที่นี้ส่วนมากปักเองได้ค่ะ เพราะต้องเรียนตั้งแต่เด็ก เวลาแม่ทำเสื้อผ้าเราก็นั่งดูอยู่ข้าง ๆ แม่ก็สอนแบบลาง่าย ๆ ให้เราทำก่อน ก็ดูไปเรียนไปค่ะ ถ้าปักลาง่าย ๆ ได้แล้ว แม่ก็สอนลายที่ยากกว่านี้เพราะถ้าผู้หญิงม้งโตเป็นสาวแล้วจะต้องเย็บผ้าปักผ้าได้นะ แต่งงานแล้วก็จะทำเสื้อผ้าให้สามี มีลูกแล้วก็ต้องทำผ้าให้ลูก แล้วต้องเตรียมชุดใหม่ให้ใส่ในวันปีใหม่นะคะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 5, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การปักผ้าม้งยังคงเป็นทักษะที่มีความสำคัญและได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในหมู่ผู้หญิงชาวม้งของตำบลโป่งแยง ไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของศิลปะและงานหัตถกรรม แต่ยังเป็นองค์ประกอบที่ฝังรากลึกในโครงสร้างทางสังคมของชาวม้ง การที่เด็กผู้หญิงชาวม้งต้องเริ่มเรียนรู้การปักผ้าตั้งแต่อายุยังน้อย สะท้อนให้เห็นว่าการปักผ้าไม่ได้เป็นเพียงงานอดิเรกหรือหน้าที่ในครัวเรือนเท่านั้น แต่เป็นหนึ่งในทักษะพื้นฐานที่ผู้หญิงชาวม้งจำเป็นต้องมี โดยการเรียนรู้มักเกิดขึ้นผ่านการสังเกตและฝึกฝนในชีวิตประจำวันจากแม่หรือญาติ

ผู้ใหญ่ ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยง ไม่ได้ปักผ้าเพียงเพื่อทำเสื้อผ้าให้ตัวเองเท่านั้น แต่ยังมืบทาทในการดูแลเครื่องแต่งกายของสมาชิกในครอบครัว เช่น การทำเสื้อผ้าให้สามีและลูก รวมถึงการเตรียมเสื้อผ้าใหม่สำหรับวันปีใหม่ม้ง ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาสำคัญทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและรูปแบบการดำรงชีวิต ผู้หญิงบางคนก็ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านอาจไม่มีเวลาปักผ้าด้วยตนเอง จึงหันไปซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปแทน

แม้บทบาทของการปักผ้าจะต้องปรับตัวตามยุคสมัย แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือความผูกพันทางวัฒนธรรม ผู้หญิงชาวม้งจำนวนไม่น้อยยังคงให้ความสำคัญกับการแต่งกายแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่ยังใช้ชีวิตในชุมชนม้ง ซึ่งยังคงปักผ้า ถือเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน การปักผ้าไม่เพียงแต่เป็นทักษะที่สืบทอดมาเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้หญิงชาวม้งได้ใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ บางคนมองว่าการปักผ้าเป็นวิธีที่ช่วยให้ผ่อนคลายและเป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้ในระหว่างการพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือนั่งพักผ่อน นอกจากนี้ การปักผ่ายังเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมตัวสำหรับเทศกาล เช่น ปีใหม่ม้ง งานแต่งงานที่ผู้หญิงชาวม้งมักจะเตรียมเสื้อผ้าใหม่ให้ตนเองและครอบครัว ดังคำให้สัมภาษณ์จากแม่ค้าของร้านขายของในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม

“ปีปักเองทุกปี เวลาว่างไม่มีลูกค้ามาซื้อของป้าก็ทำ ใช้เวลานานอยู่ หนึ่งปีได้แค่ชุดสองชุด แต่ก็แล้วแต่คน บางคนปักได้เร็วกว่าใช้เวลาไม่นาน แต่ปีทำช้า ก็วันละนิดวันละหน่อย ปกติทำใส่เอง เมื่อก่อนก็ทำชุดปีใหม่ให้ลูกสาวอยู่ แต่ตอนนี้ลูกสาวแต่งงานไปแล้วป้าก็ไม่ได้ทำ เขาก็ทำใส่เอง ป้าเคยสอนเขาปักผ้า ตอนนี้ลูกสาวก็ปักเองได้ แต่บางปีก็น่าจะทำไม่ทัน เขาก็ไปซื้อมาสั”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การปักผ่ายังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยง แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แม้ว่าผู้หญิงชาวม้งบางคนอาจไม่ได้ปักผ้าเองทุกปีเหมือนในสมัยอดีต เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและภาระงาน แต่การปักผ่ายังคงเป็นทักษะที่ถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

การสืบทอดในชุมชนกลุ่มผู้หญิงชาวม้ง

นอกเหนือจากการถ่ายทอดงานปักผ้าผ่านครอบครัวแล้ว ชุมชนม้งในตำบลโป่งแยงยังมีการรวมกลุ่มของผู้หญิงที่มีทักษะด้านหัตถกรรม เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการปักผ้าให้คงอยู่ต่อไป กลุ่มนี้ถูกจัดตั้งขึ้นในบ้านแม่ตาน้อยตั้งแต่ปี 2557 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการสืบ

สถานงานหัตถกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ไม่ว่าจะเป็นการปักผ้า การทอผ้า และการทำผ้าเขียนเทียน นอกจากนี้ กลุ่มนี้ยังเป็นพื้นที่ให้ผู้หญิงในหมู่บ้านได้เข้าร่วม ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีฝีมือปักผ้าอยู่แล้วหรือคนที่สนใจอยากเรียนรู้ทักษะเหล่านี้ การก่อตั้งกลุ่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่การสืบสานวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยให้สมาชิกมีรายได้จากการทำงานหัตถกรรม ปัจจุบันกลุ่มนี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่การผลิตเสื้อผ้าแบบดั้งเดิม แต่ยังได้พัฒนางานปักให้สามารถนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายขึ้น โดยยังคงเอกลักษณ์ของลวดลายม้งและเทคนิคการปักมือไว้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานกลุ่มควม่วงในบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ป่าชอบผ้าม้งมาตั้งแต่เป็นสาวค่ะ ตอนเด็ก ๆ ก็นั่งคุณแม่ปักผ้า แล้วก็ฝึกปักเองเรื่อย ๆ จนเก่งขึ้น ก็เลยคิดว่าถ้าเรามีคนที่ชอบเหมือนกัน ก็ควรจะมาทำอะไรด้วยกัน ตอนนั้นก็คิดจะตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมา ให้คนในหมู่บ้านที่สนใจได้มาลองทำงานฝีมือด้วยกัน เริ่มแรกก็มีแค่ไม่กี่คนค่ะ แต่หลัง ๆ มีคนสนใจมากขึ้น ตอนนี้เรามีสมาชิกประมาณ 20 คนแล้วค่ะ แต่ละคนก็มีเวลาว่างไม่เหมือนกัน บางคนทำไร่ทำสวน พอมีเวลาว่างก็เข้ามาร่วมงานกับกลุ่ม เวลาเราตัวเราก็ได้เรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ด้วยกัน อย่างการออกแบบ การเลือกสายและสีหรือบางทีรวมกันคุยเรื่องบริหารจัดการสินค้า ตอนแรกเราทำกันเล่น ๆ แต่พอได้รับความสนใจจากหน่วยงานรัฐ มหาลัย แล้วก็รายการต่าง ๆ ที่เข้ามาศึกษา เราก็รู้สึกว่ามันเป็นโอกาสที่ดีนะ ทำให้ผ้าม้งเป็นที่รู้จักมากขึ้น ตอนนี้เราก็ขายสินค้าให้กับลูกค้าแล้วก็กันท่องเที่ยว มีออเดอร์เข้ามาเรื่อย ๆ ค่ะ ทุกคนก็ภูมิใจนะได้เป็นส่วนหนึ่งที่รักษาวัฒนธรรมของเราไว้ค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 120 การเรียนปักผ้าของสมาชิกกลุ่มควม่วง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายที่ ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

นอกจากการเป็นพื้นที่สำหรับการฝึกฝนและพัฒนาทักษะแล้ว กลุ่มผลิตผ้าฝ้ายนี้ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำธุรกิจอีกด้วย สมาชิกหลายคนที่เคยทำงานปักผ้าเพียงเพื่อใช้เองในครอบครัวได้เริ่มมีความเข้าใจในเรื่องของตลาดและความต้องการของลูกค้า ทำให้พวกเขาสามารถออกแบบและผลิตสินค้าที่ตอบโจทย์ผู้บริโภคในปัจจุบันได้ดีขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มความหวังในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนที่ปักผ้าแต่แค่ทำใช้เองค่ะ ไม่ได้คิดว่าจะทำขาย พอมีคนชวนให้เข้ากลุ่มก็เลยลองดู ตอนแรกก็ยังไม่ค่อยมั่นใจนะคะ เพราะคิดว่าเราทำไม่ได้ดีเท่าคนที่ทำเก่ง ๆ แต่พอได้ลองทำจริง ๆ แล้ว มันก็สนุก แล้วก็เรียนรู้เยอะขึ้น อย่างเมื่อก่อนที่ปักได้แค่ลายง่าย ๆ แต่พออยู่ในกลุ่มก็ได้ฝึกเยอะขึ้น ตอนนี้ก็ปักลายที่ยากขึ้นได้แล้ว อีกอย่างที่ดีก็คือ เราได้รู้จักการทำสินค้าให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าด้วย อย่างเมื่อก่อนเราก็ปักไปตามที่เราอยากทำ แต่เดี๋ยวนี้เราก็ต้องคิดด้วยว่าแบบไหนที่ลูกค้าชอบ สีแบบไหนที่เขาต้องการ พอทำออกมาแล้วขายได้ก็ดีใจนะคะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 2, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การก่อตั้งกลุ่มผลิตผ้าในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงไม่ได้เป็นเพียงแค่การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น แต่ยังเป็นการปรับตัวของชุมชนม้งให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่กลุ่มผลิตผ้าสามารถขยายขอบเขตการทำงานจากการปักผ้าเพื่อใช้เองไปสู่การผลิตสินค้าเพื่อการค้า แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของงานหัตถกรรมในการสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกระดับฝีมือเข้าร่วมในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ปักผ้าเก่งอยู่แล้วหรือผู้ที่ต้องการเรียนรู้ใหม่ ทำให้เกิดการส่งต่อความรู้และการพัฒนาทักษะภายในชุมชนเอง การที่สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้เกี่ยวกับตลาดและความต้องการของผู้บริโภคยังช่วยให้พวกเขาสามารถรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับรสนิยมของตลาดปัจจุบัน

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มผลิตผ้ากลุ่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่พื้นที่สำหรับการทำงานเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ช่วยให้สมาชิกสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้ผ่านการเรียนรู้และพัฒนางานฝีมือของตนเองไปพร้อม ๆ กับการมีรายได้ ทำให้วัฒนธรรมการปักผ้าฝ้ายที่เป็นศิลปะอันสืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้ การก่อตั้งกลุ่มนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ความรู้ด้านศิลปะการปักผ้าไม่ใช่สิ่งที่จะต้องถูกเก็บรักษาไว้เพียงแต่ในรูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่สามารถถูกพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบันได้ โดย

ไม่สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง การมีพื้นที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ และมีช่องทางให้พวกเขาสามารถนำทักษะไปใช้ในเชิงพาณิชย์ได้ช่วยให้ศิลปะการปักผ้าม้งได้รับการสืบทอดไปพร้อมกับการพัฒนาให้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันได้อย่างสมดุล

การสืบทอดในชุมชนหมู่บ้านม้ง

แม้ว่าการเรียนรู้การปักผ้าม้งจะเป็นทักษะที่ถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน แต่ในยุคปัจจุบัน โรงเรียนในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยงก็มีบทบาทสำคัญในการช่วยสืบสานศิลปะการปักผ้าม้งผ่านการศึกษาอย่างเป็นระบบ เนื่องจากการปักผ้าเป็นทักษะที่เข้าถึงง่ายกว่าเทคนิคงานหัตถกรรมอื่น ๆ เช่น การทอผ้าหรือการทำผ้าเขียนเทียน อีกทั้งวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการปักผ้าก็สามารถหาได้ง่ายและราคาไม่สูง โรงเรียนจึงเลือกให้การปักผ้าเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนม้งให้กับนักเรียนชาวม้ง

ในโรงเรียนของตำบลโป่งแยงได้มีการเชิญผู้ปกครองหรือชาวบ้านที่มีทักษะการปักผ้าสูงเข้ามาเป็นวิทยากรเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ซึ่งเป็นช่วงวัยที่เด็ก ๆ สามารถฝึกสมาธิและฝึกฝนทักษะที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น หลักสูตรการสอนจะเริ่มจากลวดลายพื้นฐาน ก่อนจะพัฒนาไปสู่ลวดลายที่ซับซ้อนขึ้นตามความสามารถของนักเรียน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้อำนวยการของโรงเรียนบ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า

“โรงเรียนของเรามีนักเรียนที่เป็นชาวม้งเป็นส่วนใหญ่ เราจึงอยากให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้วัฒนธรรมของพวกเขาเอง เราเคยจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการปักผ้า โดยเชิญผู้ปกครองที่ปักผ้าเก่ง ๆ มาเป็นวิทยากรสอนนักเรียน โรงเรียนให้เด็ก ๆ ระดับ ป.5 และ ป.6 ได้ลองฝึกปักผ้า เพราะเด็กที่อายุน้อยกว่านี้อาจจะยังไม่มีสมาธิมากพอ ถ้าเด็กคนไหนที่บ้านสอนปักผ้ามาก่อนก็จะทำได้ดี แต่ถ้าคนที่เพิ่งเริ่ม เราก็ต้องให้เขาฝึกจากลายง่าย ๆ ก่อน บางคนพอเริ่มสนุกกับมัน ก็ทำได้เยอะขึ้น ฝึกฝนแล้วก็เริ่มมีความละเอียดขึ้น มันช่วยให้เด็ก ๆ ได้เห็นคุณค่าของศิลปะการปักผ้าม้งและเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น”

(เจ้าหน้าที่ 3, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ภาพที่ 121 การร่วมกิจกรรมปักผ้าผืนของนักเรียนในโรงเรียนหมู่บ้าน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนที่จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การพานักเรียนไปทำเวิร์กช็อปที่บ้านช่างฝีมือในหมู่บ้าน เพื่อให้นักเรียนได้เห็นและทดลองปักผ้าในสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการเชื่อมโยงทักษะดั้งเดิมเข้ากับระบบการศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์จากครูประจำของโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ที่โรงเรียนเราจัดกิจกรรมปักผ้าอยู่บ่อย ๆ บางทีก็ให้เด็ก ๆ เรียนกันในห้องเรียน แต่บางครั้งเราก็พาไปที่กลุ่มทำผ้าในหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านที่ถนัดปักผ้ามาสอนนักเรียน เด็กบางคนก็ชอบงานพวกนี้นะ เขาก็จะเลือกทำลายที่ตัวเองชอบ ถ้าทำได้เร็วก็ทำได้หลายชิ้น เด็กที่ตั้งใจมาก ๆ ก็จะไปออกมาสวยกว่าคนที่ไม่ได้สนใจมาก ที่เราสอนงานปักไม่ใช่แค่ให้เขาทำเป็น แต่เราอยากให้เด็ก ๆ ได้รู้ว่าวัฒนธรรมของม้งมีความสำคัญ การปักผ้าไม่ใช่แค่ของสวยงาม แต่มันคือสิ่งที่อยู่กับม้งมาตลอด เด็กที่เรียนปักผ้าวันนี้ วันหน้าก็อาจจะเป็นคนที่ยึดทอดงานฝีมือนี้ต่อไป แล้วก็สมาคม IMPECT ก็ได้เข้ามาช่วยนะ ร่วมกับกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน แล้วก็ครูกับเด็ก ๆ ในโรงเรียนของเราช่วยกันทำหนังสือสอนปักผ้าม้งขึ้นมา ข้างในก็มีลายปักต่าง ๆ แล้วก็วิธีทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้กันง่ายขึ้น เราก็แบ่งเวลาให้เด็ก ๆ ได้ลองปักผ้ากันจริง ๆ แล้วเวลาทำเสร็จ เราก็เอาผลงานของเขามาโชว์ เด็ก ๆ ก็ภูมิใจที่ได้เห็นงานของตัวเองค่ะ”

(เจ้าหน้าที่ 2, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 122 คู่มือลายผ้าปักม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2566 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การปักผ้าม้งในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงได้รับการสนับสนุนจากระบบการศึกษาในระดับท้องถิ่น โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมการปักผ้าม้งให้คงอยู่ในสังคมยุคใหม่ การที่โรงเรียนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการปักผ้าไม่ได้เป็นเพียงแค่การฝึกฝนทักษะงานฝีมือ แต่ยังเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความตระหนักและเห็นถึงคุณค่าของศิลปะและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป และเด็กชาวม้งบางคนในตำบลโป่งแยงอาจไม่ได้เติบโตขึ้นมาเพื่อเป็นช่างปักมืออาชีพ แต่การได้รับการปลูกฝังให้รู้จักการปักผ้าม้งตั้งแต่วัยเด็กจะช่วยให้พวกเขาไม่หลงลืมรากเหง้าของตนเอง แม้ว่าพวกเขาอาจเลือกเส้นทางอาชีพที่แตกต่างออกไป แต่ความรู้และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของพวกเขา ยังคงอยู่ นอกจากนี้ การนำทักษะการปักผ้าม้งมาผสมผสานเข้ากับการเรียนการสอนในโรงเรียน ยังช่วยเสริมสร้างทักษะด้านศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ และความอดทน ซึ่งเป็นทักษะที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพได้ การที่สมาคม IMPECT ร่วมมือกับกลุ่มผลิตผ้าและโรงเรียนในหมู่บ้านจัดทำหนังสือสอนปักผ้าม้งถือเป็นอีกก้าวสำคัญในการรักษาภูมิปัญญานี้ เพราะนอกจากจะทำให้นักเรียนชาวม้งได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบแล้ว ยังช่วยให้พวกเขาเกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น การสอนปักผ้าม้งในโรงเรียนจึงเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้คงอยู่ต่อไปในสังคมยุคใหม่

จากการศึกษาพัฒนาการของผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2530-2567 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของงานศิลปะหัตถกรรมที่มีรากฐานลึกซึ้งในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แม้ว่าผ้าปักม้งจะยังคงเป็น

สัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้การปักผ้ามีพัฒนาในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ เครื่องมือ เทคนิค ลวดลาย สี สัน ตลอดจนการขยายขอบเขตการใช้งาน จากที่เคยเป็นงานฝีมือที่สืบทอดในครัวเรือนเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ได้กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเชิงพาณิชย์ และเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมมั่งสู่สังคมภายนอก การเรียนรู้และถ่ายทอดทักษะการปักผ้ายังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ศิลปะการปักผ้ายังคงมีชีวิตอยู่ โดยทั้งการสอนในครอบครัว การบรรจุลงในหลักสูตรของโรงเรียน และการรวมกลุ่มช่างฝีมือล้วนเป็นกลไกที่ช่วยให้ผ้าปักมั่งสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง แต่สามารถถูกสร้าง ปรับเปลี่ยน และพัฒนาไปตามยุคสมัยผ่านการเลือกและการกระทำของคนในชุมชน แม้ว่ารูปแบบและการใช้ผ้าปักมั่งจะพัฒนาไปตามบริบทของสังคม แต่แก่นแท้ของศิลปะการปักผ้ายังคงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งไว้ได้อย่างมั่นคง

4.1.3 พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนมั่ง

การเขียนเทียนจี๊ฝั้งบนผ้าเป็นงานหัตถกรรมแบบดั้งเดิมของชนกลุ่มน้อยในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งแต่สมัยโบราณ ต้นกำเนิดของผ้าเขียนเทียนมั่งสามารถสืบย้อนไปถึงสมัยราชวงศ์ฉินและฮั่น (秦汉) เมื่อกว่า 2,000 ปีที่แล้วการเขียนเทียนจี๊ฝั้งบนผ้าได้เจริญรุ่งเรืองในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (东汉) (ค.ศ.25 – 220) สมัยราชวงศ์จิ้นตะวันตก (西晋) (ค.ศ.266 – 316) สามารถย้อมสีผ้าได้มากกว่า 10 ชนิด และในสมัยราชวงศ์ถัง (唐朝) (ค.ศ.618 – 907) การเขียนเทียนจี๊ฝั้งบนผ้าได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม หลังจากราชวงศ์ซ่ง (宋朝) (ค.ศ.960 – 1279) และราชวงศ์หยวน (元朝) (ค.ศ. 1271 – 1368) เนื่องจากสงครามบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งจำนวนมากจึงอพยพไปยังทางใต้ การเขียนเทียนจี๊ฝั้งบนผ้าจึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในพื้นที่บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ทางตะวันตกเฉียงใต้ และถูกแพร่กระจายและนิยมในกลุ่มชาติพันธุ์อุย๋เอี๋ย กลุ่มชาติพันธุ์มั่ง และกลุ่มชาติพันธุ์ปู้อี้ ฯลฯ

กลุ่มชาติพันธุ์มั่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มุ่งมั่นในความงามของเสื้อผ้า ซึ่งการรักความงามถือเป็นสัญชาตญาณทั่วไปของมนุษย์ ศิลปะการเขียนเทียนจี๊ฝั้งบนผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งเป็นงานฝีมือที่มีมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสุนทรียภาพภายในของชาวมั่ง แล้วได้ถูกใช้เวลาค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นเป็นงานหัตถกรรมหรืองานศิลปะ โดยชาวมั่งได้มีความชาญฉลาดในการสกัดสีจากธรรมชาติและใช้สีธรรมชาตินั้นมาตกแต่งชีวิต ซึ่งงานหัตถกรรมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่าง

กลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างชัดเจน การเขียนเทียนจีฟ้งบนผ้าเป็นศิลปะการสร้าง ลวดลายลงบนผืนผ้า ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการทำผ้าบาติกที่รู้จักกันแพร่หลาย แต่มีความ แตกต่างที่ลักษณะลวดลายและการใช้สี การเขียนเทียนจีฟ้งบนผ้าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม ชาติพันธุ์ม้งกลุ่มม้งลาย เป็นภูมิปัญญาและศิลปะโบราณดั้งเดิมที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงสมัย ปัจจุบัน ผู้หญิงกลุ่มม้งลายมีความสามารถในการวาดลวดลายลงบนผืนผ้าที่เตรียมไว้ได้อย่าง ละเอียดซับซ้อน แล้วนำผ้าเขียนเทียนที่มีลวดลายความเป็นม้งมาตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกาย

ภายใต้ยุคเศรษฐกิจพอเพียงแบบดั้งเดิม การผลิตผ้าเขียนเทียนจะต้องดำเนินการในเวลา ว่างจากการทำงานเกษตรกรรม ตั้งแต่การเตรียมวัสดุการเขียนเทียนจีฟ้ง การเขียนลวดลาย การย้อม สีไปจนถึงการตัดเย็บเสื้อผ้า ถือเป็นกระบวนการทำงานที่มีความต่อเนื่องและต้องใช้ระยะเวลาใน การทำงาน เด็กผู้หญิงชาวม้งสามารถเรียนรู้การเขียนเทียนจีฟ้งและย้อมผ้าจากญาติผู้หญิงได้เมื่ออายุ เจ็ดหรือแปดขวบ ในยุคที่ผลิตผ้าหลังการได้ผ้าเขียนเทียนจีฟ้งหนึ่งชิ้นจะต้องใช้ผ้า เทียน และสี ย้อม ซึ่งล้วนเป็นของอันล้ำค่าที่ได้มาจากความขยันอดทนของชาวม้ง ครอบครัวที่มีลูกสาวหลายคน คุณแม่สามารถสอนต่องานเขียนเทียนจีฟ้งบนผ้าให้กับลูกสาวหลาย ๆ คน เพื่อให้ผู้หญิงทุกคนใน ครอบครัวสามารถร่วมมือและแบ่งปันการทำงานผ้า ถึงแม้ไม่ได้รับการเรียนการสอนจาก ผู้เชี่ยวชาญ ผู้หญิงชาวม้งก็ยังสามารถรับความรู้และฝีมือระหว่างการทำงานผ้ากับผู้หญิงอื่น ๆ ใน ครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน แต่สำหรับครอบครัวที่ค่อนข้างร่ำรวยจะมีผู้หญิงหนึ่งหรือสองคนที่ไม่ ต้องทำงานเกษตรกรรม ซึ่งพวกเขาสามารถเรียนรู้ฝีมือจากผู้เชี่ยวชาญและรับหน้าที่ในการเขียนเทียน และตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อตอบสนองความต้องการการใช้เครื่องแต่งกายของตนเองและครอบครัว อีก ทั้งผู้หญิงที่มีฝีมือเชี่ยวชาญยังสามารถได้กำไรจากการรับงานจ้างจากคนอื่น เช่น การออกแบบและ ผลิตผ้าที่ใช้สำหรับงานแต่งงานและงานศพ

ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้สืบทอดและ รักษาเทคนิคการผลิตผ้าเขียนเทียนจีฟ้ง จากการสำรวจหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง พบว่า ภายในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง 5 หมู่บ้านเหลือเพียง 2 หมู่บ้านที่ยังมีผู้หญิงชาวม้งได้สืบทอดฝีมือการเขียนเทียนจีฟ้งบนผ้าแบบดั้งเดิม ได้แก่ บ้านแม่सान้อย และบ้านแม่สาใหม่ ดังคำให้ สัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านผานกกกและบ้านแม่सान้อยในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัด เชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนนี้หมู่บ้าน ไม่มีคนทำแล้วค่ะ เพราะทำผ้าเขียนนี้ต้องเตรียม ของหลายอย่าง อย่างเทียน ไม่เขียน เขียนเสร็จแล้วต้องเอาผ้าไปย้อมสี เอาไปซักเทียนให้ออก ใช้เวลานานมากค่ะ ปกติผู้หญิงที่นี่ก็แค่ปักผ้าค่ะ

ไม่ได้ทำผ้าเขียน ส่วนมากก็ทำไม่เป็นหรอก ถ้าต้องการใช้ผ้าเขียนเราก็ไปซื้อแล้วค่อยเอามาเขียนเป็นชุดเองค่ะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามัด 19, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2567)

“คนที่ทำผ้าเขียนเทียนหรือ นอกจากคนในกลุ่มแล้วยังมีนะที่เขาทำผ้าเขียนเทียนขาย แต่มีไม่กี่คน เพราะในกลุ่มเราก็มีแค่ 5 6 คนมั้งที่เขียนได้ เพราะทำผ้าเขียนเทียนต้องใช้ความสามัคคีค่อนข้างสูง เวลาเขียนถ้ามือหนักไปเบาไปก็ไม่ได้ ลายที่ออกมาก็จะไม่เท่ากัน ไม่สวย พี่ก็ไม่ค่อยถนัดเขียนผ้าเท่าไร ส่วนใหญ่จะให้คนที่ถนัดมาเขียน เพราะถ้าเขียนผิดไปผ้าชิ้นนั้นก็ใช้ไม่ได้ละ ก็ต้องเอาผ้ามาเขียนใหม่อีกครั้ง”

(ผู้ผลิตผ้ามัด 2, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของตำบลโป่งแยงเหลือเพียงจำนวนไม่กี่คนที่ยังทำผ้าเขียนเทียนจี๊ฟั้งได้ เนื่องจากการทำผ้าเขียนเทียนจี๊ฟั้งม้งต้องเตรียมวัสดุหลายอย่าง มีกระบวนการที่ยุ่งยาก ใช้เวลานานในการผลิต และความสวยของผ้ายังต้องขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญ ความละเอียด และความตั้งใจของผู้ผลิตอีกด้วย จึงทำให้ผู้หญิงที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำผ้าเขียนเทียนจี๊ฟั้งได้ลดจำนวนลงถึงไม่กี่คน ดังนั้นผู้หญิงที่ไม่สามารถทำผ้าเขียนเทียนได้จึงนิยมซื้อผ้าสำเร็จรูปมาตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายอีกครั้ง ส่วนผู้หญิงชาวม้งที่มีฝีมือในหมู่บ้านนอกจากผลิตผ้าเขียนเทียนเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองแล้ว ยังผลิตเพื่อขาย

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย สำหรับการศึกษาค้นคว้าพัฒนาการของผ้าเขียนเทียนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ การพัฒนาของลวดลาย การคงอยู่ของขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียน และการเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ

ระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงเป็นแบบดั้งเดิม โดยใช้ผ้าใยกล้วยงที่ทอด้วยมือ จี๊ฟั้งธรรมชาติ และอุปกรณ์พื้นบ้านแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม หลังระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังปี 2540) เป็นต้นมาสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และการคมนาคมอื่น ๆ ที่สะดวกขึ้น ทำให้การเข้าถึงวัสดุและเครื่องมือจากภายนอกเป็นไปได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นกับตลาดภายนอก การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบชุมชน ล้วนได้ส่งผลให้วัสดุและ

เครื่องมือของการผลิตผ้าเขียนเทียนเกิดการเปลี่ยนแปลง และจึงได้เพิ่มประสิทธิภาพและความหลากหลายในกระบวนการผลิต

วัสดุและเครื่องมือแบบดั้งเดิม

ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงใช้วิธีดั้งเดิมในการผลิตผ้าเขียนเทียน โดยวัสดุส่วนใหญ่มาจากธรรมชาติ และกระบวนการผลิตทั้งหมดต้องทำด้วยมือ ผ้าเขียนเทียนเป็นส่วนสำคัญของเครื่องแต่งกายม้งแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะในการตัดเย็บกระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง

ด้านวัสดุ ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงใช้ผ้าใยกล้วยทอมือเป็นผ้าพื้นฐานสำหรับทำผ้าเขียนเทียน ซึ่งเป็นชนิดผืนผ้าที่มีคุณสมบัติในด้านความคงทนแข็งแรง เป็นผ้าที่ไม่เกิดเชื้อราสามารถป้องกันไรฝุ่น ระบายกลิ่น ระบายความชื้น และกันน้ำได้ดีอีกด้วย ผ้าใยกล้วยไม่เพียงเป็นวัสดุหลักของเครื่องแต่งกายม้ง แต่ยังมีเส้นใยที่สามารถดูดซับสีได้ดี ทำให้สีย้อมติดทนนาน ไม่ซีดจางง่าย นอกจากนี้ ผ้าใยกล้วยยังมีความทนทานสูง สามารถทนต่อกระบวนการย้อมสีหลายรอบ และการซักล้าง ทำให้เหมาะสำหรับใช้ในงานเขียนเทียน

การใช้ขี้ผึ้ง ในการเขียนเทียนแบบดั้งเดิม ผู้หญิงชาวม้งใช้ขี้ผึ้งธรรมชาติเป็นสารกันสี ขี้ผึ้งมีคุณสมบัติกันน้ำได้ดี ทำให้สามารถป้องกันสีย้อมซึมผ่านบริเวณที่เขียนด้วยขี้ผึ้ง ส่งผลให้เกิดลวดลายที่ชัดเจน ครอบครีวบางครอบครีวอาจทำขี้ผึ้งเองจากรังผึ้ง ในขณะที่บางครอบครีวเลือกซื้อขี้ผึ้งสำเร็จรูปเพื่อเพิ่มความสะดวก นอกจากนี้ ในขั้นตอนการย้อมสี ขี้ผึ้งได้ถูกนำมาใช้ร่วมด้วยเนื่องจากมีคุณสมบัติเป็นด่าง ทำให้สีติดผ้าได้ดีขึ้น สีที่ได้จึงมีความเข้มและติดทนนาน

ด้านการย้อมสี ผ้าเขียนเทียนแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงนิยมใช้ใบฮ่อม ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักในการย้อมสี หลังจากนำไปฮ่อมมาหมักจนเกิดสีสนที่ต้องการแล้วจึงใช้ในการย้อมผ้า ใบฮ่อมให้สีน้ำเงินเข้มซึ่งเป็นสีเอกลักษณ์ของผ้าเขียนเทียนม้ง สีย้อมธรรมชาตินี้ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและยังสามารถคงทนอยู่ได้นาน ทำให้ผ้าเขียนเทียนมีเสน่ห์เฉพาะตัว

ภาพที่ 123 ใบฮ่อม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าเขียนเทียนมีอยู่หลายชนิด ก่อนเขียนเทียนผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักจะใช้ดินสอหรือถ่านไม้ร่างเส้นกรอบบนผ้าไขกัญชงก่อน เพื่อให้การวาดลวดลายด้วยจี้ผึ้งมีความแม่นยำมากขึ้น แต่ผู้ที่มีประสบการณ์และชำนาญในการเขียนเทียนอาจจะไม่ต้องผ่านขั้นตอนการร่างเส้นนี้ก่อนที่จะใช้เทียนเขียนลวดลายบนผืนผ้า ดังนั้น หากเป็นผู้ที่กำลังเรียนทำผ้าเขียนเทียน พวกเขายังคงใช้ดินสอหรือถ่านไม้เป็นเครื่องมือช่วยให้ลวดลายที่ละเอียดและมีโครงสร้างที่ตรงตามความต้องการของผู้เขียนลาย ส่วนในการเขียนเทียนจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่า หลาจ้ง ซึ่งทำขึ้นโดยผู้ชายในครอบครัวม้ง หลาจ้งมีปลายหัวเป็นโลหะทองแดงรูปสามเหลี่ยม ส่วนด้ามจับทำจากไม้ลักษณะคล้ายฟูกันเพื่อให้จับถนัดมือ หลาจ้งมีหลายขนาดเพื่อใช้ในการเขียนลวดลายที่มีความหนาบางแตกต่างกัน ส่วนภาชนะสำหรับหลอมจี้ผึ้ง คือ กะละมังโลหะ ซึ่งใช้สำหรับใส่จี้ผึ้งและเตาถ่านที่ใช้ในการให้ความร้อน จี้ผึ้งที่ถูกให้ความร้อนต้องอยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสม หากร้อนเกินไปจะเหลวเกินไปและซึมเข้าเนื้อผ้า แต่ถ้าร้อนน้อยเกินไปจี้ผึ้งจะแข็งตัวและเขียนลวดลายได้ยาก

ภาพที่ 124 หลาจ้ง(ซ้าย) และ กะละมังโลหะ(ขวา)

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

โดยสรุป ในระยะดั้งเดิม การทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงมีความเป็นงานฝีมือแบบดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นการใช้วัสดุจากธรรมชาติหรือการผลิตที่ต้องอาศัยทักษะของแต่ละบุคคลเป็นหลัก ตั้งแต่การเลือกผ้า การเตรียมจี้ผึ้ง การใช้เครื่องมือเขียนลวดลายไปจนถึงการย้อมสี กระบวนการทั้งหมดต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่นในชุมชนม้งตำบลโป่งแยง ผ้าเขียนเทียนจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายม้งเท่านั้น แต่ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอีกด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนม้งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ใช้ผ้ากัญชงเขียนเทียนมาตั้งแต่ก่อนแล้วละ ที่ใช้มาเขียนลายมังกรจะเรียกว่า หลาจัง ทำจากไม้กับทองแดง คล้ายดินสอแต่ปลายเป็น โลหะทรงแหลม ใช้จุ่มขี้ผึ้งแล้วเขียนลงบนผ้า หลาจังนี้เมื่อก่อนพ่อก็ทำเองนะ เพราะพ่อเป็นช่างตีมีด แม่ก็เลยให้พ่อช่วยทำให้ เวลาเขียนก็ต้องจับให้ถนัดมือ จะได้เขียนเส้นให้สวย เขียนลายผ้านี้ไม่ถายนะ ต้องคอยระมัดระวัง มือสั่นไม่ได้เลย ถ้าเขียนหนาเกินไปลายจะออกมาไม่สวย และที่สำคัญคือแก้ไขไม่ได้ ถ้าผิดต้องเริ่มต้นใหม่หมด แม่สอนตั้งแต่เด็ก แม่บอกว่าก่อนเขียนต้องมีลายในหัวจะได้ไม่พลาด แล้วก็ตั้งใจเขียนให้เส้นเรียบสม่ำเสมอ”

(ผู้ผลิตผ้ามังกร 2, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

“ใช้เตาถ่านมาละลายขี้ผึ้งละ เวลาใช้ก็ต้องกะอุณหภูมิให้พอดี ไม่ร้อนเกินไป เพราะถ้าขี้ผึ้งเหลวเกินไป มันจะไหลออกมาเยอะเกินไป ลายก็จะไม่คมชัดละ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามังกร 19, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงในระยะดั้งเดิมยังคงเป็นวัสดุและอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นเองภายในครัวเรือน และต้องอาศัยทักษะเฉพาะตัวในการใช้งาน โดยเฉพาะเครื่องมือสำคัญอย่างหลาจัง ซึ่งถูกผลิตขึ้นเองโดยช่างฝีมือในชุมชน วัสดุที่ใช้ทำหลาจัง ได้แก่ ไม้และทองแดง ได้ถูกเลือกอย่างพิถีพิถันเพื่อให้ได้อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการควบคุมการไหลของขี้ผึ้ง ทำให้การสร้างลวดลายมีความแม่นยำ นอกจากนี้ ผู้ใช้ต้องมีความชำนาญในการจับและเคลื่อนหลาจังอย่างมั่นคง เพื่อให้เส้นที่เขียนมีความเรียบร้อยและสม่ำเสมอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การใช้เครื่องมือเหล่านี้ไม่เพียงแต่ต้องการทักษะการผลิตเท่านั้นและยังต้องอาศัยการฝึกฝนของผู้ใช้ด้วย ในด้านของแหล่งให้ความร้อน การใช้เตาถ่านเป็นองค์ประกอบสำคัญในการละลายขี้ผึ้ง ชาวม้งในตำบลโป่งแยงต้องมีทักษะในการควบคุมอุณหภูมิของขี้ผึ้งให้เหมาะสม เนื่องจากอุณหภูมิที่สูงหรือต่ำเกินไปจะส่งผลต่อคุณภาพของลวดลาย การควบคุมอุณหภูมิของขี้ผึ้งจึงเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงและเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า วัสดุและเครื่องมือในการทำผ้าเขียนเทียนในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพของผลงาน และสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดผ่านกระบวนการฝึกฝนและการใช้งานจริง แม้ว่าการ

ผลิตเครื่องมือเหล่านี้จะต้องอาศัยช่างฝีมือภายในครัวเรือนและการเรียนรู้ที่ต้องใช้เวลา แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผ้าเขียนเทียนมั่งในยุคนั้นมีเอกลักษณ์และความประณีตที่โดดเด่น

การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ

จากระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540-2555) เป็นต้นมา หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในตำบลโป่งแยงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้วัสดุและเครื่องมือในการทำผ้าเขียนเทียน ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ ได้แก่ การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านและตัวเมืองเชียงใหม่ ทำให้การขนส่งวัสดุเป็นไป得更สะดวกขึ้น การมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้านเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่การใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการเติบโตของการท่องเที่ยวหลังระยะเปลี่ยนผ่าน และการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งเริ่มได้รับความสนใจในสังคมไทยกว้างขึ้น

หนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ วัสดุที่ใช้ในการทำผ้าเขียนเทียน เดิมทีผู้หญิงชาวมั่งในตำบลโป่งแยงใช้ผ้าใยกล้วยซึ่งเป็นผ้าที่ทอมือจากเส้นใยธรรมชาติในท้องถิ่น ผ้าใยกล้วยจะมีเนื้อผ้าที่แข็งแรงและสามารถซึมซับสีได้ดี ทำให้เหมาะกับการย้อมสีและการเขียนเทียน อย่างไรก็ตาม แต่หลังจากต้นกัญชาถูกรัฐบาลจัดเป็นพืชที่มีสารเสพติด ซึ่งต้นกัญชามีลักษณะคล้ายคลึงกับต้นกัญชา จึงทำให้จำนวนของผลผลิตผ้าใยกล้วยมีไม่มาก ซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวมั่ง ผู้หญิงชาวมั่งในตำบลโป่งแยงนอกจากเขียนเทียนด้วยผ้าใยกล้วยที่ปลูกเองแล้วจึงยังนิยมซื้อผ้าใยกล้วยนำเข้าหรือผ้าอุตสาหกรรม เช่น ผ้าฝ้ายสีขาว ได้ถูกนำมาใช้มากขึ้น เนื่องจากมีราคาถูกกว่า หาซื้อง่าย และสามารถใช้ทดแทนผ้าใยกล้วยได้ แม้ว่าเส้นใยของผ้าฝ้ายจะมีคุณสมบัติแตกต่างจากผ้าใยกล้วย แต่ผู้ผลิตก็สามารถปรับกระบวนการผลิตให้เหมาะสมกับผ้าชนิดนี้ได้ แต่หลังจากรัฐบาลได้อนุมัติชุมชนมั่งในตำบลโป่งแยงปลูกกัญชา ถึงแม้ยังคงมีการควบคุมจำนวนที่ปลูก แต่ส่งผลให้จำนวนชาวมั่งในตำบลโป่งแยงกลับมาปลูกต้นกัญชาและผลิตผ้าเขียนเทียนด้วยผ้าใยกล้วย

ภาพที่ 125 ผ้าใยถักขนนำเข้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ในส่วนของจีฟี่ที่ใช้ในการเขียนลวดลาย เดิมทีชาวเมืองในตำบลใช้จีฟี่ธรรมชาติที่ได้จากรังผึ้งในท้องถิ่น แต่ในสมัยปัจจุบันจีฟี่สำเร็จรูปที่ผ่านกระบวนการผลิตอุตสาหกรรมถูกนำมาใช้มากขึ้น เนื่องจากมีคุณภาพสม่ำเสมอและสะดวกต่อการใช้งาน

ภาพที่ 126 จีฟี่

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ภาชนะสำหรับละลายจีฟี่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ในอดีต โดยใช้กะละมังที่ตั้งบนเตาถ่าน ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้ทำผ้าเขียนเทียนในการควบคุมอุณหภูมิของจีฟี่ให้เหมาะสม แต่สมัยปัจจุบันมีการใช้หม้อละลายจีฟี่ไฟฟ้าที่สามารถควบคุมอุณหภูมิได้อย่างง่ายขึ้น และได้ลดข้อผิดพลาดในการทำงานและทำให้กระบวนการผลิตมีความต่อเนื่องมากขึ้น นอกจากนี้ ไฟฟ้าที่เข้าถึงหมู่บ้านก็เป็นส่วนช่วยให้การทำผ้าเขียนเทียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สะดวกมากขึ้น การใช้เตาไฟฟ้าแทนเตาถ่านทำให้ผู้ผลิตสามารถควบคุมความร้อนของจีฟี่ได้อย่างแม่นยำ ไม่ต้องเสียเวลานานั่งจุดไฟและเฝ้าดูอุณหภูมิของเตาถ่าน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนจากกลุ่มดาวม่วงในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนใช้เตาถ่านกันหมดนะ เวลาละลายจีฟี่ต้องคอยนั่งเฝ้าตลอด กลัวมันร้อนเกินไป จีฟี่จะไหลเร็วไป ลายก็จะเสีย แต่เดี๋ยวนี้กลุ่มเราใช้แบบไฟฟ้าอย่างนี้กันหมดแล้ว มันสะดวกกว่าเยอะ คุมไฟง่าย จีฟี่ก็ละลายได้พอดี ทำงานเร็วขึ้นค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 8, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

แม้ว่าปัจจุบันผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนส่วนใหญ่จะใช้เครื่องให้ความร้อนแบบไฟฟ้าในการละลายจีฟี่ แต่ก็ยังมีผู้หญิงชาววังบางคนในตำบลโป่งแยงที่ยังคงใช้วิธีการละลายด้วยเตาถ่านแบบดั้งเดิมอยู่ ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ค้าขายผ้าเขียนเทียนในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วรมิ ได้กล่าวว่า

“เดี๋ยวนี้คนที่ใช้เครื่องไฟฟ้ามาทำก็มีอยู่ค่ะ แต่พี่ก็ยังชอบใช้เตาแบบนี้ เพราะแม่สอนทำผ้ามาตั้งแต่เด็ก ตอนนั้นก็ทำผ้ามาขายเอง ก็ยังทำแบบเดิมเหมือนที่แม่ทำค่ะ ก็รู้สึกว่าการใช้แบบอันเก่ามันดีกว่า แล้วก็ทุกวันต้องทำงานเยอะ ถ้าใช้เตาไฟฟ้าเล็ก ๆ แบบนั้นไม่พอค่ะ ของพี่อันนี้ลิกนะ ใส่จีฟี่ได้เยอะ เวลาทำงานก็ไม่ต้องเติมบ่อย ๆ เทียนที่ใช้เขียนต้องกะความร้อนให้ดี บางทีถ้าไฟอ่อนไปหรือแรงไปลายก็จะออกมาไม่สวย บางทีก็อาจจะเขียนไม่ติดนะ”

(ผู้ค้าขายผ้าฝ้าย 4, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 127 เตาละลายจีฟี่แบบไฟฟ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วรมิ จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสังเกตได้ว่า การพัฒนาของอุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการทำผ้าเขียนเทียนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัจจุบันผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนวังใน

ตำบลโป่งแยงส่วนใหญ่หันมาใช้เครื่องให้ความร้อนแบบไฟฟ้าในการละลายจี๊ฟ เนื่องจากสามารถควบคุมอุณหภูมิได้ง่าย ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดเวลาในการผลิตและช่วยให้ลวดลายที่เขียนออกมามีความสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีผู้ผลิตบางส่วนที่ใช้เตาถ่านแบบดั้งเดิม เนื่องจากได้คุ้นชินกับวิธีการนี้ และเห็นว่าการใช้ภาชนะขนาดใหญ่สามารถรองรับปริมาณจี๊ฟได้มาก ทำให้เหมาะสำหรับการผลิตในปริมาณมาก นอกจากนี้ การใช้เตาถ่านยังช่วยให้สามารถควบคุมระดับความร้อนด้วยประสบการณ์ของผู้ทำเอง การเปลี่ยนแปลงของอุปกรณ์นี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวม้งในตำบลโป่งแยงต่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในขณะเดียวกันยังคงมีผู้ที่เลือกใช้วิธีการแบบดั้งเดิมตามความถนัดของตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างภูมิปัญญาเก่ากับนวัตกรรมสมัยใหม่ในกระบวนการทำผ้าเขียนเทียนม้ง

นอกจากวัสดุแล้ว เครื่องมือที่ใช้เขียนลวดลายได้มีการพัฒนาเช่นกัน แบบดั้งเดิมผู้หญิงชาวม้งใช้ “หลาจัง” ซึ่งเป็นเครื่องมือเขียนเทียนแบบเดิมที่ทำจากไม้และทองแดง หลาจังต้องใช้ทักษะสูงในการควบคุมการไหลของจี๊ฟลงบนผ้า และใช้เวลานานในการเขียนลวดลายให้เสร็จสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบันมีการพัฒนาหลาจังให้สามารถใช้งานได้สะดวกขึ้น โดยมีการใช้ “หลาจังหัวคู่หรือหัวสาม” ซึ่งเป็นหลาจังที่มีหัวเขียน 2-3 หัวในแท่งเดียวกัน ทำให้สามารถวาดเส้นคู่หรือเส้นสามเส้นได้พร้อมกัน ช่วยลดเวลาในการเขียนลาย และทำให้เส้นที่ได้มีความขนานและสม่ำเสมอมากขึ้น เมื่อเทียบกับหลาจังหัวเดี่ยวแบบดั้งเดิมที่ต้องวาดทีละเส้น ซึ่งอาจต้องใช้เวลาและความชำนาญสูงเพื่อให้เส้นขนานกัน นอกจากนี้ ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนบางรายในตำบลโป่งแยงโดยเฉพาะผู้ที่ทำเพื่อการค้า ได้หันมาใช้แม่พิมพ์ลายสำเร็จรูปแทนการเขียนด้วยหลาจัง โดยใช้วิธีการปั๊มลวดลายลงบนผ้าด้วยจี๊ฟ การใช้วิธีปั๊มลวดลายนอกจากสามารถปั๊มลวดลายดั้งเดิมซึ่งเป็นลายที่เกิดจากการวาดเส้นตรงแล้วยังสามารถปั๊มลวดลายประยุกต์ ซึ่งมีลายแบบโค้ง เพราะการปั๊มแม่พิมพ์สามารถได้รูปแบบของลายที่สวยงามและประณีตมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดเวลาการผลิตลงอย่างมาก ลวดลายที่ใช้แม่พิมพ์เหล่านี้มักเป็นการผสมผสานระหว่างลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษและลวดลายกราฟิกสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยมในตลาด ข้อดีของการใช้แม่พิมพ์คือ สะดวก รวดเร็ว และได้ลวดลายที่มีรูปแบบสม่ำเสมอ ซึ่งช่วยให้สามารถผลิตผ้าเขียนเทียนได้ในปริมาณมากขึ้น ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและนักท่องเที่ยวที่สนใจงานหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ภาพที่ 128 เครื่องปั่นลายผ้าไหม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม การใช้แม่พิมพ์ลายสำเร็จรูปอาจมีข้อเสียเช่นกัน เนื่องจากลวดลายที่เกิดจากแม่พิมพ์มักมีรูปแบบที่ซ้ำกัน ทำให้เอกลักษณ์เฉพาะตัวของผ้าเขียนเทียนแต่ละผืนลดลง แตกต่างจากการเขียนลายด้วยหลาซึ่งที่สามารถสร้างความหลากหลายของเส้นและรายละเอียดที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้ผลิต นอกจากนี้ การใช้แม่พิมพ์อาจทำให้ทักษะการเขียนลวดลายด้วยมือแบบดั้งเดิมลดลง เนื่องจากช่างฝีมือรุ่นใหม่อาจไม่จำเป็นต้องฝึกฝนการเขียนด้วยหลาอย่างละเอียดเหมือนในอดีต ซึ่งอาจส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเขียนเทียนแบบดั้งเดิมในระยะยาว ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ที่ค้าขายผ้าเขียนเทียนในบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม ได้กล่าวว่า

“พี่ใช้ตัวปั่นมาทำเยอะอยู่ค่ะ ก็ซื้อมาจากร้านในเมืองคะมันทำให้ลายออกมาเท่ากันหมด แล้วก็ไม่ต้องเสียเวลานั่งเขียนนาน ๆ แต่พี่ก็ยังเขียนมืออยู่นะ ก็จะใช้วิธีทั้งสองผสมกันไปค่ะ ถ้าอยากให้งานเสร็จเร็วก็ใช้ตัวปั่น แต่ถ้าอยากได้ลายใหม่ก็เขียนเองค่ะ”

(ผู้ค้าขายผ้าไหม 4, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การใช้แม่พิมพ์สำเร็จรูปในการทำผ้าเขียนเทียนยังมีข้อดีในด้านความเร็วและความสม่ำเสมอของลวดลาย ทำให้สามารถผลิตในปริมาณมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด อย่างไรก็ตาม ผู้ผลิตยังคงเลือกใช้การเขียนด้วยหลาจึงควบคู่ไปด้วย เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของลวดลายและสามารถสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ ได้เอง การผสมผสานระหว่างเทคนิคดั้งเดิมกับเทคโนโลยีใหม่จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผ้าเขียนเทียนยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยและตลาด

ปัจจุบันได้ อย่างไรก็ตามยังคงมีผู้หญิงชาวม้งกลุ่มที่ไม่ใช้อุปกรณ์แม่พิมพ์ ดังคำให้สัมภาษณ์จาก
ประธานกลุ่มความมั่งคั่งในบ้านแม่สาบ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เวลาเขียนทุกวลิตายจะอยู่ในสมองเรา เพราะฉะนั้น เราต้องตั้ง
สมาธิแล้วต้องเก็บวลิตายของเราไว้ให้ดี สมัยก่อนจะทำกระโปรงใช้
อย่างเดียว สมัยนี้ทำเสื้อ ทำอะไรก็ได้ คนรุ่นใหม่เขาจะใช้ตัวปั๊มเอา ก็ยัง
เป็นวลิตายของม้ง แต่อยู่ที่คนบางคนถ้าเขาทำได้จริง ๆ เขาจะไม่เอาตัว
ปั๊ม เพราะการเขียนเขียนจะไม่ใช่ว่าเอาตัวปั๊มมาปั๊ม เราต้องเขียนเองทีละ
เส้น”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในตำบลโป่งแยงยังคงมีผู้หญิงชาวม้งที่นิยมใช้
อุปกรณ์เก่าเขียนเขียนบนผ้า เพราะการเขียนเขียนจากทีละเส้นจนถึงวลิตายที่สวยงามซึ่งได้เต็มไปด้วย
ด้วยความรักและความเคารพต่อบรรพบุรุษและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง แต่สำหรับ
ผู้หญิงชาวม้งบางคน เพื่อได้ผลผลิตที่สวยงามและมีความสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเพื่อประหยัดเวลาใน
การทำงานผ้าจึงได้เลือกใช้อุปกรณ์แม่พิมพ์แทนการใช้เครื่องเขียนหลาจัง

สำหรับกระบวนการย้อมผ้าเขียนเขียนแบบดั้งเดิมใช้ใบฮ่อม (คราม) เป็นสีย้อมธรรมชาติ
และผสมกับขี้เถ้า เพื่อช่วยให้สีย้อมติดผ้าได้ดีขึ้นและมีความคงทนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม
กระบวนการหมักใบฮ่อมนั้นมีความซับซ้อน และได้รับผลกระทบจากสภาพอากาศและฤดูกาล ทำ
ให้ในสมัยปัจจุบันผู้หญิงชาวม้งที่ผลิตผ้าเขียนเขียนในหมู่บ้านตำบลโป่งแยงนอกจากใช้ใบฮ่อม
แบบธรรมชาติแล้วยังนิยมใช้สีย้อมธรรมชาติสำเร็จรูป และบางรายยังหันมาใช้สีย้อมสังเคราะห์อีก
ด้วย เพื่อเพิ่มความสะดวกและทำให้สีมีความคงที่มากขึ้น รวมถึงสามารถเพิ่มความหลากหลายของ
สีได้ นอกจากนี้ เพื่อช่วยให้สีติดผ้าได้ดีขึ้น ผู้ผลิตบางรายเริ่มใช้น้ำยาเคลือบโซเดียมซิลิเกต ซึ่งเป็น
สารที่ช่วยให้สีสามารถยึดติดกับเนื้อผ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้วลิตายของผ้าเขียนเขียนมีสี
สดใสและติดทนนานยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มความมั่งคั่งในบ้านแม่สาบ
ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ปายังใช้ใบฮ่อมย้อมผ้าอยู่ค่ะ เพราะเป็นของเก่าของม้งเราเอง วิธี
เตรียมก็เอาใบฮ่อมสดมาตำให้ละเอียด แฉ่น้ำแล้วเอามาหมักไว้จนกว่าสี
มันเข้มได้ที่ แล้วค่อยเอาผ้ามาย้อม ต้องย้อมหลายรอบนะสีจะได้ชัด
แล้วแต่ละรอบสีก็ไม่เหมือนกัน บางทีเข้ม บางทีอ่อนไป อยู่ที่ใบฮ่อมที่
ได้ด้วย แต่บางทีถ้าเก็บใบฮ่อมไม่ได้หรือช่วงไหนใบฮ่อมไม่ดี สีมันไม่

ติดผ้า เราก็ต้องซื้อสีธรรมชาติมาใช้แทนค่ะ เห็นบางที่เขาใช้สีสังเคราะห์
กันอยู่เยอะนะ แต่ของกลุ่มเราไม่ได้ใช้ค่ะ ใช้สีธรรมชาติอย่างเดียว”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ในสมัยปัจจุบันจะมีสีย้อมสำเร็จรูปให้เลือกใช้ แต่ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนในตำบลโป่งแยงยังคงให้ความสำคัญกับการใช้ใบส้ม ซึ่งเป็นวัตถุดิบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กระบวนการย้อมสีแบบดั้งเดิมต้องใช้เวลาและความชำนาญเนื่องจากสีที่ได้ในแต่ละรอบอาจแตกต่างกันไปตามคุณภาพของใบส้ม อย่างไรก็ตาม ในบางช่วงเวลาที่ไม่สามารถหาใบส้มได้หรือคุณภาพของสีไม่ดี ผู้ผลิตจะเลือกใช้สีธรรมชาติสำเร็จรูปแทนเพื่อให้การทำงานง่ายขึ้น แม้ว่าจะมีการใช้สีสังเคราะห์ ในบางพื้นที่เพื่อเพิ่มความสะดวกและความคงทนของสี แต่ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดมั่นในการใช้สีธรรมชาติ เพื่อรักษาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของผ้าเขียนเทียนม้งแบบดั้งเดิม

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการทำผ้าเขียนเทียนม้งในตำบลโป่งแยงเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชนม้งต่อบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าผู้ผลิตจะยังคงรักษารากฐานของเทคนิคดั้งเดิม เช่น การใช้ใบส้มย้อมผ้าและการเขียนลายด้วยเหล้าจาง แต่การนำวัสดุและเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาใช้งาน เช่น เครื่องให้ความร้อนไฟฟ้า แม่พิมพ์สำเร็จรูป และสีธรรมชาติสำเร็จรูปแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเลือกและปรับใช้ทรัพยากรที่ตอบสนองต่อความต้องการของยุคสมัย ขณะเดียวกัน การคัดกรองและเลือกใช้เฉพาะเทคโนโลยีที่ยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น การหลีกเลี่ยงการใช้สีสังเคราะห์ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้ผลิตเองในการกำหนดทิศทางของพัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่การละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่เป็นการปรับตัวเพื่อให้ผ้าเขียนเทียนม้งยังมีชีวิตอยู่และสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบัน

2. การพัฒนาของลวดลาย

ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่มีการพัฒนาไปตามยุคสมัย ระยะเวลา (ช่วงปี 2530-2540) ยังคงใช้ลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หลังระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังช่วงปี 2540) เป็นช่วงที่ลวดลายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยนอกจากยังนิยมใช้ลวดลายดั้งเดิมแล้ว ยังได้เริ่มมีการนำลวดลายที่เคยใช้ในงานปักผ้ามาประยุกต์เข้ากับงานเขียนเทียน ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่เคยถูกนำมาใช้ในการทำผ้าเขียนเทียนมาก่อน นอกจากนี้ ยังมีการเพิ่มลวดลายใหม่ในระยะต่อยุคธรรมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) เช่น ดอกไม้ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดวางลวดลาย โดยให้ลวดลายแต่ละแบบแสดงออกมาอย่างชัดเจน

แทนที่จะเป็นการจัดเรียงต่อเนื่องแบบดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของผ้าเขียนเทียนที่ยังคงรากฐานของวัฒนธรรมเดิมไว้ ในขณะที่ปรับตัวให้เข้ากับความคิดสร้างสรรค์และรสนิยมของยุคปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดของการพัฒนาของลวดลายผ้าเขียนเทียนม้งดังต่อไปนี้

1) ลวดลายแบบดั้งเดิม

ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ลวดลายผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดตามรูปแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเน้นการใช้ลวดลายเรขาคณิตและลายสัญลักษณ์ที่มีความหมายทางวัฒนธรรม ลวดลายถูกจัดวางให้เชื่อมต่อกันเป็นแถบหรือเป็นรูปแบบที่มีความต่อเนื่องกันทั่วทั้งผืนผ้า สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในยุคนั้น โดยมีลวดลายดั้งเดิมดังนี้

ลายเงินแท่งรูปอินเดีย เป็นลวดลายดั้งเดิมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลักษณะของลวดลายเป็นรูปร่างตัดทอนมาจากเรขาคณิตผสมผสานเส้นตรงและจุด โดยมีการจัดวางเส้นเฉียงทั้งด้านซ้ายด้านขวา ภาพรวมคล้ายกับสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดมุมทั้ง 4 ด้านประกอบด้วยจุดเพื่อเชื่อมพื้นที่ว่างระหว่างเส้น

ภาพที่ 129 ลายเงินแท่งรูปอินเดีย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายตาเพชร (ลายเหง้าฟ้ง) เป็นลวดลายดั้งเดิมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเกิดจากการสร้างลายเงินแท่งรูปอินเดีย ลักษณะของลวดลายเป็นรูปร่างที่ตัดทอนมาจากเรขาคณิตผสมผสานเส้นตรงและจุด โดยมีการจัดวางเส้นเฉียงตัดกันไปมาภาพรวมคล้ายกับสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดมีเส้นและจุดประกอบอยู่ทั้ง 4 มุม พื้นที่ภายในยังประกอบไปด้วยเส้นตรงที่ตัดกันเหมือนกากบาท

ภาพที่ 130 ลายตาเพชร

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายภูเขาและสายน้ำ (ลายซ่อ) เป็นลวดลายที่มักใช้รูปทรงสามเหลี่ยมเป็นหลัก โดยทำหน้าที่เป็นลวดลายเชื่อมต่อระหว่างลวดลายหลัก ลักษณะของลวดลายจะเป็นโครงสร้างที่มีการสลับกลับหัวกลับหางของสามเหลี่ยมต่อเนื่องกันเป็นแนวกคลื่นหรือแนวซิกแซก ทำให้เกิดมิติของรูปแบบที่แสดงถึงภูมิทัศน์ของภูเขาและสายน้ำในธรรมชาติ

ภาพที่ 131 ลายภูเขาและสายน้ำ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายตีนไก่ใหญ่ (ลายก้าดู) มีลักษณะเป็นเส้นตัดกันเป็นรูปกากบาทและกระจายตัวไปสี่ทิศ มีการตีความเกี่ยวกับลวดลายนี้ในหลายแง่มุม ได้แก่ 1) เป็นสัญลักษณ์ของช่องแบ่งในพื้นที่เกษตรกรรม 2) เป็นตัวแทนของโครงสร้างหลังคาบ้าน 3) เป็นลวดลายที่สื่อถึงเหรียญกษาปณ์โบราณ อย่างไรก็ตาม รากฐานของลวดลายนี้มีความเกี่ยวข้องกับดาราศาสตร์โบราณและระบบการชี้ทิศทางในอดีต

ภาพที่ 132 ลายตีนไก่ใหญ่

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายภูเขา (ลายดูเลา) เป็นลวดลายดั้งเดิมของม้งที่ใช้ในการแบ่งพื้นที่บนผืนผ้า ลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอนหลายเส้นที่มีช่องว่างกัน โดยในช่องว่างจะมีการเรียงตัวของสามเหลี่ยมต่อกัน

เป็นแนว โครงสร้างของลายนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนของชาวม้ง สื่อถึงเสถียรภาพ ความมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังมักใช้เป็นกรอบหรือลวดลายแบ่งเขตบนผืนผ้า เพื่อสร้างสมดุลและความต่อเนื่องของลวดลายอื่น ๆ

ภาพที่ 133 ลายภูเขา

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายตีนแมว เป็นลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลักษณะของลวดลายเป็นรูปร่างทรงสี่เหลี่ยม ข้างในของสี่เหลี่ยมมีเส้นตรงทั้งสี่ด้าน

ภาพที่ 134 ลายตีนแมว

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายดอกแตงกวา เป็นลวดลายดั้งเดิมของผ้าเขียนเทียนม้งที่มีลักษณะคล้ายกับลายตีนแมว โดยเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีเส้นขีดสั้น ๆ อยู่ด้านนอกทั้งสี่ด้าน เพิ่มมิติให้กับลวดลาย และสร้างความโดดเด่นมากขึ้น จุดเด่นของลวดลายนี้คือ จุดกลมที่อยู่ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของลายดอกแตงกวา ทำให้แตกต่างจากลายตีนแมว

ภาพที่ 135 ลายดอกแตงกวา

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

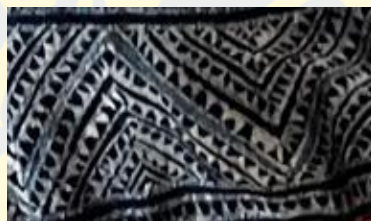
ลายเม็ดข้าวเปลือก (ลายเย่) ลักษณะของลวดลายเป็นวงรียาวมีปลายแหลมสองข้าง มองดูคล้ายลักษณะของเมล็ดข้าว ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตบรรพบุรุษชาวม้งมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวและถือว่าข้าวเป็นอาหารที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ จึงได้จินตนาการลวดลายนี้ขึ้นตาม

ภาพที่ 136 ลายเม็ดข้าวเปลือก

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายสามเหลี่ยม (ลายชื่อเจ้า) เป็นลวดลายดั้งเดิมที่ออกแบบเพื่อความสวยงาม ลักษณะของลวดลายเป็นรูปร่างที่ตัดทอนมาจากเรขาคณิตผสมผสานเส้นตรงแนวเฉียงและรูปร่างสามเหลี่ยมส่วนใหญ่จะพบลวดลายบริเวณขอบผ้าหรือออกแบบไว้กับลวดลายต่าง ๆ

ภาพที่ 137 ลายสามเหลี่ยม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายใยแมงมุม (ลายกั๊กหยา) เป็นการสร้างสรรค์ลวดลายโดยเลียนแบบใยแมงมุม มีลักษณะคล้ายกับลายสามเหลี่ยม

ภาพที่ 138 ลายใยแมงมุม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายเส้นจุด เป็นลวดลายพื้นฐานของผ้าเขียนเทียนม้ง มีลักษณะเป็นเส้นตรงที่ประกอบด้วยจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันเป็นแนว การออกแบบลายนี้เกิดจากการใช้เทียนเขียนเป็นจุดเล็ก ๆ ติดต่อกันเป็นเส้น ช่วยเพิ่มมิติและความละเอียดให้กับลวดลายโดยรวม นอกจากจะใช้เป็นลาย

เดี่ยวแล้ว ยังมักถูกนำไปใช้ร่วมกับลวดลายอื่น ๆ เพื่อเน้นขอบเขตหรือแบ่งพื้นที่บนผืนผ้า ลวดลายนี้สะท้อนถึงความคิดและความสมดุลของศิลปะการเขียนเทียนของชาวม้ง

ภาพที่ 139 ลายเส้นจุด

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากการสังเกตลวดลายดั้งเดิมที่ชาวม้งตำบลโป่งแยงนิยมนำมาเขียนเทียนบนผืนผ้าได้เห็นว่า ผู้หญิงชาวม้งนิยมใช้รูปเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม และรูปห้าเหลี่ยม เป็นต้น ซึ่งจากมุมมองการผลิต การใช้รูปเรขาคณิตมีความเป็นมาตรฐานสูงกว่ารูปทรงอื่น ๆ ซึ่งได้เพิ่มความสะดวกในการผลิต จากมุมมองการออกแบบ รูปเรขาคณิตเป็นรูปที่มนุษย์จินตนาการออกมาที่นอกเหนือจากสังคมธรรมชาติ ซึ่งเป็นรูปที่สามารถจดจำและเข้าใจได้ง่าย ชาวม้งได้จินตนาการสิ่งของธรรมชาติเป็นรูปทรงเรขาคณิต การเรียงรูปเรขาคณิตที่เรียบง่ายรูปแบบเดียวหลายแบบซ้ำแล้วประกอบเป็นรูปแบบคอมโพสิตหลายประเภท

ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งเป็นศิลปะหัตถกรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลวดลายแต่ละแบบไม่ได้เป็นเพียงการตกแต่งเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความเชื่อ วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยสามารถจำแนกประเภทของลวดลายผ้าเขียนเทียนม้งแบบดั้งเดิมตามความหมายของลวดลายดังต่อไปนี้

1. ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชาวม้งมีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ลวดลายหลายประเภทจึงได้รับแรงบันดาลใจจากภูมิประเทศและพืชพรรณ เช่น ลายภูเขาและสายน้ำ (ลายช่อ) ซึ่งแสดงถึงภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนและสายน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ลายเม็ดข้าวเปลือก (ลายเย่) และลายดอกแดงกวา เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นหัวใจหลักของวิถีชีวิตชาวม้ง

2. ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและโครงสร้างทางสังคม

ลวดลายบางประเภทสะท้อนถึงความเชื่อทางจิตวิญญาณและโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลายดินไก่อใหญ่ (ลายก้าลู่) เป็นรูปกากบาทกระจายสี่ทิศ มีความเชื่อมโยงกับช่องแบ่งพื้นที่เกษตรกรรม โครงสร้างของบ้าน และระบบดาราศาสตร์โบราณ ลายเงินแท่งรูปอินเดียและ

ลายตาเพชร (ลายเหง้าฟุ้ง) มีลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดที่มีจุดและเส้นประกอบ สื่อถึงความ มั่งคั่งและความ โชคดี

3. ลวดลายที่ใช้เพื่อสร้างสมดุลและการตกแต่งผืนผ้า

ลวดลายบางประเภทมีบทบาทสำคัญในการจัดองค์ประกอบของผืนผ้า โดยช่วยเชื่อมโยง ลวดลายหลักและสร้างสมดุลในการออกแบบ ลายสามเหลี่ยม (ลายซื่อเจ้า) และลายเส้นจุด เป็น ลวดลายพื้นฐานที่ใช้เพื่อแบ่งพื้นที่และสร้างกรอบให้กับลวดลายหลัก ลายไข่มงม (ลายกิ้งหยา) มี ลักษณะคล้ายโครงสร้างของไข่มงม แสดงถึงความละเอียดอ่อนของงานฝีมือและการจัดเรียง ลวดลายในรูปแบบเรขาคณิต

ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งไม่ได้เป็นเพียงการตกแต่งทางศิลปะเท่านั้น แต่ยังเป็น เครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รูปแบบของ ลวดลายสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความเชื่อทางจิตวิญญาณ และ โครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การออกแบบลวดลายมีความประณีตและเป็นเอกลักษณ์ โดยใช้รูปทรงเรขาคณิต เส้น และจุดเชื่อมต่อกันเป็นองค์ประกอบสำคัญ แม้ว่าผ้าเขียนเทียนม้งจะ เป็นศิลปะที่ต้องใช้ความละเอียดและฝีมือสูง แต่ลวดลายต่าง ๆ ก็ถูกออกแบบให้มีโครงสร้างที่ ชัดเจนและสามารถนำมาผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน ทำให้ผืนผ้ามีความสมดุลและเป็นไปตาม หลักความงามของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนม้งในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ใช้คะ ลายเขียนส่วนใหญ่จะเป็นเส้น ๆ แล้วเอาที่ละเส้นมา รวมกันเป็นลายที่เราต้องการ เพราะสมัยนี้เรายังใช้เครื่องเขียนแบบเก่า มาเขียนลายเหมือนเดิมคะ แต่ส่วนที่ใช้เขียนมันจะเป็นทรงเหลี่ยม ถ้าให้ เขียนลายแบบเส้นตรงมันก็จะสะดวกกว่าเขียนลายโค้ง เพราะถ้าเป็น เส้นตรงลายที่ออกมาจะมีความหนาเท่ากัน คนที่ไม่ถนัดเขียนเทียนก็จะ รู้สึกง่ายกว่าคะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นได้เห็นว่า ลวดลายดั้งเดิมที่ใช้เขียนเทียนม้งจะเป็นรูปทรงที่ เขียนโดยเส้นตรง เนื่องจากอุปกรณ์การเขียนเทียนหรือที่เรียกว่า “หลาจ้ง” ในภาษาม้งได้ถูก ออกแบบเป็นลักษณะคล้ายเครื่องเขียน โดยส่วนที่ใช้เขียนจะเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมที่ทำจาก ทองแดง ซึ่งมีความสะดวกในการเขียนเป็นลายเส้นตรง จึงเป็นเหตุผลที่ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่ง แยงนิยมใช้หลาจ้งเขียนลวดลายที่เป็นรูปเรขาคณิต

2) การเปลี่ยนแปลงของลวดลาย

หลังระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังช่วงปี 2540) ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงสืบทอดลวดลายของผ้าเขียนเทียนแบบดั้งเดิมที่ใช้อยู่มาแต่โบราณควบคู่ไปกับการพัฒนาให้หลากหลายมากขึ้น โดยผู้หญิงชาวม้งเริ่มนำลวดลายที่เคยใช้ในงานปักผ้ามาประยุกต์เข้ากับงานเขียนเทียน ซึ่งในอดีตลวดลายเหล่านี้มักถูกใช้เฉพาะกับการปักผ้าเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการเขียนเทียน ทำให้ผลงานมีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้ลวดลายม้งยังคงอยู่ในศิลปะการทำผ้าเขียนเทียน ขณะเดียวกันยังได้ช่วยเพิ่มมิติของการออกแบบให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยมีลวดลายที่ใช้ในงานเขียนเทียนในช่วงเวลานี้ดังต่อไปนี้

ลายกันหอย (ลายก้าก้อ) เป็นลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการเขียนเทียนม้งในช่วงเวลานี้ ลักษณะของลวดลายเป็นเกลียวหมุนวนคล้ายกันหอย แสดงถึงความต่อเนื่องและการเคลื่อนไหว เชื่อมโยงถึงแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและวงจรชีวิต ในการออกแบบลวดลาย ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักจัดวางลายกันหอยเป็นคู่โดยใช้โครงสร้างแบบสมมาตรซ้าย-ขวา หรือออกแบบให้เป็นกลุ่มสี่ลายที่จัดวางในลักษณะสมมาตร ทำให้เกิดความสมดุลและความเคลื่อนไหวของลวดลายบนผืนผ้า

ภาพที่ 140 ลายกันหอย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

ลายดาว (ลายนุญ) เป็นลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และถูกนำมาประยุกต์ใช้กับงานเขียนเทียนม้งในภายหลัง รูปแปดเหลี่ยมของลายดาวได้สะท้อนความเชื่อของชาวม้งเกี่ยวกับดวงอาทิตย์ในฐานะศูนย์กลางของจักรวาลและแหล่งพลังงานสำคัญ ลายนี้แทนรังสีของดวงอาทิตย์และเชื่อมโยงกับระบบดาราศาสตร์โบราณ โดยสะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับกาลเวลา ทิศทาง และการหมุนเวียนของชีวิตตามความเชื่อดั้งเดิม เมื่อนำลายดาวมาใช้ในผ้าเขียนเทียน ชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักจะคงโครงสร้างและรูปแบบดั้งเดิมของลวดลายไว้ แต่อาจจะมีการปรับขนาดของลวดลายให้แตกต่างกันไป เพื่อสร้างความหลากหลายและมิติของการจัดวางลวดลายบนผืนผ้า การเปลี่ยนแปลงขนาดของลวดลายทำให้สามารถออกแบบให้

เหมาะสมกับองค์ประกอบโดยรวมของผ้าเขียนเทียนได้ดียิ่งขึ้น โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์และความหมายดั้งเดิมของลวดลายดาวไว้

ภาพที่ 141 ลายดาว

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ลายหูเสือ เป็นลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากลวดลายงานปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และถูกนำมาประยุกต์ใช้กับงานเขียนเทียนในภายหลัง ลวดลายนี้มีโครงสร้างเป็นสามเหลี่ยมสองรูปที่หันฐานเข้าหากัน ลักษณะคล้ายรูปหัวใจที่ถูกแบ่งเป็นสองส่วน ซึ่งสื่อถึงความรักและการปกป้อง จุดศูนย์กลางของลวดลายที่เป็นวงกลมอาจแทนลูกน้อยที่ต้องการการดูแล หรือเป็นสัญลักษณ์ของดวงใจภรรยาก็เป็นไปได้ ในการนำลายหูเสือมาประยุกต์ใช้กับผ้าเขียนเทียนชาวม้งในตำบลโป่งแยงมักออกแบบให้เป็นลวดลายแบบสี่ตัวในหนึ่งกลุ่ม โดยจัดวางให้ปลายแหลมของรูปหัวใจหันเข้าด้านใน ส่วนด้านที่มีลักษณะคล้ายหูเสือโค้งออกไปด้านนอก หรือด้านในและด้านนอกสลับกัน ทำให้ลวดลายดูมีความสมดุลและเป็นระเบียบมากขึ้น

ภาพที่ 142 ลายหูเสือ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ลาย “卐” หรือ “卐” มีรากฐานมาจากลายปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และได้รับการนำมาประยุกต์ใช้ในงานเขียนเทียนภายหลัง โดยมีลักษณะเป็นลวดลายสามเหลี่ยมหมุนเวียนไปทางซ้ายหรือขวา คล้ายกับลายใบพัดที่หมุนเป็นเกลียว แสดงถึงการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและความสมดุลของพลังจักรวาล รูปแบบของลวดลายนี้สามารถมองเห็นร่องรอยของการหมุนจากแนวเส้น ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านพลังแห่งการหมุนเวียน สำหรับชาวม้ง ลายนี้สื่อถึงกลมกลืนระหว่างหยินและหยาง การหมุนเวียนของชีวิต และการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ นอกจากนี้

ยังเป็นสัญลักษณ์ของแสงอาทิตย์และพลังแห่งการสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับดาราศาสตร์โบราณของชาวม้ง ในสมัยปัจจุบันนี้ นอกจากการจัดวางลวดลายในรูปแบบเส้นต่อเนื่องแล้ว ยังมีการขยายขนาดของลวดลายให้ใหญ่ขึ้น และนำมาวางแยกเดี่ยวบนพื้นผ้าเพื่อเน้นความโดดเด่นของสัญลักษณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 143 ลาย “卐” หรือ “卐”

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ลายเถาว์วัลย์ (ลายม้วน) เป็นลวดลายที่ชาวม้งตำบลโป่งแยงนำมาประยุกต์ใช้ในงานเขียนเทียนสมัยใหม่ โดยมีลักษณะเป็นเกลียวหมุนคล้ายกันหอย แสดงถึงกิ่งก้านที่แตกออกมาในรูปแบบเส้นที่แผ่กระจายออกไป ลายนี้มักใช้เทคนิคการพลิกกลับซ้าย-ขวาแบบสมมาตรเพื่อสร้างลวดลายต่อเนื่อง และยังมีการออกแบบให้เป็นลวดลายแบบซ้อนกันเป็นชั้น ๆ เพื่อเพิ่มความซับซ้อนและความยืดหยุ่นของลวดลาย ทำให้ดูพลิ้วไหวและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานออกแบบได้หลากหลาย จากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนในตำบลโป่งแยง พบว่า ลวดลายนี้เป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมในงานเขียนเทียนม้งร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุที่มาของลวดลายนี้ได้ แต่ให้ข้อมูลว่าพบเห็นลวดลายนี้บ่อยในผ้าม้งยุคใหม่ ในขณะเดียวกันจากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยพบว่าลวดลายเถาว์วัลย์นี้ปรากฏอยู่ในงานเขียนเทียนม้งในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ลวดลายนี้อาจมีรากฐานมาจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในภูมิภาคต่าง ๆ และได้รับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของแต่ละพื้นที่

ภาพที่ 144 ลายเถาว์วัลย์จากต. โป่งแยง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 145 ลายเถาวัลย์จากพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีน

ที่มา : Xu Jingyu และ Zhou Meng (2023)

ในระยะต่อยุคร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) นอกจากการนำลวดลายจากงานปักมาใช้ในผ้าเขียนเทียนแล้ว ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังได้เพิ่มลวดลายใหม่ ๆ เข้าไปในการออกแบบ เช่น ลายดอกไม้ ต้นไม้ และสัตว์ต่าง ๆ อย่างช้าง ลิง และนก ลวดลายเหล่านี้แม้จะถูกนำมาใช้ในงานเขียนเทียน แต่จากการรวบรวมผ้าม้งแบบดั้งเดิมที่พบในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยง พบว่าผู้หญิงชาวม้งในพื้นที่ยังคงเลือกใช้ลวดลายดั้งเดิมมากกว่าสำหรับการทำกระโปรงม้งแบบดั้งเดิม ส่วนลวดลายที่ได้รับการดัดแปลงจากงานปักหรือออกแบบใหม่มักถูกนำไปใช้กับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่เป็นงานหัตถกรรมสมัยใหม่ เช่น เสื้อผ้าสมัยใหม่ กระเป๋า ผ้าพันคอ รองเท้า และเครื่องประดับ เป็นต้น ซึ่งมากกว่าที่จะนำมาใช้เป็นลวดลายหลักของกระโปรงม้งแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 146 ลวดลายผ้าเขียนเทียนม้งในช่วงปี พ.ศ.2550-2567

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ เนื่องจากลวดลายในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เป็นลวดลายแบบอิสระ ไม่ได้มีโครงสร้างเป็นเส้นตรงเหมือนลายดั้งเดิม การวาดลวดลายลงบนผ้าจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้

ผู้หญิงชาวม้งมักเลือกใช้วิธีการปั่นด้วยแม่พิมพ์ เพื่อช่วยให้ลวดลายออกมามีความสมมาตรและประณีตมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ต้องผลิตเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีที่ต้องการให้ลวดลายมีความโดดเด่นเป็นพิเศษหรือใช้กับเสื้อผ้าที่ไม่ต้องการรายละเอียดของลายเขียนเทียนแบบดั้งเดิม ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงจะเลือกใช้การเขียนลายด้วยมือแทน โดยการขยายขนาดของลวดลายให้ใหญ่ขึ้น เพื่อให้สามารถแสดงรายละเอียดของลวดลายได้อย่างชัดเจนขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านแม่สาใหม่และผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนกลุ่มรุ่นใหม่ในบ้านแม่สาใหม่ในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ก็ยังชอบใช้ลายเก่า ๆ มากกว่าละ ลายใหม่มันก็สวยนะ แต่มันไม่ค่อยมีเอกลักษณ์ของม้งเรา เวลาทำกระโปรงของตัวเองหรือของลูกหลาน ก็ยังใช้ลายเดิมอยู่ เพราะมันเป็นของเก่า แต่พวกสินค้าที่ทำขาย มันก็จะเอาลายเก่ามาผสมกับลายใหม่ จะได้ดูทันสมัย คนซื้อก็ชอบละ มันยังดูเป็นม้ง แต่ก็จะมีอะไรใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามา”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 9, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

“เพื่อออกแบบลายเองด้วยละ บางทีก็เปิดมือถือดูว่าคนเขาฮิตอะไรกัน แล้วลองวาดใส่ผ้าดู อย่างดอกไม้หรือลายที่ดูสวย แต่ลูกค้าบางคนเขาก็ชอบลายเก่า ๆ มากกว่า พี่ก็เลยทำสองแบบละ แบบที่เป็นลายดั้งเดิมของม้งกับแบบที่ผสมลายใหม่ไปด้วย จะได้มีให้เลือกทั้งสองแบบ”

(ผู้ค้าขายผ้าม้ง 4, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเลือกใช้ลวดลายของผ้าเขียนเทียนม้งเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงแนวคิดเรื่องการปรับตัวและการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แม้ว่าในปัจจุบันผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ในตำบลโป่งแยงจะเปิดรับการใช้ลวดลายใหม่ ๆ มากขึ้น และนำมาผสมผสานกับลวดลายดั้งเดิม แต่ก็ยังคงมีความแตกต่างในแง่ของวิธีการนำไปใช้ โดยคนรุ่นเก่ามองว่าลวดลายดั้งเดิมเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ดังนั้น เมื่อทำผ้าเขียนเทียนสำหรับเครื่องแต่งกายดั้งเดิม โดยเฉพาะกระโปรงม้งสำหรับตนเองและครอบครัว พวกเขายังคงเลือกใช้ลวดลายดั้งเดิมเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในการผลิตสินค้าหัตถกรรมเพื่อการค้า เช่น เสื้อผ้าแฟชั่น กระเป๋า หรือของที่ระลึก คนรุ่นเก่าก็พร้อมที่จะประยุกต์ใช้ลวดลายใหม่ เพื่อให้สินค้าสามารถเข้าถึงลูกค้าหลากหลายกลุ่มได้ ในขณะที่คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะทดลองและสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ มากขึ้น โดยอาศัยเทคโนโลยี เช่น การค้นหาแรงบันดาลใจจากอินเทอร์เน็ต หรือใช้การออกแบบร่วมสมัยเข้ามาประกอบกับลวดลายม้งดั้งเดิม พวกเขาเห็นว่าการเพิ่มองค์ประกอบใหม่ ๆ สามารถช่วยให้ผ้าเขียน

เขียนมีความน่าสนใจมากขึ้นและสามารถแข่งขันในตลาดได้ดีขึ้น แม้ว่าจะนำลวดลายใหม่เข้ามาใช้ แต่พวกเขายังคงรักษาความเป็นมั่งไว้ โดยการคัดสรรลวดลายที่สามารถเข้ากับลักษณะเฉพาะของ ศิลปะมั่งได้ จากแนวโน้มนี้จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าเขียนเทียนมั่งเป็นผลมาจากการเลือกของคนในชุมชนเอง ซึ่งไม่ได้ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรม แต่เป็นการพัฒนาให้ สอดคล้องกับยุคสมัย ลวดลายดั้งเดิมยังคงมีความสำคัญและได้รับการสืบทอดผ่านการทำเครื่องแต่ง กายแบบดั้งเดิม ในขณะที่ลวดลายใหม่ ๆ ถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและทำให้ ผลิตภัณฑ์สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่กว้างขึ้น ความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเป็น ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผ้าเขียนเทียนมั่งยังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ของชุมชน

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ลวดลายของผ้าเขียนเทียนมั่งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกเป็นสองช่วงหลัก ได้แก่ ช่วงลวดลายดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) และช่วงการเปลี่ยนแปลงของลวดลาย (ช่วงปี 2540-2567) ช่วงแรก ผู้หญิงชาวแมริ่มยังคง ใช้ลวดลายเรขาคณิตแบบดั้งเดิม ประกอบด้วยจุด เส้น และรูปทรงต่าง ๆ ที่สะท้อนวิถีชีวิต ความ เชื่อ และโครงสร้างทางสังคมของบรรพบุรุษ ต่อมา ในช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงชาวแมริ่ม เริ่ม นำลวดลายจากงานปักผ้ามาประยุกต์ใช้ในการเขียนเทียน ส่งผลให้ลวดลายมีความซับซ้อนและ หลากหลายมากขึ้น รวมถึงมีการผสมผสานลวดลายจากวัฒนธรรมอื่น เช่น ลายช้างไทย ลายเถาวัลย์ จากกลุ่มชาวแมริ่มในพื้นที่จีน และลวดลายสัตว์หรือพืชชนิดต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ลวดลายใหม่ เหล่านี้จะตอบสนองตลาดและเพิ่มความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า หรือของตกแต่ง แต่ผู้หญิงชาวแมริ่มในตำบลโป่งแยงยังคงให้ความสำคัญกับลวดลายดั้งเดิม โดยเฉพาะในการทำกระโปรงมั่งแบบดั้งเดิมสำหรับเทศกาลปีใหม่และพิธีกรรมสำคัญ ลวดลายของ ผ้าเขียนเทียนมั่งจึงไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางศิลปะ แต่ยังสะท้อนถึงกระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน การเลือกใช้ลวดลายเป็นผลจาก การตัดสินใจของผู้หญิงชาวแมริ่มในแต่ละรุ่นภายใต้บริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง แม้ จะมีการพัฒนาลวดลายใหม่เพื่อรองรับตลาด แต่ลวดลายดั้งเดิมยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของชุมชนในการรักษาเอกลักษณ์ควบคู่ไปกับการปรับตัว

3. การคงอยู่ของขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียน

ขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์แมริ่มในตำบลโป่งแยงยังคงได้รับการสืบทอด มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจำนวนผู้ที่สืบสานงานหัตถกรรมนี้จะลดลงเมื่อเทียบกับก่อนปี 2540 แต่กระบวนการผลิตยังคงดำเนินไปตามแบบแผนดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ตลอดช่วงเวลาดังแต่ปี 2530 จนถึง ปี 2567 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเพียงการพัฒนาในด้านวัสดุและเครื่องมือเท่านั้น ในขณะที่ลำดับขั้นตอนการทำงานยังคงเป็นไปตามวิธีการแบบดั้งเดิม เนื่องจากผู้ผลิตยังคงให้ความสำคัญกับคุณภาพของผลงาน เพื่อให้ได้ผ้าเขียนเทียนที่มีลวดลายชัดเจน สวยงาม และมีความสมบูรณ์มากที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มความมั่งคั่งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ป่าทำผ้าเขียนเทียนมาตั้งแต่เด็กค่ะ เพราะที่บ้านทำกันอยู่แล้ว ตั้งแต่จำความ ได้ก็เห็นยายกับญาติผู้ใหญ่ในบ้านทำผ้ากันทุกวัน ตอนแรกก็นั่งดูเฉย ๆ แต่พอเริ่มสนใจ ยายก็ให้ลองทำเอง ตอนหัดทำก็ยากนะค่ะ คุณจี๊ฟั้งไม่ค่อยได้ เส้นที่เขียนออกมาก็ไม่คม ต้องฝึกนานกว่าจะชำนาญ

ป่าทำผ้าตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ จากการเตรียมผ้า แล้วก็มาเขียนลาย จี๊ฟั้งที่ใช้เขียนต้องคุมความร้อนให้พอดี ถ้าร้อนเกินไป เส้นที่เขียนก็จะเบลอ ถ้าจี๊ฟั้งเย็นเกินไปมันจะแข็ง วิธีที่เราคุมไฟก็ต้องใช้เตาที่ปรับระดับความร้อนได้ หรือ ไม่ก็ต้องคอยสังเกตสีของจี๊ฟั้ง อย่างจี๊ฟั้งยังเหลวแต่ไม่ใสจนเกินไปมันก็ใช้เขียนได้ละ

ลายที่เขียนก็สำคัญนะ ผ้าแต่ละผืนก็จะมีแตกต่างกันไป ตามแต่ความชำนาญของคนทำ คนที่เพิ่งหัดทำเขาจะคุมมือไม่ได้ เส้นที่เขียนออกมามองจะหนาบ้างบางบ้าง บางทีเขียนไม่ต่อเนื่อง ถ้าลายไม่เชื่อมกันดี เวลาข้อมออกมาผ้าก็จะไม่สวย คนที่ชำนาญแล้วก็ไม่ต้องร่างลายก่อน เขียนได้เลย แต่ถ้าใช้ดินสอร่างก่อนค่อยเขียนก็ดีกว่า หลังจากเขียนเสร็จก็ต้องเอาผ้าไปแช่ก่อน แล้วถึงนำไปข้อม กลุ่มเรายังใช้สีจากธรรมชาติค่ะ ไม่ใช่สารเคมี เพราะอยากรักษาวิธีแบบดั้งเดิม ข้อมสีธรรมชาตินี้ต้องข้อมหลายรอบ สีถึงจะติด แต่ก็ต้องดูด้วยว่าไม่ให้สีเข้มเกินไป พอข้อมเสร็จ ก็ต้องนำผ้าไปต้ม ให้จี๊ฟั้งละลายออกไป แล้วก็เอาไปซักอีกที แล้วตากให้แห้ง ก็จะได้ผ้าเขียนเทียนที่พร้อมนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าแล้วค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าผืน 1, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสังเกตได้ว่า แม้ว่าสมัยปัจจุบันจะมีการพัฒนาเครื่องมือและวัสดุในการทำผ้าเขียนเทียน แต่กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมยังคงถูกยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ผู้หญิงชาวเมืองที่สืบทอดภูมิปัญญานี้ยังคงรักษาขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียน

แบบเดิม ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมอุณหภูมิของขี้ผึ้งให้เหมาะสม การฝึกฝนทักษะการเขียนลายให้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ตลอดจนการใช้สัณฐานชาติแทนสีสังเคราะห์ เพื่อรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของผ้าเขียนเทียนมั่ง นอกจากนี้ ความชำนาญของผู้ทำยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพของผ้าเขียนเทียน การเรียนรู้และฝึกฝนต้องใช้เวลานานกว่าผู้ผลิตจะสามารถควบคุมลวดลายและสร้างผลงานที่สวยงามได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการส่งต่อองค์ความรู้ที่ยังคงอยู่ภายในชุมชน แม้ว่าจะมีผู้สืบทอดน้อยลงก็ตาม กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่ไม่เพียงแต่เป็นมรดกทางหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความตั้งใจในการรักษาวัฒนธรรมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

จากการสังเกตพื้นที่และการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญการทำผ้าเขียนเทียนมั่งในตำบลโป่งแยง จนได้สรุปขั้นตอนวิธีการทำผ้าเขียนเทียนตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. การร่างลวดลาย นำผ้ามาวางบนพื้นผิวเรียบ แล้วใช้ดินสอหรือปากกาขีดเขียนลายเส้นเพื่อออกแบบลวดลาย โดยปกติจะตีช่องขนาดเท่า ๆ กันบนผ้าเพื่อเป็นแนวทางในการเขียนเทียนให้ได้ลายที่เป็นระเบียบและสวยงาม

ภาพที่ 147 การร่างลวดลาย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

2. การเตรียมขี้ผึ้งหรือเทียน ในอดีต ชาวมั่งจะเข้าไปเก็บขี้ผึ้งจากรังผึ้งในป่าเพื่อนำมาใช้ แต่สมัยปัจจุบันนิยมใช้ขี้ผึ้งสำเร็จรูปหรือเทียนไขที่หาซื้อได้ง่าย เมื่อละลายขี้ผึ้ง ต้องนำไปใส่ในภาชนะที่สามารถทนความร้อน เช่น หม้อโลหะหรือภาชนะที่ออกแบบมาเฉพาะสำหรับละลายขี้ผึ้ง จากนั้นตั้งไฟให้ขี้ผึ้งละลาย โดยต้องควบคุมอุณหภูมิอย่างเหมาะสม หากขี้ผึ้งร้อนเกินไป จะทำให้ขี้ผึ้งไหลเร็วเกินไป ส่งผลให้ลวดลายไม่คมชัดและกระจายตัวเป็นวงกว้าง หากขี้ผึ้งเย็นเกินไป จะทำให้ขี้ผึ้งแข็งตัวเร็ว เขียนลงบนผ้าได้ไม่ติด วิธีดั้งเดิมในการตรวจสอบอุณหภูมิของขี้ผึ้ง คือ หยดน้ำลงไปบนขี้ผึ้ง หากได้ยินเสียง “ฟู่” แสดงว่าอุณหภูมิร้อนเกินไป ควรลดไฟลงก่อนเริ่มเขียนลวดลาย

ภาพที่ 148 เทียนที่ใช้สำหรับเขียนผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2567 ที่ ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

3. การเขียนลวดลายด้วยขี้ผึ้ง เมื่อละลายขี้ผึ้งจนได้ที่แล้ว นำผ้ามาวางบนไม้กระดานหรือพื้นผิวเรียบ จากนั้นใช้ “หลาจัง” (ปากกาสำหรับเขียนเทียน) หรือเครื่องปั๊มลวดลายจุ่มขี้ผึ้งร้อน ก่อนเขียนลวดลายด้วยขี้ผึ้งปริมาณของขี้ผึ้งที่ใช้ถือเป็นปัจจัยสำคัญ หากมีขี้ผึ้งมากเกินไปเส้นที่เขียนจะหนาเกินไปจนล้นออกจากแนวลาย ทำให้ลายดูไม่คมชัดและเกิดการไหลเยิ้มของขี้ผึ้งเมื่อลงไปบนผ้า ดังนั้นก่อนเขียนทุกครั้ง ผู้เขียนต้องสะบัดขี้ผึ้งส่วนเกินออกจากปลายหลาจังหรือเครื่องปั๊มเพื่อควบคุมปริมาณให้พอเหมาะ แต่หากขี้ผึ้งน้อยเกินไปเส้นที่เขียนจะไม่ต่อเนื่องหรือขาดช่วง ทำให้ลวดลายไม่สมบูรณ์และอาจต้องแก้ไขหลายครั้ง ซึ่งส่งผลต่อความเรียบร้อยของงานและเสียเวลาโดยไม่จำเป็น หลังจากนั้นต้องเขียนลวดลายตามแนวที่ร่างไว้ ต้องตั้งปากกาตรงแล้วลากขี้ผึ้งมาหาตัวเอง เพื่อให้เส้นตรงและสามารถมองเห็นแนวที่ติดารางไว้ได้ชัดเจน การเขียนขี้ผึ้งต้องใช้ความชำนาญสูง ผู้หญิงชาวม้งที่มีประสบการณ์สามารถเขียนลายได้อย่างอิสระโดยไม่ต้องดูแบบ กระโปรงหนึ่งผืนอาจใช้เวลาถึง 13-14 วันกว่าจะเขียนขี้ผึ้งเสร็จ

ภาพที่ 149 การเขียนลวดลายบนผ้า
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

4. การพับผ้าให้แห้ง หลังจากเขียนเทียนเสร็จแล้ว ทิ้งไว้ให้ขี้ผึ้งแห้งสนิทก่อนเข้าสู่กระบวนการข้อมลิ

ภาพที่ 150 ผ้าที่เขียนเทียนเสร็จแล้ว
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

5. การแช่ผ้าในน้ำและจี๋เถ้า ก่อนนำไปย้อมสี ผ้าที่เขียนเทียนเสร็จแล้วต้องถูกนำไปแช่ น้ำค้างคืน ใส่จี๋เถ้าลงในน้ำแช่ผ้าเพื่อช่วยให้สีย้อมติดผ้าได้ดีขึ้น จี๋เถ้ามีคุณสมบัติเป็นด่าง ทำให้เส้นใยผ้าขยายตัวและช่วยให้สีซึมซับได้ดีขึ้น

6. การเตรียมสีย้อม การนำดินส้อมมาทำความสะอาด จากนั้นจึงนำไปใส่ในภาชนะที่มีฝาปิดพร้อมเติมน้ำสะอาดให้ท่วมตัวดินส้อม แล้วหมักทิ้งไว้เป็นระยะเวลาประมาณ 3-5 วัน ในระหว่างนี้จะต้องมีการพลิกกลับดินส้อมอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้กระบวนการหมักเกิดขึ้นอย่างทั่วถึง และได้เนื้อส้อมที่มีคุณภาพ เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการหมักแล้วจะต้องนำกากดินส้อมออกจากถัง แล้วจึงเติมปูนขาวลงในน้ำหมัก จากนั้นทำการ “โจก” หรือกวนส่วนผสมอย่างต่อเนื่องจนเกิดฟอง และต้องกวนต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าฟองเหล่านั้นจะหายไปทั้งหมด ซึ่งเป็นสัญญาณว่าเนื้อส้อมได้ผ่านกระบวนการทางเคมีอย่างสมบูรณ์และพร้อมสำหรับการนำไปใช้ในการย้อมผ้า ทั้งนี้เพื่อให้ได้เนื้อส้อมที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นสามารถเติมสุราและสมุนไพรมั่งในระหว่างการหมัก เพื่อกระตุ้นการเกิดความร้อนในกระบวนการหมัก ช่วยเพิ่มกลิ่นหอม และทำให้สีย้อมสามารถติดบนเนื้อผ้าได้อย่างแน่นและคงทนมากยิ่งขึ้น สีย้อมที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นสีน้ำเงินเข้มอมน้ำเงิน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของผ้ามั่ง

ภาพที่ 151 การเตรียมสีย้อม

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

7. การย้อมสีผ้า นำผ้าที่เขียนจี๋ผั่งแล้วไปจุ่มลงในถังสีย้อม โดยต้องระวังไม่ให้มือย้อมผ้า เพราะจี๋ผั่งอาจแตกและทำให้ลวดลายเสียหาย การย้อมจะใช้วิธีขยี้ขึ้นขยกลง หรือใช้มือลูบสีเบา ๆ ให้ซึมเข้าไปในเนื้อผ้า หากต้องการสีที่เข้มขึ้น ต้องย้อมซ้ำประมาณ 10-20 รอบ โดยแต่ละรอบต้องปล่อยให้ผ้าแห้งก่อนแล้วค่อยย้อมซ้ำ

ภาพที่ 152 การย้อมสีผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

8.การพักและล้างสีออก เมื่อย้อมสีได้ตามต้องการแล้ว นำผ้าไปพักให้แห้ง จากนั้นนำไปล้างในน้ำสะอาดเพื่อขจัดสีส่วนเกินออก ล้างหลายรอบจนแน่ใจว่าสีติดแน่นและไม่มีสีส่วนเกินหลงเหลือ

ภาพที่ 153 การล้างสีออกจากผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

9.การต้มเพื่อลอกจี๊ฟุ้งออก นำผ้าลงไปต้มในน้ำเดือด จี๊ฟุ้งที่เคลือบอยู่บนผ้าจะค่อย ๆ หลอมละลายออก ขั้นตอนนี้ต้องยกผ้าขึ้นลงในน้ำเดือด เพื่อให้จี๊ฟุ้งที่ติดอยู่ออกง่ายขึ้น หากลวดลายยังไม่เห็นเป็นสีขาว แสดงว่าจี๊ฟุ้งยังออกไม่หมด ต้องต้มซ้ำจนจี๊ฟุ้งออกหมด

ภาพที่ 154 การต้มผ้าเขียนเทียน

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

10. การเก็บและรีไซเคิลขี้ผึ้ง เมื่อขี้ผึ้งละลายออกจากผ้าแล้ว ชาวมังบางรายจะไม่ทิ้งขี้ผึ้งที่ละลายออกมา แต่จะใช้มือแปะขี้ผึ้งขึ้นจากผิวน้ำ ซึ่งเป็นเทคนิคที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เพราะถ้าใช้ช้อนตักขี้ผึ้งจะกระจายเลอะพื้นหรือภาชนะ แต่ถ้าใช้มือจะได้เฉพาะขี้ผึ้งที่บริสุทธิ์ ขี้ผึ้งที่เก็บได้นี้จะถูกนำไปผึ้งให้แห้ง แล้วนำกลับมาต้มอีกครั้งจนไม่มีน้ำและไอเหลืออยู่ จากนั้นกรองเพื่อให้ได้ขี้ผึ้งสะอาดสำหรับนำมาเขียนลายต่อไป

ภาพที่ 155 การเก็บขี้ผึ้งจากน้ำ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

11. การตากผ้าและการนำไปใช้งาน นำผ้าที่ผ่านการล้างแล้วไปตากในที่ร่ม ขั้นตอนนี้เป็นช่วงเวลาที่น่าตื่นเต้นที่สุดของช่างทำผ้า เพราะทุกคนจะได้เห็นว่าลวดลายที่ตัวเองเขียนออกมาสวยงามแค่ไหน การต้มขี้ผึ้งออกทำให้ลายปรากฏอย่างชัดเจน แต่ทุกคนจะเฝ้าดูลายของตัวเองด้วยความภูมิใจ หลังจากผ้าแห้งแล้วสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ เช่น เสื้อ กระโปรง หมวก รองเท้า หรือกระเป๋าตามต้องการ โดยลวดลายที่ได้จากการเขียนขี้ผึ้งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นมีความเป็นงานฝีมือที่ไม่ซ้ำกัน

ภาพที่ 156 การตากผ้า

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

นอกจากการย้อมผ้าแบบดั้งเดิมแล้ว ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย ผู้หญิงชาวเมืองบางรายในตำบลโป่งแยงเริ่มมีการนำเทคนิคการย้อมสีเพิ่มเติมมาใช้กับผ้าเขียนเทียน เพื่อสร้างความหลากหลายและตอบสนองความต้องการของลูกค้าในยุคปัจจุบัน หลังจากผ่านกระบวนการเขียนเทียนและย้อมผ้าด้วยสีครามตามวิธีดั้งเดิมแล้วผู้ผลิตบางรายได้นำผ้ามาย้อมสีซ้ำอีกครั้ง หรือใช้สีย้อมสีอื่น ๆ ย้อมผ้า เพื่อให้ได้สีสันทันที่แปลกใหม่และโดดเด่นมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากผ้าย้อมดั้งเดิมที่มีแต่สีขาวในส่วนที่เป็นลวดลาย

ภาพที่ 157 การย้อมสีผ้าที่หลากหลาย

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

แม้ว่าผ้าเขียนเทียนแบบดั้งเดิมที่ใช้เพียงสีครามจะยังคงได้รับความนิยมในหมู่ชาวเมืองที่ต้องการรักษาเอกลักษณ์ของตนเอง แต่สำหรับตลาดการค้าและลูกค้าภายนอก การเพิ่มสีสันทันให้กับผ้าเขียนเทียนกลายเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ช่วยให้ผ้าชนิดนี้สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้กว้างขึ้น นักท่องเที่ยวและลูกค้าชาวไทยรวมถึงชาวต่างชาติมักสนใจผ้าที่มีสีสันทันสดใสและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การย้อมสีซ้ำและการย้อมสีที่หลากหลายของผ้าจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และสร้างรายได้ให้กับชาวเมืองที่ทำอาชีพค้าขายผ้าเขียนเทียน ดังคำให้

สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่า

“พี่เป็นคนน่านคะ บ้านที่นั่นก็ทำผ้าเขียนเทียนกัน เมื่อก่อนก็ช่วยแม่ทำประจำ ทำไปขายไป พอแต่งงานแล้วย้ายมาอยู่เชียงใหม่ก็เลยยังทำผ้าเขียนต่อ เพราะเราถนัดอาชีพนี้จะได้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว เมื่อก่อนที่บ้านพี่ใช้สีครามอย่างเดียวคะ เพราะเป็นสีดั้งเดิมของเรา แต่พอย้ายมาทำที่นี้ก็เห็นว่าลูกค้ามีหลายกลุ่ม บางคนก็ชอบสีแบบเดิม บางคนก็อยากได้ผ้าสีสด ๆ บ้าง พี่เลยลองเอาผ้าที่เขียนเสร็จแล้วมาย้อมสีเพิ่ม ตอนแรกก็ลองย้อมสีจากพืชธรรมชาติดูก่อน หลัง ๆ ก็มีใช้สีสังเคราะห์ บ้าง”

(ผู้ค้าขายผ้าผืน 4, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงรักษาวิธีการดั้งเดิมไว้อย่างมั่นคง แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนบางจุดเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด แต่กระบวนการหลัก เช่น การเขียนเทียน การย้อมสี และการต้มจืดจีฟ้ง ยังคงดำเนินไปตามแบบแผนดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระยะต่อระยะค่อย ๆ จึงมิใช่การละทิ้งรากฐาน หากแต่เป็นการต่อยอดและพัฒนา โดยมีการผสมผสานเทคนิคการย้อมสีสมัยใหม่เข้ากับการย้อมครามแบบดั้งเดิม เพื่อตอบโจทยกลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันผ้าเขียนเทียนที่ใช้เพียงสีครามยังคงได้รับความนิยมในหมู่ชาวม้งที่ต้องการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเอง

จากเนื้อหาข้างต้นจึงสรุปได้ว่า แม้กระบวนการผลิตผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี แต่โครงสร้างของกระบวนการดั้งเดิมยังคงได้รับการยึดถือและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้หญิงชาวม้งรุ่นปัจจุบัน แม้จะมีการนำวัสดุหรือเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ เช่น เทียนสำเร็จรูป เต้าไฟฟ้า หรือแม่พิมพ์ลวดลายสมัยใหม่ แต่แก่นของกระบวนการ เช่น การเขียนเทียน การย้อม การใช้จีฟ้ง และการควบคุมอุณหภูมิของจีฟ้งยังคงไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของผู้หญิงชาวม้งต่อบริบทสมัยใหม่โดยไม่ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน และใช้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษเป็นแนวทางในการสร้างอัตลักษณ์ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

4. การเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าเขียนเทียนม้ง

ตลอดช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา การใช้งานผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ จากเดิมที่ใช้เพื่อผลิตเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมเป็นหลัก เช่น กระโปรงของผู้หญิงชาวม้งและเป้ผู้เฒ่า มาสู่การนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์มากขึ้น โดยเฉพาะระยะเปลี่ยนผ่าน (ปี 2540-2555) เป็นต้นมา ชาวม้งในตำบลโป่งแยงเริ่มผลิตผ้าเขียนเทียนเพื่อจำหน่ายให้กับตลาดนักท่องเที่ยว และในระยะต่อๆมา (ช่วงปี 2555-2567) การใช้งานผ้าเขียนเทียนมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งการนำไปใช้ในผลิตภัณฑ์แฟชั่นและของตกแต่ง ทำให้ผ้าเขียนเทียนไม่ได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่ยังคงกลายเป็นสินค้าหัตถกรรมที่สะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับความต้องการของตลาดปัจจุบัน

การใช้งานแบบดั้งเดิม

ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) การใช้งานผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงเป็นไปตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม โดยใช้สำหรับทำกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งกลุ่มม้งลายเป็นหลัก ผ้าเขียนเทียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของเครื่องแต่งกายม้งที่ใช้สวมใส่ในโอกาสสำคัญ เช่น งานประเพณีปีใหม่ม้ง และงานแต่งงาน ส่วนในวันธรรมดาผู้หญิงชาวม้งมักจะสวมใส่กระโปรงที่เคยใช้ในงานประเพณีปีใหม่ม้ง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ถ้าเป็นสมัยก่อนผ้าเขียนก็จะเอามาทำเป็นกระโปรงค่ะ กระโปรงม้งมีอยู่สามส่วน ชายกระโปรงก็จะใช้เป็นผ้าปักมือ ส่วนกลางที่เป็นตัวกระโปรงก็จะใช้ผ้าเขียน แล้วช่วงเอวก็จะใช้เป็นผ้ากัญชง ผ้าฝ้ายหรือผ้าทั่วไปก็ได้ จะเอามาเก็บเป็นจิบ ถ้าเป็นวิธีเดิมก็ใช้เข็มสอย แล้วเก็บเป็นจิบนะ ถ้าจะใส่ก็ต้องแกะเส้นออกให้หมด แต่เวลาที่ไม่ใส่กระโปรงก็ต้องเอามาเก็บจิบใหม่นะ ผ้าจะได้สวย แต่สมัยนี้ถ้าจะทำให้ง่ายขึ้นก็ใช้เครื่องแล้วเอาผ้าเย็บทับไปค่ะ แต่เดิมนี้อาจารย์ก็ไม่ได้เอามาทำเป็นกระโปรงอย่างเดียวนะ เอาไปทำเป็นเสื้อได้ กระเป๋าก็ได้

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 9, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 158 กระโปรงของผู้หญิงชาวม้ง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 159 การเก็บจี๊ของกระโปรงม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผ้าเขียนเทียนม้งมีบทบาทสำคัญในการตัดเย็บเครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งตามธรรมเนียมประเพณีแบบเดิม โดยเฉพาะกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งกลุ่มม้งลาย ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การทำกระโปรงม้งแบบดั้งเดิมมีโครงสร้างที่ชัดเจนแบ่งออกเป็นสามส่วน ได้แก่ ชายกระโปรงที่ใช้ผ้าปักมือ ตัวกระโปรงที่เป็นผ้า

เขียนเทียน และส่วนเอวที่ใช้ผ้ากัญชงหรือผ้าฝ้าย ซึ่งแต่ละส่วนสะท้อนถึงภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับการใช้งาน ผ้าเขียนเทียนถูกนำมาใช้เป็นส่วนกลางของกระโปรงเพราะมีความทนทาน สีสันไม่ตกง่าย และสามารถสร้างลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การตัดเย็บกระโปรงม้งแบบดั้งเดิมต้องอาศัยฝีมือและความละเอียดสูง โดยการจับจีบที่ช่วงเอวต้องใช้เข็มสอยในการเย็บเพื่อให้เกิดจีบที่แน่นและคงรูป นอกจากนี้ การทำผ้าเขียนเทียนแต่ละผืนต้องผ่านกระบวนการผลิตที่พิถีพิถัน ตั้งแต่การออกแบบลวดลาย การเขียนเทียน การย้อมสี และการดัดเพื่อให้สีแห้งหลุดออกจากเนื้อผ้า ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและทักษะสูง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ผ้าเขียนเทียนแบบเดิมไม่ได้เป็นเพียงแค่ผ้าธรรมดา แต่เป็นส่วนสำคัญของเครื่องแต่งกายที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลวดลายที่ใช้ในผ้าเขียนเทียนแต่ละผืนถูกออกแบบมาอย่างประณีตและมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวม้ง การนำผ้าเขียนเทียนมาใช้ในกระโปรงจึงไม่ใช่แค่เพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นม้ง และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ซึ่งเนื้อหาข้างต้นได้ตรงกับคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ผ้าเขียนเทียนก็มีแค่ม้งลายทำกะ เพราะม้งชาวจะไม่ได้ผ้าเขียนเทียน ถ้าเป็นแบบดั้งเดิมม้งลายจะใช้ผ้ากัญชงมาเขียน แล้วเอาไปตัดเป็นส่วนของกระโปรง ถ้าจะทำผ้าเขียนเทียนต้องใช้เวลาเป็นวันกะ เพราะหลังจากเขียนลายเสร็จแล้ว ต้องเอาไปย้อมสีให้ติด แล้วเอาไปดัดให้เทียนละลายออกมา เมื่อก่อนผู้หญิงม้งลายใส่กระโปรงผ้าเขียนเทียนกันหมดกะ ไม่ว่าจะเป็นวันธรรมดา วันปีใหม่ หรือวันแต่งงานก็ต้องใส่ เพราะมันเป็นชุดของผู้หญิงม้งลายเราโดยเฉพาะ เห็นปุ๊บก็รู้เลยว่าเป็นผู้หญิงม้งลาย”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 13, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผ้าเขียนเทียนม้งเป็นส่วนสำคัญของการแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งกลุ่มม้งลายมาตั้งแต่อดีต นอกจากจะใช้ทำกระโปรงม้งซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งลายแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยแยกความแตกต่างระหว่างม้งลายกับกลุ่มม้งอื่น ๆ อีกด้วย การใช้ผ้าเขียนเทียนในการแต่งกายจึงได้สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความผูกพันของชาวม้งกลุ่มม้งลายกับภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

ผ้าเขียนเทียนม้งแบบดั้งเดิมนอกจากใช้ทำกระโปรงผู้หญิงแล้วยังนิยมนำมาใช้ตัดเย็บเป็นเป้ฮุ่มเด็ก ซึ่งเป็นผ้าสำหรับฮุ่มเด็กทารกไว้ที่หลังของมารดา นอกจากเป็นอุปกรณ์ช่วยฮุ่มลูกแล้ว

ลวดลายบนผ้าเขียนเทียนที่ใช้ทำเป้ฮุ้มเด็กยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองและความโชคดี ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งผู้สูงอายุในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เป้ฮุ้มเด็กส่วนใหญ่จะใช้ผ้าปักกันนะ แต่บางคนก็ใช้ผ้าเขียนเทียนด้วย แต่บางคนก็ใช้ผ้าปักหมดทั้งผืน เพราะผ้าปักทำงานง่ายกว่าค่ะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 160 เป้ฮุ้มเด็กผ้าเขียนเทียนม้ง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การใช้ผ้าเขียนเทียนของชาวม้งตำบลโป่งแยงในระยะดั้งเดิมไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการทำกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งเท่านั้น แต่ยังถูกนำมาใช้ในงานตัดเย็บเป้ฮุ้มเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในวิถีชีวิตของชาวม้ง อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้ผ้าเขียนเทียนหรืองานปักในการทำเป้ฮุ้มเด็กขึ้นอยู่กับความถนัดและความสะดวกของผู้ทำ หากครอบครัวใดมีทักษะในการทำผ้าเขียนเทียน มักจะนำมาตัดเย็บเข้ากับเป้ฮุ้มเด็กเพื่อเพิ่มความสวยงาม ในขณะที่บางครอบครัวที่ไม่ถนัดเขียนเทียนอาจเลือกใช้ผ้าปักเป็นหลัก เนื่องจากมีความสะดวกมากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการใช้สอยผ้าเขียนเทียนที่ยืดหยุ่นและปรับให้เข้ากับบริบทของแต่ละครอบครัว การนำผ้าเขียนเทียนมาใช้ในเป้ฮุ้มเด็กเป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ผ้าเขียน

เทียนเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์สำคัญในชีวิตประจำวันของชาวม้งในตำบลโป่งแยง ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องแต่งกายสำหรับผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) การทำผ้าเขียนเทียนยังคงเป็นงานฝีมือที่ทำเพื่อใช้เองในครอบครัว โดยผู้หญิงชาวม้งจะทำผ้าเขียนเทียนเพื่อใช้ในครัวเรือน และไม่มีการผลิตเพื่อการค้าขายในวงกว้าง เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้เวลาและทักษะสูง ทำให้ผ้าเขียนเทียนในช่วงเวลานี้เป็นเครื่องแต่งกายที่มีเฉพาะในชุมชนเท่านั้น นอกจากนี้ ผ้าเขียนเทียนยังเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ของผู้หญิงชาวม้งกลุ่มม้งลาย เพราะไม่เพียงแต่ใช้ทำกระโปรงที่สวมใส่ในชีวิตประจำวัน แต่ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์และประเพณีดั้งเดิม โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น วันปีใหม่ม้งและพิธีแต่งงาน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้หญิงชาวม้งต้องแต่งกายในชุดพื้นเมืองที่แสดงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง การใช้ผ้าเขียนเทียนม้งจึงไม่ได้เป็นเพียงการสร้างสรรคงานฝีมือ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการรักษาและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การเริ่มพัฒนาเพื่อนำไปค้าขาย

ในระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540-2555) การใช้ผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงเริ่มขยายออกไปจากการใช้ในครัวเรือนสู่การผลิตเพื่อจำหน่าย โดยได้รับอิทธิพลจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเวลานี้ ผู้หญิงชาวม้งเริ่มใช้เวลาว่างจากการทำไร่สวนและงานบ้านมาผลิตผ้าเขียนเทียนเพื่อนำไปค้าขาย โดยได้เริ่มนิยมนผลิตผ้าประดับลวดลายเขียนเทียน ซึ่งถูกตัดเป็นขนาดต่าง ๆ เช่น สี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อนำไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อและนำไปขายต่อในร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่ให้แก่นักท่องเที่ยว ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อน ตอนป้ายังเป็นสาวก็มีคนในหมู่บ้านทำผ้าเขียนไปขายกันอยู่บ้างแหละนะ สัก 20-30 ปีก่อน ตอนนั้นพ่อค้าที่เป็นคนไทยเขาขึ้นมาขายของให้คนบนคอยอยู่เรื่อย ๆ บางคนที่มีผ้าเขียนก็เอาไปขายให้เขา ส่วนมากก็ทำเป็นผ้าผืนเล็ก ๆ หมู่บ้านเรามันอยู่ไกลจากในเมืองนะ ก็เลยไม่มีใครเอาผ้าลงไปขายเองหรอก มีแต่พ่อค้าคนกลางขึ้นมาซื้อ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ช่วงระยะเปลี่ยนผ่านเป็นช่วงเวลาที่ผ้าเขียนเทียนม้งเริ่มมียุทธศาสตร์ในเชิงพาณิชย์มากขึ้น แม้ว่าจะยังไม่ใช่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ แต่ผู้หญิง

ชาวม้งในตำบลโป่งแยงบางส่วนเริ่มนำผ้าเขียนเทียนที่ทำขึ้นไปขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่เดินทางขึ้นมาซื้อของขายของในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองมีข้อจำกัดด้านการเดินทาง ทำให้ชาวม้งในตำบลโป่งแยงต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่ ที่มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดและนักท่องเที่ยวโดยตรง จึงสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าเขียนเทียนได้มากกว่า นอกจากการขายผ้าเขียนเทียนแล้ว ชาวม้งในพื้นที่ที่มีการค้าขายเจริญเติบโตยังมีการผลิตสินค้าหัตถกรรมอื่น ๆ เช่น งานปัก เครื่องเงิน และของที่ระลึก เป็นต้น เพื่อรองรับความต้องการของตลาด การเปลี่ยนแปลงนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการเริ่มต้นของการพัฒนาและการปรับตัวของชาวม้งตำบลโป่งแยงต่อระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปในขณะที่ผ้าเขียนเทียนยังคงถูกผลิตเพื่อใช้เองในครัวเรือน แต่ก็เริ่มมีบทบาทในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายตลาดในระยะต่อมา

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้ การผลิตผ้าเขียนเทียนม้งเพื่อการค้าขายยังคงอยู่ในขั้นเริ่มต้น โดยที่ผู้หญิงชาวม้งในตำบลยังไม่แน่ใจว่าตลาดภายนอกจะให้การตอบรับอย่างไร จึงยังคงเน้นผลิตเพื่อใช้เองเป็นหลัก โดยเฉพาะในการทำกระโปรงม้งแบบดั้งเดิมที่ยังคงใช้ผ้าเขียนเทียนเป็นส่วนประกอบสำคัญ แม้จะมีการทดลองนำผ้าเขียนเทียนเข้าสู่ตลาด แต่ก็ยังไม่มีการผลิตเครื่องแต่งกายม้งเพื่อการค้าอย่างจริงจัง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

“ไม่มี ไม่เห็นมีใครทำเสื้อผ้าไปขายนะ มันใช้เวลานานมากกว่าจะได้สักผืนหนึ่ง ไหนจะต้องเขียนลาย ย้อมสี ต้มเทียนออกอีก ถ้าจะเอาไปทำเป็นชุดม้งก็ต้องใช้เวลานานกว่านั้นอีก เพราะกระโปรงม้งมันต้องใช้ทั้งผ้าปัก ผ้าเขียน กว่าจะเย็บเสร็จก็เป็นหลายเดือน สมัยนั้นทุกอย่างก็ยังทำกับมืออยู่ ไม่เหมือนเดี๋ยวนีที่มีจักรเย็บผ้า ตอนนั้นก็เลยทำไว้ใส่กันเองมากกว่า จะไปขายก็คงไม่คุ้มเพราะใช้เวลานาน แล้วคนซื้อก็ต้องจ่ายแพง คนส่วนใหญ่ก็ไม่มีเงินซื้อกันหรอก”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในระยะเปลี่ยนผ่าน การผลิตผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการเข้าสู่ตลาดการค้า ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงมุ่งเน้นการผลิตเพื่อใช้เองเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งแบบดั้งเดิม ซึ่งต้องใช้ทั้งผ้าเขียนเทียนและผ้าปัก กระบวนการผลิตยังเป็นการฝีมือทั้งหมด ทำให้ต้องใช้เวลาและแรงงานจำนวนมาก การนำผ้าเขียนเทียนไปใช้ในเชิงพาณิชย์ยังคงจำกัด เนื่องจากความท้าทายในการผลิตและความไม่แน่นอนของตลาด อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของ

ผู้ผลิตในช่วงเวลานี้ คือ ต้นทุนทั้งด้านเวลาและแรงงานที่สูง หากจะผลิตเสื้อผ้าจากผ้าเขียนเทียนเพื่อจำหน่าย จำเป็นต้องใช้เวลาหลายเดือนกว่าจะสำเร็จหนึ่งชุด ทำให้ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจสำหรับชาวม้งที่ยังต้องทำเกษตรกรรมและดูแลครอบครัวเป็นหลัก นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว ระบบเครื่องจักรยังไม่แพร่หลาย การตัดเย็บและประกอบผ้ายังคงใช้มือเป็นหลัก ทำให้การผลิตเพื่อการค้าในปริมาณมากเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผ้าเขียนเทียนจะเริ่มเข้าสู่ตลาดในช่วงเวลานี้ แต่ผู้หญิงชาวม้งในท้องถิ่นยังคงมีความระมัดระวังในการปรับตัวเข้าสู่ภาคการค้า และยังไม่ได้มีการผลิตเสื้อผ้าม้งเพื่อจำหน่ายอย่างจริงจัง ความไม่แน่นอนของตลาดและข้อจำกัดด้านการผลิต ทำให้การค้าขายผ้าเขียนเทียนยังเป็นเพียงการทดลอง และยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในการนำผ้าเขียนเทียนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของชุมชน

การใช้งานที่หลากหลายและเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์

ในระยะต่อยุคร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) การใช้งานของผ้าเขียนเทียนม้งในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงได้ขยายออกไปมากกว่าการใช้เพียงเพื่อทำกระโปรงแบบดั้งเดิม ผู้หญิงชาวม้งที่ประกอบอาชีพค้าขายรวมถึงกลุ่มผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนในตำบลโป่งแยงได้เริ่มนำผ้าเขียนเทียนม้งมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น กระเป๋า ผ้าคลุมไหล่ หมวก รองเท้า ผ้าปลอกหมอน และเสื้อผ้าสมัยใหม่ เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในงานหัตถกรรมพื้นเมือง ดังคำให้สัมภาษณ์จากแม่ค้าผ้าเขียนเทียนและสมาชิกของกลุ่มควม่วงในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนนี้พี่ทำค้าขายเองค่ะ ส่วนมากก็ขายผ่านเฟซบุ๊กกับไลน์ เวลาทำเสร็จแล้วก็ถ่ายรูปลงในเพจ คนที่สนใจก็ติดต่อมาสั่ง บางคนก็เป็นลูกค้าประจำที่สั่งบ่อย ๆ ที่ทำเยอะตอนนี้ก็จะเป็นพวกผ้าคลุมไหล่ เสื้อ แล้วก็กระเป๋า เพราะว่าพี่ทำคนเดียว ถ้าทำเป็นพวกผ้าคลุมไหล่ก็จะทำง่ายกว่า ไม่ต้องใช้เวลาเยอะมาก ลูกค้าก็ชอบกันเยอะ แต่ถ้ามีลูกค้าสั่งทำพิเศษพี่ก็ต้องใช้เวลาทำเพิ่ม เพราะบางทีลูกค้าอยากได้ลายที่เขายกได้ อันนี้ต้องใช้เวลาเขียนลายให้ตามที่เขายกได้ งานพวกนี้ก็ต้องใช้ความละเอียดเยอะกว่า แต่พี่ก็ทำค่ะ เพราะอยากให้ลูกค้าได้ผ้าที่ถูกต้อง”

(ผู้ค้าขายผ้าม้ง 4, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

“สมัยนี้ผ้าเขียนเทียนเอามาทำได้หลายอย่างนะ เมื่อก่อนก็ใช้ทำกระโปรงม้งอย่างเดียว แต่เดี๋ยวนี้พวกเราก็กทำเป็นพวกกระเป๋า หมวก

เสื้อ รองเท้า ทำได้หลายอย่างค่ะ ส่วนใหญ่ก็ขายให้นักท่องเที่ยวหรือคนที่ชอบงานผ้าเขียนเทียน

กลุ่มเราก็ทำผ้าเขียนเทียนทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ค่ะ ถ้าเป็นแบบเดิมก็ยังใช้ลายเก่าของม้ง แล้วก็ใช้วิธีเขียนเทียนด้วยมือเหมือนเดิม ลวดลายก็ยังใช้รูปแบบและการจัดวางแบบเดิม เพราะเราอยากให้ลายม้งเก่า ๆ ยังอยู่ แต่ช่วงนี้เราก็ลองทำอะไรใหม่ ๆ เหมือนกันนะ อย่างล่าสุดได้ลองเอาฟูกันจุ่มเทียนแล้วเขียนลายลงเสื้อยืด กางเกงขาสั้นพวกนี้ดู ก็ลองเอาลายเก่าคู่กับลายใหม่ แล้วก็ขายลวดลายให้ใหญ่ขึ้น แบบนี้ก็สวยดีนะ รู้สึกว่าลายมันดูชัดขึ้น เห็นรายละเอียดได้ดี

ช่วงนี้เราได้ลองทำผ้าย้อมจากใบไม้ด้วยค่ะ เราเห็นเขาสอนกันในอินเทอร์เน็ต ก็เลยลองทำดู ใช้ใบไม้สดมาวางบนเสื้อสีขาว แล้วก็ย้อมให้สีของใบไม้ติดลงไป ก็ออกมาสวยดีนะ ดูเป็นธรรมชาติ ตอนนี้นักท่องเที่ยวกำลังลองทำไปเรื่อย ๆ ว่าลายแบบไหนจะออกมาสวยค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 161 ผลิตภัณฑ์ผ้าเขียนเทียนม้งในระยะต่อ ยอดความร่วมมือ

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการใช้ผ้าเขียนเทียนของชาวม้งตำบลโป่งแยงในระยะต่อ ยอดความร่วมมือ (ช่วงปี 2555-2567) อย่างชัดเจน จากเดิมที่ผ้าเขียนเทียนม้งถูกใช้เพียงในการตัดเย็บกระโปรงม้งแบบดั้งเดิม ปัจจุบันมีการนำมาใช้ในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น โดยกลุ่มผู้ผลิตได้นำผ้าเขียนเทียนไปออกแบบเป็นสินค้าต่าง ๆ เช่น กระเป๋า

หมวก เสื้อ รองเท้า และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ นอกจากนี้ การขายผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กและไลน์ ได้กลายเป็นอีกหนึ่งวิธีที่ช่วยให้ผู้ผลิตสามารถเข้าถึงลูกค้าได้กว้างขึ้น

นอกจากการขายรูปแบบสินค้าแล้ว ยังเห็นได้ว่าผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนในตำบลมีการพัฒนาเทคนิคใหม่ ๆ เช่น การใช้พู่กันจุ่มเทียนวาดลวดลายลงบนเสื้อผ้าโดยตรง และการใช้เทคนิคย้อมสีธรรมชาติจากใบไม้ เพื่อสร้างลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และดูเป็นธรรมชาติยิ่งขึ้น การทดลองใช้เทคนิคและวัสดุใหม่ ๆ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของผู้ผลิตต่อความต้องการของตลาด รวมถึงการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น สื่อออนไลน์ และการแลกเปลี่ยนความรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก

แม้ว่าจะมีการพัฒนาในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ แต่ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนยังคงให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ของผ้าเขียนเทียนม้งแบบดั้งเดิม โดยยังคงใช้ลวดลายม้งแบบเก่า และวิธีการเขียนเทียนด้วยมือในบางผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้คงอยู่ต่อไป ในขณะที่เดียวกันยังสามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยและความต้องการของตลาดปัจจุบันได้อย่างสมดุล

ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนม้งในตำบลโป่งแยงได้ปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของตลาดและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป การผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้เวลานานและต้นทุนสูงทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าราคาถูกที่ผลิตโดยเครื่องจักรได้ ส่งผลให้กลุ่มผู้ผลิตต้องเรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีลวดลายผ้าเขียนเทียนผสมผสานอยู่เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มลูกค้าหลากหลายขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการเข้าร่วมอบรมด้านงานผ้าและขายช่องทางการขาย ทำให้กลุ่มผู้ผลิตสามารถเข้าถึงลูกค้าได้มากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มควม่างในบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“สมัยนี้ทำแค่ชุดม้งแบบเก่า ๆ อย่างเดียวขายไม่ได้ค่ะ เพราะของเราทำมือทั้งหมด ใช้เวลานาน กว่าจะได้แต่ละชิ้นมันต้องผ่านหลายขั้นตอน ราคาก็ต้องสูงตามไปด้วย อย่างกระโปรงม้งที่เราทำ ถ้าเป็นงานฝีมือแท้ ๆ ราคาจะสูงเป็นพันเป็นหมื่น คนในหมู่บ้านเราเองเขาก็ไม่มาซื้อจากเราอยู่แล้ว เพราะเขาไปซื้อจากตลาดหรือร้านในเมืองที่ราคาถูกกว่าเยอะ ของพวกนั้นใช้เครื่องจักรทำ แล้วก็ใช้ผ้าที่ไม่ดีเท่าของเรา ก็เลยขายได้ในราคาหลักร้อย คนทั่วไปเขาก็เลือกซื้อแบบนั้นกันมากกว่า พวกเราก็เลยต้องปรับตัวค่ะ ตอนนี้เราทำพวกงานผ้าแบบใหม่เพิ่มขึ้น เพราะกระแสเสื้อผ้าแนวชนเผ่ากำลังมาแรง ถ้าทำแบบทันสมัยขึ้นก็ขายง่ายขึ้น เรายังก็ต้องเรียนรู้ตลอดค่ะ ถ้าที่ไหนมีอบรมเกี่ยวกับงานผ้าเราก็จะไป

กลุ่มเรายังออกไปขายของเองตามบูธในห้างด้วยนะ คนที่มาซื้อส่วนมาก ก็เป็นลูกค้าใหม่ที่เพิ่งรู้จักเราจากตรงนั้น แล้วก็มาสั่งของกับเราต่อ บาง คนก็อยากได้ผ้าเขียนเทียนไปตัดเย็บเอง ก็สั่งผ้าเป็นผืน ๆ หรือบางคน สนใจก็ขึ้นมาดูที่หมู่บ้านเลย เราก็มีทั้งลูกค้าประจำและลูกค้าใหม่ที่ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าไหม 1, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การผลิตและใช้งานผ้าเขียนเทียนของกลุ่ม ชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในระยะต่อขอความร่วมมือ (ช่วงปี 2555- 2567) แม้ว่าผ้าเขียนเทียนแบบดั้งเดิมจะยังคงมีความสำคัญในการทำเครื่องแต่งกายม้ง แต่ราคาสูง และกระบวนการผลิตที่ต้องใช้เวลานาน ทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตด้วย เครื่องจักรในตลาดทั่วไปได้ ส่งผลให้ผู้ผลิตต้องปรับตัว โดยการพัฒนาและขยายผลิตภัณฑ์ให้ หลากหลายมากขึ้น การผลิตผ้าเขียนเทียนจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การทำชุดม้งแบบดั้งเดิมอีกต่อไป แต่ ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในสินค้าแฟชั่นและของใช้ในชีวิตประจำวันที่ได้รับคามนิยมนจากลูกค้า ภายนอก การปรับตัวนี้ช่วยให้ผ้าเขียนเทียนยังคงมีที่ยืนในตลาดยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังสามารถสร้าง รายได้ให้กับกลุ่มผู้ผลิตได้มากขึ้น นอกจากนี้ ผู้ผลิตผ้าเขียนเทียนยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ผ่านการเข้าร่วมอบรม ดูงาน และศึกษาการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับงานของตนเอง การเข้าถึงลูกค้าไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตลาดภายในหมู่บ้านหรือ ตัวเมืองเชียงใหม่อีกต่อไป แต่ได้ขยายไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวและลูกค้าต่างชาติผ่านการวางจำหน่าย ในห้างสรรพสินค้า ตลาดงานฝีมือ และช่องทางการสั่งทำพิเศษ

ในระยะต่อขอความร่วมมือ วัฒนธรรมการทำผ้าเขียนเทียนม้งในตำบลโป่งแยงไม่ได้ถูก จำกัดเพียงแค่การผลิตเพื่อการค้าเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน คล้ายกับวัฒนธรรมงานปักผ้าม้งที่กลายเป็นเอกลักษณ์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวม้ง ผ้าเขียนเทียนม้งได้กลายเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสนใจ ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาเยือนหมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยง เพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสกับศิลปะการทำผ้าเขียนเทียนอย่างใกล้ชิด กลุ่มผู้ผลิตผ้าในตำบลได้เริ่มจัด กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทำผ้าเขียนเทียนม้งด้วยตนเอง ซึ่ง นอกจากจะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแล้ว ยังช่วยสร้างรายได้เสริมให้กับ ชุมชน และทำให้ศิลปะการทำผ้าเขียนเทียนม้งยังคงได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ ดังคำให้ สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มดาวม้งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัด เชียงใหม่ ที่เล่าว่า

“ที่หมู่บ้านเราจะมีกรุ๊ปนักท่องเที่ยวเข้ามาบ้างล่ะ มีทั้งคนไทย แล้วก็ต่างชาติ บางคนรู้จักเราจากรายการ บางคนก็มีลูกค้าเก่าที่เคยมาแล้วแนะนำมา ถ้าเขาแจ้งเราล่วงหน้า เราก็จะเตรียมอุปกรณ์เขียนเทียนไว้ให้ แล้วให้สมาชิกที่มีประสบการณ์มาช่วยสอน เวลาสอนก็สนุกสนาน ส่วนมากนักท่องเที่ยวจะสนใจทำผ้าเขียนเทียนนะ เราจะสอนให้เขาลองเขียนลายแบบง่าย ๆ บางคนก็อยากลองทำลายที่ยากกว่า บางคนก็วาดลายที่ตัวเองอยากวาดเลย ทุกคนสนุกกันมากล่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 2, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสังเกตได้ว่า ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัยบทบาทของผ้าเขียนเทียนมั่งในหมู่บ้านมั่งตำบลโป่งแยงได้ขยายออกไปจากการใช้เพื่อผลิตเสื้อผ้าหรือเพื่อการค้าขายกลายเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนมั่งเดิมที่ผ้าเขียนเทียนถูกใช้ภายในครอบครัวหรือจำหน่ายผ่านตลาดและพ่อค้าคนกลาง แต่ในสมัยปัจจุบัน กลุ่มผู้ผลิตผ้าในหมู่บ้านชุมชนมั่งได้ริเริ่มกิจกรรมเวิร์กช็อปให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสและทดลองทำผ้าเขียนเทียนด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับชุมชน แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เกิดความสนใจและเห็นคุณค่าของงานหัตถกรรมพื้นเมือง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมไม่เพียงแต่ได้รับประสบการณ์จากการทำผ้าเขียนเทียนมั่ง แต่ยังช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โซเชียลมีเดียหรือการบอกต่อ นอกจากนี้ ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อผ้าเขียนเทียนมั่งสะท้อนให้เห็นว่าผลงานเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมอีกต่อไป แต่ยังสามารถกลายเป็นรูปแบบของศิลปะและงานสร้างสรรค์ที่สามารถปรับตัวเข้ากับยุคสมัยได้ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและการนำเสนอในรูปแบบใหม่ทำให้ผ้าเขียนเทียนมั่งยังคงมีชีวิตชีวาและเป็นที่ต้องการในตลาดปัจจุบัน

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถสรุปพัฒนาการของผ้าเขียนเทียนมั่งได้ว่า ผ้าเขียนเทียนมั่งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามยุคสมัย ทั้งในแง่ของวัสดุ อุปกรณ์ ลวดลาย กระบวนการผลิต และรูปแบบการใช้งาน แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก แต่ผ้าเขียนเทียนยังคงเป็นหัวใจสำคัญของเครื่องแต่งกายมั่ง โดยเฉพาะกระโปรงมั่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้การใช้งานในชุมชนผ้าเขียนเทียนยังถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นสินค้าหัตถกรรมเพื่อจำหน่าย ทำให้ศิลปะการเขียนเทียนสามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจและตลาดยุคใหม่ได้ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวมั่งตำบลโป่งแยงที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

ผ้าเขียนเทียนมั่งจึงไม่ได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความสามารถในการปรับตัว และจะยังคงได้รับการสืบทอดและพัฒนาให้คงอยู่ต่อไปในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

4.1.4 พัฒนาการของเครื่องแต่งกายมั่ง

ตั้งแต่ช่วงปี 2530-2567 วัฒนธรรมผ้ามั่งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นผ้าใยกล้วยง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน ซึ่งแต่ละประเภทมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัสดุ อุปกรณ์ กระบวนการผลิตตลอดจนการใช้งานที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย

ผ้าใยกล้วยง ถือเป็นผ้าพื้นเมืองดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง ซึ่งระยะดั้งเดิมผู้หญิงชาวมั่งในตำบลโป่งแยงได้นิยมทอผ้าใยกล้วยงด้วยมือทั้งหมดเพื่อใช้ตัดเย็บเสื้อผ้าและสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน ต่อมาเมื่อมีผ้าสำเร็จรูปจากตลาดทั่วไปและอุตสาหกรรมสิ่งทอเข้ามามากขึ้น ชาวมั่งจำนวนมากจึงเริ่มหันมาใช้ผ้าชนิดอื่นที่มีราคาถูกกว่าและสะดวกต่อการใช้งาน อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงชาวมั่งในตำบลที่ยังคงสืบทอดการทอผ้าใยกล้วยงบางส่วนได้นำเครื่องจักรทอผ้าแบบใหม่มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต หรือเลือกใช้ผ้าใยกล้วยงสำเร็จรูปที่มีจำหน่ายในตลาดแทนการทอเอง ในขณะที่ผู้หญิงชาวมั่งส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเลิกทอผ้าเอง และหันไปซื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าแทน

ผ้าปักมั่ง เป็นผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้หญิงชาวมั่งทุกช่วงวัยในตำบลโป่งแยงยังคงมีทักษะการปักผ้าด้วยมืออยู่ แม้ว่าวัสดุและตลาดที่ใช้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่การปักผ้ายังคงเป็นศิลปะที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง สำหรับผู้หญิงชาวมั่งที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับผ้ามั่ง พวกเธอได้นำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการปักผ้า เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าได้รวดเร็วขึ้น และตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น

ผ้าเขียนเทียนมั่ง ในระยะดั้งเดิมถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวมั่งในตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะกระโปรงมั่งที่ต้องใช้ผ้าเขียนเทียนเป็นส่วนประกอบสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาต่อมา แม้ว่ากระบวนการผลิตผ้าเขียนเทียนจะยังคงเป็นแบบดั้งเดิม แต่ตลาดและอุปกรณ์ที่ใช้กลับมีการพัฒนาให้ทันสมัยขึ้น นอกจากนี้ ผ้าเขียนเทียนยังได้รับความนิยมมากขึ้นในตลาดการค้า ส่งผลให้ผู้หญิงชาวมั่งในตำบลที่ยังคงสืบทอดศิลปะการทำผ้าเขียนเทียนส่วนใหญ่ผลิตผ้าเพื่อใช้ในการตัดเย็บเป็นสินค้าทันสมัยอื่น ๆ ในขณะที่ผู้หญิงชาวมั่งที่ใช้ผ้าเขียนเทียนเพื่อสวมใส่เองมักจะซื้อผ้าสำเร็จรูปจากผู้ผลิตเพื่อนำไปตัดเย็บหรือดัดแปลงเพิ่มเติม หรือบางรายอาจเลือกซื้อชุดมั่งสำเร็จรูปมาใส่แทน

เมื่อวัสดุและรูปแบบของผ้ามั่งที่ใช้เกิดการเปลี่ยนแปลง เครื่องแต่งกายมั่งซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวมั่งที่ใช้แต่งกายในทั้งชีวิตประจำวันและโอกาสสำคัญย่อมได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เช่นกัน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องแต่งกายมั่งได้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและสังคม โดยทั้งรูปแบบ ชนิดผ้า สี ลวดลาย อุปกรณ์การผลิตได้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากการสังเกต สืบค้นและการสัมภาษณ์จากชาวมั่งตำบลโป่งแยงจึงได้สรุปเครื่องแต่งกายมั่งมาเป็นยุค 4 ช่วง ได้แก่ ยุคช่วงปี 2530 ยุคช่วงปี 2540 ยุคช่วงปี 2550 และยุคช่วงปี พ.ศ. โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ยุคช่วงปี 2530

ในช่วงปี 2530 ชาวมั่งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในแง่ของวัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้า โดยมีการนำผ้าชนิดอื่นจากภายนอกมาใช้ควบคู่กับผ้าใยกล้วยซึ่งเป็นวัสดุหลักแต่ดั้งเดิม

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวมั่ง

ชุดดั้งเดิมของผู้หญิงชาวมั่งประกอบด้วยเสื้อคลุม กระโปรงจีบ ผ้าคาดเอว หมวก และปลอกขา อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงชาวมั่งในตำบลโป่งแยงนิยมแต่งกายเพียงสามส่วนหลัก คือ เสื้อคลุม กระโปรง และผ้าคาดเอว ส่วนหมวกและปลอกขานั้นขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะผู้หญิงที่นิยมมวยผมและประดับผมด้วยเครื่องเงิน ผู้หญิงชาวมั่งนิยมสวมเสื้อคลุมแขนยาวสีดำซึ่งทำจากผ้าไนลอนเป็นหลัก หรือในบางกรณีอาจใช้ผ้ากำมะหยี่ที่เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น แต่ยังไม่แพร่หลายเท่าผ้าไนลอน เสื้อคลุมของผู้หญิงชาวมั่งจะมีลักษณะการสวมใส่โดยให้ด้านขวาทับด้านซ้าย บริเวณด้านหน้าของเสื้อจะมีแถบปักลวดลายกว้างที่นิยมใช้สีขาว สีแดง สีส้ม สีเหลือง และสีชมพู ส่วนปลายแขนจะเย็บด้วยผ้าแถบกว้าง 2-3 นิ้ว โดยมักใช้ผ้าแพรสีฟ้า สีน้ำเงิน สีเขียว หรือสีม่วงที่ไม่มีลวดลายปัก คอเสื้อด้านหลังมีการประดับด้วยผ้าฝ้ายปักลวดลายทรงสี่เหลี่ยมและห้อยพับไว้ด้านหลัง กระโปรงที่นิยมสวมใส่เป็นกระโปรงจีบยาวเหนือเข่า ทำจากผ้าใยกล้วยที่ผ่านกระบวนการเขียนเทียนและย้อมลายดั้งเดิม บริเวณชายกระโปรงมีการปักลวดลายที่เข้ากับเสื้อ พร้อมกับใช้เศษผ้าเย็บเป็นลวดลาย ส่วนผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้าเป็นผ้าแพรยาวถึงข้อเท้า โดยส่วนกลางเป็นผ้าปักลวดลายขนาดใหญ่เรียงเป็นแถบ บางครั้งอาจมีการประดับเหรียญเงินเพื่อเพิ่มความสวยงาม ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วนิยมใช้ผ้าพื้นเรียบที่ขลิบขอบด้วยผ้าสีแดงและมีพู่ห้อยลงมา อีกทั้งยังนิยมคาดเข็มขัดเงินทับอีกชั้นเพื่อเพิ่มความสง่างาม

ภาพที่ 162 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2530

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 1 ที่ ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้ง

ชุดดั้งเดิมของผู้ชายชาวม้งประกอบด้วยเสื้อคลุม กางเกง ผ้าคาดเอว และหมวก ในยุคช่วงปี 2530 ผู้ชายชาวม้งในตำบลโป่งแยงนิยมสวมเสื้อคลุมสีดำทำจากผ้าไนลอนหรือผ้ากำมะหยี่ แขนยาว เอวสั้น และคอกลม ผ้านั้นขาวและปลายเสื้อตอนเอวจะปักลวดลายสีขาว สีแดง สีส้ม สีเหลือง และสีชมพู พร้อมทั้งประดับเหรียญเงินตามความต้องการ ข้างในอาจสวมเสื้อเชิ้ตเพื่อความเรียบร้อย ปลายแขนของเสื้อเย็บด้วยผ้าแพรแถบ เช่นเดียวกับเสื้อของผู้หญิงชาวม้ง แต่มักเลือกใช้สีฟ้า สีน้ำเงิน และสีเขียวเป็นหลัก ส่วนกางเกงเป็นกางเกงเป๋ายานสีดำที่ทำจากผ้าใยกันขงหรือผ้ากำมะหยี่ตามความต้องการ มีขากว้าง สวมคู่กับผ้าคาดเอวที่ปักลายทั้งผืน โดยนิยมปักลวดลายเป็นสีดำ สีขาว สีแดง สีส้ม และสีเหลือง ลวดลายที่ใช้ปักมักเป็นลายขนาดเล็กที่เรียงเป็นแนวเฉียงตามแนวผ้า นอกจากนี้ยังนิยมสวมเข็มขัดหนังสีดำทับผ้าคาดเอวอีกชั้น หมวกของผู้ชายชาวม้งมีลักษณะคล้ายกะลามะพร้าว ทำจากผ้าสีดำและมีฟู่สีแดงบนยอด นิยมสวมกำไลคอหรือห่วงโลหะเงินเพื่อเสริมความโดดเด่น แต่หมวกและเครื่องประดับมักจะสวมใส่ในเทศกาลและงานสำคัญ

ภาพที่ 163 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2530

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 1 ที่ ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากข้อมูลการสัมภาษณ์และภาพถ่ายจากชาวม้งในตำบลโป่งแยง แสดงให้เห็นว่าชาวม้งในยุคช่วงปี 2530 ยังคงมีการใช้ผ้าใยกล้วยในการทำเครื่องแต่งกาย อย่างไรก็ตาม มีการเริ่มนำผ้าชนิดอื่น ๆ เช่น ผ้าแพร ผ้าฝ้าย และผ้ากำมะหยี่มาใช้ ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก แม้ว่าผ้าชนิดอื่น ๆ ได้ถูกนำมาใช้ แต่การเข้าถึงผ้าเหล่านี้ยังคงมีข้อจำกัด ชาวม้งในตำบลโป่งแยงไม่สามารถหาซื้อผ้าเหล่านี้ได้เองเหมือนในสมัยปัจจุบัน แต่ต้องพึ่งพาพ่อค้าที่นำผ้ามาจำหน่ายโดยเดินทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุในเครื่องแต่งกายของชาวม้งยังคงถูกจำกัดด้วยระบบคมนาคมและการค้าขายแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ แม้ว่าผ้าแพรจะไม่ใช่วัสดุที่ชาวม้งใช้ในการทำเสื้อผ้ามาก่อน แต่พบว่าชาวม้งตำบลโป่งแยงเริ่มนำผ้าแพรมาใช้มากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมไทยในจังหวัดเชียงใหม่ที่นิยมใช้ผ้าแพรในการตัดเย็บเสื้อผ้า แม้ว่าจะนำผ้าแพรมาใช้ แต่ชาวม้งยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเครื่องแต่งกายม้งดั้งเดิมไว้ได้อย่างชัดเจน เช่น รูปแบบของเสื้อผ้า ลวดลายปัก และสีสันทันที่ยังคงสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2. ยุคช่วงปี 2540

ในยุคช่วงปี 2540 ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงรักษารูปแบบการแต่งกายดั้งเดิมของตน แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางส่วนตามยุคสมัย โดยเฉพาะในแง่ของวัสดุที่ใช้ตัดเย็บและรูปแบบการสวมใส่เสื้อผ้า

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้ง

ยุคช่วงปี 2540 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งตำบลโป่งแยงยังคงประกอบด้วยเสื้อกระโปรง และผ้าคาดเอว เป็นหลัก ส่วนหมวกและปลอกขามักจะใช้เฉพาะในโอกาสพิเศษ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้งหรืองานแต่งงาน เสื้อคลุมของผู้หญิงชาวม้งนิยมเป็นแขนยาวสีดำที่ทำจากผ้ากำมะหยี่เป็นหลัก เวลาสวมใส่ต้องดึงด้านขวาทับด้านซ้าย ด้านหน้าเสื้อมีแถบผ้าปักลวดลายกว้างสองฝั่ง นิยมใช้สีขาว สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีชมพู และสีเขียว ข้าง ๆ แถบปักลวดลายเหล่านี้มักมีการเย็บลายดาว เสริมเพื่อเพิ่มความสวยงาม ปลายแขนเสื้อเย็บด้วยแถบผ้าขนาด 2-3 นิ้ว โดยนิยมใช้ผ้าสีขาวที่มีลวดลายปักดั้งเดิม และขึ้นไปอีกประมาณ 2 นิ้วได้นิยมปักลวดลายดาวและลายภูเขา คอเสื้อด้านหลังประดับด้วยผ้าปักลวดลายทรงสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยเหรียญเงิน และห้อยพับไว้ด้านหลังเพื่อเสริมความสวยงาม กระโปรงจีบยาวเหนือเข่ายังคงทำจากผ้าใยกล้วยซึ่งผ่านการเจียนเทียน และปักลวดลายบริเวณชายกระโปรง โดยนิยมใช้สีขาวและสีชมพูพร้อมกับการเย็บแถบผ้าเพื่อสร้างลวดลายต่าง ๆ ผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้ามีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมที่ยาวถึงข้อเท้า ขนาดกว้าง

ประมาณ 12 ซม. ยาว 34 ซม. ทำจากผ้าฝ้ายหนาเคลือบแข็งและปักลวดลายครอบคลุมทั้งผืน โดยลวดลายที่ใช้มักเป็นลายเดี่ยวขนาดใหญ่ 2-3 ลาย เรียงเป็นแนวกกลางของผ้า สีที่ใช้ขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ผลิต ซึ่งมักจะเลือกให้เข้ากับสีของเสื้อ ผู้หญิงชาวม้งยังคงนิยมสวมเครื่องประดับเงิน เช่น กำไลคอ กำไลข้อมือ ต่างหู และเหรียญเงินประดับตามเสื้อผ้านี้ แต่เครื่องประดับเหล่านี้มักใช้เฉพาะในงานประเพณีหรืองานสำคัญ

ภาพที่ 164 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2540

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 3 ที่ด. โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้ง

เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งตำบลโป่งแยงในยุคช่วงปี 2540 ยังคงมีองค์ประกอบหลักได้แก่ เสื้อคลุม กางเกง และผ้าคาดเอว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับของผู้หญิง แต่มีการออกแบบให้เหมาะกับเพศชาย เสื้อคลุมของผู้ชายชาวม้งทำจากผ้ากำมะหยี่สีดำ มีลักษณะแขนยาว เอวสั้น และคอกลม บริเวณผ้าด้านขวาและชายเสื้อบริเวณเอวมีการปักลวดลาย นิยมใช้สีขาว สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีชมพู และสีเขียว เวลาสวมใส่จะให้ด้านขวาทับด้านซ้าย และอาจมีการประดับเหรียญเงินตามความต้องการของผู้สวมใส่ ข้างในเสื้ออาจมีการสวมเสื้อเชิ้ตเพื่อเสริมความเรียบร้อย บริเวณปลายแขนเสื้อมีแถบผ้ากว้าง 2-3 นิ้ว พร้อมลวดลายปักดั้งเดิม โดยนิยมใช้ลายดาวและลายภูเขาที่สอดคล้องกับ

ลวดลายของผู้หญิงชาวม้ง กางเกงของผู้ชายชาวม้งเป็นกางเกงสีดำทำจากผ้ากำมะหยี่ มีลักษณะกว้าง แต่เริ่มมีการปรับให้ขนาดเล็กลงกว่าในยุคช่วงปี 2530 ผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้าของผู้ชายชาวม้งทำจากผ้าฝ้ายปักลาย มีทรงห้าเหลี่ยมผ่ากลาง ปลายผ้าเป็นทรงเหลี่ยมยาวถึงเข่า กว้างประมาณ 10 ซม. ยาว 70 ซม. มีการปักลวดลายทั้งผืน โดยนิยมใช้สีดำ สีขาว สีแดง สีส้ม สีเหลือง และสีฟ้า ซึ่งเข้ากับสีลวดลายของเสื้อ ลวดลายที่ใ้หมักเป็นลายขนาดเล็กที่จัดเรียงเป็นแนวเฉียงตามแนวผ้า ผู้ชายชาวม้งนิยมสวมเข็มขัดหนังทับผ้าคาดเอวเพื่อความกระชับ สำหรับหมวกและเครื่องประดับเงิน เช่น กำไลคอหรือห่วง โลหะเงินจะนิยมใส่เฉพาะในวันประเพณีและโอกาสสำคัญ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้งหรืองานแต่งงาน

ภาพที่ 165 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2540

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 3 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

3. ยุคช่วงปี 2550

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้ง

ชุดของผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยงในยุคช่วงปี 2550 มีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากยุคช่วงปี 2540 มากนัก แต่เริ่มมีความแตกต่างเล็กน้อยในแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะในรายละเอียดบางส่วนของเสื้อผ้าและสีที่ใช้ ในช่วงเวลานี้ ผ้ากำมะหยี่กลายเป็นวัสดุหลักที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในการตัดเย็บเสื้อคลุมแขนยาวสีดำของผู้หญิงชาวม้ง โดยสวมใส่โดยการดึงผ้าด้านขวาทับด้านซ้าย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการแต่งกายม้ง เสื้อผ้าส่วนใหญ่ยังคงมีแถบผ้าปักลายขนาดกว้างสองแถบที่เย็บตั้งแต่บริเวณคอเสื้อไปจนถึงช่วงอก นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบเสื้ออีกแบบที่ได้รับความนิยมจากผู้ชาย คือ เสื้อที่มีผ้าชิ้นใหญ่ด้านขวา แล้วติดกระดุมไปทางไหล่ซ้าย ในส่วนของแขนเสื้อ ชุดดั้งเดิมของม้งมักเป็นแขนยาว แต่ในช่วงเวลานี้เริ่มเห็นความแตกต่างในกลุ่มผู้หญิงอายุน้อยที่นิยมใส่แขนเสื้อแบบสามส่วน (แขนเสื้อยาวระดับข้อศอก) มากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลานี้ ด้านหลังของเสื้อยังคงมีผ้าปักสี่เหลี่ยมห้อยติดอยู่บริเวณคอเสื้อ ซึ่งบางครั้งจะตกแต่งด้วยเครื่องเงิน

ลวดลายที่ใช้ปักเสื้อในช่วงเวลานี้ยังคงเป็นลวดลายดั้งเดิมของม้ง แต่เริ่มมีการใช้ลวดลายที่ไม่ได้เป็นแบบดั้งเดิมเข้ามาผสมบ้าง บริเวณคอเสื้อทั้งสองข้างมักมีการปักลายดาวเพิ่มเข้าไปบริเวณขอบแถบผ้าปักในด้านของสีที่ใช้ในการปักลายมีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนหน้านี้นี้ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วนิยมใช้สีเข้มเป็นสีหลัก เช่น สีม่วงเข้ม สีชมพูเข้ม และสีแดงเข้ม แล้วใช้สีขาวและสีดำเป็นสีรองเพื่อเพิ่มความสมดุลของลวดลาย ขณะที่ผู้หญิงที่อายุน้อยกว่ามักใช้สีสดใส เช่น สีเขียว สีฟ้า และสีส้มเป็นสีหลัก โดยใช้สีขาว สีดำ หรือเฉดสีที่อ่อนกว่าสีหลักเล็กน้อยเป็นสีรองเพื่อให้ลวดลายดูโดดเด่น นอกจากนี้ บางครั้งผู้หญิงวัยรุ่นยังนิยมประดับเครื่องเงินลงบนเสื้อผ้าเพื่อเพิ่มความสวยงาม

สำหรับกระโปรงในช่วงเวลานี้ ยังคงมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับในอดีต กระโปรงม้งแบบดั้งเดิมทำจากผ้าใยกล้วยที่ผ่านกระบวนการเขียนเทียนและปักลวดลาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้เริ่มมีผู้หญิงบางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นได้ใช้ผ้าชนิดอื่นมาตัดเย็บกระโปรง เช่น ผ้าฝ้ายหรือผ้าสังเคราะห์แบบอุตสาหกรรม เนื่องจากผู้หญิงบางคนเริ่มไม่ทอผ้า รวมถึงได้ลดการปักผ้าและเขียนเทียนด้วยตนเอง นอกจากนี้ในช่วงปลายยุคนี้เริ่มมีการผลิตกระโปรงที่ใช้จักรเย็บลายออกมาขายในท้องตลาด แต่ถึงแม้ว่าจะมีตัวเลือกในการใช้ผ้าอื่น ๆ มากขึ้น ผู้หญิงชาวม้งในตำบลส่วนใหญ่ยังคงปักผ้าด้วยตนเอง ในส่วนของผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้า ยุคช่วงปี 2550 ได้นิยมใช้ผ้าฝ้ายหนาแบบเคลือบแข็งหรือบางที่ใช้ผ้าสังเคราะห์ ตัวผ้ามีแบบความยาวประมาณ 34 ซม. ซึ่งเหมือนกับในยุคช่วงปี 2530 และ 2540 และแบบความยาวประมาณ 25 ซม. ซึ่งได้รับความนิยมจากกลุ่มคนรุ่นใหม่ สีของผ้าคาดเอวเริ่มมีแนวโน้มเข้ากับสีของเสื้อผ้ามากขึ้น โดยแตกต่างจากช่วงก่อนหน้านี้ที่อาจใช้สีที่ตัดกันอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังพบว่าแนวโน้มในการใช้สีเขียวเป็นสีหลักแทนที่จะใช้หลายสีตัดกันชัดเจนแบบดั้งเดิมก็เริ่มปรากฏขึ้น ในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้งการสวมหมวกมีความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงอายุน้อย หมวกที่นิยมสวมใส่เป็นหมวกทรงกลม มีส่วนบนที่แบนหรือเป็นทรงสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ฐานขึ้นมา และมีแถบปักลวดลายรอบตัวหมวก ขอบหมวกจะประดับด้วยเครื่องเงิน เช่น แผ่นเงินหรือเหรียญเงินที่ห้อยเป็นพวงรอบหมวก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหมวกชาวม้งในช่วงเวลานี้

ภาพที่ 166 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2550
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ที่ด.โป่งแยง อ.แม่อรมิ จ.เชียงใหม่

เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้ง

ชุดของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2550 ยังคงมีลักษณะคล้ายกับในยุคช่วงปี 2540 โดยมีเสื้อคลุมและกางเกงที่ทำจากผ้ากำมะหยี่สีดำเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม มีการเปลี่ยนแปลงบางประการในรายละเอียดของการออกแบบ เสื้อคลุมของผู้ชายในยุคนี้ยาวขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ ทำให้เสื้อไม่สั้นระดับเอวเหมือนในช่วงแรก ๆ แต่มีความยาวที่คลุมช่วงเอวมากขึ้น การปักลวดลายเริ่มมีการเพิ่มขึ้นจากเดิม โดยเฉพาะบริเวณแขนเสื้อ ก่อนเวลานี้มักปักที่ขอบแขนเสื้ออย่างเดียว แต่ในยุคช่วงปี 2550 เริ่มมีการปักลวดลายเพิ่มขึ้นตั้งแต่ข้อมือขึ้นไปตลอดแขน โดยลายดาวได้เป็นลวดลายที่นิยมใช้มากที่สุด บริเวณหน้าอกของเสื้อ ผู้ชายชาวม้งมักจะประดับด้วยเครื่องเงินเพื่อเสริมความโดดเด่น ในด้านการใช้สีของลวดลายปัก เสื้อของผู้ชายชาวม้งในยุคนี้มักเลือกใช้สีหลักเพียงสีเดียว เช่น สีม่วง สีแดง สีเขียว สีฟ้า หรือสีชมพู แล้วใช้สีขาวและสีดำเป็นสีรอง เช่นเดียวกับเสื้อของผู้หญิง

กางเกงของผู้ชายยังคงมีลักษณะเหมือนกับในอดีต คือเป่ากางเกงที่ทำจากผ้ากำมะหยี่ แต่ในช่วงนี้มีการเพิ่มลวดลายปักรอบขากางเกง ซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นได้มากขึ้น ส่วนผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้าของผู้ชายในยุคนี้ยังคงคล้ายกับในอดีต แต่มีการเลือกใช้สีที่เข้ากับเสื้อผ้ามากขึ้น และลดความโดดเด่นของสีที่ใช้ลง นอกจากนี้ แนวโน้มในการใช้เข็มขัดหนังเริ่มลดลง ผู้ชายชาวม้งจำนวนมากเริ่มไม่นิยมสวมเข็มขัดหนังเหมือนในยุคก่อน

ภาพที่ 167 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2550
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 5 ที่ด.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ในยุคช่วงปี 2550 เป็นต้นมา ชาวม้งในตำบลโป่งแยงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายในชีวิตประจำวันให้เข้ากับวิถีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น การสวมใส่ชุดม้งแบบเต็มชุดในชีวิตประจำวันเริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัด ผู้หญิงชาวม้งมักเลือกสวมเพียงเสื้อคลุมม้งคู่กับกางเกงที่เป็นเสื้อผ้าทั่วไป ในขณะที่ผู้ชายชาวม้งนิยมสวมกางเกงม้งคู่กับเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืดแทนการสวมชุดม้งแบบเต็มชุด โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน แนวโน้มของการแต่งกายเริ่มเปลี่ยนไปสู่เสื้อผ้าสมัยใหม่มากขึ้น เช่น เสื้อยืด กางเกงยีนส์ หรือเสื้อผ้าแนวแฟชั่นทั่วไป ชุดม้งแบบเต็มชุดจึงถูกสงวนไว้สำหรับโอกาสพิเศษเท่านั้น เช่น เทศกาลปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงาน งานบุญสำคัญในชุมชน หรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมม้ง แม้ว่าจะมีการลดสวมใส่ชุดม้งแบบดั้งเดิมในชีวิตประจำวัน แต่ชุดม้งยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องแต่งกายที่แสดงถึงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาวม้ง ในช่วงเทศกาลสำคัญผู้คนในหมู่บ้านยังคงแต่งกายด้วยชุดม้งแบบเต็มชุดอย่างประณีตเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อประเพณีและรากเหง้าของตนเอง

4. ยุคช่วงปี 2560

ในยุคช่วงปี 2560 เครื่องแต่งกายของชาวม้งตำบลโป่งแยงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ในขณะที่ผู้สูงอายุและวัยกลางคนยังคงรักษารูปแบบการแต่งกายแบบดั้งเดิมที่คล้ายกับในยุคช่วงปี 2550 แต่ในกลุ่มวัยรุ่นเริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายให้มีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและกระแสแฟชั่นสมัยใหม่

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้ง

สำหรับผู้หญิงชาวม้งในยุคนี้ การออกแบบเสื้อผ้ามีความกล้าและสร้างสรรค์มากขึ้น โดยมีการใช้ผ้าที่ไม่เคยได้รับความนิยมมาก่อนมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกาย เช่น ผ้าสีเลเซอร์ที่มีความเงางามสะท้อนแสง ผ้าออร์แกนซ่าที่มีความหรูหรา ผ้าลูกไม้ที่เพิ่มความอ่อนหวาน ผ้าไหมชีฟองที่มีความพลิ้วไหว และผ้ากำมะหยี่หรือผ้าฝ้ายที่ยังคงเป็นวัสดุหลัก แต่มีการตัดเย็บในสไตล์ที่แตกต่างไปจากเดิม การใช้ผ้าที่หลากหลายเหล่านี้ทำให้ชุดม้งในยุคนี้มีความโดดเด่นมากขึ้น และมีเอกลักษณ์ที่ผสมผสานระหว่างความเป็นดั้งเดิมและความทันสมัย ในแง่ของรูปแบบเสื้อผ้า ผู้หญิงชาวม้งยังคงนิยมสวมเสื้อคลุมแขนยาวแบบดั้งเดิม แต่ในกลุ่มวัยรุ่นเริ่มมีการนำดีไซน์ของเสื้อสมัยใหม่เข้ามาผสม เช่น เสื้อแขนตุ๊กตา เสื้อแขนจับจีบ หรือเสื้อแขนสามส่วน อย่างไรก็ตาม เสื้อส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปักลวดลายและการใช้ผ้าปักมาตกแต่งส่วนกระโปรงและกางเกงมีตัวเลือกที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากกระโปรงจีบยาวแบบดั้งเดิมแล้วยังมีการใช้กระโปรงยาวแบบเจ้าสาว กระโปรงจีบพลีท กระโปรงสั้น กระโปรงชั้น หรือแม้แต่กางเกง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากอดีต ลวดลายที่ใช้ในชุดม้งยุคนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ลวดลายดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังมีการนำลวดลายใหม่ ๆ เข้ามาผสมผสานกับลวดลายแบบดั้งเดิม อีกทั้งยังเริ่มมีการใช้ผ้าที่มีการพิมพ์ลายมาแทนการปักลายแบบดั้งเดิม ทำให้ชุดม้งมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ในแง่ของสีสันทัน การออกแบบในยุคนี้มีการใช้สีที่สดใสมากกว่าในอดีต และไม่ได้ใช้เพียงสีเดียวเป็นสีหลักเหมือนก่อน แต่มีการใช้สีหลากหลายประมาณ 5-6 สีในการผสมผสานกันเพื่อให้ชุดมีมิติและความสวยงามมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้หญิงบางกลุ่มที่เลือกใช้สีหลักเพียงสีเดียว แต่ไม่ว่าใช้สีใดเสื้อและกระโปรงก็ยังคงมีความเข้ากัน ในส่วนของผ้าคาดเอวหรือผ้าปิดหน้ามีให้เลือกทั้งแบบสั้นและแบบยาว แบบยาวจะยาวถึงช่วงน่อง ในขณะที่แบบสั้นจะอยู่บริเวณหัวเข่าหรือเหนือเข่าเล็กน้อย สำหรับผู้หญิงบางกลุ่มอาจแต่งชุดสมัยใหม่ที่ยังคงมีลวดลายแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น ชุดกระโปรง หรือเสื้อคลุมที่ผลิตจากผ้าเขียนเทียนม้ง ซึ่งมีรูปแบบที่แตกต่างจากลักษณะชุดม้งแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ ผู้หญิงชาวม้งในยุคนี้ยังคงนิยมสวมหมวกในงานเทศกาลสำคัญ แต่หมวกในยุคช่วงปี 2560 มีการออกแบบที่หลากหลายมากขึ้น มีทั้งหมวกที่มีพู่ห้อย และหมวกแบบม้งจินที่ทำจากเครื่องเงิน รวมถึงหมวกที่มีการตกแต่งเพิ่มเติมจากรุ่นก่อน เช่น การใช้ลูกบอลขนนุ่ม เครื่องเงิน และองค์ประกอบตกแต่งที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 168 เครื่องแต่งกายของผู้หญิงชาวม้งในยุคช่วงปี 2560
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้ง

สำหรับผู้ชายชาวม้งในยุคนี้ การแต่งกายไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักเมื่อเทียบกับในยุคปี 2550 ยังคงเป็นชุดที่ผลิตจากผ้ากำมะหยี่สีดำเป็นหลัก แต่มีการปรับรายละเอียดบางจุดให้สะดวกต่อการสวมใส่มากขึ้น เช่น การลดความลึกของเป้ากางเกงให้พอดีกับรูปร่าง และให้สะดวกต่อการเคลื่อนไหว สีต้นของเสื้อผ้าผู้ชายเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่นิยมใช้สีดำเป็นสีหลัก ในช่วงนี้เริ่มมีการใช้สีอื่น ๆ เป็นสีพื้น เช่น สีม่วงหรือสีน้ำเงิน นอกจากนี้ ลวดลายปักบนเสื้อและกางเกงยังคงใช้สีหลัก 1 สีและมีสีรอง 2-3 สีเพื่อเพิ่มความโดดเด่นให้กับลวดลาย

ภาพที่ 169 เครื่องแต่งกายของผู้ชายชาวม้งในยุคช่วงปี 2560
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2567 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

โดยสรุปแล้ว การแต่งกายของชาวม้งตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในยุคช่วงปี 2560 มีความเปลี่ยนแปลงมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ que เริ่มนำแฟชั่นสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับชุดม้งดั้งเดิม การใช้ผ้าที่หลากหลาย การออกแบบเสื้อผ้าที่มีลูกเล่นมากขึ้น และการ

ใช้สีสันทันทีสูงขึ้นทำให้ชุดม้งในยุคนี้มีความแปลกใหม่และแตกต่างจากช่วงก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มผู้สูงอายุและวัยกลางคนยังคงรักษารูปแบบการแต่งกายแบบดั้งเดิมไว้อย่างมั่นคง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างยุคสมัยที่เปลี่ยนไปของเครื่องแต่งกายชาวม้งในพื้นที่ตำบลโป่งแยง

4.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษานี้มุ่งสำรวจพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างปี 2530–2567 โดยครอบคลุมผ้าใยกล้วยขง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน ทั้งด้านวัสดุ เทคนิค ลวดลาย สีสันท และการใช้งาน ทั้งในชีวิตประจำวันและโอกาสสำคัญต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของผ้าม้งไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ แต่ยังสะท้อนพัฒนาการของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในแต่ละช่วงเวลา

คำว่า “อัตลักษณ์” หมายถึงลักษณะเฉพาะที่กำหนดตัวตนของบุคคลหรือกลุ่ม ซึ่งสัมพันธ์กับการรับรู้ตนเองและการรับรู้จากภายนอก อัตลักษณ์อาจปรากฏผ่านวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ความเชื่อ และค่านิยมที่สืบทอดกันมา และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบททางสังคมและยุคสมัย ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้ง โดยพิจารณาปัจจัยทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจว่าผ้าม้งไม่ใช่เพียงเครื่องแต่งกายหรือสินค้า หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาอัตลักษณ์ 8 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และชาติ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ เพื่อสะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ม้งในบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างรอบด้าน

4.2.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึงความรู้สึกผูกพันและการตระหนักรู้ถึงการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หรือบุคคลในสังคม สำหรับชาวม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ “ผ้าม้ง” ไม่เพียงเป็นเครื่องแต่งกาย แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม และคุณค่าทางสังคม ทั้งในกระบวนการผลิต การใช้งาน และความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการก่อร่างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการปรับตัวของชุมชนม้งในสังคมร่วมสมัย ด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจตลาด และกระแสโลกาภิวัตน์ ผ้าม้งในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนบทบาทจากสื่อถ่ายทอดมรดกและพิธีกรรมดั้งเดิมสู่สินค้าวัฒนธรรมและสื่อแลกเปลี่ยนข้ามวัฒนธรรมในปัจจุบัน

กระบวนการนี้สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการสร้างความหมายใหม่ของชาวม้งต่อบริบทที่เปลี่ยนไปในสังคมยุคใหม่

1. ผ้าม้งกับความทรงจำทางวัฒนธรรม

ผ้าม้ง คือองค์ประกอบที่สื่อถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ชัดเจนที่สุดแตกต่างจากภาษาและประเพณีซึ่งเข้าใจได้ยาก ผ้าม้งในอดีตเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน การขาดผ้าเท่ากับไม่มีเสื้อผ้า ลวดลายบนผ้าม้ง เช่น ลายก้อนหอย ลายดาว ลายกากบาท และลายภูเขา ไม่ใช่แค่ตกแต่ง แต่สะท้อนความเชื่อและความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น แม้ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ยังภาคภูมิใจในผ้าม้ง แต่ความรู้เกี่ยวกับความหมายของลวดลายเริ่มลดลง ส่วนใหญ่สามารถจำแนกลวดลายได้ แต่ไม่สามารถอธิบายความหมาย จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พบว่าพวกเขายังอธิบายความหมายได้จากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษ แต่บางความหมายได้เปลี่ยนไปจากที่เคยมีในกลุ่มม้งในจีน เช่น ลายดาวซึ่งในจีนอาจหมายถึงจักรวาล แต่ในโป่งแยงอาจสื่อถึงชัยชนะ

กระบวนการผลิตผ้าม้งยังเป็นมรดกสำคัญ ก่อนปี พ.ศ.2540 ผู้หญิงชาวม้งต้องทอ เย็บ ปัก เขียนเทียนได้ทุกคน แต่หลังจากนั้น การปักผ้าเป็นทักษะหลัก ขณะที่การทอผ้าและเขียนเทียนลดลงมาก จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มผ้าม้งดาม่วง พบว่าทั้งตำบลเหลือเพียงบ้านแม่सान้อยที่ยังสืบทอดการทอผ้าใยกล้วย และในปี พ.ศ.2567 เหลือผู้หญิงเพียง 3 คนที่สามารถทำได้ตั้งแต่ปลูกจนถึงเขียนเทียน ดังคำให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“ถ้าไม่ทำก็คิดว่าอีก 10 ปี การทำแบบนี้ก็หายหมด พุศตรง ๆ ว่า
เดี๋ยวนี้ไม่มีคนที่รู้ว่าขั้นตอนนี้ทำยังไง 20 กว่าขั้นตอนตั้งแต่ขั้นตอนแรก
ถึงขั้นตอนสุดท้าย ในหมู่บ้านนี้เดี๋ยวนี้เหลืออีกแค่ 3 คนค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทักษะการผลิตผ้าใยกล้วยกำลังสูญหาย ซึ่งไม่เพียงสะท้อนการเสื่อมถอยของทักษะด้านสิ่งทอเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้งด้วย ในอดีต ผู้หญิงชาวม้งทุกคนต้องเรียนรู้การทอผ้าเพื่อดำรงชีวิต แต่หลังปี 2540 บทบาทนี้เริ่มลดลงเพราะสามารถซื้อผ้าสำเร็จรูปแทน ทำให้ความรู้ดั้งเดิมลดน้อยลงและอาจสูญหายในอนาคต แม้ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงเห็นคุณค่าผ้าม้งในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แต่การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยทำให้บทบาทของผ้าม้งเปลี่ยนจากเครื่องแต่งกายพื้นถิ่นสู่สินค้าเชิงวัฒนธรรมที่ปรับให้เหมาะกับตลาดและสังคมสมัยใหม่ กระบวนการนี้สะท้อนถึงความลื่นไหลของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ แม้ผ้าม้งยังเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกับความทรงจำทางวัฒนธรรม แต่ความหมายและกระบวนการผลิต

ของผ้าไหมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนตามเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของชาวม้งยุคใหม่

2. ผ้าไหมกับความหมายเชิงพิธีกรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้งไม่เพียงปรากฏในชีวิตประจำวัน แต่ยังสะท้อนชัดในพิธีกรรมสำคัญ เช่น เทศกาลปีใหม่ งานแต่งงาน และพิธีศพ ซึ่งผ้าไหมถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม รูปแบบการใช้ผ้าไหมในพิธีเหล่านี้ในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย สะท้อนการปรับตัวของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภายใต้อิทธิพลของสังคม ศาสนา และค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง

เทศกาลปีใหม่

เทศกาลปีใหม่เป็นประเพณีสำคัญที่ชาวม้งใช้แสดงรากเหง้าผ่านการแต่งกายแบบดั้งเดิม ก่อนระบอบต่อขอความร่วมมือ (ก่อนช่วงปี 2555) ชาวม้งตำบลโป่งแยงนิยมใส่เสื้อผ้าจากผ้าปักหรือผ้าเขียนเทียน โดยเชื่อว่าเป็นการให้เกียรติบรรพบุรุษและแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน แต่หลังจากนั้น รูปแบบการแต่งกายเริ่มเปลี่ยนตามกระแสแฟชั่น คนรุ่นใหม่หันมาออกแบบชุดให้ร่วมสมัยมากขึ้น เช่น ใช้สีสดหรือประดับชิ้นให้ดูทันสมัย ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งวัย 23 ปีในบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนแม่เป็นคนเย็บชุดให้ค่ะ ก็ใส่แบบที่เขาทำให้ ตอนนี้นำเงินเองได้แล้วก็ซื้อชุดเองตามที่ชอบค่ะ ตอนนี้อยู่ที่ขายชุดม้งเยอะมาก ค่ะ ชุดที่เขาขายกันก็มีหลายแบบเลย ก็คิดว่ามันยังเป็นชุดม้งค่ะ เสื้อกระโปรง ผ้าปักมีครบทุกส่วนนะคะ แค่นี้ให้มันดูต่างจากชุดเก่านิดนึง พวกลายปักก็ยังมีอยู่เหมือนเดิมค่ะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าไหม 7, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

คำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้งตำบลโป่งแยง แม้คนรุ่นใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับการแต่งกายด้วยผ้าไหมในเทศกาลปีใหม่ แต่พวกเขามองว่าผ้าไหมไม่จำเป็นต้องยึดรูปแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด หากสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัยและรสนิยมส่วนตัวได้ สะท้อนแนวคิดที่วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่สามารถพัฒนาและตีความใหม่ได้ตามบริบท ก่อนระบอบต่อขอความร่วมมือ ผ้าไหมเคยเป็นสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ที่มีรูปแบบชัดเจนและถ่ายทอดกันโดยแทบไม่เปลี่ยนแปลง แต่ในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ให้ความหมายใหม่แก่ผ้าไหม โดยมองเป็นส่วนหนึ่งของแฟชั่นและไลฟ์สไตล์มากกว่าเพียงเครื่องแต่งกายตามประเพณี

แม้รูปแบบจะร่วมสมัยขึ้น แต่โครงสร้างหลัก เช่น ลวดลายปักและลักษณะของเสื้อผ้า ยังคงถูกรักษาไว้ แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของม้งยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นตัวอย่างของความลื่นไหลทางวัฒนธรรม (cultural fluidity) ซึ่งชี้ว่าอัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนได้โดยไม่สูญเสียความเป็นตัวตน นอกจากนี้ การใช้ผ้าม้งในเทศกาลสำคัญยังคงต่อยอดบทบาทของผ้าม้งในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นม้ง แม้การรับรู้ของคนรุ่นใหม่จะเปลี่ยนไปก็ตาม

งานแต่งงาน

สำหรับงานแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าม้งมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องแต่งกายของคู่บ่าวสาวและครอบครัว งานแต่งงานแบบดั้งเดิมเจ้าบ่าว เจ้าสาว และญาติพี่น้องต้องสวมชุดม้งแบบดั้งเดิมเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ครอบครัวของทั้งสองฝ่าย รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของการรักษาขนบธรรมเนียม สมัยปัจจุบันงานแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมสมัยใหม่มากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนนี้เวลาแต่งงานก็แล้วแต่คู่บ่าวสาวเลยคะ ว่าเขาอยากใส่ชุดแบบไหน ส่วนมากก็จะเป็นชุดม้งแบบเดิมนะคะ เพราะว่ามันเป็นประเพณีของเรา และหลาย ๆ คนก็เชื่อว่าถ้าไม่แต่งตามธรรมเนียมเดิมชีวิตคู่หรือครอบครัวจะไม่ราบรื่น แต่ก็มีคนที่ไม่ใส่ชุดแต่งงานแบบใหม่ ๆ มากขึ้นเหมือนกันคะ ชุดเจ้าสาวม้งก็จะคล้ายกับที่ใส่ช่วงปีใหม่ แต่ผ้าที่ใช้ อาจจะเลือกอันที่แพงกว่า อาจจะเป็นผ้าปักที่ละเอียดกว่าหรือเพิ่มเครื่องประดับให้ดูหรูหราขึ้น แต่ช่วงหลังมานี้ก็เห็นบางคนเลือกดีไซน์ที่ดูเหมือนชุดเจ้าสาวฝรั่งเลยคะ กระโปรงยาวลากพื้นเหมือนชุดแต่งงานตะวันตก แต่ยังใช้ลวดลายปักของม้งอยู่ เจ้าบ่าวก็มีทั้งแบบที่ใส่ชุดม้งแล้วก็แบบที่ใส่ตอนไหว้บรรพบุรุษ ไหว้ผู้ใหญ่ หลังจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นชุดสูทก็มีคะ แยกที่มาร่วมงาน ตอนนี้ไม่ได้กำหนดว่าต้องใส่ชุดม้งนะ ใครจะใส่หรือไม่ใส่ก็ได้ ไม่เหมือนเมื่อก่อนทุกคนแต่งชุดม้งกันเยอะ ตอนนี้จะใส่เสื้อทั่วไปมากกว่าคะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 5, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดโยงกับประเพณีดั้งเดิม แต่ในขณะเดียวกันได้เปิดกว้างให้กับการปรับเปลี่ยนตามรสนิยมและสมัยนิยมมากขึ้น แม้ว่าชุดแต่งงานแบบดั้งเดิมยังคงเป็นที่นิยมเพราะความเชื่อและความ

เคารพต่อวัฒนธรรมของตนเอง แต่คู่บ่าวสาวรุ่นใหม่ก็มองหาวิธีที่จะผสมผสานความทันสมัยเข้ากับ วัฒนธรรมดั้งเดิม ในขณะที่แขกที่มาร่วมงานไม่ได้ถูกจำกัดให้ต้องแต่งกายตามธรรมเนียมเดิมอีกต่อไป ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้นในสังคม ปัจจุบัน

พิธีงานศพ

ในพิธีงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าใยกัญชงยังเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยเฉพาะใน พิธีของผู้สูงอายุ ตามความเชื่อดั้งเดิม เสื้อผ้า รองเท้า และหมวกของผู้เสียชีวิตต้องทำจากผ้าใยกัญชง เพื่อให้ผู้ตายสามารถเดินทางไปพบบรรพบุรุษได้ แม้ประเพณีนี้ยังปฏิบัติกันอยู่ แต่คนรุ่นใหม่จะให้ความสำคัญมากกว่าคนรุ่นใหม่ ซึ่งยังไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับพิธีกรรมและมักทำตามคำแนะนำ ของผู้สูงอายุในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์มักเลือกประกอบพิธีศพตามศาสนา แทนแบบดั้งเดิม และไม่ได้ถือการใช้ผ้าใยกัญชงเป็นสิ่งจำเป็นอีกต่อไป ดังคำให้สัมภาษณ์จาก ชาวม้งที่นับถือศาสนาคริสต์ในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ กล่าวไว้ว่า

“ป่าได้ถือคริสต์มานานแล้วละ เมื่อก่อนก็นับถือผีเหมือนกัน ถ้า เป็นคริสต์แล้วเราก็คงจะไม่ทำเหมือนม้งทั่วไปละ งานศพก็ต้องคุณะ ถ้าคน ที่เสียไปเขาไม่ได้ถือผีแล้วคนในบ้านก็จะไม่เซียมห่อผีแล้วไม่ทำพิธี แบบม้งนะกะ กัญชงก็ไม่มีกะ อะนั่นต้องเป็นคนถือผีจึงจะใช้กะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เคย แสดงออกอย่างชัดเจนผ่านพิธีกรรมม้ง โดยเฉพาะการใช้ผ้าใยกัญชงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการ เดินทางสู่บรรพบุรุษ สำหรับชาวม้งที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ พิธีกรรมแบบเดิมรวมถึงการใช้ผ้า ดังกล่าวเริ่มลดบทบาทลง แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความ เชื่อและบริบททางสังคม แม้คนรุ่นใหม่ที่ยึดถือพิธีกรรมดั้งเดิมจะยังสืบทอดตามแนวทางของ บรรพบุรุษ แต่การเปิดรับวัฒนธรรมภายนอกอาจทำให้พิธีกรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงหรือเลือนหาย ได้ในอนาคต อัตลักษณ์จึงไม่จำกัดอยู่ที่การรักษาจารีตเดิมเท่านั้น หากแต่รวมถึงกระบวนการ ปรับตัวและสร้างความหมายใหม่ให้วัฒนธรรมด้วย

จากการวิเคราะห์ผ้าใยกัญชงในพิธีกรรมสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง จะเห็นว่า ผ้าใยกัญชงยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แม้ความหมายและรูปแบบการใช้จะมี การปรับเปลี่ยน เทศกาลปีใหม่ งานแต่งงาน และพิธีศพยังเป็นช่วงเวลาที่ผ้าใยกัญชงสื่อถึงรากเหง้าและ ความเป็นม้ง แต่ที่สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนตามยุค คนรุ่นใหม่อาจแสดงความเป็น

มั่งต่างจากรุ่นก่อน แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือความเข้าใจว่าผ้ามั่งไม่ใช่เพียงเครื่องแต่งกาย หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของประวัติศาสตร์ ความเชื่อมโยงกับบรรพบุรุษ และการปรับตัวให้เข้ากับโลกปัจจุบัน

3. ผ้ามั่งกับการปรับตัวในสังคมสมัยใหม่

แม้ผ้ามั่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในตำบลโป่งแยง แต่บทบาทและความหมายของผ้ามั่งได้เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ผ้ามั่งที่เคยใช้ภายในครอบครัวและแสดงถึงรากเหง้าทางชาติพันธุ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นสินค้าที่ตอบโจทย์ตลาดยุคใหม่

ก่อนระยะเปลี่ยนผ่าน (ก่อนช่วงปี 2540) ผ้ามั่งเป็นตัวแทนของบทบาทสตรีในชุมชน โดยผู้หญิงทุกคนต้องเรียนรู้การทอ ปัก และเขียนเทียน ซึ่งสะท้อนความสามารถและศักดิ์ศรีของเพศหญิง แต่หลังจากนั้น การผลิตแบบดั้งเดิมเริ่มลดลง เนื่องจากการใช้ผ้าสำเร็จรูปและผ้าจากเครื่องจักรมากขึ้น ทักษะดั้งเดิมจึงค่อย ๆ เลือนหาย คนรุ่นใหม่หันมาเลือกซื้อผ้ามั่งแทนการผลิตเอง เพราะประหยัดทั้งเวลาและต้นทุน ขณะเดียวกัน ผ้ามั่งเริ่มถูกมองในฐานะแฟชั่นมากกว่าเครื่องแต่งกายประจำวัน โดยถูกนำมาปรับดีไซน์ สี และรูปทรงให้เข้ากับรสนิยมสมัยใหม่ สะท้อนแนวคิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมที่เปิดให้มีการดัดแปลงและตีความใหม่ตามยุคสมัย แม้การใช้ผ้ามั่งในชีวิตประจำวันลดลง แต่ชาวมั่งบางกลุ่มยังคงอนุรักษ์ผ้ามั่งผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น กระเป๋า เสื้อผ้า หรือเครื่องประดับ ตลอดจนเผยแพร่ในเวทีระดับชาติและสากล เช่น นิทรรศการและแฟชั่นโชว์ รวมถึงนำผ้ามั่งมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยมีผู้สูงอายุในชุมชนเป็นครูผู้สอน

ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าผ้ามั่งเป็นองค์ประกอบของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับตัวต่อโลกสมัยใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง แม้คนรุ่นใหม่จะไม่สามารถอธิบายความหมายของลวดลายแบบดั้งเดิมได้ทั้งหมด แต่พวกเขายังคงให้คุณค่ากับผ้ามั่งในฐานะตัวแทนรากเหง้า ทั้งในรูปแบบแฟชั่น สินค้า หรือเครื่องมือทางการเรียนรู้

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมั่งในบริบทนี้จึงหมายถึงการยึดโยงกับอดีต ความเชื่อ พิธีกรรม และรากเหง้าทางชาติพันธุ์ ซึ่งในอดีตมักแสดงออกผ่านการใช้ผ้ามั่งในงานประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้นำไปสู่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่น ลื่นไหล และสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวมั่งในโลกสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น ผ้ามั่งในฐานะสื่อกลางของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้หยุดนิ่ง หากแต่พัฒนาไปตามบริบท ผ้ามั่งยังคงเป็นสื่อกลางของความทรงจำทางวัฒนธรรม แม้ความหมายดั้งเดิมอาจลดลงในหมู่คนรุ่นใหม่ แต่ความพยายามใน

การปรับเปลี่ยน ต่อยอด และถ่ายทอดผ้าไหมในรูปแบบใหม่ ๆ ยังคงรักษาแก่นของวัฒนธรรมไว้ ผ้าไหมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นสัญลักษณ์ของความต่อเนื่องและการปรับตัวของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมสมัยใหม่

4.2.2 อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์

อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ หมายถึงการรับรู้และความผูกพันของบุคคลหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่ออดีตของตน ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดตัวตนในปัจจุบัน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีประวัติการอพยพย้ายถิ่นมายาวนาน อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของพวกเขาถูกหล่อหลอมผ่านวัฒนธรรมปากเปล่า ประเพณี และสื่อทางวัตถุ โดยเฉพาะ “ผ้าไหม” ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องแต่งกายยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ลวดลายบนผ้าไหม เช่น ลายก้อนหอย ลายดาว และลายภูเขา ไม่เพียงเป็นงานศิลปะ แต่ยังสะท้อนการอพยพ การเชื่อมโยงกับธรรมชาติ และเส้นทางชีวิตของบรรพบุรุษ ส่วนวัสดุอย่างกัญชง ก็แสดงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมในการปรับตัวของชาวม้งต่อสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันบทบาทของผ้าไหมในฐานะ “เครื่องมือถ่ายทอดประวัติศาสตร์” กำลังลดลง คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มมองผ้าไหมเป็นเพียงแฟชั่นหรือสินค้าเพื่อการค้า ขณะที่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านผ้าไหมในหมู่เยาวชนก็น้อยลงจากผลของวิถีชีวิตและระบบการศึกษาสมัยใหม่

1. ผ้าไหมในฐานะสื่อกลางของความทรงจำทางประวัติศาสตร์

ผ้าไหมไม่ใช่แค่เครื่องแต่งกาย แต่เป็นสื่อที่บันทึกเรื่องราวการอพยพและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลวดลายต่าง ๆ บนผ้าเป็นรหัสทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนความเชื่อ เส้นทาง การย้ายถิ่น และสภาพแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย

ชาวม้งมีประวัติการอพยพย้ายถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ต้องปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่ใหม่ ผ้าไหม โดยเฉพาะผ้าไหมกัญชง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ใช้ผลิตเสื้อผ้าและของใช้จำเป็น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชาวม้ง ผู้หญิงชาวม้งต้องเรียนรู้การทอ ปัก และเขียนเทียนผ้าตั้งแต่อายุน้อย ทั้งเพื่อการดำรงชีวิตและการสืบสานอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ กระบวนการผลิตผ้าเหล่านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ม้งในทุกยุคทุกสมัย ดังคำสัมภาษณ์ให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“อันนี้เป็นเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่เขาเล่ากันมาว่า ความเป็นมาของกัญชงกับวิถีชีวิตของม้งนะ ตั้งแต่ที่สมัยก่อนนี้ม้งจะอยู่ประเทศจีนนะ แล้วก็ตอนนั้นเกิดสงครามที่ประเทศจีน แล้วเขาก็เหมือนทำให้

คนมั่งว่าอยู่ประเทศจีน ไม่ได้ก๊อพยพมา มาลาวมาเรื่อย ๆ ที่มาอยู่ประเทศไทยนะ ตอนนั้นเรื่องเล่าของประวัติศาสตร์ของเรื่องผ้ากัญชนะ เขาบอกว่ามีครอบครัวหนึ่งคือแม่บ้านเนี่ยเป็นคนที่เหมือนเป็นคนที่เขาใจใส่เรื่องครอบครัว อย่างสมัยก่อนนี้ไม่สามารถซื้อผ้าได้ ต้องปลูกกัญชง มาทำเสื้อผ้าให้คนในครอบครัวใส่ แล้วมีแม่บ้านคนหนึ่งที่เป็นแม่บ้านที่เป็นกุลสตรีเป็นแม่ศรีเรือน เขาก็แอบเอาเมล็ดพันธุ์กัญชงงะกำไว้ในมือกำมือเดียวหนีสงครามมา ตั้งแต่ที่จีนมา มาตั้งรกรากที่ไหนก็มาปลูกที่นั่น มาปลูกเพื่อที่จะเอาเส้นใยนี้มาทำเป็นผ้ามาให้ครอบครัวใส่อย่างนี้”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนว่า ผ้าใยกัญชงไม่ใช่แค่สิ่งทอสำหรับการดำรงชีวิต แต่เป็นสัญลักษณ์ของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การที่ผู้หญิงชาวม้งนำเมล็ดกัญชงติดตัวระหว่างการเดินทาง แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การคงทักษะการผลิตผ้ากัญชงไม่เพียงเพื่อความอยู่รอด แต่ยังเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ผ้าชนิดนี้จึงเป็นเครื่องมือในการธำรงความทรงจำผ่านกระบวนการผลิตในครอบครัว การปลูกและทอผ้าใยกัญชงจึงเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของการฟื้นฟูรากเหง้า แม้ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงของถิ่นฐานและสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม คนรุ่นใหม่เริ่มห่างจากกระบวนการนี้ ส่งผลให้ความเชื่อมโยงระหว่างผ้ากัญชงกับประวัติศาสตร์เริ่มจางลง หากไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า อาจสูญหายไป

ลวดลายบนผ้าม้งไม่ได้เป็นเพียงศิลปะบนผืนผ้า แต่เป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่บันทึกเส้นทางการอพยพ วิถีชีวิต และความเชื่อของชาวม้ง บรรพบุรุษใช้ลวดลายเป็นเครื่องมือสื่อสารประสบการณ์ เช่น ลายภูเขาสื่อถึงภูมิประเทศที่พบระหว่างการเดินทาง ลายก้อนหอยสะท้อนแหล่งน้ำสำคัญต่อการดำรงชีวิต ลายดินหนูและลายดินไก่อสื่อถึงระบบนิเวศในถิ่นฐานเดิม ส่วนลายเมล็ดข้าวเปลือกแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เกษตรกรรม ลวดลายเหล่านี้จึงเป็นบันทึกทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงการปรับตัวและความสัมพันธ์ระหว่างชาวม้งกับสิ่งแวดล้อมตลอดเส้นทางประวัติศาสตร์ของพวกเขา ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มดาวม่างของบ้านแม่สาบน้อย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ทุกลวดลายก็จะมีเรื่องราว มีความหมายของแต่ละลาย เวลาเราเขียนเสร็จแล้วเอาไปย้อม เราย้อมเสร็จแล้วเอามาต้มเพื่อลอกเทียนออก ลายที่เราเขียนจะได้ติดกับผ้า อันนี้คือเป็นเรื่องเล่าณะกะ ผ้าผืนหนึ่งเป็น

กระโปรงของผู้หญิงจะยาว 4 วา ก็จะเป็นตัวหนังสือ จะเอาตัวหนังสือมาเขียนไว้ที่กระโปรง เพราะว่ามีสงครามก็หนีไป จะได้เอาไปด้วย ไปถึงที่ไหนถ้าเห็นลายก็รู้เลยว่าเป็นของเรา”

(ผู้ผลิตผ้าผ้าง 1, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผ้าผ้างมีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อกลางของประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ้าง ลวดลายบนผ้าไม่เพียงเป็นการตกแต่ง แต่เปรียบเสมือน “ตัวอักษร” ทางวัฒนธรรมที่บันทึกเรื่องราวการอพยพและเหตุการณ์สำคัญในอดีต ในช่วงที่ชาวผ้างไม่มีระบบอักษรเป็นของตนเอง ผ้าผ้างจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสืบทอดประวัติศาสตร์ผ่านรุ่นสู่รุ่น ลวดลายแต่ละแบบสะท้อนภูมิประเทศ วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของยุคสมัยนั้น ๆ ช่วยให้ชาวผ้างรักษาความเชื่อมโยงกับรากเหง้าของตนเองแม้สังคมจะเปลี่ยนไป

อย่างไรก็ตาม การรับรู้ความหมายของลวดลายในหมู่คนรุ่นใหม่เริ่มลดลง เมื่อการบันทึกประวัติศาสตร์เปลี่ยนไป และการศึกษาศสมัยใหม่มีบทบาทมากขึ้น คนรุ่นใหม่ยังคงเห็นคุณค่าผ้าผ้างในฐานะสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ แต่ความเข้าใจในความหมายเชิงประวัติศาสตร์กลับเลือนลางลง หากไม่มีการส่งต่อความรู้ ลวดลายผ้าผ้างอาจกลายเป็นเพียงภาพตกแต่ง ไร้บทบาทในฐานะสื่อทางประวัติศาสตร์ของชาวผ้าง แม้บางคนยังแยกแยะลวดลายดั้งเดิมออกจากลวดลายที่ได้รับอิทธิพลภายนอกได้ แต่กลับไม่สามารถอธิบายความหมายที่แท้จริงของลวดลายเหล่านั้นได้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากหญิงสาววัย 26 ปีจากบ้านบวกจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ได้กล่าวว่า

“ลายพวกนี้เรารู้ว่ามันเป็นของผ้างนะคะ แล้วก็รู้ว่ามันมีความหมายอยู่ แต่ไม่รู้รายละเอียดว่ามันหมายถึงอะไรแน่ ๆ รู้แค่ว่ามันเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมเรา ก็เคยได้ยินมาค่ะว่าผ้างเมื่อก่อนอยู่ที่จีน”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าผ้าง 2, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ในหมู่คนรุ่นใหม่ แม้ผ้าผ้างยังถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แต่การเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางประวัติศาสตร์กลับลดลง คนรุ่นใหม่รู้ว่าผ้าผ้างเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตน แต่ขาดความเข้าใจในความหมายของลวดลาย และไม่ทราบเส้นทางการอพยพของบรรพบุรุษ สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านของกลไกการถ่ายทอดประวัติศาสตร์จากการเล่าขานและวัตถุวัฒนธรรม มาเป็นระบบการเรียนรู้สมัยใหม่ ซึ่งนำมาสู่ความท้าทายในการรักษาอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของ

ชาวม้ง เมื่อความรู้เกี่ยวกับฝ้ายและที่มาไม่ถูกส่งต่อ ฝ้ายอาจเหลือเพียงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ขาดความลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์

แม้การรับรู้ความหมายดั้งเดิมจะลดลง แต่ยังคงมีความพยายามในการอนุรักษ์ เช่น โรงเรียนบางแห่งในชุมชนม้งเริ่มสอนการปักผ้าและเขียนเทียนเพื่อเชื่อมโยงเยาวชนกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตน อีกทั้งในเทศกาลสำคัญ ฝ้ายยังคงเป็นเครื่องสื่อถึงรากวัฒนธรรมของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การนำฝ้ายไปใช้เชิงพาณิชย์ทำให้ตลาดบางส่วนถูกปรับเปลี่ยนตามความต้องการของตลาด ซึ่งนำไปสู่คำถามว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้วัฒนธรรมม้งเป็นที่รู้จัก หรือทำให้ความหมายทางประวัติศาสตร์เลือนหาย ปรัชญาการนี้สะท้อนถึงการปรับตัวของมรดกทางวัฒนธรรมในยุคใหม่ ฝ้ายที่เคยเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์กำลังกลายเป็นสินค้า แม้จะช่วยให้ฝ้ายยังมีบทบาทในปัจจุบัน แต่หากขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ บทบาทของฝ้ายในฐานะเครื่องบันทึกอดีตอาจค่อย ๆ จางหายไป

2. การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงปี 2530-2567

จากการปลูกฝ้ายสู่การเกษตรแบบยั่งยืน

ก่อนปี 2512 หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงพึ่งพาการปลูกฝ้ายเป็นหลัก จนกระทั่งปี 2512 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้เสด็จเยี่ยมและพระราชทานโครงการหลวงเพื่อส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนแทนการปลูกฝ้าย ส่งผลให้ชาวม้งเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยเฉพาะช่วงปี 2530 ที่การเกษตรกลายเป็นอาชีพหลัก ในขณะที่ฝ้ายยังคงเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม ความรู้ในการทอผ้า ปักผ้า และเขียนเทียนฝ้ายยังคงถ่ายทอดภายในครอบครัว ทำให้ฝ้ายยังสะท้อนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์จากอดีตผู้นำของบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“สมัยก่อน ชาวม้งแถวนี้ปลูกฝ้ายกันแทบทุกบ้าน เพราะมันขายได้
เงินง่ายที่สุด แต่พอในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จมาและให้เมล็ดพันธุ์พืช
ใหม่ ๆ กับเรา ชาวบ้านก็เริ่มเปลี่ยนมาปลูกพืชผักผลไม้แทน ตอนนั้นทุก
คนก็ยังแต่งชุดม้งกันทุกวัน ผู้หญิงก็ต้องปักผ้าให้ลูก ๆ ใส่ ถือเป็นเรื่อง
ปกติในครอบครัว”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 3, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากยุคพึ่งพาฝ้ายสู่การเกษตรที่ยั่งยืนตามโครงการหลวง ซึ่งมีผลต่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างลึกซึ้ง อัตลักษณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ถูกหล่อหลอมผ่านระบบเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และการแต่งกายที่เชื่อมโยงกับรากเหง้า ฝ้ายไม่ใช่แค่

เครื่องนุ่งห่ม แต่เป็นสัญลักษณ์ของสายสัมพันธ์ในครอบครัวและการถ่ายทอดวัฒนธรรม ผู้หญิงชาวเมืองที่ปักผ้าให้ครอบครัวจึงเป็นผู้รักษาและสืบสานอัตลักษณ์จากรุ่นสู่รุ่น

แม้การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง แต่ในระยะดั้งเดิม ผ้าผืนยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ชาวเมืองยังแต่งกายด้วยชุดผืนในชีวิตประจำวันและรักษาขนบประเพณีอย่างเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม การเปิดรับโครงการหลวงและระบบเศรษฐกิจภายนอกเริ่มส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และในระยะยาวอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของผ้าผืน แม้เช่นนั้น ผ้าผืนยังคงเป็น “วัฒนธรรมที่มีชีวิต” โดยการที่ผู้หญิงยังคงปักผ้าให้คนในครอบครัวไม่เพียงเพื่อใช้งาน แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และการสืบทอดประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง

การเริ่มต้นของการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจการท่องเที่ยว

ในช่วงปี 2540–2555 การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตตัวเมือง ทำให้หมู่บ้านผืนบางแห่ง เช่น ดอยปุย เริ่มเป็นที่นิยม แต่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ผืนในตำบลโป่งแยงยังคงพึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลัก แม้เริ่มมีนักท่องเที่ยวเยี่ยมชม ผ้าผืนจึงเริ่มเข้าสู่ตลาดผ่านความสนใจในสินค้าหัตถกรรม อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดด้านที่ตั้งและวิถีชีวิตดั้งเดิม ชาวเมืองในพื้นที่ยังไม่สามารถหันมาเน้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ ช่วงเวลานี้ การแต่งกายด้วยผ้าผืนในชีวิตประจำวันเริ่มลดลง โดยเฉพาะเมื่อต้องเข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ คนรุ่นใหม่มักหันไปใส่เสื้อผ้าสมัยใหม่มากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงสายตาหรือทัศนคติที่แตกต่างจากคนเมือง ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนนั้นผ้าผืนไม่ได้ทำขายกันนะ ปักเอาไว้ใช้กันเอง แต่พอเริ่มมีนักท่องเที่ยวมา คนที่ทำผ้าสวย ๆ ก็เริ่มมีคนมาขอซื้อ ตอนแรกเราก็ทำไปขายบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ไม่ได้เยอะ เราแค่ขายให้นักท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริมเท่านั้น”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนว่า ในช่วงดังกล่าว ผ้าผืนยังถูกใช้ในครัวเรือนมากกว่าการค้า การปักผ้ายังคงเป็นทักษะในครอบครัว โดยไม่เน้นสร้างรายได้ แม้มีการขายผ้าเล็กน้อยให้กับนักท่องเที่ยว ก็ยังถือเป็นรายได้เสริมไม่ใช่อาชีพหลัก อย่างไรก็ตาม นี่ก็จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง เมื่อผ้าผืนเริ่มถูกมองว่าเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งของในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกัน ชาวเมืองในตำบลโป่งแยงยังคงยึดมั่นกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม แม้จะเริ่มขายผ้าผืน แต่ยังไม่เน้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นหลัก พวกเขายังมองว่าผ้าผืนเป็นส่วนหนึ่งของ

ชีวิต ไม่ใช่ธุรกิจหลัก อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ผูกกับผ้าผืนจึงยังคงเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่เริ่มเปลี่ยนผ่านสู่ยุคใหม่ ซึ่งผ้าผืนค่อย ๆ กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม กระบวนการนี้จึงส่งผลต่อการรับรู้ของชาวม้งเอง และตั้งคำถามต่อทิศทางของอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ในอนาคต

การพัฒนาการท่องเที่ยวและผลกระทบต่ออัตลักษณ์

ช่วงปี 2555-2560 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว รัฐเริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนม้ง หมู่บ้านในตำบลโป่งแยงเริ่มพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผ้าผืนจึงเริ่มถูกใช้ในเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีการจัดกิจกรรม เช่น การจัดแสดงงานทอผ้า วิถีชีวิต และการนำเสนอวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้ผ้าผืนค่อย ๆ กลายเป็น “สินค้า” มากกว่าสิ่งใช้สอยในชีวิตประจำวัน

ผ้าผืนที่เคยสะท้อนอัตลักษณ์ในชีวิตจริง กลับกลายเป็นสิ่งจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมโชว์วัฒนธรรม ผู้ที่ทำหน้าที่ไกด์หรือสาธิตงานฝีมือต้องเรียนรู้วิธีนำเสนอให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยว วัฒนธรรมบางส่วนจึงถูกทำให้เป็นแบบแผนเพื่อการตลาด ส่งผลให้ผ้าผืนเริ่มหลุดจากการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตจริง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าผืนในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนเราทำผ้าผืนเอาไว้ใส่กันเอง ไม่ได้คิดว่าจะต้องขายหรือโชว์ให้ใครดู แต่พอหมู่บ้านเริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะแล้ว เราก็ได้เข้าร่วมกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เวลามีคนมาเยี่ยม ไม่ว่าจะคนไทยหรือคนต่างชาติ ก็จะโชว์ให้เขาดูว่าม้งทอผ้ายังไง เขียนเทียนยังไง ถ้าเขาสนใจอยากลองทำ เราก็จะสอนทีละขั้นตอน แล้วพานักท่องเที่ยวไปดูพิพิธภัณฑ์ของหมู่บ้าน ช้างในก็จะมีของเก่า ๆ ที่พวกเราเคยใช้กันจริง ๆ ทั้งเครื่องมือทำไร่ เสื้อผ้าผืนเก่า ๆ ที่เคยใส่กัน ของใช้ในบ้านที่แต่ก่อนเราใช้ทำมาหากิน ทุกอย่างเป็นของที่คนรุ่นพ่อรุ่นแม่เราเคยใช้จริง ๆ นอกจากนี้ พวกเรายังช่วยกันทำของที่ระลึกจากผ้าเอาไว้ขายให้คนที่สนใจ พวกนักท่องเที่ยวก็ชอบกันมาก จริง ๆ แล้วตอนนั้นผู้หญิงที่นั่นส่วนใหญ่ก็ยังปักผ้าเอาไว้ใส่เอง ไม่ได้ทำขายกันเป็นจริงเป็นจัง คนที่ถนัดทอผ้าหรือเขียนเทียนก็มีน้อยลงเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่ก็ปักผ้าใช้เองมากกว่า ตอนที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมา ทุกคนก็ใช้ชีวิตปกติ ใส่เสื้อผ้าทั่วไป ไม่ได้แต่งชุดม้งตลอดเวลา แต่ถ้ามีคนมาเที่ยว หมู่บ้านก็ต้องช่วยกัน แต่งตัวให้ดูเข้ากับบรรยากาศ โชว์ให้เห็นว่าพวกเรายังมีวัฒนธรรมนี้อยู่”

(ผู้ผลิตผ้าผืน 9, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 170 การต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติของชาวม้งต. โป่งแยง
ที่มา : ปราชญ์ชาวบ้านที่ 1 ถ่ายเมื่อปี 2558 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อรม จ.เชียงใหม่

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนว่าอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของผ้าม้งเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริง กลายเป็นสื่อแสดงวัฒนธรรมให้บุคคลภายนอก การแต่งกายด้วยผ้าม้งในชีวิตประจำวันลดลง เหลือเพียงโอกาสพิเศษ เช่น การแสดงหรือรับนักท่องเที่ยว แม้ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรม แต่ความผูกพันกับชีวิตจริงก็ลดลง การถ่ายทอดความรู้เรื่องผ้าม้งจึงเปลี่ยนจากระบบครอบครัว สู่การเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยว ผู้หญิงทั่วไปอาจไม่สนใจรายละเอียดดั้งเดิมของผ้าม้ง เพราะมองว่าเป็นเรื่องตลาด มากกว่าการสืบสานวัฒนธรรมในชีวิตจริง

อีกด้านหนึ่ง ผ้าม้งกลายเป็นภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมมากกว่าสิ่งที่สะท้อนรากเหง้าโดยตรง หมู่บ้านต้องจัดกิจกรรมโชว์วัฒนธรรม เช่น การสวมชุดม้ง หรือสาธิตการผลิตผ้าในเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการใช้งานจริง ทำให้อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์เข้าสู่กระบวนการ “สร้างใหม่” ให้เหมาะกับบริบทปัจจุบัน แม้ผ้าม้งยังเป็นสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ แต่บทบาทเริ่มเปลี่ยนเป็นเครื่องมือปรับตัวสู่เศรษฐกิจการท่องเที่ยว คนรุ่นใหม่อาจไม่ได้รู้สึกผูกพันกับผ้าม้งในฐานะมรดกของบรรพบุรุษเท่าเดิม สำหรับนักท่องเที่ยว ผ้าม้งอาจเป็นภาพแทนวัฒนธรรมม้งที่ยังดำรงอยู่ แต่สำหรับชาวม้งเอง ผ้าม้งกลับกลายเป็นสิ่งที่ตอบสนองตลาด มากกว่าจะสะท้อนรากเหง้าแท้จริงของตนเอง

การกลับมาของกระแสฟื้นฟูวัฒนธรรมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นมา กระแสการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น ขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวในชุมชนม้งตำบลโป่งแยงเริ่มชะลอตัว ทำให้ชาวม้งบางส่วนกลับไปใช้ชีวิตตามวิถีเดิม และพยายามอนุรักษ์ศิลปะการทำผ้าม้ง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการหรือผู้ได้รับ

การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก อย่างไรก็ตาม ผู้ที่อุทิศตนต่อการสืบทอดวัฒนธรรมผ้าฝ้ายยังมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับประชากรม้งส่วนใหญ่ที่สวมใส่เสื้อผ้าสมัยใหม่เป็นหลัก การปักผ้ายังมีอยู่ในฐานะกิจกรรมสันทนาการ แต่การทอผ้าและเขียนเทียนลดลงอย่างมาก ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าฝ้ายในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ช่วงหลัง ๆ มาเริ่มมีนักศึกษา นักวิจัย และคนที่สนใจผ้าฝ้ายมากขึ้น พวกเขามาที่หมู่บ้านศึกษาดูงานและสอบถามข้อมูลผ้าฝ้าย ก็ยินดีที่จะตอบทุกคำถามเกี่ยวกับผ้าฝ้าย ตอบได้หมดเลยเท่าที่รู้ค่ะ เพราะรู้สึกว่าคุณเองเป็นผู้สืบทอดและผู้เผยแพร่วัฒนธรรมม้ง มีคนให้ความสนใจและตั้งคำถาม ก็รู้สึกภูมิใจมากค่ะ ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งที่รักษาเอกลักษณ์ของม้งเอาไว้

กลุ่มของพวกเราก็ได้พยายามใช้วิธีเดิมทำผ้าให้มากที่สุด ไม่ใช่แค่อยากขายให้นักท่องเที่ยวนะ แต่อยากรักษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ อยากให้ผ้าฝ้ายมีคุณค่า ไม่ใช่แค่เป็นสินค้า เราก็ตั้งใจถ่ายทอดความรู้ให้กับคนที่สนใจ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 1, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนว่า ผ้าฝ้ายในอดีตเป็นทั้งเครื่องนุ่งห่มและสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ในปัจจุบัน บทบาทของผ้าฝ้ายเปลี่ยนไป โดยถูกมองในฐานะสินค้าเพื่อการค้า แม้เช่นนั้น ยังมีกลุ่มชาวม้งที่ตระหนักถึงความสำคัญของผ้าฝ้ายในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม และมุ่งรักษาวิถีการผลิตดั้งเดิม เพื่อให้ผ้าฝ้ายยังคงสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มอย่างแท้จริง การที่นักศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจหันมาศึกษาผ้าฝ้ายมากขึ้น แสดงว่าผ้าฝ้ายไม่ใช่เพียงของฝากสำหรับนักท่องเที่ยว แต่เป็นวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ระดับลึก ผู้คนในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดและอนุรักษ์สิ่งนี้ อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของม้งจึงยังคงดำรงอยู่ แม้บริบททางสังคมจะเปลี่ยนไป การผลิตผ้าฝ้ายแบบดั้งเดิมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่เพียงรักษาภูมิปัญญา แต่ยังเน้นว่าผ้าฝ้ายคือสัญลักษณ์ของรากเหง้าและประวัติศาสตร์ที่ไม่ควรสูญหาย

สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวม้งในตำบลโป่งแยง หมายถึง การรับรู้และผูกพันกับเรื่องราวของบรรพบุรุษ ความทรงจำทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาในชุมชน โดยมีผ้าฝ้ายเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงผู้คนกับอดีต ผ่านลวดลาย เทคนิค และการใช้งานในบริบทพิธีกรรมต่าง ๆ ผ้าฝ้ายจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นภาพแทนของความทรงจำร่วมและรากเหง้าทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อบริบททางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้พัฒนาไปสู่รูปแบบใหม่ที่ไม่จำกัดอยู่เพียงการรักษารูปแบบ

ดั้งเดิม แต่เน้นการฟื้นฟู ติความ และสร้างความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัย ผ่านการผลิตผ้าแบบดั้งเดิม การถ่ายทอดความรู้ และการมีส่วนร่วมของนักวิชาการหรือผู้สนใจ อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวม้งจึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นพลวัตที่เคลื่อนไหวตามกระแสของโลกสมัยใหม่ โดยยังคงคุณค่าและความหมายของความเป็นม้งไว้ในรูปแบบที่เปิดกว้างมากขึ้น การตระหนักถึงคุณค่าของมรดกและการส่งเสริมการเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของผ้าม้งให้ดำรงอยู่และมีชีวิตในสังคมปัจจุบัน

4.2.3 อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติ เป็นแนวคิดสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐ โดยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หมายถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย ศาสนา และประเพณี ส่วนอัตลักษณ์ทางชาติหมายถึงความรู้สึกผูกพันและมีส่วนร่วมกับรัฐ เช่น การยอมรับนโยบาย การใช้ภาษาราชการ และการเข้าร่วมกิจกรรมระดับชาติ สำหรับกลุ่มม้งในประเทศไทย อัตลักษณ์ทั้งสองเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนผ่านองค์ประกอบทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะ “ผ้าม้ง” ที่สะท้อนทั้งความเป็นม้งและการมีส่วนร่วมในสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์บทบาทของผ้าม้งต่อการรับรู้และนิยามตัวตนของชาวม้ง ทั้งในมิติการธำรงชาติพันธุ์และการปรับตัวในสังคมไทย

1. ผ้าม้งกับการยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผ้าม้งมีบทบาทสำคัญในการยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มม้งในตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะในกลุ่มม้งลายและม้งขาว แม้อยู่ในชุมชนเดียวกัน แต่ยังคงแต่งกายต่างกันอย่างชัดเจน ผ้าม้งจึงเป็นเครื่องมือจำแนกกลุ่มย่อยภายในชาติพันธุ์ม้งอย่างชัดเจน

สำหรับม้งลาย ผู้หญิงนิยมสวมกระโปรงผ้าใยกล้วยขึงที่เขียนเทียนและย้อมด้วยสีธรรมชาติ เช่น คราม ซึ่งต่างจากม้งขาวที่นิยมผ้าฝ้ายและการแต่งกายคนละแบบ ผ้าม้งจึงไม่ใช่แค่เครื่องแต่งกาย แต่เป็นสัญลักษณ์ของรากเหง้า วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมา เด็กหญิงชาวม้งได้รับการสอนให้ทอผ้าและปักลายประจำกลุ่มตั้งแต่เล็ก ทำให้แต่ละชุมชนสามารถรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนผ่านผ้าม้งได้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งกลุ่มม้งลายของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ผมเป็นม้งลายครับ หมู่บ้านนี้ม้งลายกับม้งขาวจำนวนพอ ๆ กัน
แต่หมู่บ้านแม่สาหม้งลายจะเยอะกว่า ไร่ครับ แม่สาหม้งลายกับแม่สาใหม่ ม้ง
ลายนี้ต่างกับม้งขาวอยู่ครับ ภาษาจะต่างกันหน่อย แต่ที่เขาพูดเราก็ตีใจ

อยู่ด้วยกันได้รู้เรื่อง แล้วก็คือชุดม้งครับ ม้งลายจะใส่สีดำเป็นหลัก สมัยนี้ก็มีสีอื่นบ้าง แต่แบบดั้งเดิมจะใช้สีดำ ก็เป็นเอกลักษณ์ของเราครับ ผู้หญิงจะใส่กระโปรงผ้าเจียน แต่ม้งขาวจะไม่ใส่ ม้งขาวจะใส่แบบสีพื้นที่ไม่มีลายครับ เสื้อผู้ชายก็ไม่เหมือน ตอนผ้านานหน้าของเราจะยาวกว่าแล้วปลายผ้าจะเป็นทรงเหลี่ยมครับ ของม้งขาวก็สั้นถึงตอนนี้แล้ว เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 4, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนบทบาทของการแต่งกายในการยืนยันอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวม้ง ซึ่งไม่เพียงช่วยแยกแยะกลุ่มม้งลายกับม้งขาว แต่ยังเสริมสร้างความผูกพันภายในกลุ่ม การแต่งกายของแต่ละกลุ่มไม่ใช่เพียงรสนิยมส่วนบุคคล แต่เป็นสัญลักษณ์ที่สืบทอดกันมา สะท้อนรากเหง้าและเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มย่อยในชาติพันธุ์เดียวกัน

ความต่างในสี ลวดลาย และรูปทรงของเสื้อผ้าระหว่างม้งลายและม้งขาว แสดงถึงบทบาทของผ้าม้งในการระบุอัตลักษณ์ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย แต่โครงสร้างพื้นฐานยังคงไว้ซึ่งทำให้ชาวม้งสามารถจำแนกกลุ่มของตนได้ทันทีผ่านการแต่งตัว แม้ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หากพบกันในพื้นที่แปลกถิ่นก็สามารถรับรู้ถึงความเป็นพวกเดียวกันได้ผ่านเครื่องแต่งกาย และหากสามารถสื่อสารกันได้ ก็ยิ่งเสริมความไว้วางใจและความใกล้ชิด ผู้หญิงชาวม้งมักใช้การแต่งกายเพื่อสื่อสารตัวตนและความรู้สึก โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องการความรู้สึกปลอดภัยและการยอมรับจากกลุ่ม เสื้อผ้าม้งจึงไม่ใช่เพียงของใช้ แต่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นเครื่องยึดโยงทางจิตใจที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ในสังคม ในอดีตที่การคมนาคมไม่สะดวก ความรู้สึกผูกพันในเครือญาติและชุมชนมีบทบาทสำคัญ การแต่งกายที่เหมือนกันจึงเป็นเครื่องมือยืนยันความเป็นกลุ่มเดียวกัน และตอบสนองความต้องการด้านจิตวิทยา เช่น ความรักและการยอมรับ ในโอกาสพิเศษ เช่น งานเฉลิมฉลอง การแต่งกายด้วยผ้าม้งที่ประณีตยังสะท้อนการให้เกียรติและแสดงความเคารพต่อผู้ร่วมงาน เสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ผ้าม้งจึงเป็นมากกว่าสิ่งทอ แต่เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ที่เชื่อมคนในกลุ่มเดียวกันไว้

คำให้สัมภาษณ์ยังชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของระบบการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน กลุ่มม้งลายและม้งขาวแม้จะอยู่ร่วมกัน แต่ยังรักษาเอกลักษณ์ผ่านการแต่งกายอย่างชัดเจน แสดงถึงความสำคัญของการแบ่งแยกกลุ่มย่อยในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ผ้าม้งจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในมิติของการจำแนกกลุ่มย่อย ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงเรื่องแฟชั่น แต่เป็นสิ่งที่ฝังลึกในจิตสำนึกและยังคงช่วยเชื่อมโยงคนในกลุ่มเข้าด้วยกัน แม้ในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ ชาวม้งในประเทศไทยยังสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างผ้าม้งของตนเองกับของชาวม้งในประเทศอื่นได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ภายใต้กรอบของรัฐไทยมากขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มควม้างในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“อันนี้ไม่ใช่ของม้งไทยนะ น่าจะเป็นของม้งเวียดนามมากกว่า ดูจากลวดลายกับแบบเสื้อผ้าแล้วมันไม่เหมือนของเรา จริง ๆ แล้วม้งแต่ละที่ก็ไม่เหมือนกันนะ ถึงจะเป็นม้งเหมือนกันแต่ก็ยังแบ่งไปตามประเทศ ตามพื้นที่ อย่างของไทย จีน เวียดนาม ลาว ผ้าม้งแต่ละที่ก็มีเอกลักษณ์ต่างกัน อย่างม้งไทยเราก็มีลายของเรา ของม้งจีนเขาก็มีของเขา ไม่เหมือนกันหรอก ถึงจะมีบางลายที่คล้าย ๆ กันเพราะเป็นม้งเหมือนกัน แต่พอดูดี ๆ ก็รู้เลยว่ามาจากไหน บางทีเราก็ซื้อผ้าม้งจากจีนมาใช้บ้างนะ อย่างพวกผ้าปัก ผ้าเขียนเทียน เพราะบางลายมันสวย ดูแล้วน่าจะเอามาทำของใช้ได้ แต่ถ้าจะทำชุดม้งจริง ๆ เราต้องใช้ผ้าที่เป็นของม้งไทย เพราะมันเป็นของเราจริง ๆ ถ้าไปใช้ของที่ไม่ใช่ของม้งไทย มันก็จะดูแปลกไปจากวัฒนธรรมของเรา แล้วชุดที่ออกมามันก็จะไม่เหมือนชุดม้งไทย แบบที่บรรพบุรุษเราทำกันมา”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนมุมมองของชาวม้งในตำบลโป่งแยงต่ออัตลักษณ์ของตน แม้จะมีรากเหง้าร่วมกับชาวม้งในประเทศอื่นและบางลวดลายมีความคล้ายคลึงกัน แต่แต่ละพื้นที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนอย่างชัดเจน การที่ชาวม้งสามารถแยกแยะผ้าม้งจากแต่ละประเทศได้ แสดงถึงความเข้าใจในวัฒนธรรมและความสำคัญของอัตลักษณ์กลุ่มย่อยภายในชาติพันธุ์เดียวกัน ขณะเดียวกัน การเลือกใช้ผ้าม้งที่ผลิตโดยกลุ่มม้งไทยในการตัดเย็บชุดดั้งเดิม แสดงให้เห็นว่าผ้าม้งไม่ได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ แม้จะเปิดรับผ้าจากต่างประเทศด้วยเหตุผลด้านความนิยม แต่เมื่อเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิม พวกเขายังคงให้คุณค่ากับผ้าม้งไทยโดยเฉพาะ แสดงถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติของชาวม้งในประเทศไทย

ภาพที่ 171 เสื้อผ้าของม้งลาว (ชาย) และม้งเวียคนาม (ขวา)

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อ 7 กรกฎาคม 2565 ที่ตลาดม้งในจ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผ้าม้งยังสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้น ในอดีต ผู้หญิงชาวม้งได้รับการถ่ายทอดทักษะการทำผ้าม้งจากแม่หรือผู้สูงอายุในหมู่บ้าน แต่ในสมัยปัจจุบัน กลุ่มชาวม้งที่ทำผ้าม้งในตำบลโป่งแยงมีโอกาสเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น การเดินทางไปยังหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อเรียนรู้เทคนิคการทอผ้าที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นในอดีตมาก่อน ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มดาวม้งในบ้านแม่สา น้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“พี่สนใจเรื่องผ้าอยู่แล้วค่ะ เห็นว่ามีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าก็อยากสมัครเข้าร่วมเลย ตอนนั้นเราได้ไปดูงานที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงคอยาวค่ะ ไปศึกษาวิธีทอผ้าของพวกเขา มันก็ต่างจากของม้งนะ วัสดุที่เขาใช้เป็นเส้นไหม ผ้าที่ได้ก็จะเนียนและละเอียดกว่าผ้าใยกล้วยของเรายาบกว่า แต่ที่คล้ายกันก็คือ วิธีนั่งทอที่ต้องให้ร่างกายของเราอยู่กับที่ทอผ้าเป็นหนึ่งเดียว ต้องใช้แรงดึงเส้นด้ายให้ตึงอยู่ตลอดเวลา ผ้าถึงจะออกมาสวย เราก็ได้เรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ จากเขา ทั้งการเลือกเส้นไหม วิธีจัดการความตึงของเส้นด้าย และลวดลายแบบของกะเหรี่ยง ไข่ค่ะ เราก็ลองเอาบางอย่างกลับมาปรับใช้กับผ้าม้งของเราด้วยค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 172 การเรียนรู้วิธีทอผ้ากะเหรี่ยงคอยยาวของชาวม้งต.โป่งแยง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 2 ที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวม้งไม่ได้หยุดนิ่ง แต่พัฒนาและปรับตัวตามบริบท ผ้าม้งยังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความเป็นม้ง ขณะเดียวกันการเปิดรับเทคนิคจากกลุ่มอื่น เช่น กะเหรี่ยง ไม่ใช่การสูญเสียอัตลักษณ์ แต่เป็นการเสริมสร้างให้ทันยุคสมัย การเรียนรู้จากภายนอกยังช่วยให้ผ้าม้งสามารถเผยแพร่ในรูปแบบร่วมสมัย และแสดงถึงอัตลักษณ์ที่ยืดหยุ่น พร้อมอยู่ร่วมกับวัฒนธรรมอื่นในสังคมพหุวัฒนธรรม

โดยสรุป ผ้าม้งยังเป็นเครื่องหมายสำคัญของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของม้ง แม้บริบทจะเปลี่ยนแปลงไป ความแตกต่างในการแต่งกายระหว่างกลุ่มม้งลายและม้งขาวแสดงให้เห็นว่าผ้าม้งช่วยยืนยันตัวตนทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม แม้ไม่ได้สวมใส่ทุกวัน แต่การใช้ผ้าม้งในโอกาสพิเศษก็ยังสะท้อนความผูกพันกับรากเหง้า การเปิดรับแนวคิดใหม่ผ่านการเรียนรู้จากกลุ่มอื่นไม่ใช่การปิดกั้น แต่เป็นการปรับตัวเพื่อคงอยู่ ผ้าม้งจึงเป็นทั้งเครื่องหมายของกลุ่ม และสื่อในการส่งต่อวัฒนธรรมระหว่างรุ่น ช่วยให้ชาวม้งรักษาเอกลักษณ์แม้ในสังคมที่เปลี่ยนไป

2. การปรับตัวของชาวม้งในสังคมไทย

ในสังคมไทย ผ้าม้งไม่เพียงเป็นเครื่องแต่งกายแต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ นโยบายรัฐ และโลกาภิวัตน์ ชาวม้งจึงปรับรูปแบบการแต่งกายให้สอดคล้องกับสังคมไทยมากขึ้น ในตำบลโป่งแยง ผ้าม้งยังใช้แสดงความแตกต่างระหว่างกลุ่มม้งลายและม้งขาวผ่านลวดลายและสี แต่คนรุ่นใหม่ที่ออกไปทำงานนอกชุมชนมักเลิกสวมผ้าม้งในชีวิตประจำวัน และหันมาแต่งกายแบบสมัยใหม่ เช่น เสื้อเชิ้ต กางเกงยีนส์ หรือชุดทำงาน เพื่อให้กลมกลืนกับสังคม โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ นอกจากนี้ ในงานสำคัญระดับชาติ เช่น วันสงกรานต์ หรือพิธีแต่งงาน ผู้หญิงชาวม้งบางคนยังเลือกใส่ชุดไทยเพื่อแสดง

ความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งกลุ่มคนรุ่นใหม่ในบ้านบวคเตย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ฝ้ายก็ยังสำคัญอยู่นะคะ มันช่วยให้เรารู้ว่าเราเป็นม้ง ไม่ใช่กลุ่มอื่น ๆ แต่ในชีวิตประจำวันเราไม่ได้ใส่มันตลอดเวลาอะ ก็ใส่เสื้อผ้าไปมากกว่า”

(ชาวบ้านที่เคยฝ้าย 7, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

ภาพที่ 173 การแต่งกายของชาวม้งด.โป่งแยงในชีวิตประจำวัน
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ด.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น สะท้อนว่าคนรุ่นใหม่ยังคงเห็นคุณค่าของฝ้ายในฐานะสัญลักษณ์ชาติพันธุ์ แต่เลือกใช้เฉพาะในโอกาสสำคัญ โดยมองว่าการรักษาอัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องผูกติดกับรูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่สามารถปรับให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตยุคใหม่ ในอดีต ฝ้ายเป็นสัญลักษณ์หลักของความเป็นม้ง ทุกคนในชุมชนใส่ในชีวิตประจำวันเพื่อแสดงความต่างของชาติพันธุ์ แต่ปัจจุบัน คนรุ่นใหม่เลือกแสดงตัวตนผ่านรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการแต่งกาย การใช้ชีวิต และการเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมไทย แสดงถึงความซับซ้อนของอัตลักษณ์ที่ผสมผสานระหว่างชาติพันธุ์และชาติ ขณะเดียวกัน ชาวม้งในตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้ผลิตฝ้าย ยังคงสวมใส่ฝ้ายแต่มีการประยุกต์ใช้ร่วมกับเสื้อผ้าทันสมัย เช่น ผู้หญิงใส่เสื้อม้งกับกางเกงขาสั้นเพื่อความสะดวกในการทำงาน ผู้ชายบางส่วนใส่กางเกงม้งแต่ใช้เสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตแทนเสื้อม้งแบบดั้งเดิม ส่วนกลุ่มผู้ผลิตฝ้ายมักใส่ชุดที่ออกแบบจากฝ้ายแบบร่วมสมัยเพื่อขายสินค้า และจะแต่งกายด้วยชุดม้งเต็มรูปแบบเมื่อต้อนรับแขกหรือบุคคลสำคัญ การแต่งกายของชาวม้งที่ยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงสะท้อนกระบวนการปรับตัวที่สมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์เดิมกับการปรับเข้ากับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในกลุ่มที่กลับมาทำธุรกิจชุมชน เช่น ร้านค้า ที่พักแบบโฮมสเตย์ หรือการทำเกษตรกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ชาวม้งในตำบลโป่งแยงปรับเปลี่ยนการสวมใส่ชุดม้ง โดยเฉพาะในงานประชุมหรืองานทางการ หลายคนเลือกสวมชุดไทยสมัยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคม ขณะที่ในชีวิตประจำวัน ผ้าม้งเริ่มถูกใช้เฉพาะในโอกาสสำคัญ ดังคำให้สัมภาษณ์จากอดีตผู้นำของบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนที่ลุงยังเป็นผู้ใหญ่นะนะ ต้องไปประชุมกับพวกอบต. กรมป่าหลวงบ้าง บางทีก็มีกรรมการท้องที่อะไรพวกนี้ก็ใส่เสื้อเชิ้ตไปประชุมจะดูเรียบร้อยกว่า แต่ถ้าเป็นงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือเวลามีแขกสำคัญมาหมู่บ้านเรา อย่างพวกงานต้อนรับคนใหญ่คนโต เราก็ใส่ชุดม้งอยู่แล้ว ใส่ไปให้เขาเห็นว่าเราเป็นม้งนะ ชุดนี้เป็นชุดเฉพาะกลุ่มเรานะ”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 3, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567)

คำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงแนวทางการปรับตัวของชาวม้งในบริบทของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางชาติ จากเดิมที่ผ้าม้งเป็นชุดประจำวันและสื่อบอกตัวตนของชาวม้ง แต่เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับภาครัฐ โดยเฉพาะในการบริหารท้องถิ่น การแต่งกายจึงปรับให้ดูเป็นทางการมากขึ้น แม้ไม่มีข้อบังคับให้ละทิ้งชุดม้ง แต่เพื่อความเหมาะสมและการยอมรับจากรัฐ ผู้นำชุมชนมักเลือกใส่ชุดเชิ้ต สูท หรือชุดที่สอดคล้องกับบริบทระดับชาติ อย่างไรก็ตาม ผ้าม้งยังคงเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เด่นชัดในบางบริบท เช่น การต้อนรับแขกสำคัญหรือกิจกรรมวัฒนธรรม ซึ่งแสดงถึงรากเหง้าและความภาคภูมิใจในความเป็นม้ง นี้สะท้อนถึงความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ที่สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทของรัฐ โดยไม่สูญเสียตัวตน

กระบวนการนี้แสดงถึงพัฒนาการของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในรัฐไทย ชาวม้งเลือกใช้ผ้าม้งอย่างมีกลยุทธ์ โดยปรับเข้ากับบริบทที่ต้องการความเป็นทางการ และกลับมาใช้เพื่อเน้นความเป็นกลุ่มในโอกาสสำคัญ แสดงให้เห็นถึงความทับซ้อนระหว่างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์ทางชาติ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ร่วมของชนกลุ่มน้อยที่พยายามรักษาวัฒนธรรมควบคู่กับการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ

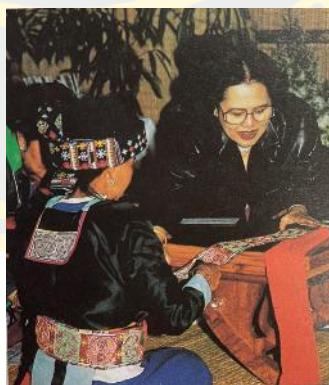
ภาพที่ 174 ชาวม้งกับเจ้าหน้าที่และแขกที่มาเยือน

ที่มา : เจ้าหน้าที่อบต. ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

3. การเปลี่ยนแปลงของผ้าไหมภายใต้นโยบายของรัฐไทย

นโยบายของรัฐไทยไม่เพียงกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อการสร้างและรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวม้งที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกรอบของรัฐ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของม้งซึ่งเคยสะท้อนผ่านภาษา การแต่งกาย และประเพณี เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐไทยมีนโยบายที่ส่งเสริมการหลอมรวมเข้าสู่อัตลักษณ์ระดับชาติ โดยผ้าไหมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สะท้อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้

รัฐบาลเริ่มควบคุมการปลูกัญชาตั้งแต่ปี พ.ศ.2478 และออกพระราชบัญญัติยาเสพติดในปี พ.ศ.2522 แม้กัญชากับกัญชาจะแตกต่างกัน แต่เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกัน การควบคุมจึงส่งผลกระทบต่อการผลิตผ้าไหมโดยตรง เพราะกัญชเป็นวัตถุดิบหลักในการทอผ้าแบบดั้งเดิม ทำให้ชาวม้งประสบปัญหาในการหาเส้นใย และต้องหันไปใช้วัสดุอื่นแทน ส่งผลให้การผลิตผ้าไหมแบบเดิมลดลง ต่อมาปี พ.ศ.2547 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ภาคเหนือ ทรงผลักดันให้มีการศึกษาและส่งเสริมให้เกษตรกรชาวไทยภูเขาได้ปลูกต้นกัญช เพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้จากงานหัตถกรรม มูลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) จึงได้ศึกษาวิจัยสายพันธุ์กัญชที่มีสารเสพติดต่ำ จนสามารถขึ้นทะเบียนรับรองพันธุ์และปลูกกัญช เพื่อใช้เส้นใยผลิตเครื่องนุ่งห่มได้ (กระทรวงมหาดไทย, 2003)

ภาพที่ 175 ชาวม้งภาคเหนือนำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมมาถวายทอดพระเนตรในปี พ.ศ.2547

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย (2003)

หลังจากมีการหารือและสร้างความเข้าใจระหว่างชาวม้งตำบลโป่งแยงกับภาครัฐ รัฐบาลได้ปรับนโยบายบางส่วน โดยอนุญาตให้กลุ่มผลิตผ้าไหมสามารถปลูกกัญชเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบใน

การทอผ้า ภายใต้เงื่อนไขการควบคุมตามกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้ชาวม้งสามารถฟื้นฟูการผลิตผ้าม้งดั้งเดิม และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ทำให้ผ้าม้งยังคงเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของม้งในประเทศไทย ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกกลุ่มควม่างในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนแรกที่นี่ปลูกกัญชงไม่ได้ละ ตอนนั้นยังไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรอะไร แต่พอปลูกกัญชงไม่ได้ มันก็ลำบากนะ เพราะเมื่อก่อนผ้าม้งเขาทอกันด้วยใยกัญชงมาตลอด ทีนี้พอไม่มีก็ต้องไปหาอย่างอื่นมาใช้แทน หรือไม่ก็หาผ้ากัญชงจากที่อื่นมาใช้ แต่มันก็ไม่เหมือนของเดิม มันไม่ค่อยทน แล้วก็แพงกว่าด้วย ต้องไปหาซื้อจากข้างนอก เสียค่าใช้จ่ายเยอะ ก็เลยเดือดร้อนกัน พวกเราก็เลยไปขอทางรัฐบาลให้ช่วย ว่าพวกเรานี้ทำผ้าม้งกันจริง ๆ นะ ถ้าไม่มีใยกัญชงเราจะสืบทอดต่อกันยังไง โชคดีที่หลัง ๆ ภาครัฐบาลก็ให้คนมาคุย เขาก็เลยให้พื้นที่มาหน่อยนึง ปลูกได้แต่เขาก็จำกัดจำนวนอยู่ ไม่ใช่จะปลูกได้เยอะแยะ ก็ต้องทำตามที่เขากำหนดกันไป

แล้วเมื่อไม่กี่ปีก่อนก็มีสมาชิกวุฒิสภา ประธานที่ปรึกษากรมธ.บริหารแผ่นดิน เขามาคุยที่นี่เองเลย มาฟังว่าพวกเรามีปัญหาอะไร โดยเฉพาะเรื่องพื้นที่ปลูกกัญชง เพราะตรงนี้นั้นไม่มีเอกสารสิทธิ์ มันก็เลยติดขัดอยู่นิดหน่อย เขาก็มาคุยว่าจะช่วยอะไรได้บ้าง พวกเราก็ดีใจนะที่ภาครัฐมาสนใจเรื่องของเราบ้าง ตอนนี้อยู่จะยังปลูกได้ไม่เยอะแต่ก็ดีกว่าเมื่อก่อนที่ไม่ได้เลย อย่างน้อยก็ยังได้สืบทอดผ้าม้งกันไป ไม่นั่นก็ไม่ว่าผ้าม้งแบบดั้งเดิมมันจะหายไปเมื่อไหร่”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 3, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 176 สมาชิกวุฒิสภากับประธานกลุ่มควม่าง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2564 ที่ต.โป่งแยง อ.แม่วรม จ.เชียงใหม่

ทำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มม้งกับรัฐไทยในกระบวนการต่อรองเชิงนโยบาย แม้การจำกัดการปลูกกัญชงเคยเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดวัฒนธรรม แต่การที่รัฐเปิดรับฟังและอนุญาตให้ปลูกภายใต้เงื่อนไข แสดงถึงการยอมรับและให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย การที่ผู้นำทางการเมืองเข้ามาตรวจเยี่ยมและหารือแนวทางช่วยเหลือยังสะท้อนว่ารัฐมองเห็นคุณค่าของผ้าม้งในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของชาวม้งได้พัฒนาไปสู่ระดับชาติ โดยได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากภาครัฐมากขึ้น

นอกจากนโยบายของรัฐ การท่องเที่ยวชุมชนยังมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของผ้าม้ง ปี พ.ศ.2556 รัฐบาลส่งเสริมให้หมู่บ้านม้งในตำบลโป่งแยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวม้งจึงร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและมหาวิทยาลัยพัฒนาโครงการโดยใช้ผ้าม้งและวิถีชีวิตแบบม้งเป็นจุดขาย ดังคำให้สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านของบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วรม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“พวกเราวางแผนการท่องเที่ยวขึ้นมาเองครับ แล้วก็ได้รับความร่วมมือจาก อบต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เข้ามาช่วยเราวางแผนและดำเนินโครงการท่องเที่ยว ทรัพยากรของเราก็เป็นแบบสองวันหนึ่งคืน นักท่องเที่ยวที่มา เราจะพาชมหมู่บ้านตามเส้นทางที่วางไว้ พร้อมกับแนะนำเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และเกษตรกรรมของพวกเรา ซึ่งแน่นอนว่าพวกเขาจะได้รับความรู้กลับไปแน่นอน จุดประสงค์ของเราคือให้พวกเขาไม่ได้แค่มาเที่ยว แต่ได้เรียนรู้ เข้าใจ และซึมซับวัฒนธรรมของเรากลับไปด้วย”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 177 ชุดม้งที่ถูกจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของหมู่บ้านม้งต. โป่งแยง
ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2566 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

ทำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงการปรับใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของม้งในบริบทของประเทศไทยผ่านการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษา แสดงถึงการบูรณาการวัฒนธรรมม้งกับนโยบายพัฒนาระดับประเทศ การเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว พร้อมนำเสนอผ้าม้งและกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การทอผ้า ปักผ้า และจำหน่ายของที่ระลึก ช่วยให้ชาวม้งยืนยันอัตลักษณ์ตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมไทย และขณะเดียวกันยังสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน การปรับตัวของชาวม้ง เช่น การสวมชุดม้งเพื่อต้อนรับแขก หรือประยุกต์ผ้าม้งเป็นสินค้าที่ขายได้ แสดงให้เห็นว่าผ้าม้งไม่เพียงแต่เป็นเครื่องแต่งกายของชาติพันธุ์ แต่ยังกลายเป็นสื่อที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เข้ากับอัตลักษณ์ระดับชาติผ่านกลไกเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า จากนโยบายรัฐที่เคยจำกัดการผลิตผ้าม้งมาสู่การสนับสนุนให้ชาวม้งสามารถรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองได้มากขึ้น ผ้าม้งจึงเปลี่ยนบทบาทจากเครื่องแต่งกายประจำวันมาเป็นเครื่องหมายของความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้แสดงตัวตนได้ในระดับที่กว้างขึ้น ทั้งในกิจกรรมทางการของรัฐและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้เห็นว่าผ้าม้งนอกจากเป็นองค์ประกอบของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์แล้วยังเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ชาวม้งสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองภายในบริบทของสังคมไทยได้อย่างมีพลัง

4. ชาวม้งกับการแสดงอัตลักษณ์ในระดับรัฐ

ในบริบทของอัตลักษณ์ทางชาติ ชาวม้งในประเทศไทยมีโอกาสนำเสนอวัฒนธรรมของตนผ่านกิจกรรมของรัฐ เช่น การต้อนรับหน่วยงานราชการหรือเข้าร่วมงานระดับชาติ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผ้าม้งได้รับการยอมรับในวงกว้าง

ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2563 ชาวม้งตำบลโป่งแยงได้ถวายผ้าใยกล้วยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ในงาน “โครงการหลวง 2563” ณ อุทยานหลวงราชพฤกษ์ ถือเป็นเวทีสำคัญที่สะท้อนบทบาทของผ้าม้งในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

ภาพที่ 178 ชาวม้งต.โป่งแยงถวายผ้าใยกล้วยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีในงานงาน “โครงการหลวง 2563”

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2565 ที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

อีกกรณีคือ กลุ่ม “ดาวม่าง” ของบ้านแม่ตาน้อย ได้รับเชิญเข้าร่วมงาน “โครงการหลวง 53” ที่มีเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาฯ เสด็จฯ โดยผู้นำกลุ่มสวมชุดม้งดั้งเดิมและสาธิตการทอผ้า ซึ่งช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมม้งในระดับประเทศ ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มดาวม่างในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“วันนั้นตื่นเต้นมากค่ะ ไม่คิดว่าจะมีโอกาสได้เจอเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาฯ ใกล้เคียงๆ แบบนั้น พระองค์ตรัสถามว่า ทอผ้ายากไหม ป้าก็ตอบไปว่าต้องใช้ความอดทน และดึงเส้นด้ายให้ตึงตลอด พระองค์พยักหน้าแล้วชมว่าผ้าสวย ก็ภูมิใจที่ได้แสดงให้เห็นว่างานของพวกเรามีคุณค่า ก็รู้สึกที่ผ้าม้งของเราไม่ได้เป็นแค่ของชาวม้ง แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนชื่นชมได้ค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 179 ชาวม้งต. โป่งแยงสาธิตการทอผ้าม้งต่อเจ้าฟ้าพัชรกิติยาภาฯ
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2565 ที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์

จากคำให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า การนำผ้าม้งเข้าสู่เวทีระดับชาติสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สู่การเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติไทย ราชวงศ์ที่ให้ความสนใจช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงระหว่างชนเผ่ากับชาติ และส่งเสริมให้ชาวม้งรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าของตนเอง

นอกเหนือจากการเข้าร่วมงานระดับชาติ ผู้นำชุมชนและกลุ่มผลิตผ้าม้งในตำบลโป่งแยงยังมีโอกาสต้อนรับหน่วยงานภาครัฐที่มาเยี่ยมชมหมู่บ้าน โดยเลือกสวมชุดม้งแบบเต็มรูปแบบเพื่อแสดงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มควม้างในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ถ้ามีเจ้าหน้าที่ขึ้นมาดูงานที่หมู่บ้าน อย่างโครงการหลวง
กระทรวงวัฒนธรรม หน่วยงานพัฒนาหมู่บ้าน พวกเราก็ต้องแต่งตัวให้ดู
ดีเนอะ ใส่ชุดม้งแน่นอนค่ะ เพราะเขามาดูวัฒนธรรมของเรา ถ้าเราใส่
เสื้อผ้าแบบคนทั่วไปมันก็จะไม่เห็นความเป็นม้งของพวกเรา เวลามีแขก
มาดูงานทอผ้าหรือมาดูว่าพวกเราทำงานกันยังไง พวกเราก็ต้องแต่งตัว
ให้สมกับเป็นเจ้าของวัฒนธรรม”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเลือกสวมใส่ชุดม้งเมื่อมีหน่วยงานรัฐมาเยี่ยมชม สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผ้าม้งในการเป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในขณะที่เดียวกันยังเป็นการใช้วัฒนธรรมของตนเป็นช่องทางในการสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงกับรัฐไทย การที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาศึกษาวัฒนธรรมม้งช่วยส่งเสริมให้ชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้รับการยอมรับในระดับที่กว้างขึ้น และทำให้พวกเขาารู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมากขึ้น โดยที่ยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้ นี่จึงเป็นตัวอย่างของการที่กลุ่ม

ชาติพันธุ์สามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบของประเทศไทยโดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง

ภาพที่ 180 ประชานกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการหลวงเยี่ยมเยียนกลุ่มดาวม้าง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 ถ่ายเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2565 ที่ต. โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่ชาวม้างในตำบลโป่งแยงสามารถนำเสนอวัฒนธรรมของตนในงานระดับชาติและในโอกาสต้อนรับหน่วยงานรัฐ แสดงถึงการขยายตัวของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไปสู่อัตลักษณ์ทางชาติ ฝ้ายซึ่งเคยเป็นสัญลักษณ์ภายในกลุ่ม กลายเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงชาวม้างกับสังคมไทยในวงกว้าง รัฐที่เปิดโอกาสให้ชาวม้างแสดงวัฒนธรรมของตนเอง และสนับสนุนการสืบสานผ้าฝ้ายในชุมชน สะท้อนว่าผ้าฝ้ายไม่ใช่เพียงเครื่องแต่งกายท้องถิ่นอีกต่อไป แต่เป็นเครื่องมือในการยืนยันตัวตนทั้งในระดับชาติพันธุ์และระดับชาติภายใต้รัฐไทย

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติพบว่า การเปลี่ยนแปลงของผ้าฝ้ายในอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนถึงการปรับตัวของชาวม้างจากการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การแสดงออกในระดับชาติ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติของชาวม้างในบริบทนี้ ในอดีตหมายถึงความรู้สึกร่วมกันในกลุ่ม การยึดโยงกับรากเหง้า และการถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามรุ่นผ่านผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในยุคปัจจุบัน อัตลักษณ์ดังกล่าวได้ขยายขอบเขตไปสู่การสร้างความหมายใหม่ในเวทีรัฐ โดยผ้าฝ้ายกลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชาวม้างใช้ต่อรองความหมาย สื่อสารความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน และสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ในฐานะประชากรกลุ่มหนึ่งภายใต้รัฐไทย แม้ผ้าฝ้ายจะไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันเช่นในอดีต แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม วัฒนธรรม และกิจกรรมของรัฐ การสนับสนุนจากรัฐและสถาบันวัฒนธรรมช่วยให้ผ้าฝ้ายกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับในระดับประเทศ ทำให้ชาวม้างสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้อย่างสมดุลภายใต้โครงสร้างของรัฐไทย

4.2.4 อัตลักษณ์ทางสังคม

อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) หมายถึงการรับรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม รวมถึงการเปรียบเทียบตนเองกับกลุ่มอื่น สำหรับชาวม้งในตำบลโป่งแยง ผ้าม้งไม่ใช่แค่สิ่งทอในชีวิตประจำวัน แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม พวกเขาใช้ผ้า เสื้อผ้า และงานหัตถกรรมในการแสดงตัวตนเพื่อสร้างความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ขณะเดียวกันก็ปรับตัวเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก

1. ผ้าม้งกับสัญลักษณ์ของตัวตนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผ้าม้งมีบทบาทสำคัญในระบบอัตลักษณ์ทางสังคม โดยทำหน้าที่แสดงสถานะและบทบาทของบุคคลในกลุ่ม เช่น ความแตกต่างของวัสดุ สี ลวดลาย และวิธีใช้งาน ช่วยแบ่งแยกบทบาทภายในชุมชน รวมถึงสะท้อนการปรับตัวของชาวม้งกับสังคมภายนอก ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย โดยเฉพาะหลังปี 2530

ก่อนระบัตยอดร่วมสมัย (ก่อนช่วงปี 2555) ความแตกต่างด้านสีของชุดม้งระหว่างวัยเห็นได้ชัด ผู้สูงอายุเลือกสีเข้ม เช่น ดำ น้ำเงิน ส้ม หรือชมพูเข้ม มีลวดลายน้อย ขณะที่คนรุ่นใหม่ยังคงใช้สีดำเป็นพื้น แต่เลือกสีรองที่สดใสกว่า เช่น เขียว ม่วง ฟ้า และเพิ่มปริมาณลวดลายมากขึ้น เสื้อผ้าจึงสะท้อนรสนิยมและความต้องการแสดงอัตลักษณ์เฉพาะตัวของคนหนุ่มสาว ซึ่งไม่ใช่เพียงเรื่องความสวยงาม แต่ยังเป็นสื่อแสดงสถานะทางสังคมและบทบาทตามช่วงวัยภายในกลุ่มอีกด้วย

ภาพที่ 181 การแต่งกายระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนรุ่นใหม่ก่อนระบัตยอดร่วมสมัย
ที่มา : ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 3 ถิ่นที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

หลังปี 2555 ความแตกต่างในการแต่งกายระหว่างช่วงวัยของชาวม้งยิ่งชัดเจนขึ้นตามสถานะและบทบาททางสังคม ผู้สูงอายุยังคงใช้สีดำเป็นหลักและเลือกสีเข้มเป็นรอง เช่น ม่วงเข้ม เทา หรือน้ำตาล พร้อมทั้งเพิ่มลวดลายปักมากขึ้นกว่าก่อน แต่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิม ในทางตรงกันข้าม คนรุ่นใหม่มีการเปลี่ยนแปลงชัดเจน ทั้งในด้านเนื้อผ้า สี และลวดลายที่หลากหลายขึ้น

สีดำไม่ใช่สีหลักอีกต่อไป และมีการใช้สีสดใสเพื่อสะท้อนรสนิยมเฉพาะตัว แม้ยังมีลวดลายปัก แต่กระบวนการผลิตเปลี่ยนไป โดยเน้นการผลิตในระบบอุตสาหกรรม เสื้อผ้าจึงมีความเป็นมาตรฐานมากขึ้น และมักซื้อจากตลาดแทนการตัดเย็บเอง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงด้านแฟชั่นอย่างชัดเจน ทั้งสี สัน เนื้อผ้า และรูปแบบที่ร่วมสมัยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีบางกลุ่มที่ยึดถือรูปแบบดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนความพยายามของคนรุ่นใหม่ในการใช้การแต่งกายเป็นสื่อแสดงอัตลักษณ์ พร้อมทั้งปรับตัวเพื่อให้ได้รับการยอมรับในสังคมที่กว้างขึ้น

ภาพที่ 182 การแต่งกายระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนรุ่นใหม่หลังช่วงปี 2555

ที่มา : ชวามิ่ง ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของชาวม้งไม่ใช่เพียงเรื่องความงาม แต่สะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างวัย ผู้สูงอายุยังคงยึดถือการแต่งกายแบบดั้งเดิมเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ขณะที่คนรุ่นใหม่มองว่าเสื้อผ้าเป็นช่องทางแสดงความเป็นตัวเองและการปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้อัตลักษณ์ทางสังคมเปลี่ยนจากความเป็นเอกภาพไปสู่ความหลากหลาย โดยแต่ละคนสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้อย่างอิสระมากขึ้น

อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวม้งไม่ได้ปรากฏเฉพาะในชีวิตประจำวันหรือช่วงปีใหม่ม้งเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในพิธีกรรมสำคัญ เช่น งานแต่งงานและงานศพ ซึ่งใช้เสื้อผ้าเป็นสัญลักษณ์แสดงสถานะและบทบาทของบุคคลภายในกลุ่ม ช่วงก่อนระบอบต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2530-2555) แยกในงานมักสวมชุดม้งทั้งหมด แต่หลังปี 2555 เป็นต้นมา มีเพียงคู่บ่าวสาวและญาติผู้ใหญ่เท่านั้นที่ใส่ชุดม้ง ส่วนแขกทั่วไปมักเลือกเสื้อผ้าสมัยใหม่แทน การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ทางสังคม ที่ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิม แต่ยังคงรักษาโครงสร้างพิธีกรรมไว้ผ่านวิธีอื่น

ในงานศพ การใช้ชุดผ้าใยกันขงสำหรับผู้เสียชีวิตที่เป็นผู้สูงอายุยังคงมีอยู่ในบางครอบครัวเพื่อแสดงความเคารพและยกย่องชีวิตที่สมบูรณ์ ส่วนผู้เสียชีวิตที่มีอายุน้อยมักไม่ได้ใช้ชุดประเภทนี้ตามธรรมเนียมเดิม อย่างไรก็ตาม แนวปฏิบัตินี้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยครอบครัวบางส่วนเลือกใช้เสื้อผ้าร่วมสมัยในการแสดงความไว้อาลัยแทนชุดมั่งคั่งเดิม สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางใหม่ในการแสดงอัตลักษณ์ทางสังคมที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อค่านิยมของสังคมปัจจุบัน

โดยรวมแล้ว การใช้ผ้ามั่งในพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านของอัตลักษณ์ทางสังคมจากรูปแบบกลุ่มผู้แบบปัจเจกมากขึ้น สมาชิกยังคงใช้ชุดมั่งในบทบาทสำคัญของครอบครัว แต่มีอิสระในการเลือกเสื้อผ้ามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงถึงการปรับตัวของชาวมั่งในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการแสดงตัวตนเฉพาะบุคคลมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของผ้ามั่งตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ส่งผลให้อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งมีความหลากหลายมากขึ้น เดิมการเปลี่ยนแปลงเน้นเรื่องสีสันทัน แต่หลังปี 2555 ได้ขยายไปถึงเนื้อผ้า ลวดลาย และการออกแบบ กลุ่มผู้สูงอายุยังคงเน้นการรักษารูปแบบดั้งเดิมเพื่อความมั่นคงทางวัฒนธรรม ส่วนคนรุ่นใหม่เลือกใช้เสื้อผ้าเป็นสื่อแสดงความเป็นตัวเองและความทันสมัย ผ้ามั่งจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นเครื่องมือสะท้อนการกำหนดอัตลักษณ์ภายใต้อิทธิพลของตลาด การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวมั่งยังคงพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในอนาคต

2. การเผยแพร่และการยอมรับผ้ามั่งในสังคมไทย

วัฒนธรรมผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในสังคมไทยไม่ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว แต่ค่อย ๆ ขยายตัวตามการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เศรษฐกิจตลาด และความสนใจต่อศิลปหัตถกรรมดั้งเดิม ปัจจุบัน ผ้ามั่งไม่ใช่เพียงของใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ยังกลายเป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในสังคมกระแสหลัก ซึ่งไม่เพียงเพิ่มการมองเห็นของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง แต่ยังส่งผลต่อการนิยามอัตลักษณ์ทางสังคมของพวกเขา

ชาวมั่งในตำบลโป่งแยงเผยแพร่วัฒนธรรมผ้าผ่านหลายช่องทาง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหมู่บ้านแม่สาใหม่ แม่สาน้อย และผานกกก ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมกระบวนการผลิตผ้า ร่วมทำกิจกรรมเวิร์กช็อป และซื้อผลิตภัณฑ์ผ้ามั่งกลับไปเป็นของที่ระลึก การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตยังช่วยเสริมช่องทางการสื่อสาร แม่ค้าชาวมั่งใช้ Facebook, LINE และ TikTok เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้า แสดงขั้นตอนการผลิต และแบ่งปันวิถีชีวิตของชุมชน โดยใส่ข้อความและภาพที่ดึงดูดความสนใจ พร้อมกระตุ้นยอดสั่งซื้อออนไลน์

นอกจากช่องทางออนไลน์แล้ว ช่างฝีมือยังเข้าร่วมงานประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม เช่น มหกรรมศิลปะ นิทรรศการ และตลาดนัดในห้างฯ เพื่อเชื่อมโยงกับลูกค้าและเปิดตลาดใหม่ ลูกค้าที่สนใจบางส่วนยังเดินทางมาที่หมู่บ้านเพื่อเรียนรู้กระบวนการผลิตโดยตรง ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มความมั่งคั่งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ฉันจะอัพเดทวิดีโอหรือภาพถ่ายของกลุ่มเราที่ทอผ้า ปักลูกกัญชง และวิธีเขียนผ้า ปักผ้าลงใน Facebook กับ LINE ปกติฉันจะถ่ายรูป ตัดแต่งภาพให้น่าสนใจ ใส่คำบรรยายที่ดึงดูดความสนใจของลูกค้า และตั้งราคาขายค่ะ ลูกค้าส่วนใหญ่ที่ติดต่อเข้ามาหรือเดินทางมาที่หมู่บ้านจะเป็นคนที่เคยเห็นเราตามงานอีเวนต์ นิทรรศการ หรือในห้างสรรพสินค้า แล้วก็สื่อหลายช่องเริ่มให้ความสนใจผ้าผืนมากขึ้น อย่าง Thai PBS ได้มาถ่ายที่หมู่บ้านเราหลายครั้ง รวมถึงศิลปินไทยและรายการส่วนตัวที่เข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมผ้าผืน ก็ช่วยโปรโมตหมู่บ้านเรา ให้มีคนรู้จักมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้การทำผ้า เราดีใจที่ได้รับความสนใจและการยอมรับค่ะ และเราก็อยากพัฒนาองค์กรของเราให้ดียิ่งขึ้น ก็ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ค่ะ”

(ผู้ผลิตผ้าผืน 10, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 183 การเผยแพร่ผ้าผืนผ่านช่องทางต่าง ๆ ของชาวผืนต.โป่งแยง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าผืน 10 และผู้ค้าขายผ้าผืน 4 ที่ต.โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 184 การเผยแพร่วัฒนธรรมผ้าม้งของต.โป่งแยงจากสื่อต่าง ๆ

ที่มา : GAO JINGJING

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่ผ้าม้งไม่ใช่แค่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางสังคม จากผ้าที่เคยจำกัดอยู่ภายในชุมชน ผู้ได้รับการยอมรับในสังคมไทยผ่านช่องทางร่วมสมัย ช่างฝีมือม้งได้พัฒนาบทบาทจากผู้ผลิตเป็นผู้สื่อสารวัฒนธรรม มีความมั่นใจในการนำเสนออัตลักษณ์ของตนสู่ภายนอก ขณะเดียวกัน สื่อมวลชน ศิลปิน และกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมก็มีบทบาทในการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้า

ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยว ชาวม้งอาจเน้นการปรับตัวให้กลมกลืนกับสังคมไทย แต่ปัจจุบันพวกเขาเริ่มแสดงตัวตนมากขึ้น โดยใช้ผ้าม้งเป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม การเผยแพร่ผ้าม้งของชุมชนโป่งแยงจึงเป็นกระบวนการที่ชาวม้งสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย พร้อมทั้งก้าวสู่สังคมกระแสหลักด้วยความมั่นใจ ทำให้ผ้าม้งกลายเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชาวม้งกับสังคมไทยอย่างมีพลังและมีบทบาทต่อการนิยามอัตลักษณ์ในยุคปัจจุบัน

ศิลปหัตถกรรมผ้าม้งเคยเป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยง และผู้มีทักษะด้านนี้ไม่ถือเป็นบุคคลพิเศษ แต่เมื่อเศรษฐกิจและกระแสความทันสมัยเปลี่ยนแปลง จำนวนช่างฝีมือลดลง ทำให้สังคมเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของผ้าม้งมากขึ้น ปัจจุบัน สื่อมวลชน สถานีโทรทัศน์ มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้เข้ามาศึกษาและส่งเสริมผ้าม้งใน

หมู่บ้านเพื่อร่วมอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มดาวม่งใน บ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนคนที่ทำผ้ามีเยอะอยู่นะ เป็นเรื่องธรรมดาเลย แต่ เดี่ยวนี้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีใครอยากเรียนกันแล้ว กลายเป็นว่าคนนอก กลับมาสนใจ ทุกวันนี้มีหลายหน่วยงาน หลายมหาลัย ทั้งเทคโนโลยีราช มงคลล้านนา ราชภัฏเชียงใหม่ มหาลัยแม่โจ้ พวกเขาก็ส่งอาจารย์กับ นักศึกษามาที่หมู่บ้านเรื่อย ๆ มาศึกษาผ้ามา ดูวิถีชีวิตของเรา แล้วก็ยังมีพวกสมาคม IMPECT สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทยค่ะ พวกเขาก็เอาเทคนิคใหม่ ๆ มาให้พวกเรา บางครั้งก็มาสอนวิธีย้อมผ้ายังงี้ให้ สีสันนานขึ้น หรือทำยังงี้ให้ผ้ากันยุงมันนุ่มขึ้น บางทีเขาก็เอา เครื่องจักรใหม่ ๆ มาให้เราลองใช้ อย่างเครื่องปั่นเส้นกันยุง ก็ทอผ้า ญี่ปุ่นพวกนี้ พวกเราเองก็ได้มีโอกาสเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ก็อยากเอา ความรู้นี้ไปต่อยอด พัฒนาผ้าของเราให้ดีขึ้น ให้คนข้างนอกได้เห็นว่ ะ เอ้อ วัฒนธรรมดั้งเดิมของม้งมันมีคุณค่าและสวยงามขนาดไหน”

(ผู้ผลิตผ้า 2, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 185 หน่วยงาน องค์กร และมหาวิทยาลัยช่วยพัฒนาผ้าของต. โป่งแยง
ที่มา : ผู้ผลิตผ้า 10 ถ่ายที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ภาพที่ 186 ผู้หญิงชาวม้งเข้าร่วมการอบรมที่จัดโดยกลุ่มผลิตผ้าในหมู่บ้าน
ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 2 ถ่ายที่ด.โป่งแยง อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผ้าม้งในตำบลโป่งแยงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การที่สื่อและหน่วยงานภายนอกให้ความสนใจ ส่งผลให้ชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปหัตถกรรมผ้าม้งมากขึ้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ที่สามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อตอบสนองตลาดในวงกว้าง ภายในชุมชนเอง ยังมีการคัดเลือกช่างฝีมือมาเป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้หญิงในหมู่บ้าน และบูรณาการผ้าม้งเข้าไปในหลักสูตรของโรงเรียนท้องถิ่น ทำให้ผู้หญิงจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ เริ่มเข้าร่วมองค์กรผ้าม้งและตั้งใจพัฒนาทักษะใหม่ ๆ เพื่อยกระดับคุณค่าและภาพลักษณ์ของผ้าม้งให้ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับ ทั้งในชุมชนเองและในสังคมภายนอก กระบวนการนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิงชาวม้งในการเป็นทั้งผู้สืบทอด ผู้สร้างสรรค์ และผู้พัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมให้ทันยุคสมัย ทำให้อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีพลังมากขึ้น และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากสังคมไทย

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า การแพร่หลายของวัฒนธรรมผ้าม้งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ในหมู่ชาวม้งตำบลโป่งแยงอย่างชัดเจน ผ้าม้งได้เปลี่ยนจากหัตถกรรมพื้นบ้านไปสู่สัญลักษณ์วัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับประเทศ ตั้งแต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การค้า ไปจนถึงการบรรจุเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งนี้ชาวม้งเองก็เริ่มแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนเองอย่างมั่นใจ จากเดิมที่พยายามกลมกลืนกับสังคม ปัจจุบันกลับเลือกที่จะนำเสนอวัฒนธรรมของตนเองอย่างชัดเจน ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความภาคภูมิใจนี้ ได้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ผ้าม้งยังคงได้รับการเผยแพร่และพัฒนาต่อไปในสังคมไทย

3. ช่างฝีมือผ้าม้งกับการยกระดับสถานะทางสังคม

ก่อนระบุด้อยยอร่วมสมัย ช่างฝีมือผ้าม้งในตำบลโป่งแยงยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากสังคม เนื่องจากผ้าม้งถือเป็นสิ่งของใช้ทั่วไปในชุมชน แต่เมื่อจำนวนผู้มีทักษะลดลง คุณค่าของ

ช่างฝีมือจึงเพิ่มขึ้น พวกเขากลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น ในปี 2564 ประชากลุ่มความ่วงได้รับรางวัล “ครูช่างศิลปหัตถกรรม” และในปี 2567 ได้รับรางวัล “วิสาหกิจชุมชนดีเด่น” แสดงถึงการได้รับการยอมรับในระดับจังหวัดและชาติ ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานของกลุ่มความ่วงในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ก็ทำให้เราไปเห็นผลิตภัณฑ์ของคนอื่น เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นเลย คนที่เขารู้จักกันเขามาถึงปู่ อ้อ อันนี้หรือ เป็นของครูช่างคะ เหมือนความตั้งใจในคุณภาพ ไม่เหมือนของท้องตลาด ภูมิใจที่สุดที่ยังอนุรักษ์วิธีการทำทุกอย่างเอาไว้ ยังเผยแพร่ให้คนทั่วโลกที่รู้จักกันเขารู้ หรือว่าให้คนที่เขารักษาสุขภาพตัวเอง เขาหันกลับมาใส่ใจวิถีกันง คือสิ่งที่ภูมิใจที่สุด ก็รู้สึกที่เรามีความรู้ของเราแล้วคะ เป็นภูมิปัญญาแล้วก็เรารู้สึกภูมิใจกับงานสิ่งแรกที่เรทำได้ ก็รู้สึกภูมิใจ แล้วก็เราทนทนอมไว้ดี ๆ เลยคะ ความท้าทายของป้าคือเราต้องทำให้ได้เหมือนคุณยายเขา เราต้องทำให้เป็นพื้นฐานเป็นดั้งเดิมของคนโบราณทำมาจริง ๆ ค่ะ เดียวนี้ก็มีเครื่องจักรมาให้ แต่เราก็กังทำแบบดั้งเดิม เวลาที่มีคนมาชื่นชมงานเรา เรารู้สึกดีใจดีใจตันใจว่า เอ้อ เราทำถึงจุดนี้สำเร็จแล้ว ก็เหมือนกะว่าเราเรียนจบอย่างคนที่เขาเรียนจบสูง ๆ มาเหมือนกัน เป็นทั้งชีวิตแล้วก็ เป็นทั้งอาชีพเป็นทุกอย่างเลยคะ”

(ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 1, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567)

ภาพที่ 187 การรับรางวัลของผู้ผลิตผ้าฝ้ายในต. โป่งแยง

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าฝ้าย 10 และผู้ค้าขายผ้าฝ้าย 4 ที่ต. โป่งแยง อ.แมริม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อาชีพช่างฝีมือผ้าฝ้ายไม่เพียงเป็นการผลิตผ้า แต่ยังเป็นบทบาททางสังคมที่ยกระดับสถานะของผู้ประกอบอาชีพนี้ การได้รับรางวัลไม่เพียงสะท้อนทักษะ แต่ยังเพิ่มคุณค่าใหม่ให้กับภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ผ้าฝ้ายกลายเป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง

สำหรับช่างฝีมือแล้ว ผ้าฝ้ายคือศูนย์รวมจิตวิญญาณ การรักษาวิธีดั้งเดิมไม่ใช่เพราะเทคโนโลยีล้ำหลัง แต่เพราะพวกเขาเชื่อว่านี่คือมรดกที่ควรสืบทอด การปักผ้าไม่เพียงเป็นเรื่องความงาม แต่เป็นช่องทางสำคัญในการแสดงศักยภาพ และสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงชาวม้ง การที่ผลงานของพวกเธอได้รับการยอมรับ ช่วยเสริมความมั่นใจและสถานะในสังคม หากขาดการตอบรับ อาจเกิดความรู้สึกด้อยค่าและไม่มีบทบาท การได้ใส่ผ้าฝ้ายที่ตนปักเองในงานสำคัญจึงกลายเป็นกระบวนการยืนยันคุณค่าของตนในสังคม การได้รับการยอมรับยังช่วยให้ช่างฝีมือก้าวข้ามข้อจำกัดด้านการศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนความภูมิใจที่แม้ไม่มีวุฒิการศึกษา แต่สามารถสร้างอาชีพที่ได้รับการยอมรับเทียบเท่ากับผู้ที่มีการศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานฝีมือคือเครื่องมือสำคัญในการยกระดับสถานะของกลุ่มชาติพันธุ์

อีกด้านหนึ่ง ความสำเร็จของช่างฝีมือยังเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาเห็นคุณค่าและอยากเรียนรู้ผ้าฝ้าย เนื่องจากจำนวนผู้ที่ทำผ้าได้ทั้งกระบวนการลดลง การได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกทำให้วัฒนธรรมผ้าฝ้ายกลายเป็นสิ่งมีคุณค่าในสายตาคนรุ่นหลัง

โดยสรุป การเปลี่ยนผ่านสถานะของช่างฝีมือผ้าฝ้ายจากชาวบ้านสู่ผู้มีบทบาททางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เริ่มให้คุณค่ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น การยอมรับในระดับสังคมช่วยให้ช่างฝีมือมีอำนาจในการรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างมั่นคงในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

นอกจากนี้ ช่างฝีมือผ้าฝ้ายยังได้รับเชิญให้เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การประชุมสัมมนา และงานเสวนา รวมถึงได้รับโอกาสเป็นวิทยากรเพื่อแบ่งปันประสบการณ์และเทคนิคการทำผ้าฝ้ายให้กับผู้สนใจ ทั้งในระดับชุมชนและเวทีสังคมที่กว้างขึ้น ในตำบลโป่งแยง ชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และถ่ายทอดทักษะด้านผ้าฝ้าย โดยคัดเลือกช่างฝีมือที่มีความสามารถมาเป็นครูผู้สอนให้กับผู้หญิงในหมู่บ้าน โรงเรียนในพื้นที่ เช่น โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 และโรงเรียนบ้านบวักจั่น ได้เชิญช่างฝีมือและผู้ปกครองในชุมชนมาสอนนักเรียนเกี่ยวกับเทคนิคการทำผ้าฝ้ายอย่างเป็นระบบ เช่น การปัก การเขียนเทียน และการย้อมผ้า โดยมีการจัดทำ “คู่มือลายผ้าปักม้งแม่สาใหม่และแม่สาน้อย” ร่วมกับสมาคม IMPECT เพื่อใช้เป็นสื่อการสอนในโรงเรียน ดังคำให้สัมภาษณ์จากครูประจำจากโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 ในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“บางที่โรงเรียนเราก็จะติดต่อกับช่างทอผ้าในหมู่บ้าน แล้วพาเด็ก ๆ ไปเรียนในที่ทำงานของพวกเขาโดยตรง เด็ก ๆ จะได้เห็นวิธีทำจริง ๆ ตั้งแต่การเขียนเทียน การย้อมผ้า ไปจนถึงการปักผ้า ได้ลองทำด้วยตัวเอง มันทำให้พวกเขาเข้าใจและรู้สึกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของตัวเองมากขึ้น ที่โรงเรียนก็ยังเก็บหนังสือสอนปักผ้ามั่งที่เราเคยทำร่วมกับช่างฝีมือในหมู่บ้านและเด็ก ๆ ด้วยนะคะ เป็นเหมือนแหล่งความรู้ที่ให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ลายปักแบบดั้งเดิม แล้วก็เหมือนสะพานที่เชื่อมคนรุ่นใหม่เข้ากับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไปพร้อมกันค่ะ”

(เจ้าหน้าที่ 2, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ช่างฝีมือผ้ามั่งไม่ได้เป็นเพียงผู้สืบทอดงานหัตถกรรม แต่ยังมีบทบาทสำคัญในสังคม ชุมชนและโรงเรียนยอมรับพวกเขาในฐานะ “ผู้เชี่ยวชาญ” และ “ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้” การร่วมพัฒนาหลักสูตรและการเป็นครูสอนปักผ้าแสดงให้เห็นว่าสถานะของช่างฝีมือถูกยกระดับจากผู้ผลิตงานฝีมือในครัวเรือนมาเป็นผู้มีบทบาททางสังคมและการศึกษา การที่นักเรียนได้เรียนรู้จากช่างฝีมือโดยตรง ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าในงานผ้ามั่งว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญต่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในสังคมไทย ไม่ใช่แค่ทักษะเพื่อยังชีพ กระบวนการนี้ช่วยเสริมสถานะของช่างฝีมือให้ได้รับความเคารพ ได้รับเชิญเป็นวิทยากร และกลายเป็นแหล่งความรู้ที่ทั้งชุมชนและสถาบันการศึกษาพึ่งพา สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากผู้ผลิตงานแบบดั้งเดิมสู่การเป็นบุคคลสำคัญในระดับสังคมและการศึกษาอย่างแท้จริง

4. สถานการณ์การพัฒนางานผ้ามั่งในแต่ละชุมชน

แม้ผ้ามั่งจะยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมั่งในตำบลโป่งแยง แต่เมื่อพิจารณาระดับชุมชนจะพบความแตกต่างในการพัฒนาและสืบทอดงานหัตถกรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะระหว่างบ้านแม่สาใหม่และบ้านแม่สาบ่อย ซึ่งยังมีช่างฝีมือที่ตั้งใจอนุรักษ์และได้รับการสนับสนุนจากรัฐ โรงเรียน และองค์กรต่าง ๆ ในการพัฒนาและเผยแพร่งานผ้า เช่น การสอนในโรงเรียน กิจกรรมเวิร์กช็อป และการเข้าร่วมโครงการพัฒนาทักษะ

ในทางกลับกัน หมู่บ้านอื่น ๆ เช่น บ้านผานกกก บ้านบวกจั่น และบ้านบวกเตี้ย กลับประสบปัญหาขาดผู้สืบทอด แม้ในอดีตจะเคยได้รับการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวก็ตาม คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่สนใจพัฒนาในเชิงวัฒนธรรมหรือธุรกิจ สาเหตุหลักมาจากช่างฝีมือรุ่นเก๋าลดลง บางคนเสียชีวิต หรือชราจนไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวมั่งในบ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนนี้คนที่เคยทำก็แก่ลง บางคนก็ไม่อยู่แล้ว ตอนนี้คนที่ยังทอผ้าหรือทำผ้าเขียนเทียนส่วนใหญ่ก็เป็นคนมีอายุกันแล้ว บางคนก็ทำไม่ไหว ส่วนเด็ก ๆ ก็ต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกันหมด ไม่มีใครมาทุ่มเทให้กับงานสืบทอดวัฒนธรรมได้เต็มที่ ถ้าไม่มีคนมาสานต่อหรือช่วยสนับสนุนมันก็เป็นไปได้ยากนะค่ะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 1, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความท้าทายในการพัฒนาฝ้ายอยู่ที่การขาดแคลนผู้สืบทอด ชุมชนที่ยังมีแรงสนับสนุนจากภายในและภายนอกสามารถรักษาและต่อยอดได้ ขณะที่ชุมชนที่ขาดแรงหนุนมีแนวโน้มสูญเสียดัชนีและองค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างหมู่บ้าน และความเปราะบางของระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรม หากไม่มีการผลักดันอย่างต่อเนื่อง ฝ้ายอาจเหลืออยู่เพียงบางพื้นที่ ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านที่สามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับตลาดจะมีโอกาสรักษามรดกนี้ไว้และกลายเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมของภูมิภาค

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวม้งในตำบลโป่งแยงพบว่า ฝ้ายมีบทบาทสำคัญในการกำหนดสถานะทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ชาวม้งแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตนเองผ่านการแต่งกาย การสืบทอดงานผ้า และบทบาทของช่างฝีมือ ในขณะที่สังคมไทยก็เปิดกว้างและให้การยอมรับวัฒนธรรมม้งมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างชุมชนในการพัฒนางานผ้าสะท้อนถึงความไม่เสมอภาคในการรักษาอัตลักษณ์ หากไม่มีการสนับสนุนและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่า วัฒนธรรมดั้งเดิมอาจค่อย ๆ ถูกกลบเกลื่อน แต่หากสามารถรักษาและพัฒนาต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ทางสังคมของชาวม้งจะยังคงเข้มแข็งและช่วยให้พวกเขายืนหยัดอย่างมั่นคงในสังคมไทยต่อไป ทั้งนี้ จากการศึกษพบว่า ชาวม้งในอดีตเข้าใจ “อัตลักษณ์ทางสังคม” ในฐานะบทบาทที่เหมาะสมตามเพศ วัย และสถานภาพในพิธีกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ขณะที่ในปัจจุบันความเข้าใจนี้ได้ขยายไปสู่มิติที่กว้างขึ้น คือการสามารถเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมม้งในสังคมไทยผ่านการผลิตผ้า การเป็นครูสอนงานฝีมือ หรือการเป็นผู้ประกอบการเชิงวัฒนธรรม ทำให้สถานะทางสังคมของบุคคลไม่ได้ผูกติดกับชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่สะท้อนถึงการปรับตัวของอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย

4.2.5 อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ

อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ หมายถึง การรับรู้ตนเองของกลุ่มชนผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบทบาทของตนในระบบเศรษฐกิจของสังคม สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ฝ้ายไม่เพียงเป็นงาน

หัตถกรรมดั้งเดิม แต่ยังมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจ ทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการพัฒนาตลาด ผ้าฝ้ายจึงสะท้อนทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อระบบเศรษฐกิจตลาดขยายตัว ทักษะคติของชาวม้งก็เปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ การสร้างแบรนด์ และการค้าระดับชุมชน ส่งผลให้ผ้าฝ้ายซึ่งเคยเป็นผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่เข้าสู่ตลาดกว้าง ได้รับการยอมรับในสังคมไทย และขยับสถานะเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ กระบวนการผลิตผ้าฝ้ายก็เปลี่ยนไปจากการทำในครัวเรือนไปสู่รูปแบบการจัดการแบบธุรกิจ ทำให้ช่างฝีมือชาวม้งมีบทบาทใหม่ในระบบเศรษฐกิจ และมีส่วนในการกำหนดอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคปัจจุบัน

1. การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการบริโภคของชาวม้ง

แนวคิดการบริโภคของชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนไปอย่างชัดเจนระหว่างปี 2530–2567 จากระบบพึ่งพาตนเองไปสู่การบริโภคที่ขับเคลื่อนด้วยตลาด ผ้าฝ้ายซึ่งเคยเป็นของใช้ประจำวัน เริ่มกลายเป็นของใช้เฉพาะโอกาสและมีคุณค่าทางสัญลักษณ์มากขึ้น

ระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) หมู่บ้านม้งในพื้นที่ห่างไกลยังเข้าถึงตลาดได้น้อย ทำให้ผ้ามีราคาสูงและตัวเลือกจำกัด ชาวบ้านจึงใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด เช่น การเลือกสีด้ายจากสิ่งที่มีหาได้ การปักผ้าโดยไม่เน้นความหลากหลาย และการนำผ้าเก่ามาเย็บใหม่หรือนำไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ เสื้อผ้าฝ้ายที่ตัดเย็บแบบต่อชิ้นทำให้สามารถรีอประอบใหม่ได้ง่าย ยืดอายุการใช้งานของผ้าได้ยาวนาน ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“สมัยนั้นเราไม่มีผ้าใช้เยอะเหมือนทุกวันนี้ละ ถ้าผ้ายังใช้ได้ก็ต้องเก็บไว้ใช้ต่อ จะทิ้งง่าย ๆ ไม่ได้ เมื่อก่อนชีวิตลำบากน่า ทำเสื้อให้ลูกสาวคนโตใส่ พอลูกสาวโตขึ้น เสื้อที่เคยใส่ก็เอาไปแก้ใหม่ให้กับน้อง เอาเสื้อผู้ใหญ่มาแก้เป็นเสื้อเด็กหรือไม่ก็ทำเป็นเป้ ใช้งานกว่าผ้าจะขาดจริง ๆ ถึงจะเลิกใช้ บางทีผ้าที่เก่าจนเย็บเป็นเสื้อไม่ได้แล้วก็ยังเก็บไว้ใช้เป็นเศษผ้าได้ด้วยนะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แนวคิดการบริโภคของชาวม้งในอดีตยึดหลักการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า การนำของเก่ากลับมาใช้ใหม่แสดงถึงระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองและวัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันภายในครอบครัวและชุมชน แนวคิดนี้ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความประหยัด แต่สะท้อนถึงความมั่นคงทางครอบครัวและชุมชน อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจในยุคนั้นจึงเน้นความรอบคอบและสมดุลในการดำรงชีวิตภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มี

เมื่อระบบคมนาคมพัฒนาขึ้นและเศรษฐกิจเติบโต พฤติกรรมการซื้อเสื้อผ้าและผ้าผืนของชาวเมืองต่างไปอย่างเห็นได้ชัดแตกต่างกันไปตามช่วงวัย คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะวัยรุ่นสาวนิยมซื้อเสื้อผ้าทันสมัยสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และมักซื้อผ้าผืนสำเร็จรูปเฉพาะช่วงปีใหม่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม บางคนยังซื้อผ้ามาปักกลดลายเองแล้วให้ช่างเย็บแบบเฉพาะตัว ซึ่งสะท้อนการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการบริโภคสมัยใหม่ อีกทั้งพวกเขายังเลือกซื้อสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น Facebook LINE และ Shopee มากขึ้น เนื่องจากการขนส่งเข้าถึงหมู่บ้านแล้ว แม้ยังไม่สะดวกเท่าในเมือง กลุ่มวัยกลางยังนิยมซื้อผ้าและวัสดุปักจากตลาดใกล้บ้าน ไม่คุ้นเคยกับการซื้อออนไลน์ และมักซื้อปีละไม่กี่ครั้ง พวกเขายังคงปักผ้าเองแล้วให้ช่างเย็บชุดให้เสร็จ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุมักซื้อผ้าน้อยลง บางคนไม่สามารถเดินทางจึงให้ลูกหลานช่วยซื้อ หรือซื้อจากตลาดในท้องถิ่น ความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนถึงแนวทางการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคและโครงสร้างเศรษฐกิจ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านบวจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ที่ทำอยู่นี้ทำให้หลานเอง เป็นหลานสาว ชุดนี้ทำเอง ปักเองหมดเลย เคียวรอบปีใหม่ให้หลานใส่ ไซ้ เคียวนี้สะดวกนะ อยากได้ก็ไปซื้อที่กาตใกล้ ๆ นี่ ลูกชายเอาผักไปขาย เราก็ไปกับลูกชาย ไปซื้อผ้า ซื้อพวกที่ใช้แต่งผ้า ทุกวันก็ปักไปที่ละนิดทีละหน่อย แต่เคียวนี้ไม่ค่อยดีแล้ว ทำช้า เวลาปักต้องพักบ่อย ๆ แต่เนี้ยแหละนะ ทำมาหลายสิบปี ทำตั้งแต่เด็ก ลูกสาวก็บอกให้ซื้อชุดมาใส่ไม่ต้องทำเอง แต่เราก็บอกไม่เอา ทำเองดีกว่า เราชอบอยู่แล้ว ทำแบบนี้มันคุ้นมือไปแล้วนะ ถ้าไม่ทำจะรู้สึกขาดอะไรไป เหมือนนั่งเฉย ๆ ไม่มีอะไรทำ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 3, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองกลุ่มวัยกลางในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ร้านนี้เปิดมาหลายปีแล้วนะ ก่อนหน้านี้ไปอยู่ในเมือง สมัยสาว ๆ ก็เคยทำชุดผืนเองเหมือนกันนะ ปักเองหมดเลย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ไหวแล้ว พอเปิดร้านก็ไม่มีเวลาเหมือนเมื่อก่อน เสื้อผ้าทั่วไปก็ซื้อหมดเลย ไม่ได้ทำเองแล้ว ปกติของในร้านก็ต้องสั่งของเข้ามาเรื่อย ๆ พอถึงเวลาต้องไปเอาของเพิ่ม ก็ให้ลูกชายขับรถไปขนของมาด้วยกัน เสื้อผ้านี้ ถ้าจะใส่ชุดผืนปีใหม่ก็ไปซื้อที่ร้านละ บางปีก็ใส่ผ้าเก่าที่ใช้มาปีก่อนแล้ว มันก็ตามที่เราสะดวกนะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งกลุ่มคนรุ่นใหม่ในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“พี่เปิดโฮมสเตย์ประมาณ 6 ปีแล้วละ จริง ๆ แล้วงานนี้ต้องจัดการอะไรหลายอย่างเหมือนกันนะ ก็จะไม่ค่อยมีเวลาทำผ้าเองละ เสื้อผ้าที่ใส่เอง ปกติพวกพี่ก็จะดูในเว็บ ถ้าเห็นลายสวย ๆ แบบที่ชอบก็สั่งออนไลน์เลย เคียวนี่หมู่บ้านเราก็รับพัสดุได้นะ ถ้าได้ออกไปเดินเล่นในตัวอำเภอหรือในเมืองก็จะแวะดูเสื้อผ้า ถ้าชอบก็ซื้อละ แต่ชุดม้งเนี่ย พี่จะซื้อจากร้านที่เขาทำเลย เพราะงานเขาประณีตกว่าที่พี่ทำเองเยอะ ปกติถ้าปักผ้าเองก็จะเป็นของเล็ก ๆ อย่างพวกของตกแต่งบ้าน ปลูกหมอน หรือของเล็ก ๆ ที่ใช้แต่งโฮมสเตย์ จะได้ช่วยเพิ่มบรรยากาศให้ที่พักมีกลิ่นอายของวัฒนธรรมม้ง แยกที่มาพักก็ชอบกันเยอะละ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 15, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้พฤติกรรมผู้บริโภคจะเปลี่ยนตามบริบทเศรษฐกิจ แต่ผู้สูงอายุยังคงยึดโยงกับการผลิตผ้าใช้เองซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจที่เน้นคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตใจมากกว่าความสะดวกของตลาด การทำผ้าม้งจึงเป็นทั้งการดำรงวิถีชีวิตและความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาคำสัมภาษณ์จากทั้งสามช่วงวัย พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุยังยึดถือค่านิยมดั้งเดิมมองว่าการทำผ้าเองคือความสุขที่ผูกพันกับชีวิต กลุ่มวัยกลางเริ่มผสมผสานวิถีดั้งเดิมกับแนวคิดตลาด โดยเน้นความสะดวกแต่ยังซื้อจากแหล่งที่คุ้นเคย ส่วนคนรุ่นใหม่รับอิทธิพลจากเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเต็มที่ ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เลือกซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปตามความสะดวกและทันสมัย

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการบริโภคของชาวม้งในแต่ละช่วงวัยสะท้อนถึงการปรับตัวทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน จากเดิมที่ยึดแนวคิด “การใช้ซ้ำและประหยัด” ไปสู่ “การบริโภคตามตลาดและคุณค่าเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งไม่เพียงสะท้อนระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจใหม่ของชาวม้งในสังคมสมัยใหม่

2. การพัฒนาการตลาดของผ้าม้ง

การพัฒนาการตลาดของผ้าม้งในตำบลโป่งแยงเป็นหนึ่งในตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ก่อนระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ก่อนช่วงปี

2555) ที่การผลิตผ้าฝ้ายจำกัดอยู่เพียงภายในครัวเรือนมาจนถึงปัจจุบันที่ผ้าฝ้ายกลายเป็นสินค้าที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงส่งผลต่อรูปแบบเศรษฐกิจของชาวม้งในตำบล แต่ยังมีส่วนในการกำหนดบทบาทของชาวม้งในโครงสร้างเศรษฐกิจโดยรวม

ผ้าฝ้ายจำกัดอยู่เพียงการผลิตภายในครัวเรือน

การทอผ้าใยกล้วย การปักผ้า และการเขียนเทียนผ้าของชาวม้งในตำบลโป่งแยงส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน ไม่ใช่เพื่อการค้า กระบวนการผลิตมีความซับซ้อน ใช้เวลานาน ทำให้บทบาทของผู้หญิงจำกัดอยู่ที่การดูแลบ้าน ทำเกษตร และทำผ้าเป็นหน้าที่ภายในมากกว่าจะเป็นอาชีพหลัก อีกทั้งการคมนาคมไม่สะดวกและการขาดช่องทางตลาดทำให้ผ้าฝ้ายไม่สามารถเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจได้ แม้บางคนต้องการสร้างรายได้จากฝีมือ แต่ก็ขาดโอกาสและช่องทางที่เหมาะสม

ค่านิยมในสังคมม้งยังมองว่าการหารายได้เป็นหน้าที่ของผู้ชาย ขณะที่ผู้หญิงควรดูแลครอบครัว ผู้หญิงที่ทำงานหารายได้มากเกินไปอาจถูกมองว่าไม่เหมาะสม แม้จะมีทักษะด้านผ้าฝ้าย ผลงานของพวกเธอกลับถูกใช้เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ผู้หญิงก็ทำเสื้อผ้าไว้ใส่กันเองในบ้าน บ้านคนเยอะ แค่ทำให้สามี ลูก ๆ กับตัวเองใส่มันก็ยุ่งจนไม่มีเวลาแล้ว จะไปทำขายให้คนอื่นก็ไม่ไหว แล้วสมัยนั้นผู้ชายต้องเป็นคนทำงานหาเงิน ผู้หญิงก็ต้องอยู่บ้านดูแลทุกอย่าง”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าฝ้าย 16, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจในอดีตของชาวม้งแบ่งบทบาทตามเพศอย่างชัดเจน แม้งานผ้าฝ้ายจะต้องใช้ความชำนาญ แต่กลับไม่ถูกนับเป็นงานที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงถูกจำกัดให้ทำหน้าที่ภายในบ้าน ขณะที่บทบาททางเศรษฐกิจเป็นของผู้ชาย ส่งผลให้อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของผู้หญิงชาวม้งในยุคนั้นถูกผูกไว้กับหน้าที่ในครัวเรือน มากกว่าการมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจโดยรวม

ผ้าฝ้ายเข้าสู่ตลาด ผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจ

เมื่อเศรษฐกิจแบบตลาดเติบโตขึ้นและค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนไป ผ้าฝ้ายกลายเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนม้งในตำบลโป่งแยง การพัฒนาผ้าฝ้ายในเชิงพาณิชย์มี 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ การดำเนินกิจการในรูปแบบองค์กร และการประกอบอาชีพส่วนตัว ทั้งสองรูปแบบไม่เพียงสร้างรายได้ แต่ยังส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจ จากผู้สืบทอดงาน

ฝีมือผู้ประกอบการ ทำให้ผ้ามีฝีมือหลากหลายขึ้นในสังคมไทย และสะท้อนศักยภาพของชุมชนม้ง ในการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยมีรูปแบบการดำเนินงานเชิงพาณิชย์ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) รูปแบบองค์กร: จากการสืบทอดวัฒนธรรมสู่การบริหารเชิงพาณิชย์

ในหมู่บ้านม้งตำบลโป่งแยง การพัฒนาผ้ามีขึ้นอยู่กับองค์กรหลักสองแห่ง ซึ่งมีรูปแบบ เศรษฐกิจและการดำเนินงานต่างกัน โดยแต่ละแห่งมีบทบาทเฉพาะของตนเอง การจัดตั้งองค์กร เหล่านี้ไม่เพียงเพื่อสืบทอดหัตถกรรมผ้ามี แต่ยังเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำให้ผ้ามีพัฒนาจากงานพื้นบ้านสู่ผลิตภัณฑ์ตลาดที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์กรแรก คือ องค์กรในบ้านแม่สาใหม่ มีหน้าที่หลักในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โดยผ้ามีเป็นองค์ประกอบหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถ เข้าชมกระบวนการผลิตผ้ามี เรียนรู้ทักษะหัตถกรรม และร่วมกิจกรรมทดลองทำผ้ามี ง่ายๆ รายได้หลักขององค์กรนี้ไม่ได้มาจากการขายผ้ามีโดยตรง แต่พึ่งพาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น บริการนักท่องเที่ยว กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม และการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองอื่น ๆ

รูปแบบการดำเนินงานมุ่งเน้นการใช้ผ้ามีเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอวัฒนธรรม เช่น การจัดแสดงโรงหัตถกรรมดั้งเดิม การสาธิตทอผ้า ปักลาย เขียนเทียน และย้อมผ้า พร้อมคำบรรยาย จากไกด์เกี่ยวกับความหมายของผ้ามีในวัฒนธรรมม้ง วิธีการนี้ช่วยเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและ ทำให้ผ้ามีกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แม้จะไม่ใช่แหล่งรายได้หลักโดยตรง แต่การเติบโตของการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเพิ่มมูลค่าและเปิดโอกาสทางการตลาด ให้กับผ้ามีในระดับกว้างขึ้น

ภาพที่ 188 แผนภาพการแนะนำองค์กรการท่องเที่ยวบ้านแม่สาใหม่

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2563 ที่ด.โป่งแยง อ.แม่วัง จ.เชียงใหม่

องค์กรที่สอง คือ องค์กรในบ้านแม่สาใหม่ ซึ่งแตกต่างจากบ้านแม่สาใหม่ที่เน้นการท่องเที่ยว โดยองค์กรนี้มุ่งเน้นการสืบทอดและพัฒนาผ้ามีให้เข้าสู่ตลาด จัดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดการอย่างเป็นระบบและขยายศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยเน้นจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้ามี

เป็นรายได้หลัก และมีโครงสร้างการบริหารชัดเจน ได้แก่ ประธาน รองประธาน เภรัญญิก กรรมการ 3 คน และสมาชิก 16 คน ที่ร่วมผลิตตามคำสั่งซื้อ โดยทำงานควบคู่กับงานเกษตรสำหรับ แหล่งรายได้หลักประกอบด้วย:

1. การขายหน้าร้าน ณ ศูนย์หัตถกรรมในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทั้งสถานที่ผลิตจำหน่าย และ ศูนย์จัดกิจกรรมสืบทอดวัฒนธรรม

2. การขายออนไลน์ผ่าน Facebook และ LINE ช่วยขยายฐานลูกค้าและอำนวยความสะดวกในการจัดส่ง

3. การออกบูธตามงานหัตถกรรมทั้งในเชียงใหม่ กรุงเทพฯ และศูนย์การค้า

4. การจัด Workshop ให้โรงเรียน มหาวิทยาลัย นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ โดยมีการเตรียม วัสดุพร้อมครูสอนอย่างเป็นระบบ

5. การร่วมกิจกรรมวัฒนธรรม เช่น งานเสวนา รายการโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ เพื่อ แนะนำผ้าผืนและเพิ่มการรับรู้ในวงกว้าง

เมื่อผ้าผืนเข้าสู่ตลาด การตั้งราคาจึงกลายเป็นส่วนสำคัญ โดยอิงจากต้นทุน กระบวนการ ผลิต และความต้องการของตลาด เช่น ผ้าทอมือราคาจะสูงกว่าผ้าเครื่อง ส่วน Workshop คิดราคา ตามเนื้อหา ความยาก และจำนวนผู้เข้าร่วม หากมาเป็นกลุ่มใหญ่จะได้ส่วนลด ทั้งหมดเพื่อให้คุ้มค่า ทั้งต่อลูกค้าและผู้สอน

ภาพที่ 189 ช่องทางต่าง ๆ ของการจัดการองค์กรผ้าผืนในบ้านแม่สาบ
ที่มา : GAO JINGJING และสมาชิกของกลุ่มดาวม่งจากบ้านแม่สาบ

2) รูปแบบธุรกิจส่วนตัว: การสำรวจตลาดในรูปแบบปัจเจกบุคคล

นอกจากองค์กรแล้ว ในตำบลโป่งแยงยังมีผู้ประกอบการอิสระ 7 รายที่พัฒนาผ้าผืนตามแนวทางของตนเอง โดยมีความยืดหยุ่นในการปรับกลยุทธ์ธุรกิจให้ตอบโจทย์ตลาดที่หลากหลาย ดังนี้

1. ผู้ผลิตกระเป๋าผ้าปักม้ง ผลิตกระเป๋าหลากหลายแบบ เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าสตางค์ และเป้ โดยผสมสีลวดปักม้งดั้งเดิมกับดีไซน์ทันสมัย ขายผ่านตลาดและออนไลน์ เป็นที่นิยมในกลุ่มผู้รักงานชาติพันธุ์
2. ผู้ผลิตสินค้าผ้าเขียนเทียน เชื้อชาวญวนด้านผ้าเขียนเทียน นำมาตัดเย็บเป็นผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ เสื้อ ฯลฯ โดยขายผ่านออนไลน์ กลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้สะสมงานหัตถกรรมและผู้สนใจลวดลายเฉพาะตัว
3. ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า (3 คน) รับตัดเย็บชุดม้งสำเร็จรูปจากผ้ากึ่งสำเร็จหรืองานปักสำเร็จ นอกจากรับตัดจากชาวบ้าน ยังรับออเดอร์จากร้านค้าในเมือง และใช้ Facebook เป็นช่องทางขายเพิ่มฐานลูกค้าทั้งในและนอกพื้นที่
4. ผู้ค้าผ้าผืน (2 คน) มีหน้าร้านในตลาดวโรรสและตลาดม้งเชียงใหม่ ขายชุดสำเร็จและวัสดุประกอบชุด เช่น ผ้าปัก ผ้าพื้น และเครื่องประดับ สินค้าหลักมาจากภูซาง พะเยา และนำเข้าจากลาว เวียดนาม และจีน โดยช่วงเทศกาลปีใหม่ม้งจะเป็นช่วงขายดีที่สุดจากการออกตระเวนขายตามหมู่บ้าน

ภาพที่ 190 ชาวม้งต. โป่งแยงที่ทำธุรกิจส่วนตัวเกี่ยวกับผ้าผืน

ที่มา : GAO JINGJING และชาวม้งตำบล โป่งแยง

ผู้ประกอบการเหล่านี้สามารถเลือกช่องทางการขายได้อย่างหลากหลาย ทั้งตลาดท้องถิ่น เมือง และออนไลน์ โดยเฉพาะอีคอมเมิร์ซที่ช่วยให้เข้าถึงลูกค้าทั่วประเทศ บางรายยังเข้าร่วมงานแสดงสินค้าหัตถกรรมและเทศกาลวัฒนธรรมเพื่อขยายฐานลูกค้า การดำเนินธุรกิจแบบอิสระเช่นนี้

ไม่เพียงเพิ่มความหลากหลายของผ้าไหมในตลาด แต่ยังส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงชาววังให้เป็นอิสระมากขึ้น ทั้งในรูปแบบองค์กรและธุรกิจส่วนตัว การพัฒนาตลาดของผ้าไหมในตลาดโป่งแยงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน จากเดิมที่ผ้าไหมจำกัดอยู่ในครัวเรือน และทักษะหัตถกรรมเป็นเพียงงานบ้านของผู้หญิง กลายมาเป็นทรัพยากรเศรษฐกิจที่สร้างรายได้จริงภายใต้ระบบตลาดสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยยกระดับบทบาทของผู้หญิงให้เป็นผู้ประกอบการที่มีศักยภาพและแข่งขันในตลาดได้

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์วังในตลาดโป่งแยง สะท้อนถึงการปรับตัวต่อเศรษฐกิจสมัยใหม่ จากแนวคิดพึ่งพาตนเองสู่ระบบตลาด ในอดีตชาววังนิยมอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจผ่านการผลิตเพื่อใช้เองและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เมื่อเข้าสู่ระบบตลาด อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้ผลิตเชิงพาณิชย์ ผู้ประกอบการ และผู้มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจร่วมสมัย โดยเฉพาะผู้หญิงวังที่กลายเป็นทั้งผู้สืบทอดวัฒนธรรมและผู้นำทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการตลาดผ้าไหม ทั้งในรูปแบบองค์กรและส่วนบุคคล ไม่เพียงสร้างรายได้ แต่ยังสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน และทำให้ชาววังสามารถผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมเข้ากับโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

4.2.6 อัตลักษณ์ทางเพศ

อัตลักษณ์ทางเพศหมายถึงความเข้าใจของบุคคลต่อบทบาท พฤติกรรม และความคาดหวังที่สังคมกำหนดไว้สำหรับแต่ละเพศ ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่เพศสภาพทางชีววิทยา แต่รวมถึงการแสดงออกและการรับรู้ถึงความเป็นชายหรือหญิงในบริบทวัฒนธรรมและสังคม อัตลักษณ์ทางเพศจึงสะท้อนทัศนคติและบทบาทของชายและหญิงในกลุ่มชาติพันธุ์วังในตลาดโป่งแยงที่มีต่อผ้าไหม ในอดีต งานทอผ้า ปักผ้า และเขียนเทียนเป็นหน้าที่ของผู้หญิงชาววัง โดยไม่เพียงจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน แต่ยังแสดงบทบาทในครอบครัวและสถานะในสังคม ขณะที่ผู้ชายมักถูกกีดกันจากงานเหล่านี้ และหากมีส่วนร่วมก็อาจถูกสังคมตั้งคำถาม การแบ่งบทบาททางเพศในงานผ้าไหมจึงเป็นโครงสร้างที่ฝังแน่นในวัฒนธรรมวัง อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนไป ขอบเขตและบทบาททางเพศในงานผ้าไหมก็เริ่มเปลี่ยนตาม ปัจจัยต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ ตลาดแรงงาน และกระแสสังคมร่วมสมัยได้เข้ามากระทบต่อแนวคิดและการรับรู้อัตลักษณ์ทางเพศในชุมชนวังอย่างมีนัยสำคัญ

1. บทบาททางเพศกับการทำผ้าไหม

ผ้าไหมไม่เพียงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมวัง แต่ยังสะท้อนการแบ่งงานตามเพศอย่างชัดเจน ในสังคมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์วัง งานทอ ปัก และเขียนเทียนเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ซึ่ง

ต้องเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ทักษะเหล่านี้มีผลต่อการยอมรับในสังคม หากไม่มีทักษะอาจถูกมองว่าไม่เป็นแม่บ้านที่ดี และกระทบต่อโอกาสในการแต่งงาน งานฝ้ายจึงไม่ใช่แค่หัตถกรรม แต่คืออัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิง โดยทักษะที่ดีแสดงถึงเกียรติยศของครอบครัว ผู้หญิงที่มีฝีมือจะได้รับความเคารพ และมักเริ่มฝึกตั้งแต่อายุยังน้อย พร้อมทั้งใช้พื้นที่การทำผ้าเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน

ในทางกลับกัน ผู้ชายถูกจำกัดบทบาทในงานผ้า เพราะตามค่านิยมดั้งเดิมถือว่าไม่เหมาะสม หากชายใดสนใจอาจถูกล้อเลียน บทบาทของทั้งสองเพศจึงถูกแบ่งแยกชัดเจน ผู้หญิงดูแลบ้านและผลิตงานฝีมือ ส่วนผู้ชายเป็นเสาหลักทางเศรษฐกิจ การฝ้ายในบทบาทนี้อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ของทั้งหญิงและชายในสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้ชายชาวม้งมีบทบาทสนับสนุนในกระบวนการผลิต เช่น การทำเครื่องมือ (กี่ทอผ้า เครื่องด้า เข็ม ฯลฯ) และเตรียมวัตถุดิบ เช่น การตัดต้นกล้วยหรือขนสัตว์วัตถุดิบ แม้ไม่ทำงานผ้าโดยตรง แต่ก็มีบทบาทจำเป็นในระบบการผลิต ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ชายชาวม้งกลุ่มย่อยของบ้านแม่สาบน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ช่วยทำอยู่ วันนั้นเก็บต้นกล้วยผู้ชายไปกันหลายคนครับ ก็ช่วยตัด ช่วยจนครับ”

“ทำทุกปี ผู้ชายผู้หญิงสลับกันช่วยกันตัด ตัดแล้วเอาเชือกมามัดเป็นกำแล้วขึ้นรถ”

“ตั้งแต่ภรรยาเข้าไปทำงานในกลุ่มทอผ้านี้ผมก็ช่วยพวกเขาตัดต้นกล้วยทุกปีเลยครับ บางปีก็ช่วยหว่านเมล็ดด้วยครับ กล้วยงนี้ต้องทำหลายขั้นตอน ก็เห็นพวกเขาทุ่มเทขนาดนี้ก็อยากช่วยเขาทำงานบ้าง ก็ทำเท่าที่ผมทำได้ครับ”

“ผู้ชายม้งต้องเป็นคนดูแลบ้าน เมื่อก่อนถ้าเป็นผู้ชายคนเดียวในบ้านนั้นต้องทำงานหนักนะ ต้องเข้าป่าไปตัดไม้ไปล่าสัตว์ เวลาว่างต้องทำมีดทำเครื่องเงินก็มี พวกที่เขาใช้มาจัดเส้นทอผ้าผู้ชายเป็นคนทำให้หมดนะ มีเครื่องมือที่เสียยังต้องไปซ่อมให้ดี”

“แต่สมัยนี้พวกหนุ่ม ๆ เขาทำไม่เป็นแล้วครับ ไม่ยอมทำงานหนัก พวกนี้เหลือแต่พวกผมนี่ยังได้อยู่ เดี่ยวอนาคตถ้าไม่มีคนทำพวกก็ทอผ้าเครื่องใช้จัดเส้นใย มันก็รักษาวัฒนธรรมนี้ต่อไปได้ยาก”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 11 และ 12, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางเพศในสังคมม้งยังคงมีการแบ่งบทบาทชัดเจน ผู้หญิงรับผิดชอบงานละเอียด เช่น การทอผ้า ขณะที่ผู้ชายดูแลแรงงานหนักและการจัดหาเครื่องมือ แม้ไม่ได้มีบทบาทโดยตรงในงานผ้า แต่เป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญในระบบการผลิต แสดงถึงโครงสร้างสังคมที่เพศทั้งสองมีบทบาทเชื่อมโยงและพึ่งพากัน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างนี้กำลังเปลี่ยนแปลง ผู้ชายรุ่นใหม่จำนวนมากไม่สืบทอดทักษะการทำเครื่องมือหรือเตรียมวัตถุดิบ ซึ่งอาจทำให้กระบวนการผลิตผ้ามีแบบดั้งเดิมต้องพึ่งพาจากภายนอกมากขึ้น และส่งผลต่อความต่อเนื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตยังส่งผลต่อบทบาทของผู้ชาย จากที่เคยเป็นผู้ล่าสัตว์หรือหาเลี้ยงครอบครัว ปัจจุบันต้องปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน ส่งผลให้บางทักษะดั้งเดิมถูกลดความสำคัญ แม้อัตลักษณ์ทางเพศยังคงชัดเจน แต่ไม่ได้หยุดนิ่ง หากไม่มีการถ่ายทอดความรู้ ผู้หญิงอาจต้องพึ่งพาระบบภายนอกมากขึ้น ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและบทบาทของเพศในสังคมม้งอย่างสิ้นเชิง

ภาพที่ 191 ผู้ชายชาวม้งช่วยตัดและขนต้นกล้วย

ที่มา : ผู้ผลิตผ้าม้ง 2 ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2567 ที่ด. ไป่งแยง อ.แม่มริม จ.เชียงใหม่

ผู้ชายชาวม้งในตำบลโป่งแยงนอกจากมีฝีมือในการจัดทำเครื่องมือสำหรับงานผ้า ยังมีบทบาทในการทำเครื่องเงิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุดม้ง เครื่องเงินเหล่านี้ไม่เพียงใช้ตกแต่ง แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของฐานะและสิริมงคล ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตเครื่องเงินในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่มริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ผมสืบทอดงานทำเครื่องเงินมาจากปู่ เมื่อก่อนผมไม่ได้ทำขายนะ ทำไว้ให้คนในบ้านใช้กันเอง เพราะชุดม้งจะสวยก็ต้องมีเครื่องเงินอย่างเข็มขัด จี๋ห้อยเสื้อ สร้อยคอ ต่างหู ปิ่นปักผมพวกนี้ แต่ก่อนเครื่องเงินไม่ได้มีใช้กันทุกบ้าน ต้องเป็นบ้านที่พอมีฐานะหน่อยถึงจะมี

เดี๋ยวนี้ผมไม่ได้ทำเป็นอาชีพหลักแล้ว ทำเป็นงานอดิเรก มีคนสั่งก็ทำให้ ตอนนี้ในหมู่บ้านเหลือแค่หนึ่งสองคนที่ยังทำเครื่องเงิน คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยอยากเรียน เขาคิดว่ามันไม่ค่อยได้เงิน คนสมัยนี้ชอบทองมากกว่า เครื่องเงินเลยขายยาก

ทุกวันนี้ก็ยังมีคนสั่งอยู่บ้าง ส่วนมากเป็นแหวน สร้อย กำไล ข้อมือ ต่างหู เครื่องเงินที่ใช้กับชุดม้งก็มี แต่ไม่เยอะเหมือนเมื่อก่อน เพราะคนแต่งชุดม้งดั้งเดิมก็น้อยลงแล้ว ส่วนมากใช้เฉพาะในงานเทศกาล งานพิธี ไม่ได้ใส่ทุกวันเหมือนแต่ก่อน

ผมเองก็ไม่ว่าต่อไปจะเป็นยังไง ถ้าไม่มีใครเรียนก็คงเหลือแค่คนแก่ ๆ ทำกันอยู่ พอหมดรุ่นก็คงหายไป เพราะงานแบบนี้ต้องใช้ฝีมือและความอดทน คนรุ่นใหม่อยากได้เงินเร็ว ๆ เลยไม่อยากเสียเวลามาฝึก ซึ่งก็เข้าใจได้ว่าสมัยมันเปลี่ยนไป ผมก็จะทำเท่าที่ทำไหว ใครอยากได้ก็สั่งมา ผมก็ยังรักงานนี้เหมือนเดิม”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

ภาพที่ 192 เครื่องเงินที่ทำจากผู้ชายชาวม้ง

ที่มา : GAO JINGJING ถ่ายที่ต.โป่งแยง อ.แม่วิม จ.เชียงใหม่

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางเพศของผู้ชายชาวม้งไม่จำกัดอยู่ที่แรงงานหรือการจัดหาทรัพยากร แต่รวมถึงการสร้างสรรคเครื่องเงินที่มีความหมายเชิงวัฒนธรรมและสังคม อย่างไรก็ตาม บทบาทนี้กำลังเผชิญแรงกดดันจากเศรษฐกิจและค่านิยมใหม่ ผู้ชายรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยละทิ้งงานฝีมือเพราะมองว่าเหนื่อย ใช้เวลานาน และไม่คุ้มค่าทางรายได้ บทบาทของ “ช่างฝีมือ” จึงค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยภาพของ “ผู้บริโภคร” มากกว่าผู้สืบทอดมรดกวัฒนธรรม ขณะที่ผู้ชายที่ยังทำงานฝีมือต้องปรับตัวเป็น “ผู้ประกอบการ” ที่ตอบสนองตลาดมากขึ้น บทบาทของพวกเขาจึงถูกกำหนดจากทั้งฝีมือและความสามารถทางธุรกิจ

เมื่อบทบาทผู้ชายในระบบผ้าผืนลดลง ถูกแทนด้วยแรงงานภายนอกหรือสินค้าสำเร็จรูป อัตลักษณ์ของพวกเขาในฐานะ “ผู้สนับสนุนเบื้องหลัง” จึงเริ่มลดความสำคัญลง นี่ไม่เพียงเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต แต่ยังสะท้อนว่าความเป็นชายในวัฒนธรรมผืนอาจต้องนิยามใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ หากผู้ชายไม่มีพื้นที่แสดงบทบาทในงานฝีมืออีกต่อไป อัตลักษณ์ทางเพศดั้งเดิมก็อาจค่อย ๆ เลือนหาย แม้ว่างานผ้าผืนจะเคยถูกจำกัดให้เป็นของผู้หญิง แต่ปัจจุบันเริ่มมีความยืดหยุ่น โดยเฉพาะในกิจกรรมการศึกษาสำหรับเยาวชน โรงเรียนในตำบลโป่งแยงเปิดโอกาสให้นักเรียนชายเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้การปักผ้าและเขียนเทียน แม้จะไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต แต่ก็ยังพบว่าเด็กชายส่วนใหญ่ยังไม่มองว่างานเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ตนเอง หลายคนยังมองว่าเป็น “งานของผู้หญิง” การที่นักเรียนชายสามารถเข้าร่วมกิจกรรมฝีมือได้มากขึ้น สะท้อนถึงการเปิดกว้างของโครงสร้างทางสังคม อย่างไรก็ตาม การยอมรับในระดับอัตลักษณ์ยังเกิดขึ้นช้า ผู้ชายส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในลักษณะของการทดลอง มากกว่าจะพัฒนาเป็นทักษะหรืออาชีพจริง การแบ่งแยกตามอัตลักษณ์ทางเพศจึงยังคงมีอิทธิพล แม้จะเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระดับโอกาสและพื้นที่สาธารณะก็ตาม

2. ผ้าผืนกับอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงชาวม้ง

ผ้าผืนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้หญิงชาวม้ง โดยเฉพาะในอดีตที่ทักษะการทอผ้า ปักผ้า และเขียนเทียนผ้าถูกใช้เป็นตัวชี้วัดความสามารถและสถานะทางสังคม ผู้หญิงที่มีฝีมือได้รับการยอมรับว่าเป็นแม่บ้านที่ดี ขณะที่ผู้ที่ไม่มีทักษะดังกล่าวมักถูกลดคุณค่า อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของผ้าผืนในฐานะเครื่องชี้วัดอัตลักษณ์ทางเพศเริ่มเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงมีอิสระในการเลือกเส้นทางชีวิตมากขึ้น และไม่จำเป็นต้องเรียนรู้การทำผ้าเช่นในอดีต ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าว

“ตอนเด็ก ๆ ต้องปักผ้า ไม่มีข้ออ้างว่าไม่ชอบ ไม่อยากทำ ถ้าทำไม่ได้ก็โดนแม่ตี ตอนนั้นแม่ดูมาก ถ้าเราปักออกมาไม่ดี แม่จะตีแล้วก็ดำ ว่า ‘ดูสิ! ปักแบบนี้ใครจะอยากใส่! โตเป็นสาวแล้วจะแต่งงานกับใครได้!’ ตอนนั้นก็เสียใจนะ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ ต้องนั่งปักต่อไป พอทำไปเรื่อย ๆ พอปักไม่ดี แม่ก็ดูทุกครั้ง บางทีก็เบื่อ ไม่อยากทำ แต่ก็หนีไม่พ้น โดนบังคับจนต้องตั้งใจขึ้น ทีละเข็มทีละลาย ปักผิดก็ต้องแก้ จนเริ่มปักได้ดีขึ้น แต่สมัยนี้ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครไม่ชอบ ไม่อยากปักก็ไม่ต้องปัก ไม่มีใครว่า ไม่มีใครมาตีเหมือนเมื่อก่อน บางคนโตมาไม่เคยจับ

เข็มปักผ้าเลยก็มี พ่อแม่เขาไม่ได้คัดค้านเหมือนสมัยเรา บางคนเลือกไป
ทำงานในเมือง เพราะได้เงินเร็วกว่า ไม่ต้องมานั่งปักผ้าให้เสียเวลา ก็
เข้าใจนะ สมัยมันเปลี่ยนไปแล้ว”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตการปักผ้าเป็นเครื่องยืนยันคุณค่าทาง
สังคมของผู้หญิง แต่เมื่อสังคมเปิดกว้างมากขึ้น บทบาทนี้ลดความสำคัญลง พ่อแม่ไม่ได้บังคับลูก
สาวให้เรียนรู้ทักษะผ้าเหมือนเดิม และผู้หญิงสามารถเลือกทำงานในเมืองเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคง
ทำให้งานผ้าไม่ใช่สิ่งจำเป็นในชีวิตอีกต่อไป ผลของการเปลี่ยนแปลงนี้คืออัตลักษณ์ทางเพศของ
ผู้หญิงชาวม้งไม่ถูกจำกัดด้วยบทบาทดั้งเดิมอีกต่อไป พวกเขามีทางเลือกมากขึ้นในชีวิตและการ
ทำงาน แม้ว่าสิ่งนี้จะสะท้อนความก้าวหน้าในสิทธิของผู้หญิง แต่ก็ส่งผลให้การถ่ายทอดงานผ้า
ม้งลดน้อยลง ผ้าม้งจากที่เคยเป็นภาระที่ทุกคนต้องทำ กลายเป็นศิลปะที่สืบทอดโดยกลุ่มเฉพาะที่มี
ความสนใจและเห็นคุณค่า

ในอดีต แม้ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในการผลิตผ้าม้ง แต่ก็ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นแรงงาน
ทางเศรษฐกิจ งานฝีมือเหล่านี้ถูกจำกัดอยู่ภายในครัวเรือนและไม่ได้มุ่งเน้นสร้างรายได้ บทบาทของ
ผู้หญิงจึงผูกพันกับหน้าที่ในบ้านมากกว่าความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ผ้า
ม้งเริ่มกลายเป็นโอกาสในการพัฒนาอาชีพของผู้หญิงบางกลุ่ม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป งานผ้าม้ง
ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่กำหนดอัตลักษณ์ของผู้หญิงชาวม้งอีกต่อไป ผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยง
จึงสามารถเลือกประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยทักษะงานฝีมือ เช่น เปิดโฮมสเตย์หรือ
ร้านค้า พร้อมดูแลครอบครัวไปด้วย ความสามารถในการหารายได้ทำให้ผู้หญิงได้รับการยอมรับใน
ครอบครัวมากขึ้น ขณะที่ผู้ชายเริ่มปรับบทบาทเป็นผู้สนับสนุน ส่งผลให้แนวคิดเรื่องบทบาททาง
เพศในชุมชนมีความยืดหยุ่นมากขึ้น แม้จะมีบทบาทใหม่ในเศรษฐกิจ แต่ผู้หญิงชาวม้งหลายคน
ยังคงเชื่อมโยงกับงานผ้าม้ง โดยใช้เวลาว่างทำงานปักผ้าหรือเขียนเทียน สิ่งนี้สะท้อนว่าผ้าม้งยังเป็น
ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต แม้อัตลักษณ์ของผู้หญิงจะเปลี่ยนจากแม่บ้านมาเป็นผู้ประกอบการแล้วก็ตาม
การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงไม่ใช่การละทิ้งวัฒนธรรมเดิม แต่เป็นการปรับตัวให้อัตลักษณ์ทางเพศ
ของผู้หญิงชาวม้งดำรงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

สำหรับผู้หญิงชาวม้งบางกลุ่มในตำบลโป่งแยง งานผ้าม้งถูกมองว่าเป็นศิลปะและ
วัฒนธรรมที่สามารถเรียนรู้เพื่อสืบทอดมากกว่าจะเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องมี ทักษะด้านนี้กลายเป็น
ทางเลือกที่เปิดกว้างมากขึ้น ไม่ได้ผูกพันกับการได้รับการยอมรับจากสังคมเท่าเดิม ผู้หญิงหลายคน
สามารถพัฒนาทักษะนี้เป็นธุรกิจส่วนตัว ทำให้พวกเธอมีอิสรภาพทางเศรษฐกิจมากขึ้นและ
กลายเป็นผู้ประกอบการที่ดูแลครอบครัวได้เอง การเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลต่อทัศนคติของผู้ชายใน

ครอบครัวที่เริ่มเห็นความสำคัญของงานผ้ามากยิ่งขึ้น บางครอบครัวให้การสนับสนุนทั้งในด้านการเงินและเวลาทำงานบ้าน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตัวผู้หญิง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ชายชาวม้งในบ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ตอนที่เรอบอกว่าจะเข้ากลุ่มทำผ้าม้ง ตอนแรกผมก็ไม่ค่อยเห็นด้วยนะ ก็คิดว่ามันจะทำเงินได้จริงหรือ เพราะตอนนั้นรู้สึกว่ามันคงไม่คุ้ม ไปทำไร่ทำสวนยังได้เงินแน่นอนกว่า แต่สุดท้ายเธอก็ไปอยู่ดี เพราะเธอชอบทำพวกนี้อยู่แล้ว ตอนนั้นก็เอาเงินจากบ้านไปซื้อจักรเย็บผ้าให้ แต่พอเห็นเธอทำไปเรื่อย ๆ มีคนมาสั่งผ้า มีคนมาขอให้ช่วยสอนเย็บผ้า ผมก็เริ่มเข้าใจมากขึ้น ตอนนี้เห็นกลุ่มของพวกเธอไปได้ดีขึ้นก็ดีใจนะ ผมเลยเริ่มสนับสนุน บางทีเธออยากซื้ออุปกรณ์เพิ่มผมก็ช่วยออกเงินให้บ้าง บางทีก็ช่วยทำงานบ้านเวลาที่เธอต้องไปทำงานกับกลุ่ม”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 11, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางเพศในสังคมม้งกำลังปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ บทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนจากแรงงานในครัวเรือนมาเป็นผู้ประกอบการ ขณะที่ผู้ชายเริ่มสนับสนุนบทบาทนี้ แม้บางคนยังลังเลต่อความมั่นคงของอาชีพงานผ้า แต่เมื่อเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน พวกเขา ก็เริ่มให้การยอมรับมากขึ้น การปรับตัวของทั้งสองเพศจึงสะท้อนถึงความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ทางเพศในบริบทเศรษฐกิจปัจจุบัน

งานผ้าม้งในปัจจุบันจึงไม่เพียงแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังกลายเป็นช่องทางที่ผู้หญิงใช้สร้างอาชีพ เช่น ในปี 2564 ผู้นำกลุ่มผลิตผ้าม้งบ้านแม่ตาน้อยได้รับรางวัล “ครูช่างศิลปหัตถกรรม” สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในระดับสังคมว่าผ้าม้งเป็นทั้งงานศิลปะและทรัพยากรเศรษฐกิจ บทบาทของผู้หญิงจึงไม่จำกัดอยู่แค่ในครัวเรือนอีกต่อไป แต่ขยายไปสู่พื้นที่เศรษฐกิจและสาธารณะ พวกเขาสามารถเลือกเรียนรู้ทักษะนี้ด้วยตนเอง ไม่ถูกบังคับด้วยค่านิยมเดิม และหากเลือกทำก็สามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างความมั่นคงได้

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง พบว่า บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายยังคงมีความแตกต่าง แต่กำลังปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ ผู้ชายแม้ไม่ได้ทำผ้าโดยตรง แต่ยังมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนผ่านการทำเครื่องมือและเครื่องประดับ ขณะที่ผู้หญิงมีทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้น งานผ้าม้งจึงเปลี่ยนจาก “หน้าที่ตามเพศ” สู่ “ทางเลือกที่มีมูลค่า” สะท้อนอัตลักษณ์ทางเพศที่เคลื่อนไหวได้ตามพลวัตของเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย โดยในนิยามดั้งเดิม อัตลักษณ์ทางเพศของชาวม้งถูกกำหนดผ่านการแบ่งแยกบทบาทตามเพศอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการที่ผู้หญิงต้องมีทักษะด้านหัตถกรรม เช่น ทอผ้า ปักผ้า และเย็บเย็บ เพื่อ

แสดงสถานะและคุณค่าของตนในครอบครัวและชุมชน ขณะที่ผู้ชายเน้นบทบาทในการสร้างเครื่องมือหรือประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม นิยามของอัตลักษณ์ทางเพศดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนไปตามแรงกระแทกจากเศรษฐกิจและโอกาสทางสังคม ผู้หญิงสามารถใช้ทักษะหัตถกรรมสร้างรายได้และบทบาทใหม่ในฐานะผู้ประกอบการ ส่วนผู้ชายบางส่วนเริ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะผู้หญิง แม้การเปลี่ยนแปลงจะยังไม่ครอบคลุมทั้งหมด แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและศักยภาพของอัตลักษณ์ทางเพศที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ภายใต้บริบทร่วมสมัย

4.2.7 อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ (Aesthetic Identity) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มสร้างความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและผู้อื่นผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียะ ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่การรับรู้ความงาม แต่รวมถึงอารมณ์ ประสบการณ์ และบริบททางวัฒนธรรม โดยไม่ยึดตามมาตรฐานความงามที่เป็นกลางเพียงอย่างเดียว

ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตำบลโป่งแยง อัตลักษณ์ทางสุนทรียะสะท้อนผ่านลวดลายสี และวัสดุของผ้าไหม ซึ่งสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บทบาททางสังคม และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ผ้าไหมจึงเป็นมากกว่างานหัตถกรรม แต่เป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมม้ง ระบบความงามของผ้าไหมได้รับอิทธิพลจากความเชื่อดั้งเดิม ธรรมชาติ และโครงสร้างสังคม อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจตลาด แนวคิดเรื่องความงามของผ้าไหมได้ขยับจากความเป็นกลุ่มไปสู่ความหลากหลาย ความเป็นปัจเจก และการตอบสนองต่อรสนิยมของตลาดมากยิ่งขึ้น

1. อัตลักษณ์ทางสุนทรียะแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งสะท้อนถึงกระบวนการรับรู้และตัดสินคุณค่าความงามที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม แนวคิดด้านความงามของชาวม้งในตำบลโป่งแยงเดิมถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะในกระบวนการออกแบบและผลิตผ้าไหม ซึ่งสะท้อนสถานะทางสังคม เพศ และอัตลักษณ์ของกลุ่ม ผู้หญิงชาวม้งมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้สืบทอดและสร้างสรรค์ความงามผ่านผ้าไหม โดยเรียนรู้ทักษะจากแม่หรือญาติผู้หญิง ทำให้แนวคิดด้านความงามถูกส่งต่ออย่างมีระเบียบ ลวดลายและสีของผ้าไหมจึงไม่ใช่เรื่องของรสนิยมส่วนตัว แต่เป็นผลของกรอบวัฒนธรรมที่เน้นความกลมกลืนและเคารพต่อบรรพบุรุษ แนวคิดความงามจึงถูกมองว่าเป็น “คุณค่ากลุ่ม” มากกว่า “รสนิยมปัจเจก” และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ สี หรือวัสดุจึงเกิดขึ้นได้น้อย

ด้านวัสดุ ชาวม้งเลือกใช้ผ้าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สูง เช่น ผ้าใยกล้วย ซึ่งทนทานและเหมาะกับการย้อมสีธรรมชาติ แม้กรอบวัฒนธรรมจะกำหนดวัสดุที่ใช้ แต่ในเวลาต่อมาก็เริ่มมีการ

นำผ้าในลอนและผ้ากำมะหยี่มาใช้บางส่วน เพราะเนื้อนุ่ม สวมใส่ง่าย และสะท้อนแสงได้ดี สำหรับผ้าคาดเอวซึ่งต้องรองรับลวดลายจำนวนมาก จะใช้ผ้าฝ้ายเนื้อแน่นเพื่อให้คงรูป ส่วนกระโปรงของผู้หญิงนิยมใช้ผ้าใยกันขยงเขียนเทียนเป็นฐาน และเพิ่มผ้าปักบริเวณชายกระโปรงเพื่อเสริมมิติความงาม ลายปักที่ชายกระโปรงมักซับซ้อนและนูนเด่น สะท้อนความประณีตตามแนวคิดความงามดั้งเดิมของชาวม้ง การเลือกวัสดุจึงผูกพันกับการใช้งาน ความเชื่อ และหน้าที่ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง

ด้านสี ผ้าม้งส่วนใหญ่ใช้สีธรรมชาติ เช่น คราม (ฮ่อม) ทำให้มีเฉดสีหลักคือดำและน้ำเงินเข้ม ซึ่งไม่เพียงเป็นผลจากข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีการย้อมผ้า แต่ยังมีความหมายทางสังคม เช่น ความเป็นผู้ใหญ่ ความสงบ และความอดทน สีเขียวยังช่วยอำพรางคราบสกปรกและเหมาะกับการใช้ในพื้นที่ชนบท การเลือกสีธรรมชาติจึงไม่ใช่แค่เรื่องรสนิยม แต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวม้งในสภาพแวดล้อมที่พวกเขาอาศัยอยู่ ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ผลิตผ้าม้งในบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เขาบอกว่าถ้าจะเอาผ้าสีขาว ๆ ทำเป็นเสื้อผ้าใส่นะ เวลาผู้ชายไปล่าสัตว์ไปอะไรนะ ใส่แล้วสัตว์จะเห็น เห็นเราง่าย ๆ แล้วก็เอาพวกสมุนไพรที่อยู่กับวิถีชีวิตของเราเหมือนกันอย่างต้นครามเนี่ยมันเป็นยาสมุนไพรชนิดหนึ่งที่คนม้งใช้ในการรักษาโรค พอเวลาเป็นไข้เขาก็จะเอาต้นครามเนี่ยนะไปใบครามใบฮ่อมเนี่ยมาห่อมือห่อเท้า เพื่อให้ลดไข้ เอามาพอกแล้วก็จะเกิดสีดำติดมือแบบติดนานหลายวันก็ไม่หาย ก็ทำให้คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ก็บอกว่า เออ อย่างเนี่ยเราน่าจะเอาสีดำ ๆ เนี่ยมาย้อมผ้า เพื่อให้ผ้ากลายเป็นสีดำ เวลาเราใส่ ผู้ชายใส่เข้าป่าหรือว่าเราทำเสื้อผ้าใส่มันจะไม่เปื้อนก็เลยมีการทดลองย้อมมาตั้งแต่นั้นมา”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวม้งในอดีตไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความงามในเชิงศิลปะ แต่สัมพันธ์ลึกซึ้งกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อ สีของผ้าม้ง เช่น ดำและน้ำเงินเข้มจากคราม (ฮ่อม) สะท้อนการปรับตัวต่อธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์จริง เช่น เหมาะกับการล่าสัตว์และการใช้ชีวิตในป่า ความงามในผ้าม้งจึงผสมผสานทั้งประโยชน์ใช้สอยและความหมายเชิงวัฒนธรรม โดยได้รับการยอมรับเป็นมาตรฐานร่วมของกลุ่มมากกว่าการเลือกตามรสนิยมเฉพาะบุคคล

ในงานปัก แม้จำนวนสีที่ใช้จะจำกัด เช่น ส้ม แดง ชมพู ขาว และดำ แต่ผู้หญิงชาวม้งสามารถแสดงรสนิยมผ่านการจัดวางและตัดกันของสีอย่างสร้างสรรค์ สีเหล่านี้สะท้อนโครงสร้าง

สังคมที่เน้นความเป็นระเบียบและสม่ำเสมอ ผ้ามั่งในแต่ละชุมชนจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะ แต่ยังคงกลมกลืนกับค่านิยมร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์

ด้านลวดลาย ผ้ามั่งใช้จุด เส้น และรูปทรงเรขาคณิต เช่น ลายก้นหอย ภูเขา กากบาท และ ดินไก่อ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องวัฏจักรธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และจักรวาลวิทยา เช่น ดวงดาวหรือรอบฤดูกาลการเพาะปลูก ลวดลายที่ได้แรงบันดาลใจจากสัตว์และพืช เช่น ลายดิน แมว เมล็ดข้าวเปลือก หรือดอกแตงกวา แสดงถึงการพึ่งพาธรรมชาติในชีวิตประจำวันของชาวมั่ง ข้อจำกัดทางเทคนิคการปักและเขียนเทียน ทำให้ลวดลายเรขาคณิตได้รับความนิยม โดยเน้นความสมมาตรและการจัดวางซ้ำต่อเนื่อง สะท้อนแนวคิดเรื่องความสงบ ความเป็นระเบียบ และการสืบทอดวัฒนธรรม ลวดลายที่ชัดเจนและเรียบง่ายยังช่วยให้การผลิตมีประสิทธิภาพ และเรียนรู้ได้ง่ายภายในครอบครัว แม้แต่ละชุมชนจะมีลวดลายเฉพาะ แต่โดยรวมยังคงรักษาแนวทางตามประเพณี และสะท้อนอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ดังเช่นเมื่อเปรียบเทียบกับผ้ามั่งในจีน พบว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก แสดงถึงการรักษารากทางวัฒนธรรมแม้มีการอพยพเปลี่ยนถิ่นฐาน ด้านเทคนิคการผลิต เช่น การปักและเขียนเทียน มีผลโดยตรงต่อโครงสร้างลวดลาย ผ้ามั่งจึงมีความเรียบง่ายแต่ชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดสังคมที่เน้นการสืบทอดแบบแผนจากรุ่นสู่รุ่น

โดยสรุป อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในตำบลโป่งแยงไม่ใช่ผลของรสนิยมส่วนบุคคล แต่เกิดจากระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านวัสดุ สี ลวดลาย และเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์

2. การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนจากระบบปิดที่ยึดชนบประเพณี ไปสู่ระบบเปิดที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้น แนวคิดความงามที่เคยถูกควบคุมด้วยจารีต เช่น สี ลวดลาย วัสดุ และการใช้งานของผ้า เริ่มเปิดรับอิทธิพลจากตลาด ความต้องการของลูกค้า สื่อ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

บทบาทของ “ผู้กำหนดความงาม” ได้เปลี่ยนจากกลุ่มผู้หญิงสูงวัยในชุมชนไปสู่กลุ่มวัยรุ่นและผู้ชายบางส่วน ซึ่งเริ่มเลือกสี ลวดลาย และรูปแบบตามรสนิยมส่วนตัว ปัจจุบันแม้กลุ่มสูงวัยยังยึดมั่นกับการใช้สีดำเป็นหลัก แต่คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะในเทศกาล นิยมใช้สีสดใส เช่น ชมพู ม่วง เขียว หรือฟ้า ซึ่งสะท้อนแนวคิด “สุนทรียะของปัจเจก” ที่เปิดโอกาสให้แสดงตัวตนผ่านความงาม

ในด้านวัสดุ ความทนทานไม่ใช่ข้อกำหนดหลักอีกต่อไป วัสดุใหม่อย่างผ้ากำมะหยี่ ผ้าสังเคราะห์ ออร์แกนซ่า และผ้าลูกไม้ กลายเป็นทางเลือกที่ตอบโจทย์เรื่องต้นทุน ความง่ายในการตัด

เย็บ และภาพลักษณ์ร่วมสมัย เช่น ผ้าสังเคราะห์ที่เบา ราคาถูก และขึ้นรูปง่าย ได้รับความนิยมในหมู่ผู้บริโภค

ลวดลายและสีสันปึกมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การจับคู่สีตัดกัน (ฟ้ากับชมพู ม่วงกับขาว) หรือการใช้โทนสีเข้ม-อ่อนเพื่อสร้างความลึก บางกลุ่มยังปรับลวดลายเดิม เช่น เปลี่ยนเจดีย์ สลับตำแหน่ง หรือผสมหลายลายให้เกิดความแปลกใหม่ แสดงให้เห็นถึงการรักษารากวัฒนธรรมควบคู่กับการสร้างสรรค์แบบใหม่

ในด้านการผลิต ผ้าม้งแบบดั้งเดิมที่เน้นการทำมือ เริ่มถูกแทนที่ด้วยการใช้เครื่องจักรและผ้าสำเร็จรูป โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับความเร็วและต้นทุน อย่างไรก็ตาม ยังมีบางกลุ่มที่เลือกปักผ้าเอง เพื่อรักษาเอกลักษณ์และควบคุมงานออกแบบให้ไม่ซ้ำกับคนอื่น การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชนต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ และการเปิดพื้นที่ให้แต่ละคนแสดงอัตลักษณ์ทางความงามได้อย่างอิสระ ทั้งในด้านวัสดุ สี ลวดลาย และวิธีใช้งาน ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ชายชาวม้งและผู้หญิงชาวม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ปีนี้ผมเลือกชุดเป็นสีม่วงนี้เพราะรู้สึกว่ามันสวยดีครับ ส่วนใหญ่ม้งคำก็ได้สีคำกันเป็นหลักอยู่แล้ว ตอนนี้นั่นใส่สีคำก็ยังเยอะอยู่ แต่ตรงหน้าอกกับผ้าด้านหลังนี้ลายกับสีมันหลากหลายขึ้นเยอะเลยครับของแต่ละคนไม่เหมือนกันเลย ผมว่าในช่วงปีใหม่ที่เรากำลังแต่งตัวกันแบบนี้ หลายคนก็อยากแต่งให้มันดูดั้งเดิมหน่อย แต่อีกหลายคนก็อยากใส่อะไรที่ไม่เหมือนใคร ให้มันพิเศษ ก็สนุกดีครับ ก็แล้วแต่ชอบเลยครับ จะใส่แบบไหนก็ได้”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 6, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

“ทุกวันนี้ที่พวกเราใส่กันมันเป็นชุดม้งที่ปรับปรุงใหม่แล้วค่ะ เหมือนของสมัยก่อน สมัยก่อนผู้หญิงชาวม้งใส่กระโปรงที่ต้องตัดให้พอดีตัวเลย เพราะเวลาใส่ต้องเอาผ้าพันรอบตัวหนึ่งรอบ แล้วใช้เชือกสองเส้นที่อยู่ด้านบนพันรอบเอวแล้วผูกเป็นปมไว้ เคียวนี้อย่างร้านเขาทำเป็นกระโปรงแบบมียางยืดแทน จะได้ใส่ง่าย ๆ เหมือนกระโปรงทั่วไป ไม่ต้องเสียเวลา ที่เราใส่อนี้ก็เป็นผ้าที่ทำจากผ้าสังเคราะห์ค่ะ เนื้อผ้ามันขึ้นรูปง่าย เวลาไม่ใส่ก็ไม่ต้องพับเก็บใหม่ ซ่อเสียก็มีบ้างค่ะ มันทนไม่เท่าผ้าเก่า แต่ยังไงเราก็ใส่แค่ช่วงปีใหม่ไม่กี่วันอยู่แล้ว ไม่ต้องทนมากก็ได้ เอาแค່สวย ๆ ก็พอค่ะ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามัด 8, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แนวคิดด้านความงามของชาวม้งตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนจากกรอบจารีตไปสู่การเลือกตามรสนิยมส่วนบุคคล ความสะดวก และความร่วมสมัย กรณีผู้ชายเลือกใส่ชุดสีม่วงแทนสีดำแบบเดิม หรือผู้หญิงเปลี่ยนจากกระโปรงจับจีบเป็นแบบยางยืด ล้วนสะท้อนถึงการต่อรองระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยยังรักษาสัญลักษณ์ความเป็นม้งไว้ เช่น ลวดลาย สี หรือรูปทรง แม้จะเปลี่ยนรูปแบบไป แนวโน้มนี้ชี้ให้เห็นว่าผ้ามัดไม่ได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นเครื่องมือยืนยันตัวตน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงที่การปักผ้าไม่ใช่แค่ศิลปะตกแต่ง แต่ยังเป็นกระบวนการแสดงความสามารถ ความมั่นใจ และความภาคภูมิใจในการได้รับการยอมรับจากสังคม การปักผ้าเพื่อใส่ในโอกาสพิเศษ เช่น ปีใหม่หรือพิธีกรรม ยังสื่อถึงการบรรลุตัวตนในฐานะปัจเจก จากเดิมที่ผ้ามัดเคยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในผู้หญิงที่เป็นผู้ผลิตและสวมใส่ ปัจจุบันการใช้ผ้ามัดในชีวิตประจำวันลดลงอย่างมาก คนรุ่นใหม่มักแต่งตัวตามแฟชั่นไทยทั่วไป และเลือกใส่ผ้ามัดเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น งานปีใหม่ งานแต่ง หรือพิธีกรรม แม้บางคนยังใช้บางชิ้นในชีวิตประจำวัน แต่ภาพรวมแสดงถึงการเคลื่อนย้ายผ้ามัดจาก “พื้นที่ชีวิตประจำวัน” สู่ “พื้นที่เฉพาะกิจ” ในพื้นที่เฉพาะกิจ เช่น เทศกาลปีใหม่ ได้เกิดความหลากหลายทางสุนทรียะที่ชัดเจน ได้แก่ 1) กลุ่มที่ผสมความดั้งเดิมกับแฟชั่นร่วมสมัยเพื่อสื่อถึงการสืบทอดวัฒนธรรม 2) กลุ่มที่ต้องการแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัวผ่านการออกแบบที่แตกต่าง และ 3) กลุ่มผู้ผลิตที่นำแนวคิดใหม่มาออกแบบ เช่น กลับมาใช้ผ้าใยัญชง หรือปรับเสื้อผ้าให้เป็นเดรส แต่ยังคงลวดลายและเทคนิคแบบเดิมไว้

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้สะท้อนการสูญเสียอัตลักษณ์ แต่แสดงให้เห็นถึงการนิยามความงามใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จากแนวคิดเดิมที่เน้นความถูกต้องตามจารีต สู่ออกแบบที่เน้นความเป็นตัวของตัวเอง เช่น การประยุกต์ผ้ามัดกับเสื้อผ้าสมัยใหม่แบบ Mix & Match ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงในการใช้ผ้ามัดจึงไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนรูปแบบภายนอก แต่เป็นการต่อรองเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวม้งในมิติใหม่ ผ้ามัดแม้ไม่ปรากฏในชีวิตประจำวันเหมือนเดิม แต่อัตลักษณ์ทางสุนทรียะยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบที่ยืดหยุ่น สร้างสรรค์ และเหมาะสมกับโลกสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวม้งตำบลโป่งแยงสะท้อนว่า ความงามไม่ได้จำกัดอยู่แค่กรอบจารีตอีกต่อไป แต่เป็นผลจากการต่อรองกับแรงกระตุ้นภายนอก เช่น บริบทเศรษฐกิจ ความนิยมของตลาด สื่อออนไลน์ และวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งส่งผลให้แนว

ทางการออกแบบผ้ามีงมีความยืดหยุ่นและสร้างสรรค์มากขึ้น ผ้ามีงจึงกลายเป็นพื้นที่ของการทดลองและแสดงตัวตนของผู้ผลิตในแต่ละยุค

ในอดีต ลวดลายเรขาคณิต สีธรรมชาติ และความสมมาตรของผ้ามีง สื่อถึงความเรียบร้อย และการเคารพต่อบรรพบุรุษ ความงามถูกกำหนดจากความคาดหวังของชุมชน มากกว่ารสนิยมส่วนบุคคล แต่เมื่อสังคมเปิดรับอิทธิพลภายนอก เช่น เทคโนโลยี การท่องเที่ยว และสื่อออนไลน์ แนวคิดความงามจึงเปลี่ยนจากการ “ถูกกำหนดจากศูนย์กลาง” ไปสู่การ “เลือกใช้โดยปัจเจก” ผู้หญิงชาวมีงเริ่มประยุกต์ลวดลายใหม่ เช่น ผสมลายดอกไม้กับเรขาคณิต ใช้สีสดตามกระแส หรือ สร้างสินค้ารูปแบบใหม่ เช่น กระเป๋า ผ้าพันคอ เสื้อผ้าแฟชั่น ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนจาก “ความงามของกลุ่ม” สู่ “ความงามเฉพาะตัว” ดังคำให้สัมภาษณ์จากแม่ค้าขายผ้าเขียนเทียนมีงในบ้านแม่สา น้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“การขายของเดี๋ยวนี้มันต้องมีการอัปเดตตลอดค่ะ ลูกค้าชอบอะไรแปลกใหม่ เราก็ต้องตามให้ทัน ถ้าทำแต่แบบเดิม ๆ คนก็เบื่อ เราเป็นคนมีง เราก็ชอบลายเก่าของเราอยู่แล้ว เพราะมันมีความหมาย แต่ลูกค้าเขาไม่รู้ เขาไม่ได้รู้สึกผูกพันแบบเรา เขาก็แค่มองว่าสวยหรือไม่สวย บางคนก็ว่ามันเรียบไปนิด ต้องเติมอะไรเข้าไปบ้าง เราก็ต้องเรียนรู้ บางทีไปดูตามร้าน หรือเข้าอินเทอร์เน็ตบ้าง แล้วก็กลับมาคิดแบบของเราเอง”

(ผู้ค้าขายผ้ามีง 4, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวมีงยุคใหม่ ไม่ได้ผูกติดกับรากวัฒนธรรมเท่านั้น แต่เกิดจากการปรับตัวต่อรสนิยมและความต้องการของตลาด ผู้หญิงที่ทำงานหัตถกรรมต้องปรับรูปแบบและแนวทางความงามอย่างต่อเนื่อง แม้ยังคงรักษาองค์ประกอบดั้งเดิม แต่ก็พร้อมเปิดรับแรงบันดาลใจใหม่ ๆ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวมีงจึงกลายเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงได้ และเปิดกว้างต่อความหลากหลายในการแสดงออก

การปรับตัวต่อระบบตลาดเป็นแรงผลักดันสำคัญที่เปลี่ยนทั้งแนวคิดด้านความงาม ทิศทางการผลิต และเป้าหมายของผู้สร้างผ้า ผ้ามีงได้เปลี่ยนสถานะจากเครื่องแต่งกายในกลุ่มชาติพันธุ์ สู่ “สินค้าทางวัฒนธรรม” ซึ่งต้องตอบสนองต่อรสนิยมของตลาดวงกว้าง ความงามของผ้ามีงจึงไม่ถูกกำหนดจากภายในกลุ่มเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ผู้ผลิตในตำบลโป่งแยงจำนวนมากเปิดเผยว่า ลวดลายหรือสีที่ขายดีมักไม่ใช่แบบดั้งเดิม แต่เป็นแบบร่วมสมัย สีสด และโดดเด่น เพื่อให้ลูกค้ารู้สึกแตกต่างและไม่ซ้ำใครเมื่อนำไปสวมใส่ ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกของกลุ่มดาวมีงในบ้านแม่สา น้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนเวลาทำผ้าผืน เราก็คิดแค่จะทำตามแบบที่เคยเรียนรู้มา แต่พอเริ่มขายจริง ๆ ก็รู้ว่า ลูกค้าเขาไม่ได้สนใจแค่ความเป็นดั้งเดิม เขามองว่าผ้าสวยไหม ใส่ได้ไหม เข้ากับเสื้อผ้าอื่นได้หรือเปล่า เราก็เลยต้องเปลี่ยน ต้องคิดแบบใหม่ ทำยังไงให้ยังมีลายผืน แต่ก็ดูไม่โบราณเกินไป บางครั้งก็ต้องลองผสมผสานหลายอย่างดู ลองใช้สีที่สดขึ้น หรือเลือกวัสดุที่ลูกค้าชอบ”

(ผู้ผลิตผ้าผืน 10, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2567)

ซึ่งคล้ายกับคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงชาวม้งกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“บางทีก็ไม่ว่างจะปักลายอะไรดิเนะ ลายเก่า ๆ ก็ทำบ่อยแล้ว มันก็ซ้ำ ๆ เดิม ๆ บางทีเดินผ่านร้านขายผ้า เห็นเขามีลายใหม่ ๆ ปักก็ถ่ายรูปเอาไว้ กลับบ้านก็นั่งดูแล้วลองปักตาม ไม่เหมือนเป๊ะหรอก แต่ก็ดูได้อยู่ บางวันก็นั่งคิดเอง คิดอยู่นานว่าจะทำลายยังไงดี อยากให้มันไม่เหมือนเดิม อยากให้มันแปลกตาหน่อย แต่บางทีมันก็นึกไม่ออกจริง ๆ ก็เลยต้องไปดูของคนอื่นมา เอามาลองทำดู”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของอิทธิพลภายนอกและการแข่งขันทางวัฒนธรรม ผู้หญิงชาวม้งจำนวนไม่น้อยเข้าสู่สิ่งที่อาจเรียกได้ว่า “การแข่งขันงานปัก” ซึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อการค้า แต่ยังเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางจิตใจ ในยุคที่การออกแบบและสีของผ้าผืนถูกเปรียบเทียบในพื้นที่สาธารณะ เช่น งานปีใหม่หรือโฮเซียมมีเดีย ผู้หญิงหลายคนรู้สึกจำเป็นต้องปรับตัวตามกระแสนิยม เพื่อให้ถูกมองว่าล้ำสมัย การปักลายใหม่จึงกลายเป็นทั้งการแสดงตัวตนและการรักษาความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความกังวลหากลวดลายแตกต่างกันไป สะท้อนว่าอัตลักษณ์ทางสุนทรียะไม่ได้เป็นเพียงเรื่องความงาม แต่ยังเกี่ยวข้องกับความกลมกลืนและความมั่นใจท่ามกลางแรงกดดันทางสังคมที่ไม่อาจมองเห็นได้ชัด

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแนวคิดความงามของผู้ผลิตผ้าผืนในปัจจุบันได้ขยายจากกรอบเดิมสู่การสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่ตอบทั้งตัวตน ความต้องการลูกค้า และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บางรายเริ่มประยุกต์แนวคิดตลาด เช่น การตามเทรนด์หรือออกแบบให้ใช้งานได้จริง ขณะที่ผู้สูงอายุบางรายยังคงทดลองผ่านประสบการณ์ตรง แม้ไม่เน้นเชิงพาณิชย์ แต่ก็สะท้อนแรงบันดาลใจเฉพาะตัว

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ชี้ว่า อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของชาวม้งไม่ได้ตั้งอยู่บนความถูกต้องตามขนบเพียงอย่างเดียว แต่กำลังพัฒนาไปสู่พื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ผลิตเลือกสี ลวดลาย เทคนิค และรูปแบบการเล่าเรื่องตามแบบที่ตนต้องการ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะจึงกลายเป็นกระบวนการต่อรองระหว่างความทรงจำทางวัฒนธรรมกับความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของโลกสมัยใหม่ ซึ่งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตร่วมกันหล่อหลอมภาพ “ความเป็นม้ง” ให้หลากหลายและไม่หยุดนิ่ง

นอกจากกลุ่มผู้หญิงที่ผลิตผ้าม้งโดยตรง ยังมีกลุ่มชาวม้งอีกส่วนหนึ่งที่มิบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำ โดยเฉพาะในตลาดท่องเที่ยวหรืองานเทศกาล การเลือกสินค้ามาวางขายไม่ใช่แค่เพื่อการค้า แต่ยังสะท้อนมุมมองด้านความงามและอัตลักษณ์ของผู้ขาย ผู้ขายจำนวนมากเลือกเฉพาะสินค้าที่ “ดูเป็นม้ง” ตามความเข้าใจของตน แม้ไม่ได้ผลิตเอง แต่การคัดเลือกสินค้าที่มีองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้ขายมีบทบาทในการส่งผ่านและกำหนดอัตลักษณ์ทางสุนทรียะในบริบทปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์จากแม่ค้าชาวม้งของบ้านบวกเตย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ค้าขายผ้าม้งในย่านตลาดท่องเที่ยว ได้กล่าวว่า

“ร้านของเรามีผ้าปักจากหลายประเทศเลยคะ ทั้งของม้งไทย ม้งจีน ม้งเวียตนาม แล้วก็ของลาวด้วย ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะฝรั่ง เขาชอบลายปักของม้งมาก เขว่ามันดูละเอียด สวย แล้วก็ก็มีเอกลักษณ์ แต่เขาจะไม่ซื้อชุดม้งนะคะ เพราะเขาไม่ได้ใส่ เขาก็จะเลือกซื้อเป็นผ้าปักผืนเล็ก ๆ หรือของชิ้นเล็ก ๆ อย่างซองใส่ของ กระเป๋อะไรแบบนี้มากกว่า บางคนมาถึงก็จะถามเลยว่ามีลายแบบไหนบ้าง สีนี้นี้นี่ใหม่ เขาเลือกละเอียดมาก เราก็ต้องจัดให้ดูหลายแบบหน่อย บางคนซื้อไปแต่งบ้าน บางคนซื้อเป็นของฝาก เขาจะมองว่ามันเป็นงานศิลปะพื้นเมืองมากกว่าจะเป็นเสื้อผ้าแฟชั่นนะคะ ส่วนตัวเราเนคะ เราก็รู้สึกที่ผ้าม้งแต่ละประเทศมันก็มีความสวยคนละแบบ ม้งจีนลวดลายจะดูแน่น ๆ ชัดชัด สวยแบบประณีต ของเวียตนาม ลาว ไทย ลวดลายก็จะเรียบง่ายขึ้นนิดนึง แต่สีมันจะสดใส เห็นแล้วก็สะดุดตา ต่างคนต่างก็มีสไตล์ของตัวเอง แต่ลูกค้าหลายคนเขาไม่รู้หรอกคะว่าผ้าผืนนี้มาจากประเทศไหน เขาแค่ดูว่าสวยไหม โทนสีชอบไหม ถ้าชอบเขาก็ซื้อเลย”

(ผู้ค้าขายผ้าม้ง 5, สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ขายแม้ไม่ใช่ผู้ผลิตโดยตรง แต่มีบทบาทสำคัญในการเลือกสรร จัดวาง และสื่อสารความงามของผ้าม้ง ทั้งยังช่วยปรับรูปแบบผ้าให้

ตอบสนองตลาดและผู้บริโภคจากหลากหลายที่มา ทำให้ผ้าม้งกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่สื่อสาร
รสนิยมและเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างมีพลัง

โดยสรุป อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงไม่ได้คงอยู่ใน
รูปแบบตายตัว หากแต่ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง โดยใน
อดีต อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของม้งถูกกำหนดภายใต้กรอบของจารีตประเพณีที่เน้นความสมดุล
ความสม่ำเสมอ และความเคารพต่อคุณค่าร่วมของชุมชน ความงามจึงเป็นการแสดงออกถึงความ
สอดคล้องกับค่านิยมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เมื่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
เปลี่ยนไป ความงามในผ้าม้งได้กลายเป็นพื้นที่ของการทดลองและการสร้างสรรค์ที่สะท้อนรสนิยม
เฉพาะบุคคลมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงและคนรุ่นใหม่ ความงามจึงไม่ใช่เพียงการสืบทอด
จากอดีต แต่เป็นการสร้างความหมายใหม่ที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และ
ประสบการณ์ส่วนบุคคลในแต่ละยุคสมัย

4.2.8 อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ

คติความเชื่อเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
โดยเฉพาะในสังคมที่ศรัทธาต่อบรรพบุรุษและธรรมชาติในฐานะพลังศักดิ์สิทธิ์ อัตลักษณ์ทาง
คติความเชื่อหมายถึงความเป็นตัวตนที่ก่อร่างจากระบบความเชื่อซึ่งสืบทอดกันมาทั้งในด้าน
พิธีกรรม ความศรัทธา สัญลักษณ์ และความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อเหล่านี้ยัง
สะท้อนผ่านโลกทัศน์และจักรวาลทัศน์ของชาวม้ง ซึ่งเป็นกรอบคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและ
เข้าใจโลก

ความเชื่อของชาวม้งในตำบลโป่งแยงปรากฏชัดในผ้าม้งซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือทาง
วัฒนธรรมและสื่อกลางทางจิตวิญญาณ เป็นภาพแทนอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อที่จับต้องได้ ระบบ
ความเชื่อในชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือบรรพบุรุษ ความเชื่อต่อ
ธรรมชาติ และศาสนาคริสต์ที่เข้ามาภายหลัง ความเชื่อดั้งเดิมฝังรากลึกในชีวิตประจำวัน โดย
ปรากฏในลวดลาย สัญลักษณ์ และการใช้ผ้าม้งในพิธีกรรม ส่วนศาสนาคริสต์ แม้มีผู้นับถือจำนวน
น้อย แต่ส่งผลต่อบทบาทและความหมายของผ้าม้งในกลุ่มผู้เปลี่ยนศาสนา

1. ผ้าม้งกับคติความเชื่อแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ในชุมชนม้งตำบลโป่งแยง ระบบความเชื่อดั้งเดิมเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตและ
กรอบคิดที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ บรรพบุรุษ และธรรมชาติ ผ้าม้งในบริบทนี้จึงไม่ได้
เป็นเพียงสิ่งของในชีวิตประจำวัน หากแต่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางพิธีกรรม สะท้อนอัตลักษณ์ทาง
คติความเชื่อ เช่น การใช้ในพิธีไหว้บรรพบุรุษ การปักลวดลายที่สื่อถึงธรรมชาติ หรือการเลือกใช้

กัญชงที่เชื่อว่ามีพลังปกป้อง ชาวเมืองเชื่อว่าผ้าเมืองสามารถเชื่อมโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ และช่วยให้บรรพบุรุษจดจำลูกหลานได้แม้หลังความตาย จึงถือเป็นสื่อศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาททั้งในด้านจิตวิญญาณและสังคม

ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษและความศักดิ์สิทธิ์ของผ้าเมือง

สำหรับชาวเมืองในตำบลโป่งแยง บรรพบุรุษเป็นศูนย์กลางของคติความเชื่อ โดยเชื่อว่าเป็นผู้สร้างชีวิต ถ่ายทอดวัฒนธรรม และดูแลลูกหลานแม้หลังความตาย ในช่วงปีใหม่ม้ง จะมีพิธีไหว้บรรพบุรุษที่สมาชิกชายในบ้านต้องสวมชุดม้งดั้งเดิมเพื่อแสดงความเคารพ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองบ้านบวกละเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ทุกปีตอนปีใหม่บ้านเราก็คงต้องมีพิธีไหว้บรรพบุรุษนะ คนที่ทำพิธีต้องเป็นผู้ชาย แล้วเขาต้องใส่ชุดม้งด้วย ถ้าไม่ใส่นี้นั่นคุณไม่ให้เกียรติบรรพบุรุษเลย เพราะเราเชื่อว่าชุดม้งเป็นของที่ทำให้บรรพบุรุษรู้ว่าเราเคารพเขา แล้วก็เหมือนสะพานเชื่อมกับวิญญาณของคนที่ย้ายไปแล้ว เวลาเรียกบรรพบุรุษเข้าบ้านต้องให้ผู้ชายในบ้านทำคนเดียวนะ ผู้หญิงกับเด็กไม่ให้ทำ แต่ไปเตรียมของที่เอาไปไหว้บรรพบุรุษได้”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าเมือง 16, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ชุดม้งดั้งเดิมมีสถานะเป็นเครื่องหมายของศรัทธาที่ใช้ในการสื่อสารกับบรรพบุรุษ โดยเฉพาะในพิธีกรรมที่สงวนไว้สำหรับผู้ชาย การแต่งกายแบบดั้งเดิมจึงไม่เพียงเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรม แต่ยังยืนยันความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณกับผู้ล่วงลับ แม้ผู้หญิงและเด็กจะไม่ได้ประกอบพิธีโดยตรง แต่ก็มีบทบาทในการเตรียมของไหว้ แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของครอบครัวต่อความเชื่อดั้งเดิม ผ้าเมืองจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

นอกจากพิธีไหว้บรรพบุรุษแล้ว ผ้าเมือง โดยเฉพาะผ้าใยกัญชง ยังถูกมองว่าเป็นวัตถุมงคลที่สำคัญต่อวิถีชีวิตชาวเมืองในตำบลโป่งแยง โดยเฉพาะในพิธีศพ ผ้าใยกัญชงถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องติดตัวผู้เสียชีวิต เพื่อให้วิญญาณสามารถกลับบ้านและพบกับบรรพบุรุษได้ ผ้าชิ้นนี้มักถูกใช้ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า หมวก รองเท้า หรือผ้าห่ม และมีหน้าที่ช่วยให้บรรพบุรุษ “จดจำ” ลูกหลานได้ในโลกวิญญาณ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวเมืองในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“คนเมืองเราเชื่อว่าถ้าคนตายไม่ได้ใส่ผ้ากัญชงหรือไม่มีผ้าเมืองติดตัววิญญาณของเขาจะหลงทาง หาบ้าน ไม่เจอ บรรพบุรุษก็จะไม่มารับ เพราะไม่รู้ว่าเป็นลูกหลาน”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าผืน 3, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผ้าผืนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ล่วงลับกับบรรพบุรุษ หากไม่มีผ้าผืนก็ยุ่งยากติดตัว วิญญาณอาจไม่สามารถกลับบ้านหรือได้รับการยอมรับว่าเป็นสายเลือดเดียวกัน ความเชื่อนี้สะท้อนว่า ผ้าผืนไม่ใช่แค่เครื่องนุ่งห่ม แต่เป็นเครื่องหมายระบุตัวตนในโลกหลังความตาย เป็นกระบวนการยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผืนที่เชื่อมโยงร่างกาย จิตวิญญาณ และครอบครัวเข้าด้วยกัน

แนวคิดเรื่องชีวิตหลังความตายของชาวม้งเชื่อว่า วิญญาณแบ่งเป็นสามส่วน: กลับสู่บ้านบรรพบุรุษ อยู่ที่สุสาน และอยู่ในบ้านเพื่อคุ้มครองลูกหลาน หากไม่ได้รับการบูชา วิญญาณที่อยู่สุสานอาจกลายเป็นผีร้าย นำภัยมาสู่ครอบครัว ผ้าผืนจึงมีบทบาทในพิธีกรรม เช่น การไหว้ขอพรและเชิญบรรพบุรุษกลับบ้าน โดยต้องแต่งกายด้วยชุดผืนดั้งเดิม เพื่อแสดงอัตลักษณ์ร่วมและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ในอีกมิติหนึ่ง ผ้าผืนยังปรากฏในช่วงแรกเกิด เช่น การผูกผ้าผืนศักดิ์สิทธิ์จากใยกล้วยที่ข้อมือเด็กทารก เพื่อปกป้องจากวิญญาณร้ายและอวยพรให้ปลอดภัยและแข็งแรง ผ้าผืนยังเป็นสัญลักษณ์การต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ชุมชน และสะท้อนการถ่ายทอดคติความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น

จากมุมมองนี้ ผ้าผืนจึงเป็นมากกว่าวัตถุในพิธีกรรม แต่เป็นภาพแทนของศรัทธา ความสัมพันธ์กับวิญญาณ และอัตลักษณ์ของชุมชนในตำบลโป่งแยง ไม่ว่าจะเป็นพิธีศพ พิธีไหว้หรือช่วงชีวิตใหม่ ผ้าผืนล้วนมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ภาษาทางวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงชีวิต ความตาย และการสืบทอดความเป็นม้ง แม้โลกจะเปลี่ยนไป แต่ผ้าผืนยังคงเป็นสื่อแห่งความศักดิ์สิทธิ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ไม่อาจแยกจากกันได้

ความเชื่อเรื่องธรรมชาติและปรากฏในผ้าผืน

นอกจากการนับถือบรรพบุรุษแล้ว ชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังมีความเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนมีวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นน้ำ ลม ฝน ต้นไม้ ภูเขา หรือสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งต้องได้รับความเคารพ หากละเมิด เช่น ทิ้งของลงวังน้ำวนหรือนั่งบนหินศักดิ์สิทธิ์ อาจนำมาซึ่งโชคร้าย ความเชื่อนี้ยังเกี่ยวพันกับการบูชาต้นไม้หรือก้อนหินแปลก ๆ ซึ่งมักใช้ประกอบพิธีกรรม

แนวคิดนี้ปรากฏชัดในผ้าผืนที่มีลวดลายพืช สัตว์ และภูเขา สื่อถึงเทพธรรมชาติผู้คุ้มครองมนุษย์ โดยเฉพาะ “ลายก้นหอย” ได้แรงบันดาลใจจากวังน้ำวนซึ่งเชื่อว่าเป็นที่สถิตของเทพแห่งสายน้ำ แสดงถึงน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ และศูนย์กลางจักรวาล ส่วนลายดาวและลายก้นหอยสะท้อนจักรวาลทัศน์ ความสมดุล และวัฏจักรชีวิต ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้หญิงกลุ่มผู้สูงอายุในบ้านแม่สา

ใหม่และบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงการนับถือสิ่ง
ธรรมชาติผ่านการปกคลวลของลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยกล่าวว่า

“สมัยเป็นเด็กน้อย แม่จะนั่งอยู่ข้าง ๆ นี่แล้วค่อย ๆ จับมือสอนให้
ปักลาย ลายนี้แม่บอกว่าเหมือนเป็นน้ำวัง ก็คล้าย ๆ ชีวิตของคนม้งนะ
เวลาปักต้องปักให้ต่อกัน ไม่ให้ผิดนะ เพราะถ้าทำผิดไปเหมือนชีวิตเราก็ก
ไม่ราบรื่น วิทยุญาณก็จะไม่สมบูรณ์ แม่บอกว่า เวลาปักต้องตั้งใจ ให้นึก
ถึงบรรพบุรุษเรา ให้วิทยุญาณเขารับรู้ ว่า เอ้อ เรายังรักษาของเขาอยู่นะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

“ใช่จ๊ะ ลายที่พวกเราทำกันมันมาจากธรรมชาตินี้แหละ พวก
ต้นไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แม่น้ำ ลม ฝน อะไรพวกนี้ มันมีวิทยุญาณอยู่ในนั้น
เราอยู่กับป่ากับเขาตลอด ถ้าเราไม่เคารพเขา บางทีมันจะมีเรื่องไม่ดี
เกิดขึ้น บางทีก็จะป่วยง่าย ทำไรก็ไม่ขึ้น เราไม่รู้หรอกว่าไปลบหลู่ตอน
ไหน ลายที่เราปักก็เหมือนของถวายให้เทพเจ้าที่อยู่ในธรรมชาติ ให้เขา
เห็นว่าเรานับถือเขา ให้เขาคู่มือครองเรา”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ของชาวม้งผู้สูงอายุในตำบลโป่งแยง แสดงให้เห็นว่าผ้าม้งไม่ได้เป็น
เพียงงานศิลปะ แต่เป็นสื่อที่แฝงด้วยความเชื่ออันลึกซึ้งต่อธรรมชาติ จักรวาล และความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะลายกันหอยที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของชีวิตที่ไหลลื่น
ไม่สะดุด ความทรงจำวัยเด็กของผู้หญิงชาวม้งมักเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้การปักลายจากแม่ ซึ่งถือ
เป็นการปลูกฝังความเคารพต่อบรรพบุรุษผ่านงานผ้า ลวดลายจากธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ลม ฝน และ
สัตว์ป่า ยังสะท้อนโลกทัศน์ที่มองว่าทุกสิ่งมีวิทยุญาณ การปักลายจึงเหมือนการแสดงความเคารพ
และขอพรจากธรรมชาติ การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงตอกย้ำอัตลักษณ์ของชาวม้ง แต่ยังรักษา
ความสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลไว้ผ่านผ้าอย่างเป็นรูปธรรม

อีกหนึ่งความเชื่อสำคัญของลุ่มชาติพันธุ์ม้งคือ “คติความเชื่อแบบโทเทม” หรือความเชื่อ
ว่าบรรพบุรุษมีต้นกำเนิดจากธรรมชาติ โดยตำนานท้องถิ่นเล่าว่า เมื่อผู้นำของม้งชื่อโฮว (蚩尤)
เสียชีวิต วิทยุญาณของเขากลายเป็นต้นเมเปิ้ลศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมักถูกนำมาใช้เป็นเสาหลักของบ้าน เพื่อ
เชื่อมโยงกับวิทยุญาณบรรพบุรุษและนำพาความรุ่งเรือง ความเชื่อนี้สะท้อนทั้งจักรวาลทัศน์
คติความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาวม้งที่หลอมรวมศิลปะและศรัทธาไว้ในผืนผ้า คล้ายกับประเพณี
บูชาต้นไม้มงคลในชุมชนม้งตำบลโป่งแยง ดังคำให้สัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านจากบ้านแม่สาใหม่
ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ก่อนจะมาปลูกบ้านอยู่ตรงนี้ต้องให้หมอผีมาดูก่อนเลย ว่าที่ดินตรงนี้มีมันดีไหม เหมาะจะอยู่มั้ย เพราะเราต้องขอเจ้าที่เขา ก่อนจะไปสร้างสุมสี่สุมห้าไม่ได้ เดี่ยวจะอยู่ไม่เป็นสุข คนแถวนี้เขาเรียกเจ้าที่ว่า ‘คงเซ่ง’ เป็นต้นไม้ใหญ่มากอยู่หลังหมู่บ้านนี้ ทุกคนก็เชื่อว่าเป็นผีที่คอยดูแลพวกเรา พอถึงปีใหม่ ผู้ใหญ่บ้านก็จะให้ทุกคนเตรียมตัวไปไหว้คงเซ่งกัน ทุกคนก็จะใส่ชุดมั่งไป เพราะถือว่าเป็นการให้เกียรติเขา แล้วก็แสดงว่าเรายังเคารพผีบ้านผีเมืองของเราอยู่”

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนถึงความเชื่อในวิญญาณธรรมชาติของชาวม้ง โดยเฉพาะความศรัทธาต่อผีบ้านผีเมืองผ่านต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ “คงเซ่ง” ที่ถือเป็นที่สุดของพลังเหนือมนุษย์ ความเชื่อนี้สะท้อนสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ที่อยู่อาศัยซึ่งต้องเริ่มจากการขออนุญาตและยอมรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสวมชุดมั่งในพิธีไหว้คงเซ่งจึงไม่เพียงแสดงความเคารพต่อวิญญาณผู้ปกปักรักษา แต่ยังเป็นการยืนยันอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของชุมชน ผ้าม้งในบริบทนี้จึงเปรียบเสมือนสื่อกลางแห่งศรัทธาที่เชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ การจัดวางลวดลายบนกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งยังสะท้อนแนวคิดเรื่องความทรงจำของการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเส้นสายที่แบ่งแยกลวดลายแต่ละส่วนออกจากกันไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางศิลปะ หากยังเปรียบเสมือนสายน้ำแห่งการเดินทางที่บรรพบุรุษเคยผ่านพ้นมา ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ที่กล่าวว่า

“กระโปรงที่ม้งใส่นี้นะ เวลาปักลายเขาจะมีเส้นคั่นเป็นช่วง ๆ แบบนี้ ก็เหมือนลายแบ่งแต่ละส่วนออกจากกัน เคยได้ยินมาจากผู้เฒ่าผู้แก่กันว่า เส้นพวกนี้ก็เหมือนแม่น้ำที่บรรพบุรุษเราเคยเดินทางผ่าน เวลาที่เราปัก เราก็เหมือนเล่าเรื่องของคนรุ่นก่อน ๆ เหมือนเป็นการบันทึกเรื่องราวสมัยก่อน”

(ผู้ผลิตผ้าม้ง 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เส้นสายบนกระโปรงของผู้หญิงชาวม้งไม่ได้มีหน้าที่เพียงแบ่งพื้นที่ระหว่างลวดลาย แต่เป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางของบรรพบุรุษที่อพยพผ่านป่า ภูเขา และสายน้ำ—ธรรมชาติที่มีชีวิตและจิตวิญญาณตามคติความเชื่อของชาวม้ง เส้นเหล่านี้จึงเป็นร่องรอยความทรงจำ และเป็นการบันทึกเรื่องราวของคนรุ่นก่อน ๆ ที่ยังคงฝังแน่นในผืนผ้า ความ

ศรัทธาต่อธรรมชาติในฐานะผู้คุ้มครอง และการยึดโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรม ทำให้ผ้าหมักเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ผ้าหมักไม่ใช่เพียงสิ่งทอเพื่อใช้งาน แต่เป็นสื่อทางจิตวิญญาณที่สะท้อนความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับบรรพบุรุษ ธรรมชาติ และจักรวาล ทั้งในโลกปัจจุบันและโลกวิญญาณ ความหมายเหล่านี้แฝงอยู่ในวัสดุ ลวดลาย และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าหมัก ภายใต้กรอบโลกทัศน์และจักรวาลทัศน์ของชาวม้งที่มองว่า ชีวิต ความตาย และธรรมชาติล้วนเกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น ผ้าหมักจึงเป็นมากกว่าสิ่งของทางกายภาพ แต่เป็น “ภาษาทางความเชื่อ” ที่ธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้จากอดีต สู่ปัจจุบัน และต่อเนื่องไปในอนาคต

2. การเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อผ่านผ้าหมัก

ระบบคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวม้งในตำบลโป่งแยงเคยเป็นกลไกหลักที่กำหนดบทบาทของผ้าหมัก ทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม โดยเฉพาะผ้าใยกล้วยงที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงมนุษย์กับบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม เมื่อโครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ ความเชื่อในผ้าหมักในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์เริ่มลดลง โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่เคยได้ออกชุมชนหรือทำงานในเมือง ซึ่งมีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมดั้งเดิมน้อยลง ส่งผลให้ผ้าหมักกลายเป็นเพียงเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ชาติพันธุ์มากกว่าจะเป็นสื่อทางจิตวิญญาณ ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งของบ้านบวกเตี้ยและของบ้านผานกกกในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“ผมทำงานอยู่ที่เชียงใหม่ครับ ปีหนึ่งก็กลับบ้านสักหนึ่งสองครั้ง ปีนี้พอมีเวลาก็เลยกลับมาหาครอบครัว มาร่วมงานปีใหม่ม้ง วันที่สามคนในหมู่บ้านก็จะรวมตัวกันไปไหว้ผีประจำหมู่บ้าน ใส่ผ้าหมักก็ได้ไม่ได้ก็ได้ครับ บางคนก็ไม่ค่อยซีเรียสเรื่องนี้”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าหมัก 6, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

“จริง ๆ ก็ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นต้องใส่ชุดม้งตลอดเวลาขณะ ใส่หรือไม่ใส่เราก็ยังเป็นคนม้งเหมือนเดิม บรรพบุรุษกับผีของเราเชื่อว่าเราเป็นลูกหลานอยู่แล้ว แค่ว่าเรายังเคารพ ยังคิดถึงเขาอยู่ก็พอ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเสื้อผ้าหรอก”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าหมัก 8, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงได้เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยอยู่นอกชุมชน ผ้าม้งซึ่งเคยเป็นสิ่งจำเป็นในพิธีกรรม กลับกลายเป็นสิ่งที่เลือกใช้ตามความสมัครใจ พิธีกรรมบางอย่างถูกตีความใหม่ และการแต่งกายแบบดั้งเดิมไม่ใช่ข้อบังคับอีกต่อไป ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเห็นว่า สิ่งสำคัญคือความเคารพบรรพบุรุษในใจ ไม่ใช่เพียงการสวมชุดม้งในเทศกาล การสวมใส่ผ้าม้งจึงแปรเปลี่ยนจากเครื่องยืนยันทางจิตวิญญาณสู่การแสดงเจตจำนงทางวัฒนธรรม สะท้อนกระบวนการปรับตัวของชาวม้งในการรักษาอัตลักษณ์ภายใต้โลกสมัยใหม่ ผ้าม้งจึงยังคงมีบทบาท แต่เปลี่ยนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควบคุมชีวิต สู่หัตถ์วัฒนธรรมที่เปิดกว้าง ยืดหยุ่น และตอบรับกับความหลากหลายของความเชื่อในยุคปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ศาสนาคริสต์ได้เข้ามามีบทบาทในตำบลโป่งแยงจากการเผยแผ่ของมิชชันนารีชาวไต้หวัน ส่งผลให้ชาวม้งบางส่วนที่เคยนับถือความเชื่อดั้งเดิมหันมารับศาสนาคริสต์แทน ด้วยเหตุผลด้านความไม่สบายใจต่อพิธีกรรมเก่า หรือมองว่าไม่สอดคล้องกับชีวิตสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดความตึงเครียดเชิงวัฒนธรรมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อใหม่ โดยเฉพาะในพิธีกรรมความตายและการไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของคติความเชื่อม้ง ชาวม้งที่นับถือศาสนาคริสต์มักละเว้นการไหว้บรรพบุรุษ ไม่ใช่ผ้าใยกันขงในงานศพ และไม่ร่วมพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ส่งผลให้บทบาทของผ้าม้งในฐานะเครื่องมีทางจิตวิญญาณลดลง โดยเฉพาะในบริบทของการเดินทางสู่โลกหลังความตายซึ่งเชื่อว่าจะต้องอาศัยผ้าม้งนำทาง อย่างไรก็ตาม แม้จะละทิ้งพิธีกรรมเดิม หลายคนยังแต่งกายด้วยชุดม้งในเทศกาลปีใหม่หรือกิจกรรมชุมชน แสดงถึงการแยกอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อออกจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งที่นับถือศาสนาคริสต์ในบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนตอนยังสาว ๆ ก็ถือความเชื่อแบบเดิมนะ ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้ผี ทำพิธีทั่วไปของม้ง แต่พอหลัง ๆ มารู้สึกไม่ค่อยสบายใจ ไม่ค่อยสบายตัว ก็เลยคุยกับทางบ้านว่าขอเปลี่ยนมาถือคริสต์ แล้วถ้าใครที่นับถือคริสต์แล้วเสียชีวิต เขาก็จะไม่ใส่ผ้ากันขง ไม่ทำพิธีแบบม้ง เพราะเราจะใช้วิธีแบบคริสต์ คือมีพิธีที่โบสถ์ ผังแบบเรียบง่าย แล้วก็เชื่อว่าดวงวิญญาณจะไปอยู่กับพระเจ้า ไม่ได้กลับไปหาบรรพบุรุษแบบเดิมอีกแล้วค่ะ”

(ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การเข้ามาของศาสนาคริสต์ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อในกลุ่มชาวม้งบางส่วน โดยฝั่มมั้งที่เคยเป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณถูกลดบทบาทลง ผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ละเว้นการใช้ผ้าใยกล้วยงในพิธีศพ ไม่ร่วมพิธีไหว้ผี และหันไปใช้แนวทางพิธีกรรมแบบคริสเตียนแทน สะท้อนว่าฝั่มมั้งมิใช่สัญลักษณ์ทางความเชื่อที่เป็นเอกฉันท์อีกต่อไป อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อซึ่งเคยผูกพันแน่นแฟ้นกับฝั่มมั้งจึงเริ่มแยกออกในบางกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงนี้ชี้ให้เห็นถึงพลวัตของอัตลักษณ์ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเชื่อส่วนบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาฝั่มมั้งหรือพิธีกรรมดั้งเดิมเช่นในอดีตอีกต่อไป

พฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนปรากฏการณ์ “การแยกส่วนของอัตลักษณ์” ซึ่งแม้บุคคลจะเปลี่ยนระบบความเชื่อ แต่ยังคงยึดมั่นในความเป็นม้ง เช่น การไม่ไหว้บรรพบุรุษแต่ยังสวมชุดม้งในเทศกาลปีใหม่ ฝั่มมั้งจึงยังคงทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งตัวตน แม้ในกลุ่มที่เปลี่ยนความเชื่อแล้ว อย่างไรก็ตาม แม้บทบาทของฝั่มมั้งในระบบความเชื่อดั้งเดิมจะลดลง แต่ก็ยังปรากฏกระบวนการกลับคืนสู่วิถีเดิม โดยเฉพาะเมื่อบุคคลเผชิญความเจ็บป่วยหรือปัญหาทางจิตใจ หลายคนหันกลับมาพึ่งพิธีกรรมหมอผีและสวมชุดม้งแบบดั้งเดิมเพื่อสื่อสารกับวิญญาณ สะท้อนว่าอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อมิได้สูญสิ้น แต่แปรเปลี่ยนตามสถานการณ์ และสามารถฟื้นคืนได้เมื่อเผชิญความไม่มั่นคงในชีวิต ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งในบ้านแม่सान้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงประสบการณ์ในครอบครัวว่า

“น้องชายเมื่อก่อนไม่ค่อยเชื่อเรื่องผีพวกนี้เลยนะ แต่พอวันหนึ่งเขาไม่สบาย ป่วยหลายวัน เลยลองให้หมอผีมาดู หมอผีก็บอกว่า เขาไปทำอะไรให้ผีไม่พอใจ เลยต้องให้ไปขอขมา เอาของที่ผียากได้ไปให้ แล้วก็ต้องใส่ชุดม้งด้วยตอนทำพิธี วันนั้นเขาก็ทำตามทั้งหมดเลย ทั้งไหว้ ทั้งพูดขอโทษ แล้วก็ทำพิธีเสร็จไป หลังจากนั้นอาการเขาก็ค่อย ๆ ดีขึ้น ตั้งแต่นั้นมาเขาก็เริ่มเชื่อละ”

(ชาวบ้านที่เคยใช้ฝั่มมั้ง 15, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2567)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้ความเชื่อดั้งเดิมจะถูกลดบทบาทลงในยุคสมัยใหม่ แต่ยังคงดำรงอยู่ในระดับจิตสำนึก และสามารถกลับมาในยามเผชิญสถานการณ์ที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผลสมัยใหม่ เช่น ความเจ็บป่วยหรือความทุกข์ทางใจ พิธีกรรมและฝั่มมั้งจึงกลายเป็นกระบวนการเยียวยาและสื่อกลางเชื่อมกับโลกวิญญาณอีกครั้ง อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของชาวม้งไม่ได้หายไป แต่แฝงอยู่ในวิถีชีวิต พร้อมจะปรากฏเมื่อจำเป็น

โดยสรุป อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงสะท้อนความเชื่อของชาวม้งที่มองว่า การมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์สัมพันธ์แนบแน่นกับวิญญาณ บรรพบุรุษ

และธรรมชาติ ซึ่งปรากฏผ่านการใช้ผ้าในพิธีกรรมเพื่อเชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อนี้ถือเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตและความมั่นคงทางจิตใจของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ความเชื่อเดิมถูกตีความใหม่ อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่บทบาทพิธีกรรม หากแต่กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปิดให้บุคคลเลือกแสดงออกในบริบทที่หลากหลาย ทั้งในงานประเพณี งานแสดง หรือแม้ในช่วงเวลาวิกฤติส่วนตัว ทำให้ผ้ายังคงเป็นสื่อกลางที่หลอมรวมความเชื่อดั้งเดิมกับรูปแบบการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบันจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พบว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงมิใช่สิ่งตายตัว หากแต่เป็นพลวัตที่แปรเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านการเปลี่ยนแปลงของผ้า ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเชิงสัญลักษณ์ในชีวิตของชาวม้ง การศึกษาการแปรผันของผ้าในด้านวัสดุ รูปแบบ การใช้สอย และความหมาย ได้เปิดเผยให้เห็นกระบวนการก่อร่างและต่อรองอัตลักษณ์ในหลายมิติ ทั้งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ ซึ่งต่างสัมพันธ์และทับซ้อนกันอย่างลึกซึ้งในชีวิตประจำวันของผู้คน แม้อยู่ภายใต้แรงกดดันจากกระแสภายนอก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังคงรักษาองค์ประกอบบางประการของอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ควบคู่กับการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย สะท้อนให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เพียงสิ่งที่ตกทอดจากอดีต แต่เป็นพื้นที่ของการสร้างสรรค์ การเลือก และการกระทำที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและอำนาจเชิงวัฒนธรรม ในบริบทนี้ ผ้าจึงมิใช่เพียงวัตถุทางวัฒนธรรมหรือเครื่องใช้ในพิธีกรรม แต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งในมิติของความเชื่อ ความทรงจำ และการแสดงตัวตน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผ้าจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการมองเห็นพัฒนาการของอัตลักษณ์ และเผยให้เห็นศักยภาพของทั้งปัจเจกบุคคลและชุมชนในการนิยามความเป็นม้งในโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ผ้าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาและวิเคราะห์จากผ้าม้งและข้อมูลการสัมภาษณ์จากภาคสนาม และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดด้วยแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 พัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่

ในเนื้อหาส่วนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาผ้าม้งตั้งแต่ปี 2530 ถึงปี 2567 และศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในทางด้านวัสดุกรรมวิธีการผลิต ตลอดจนบทบาทของผ้าม้ง โดยสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. พัฒนาการของผ้าใยกล้วยง

1) การเปลี่ยนแปลงของวัสดุ

วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าใยกล้วยงของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการอย่างชัดเจนตามบริบททางสังคม กฎหมาย และเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลา ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ผ้าทอใยกล้วยงผลิตจากเส้นใยธรรมชาติที่ได้จากต้นกล้วยงที่ปลูกเองในพื้นที่ ชาวม้งใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดด้านคมนาคม และยังมีความผูกพันทางวัฒนธรรมกับกล้วยงซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ต่อมาในระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี 2540-2555) การใช้วัสดุเริ่มเปลี่ยนแปลงภายใต้นโยบายควบคุมกล้วยงของรัฐ ส่งผลให้การปลูกต้นกล้วยงลดลงอย่างมาก ประกอบกับการพัฒนาถนนและการคมนาคม ทำให้ชาวม้งสามารถเข้าถึงวัสดุจากภายนอกได้ง่ายขึ้น ผ้าฝ้ายและผ้ากำมะหยี่จึงเริ่มเข้ามาแทนที่เส้นใยกล้วยงในหลายครัวเรือน ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) การใช้ผ้าใยกล้วยงแบบดั้งเดิมลดลงอย่างต่อเนื่อง เหลือเพียงกลุ่มทอผ้าขนาดเล็กที่ยังคงรักษากระบวนการผลิตดั้งเดิมไว้ ขณะเดียวกันมีการนำเส้นใยกล้วยงสำเร็จรูปและวัสดุอื่นจากโรงงานเข้ามาใช้ร่วมด้วย เพื่อเพิ่มความสะดวก ประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ตลาดปัจจุบัน การผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิมและวัสดุสมัยใหม่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพ

ในการปรับตัวของชาวม้งภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ในขณะเดียวกัน

2) การพัฒนาของเครื่องมือและเทคนิค

เครื่องมือและเทคนิคในการทอผ้าใยกล้วยของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในช่วงแรก ชาวม้งสืบทอดงานหัตถกรรมทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมผ่านครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะผู้หญิงชาวม้งมีบทบาทสำคัญในการรักษาทักษะการทอผ้าโดยใช้กี่ทอผ้าเอว ซึ่งแม้จะเรียบง่ายแต่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ต่อมา เมื่อสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและความต้องการของตลาดเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะหลังระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังปี 2540) เป็นต้นมา ชุมชนเริ่มนำเครื่องมือสมัยใหม่ เช่น กี่เหล็ก กี่ 4 ตะกอล และเครื่องกรอเส้นเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มความหลากหลายของลวดลาย ความกว้างของผ้า และประสิทธิภาพการผลิต การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเกี่ยวกับการปลูกกล้วย ประกอบกับการพัฒนาของชุมชนในฐานะหมู่บ้านท่องเที่ยว ส่งผลให้การทอผ้าดั้งเดิมลดลง และผู้ที่มีทักษะทอผ้าแบบครบวงจรเหลือเพียงไม่กี่คนในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มทอผ้าบางกลุ่มยังคงพยายามผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ เพื่อผลิตสินค้าที่ทั้งคงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสามารถแข่งขันในตลาดได้ สะท้อนถึงศักยภาพของชาวม้งในการปรับตัวและสืบสานมรดกวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต

3) การเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน

รูปแบบการใช้งานผ้าใยกล้วยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงมีการพัฒนาจากการใช้ในบริบทครัวเรือนและพิธีกรรมดั้งเดิมไปสู่การประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ผ้าใยกล้วยถูกใช้เป็นวัสดุหลักสำหรับการทำกระโปรงผ้าเขียนเทียน และมีบทบาทในพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น ปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงาน งานศพ และพิธีเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด รวมทั้งพิธีเรียกขวัญ “อัวเน้ง” ผ้าใยกล้วยยังถูกใช้สำหรับปักและตกแต่งชุดตามส่วนต่าง ๆ โดยผลิตภายในครัวเรือนเป็นหลัก และผู้หญิงชาวม้งในครอบครัวเป็นผู้รับหน้าที่หลักในการตัดเย็บ ระยะต่อขยายร่วมสมัย (ช่วงปี 2555-2567) ผ้าใยกล้วยถูกนำมาประยุกต์ใช้ในผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า และของที่ระลึก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าช่วยให้สามารถผลิตสินค้าจำหน่ายได้หลากหลายรูปแบบ พร้อมทั้งยังมีการผสมผสานดีไซน์สมัยใหม่เข้ากับหัตถกรรมดั้งเดิม จำนวนผู้ที่ยังคงทอผ้าใยกล้วยแบบดั้งเดิมลดลง เหลือเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ภายในชุมชน

2. พัฒนาการของผ้าปักม้ง

1) การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ

ระหว่างปี 2530 ถึง 2567 วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ในการปักผ้าม้งของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงแรกผู้หญิงชาวม้งนิยมใช้ด้ายฝ้ายปักกลดลายลงบนผ้าฝ้ายหรือผ้าใยกล้วยงที่ทอมือ ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมกับเทคนิคการปักแบบดั้งเดิม เช่น ปักไขว้ ปักทึบ และปักแปะผ้า วัสดุเหล่านี้หาง่ายในชุมชนและสะท้อนฐานะของครอบครัว ขณะเดียวกันเครื่องมือที่ใช้มีลักษณะเรียบง่าย เช่น เข็มและกรรไกร โดยอาศัยความชำนาญของผู้ปักที่สามารถจดจำลายได้จากประสบการณ์โดยไม่ต้องใช้แบบลาย ต่อมา หลังระยะดั้งเดิม (หลังปี 2540) เมื่อบริบททางเศรษฐกิจและตลาดเปลี่ยนแปลง ด้ายไหมพรมเริ่มเข้ามาแทนที่ในบางส่วน เนื่องจากมีราคาถูก ปักง่าย และให้ลวดลายมีมิติมากขึ้น ส่วนผ้าพื้นที่ใช้ปักได้เปลี่ยนจากผ้าทอมือไปสู่ผ้าสำเร็จรูป ซึ่งเป็นผ้าตารางที่มีช่องสำหรับปักลายโดยเฉพาะ ขณะเดียวกันมีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในบางกระบวนการ เช่น การเย็บเลื้อย ก้นขอบ และปักกลดลายทั่วไป โดยเฉพาะในงานผลิตเพื่อการจำหน่าย อย่างไรก็ตาม การปักมื่อยังคงมีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะในงานที่ต้องการความประณีต เช่น ลายไขว้ และยังคงใช้เข็มเป็นเครื่องมือหลักในหมู่ผู้หญิงชาวม้งที่ทำผ้าสำหรับตนเองและครอบครัว ปัจจุบันมีการใช้เทคนิคใหม่ เช่น การออกแบบลายผ่านคอมพิวเตอร์และการพิมพ์ลายผ้าเพื่อลดระยะเวลาและต้นทุนในการผลิต แต่ในขณะเดียวกัน ชุมชนยังคงรักษาการใช้วัสดุและเครื่องมือแบบดั้งเดิมควบคู่กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับทั้งการใช้งานในครัวเรือนและการผลิตเชิงพาณิชย์

2) การพัฒนาของลวดลายและการใช้สีของผ้าปักม้ง

ลวดลายและการใช้สีของผ้าปักม้งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี 2530 ถึง 2567 โดยในระยะดั้งเดิม (ปี 2530–2540) ผู้หญิงชาวม้งยังคงยึดมั่นในลวดลายดั้งเดิม เช่น ลายธรรมชาติ ลายดาราศาสตร์ และลายเรขาคณิต ซึ่งมีความหมายทางวัฒนธรรมและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ด้ายปักมีสีให้เลือกจำกัด ส่งผลให้สีที่ใช้หลัก ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีชมพู สีขาว สีเหลือง และสีดำ ซึ่งแม้จะมีข้อจำกัด แต่สามารถจัดวางให้เกิดความงามและความหมายได้อย่างเหมาะสม ในระยะเปลี่ยนผ่าน (ปี 2540–2555) มีการดัดแปลงลวดลายให้ซับซ้อนขึ้น โดยการเพิ่มองค์ประกอบใหม่ ปรับรูปแบบการจัดวาง หรือสร้างลวดลายใหม่จากส่วนของลวดลายเดิม ด้านการใช้สีเริ่มเปลี่ยนไปตามรสนิยมของคนรุ่นใหม่ โดยมีการใช้สีตัดกันมากขึ้น และพัฒนาสู่การวางสีอย่างมีระบบผ่านการเลือกสีหลักและสีรองเพื่อสร้างสมดุล ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ปี 2555–2567) ลวดลายผ้าปักมีความหลากหลายสูงขึ้น มีการออกแบบลายใหม่จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมภายนอก เช่น ลายสัตว์ ดอกไม้ และลวดลายจีน ในขณะที่ยังคงรักษาลายดั้งเดิมไว้เป็นโครงสร้างพื้นฐาน การ

เลือกใช้สีได้รับอิทธิพลจากแฟชั่นและแนวโน้มความนิยม โดยมีการวางแผนการใช้สีอย่างมีระบบ และปรากฏความแตกต่างของการใช้สีตามกลุ่มวัย โดยรวมแล้ว การพัฒนาในด้านลวดลายและการใช้สีสะท้อนถึงความสามารถของผู้หญิงชาวม้งในการปรับตัวเชิงสร้างสรรค์ภายใต้การรักษาอัตลักษณ์ของตนท่ามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

3) การพัฒนาของเทคนิคการปักผ้า

เทคนิคการปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดรูปแบบดั้งเดิม 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การปักไขว้ การปักแปะผ้า และการปักทึบ ซึ่งถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง แม้เทคนิคพื้นฐานไม่เปลี่ยนแปลง แต่บริบททางเศรษฐกิจ วัสดุ และรสนิยมที่เปลี่ยนไปมีผลต่อการเลือกใช้เทคนิคมากขึ้น ผู้หญิงชาวม้งเริ่มพิจารณาความเหมาะสมของเทคนิคกับลวดลายและวัสดุ เช่น การใช้ด้ายไหมพรมหรือด้ายฝ้ายที่หลากหลายขึ้น การเลือกผ้าแปะสำเร็จรูปแทนเศษผ้า หรือการลดการใช้ปักทึบในบางบริเวณเพื่อลดเวลาและแรงงาน ขณะเดียวกัน การปักไขว้และการปักแปะผ้ายังคงเป็นที่นิยม โดยเฉพาะในการสร้างลวดลายที่สมดุลและมีมิติ เทคนิคเหล่านี้ถูกนำมาผสมผสานในผืนผ้าเดียวกันมากขึ้น เพื่อเพิ่มความประณีตให้กับงาน อีกทั้งในยุคปัจจุบันยังพบว่าช่างปักพัฒนาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ผ่านการทดลอง ปรับลวดลาย และเรียนรู้เทคนิคจากกันและกัน ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านของศิลปะการปักจากเพียงการสืบทอดสู่การพัฒนาอย่างมีพลวัตภายใต้การรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

4) การเปลี่ยนแปลงของการใช้งาน

ระหว่างปี 2530 ถึง 2567 การใช้งานผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการจากการเป็นเครื่องใช้พื้นบ้านและส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางวัฒนธรรมไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีบทบาทในเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของชุมชน ในช่วงแรก ผ้าปักถูกนำมาใช้ในเสื้อผ้าและของใช้ในครัวเรือน เช่น เสื้อ กางเกง กระโปรง เป้ฮุ้มเด็ก และปลอกหมอน โดยผลงานแต่ละชิ้นสะท้อนทั้งฝีมือ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวและชุมชนผ่านลวดลาย เทคนิค และความประณีตที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ขณะเดียวกัน ในงานพิธีสำคัญ เช่น ปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และพิธีงานศพ ผ้าปักยังมีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ เช่น ความรัก ความเป็นสิริมงคล และการแสดงความเคารพบรรพบุรุษ ซึ่งช่วยหล่อหลอมอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งต่อมา ในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ปี 2550-2567) การใช้ผ้าปักม้งได้เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการค้าและการท่องเที่ยว ผู้หญิงชาวม้งเริ่มนำความรู้ด้านงานปักมาพัฒนาสินค้าแฟชั่นร่วมสมัย เช่น กระเป๋า เสื้อผ้าตัดแปลง หมวก และของที่ระลึก ซึ่งสามารถตอบโจทย์ตลาดได้ดี ทั้งยังส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ ผ้าปักยังถูกนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การสาธิตและสอนการปักผ้าแก่ผู้มาเยือน ทำให้ผ้าปักม้งกลายเป็น

สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและเรียนรู้ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และสังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าปักม้งในตำบลโป่งแยงจึงเป็นภาพสะท้อนของการปรับตัวอย่างยืดหยุ่นที่ยังคงรักษารากวัฒนธรรมไว้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถสร้างสรรค์และต่อยอดให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้อย่างยั่งยืน

5) การสืบทอดการปักผ้าม้ง

การปักผ้าม้งในตำบลโป่งแยงเป็นศิลปะที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และโรงเรียน โดยผู้หญิงชาวม้งเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กผ่านการฝึกฝนจากผู้ใหญ่ในบ้าน และมีบทบาทในการดูแลเสื้อผ้าของครอบครัว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ แม้ว่าวิถีชีวิตสมัยใหม่ทำให้บางคนหันไปใช้ชุดสำเร็จรูป แต่การปักผ้ายังคงมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและเป็นกิจกรรมที่ช่วยสืบสานภูมิปัญญา ในระดับชุมชน การจัดตั้งกลุ่มผลิตผ้า เช่น ที่บ้านแม่सान้อย ช่วยให้ผู้หญิงมีพื้นที่พัฒนาและถ่ายทอดทักษะไปพร้อมกับการสร้างรายได้ ส่วนในระดับโรงเรียน การบรรจุการปักผ้าลงในกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมทั้งความร่วมมือจากช่างฝีมือในหมู่บ้านและองค์กรสนับสนุน เช่น IMPECT (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย) ทำให้เด็กชาวม้งได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองอย่างเป็นระบบ การสืบทอดที่หลากหลายรูปแบบนี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการรักษาและปรับตัวทางวัฒนธรรม ทำให้ศิลปะการปักผ้าม้งสามารถดำรงอยู่ในยุคสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคงและมีชีวิตชีวา

3. พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้ง

1) การเปลี่ยนแปลงของวัสดุและเครื่องมือ

การทำผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงระหว่างปี 2530 ถึง 2567 มีพัฒนาการที่สะท้อนถึงการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการปรับตัวต่อยุคสมัย ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530–2540) การผลิตยังคงใช้วัสดุและเครื่องมือแบบดั้งเดิมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นผ้าใยกล้วยงทอมือ จี๊ฝั้งธรรมชาติ สีจากใบฮ่อม เตาถ่าน และเครื่องมือเขียนลายอย่าง “หลาจัง” ซึ่งต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์สูง กระบวนการทั้งหมดเน้นความละเอียดและการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตาม จากระยะเปลี่ยนผ่านเป็นต้นมา (หลังช่วงปี 2540) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และนโยบายของรัฐส่งผลให้วัสดุและเครื่องมือในการทำผ้าเขียนเทียนเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น ผ้าใยกล้วยงบางส่วนถูกแทนด้วยผ้าใยอุตสาหกรรมหรือผ้าใยกล้วยงนำเข้า จี๊ฝั้งธรรมชาติถูกแทนด้วยจี๊ฝ็งสำเร็จรูป เครื่องให้ความร้อนไฟฟ้าเข้ามาแทนที่เตาถ่าน และมีการพัฒนา “หลาจัง” ให้ใช้งานสะดวกขึ้น รวมถึงการใช้แม่พิมพ์ลายเพื่อรองรับการผลิตในเชิงพาณิชย์ การข้อมลียังมีการใช้สีธรรมชาติสำเร็จรูปและสีย้อมสังเคราะห์ร่วมกับใบฮ่อมแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ ผู้ผลิตยังคงเลือกใช้หรือผสมผสานเทคนิคเก่าและใหม่ตามบริบท

ของตน สะท้อนถึงการรักษาสถิติทางวัฒนธรรมควบคู่กับการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดยุคใหม่ได้อย่างสมดุลและยืดหยุ่น

2) การพัฒนาของลวดลาย

ในระยะดั้งเดิมถึงระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี พ.ศ.2530–2555) ลวดลายผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงยังคงยึดตามรูปแบบดั้งเดิมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยเน้นลวดลายเรขาคณิตและสัญลักษณ์ที่มีความหมายทางวัฒนธรรม เช่น ลายตาเพชร ลายภูเขา ลายดินไก่อลายใยแมงมุม และลายเมล็ดข้าวเปลือก การจัดวางลวดลายมักเรียงต่อเนื่องทั่วผืนผ้า โดยใช้เครื่องมือหลายชิ้นเขียนเส้นตรงตามโครงสร้างของลวดลายที่กำหนดไว้ ลวดลายเหล่านี้ยังคงสะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และเอกลักษณ์เฉพาะของชาวม้งได้อย่างชัดเจน ในระยะต่อยุคร่วมสมัย (ช่วงปี 2555–2567) ลวดลายของผ้าเขียนเทียนเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น ผู้หญิงชาวม้งนำลวดลายจากงานปัก เช่น ลายก้นหอย ลายดาว ลายและหูเสือมาประยุกต์ใช้ รวมทั้งมีการเพิ่มลวดลายใหม่ เช่น ดอกไม้ สัตว์ และสัญลักษณ์อื่น ๆ รูปแบบการจัดวางลวดลายมีทั้งแบบต่อเนื่องและแยกเดี่ยวเพื่อความโดดเด่น โดยมีการใช้ทั้งการเขียนมือและแม่พิมพ์สำเร็จรูปควบคู่กัน ลวดลายดั้งเดิมยังคงใช้ในชุดกระโปรงม้งแบบดั้งเดิม ขณะที่ลวดลายใหม่มักปรากฏในผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ เช่น เสื้อผ้าแฟชั่น กระเป๋า และของที่ระลึก เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา

3) การคงอยู่ของขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียน

ขั้นตอนการทำผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงยังคงดำเนินตามแบบแผนดั้งเดิมที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่น แม้จำนวนผู้สืบทอดจะลดลง และมีการปรับเปลี่ยนวัสดุหรือเครื่องมือบางอย่าง เช่น การใช้ขี้ผึ้งสำเร็จรูป เทาไฟฟ้า และแม่พิมพ์ แต่กระบวนการหลัก เช่น การเขียนลวดลาย การย้อมสีด้วยใบฮ่อม และการต้มลอกขี้ผึ้งยังคงยึดตามวิธีการดั้งเดิม นับตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา มีการเพิ่มเทคนิคการย้อมสีซ้ำและใช้สีย้อมธรรมชาติสำเร็จรูปหรือสีสังเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อตอบโจทยกลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผ้าเขียนเทียนที่ใช้เฉพาะสัปดาห์แบบดั้งเดิมยังคงได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ที่ต้องการรักษาสถิติทางวัฒนธรรมของชาวม้ง กระบวนการผลิตที่ยังคงอยู่จึงเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและเครื่องมือในการปรับตัวต่อโลกสมัยใหม่

4) การเปลี่ยนแปลงของการใช้งานผ้าเขียนเทียนม้ง

ตลอดช่วงปี 2530 ถึง 2567 การใช้งานผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการจากการใช้ในบริบทภายในครอบครัวเพื่อทำเครื่องแต่งกายดั้งเดิม เช่น กระโปรงของผู้หญิงและเปื้อมเด็ก ซึ่งมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สู่การใช้งานในเชิง

พาณิชย์และการท่องเที่ยวอย่างชัดเจนหลังปี 2540 ระยะเปลี่ยนผ่าน (ช่วงปี พ.ศ.2540–2555) เป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตผ้าเขียนเทียนเพื่อจำหน่าย โดยเฉพาะผ่านพ่อค้าคนกลาง ส่วนในระยะต่อ ยอดร่วมสมัย (ช่วงปี 2555–2567) ผ้าเขียนเทียนได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์หลากหลาย เช่น กระเป๋า เสื้อผ้า ของตกแต่ง และกลายเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของชุมชนม้งในการรักษา รากเหง้าทางวัฒนธรรมควบคู่กับการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจและ สังคมร่วมสมัยอย่างสมดุล

4. พัฒนาการของเครื่องแต่งกายม้ง

เครื่องแต่งกายของชาวม้งในตำบลโป่งแยงระหว่าง ปี 2530 ถึง 2567 มีการเปลี่ยนแปลง อย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย ทั้งด้านวัสดุ สี ลวดลาย และรูปแบบ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วงหลักดังนี้

1) ยุคช่วงปี 2530 ยังคงใช้ผ้าใยัญชงเป็นวัสดุหลัก ร่วมกับการเริ่มนำผ้าฝ้าย ผ้าแพร และผ้ากำมะหยี่จากตลาดภายนอกมาใช้ เสื้อผ้าผู้หญิงประกอบด้วยเสื้อคลุม กระโปรงผ้าเขียนเทียน และผ้าคาดเอวปักลาย ส่วนผู้ชายสวมเสื้อคลุม กางเกง และผ้าคาดเอว พร้อมเครื่องประดับเงินใน งานสำคัญ แม้วัสดุเริ่มเปลี่ยน แต่รูปแบบดั้งเดิมยังถูกรักษาไว้

2) ยุคช่วงปี 2540 ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิม แต่หันมาใช้ผ้ากำมะหยี่มากขึ้น ทั้งชายและ หญิงยังแต่งกายแบบดั้งเดิม โดยเพิ่มรายละเอียดการปักและการตกแต่ง เช่น การใช้ผ้าปักลายและ เครื่องเงิน สีและลวดลายมีความชัดเจนขึ้น สะท้อนการปรับตัวตามยุค

3) ยุคช่วงปี 2550 โครงสร้างเครื่องแต่งกายยังเหมือนเดิม แต่เริ่มมีการใช้รูปแบบใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่น แขนเสื้อสั้นลง สีและลวดลายมีความหลากหลาย ผ้าคาดเอวมี หลายขนาดและเริ่มแมตช์กับชุด หมวกมีการออกแบบทันสมัยมากขึ้น คนรุ่นใหม่เริ่มใส่ชุดม้งบาง ส่วนร่วมกับเสื้อผ้าแฟชั่นในชีวิตประจำวัน แต่ชาวม้งกลุ่มวัยกลางและกลุ่มผู้สูงอายุยังคงนิยมแต่ง ชุดม้งรูปแบบเดิม

4) ยุคช่วงปี 2560 กลุ่มคนรุ่นใหม่ปรับการแต่งกายให้ร่วมสมัย โดยใช้ผ้าหลากหลาย ชนิดร่วมกับรูปแบบดั้งเดิม เสื้อผ้าและกระโปรงมีดีไซน์ใหม่ ลวดลายและสีทันสมัย ผู้หญิงบาง คนยังใช้ลายม้งเดิมในบางส่วน สำหรับผู้ชาย แม้รูปแบบหลักยังคงเดิม แต่สีและการออกแบบ ทันสมัยขึ้น โดยยังคงเอกลักษณ์ม้งไว้ในบางโอกาส

ตารางที่ 7 พัฒนาการของผ้าทอใยกล้วยในระหว่างปี 2530 ถึง 2567

ระยะเวลา	วัสดุ	เครื่องมือและเทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ระยะตั้งเดิม ปี 2530-2540	ปลูกกล้วยเอง ใช้ใยธรรมชาติจากภูเขา ทอด้วยมือในชุมชน ลดค่าใช้จ่าย	ใช้กี่เอว ทอแบบดั้งเดิม ถ่ายทอดภายในครอบครัว ผู้หญิงมีบทบาท	ใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรม เช่น กระโปรงเขียนเทียน	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง
ระยะเปลี่ยนผ่าน ปี 2540-2555	ใช้ใยกล้วยลดลงจากผลกฎหมาย หันมาใช้ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่	เริ่มใช้กี่เหล็ก เครื่องกรอเส้น เส้นใยสำเร็จรูป เพิ่มความหลากหลาย	ยังคงใช้งานในบางพิธี และเริ่มมีการผลิตเพื่อค้าขาย	วิถีชีวิตที่สะดวกขึ้น ทำให้ขามัวทอผ้าน้อยลง
ระยะต่อยอดร่วมสมัย ปี 2555-2567	ใช้ใยกล้วยสำเร็จรูปและวัสดุอื่น เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ ผสมวัสดุใหม่และเก่า	ตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อจำหน่าย ผสมเครื่องมือใหม่กับแบบดั้งเดิม	ใช้ผลิตสินค้าเชิงพาณิชย์ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของที่ระลึก ผสมดีไซน์ใหม่	เหลือเพียงกลุ่มทอผ้าเดียวในตำบล และมีเพียงไม่กี่คนที่ยังทอผ้าแบบดั้งเดิม

ตารางที่ 8 พัฒนาการของผ้าปักม้งในระหว่างปี 2530 ถึง 2567

ระยะเวลา	วัสดุและเครื่องมือ	ลวดลายและสี	เทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ระยะตั้งเดิม ปี 2530-2540	ใช้ด้ายฝ้ายและผ้าทอมือ เช่น ผ้าฝ้ายและผ้าใยกล้วย ปักด้วยมือโดยใช้เข็มและกรรไกร ถ่ายทอดผ่านครอบครัว	ลายธรรมชาติ ดาราศาสตร์ และเรขาคณิต เช่น ลายกันหอย ดินไก่อ ดาว และลายกากบาท ใช้สีพื้นฐานจากท้องถิ่น	ใช้ปักไขว้ปักแปะผ้า และปักทึบโดยใช้มือ	ใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรม เช่น ปีใหม่ งานแต่ง งานศพ	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง
ระยะเปลี่ยนผ่าน ปี 2540-2555	เริ่มใช้ไหมพรม ราคากถูก ผ้าตาตาง เครื่องประดับ	ลวดลายซับซ้อนขึ้น เพิ่มเส้นและตำแหน่ง สีมืดความ	ใช้เทคนิคเดิมร่วมกับผ้าสำเร็จรูปเพื่อลดเวลา	เริ่มเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง

	และเครื่องจักร เช่น จักรปัก	หลากหลาย โดยเฉพาะใน กลุ่มคนรุ่นใหม่		หมู่บ้านแม่สา น้อยและแม่สา ใหม่	
ระยะต่อยอด ร่วมสมัย ปี 2555-2567	ผสมผสาน เทคนิคดั้งเดิม กับเครื่องมือ สมัยใหม่ เช่น จักรปักและการ พิมพ์ลาย	สร้างลายใหม่ จากธรรมชาติ และวัฒนธรรม อื่น ๆ ได้รับ อิทธิพลจาก แฟชั่นและตลาด	ปรับให้เข้า กับตลาด ใช้ เทคนิคดั้งเดิม ควบคู่ เครื่องมือ สมัยใหม่	ยังใช้ในงานปี ใหม่ ผสมแฟชั่น สมัยใหม่ แม่ จักรปักช่วยลด เวลา ผ้าปักมือยัง มีคุณค่า	รวมกลุ่มผู้หญิง ในชุมชนเพื่อ ผลิตและพัฒนา บูรณาการ ศิลปะการปัก ในโรงเรียน ปรับรูปแบบ ให้เข้ากับยุค สมัย

ตารางที่ 9 พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้งในระหว่างปี 2530 ถึง 2567

ระยะเวลา	วัสดุและ เครื่องมือ	ลวดลายและสี	เทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ระยะดั้งเดิม ปี 2530-2540	ใช้วัสดุดั้งเดิม เช่น ผ้าใยกล้วย ขงทอมือ ขี้ผึ้ง ธรรมชาติ เตา ถ่าน หลาจัง และข้อมด้าย ใบส้อมผสม ขี้เถ้า	ใช้ลวดลาย เรขาคณิตดั้งเดิม เช่น ลายตาเพชร ลายภูเขา ลายดิน ไก่อ ลายเม็ด ข้าวเปลือก	ร่างลาย เขียน ด้วยขี้ผึ้ง ข้อม ด้ายใบส้อม และลอกขี้ผึ้ง ด้วยมือ	ใช้ในครัวเรือน เช่น กระโปรง และเปื้อมเด็ก	เรียนรู้ใน ครอบครัว โดยเฉพาะใน หมู่บ้านหญิง
ระยะเปลี่ยน ผ่าน ปี 2540-2555	เริ่มใช้ผ้า โรงงาน ขี้ผึ้ง สำเร็จรูป หม้อ ละลายขี้ผึ้ง ไฟฟ้า และ เครื่องมือ สมัยใหม่บาง ชนิด	เริ่มนำลวดลาย จากงานปัก เช่น ลายก้นหอย ลาย ดาว ลายหูเสือ มา ประยุกต์ใช้	ปรับใช้ เทคนิคดั้งเดิม กับวัสดุใหม่ แต่ยังคง ขั้นตอนเดิม เป็นหลัก	ผลิตเพื่อ จำหน่ายใน วงจำกัด ผ่าน พ่อค้าคนกลาง เริ่มเข้าสู่ตลาด	จำนวนผู้สืบทอดลดลงจาก บริบททาง เศรษฐกิจ แต่ยัง มีบางกลุ่มรักษาไว้
ระยะต่อยอด	ใช้แม่พิมพ์ สำเร็จรูป หลา	สร้างลายใหม่ เช่น ลายดอกไม้ สัตว์	ยังใช้เทคนิค เดิมควบคู่กับ	ประยุกต์กับ สินค้า เช่น	กระบวนการ ผลิตยังคงอยู่ แม้

ร่วมสมัย ปี 2555-2567	จังหวัด-หัว สาม แต่บาง กลุ่มยังคงรักษา เครื่องมือ ดั้งเดิม	และเกววัลย์ เพื่อ เพิ่มความ หลากหลาย	เทคนิค สมัยใหม่เพื่อ เพิ่ม ประสิทธิภาพ	เสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่ง และใช้ใน กิจกรรม ท่องเที่ยว	มีการผสมผสาน กับเทคนิคใหม่ เพื่อรองรับ ตลาด

5.1.2 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อริม จังหวัด เชียงใหม่

ในเนื้อหาส่วนนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้วิเคราะห์จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ อัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ทางเพศ อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ และอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ และสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนผ่านผ้าไหมในฐานะสิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนกับอดีต ความเชื่อ ประเพณี และรากเหง้าทางชาติพันธุ์ ผ้าไหมไม่ใช่เพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งในลวดลาย กระบวนการผลิต และการใช้งานในพิธีกรรมสำคัญ เช่น เทศกาลปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และงานศพ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทนี้ หมายถึงการยึดโยงกับอดีต ความเชื่อ และพิธีกรรม ซึ่งในอดีตแสดงออกผ่านการใช้ผ้าไหมอย่างชัดเจนในงานประเพณีต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้นำไปสู่อัตลักษณ์รูปแบบใหม่ที่ยืดหยุ่น และสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวม้งในโลกสมัยใหม่มากขึ้น ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว บทบาทของผ้าไหมและการรับรู้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวม้งได้เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา คนรุ่นใหม่ยังคงเห็นคุณค่าของผ้าไหมในฐานะสัญลักษณ์ของความเป็นม้ง แต่ไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิม หากเลือกปรับเปลี่ยนและตีความใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ผ้าไหมจึงกลายเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรม สินค้าในตลาด และแฟชั่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ส่วนบุคคล การเปลี่ยนแปลงนี้ชี้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความยืดหยุ่น สั้นไหว และเปิดรับความหลากหลายมากขึ้น โดยยังคงรักษาแก่นของความเป็นม้งไว้ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย

2. อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์

อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง มีรากฐานจากความรู้สึกร่วมกันและการยึดโยงกับเรื่องราวของบรรพบุรุษ โดยถ่ายทอดผ่านผ้าไหมในฐานะสื่อกลางของความทรงจำทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งสะท้อนทั้งประสบการณ์การอพยพ ภูมิปัญญาดั้งเดิม และความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง ในอดีต อัตลักษณ์ดังกล่าวหมายถึงการรับรู้ที่ยึดโยงกับอดีตผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมอย่างผ้าไหม ในฐานะสัญลักษณ์ของผู้สืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และโลกาภิวัตน์ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เริ่มรับรู้อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ผิวเผินขึ้น โดยเน้นการนำเสนอภาพลักษณ์ต่อภายนอกมากกว่าการสืบทอดสาระวัฒนธรรม ผ้าไหมจึงถูกมองเป็นเพียงสินค้าหรือเครื่องมือทางวัฒนธรรม ขณะที่ความหมายลึกซึ้งของลวดลายและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ค่อย ๆ เลือนหาย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังมีกลุ่มชาวม้งที่พยายามฟื้นฟูผ้าไหมในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านการผลิต การสอน และการใช้ในกิจกรรมชุมชน สะท้อนว่าอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ยังคงอยู่ในกระบวนการตีความใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยไม่ละทิ้งรากฐานดั้งเดิมของความเป็นม้ง

3. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ พบว่าอัตลักษณ์ประเภทนี้ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคม ในอดีต หมายถึงความผูกพันในกลุ่มชาติพันธุ์ การตระหนักถึงรากเหง้า ความแตกต่างจากกลุ่มอื่น และการรับรู้บทบาทของตนในโครงสร้างรัฐไทย แนวคิดนี้สะท้อนผ่านการใช้ผ้าไหมเป็นสัญลักษณ์ เช่น การแบ่งกลุ่มย่อย การแสดงความภาคภูมิใจ และการสืบทอดวัฒนธรรม ผ้าไหมยังสะท้อนกระบวนการปรับตัวต่อรัฐไทย ทั้งในด้านการแต่งกาย การผสมผสานวัฒนธรรม และบทบาททางเศรษฐกิจ ส่งผลให้นิยามของอัตลักษณ์เปลี่ยนจากการเน้นความแตกต่างเป็นการต่อรองในฐานะประชากรไทยที่มีอัตลักษณ์เฉพาะนโยบายของรัฐ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับกัญชา ก็มีผลต่อการผลิตและการฟื้นฟูผ้าไหม ในบริบทปัจจุบัน ผ้าไหมจึงเป็นทั้งสัญลักษณ์ชาติพันธุ์และเครื่องมือสื่อสารในเวทีสาธารณะ เช่น งานโครงการหลวงหรือกิจกรรมราชสำนัก ชาวม้งสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้ พร้อมปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสังคมไทยสมัยใหม่ แสดงให้อัตลักษณ์ประเภทนี้มีความยืดหยุ่นและพร้อมต่อรองภายใต้โครงสร้างของรัฐ

4. อัตลักษณ์ทางสังคม

อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยผ้าไหมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการกำหนดสถานะและบทบาทของบุคคล ทั้งใน

ชีวิตประจำวันและพิธีกรรม เช่น การแต่งกายที่แตกต่างกันตามวัยและบริบททางสังคม สะท้อนความสัมพันธ์กับโครงสร้างภายในชุมชน ผ้าผืนยังถูกใช้เผยแพร่วัฒนธรรมสู่สังคมไทยผ่านการท่องเที่ยว สื่อออนไลน์ และงานแสดงต่าง ๆ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง และช่วยยกระดับสถานะของผู้ผลิตจากช่างฝีมือสู่ผู้เชี่ยวชาญในระดับสังคม ความแตกต่างด้านโอกาสและการสืบทอดในแต่ละหมู่บ้านสะท้อนความไม่เสมอภาคในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางสังคม ซึ่งอาจกระทบต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมผ้าผืนในอนาคต โดยจากผลการศึกษา ชาวผืนเคยนิยามอัตลักษณ์ทางสังคมผ่านบทบาทตามวัย เพศ และสถานภาพในชุมชน แต่ปัจจุบัน ขอบเขตของอัตลักษณ์ได้ขยายสู่การยอมรับจากสังคมไทยในฐานะผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมและผู้ประกอบการสร้างสรรค์ สะท้อนถึงการปรับตัวของชาวผืนต่อสังคมร่วมสมัยอย่างมีพลัง

5. อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ

อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงสะท้อนถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองสู่ระบบตลาดอย่างมีนัยสำคัญ โดยในมุมมองของชาวผืน อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจในอดีตหมายถึงความสามารถในการดำรงชีวิตด้วยตนเองผ่านการผลิต การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการรักษาความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชนผ่านการแบ่งปันผลผลิต แต่เมื่อบริบททางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจได้รับการนิยามใหม่ในฐานะการเป็นผู้ผลิตเชิงพาณิชย์ ผู้ประกอบการ และผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจในตลาดร่วมสมัย ผ้าผืนซึ่งเคยเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน ได้กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนและประเทศ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการบริโภคในแต่ละช่วงวัยแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของการนิยาม “คุณค่า” ทางเศรษฐกิจ โดยกลุ่มผู้สูงอายุยังยึดถือการผลิตด้วยตนเอง ในขณะที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับความสะดวกและความหลากหลายผ่านการบริโภคเชิงตลาด การพัฒนาตลาดของผ้าผืนทั้งในรูปแบบองค์กรและธุรกิจส่วนตัวไม่เพียงเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่ให้กับชาวผืนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อบทบาทและสถานะของผู้หญิงชาวผืนอย่างมีนัยยะ โดยพวกเขาสามารถเป็นทั้งผู้สืบทอดวัฒนธรรม ผู้ประกอบการ และผู้นำทางเศรษฐกิจในชุมชน ภายใต้กระแสเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผ้าผืนจึงมิใช่เพียงเครื่องแต่งกายหรืองานฝีมือ หากแต่เป็นสื่อที่สะท้อนถึงศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ในการดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยอย่างมั่นคงและมีพลัง

6. อัตลักษณ์ทางเพศ

อัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง สะท้อนผ่านบทบาทที่แตกต่างของเพศชายและหญิงในการผลิตผ้าผืน โดยในอดีต ผู้หญิงเป็นผู้ทอ ปัก และเขียนเทียน ส่วนผู้ชายมีบทบาทสนับสนุน เช่น การทำเครื่องมือและเครื่องเงิน แสดงถึงการแบ่งหน้าที่ตามเพศอย่างชัดเจน

สำหรับชาวม้ง อัตลักษณ์ทางเพศจึงผูกโยงกับความคาดหวังต่อบทบาทเฉพาะ โดยเฉพาะทักษะ ทัศนคติของผู้นำซึ่งสะท้อนคุณค่าและเกียรติยศในชุมชน เมื่อบริบทเศรษฐกิจและสังคม เปลี่ยนไป ขอบเขตของอัตลักษณ์ทางเพศจึงเริ่มยืดหยุ่น ผู้นำบางคนใช้ทักษะงานผ้าสร้างอาชีพ กลายเป็นผู้ประกอบการที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน บทบาทของผู้ชายลดลงจากการไม่ สืบทอดทักษะดั้งเดิม เช่น การทำเครื่องมือหรือเครื่องเงิน แม้มีความพยายามให้ผู้ชายเข้าร่วม กิจกรรมงานฝีมือในโรงเรียนหรือชุมชน แต่ทัศนคติเรื่องเพศที่ฝังลึกยังมีอิทธิพลต่อการรับรู้บทบาท ของทั้งสองเพศ นิยามใหม่ของอัตลักษณ์ทางเพศจึงเริ่มเปลี่ยนจากบทบาทตายตัว สู่พื้นที่ที่เปิดให้ ต่อรองและสร้างความหมายใหม่ของเพศ การเปลี่ยนผ่านนี้มีแนวโน้มไปสู่ความเสมอภาค แม้ยัง เผชิญข้อจำกัดจากค่านิยมดั้งเดิม ผ้าม้งจึงไม่ใช่เพียงสื่อวัฒนธรรม แต่ยังเป็นเวทีของการต่อรอง บทบาทและนิยามความเป็นเพศในสังคมม้งร่วมสมัย

7. อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางสุนทรียะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง พบว่า ความงามในผ้าม้งมิใช่เพียงการตกแต่งหรือแสดงรสนิยม แต่เป็นพื้นที่ที่สร้างอัตลักษณ์ผ่านวัสดุ สีสัน ลวดลาย และวิถีผลิต ซึ่งสะท้อนความเชื่อดั้งเดิม บทบาททางสังคม และความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อม ชาวม้งมองว่าอัตลักษณ์ทางสุนทรียะคือความงามที่แสดงถึงความเป็นม้ง ทั้งในด้าน วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเคารพบรรพบุรุษ โดยในอดีต ความงามถูกกำหนดภายใต้จารีตที่เน้น ความสมดุลและค่านิยมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ภายใต้โลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนผ่านระหว่างรุ่น อัตลักษณ์ทางสุนทรียะเริ่มเปิดกว้างและให้ความสำคัญกับรสนิยมส่วนบุคคลมากขึ้น ผู้นำและคน รุ่นใหม่เริ่มทดลองใช้วัสดุและสีที่ตอบโจทยชีวิตสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็ยังรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้บางส่วน การเปลี่ยนแปลงนี้จึงเป็นการต่อรองและสร้างสรรค์อัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้อง กับบริบทปัจจุบัน ทำให้ผ้าม้งยังคงมีชีวิตและความหมายทั้งในฐานะมรดกวัฒนธรรมและเครื่องมือ แสดงความเป็นม้งร่วมสมัย

8. อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง พบว่า ผ้าม้งเป็นสื่อกลางสำคัญในการสะท้อนและถ่ายทอดความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ วิญญาณ ธรรมชาติ และโลกหลังความตาย โดยชาวม้งมองว่าอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อคือการดำรง อยู่ในฐานะมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านพิธีกรรมและวัตถุศักดิ์สิทธิ์อย่างผ้าม้ง ซึ่งแทน สายเลือด จิตวิญญาณ และความเชื่อร่วมของกลุ่ม โดยเฉพาะในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและการ เริ่มต้นใหม่ เช่น พิธีศพ พิธีผูกข้อมือ และพิธีไหว้เจ้าที่ แม้ระบบความเชื่อดั้งเดิมยังดำรงอยู่ใน จิตสำนึกของชุมชน แต่อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อได้ปรับเปลี่ยนตามบริบทสังคม เช่น การอพยพ

การศึกษา การเข้าถึงเทคโนโลยี และการรับศาสนาคริสต์ นิยามของอัตลักษณ์จึงค่อย ๆ เปลี่ยนจาก “การผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติ” สู่ “การแสดงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามบริบท” โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดบทบาทผ้าไหมในพิธีกรรม แต่ยังใช้ผ้าแสดงตัวตนในงานเทศกาลหรือช่วงเวลาวิกฤติ เช่น ความเจ็บป่วยหรือการสูญเสีย เพื่อยึดโยงกับรากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อของชาวม้งจึงเป็นพลวัตรระหว่างความสืบทอดเดิมกับการปรับตัวสู่โลกสมัยใหม่ โดยมีผ้าไหมเป็นเครื่องมือกลางของการต่อรองและสร้างความหมายใหม่อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 10 อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม

ประเภทของ อัตลักษณ์	พัฒนาการของ อัตลักษณ์	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลง	บทบาทใหม่ของผ้าไหม	ข้อค้นพบสำคัญ
วัฒนธรรม	อัตลักษณ์ของผ้าไหม เปลี่ยนจากรากเหง้า ทางพิธีกรรมสู่การ แสดงตัวตนร่วม สมัย	เศรษฐกิจ การศึกษา และโลกาภิวัตน์เป็น แรงผลักดันสำคัญต่อการ เปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์	ผ้าไหมกลายเป็น เครื่องมือในการสร้าง และต่อรองอัตลักษณ์ ในบริบทใหม่	ผ้าไหมไม่เพียง สะท้อนอดีต แต่ยัง สร้างพื้นที่แสดง อัตลักษณ์ในโลก สมัยใหม่อย่างมี พลัง
ประวัติศาสตร์	เปลี่ยนจากการสืบ ทอดความทรงจำ ของบรรพบุรุษ → สู่การตีความใหม่ โดยคนรุ่นใหม่ที่มี เน้นภาพลักษณ์ มากกว่าสาระ	โลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจ สังคม และการลด บทบาทของการ ถ่ายทอดในครอบครัว	เป็นสื่อฟื้นฟูความ ภาคภูมิใจในอดีต และเชื่อมโยง ประวัติศาสตร์กับ กิจกรรมร่วมสมัย	แม้การตีความจะ เปลี่ยน แต่ชุมชนยัง พยายามรักษาความ เป็นม้งผ่านการ อนุรักษ์ผ้าไหม
ชาติพันธุ์และ ชาติ	เปลี่ยนจากการเน้น ความแตกต่าง → สู่การปรับตัวและ ผสมผสานกับ สถานะความเป็น ไทย	นโยบายรัฐ กฎหมาย กัญชง บทบาทใน กิจกรรมราชสำนัก และการมีส่วนร่วมใน เวทีสาธารณะ	จากสัญลักษณ์ ชาติพันธุ์ → สู่ เครื่องมือในการแสดง บทบาทและสื่อสาร ตัวตนในบริบท สังคมไทย	ผ้าไหมกลายเป็นพื้นที่ ที่ชาวม้งใช้ต่อรอง และปรับตัวต่อ บริบททางสังคม และการเมือง
สังคม	จากการสะท้อน บทบาทตามวัยและ เพศในชุมชน → สู่ การแสดงตัวตนใน	กระแสสังคมร่วมสมัย การท่องเที่ยว และ เศรษฐกิจสร้างสรรค์	เป็นสื่อกลางที่แสดง ศักยภาพและสร้าง ภาพลักษณ์ของ ชาวม้งในพื้นที่	ความเหลื่อมล้ำ ระหว่างชุมชนมีผล ต่อความยั่งยืน ของอัตลักษณ์ทาง

	สังคมไทยผ่าน หลายเวที		สาธารณะ	สังคม
เศรษฐกิจ	จากการผลิตเพื่อใช้ เองในครัวเรือน → สู้บทบาทใน ตลาดและระบบ เศรษฐกิจสมัยใหม่	แรงกระตุ้นจาก เศรษฐกิจ การบริโภค และโอกาสในตลาด	เป็นสินค้าวัฒนธรรม ที่สะท้อนศักยภาพ และตัวตนทาง เศรษฐกิจของชาวม้ง	ผู้หญิงกลายเป็น กำลังสำคัญในการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ของชุมชนผ่าน ผ้าไหม
เพศ	จากบทบาทแยก ตามเพศอย่างชัดเจน → ตู้อความยืดหยุ่น และเสมอภาคมาก ขึ้นในสังคมร่วม สมัย	เศรษฐกิจ สังคม และ การส่งเสริมจาก โรงเรียนและชุมชน	เป็นเวทีต่อรองและ สร้างนิยามใหม่ของ บทบาททางเพศใน สังคมม้ง	ผ้าไหมเปิดพื้นที่ให้ เพศหญิงและเพศ อื่น ๆ แสดงบทบาท นอกกรอบค่านิยม ดั้งเดิม
สุนทรียะ	จากความงามแบบ จารีต → ตู้อการ ผสมผสานรสนิยม ส่วนบุคคลกับ องค์ประกอบดั้งเดิม	โลกาภิวัตน์ การศึกษา สื่อ และกิจกรรมร่วม สมัย	เป็นทั้งมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อ สร้างสรรค์ความงาม ในยุคใหม่	อัตลักษณ์ทาง สุนทรียะเป็นพื้นที่ ต่อรองคุณค่า ระหว่างจารีตกับ ความร่วมสมัย
คติความเชื่อ	พัฒนาการของ อัตลักษณ์ จากสื่อศักดิ์สิทธิ์ใน พิธีกรรม → ตู้อ สัญลักษณ์ของ ความผูกพันและ รากเหง้าทาง จิตวิญญาณ	ศาสนา การศึกษา สื่อ ออนไลน์ และการ เปลี่ยนบริบทการ ดำรงชีวิต	เป็นเครื่องมือทาง วัฒนธรรมในการ แสดงความทรงจำ และการปรับตัวของ ความเชื่อ	แม้พิธีกรรมลดลง แต่ผ้าไหมยังคงเป็น ตัวกลางในการ ต่อรองความหมาย ของความเชื่อดั้งเดิม ในโลกสมัยใหม่

5.2 อภิปรายผล

ในการศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ระหว่างปี 2530 ถึง 2567 ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมทั้งสามประเภท ได้แก่ ผ้าทอโยกัญชง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่มักมุ่งวิเคราะห์ผ้าไหมประเภทใดประเภทหนึ่ง เช่น งานวิจัยเรื่อง “การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ของสไบทิพย์ ตั้งใจ (2558) ที่ศึกษาเฉพาะผ้าปัก หรือ

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้งบ้านหนองหอย ต.แม่แรม อ.แมริม จ.เชียงใหม่” ของเกศินี ศรีรัตน์ (2553) ที่วิเคราะห์บทบาทของผ้าปักในวิถีชีวิต โดยไม่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผ้าประเภทต่าง ๆ งานวิจัยของสุณิดา คูแสง (2564) แม้มุ่งศึกษามิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าม้ง ก็ยังคงวิเคราะห์เฉพาะผ้าปัก โดยเน้นความหมายของการปักผ้าในฐานะสื่อกลางทางความเชื่อ สัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ และเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยครั้งนี้ที่วิเคราะห์อย่างครอบคลุมทั้งสามประเภทของผ้าม้ง พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเครื่องมือผลิตในแต่ละช่วงเวลา ในด้านวัสดุ พบว่าผ้าเขียนเทียนดั้งเดิมนิยมใช้ผ้าทอใยกล้วยงที่ทอเองภายในครัวเรือน แต่เมื่อบริบทด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตเปลี่ยนไป การผลิตผ้าทอในครัวเรือนลดลง เหลือเพียงกลุ่มสตรีบางส่วนที่ยังสืบทอดภูมิปัญญานี้ ทำให้มีการใช้ผ้าโรงงานหรือผ้าใยกล้วยงสำเร็จรูปแทน ซึ่งส่งผลทั้งต่อคุณภาพผ้าและความรู้สึกผูกพันต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของผู้ใช้ ผ้าปักม้งก็มีลักษณะคล้ายกัน โดยตั้งแต่ระยะเปลี่ยนผ่าน (หลังปี 2540) เป็นต้นมา นิยมใช้ผ้าตารางที่มีรูท่างเพื่อความสะดวกในการปักก่อนจะเย็บลงบนผ้าหลักอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งต่างจากรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้ผ้าใยกล้วยงเป็นวัสดุในการปักลงลายในส่วนของลวดลายผ้า ผลการศึกษาพบว่า ในระยะดั้งเดิม (ช่วงปี 2530-2540) ลวดลายของผ้าปักและผ้าเขียนเทียนยังมีความแตกต่างกันชัดเจน แต่ภายหลังกลับมีลวดลายร่วมกันมากขึ้น โดยเฉพาะลายเส้นโค้ง เช่น ลายก้อนหอย ซึ่งเดิมใช้ในผ้าปัก ต่อมานำมาใช้กับผ้าเขียนเทียนผ่านการเปลี่ยนจากเครื่องมือหลาจึงเป็นเครื่องปักที่สามารถสร้างเส้นโค้งได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ลวดลายดูอ่อนช้อยและตอบสนองต่อรสนิยมของผู้บริโภคมากขึ้น และพบว่า ประเด็นดังกล่าวยังไม่พบในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยเรื่อง “The Meaning, Imagination, and Construction: An Anthropological Observation of Contemporary Chinese Exhibition-Type Miao Clothing Design” ของ Zhou Ying (2012) และงานวิจัยเรื่อง “A Study on the Costume of the Flower Miao in Jingzhou, Hunan” ของ Wang Yanhui (2011) ซึ่งเน้นลวดลายแบบดั้งเดิมในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีน จากการทบทวนงานวิจัยอื่นเกี่ยวกับลวดลายผ้าม้ง พบว่า ลวดลายดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยแต่ละพื้นที่มีความคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ไม่ได้แยกแยะระหว่างลวดลายดั้งเดิม ลวดลายที่ดัดแปลงจากลวดลายดั้งเดิม และลวดลายใหม่อย่างชัดเจน ขณะที่งานวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกและวิเคราะห์พัฒนาการของลวดลายทั้งในด้านรูปแบบและความหมายตามช่วงเวลา ซึ่งเป็นอีกหนึ่งจุดที่แตกต่างอย่างสำคัญ แม้ว่าการศึกษานี้จะยังไม่ได้เปรียบเทียบลวดลายไทย-จีนอย่างเป็นระบบ แต่ได้นำข้อมูลจากงานของนักวิจัยจีนมาใช้ในการอธิบาย เช่น ลายก้อนหอย ลายกากบาท ลายดาว และลายเรขาคณิต ซึ่งปรากฏทั้งในผ้าม้งของไทยและจีน แสดงถึงรากทางวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งยังไม่ปรากฏในงานวิจัยไทยที่ผ่านมาที่มักใช้ข้อมูลเฉพาะภายในประเทศ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณา

เปรียบเทียบระหว่างลวดลายผ้าฝ้ายของไทยกับของจีน พบว่า ลวดลายบางส่วนมีความคล้ายคลึงกัน อย่างชัดเจน เช่น ลวดลายผ้าปักที่ปรากฏทั้งในผ้าฝ้ายของไทยและจีน ได้แก่ ลายผีเสื้อ ลายกากบาท ลาย “卍” ลายก้อนหอย รวมทั้งลายเรขาคณิตอย่างลายสี่เหลี่ยมและลายแปดเหลี่ยม อย่างไรก็ตาม ลวดลายผ้าปักฝ้ายของจีนมีความซับซ้อนและประณีตกว่าของไทยอยู่มาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างด้านเทคนิคและบริบทการผลิต ในทางกลับกัน ลวดลายของผ้าเขียนเทียนกลับมีความใกล้เคียงกันมากกว่า เช่น ลายกากบาท ลาย “卍” ลายดาวแปดแฉก ลายเมล็ดข้าว ลายเถาวัลย์ และ ลายภูเขา ซึ่งบ่งชี้ถึงรากวัฒนธรรมร่วมกันในด้านการใช้สัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งสองประเทศ แม้อยู่ภายใต้บริบททางสังคมและพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “The Style Evolution and Aesthetic Transformation of the Miao Wax Printing in Danzhai and Rongjiang” ของ Yu Jingzhu (2020) ที่ศึกษาลวดลายผ้าเขียนเทียนในเขตแดนไจ่และไจ่เจียง โดยชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาเชิงสุนทรียะที่มีทั้งอิทธิพลภายนอกและการปรับตัวต่อสนิยมร่วมสมัย เช่น ลวดลายดอกไม้และนกที่มีความวิจิตรในพื้นที่แดนไจ่ กับลวดลายโบราณในไจ่เจียงที่เริ่มเลือนหายจากความนิยมของตลาดสมัยใหม่ งานของ Yu Jingzhu จึงช่วยเสริมความเข้าใจในพลวัตของลวดลายผ้าเขียนเทียนที่คล้ายคลึงกับปรากฏการณ์ในประเทศไทย

นอกจากผ้าแล้ว งานวิจัยครั้งนี้ยังได้ศึกษาพัฒนาการของเครื่องแต่งกายม้งทั้งชายและหญิงในช่วงปี 2530 ถึง 2567 โดยใช้ “ผ้า” เป็นจุดตั้งต้นในการอธิบาย ซึ่งแตกต่างจากงานอย่างงานวิจัยเรื่อง “A Comparative Study of the Clothing Culture of Miao and Dong Women” ของ Zhou Meng (2010) และงานวิจัยเรื่อง “Guizhou Miao Costume Based on Structural Semiotics Research on Embroidery Patterns” ของ Yang Yuanxiang (2022) ที่เน้นการออกแบบชุดเป็นหลัก โดยไม่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของผ้าหรือเครื่องมือผลิต

งานวิจัยครั้งนี้ยังได้วิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าฝ้ายในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จากผลการวิจัยพบว่า “ผ้าฝ้าย” ในตำบลโป่งแยงมิใช่เพียงสิ่งทอที่ใช้ในชีวิตประจำวันหรือวัตถุเชิงศิลป์ หากแต่เป็นตัวกลางสำคัญในการสร้าง แสดงออก และต่อรอง อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลากหลายมิติ การเปลี่ยนแปลงของผ้าฝ้ายระหว่างปี 2530 ถึง 2567 ทั้งด้านวัสดุ เทคนิค ลวดลาย การใช้สอย และการถ่ายทอด สะท้อนการปรับตัวต่อบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายรัฐอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้จึงไม่จำกัดการวิเคราะห์อยู่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่เปิดมุมมองแบบบูรณาการผ่านแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ โดยใช้กรอบวิเคราะห์ 5 แนวทางสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีดั้งเดิม ทฤษฎีการสร้างสรรค์ ทฤษฎีเครื่องมือ และทฤษฎีพรมแดน ซึ่งเป็นแนวทางที่ใช้ในงานศึกษาระดับสากลและในประเทศไทย การนำผ้าฝ้ายมาเป็นฐาน

ในการวิเคราะห์จึงช่วยให้เห็นทั้งลักษณะเฉพาะของแต่ละอัตลักษณ์และความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างกันได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1) ผ้าม้งในฐานะพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์หลายมิติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

จากผลการวิจัยพบว่า ผ้าม้งในตำบลโป่งแยงเป็นสื่อกลางที่ทรงพลังในการสื่อสารอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลากหลายมิติ ได้แก่ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจ เพศ ศุนทรียะ และคติความเชื่อ โดยผ้าม้งหลอมรวมความทรงจำ การใช้ชีวิต และค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในลวดลาย สี วัสดุ เทคนิค และบริบทการใช้งาน การวิเคราะห์ในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Stuart Hall (2019) ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างและต่อรองอย่างต่อเนื่อง และกับแนวคิดของ Raoul Naroll (1964) และ Yu Xiaohui (2019) ที่เสนอว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เกิดจากการสังสมของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านวัตถุและพิธีกรรม เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง “การสร้างอัตลักษณ์คนใต้ผ่านหนังตะลุง” ของศราณี เวศยาสิรินทร (2561) และงานวิจัยเรื่อง “แคนวงประยุกต์ไทดำ : การต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี” ของ สุธิ จันทรศรี (2557) พบว่า แม้จะชี้ให้เห็นบทบาทของสื่อพื้นบ้านในการยืนยันตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ยั้งเน้นเพียงมิติวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ขณะที่งานวิจัยครั้งนี้เสนอให้ผ้าม้งทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางของอัตลักษณ์” ที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่อง “A Study on the Identity of Female Images in the Epic Ballads of Ethnic Minorities in Yunnan” ของ Zeng Jing (2012) และงานวิจัยเรื่อง “Ethnic Identity and Construction of Relationship between different Ethnic Groups – Festival of Hobbyhorse Riding Research in Western of Hunan” ของ Jin Jing (2017) แม้จะศึกษาอัตลักษณ์เฉพาะด้าน เช่น เพศ วัฒนธรรม หรือความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ผ่านสัญลักษณ์ ศิลปะ หรือพิธีกรรม แต่ยั้งขาดการบูรณาการเชิงพหุมิติ แตกต่างจากงานวิจัยครั้งนี้ซึ่งแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงผ้าม้งกับอัตลักษณ์ทั้ง 8 ด้านในเวลาเดียวกัน จึงขยายขอบเขตของการใช้ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในการศึกษาประเด็นอัตลักษณ์ให้ลึกซึ้งและหลากหลายยิ่งขึ้น

2) อัตลักษณ์หลากหลายมิติที่ทับซ้อนและปฏิสัมพันธ์กัน: การวิเคราะห์ผ่านผ้าม้ง

งานวิจัยครั้งนี้พบว่า ผ้าม้งมิได้สะท้อนเพียงอัตลักษณ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่แสดงถึงการทับซ้อนและปฏิสัมพันธ์ของอัตลักษณ์หลากหลายมิติในเวลาเดียวกัน ลวดลายหนึ่งอาจสื่อถึงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเชื่อทางวัฒนธรรม และคุณค่าสุนทรียะ ขณะที่บริบทการใช้งานผ้าอาจสะท้อนสถานะทางสังคม บทบาททางเพศ หรือฐานะเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ในลักษณะ “โครงสร้างซ้อนกัน” นี้มิใช่สิ่งตายตัว แต่เป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงและต่อรองตามช่วงเวลา ช่วงวัย และบริบทแวดล้อม สอดคล้องกับข้อเสนอของ Zhan Xiaomei และ Wang Shimin (2020) ที่อธิบาย

ว่าอัตลักษณ์ปัจจุบันมีลักษณะเป็น “เส้นแบ่งทับซ้อน” และ “หน้าที่ไหลเวียน” ซึ่งไม่อาจจำกัดได้ในมิติเดียว ทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ที่มองว่าอัตลักษณ์เกิดจากบริบททางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง “A Survey on National Identity, Ethnic Identity, and Cultural Identity in Tibet and Xinjiang” ของ Zhang Yangyang (2013) แม้จะศึกษาการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์หลากหลายประเภทในพื้นที่ชายขอบ แต่เน้นวิเคราะห์ระดับโครงสร้างมหภาคและข้อมูลเชิงปริมาณ โดยยังขาดการพิจารณาปฏิสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ในระดับชีวิตประจำวัน งานวิจัยนี้จึงเสนอประเด็นใหม่ คือการใช้ “ผ้าผืน” เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์หลากหลายมิติในระดับจุลภาค ผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ การแต่งกาย และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน ขณะเดียวกัน งานวิจัยเรื่อง “A Study of the Salars' Ethnic Identity” ของ Hu Zhaoyi (2014) ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับศาสนาและการปฏิสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มอื่น แต่ยังไม่ชี้ให้เห็นการใช้วัตถุทางวัฒนธรรมเป็นพื้นที่กลางในการแสดงและต่อรองอัตลักษณ์ ทั้งที่แนวคิดนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) ที่เสนอว่าอัตลักษณ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท งานวิจัยครั้งนี้จึงได้นำเสนอข้อค้นพบใหม่ โดยแสดงให้เห็นว่า “ผ้าผืน” เป็นจุดตัดของอัตลักษณ์หลากหลายมิติ และเผยให้เห็นกลไกการต่อรองที่เปลี่ยนแปลงตามบริบท ทั้งในระดับครอบครัว พิธีกรรม ตลาด และเวทีรัฐ

3) การวิเคราะห์ที่บูรณาการแนวทางทฤษฎีอัตลักษณ์ทั้งห้าประการ

งานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากมักใช้เพียงหนึ่งหรือสองแนวทาง เช่น ทฤษฎีวัฒนธรรมหรือทฤษฎีการสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่อง “แคนวงประยุกต์ไทดำ : การต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี” ของสุธี จันทร์ศรี (2557) และงานวิจัย เรื่อง “การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ของศักราช ฟ้าขาว (2558) ซึ่งแม้จะเน้นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ผ่านพิธีกรรม ดนตรี หรือความเชื่อ แต่ยังจำกัดในมิติวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ และกรอบโครงสร้างเพียงบางด้าน ตรงกันข้าม งานวิจัยครั้งนี้บูรณาการแนวคิด 5 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีวัฒนธรรม ดั้งเดิม การสร้างสรรค์ เครื่องมือ และพรมแดน เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยงอย่างครอบคลุม ทั้ง 8 มิติ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอธิบายได้ผ่านทฤษฎีวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ โดยผ้าผืนเป็นทั้งสื่อความทรงจำร่วม (Naroll, 1964) และพื้นที่ต่อรองความหมายในบริบทใหม่ (Hall, 2019) อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ใช้ทฤษฎีดั้งเดิมและเครื่องมือ อธิบายการเล่าเรื่องเพื่อยืนยันตัวตน (Geertz, 1973; Paul Brass, 1991) และเสริมด้วยแนวคิดของ Li Yuanyuan (2015) ว่า ความทรงจำประวัติศาสตร์ต้องอาศัยการตีความในบริบทสังคมจึงจะก่อเกิดอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีดั้งเดิม เครื่องมือ และพรมแดน โดยเฉพาะตามแนวคิดของ Geertz (1973), Paul Brass

(1991) และ Wang Mingke (2008) ที่มองว่าอัตลักษณ์เป็นผลจากการจำแนกตนเองกับผู้อื่นผ่าน ปฏิสัมพันธ์ อัตลักษณ์ทางสังคมใช้แนวคิดของ Tajfel & Turner (1979) ร่วมกับทฤษฎีพรมแดน อธิบายการเรียนรู้และการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผ่านผ้าผืน อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจวิเคราะห์จาก มุมมองการสร้างสรรค์และเครื่องมือ โดยเน้นบทบาทแรงงานของผู้หญิงในระบบตลาด และการใช้ ผ้าผืนสร้างมูลค่า ตามแนวคิดของ Paul Brass ที่มองว่าอัตลักษณ์สามารถใช้เป็นเครื่องมือเชิง ยุทธศาสตร์ อัตลักษณ์ทางเพศใช้ทฤษฎีการสร้างสรรค์ อธิบายพื้นที่การปักผ้าในฐานะพื้นที่สร้าง ตัวตนของผู้หญิง “ผู้มีทักษะ” อัตลักษณ์ทางสุนทรียะอธิบายผ่านแนวคิดของ Kant (1790), Yang Yuping (2022) และ Mihaly Csikszentmihalyi (2008) โดยเน้นประสบการณ์ทางความรู้สึก ความ พึงพอใจ และการแสดงออกทางอารมณ์ที่สะท้อนผ่านผ้าผืน ส่วนอัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ ใช้ ทฤษฎีดั้งเดิมและวัฒนธรรม อธิบายว่า ผ้าผืนเป็นตัวกลางสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับโลกทัศน์ จักรวาล ทัศน์ และพิธีกรรม ทำให้การใช้ผ้าผืนกลายเป็นภาคปฏิบัติของความเชื่อในชีวิตประจำวัน เมื่อ เปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง “The Structure, Characteristics, and Mechanism of Ethnic Religious Identity” ของ Zhang Kejia (2015) ที่ศึกษาอัตลักษณ์ทางศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้กรอบมิติ เดียวจากศาสนาและเชื้อสาย งานวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์ที่บูรณาการข้ามมิติ โดยใช้ “ผ้าผืน” เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงข้อมูลภาคสนามกับกรอบทฤษฎีอย่างเป็นระบบ และขยายการ วิเคราะห์จากเชิงสัญลักษณ์สู่พลวัตของชีวิตประจำวันอย่างลึกซึ้ง

4) ผ้าผืนในฐานะสื่อกลางของอัตลักษณ์หลากหลายมิติและความสัมพันธ์อันซับซ้อน ระหว่างอัตลักษณ์แต่ละประเภท

ผ้าผืนมิใช่เพียงตัวแทนของอัตลักษณ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่เป็น “พื้นที่ทาง วัฒนธรรม” (Naroll, 1964; Hall, 2019) ที่หลอมรวมอัตลักษณ์ทั้งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สังคม เพศ เศรษฐกิจ สุนทรียะ ชาติพันธุ์ และคติความเชื่อ โดยในแต่ละบริบทการใช้งาน ผ้าผืนเชื่อม โยงอัตลักษณ์เหล่านี้อย่างพลวัต เช่น ผ้าปักที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกขวัญ สะท้อนทั้งอัตลักษณ์ทาง ความเชื่อ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ (Geertz, 1973; He Hu, 2017) และบทบาททางเพศของ ผู้หญิงชาวม้ง ส่วนผ้าผืนที่ผลิตเพื่อจำหน่ายเผยให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สุนทรียะ และ สถานะทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Paul Brass (1991) ที่มองอัตลักษณ์เป็น “เครื่องมือทาง ยุทธศาสตร์” ภายใต้บริบทเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากนี้ การเลือกใช้ลวดลายดั้งเดิมในสินค้า ใหม่ หรือการสวมชุดม้งในเวทีราชการและกิจกรรมสาธารณะ แสดงถึง “การกำหนดเขตแดน อัตลักษณ์” (Wang Mingke, 2008) ซึ่งปรับเปลี่ยนตามบริบทและบทบาทของแต่ละบุคคล เช่นเดียวกับการปักผ้าของผู้หญิงชาวม้งที่สะท้อนการเจรจาระหว่างอัตลักษณ์ทางเพศ สุนทรียะ และ เศรษฐกิจ อัตลักษณ์จึงเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน เมื่อเปรียบเทียบกับงาน

ของวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้าง ชำรงรักษา และต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทย” ของสุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) แม้จะศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์หลายมิติในบริบทของการย้ายถิ่นและโลกาภิวัตน์ แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์วัตถุทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบในฐานะ “พื้นที่ร่วม” ของการสร้างอัตลักษณ์ เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่อง “Minangkabau: From Ethnic Identity to National Identity” ของ Yang Junchu (2022) ซึ่งแม้จะกล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากอัตลักษณ์ชาติพันธุ์สู่ชาติ แต่ยังเน้นที่โครงสร้างศาสนาและชาติพันธุ์ โดยไม่พิจารณาความสัมพันธ์ข้ามมิติในชีวิตประจำวัน ในทางกลับกัน งานวิจัยครั้งนี้เสนอให้ “ผ้าหมี่” ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ร่วมทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์หลากหลายมิติอย่างมีชีวิต เช่น การปักผ้าไม่สะท้อนเพียงสุนทรียะ แต่รวมถึงบทบาทเพศ (Tajfel & Turner, 1979) การเรียนรู้ทางสังคม (Bandura, 2001) และเศรษฐกิจของผู้หญิง การใช้วลยคำดั้งเดิมในบริบทสมัยใหม่สะท้อนความทรงจำทางวัฒนธรรม (Hall, 2019) ที่ผสานกับการสร้างมูลค่าในตลาด ขณะเดียวกัน การเลือกเสื้อผ้าในพิธีรัฐหรือเวทีสินค้า ยังแสดงการตอบสนองต่อนโยบายรัฐ และการกำหนด “พรมแดนทางวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวโดยสรุป ผ้าหมี่คือ “จุดตัด” ที่กระบวนการก่อร่าง ปรับตัว และต่อรองอัตลักษณ์หลากหลายประเภทเกิดขึ้นพร้อมกันในชีวิตจริงของชาวม้ง โดยมีพลวัตทั้งเชิงพื้นที่ ประวัติศาสตร์ และปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ประเภทต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม สังคม และชาติพันธุ์ เพื่อเข้าใจกลไกการเกื้อหนุนหรือความขัดแย้งของอัตลักษณ์ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงเร็ว
2. ควรเปรียบเทียบผ้าหมี่กับสื่อวัฒนธรรมอื่นของชาวม้ง เช่น ภาษา ดนตรี พิธีกรรม หรือเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อวิเคราะห์ผลต่อการก่อร่างอัตลักษณ์ในแต่ละมิติ
3. ควรศึกษาทฤษฎีที่หลากหลาย โดยเฉพาะทฤษฎีหลังอาณานิคมและทฤษฎีเพศภาวะ ซึ่งช่วยอธิบายพลวัตของอัตลักษณ์ในบริบทของรัฐ-ชาติ และวิเคราะห์บทบาทของสตรีม้งในเชิงเพศและอำนาจ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรส่งเสริมบทบาทของชุมชนม้งในการอนุรักษ์ผ้าหมี่ ทั้งด้านการขึ้นทะเบียนมรดก การออกแบบกิจกรรมวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน
2. ควรสนับสนุนงบประมาณและกลยุทธ์ในการสร้างแบรนด์ผ้าหมี่ ทั้งด้านการตลาด การออกแบบ และช่องทางจำหน่าย เพื่อยกระดับเศรษฐกิจวัฒนธรรม

3. ควรพัฒนาแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่อิงองค์ความรู้ของชาวม้ง โดยเน้นการถ่ายทอดคุณค่าอย่างลึกซึ้ง และหลีกเลี่ยงการลดทอนอัตลักษณ์ด้วยการบริโภคเชิงท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเชิงการศึกษาและวัฒนธรรม

1. แม้บางโรงเรียนในชุมชนม้งมีการสอนเกี่ยวกับผ้าม้งอยู่แล้ว ควรพัฒนาเนื้อหาให้ลึกซึ้งขึ้น โดยเชื่อมโยงกับมิติของอัตลักษณ์ เช่น เพศ สุนทรียะ และเศรษฐกิจ

2. ควรส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผ่านสื่อดิจิทัลหรือโครงการวิจัยเยาวชน รวมถึงจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัล เพื่อธำรงอัตลักษณ์ในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

3. ควรขยายกิจกรรมเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชนและภูมิภาค เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนม้ง

1. ควรขยายพื้นที่เรียนรู้เกี่ยวกับผ้าม้งไปยังชุมชนม้งอื่น เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เยาวชนอย่างทั่วถึง

2. ควรส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงและคนรุ่นใหม่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนวัฒนธรรมผ้าและการพัฒนาสินค้า

3. ควรส่งเสริมความตระหนักร่วมถึงคุณค่าของผ้าม้งในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

บรรณานุกรม

- Abner Cohen. (2017). *Custom and Politics in Urban Africa*. London: Routledge.
- Abu, S. (2008). *The Transformation of Cultural Identity (Translated by Xiao Junming)*. Shanghai: The Commercial Press.
- Albert Bandura. (2001). *Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective*. California: Annual Review of Psychology.
- An Lizhe. (2012). *The Written Words on Clothes: A Study of Suoga Miao Costume Culture*. Beijing: Social Sciences Academic Press.
- Anthony Giddens. (1998). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Translated by Zhao Xudong. . Beijing: SDX Joint Publishing Company.
- Bettelheim, B. (2010). *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*: Vintage Books.
- Cen Xiuwen. (1993). *Hmong*: Bei Jing : Ethnic Publishing House.
- Chen Jianmin. (2002). *Contemporary Middle East*. Beijing: Peking University Press.
- China Intangible Cultural Heritage Network. (2018). Miao Wax Dyeing Technique (Guizhou Province). Retrieved from https://www.ihchina.cn/project_details/13988.html
- Clifford Geertz. (2000). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Erik Erikson. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton.
- Fan Ye. (2000). *Book of the Later Han*. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Fei Xiaotong. (1999). The Challenges Facing Chinese Culture in the New Century. *Literary and Art Studies*, 1, 5.
- Fei Xiaotong. (2005). *Reflection, Dialogue, and Cultural Consciousness*. Beijing: China Social Sciences Press.
- Feng Shi. (2019). *Civilization as a Stop: Ancient Astronomy, Thought, and Institutions*. Beijing: China Social Sciences Press.
- François-Marie Savina. (2009). *Histoire des Miao(Chinese Edition)*. Guiyang: Guizhou University Press.
- Fredrick Barth. (2014). *Ethnic Groups and Boundaries (Translated by Li Liqin)*. Shanghai: The Commercial Press.

- Friedman, J. (2003). *Cultural Identity and Global Process* (Translated by Guo Jianru). Shanghai: The Commercial Press.
- Gao Jingjing. (2564). วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง: กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, สมุทรปราการ.
- Gao Jingjing & Imthira Onkham. (2564). วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง: กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 16(1), 27-44.
- He Gang. (2006). The Neolithic Site of Hongjiang Gaomiao in Hunan. *Kaogu (Archaeology)*, 7, 34-45.
- He Hu. (2017). Culture, Structure, and Representation: An Introduction to Ethnic Group Research from the Anthropological Perspective. *Journal of Northwest University for Nationalities: Philosophy and Social Sciences Edition*, 4, 13-21.
- Hu Zhaoyi. (2014). *A Study of the Salars' Ethnic Identity*. (Master's Thesis). Lanzhou University, Gansu.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Jin Jing. (2017). *Ethnic Identity and Construction of Relationship between different Ethnic Groups-Festival of Hobbyhorse Riding Research in Western of Hunan*. (Doctoral Dissertation). Shandong University, Shandong.
- Li Chujing. (2020). *Research on Xiangxi Miao Embroidery Patterns*. (Doctoral Dissertation). Central University for Nationalities, Beijing.
- Li Xiaoming. (2010). The "Plurality" of Ethnic Identity: A Case Study of the Yao Ethnic Group in the Nanling Ethnic Corridor. *Frontiers*, 22, 148-151.
- Li Yuanyuan. (2015). The Field of Ethnic Identity: A Case Study of Ethnic Identity in Shangqiaotou Village, Shangri-La County, Yunnan. *Gansu Social Sciences*, 3, 248-251.
- Lu Sixian & Li Di. (2000). *General Theory of Archaeoastronomy*. Beijing: Forbidden City Publishing House.
- Luo Liuning. (2004). Overview of Ethnic Group Research. *Journal of Southwest University for Nationalities: Humanities and Social Sciences Edition*, 4, 5-16.
- Ma Xuefeng. (2007). Several Theoretical Perspectives on Sociological Ethnic Group Relations.

Northwest Ethnic Studies, 2, 129-138.

Max Weber. (2010). *Economy and Society (Translated by Yan Kewen)*. Shanghai: Shanghai Century Publishing Group.

Mihaly Csikszentmihalyi. (2008). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper Perennial Modern Classics.

Murphy, R. (2009). *An Introduction to Cultural and Social Anthropology*. Translated by Wang Zhuojun. Shanghai: The Commercial Press.

Nicholas Tapp. (2002). *The Hmong of China: Context, Agency, and the Imaginary*. Leiden: Brill Academic Pub.

Pierre Bourdieu. (2002). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated by Liu Hui. Nanjing: Yilin Press.

Raoul Naroll. (1964). On Ethnic Unit Classification. *Current Anthropology*, 5(4), 283-312.

Ren Chan, Y. H., & Shen Hongjing,. (2018). Research on traditional embroidery pattern art of Miao nationality in Wenshan state of Yunnan. *Textile Report*, (10), 68–70.

Shen Congwen. (1981). *Research on Ancient Chinese Clothing*. Hong Kong: The Commercial Press.

Shi Chaojiang. (2006). *The Moving History of Miao in the World*: Gui Zhou : Guizhou People's Publishing House.

Shi Liyun&Li Yunbing. (2004). *Hmong*: Bei Jing : China Water Conservancy and Hydropower Press.

Song Bingling. (2006). An analysis of the ‘Wan’ character pattern in Chinese culture. *Sichuan Cultural Relics*, 2, 61.

Stuart Hall. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*: London: Sage/The open university.

Stuart Hall. (2019). *Essential Essays, Volume 2: Identity and Diaspora*. Durham: Duke University Press Books.

Sun Jiuxia. (1998). Ethnic Groups and Ethnic Group Identity. *Journal of Sun Yat-sen University(Social Science Edition)*, 1998,2:23-30. (CSSCI).

Tajfel. (1957). Value and the perceptual judgement of magnitude. *Psychological Review*, 64 (3), 192-204.

Tajfel. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33 (1), 1-39.

- Tajfel&Turner. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 33 (47), 33-47.
- Tajfel&Turner. (1986). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. Chicago: Psychology of Intergroup Relations.
- Tomoko Torimaru. (2018). *One Needle, One Thread - Miao(Hmong)emoidery and faicpiecework from Guizhou, China*. Beijing: China Textile Publishing House.
- Turner. (1985). Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behavior. *Advances in Group Processes*, 2, 77-122.
- Wang Mingke. (2008). *The Qiang Between Han and Tibetan: A Historical Anthropological Study of the Qiang People in Western Sichuan*. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Wang Yanhui. (2011). *A Study on the Costume of the Flower Miao in Jingzhou, Hunan*. (Doctoral Dissertation). Soochow University, Jiangsu.
- Wu Chuke & Xu Dexin. (2016). The Miao: Originating from China, spread across the world. Retrieved from <https://www.chinesefolklore.org.cn/web/index.php?NewsID=14636>
- Wu Huayu. (2016). Features of Miao batik craft in the Miao-inhabited region in Wenshan of Yunnan province. *Journal of Yunnan Minzu University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, 33(3), 133–137.
- Wu Xinfu&Long Boya. (1992). *Miao History: Si Chuan*. Sichuan Ethnic Publishing House.
- Xia Ruyue. (2022). *A study of Miao women's dress in Xiangxi*. (Master's Thesis). Soochow University, Soochow.
- Xu Jingyu & Zhou Meng. (2023). Form and Symbol Interpretation of the Geometric Pattern of Pleated Skirt of Miao Nationality in Guizhou Province: With the Pleated Skirt in Fuquan, Anlong and Ziyun Areas as Example. *Art & Design Research*(5), 59–67.
- Yang Fuwang. (1998). The "swastika" symbol and reproductive worship. *Sichuan Cultural Relics*, 1, 31-33.
- Yang Junchu. (2022). *Minangkabau: From Ethnic Identity to National Identity*. (Doctoral Dissertation). Beijing Foreign Studies University, Beijing.
- Yang Qinglin. (2012). *Outline of the General History of the Chinese Nation*. Beijing: Contemporary China Publishing House.
- Yang Wanxuan. *Study on the Miao of Guizhou*. Guiyang: Guizhou University Press.

- Yang Yuanxiang. (2022). *Guizhou Miao Costume Based on Structural Semiotics Research on Embroidery Patterns*. (Master's Thesis). Qingdao University of Technology, Qingdao.
- Yang Yuping. (2022). The Theoretical Connotation and Contemporary Value of Aesthetic Identity. *Journal of Guangxi University for Nationalities (Philosophy and Social Sciences Edition)*, 4, 159-164.
- Yi Ming. (1980). *Shan Hai Jing [The Classic of Mountains and Seas]*. Shanghai: Shanghai Guji Publishing House.
- Yu Jingzhu. (2020). *The Style Evolution and Aesthetic Transformation of the Miao Wax Printing in Danzhai and Rongjiang*. (Doctoral Dissertation). Central University for Nationalities, Beijing.
- Yu Weiren. (2007). *The Sacred Land of the Miao*. Qingdao: Qingdao Publishing House.
- Yu Xiaohui. (2019). *Research on the Relationship Between Cultural Identity and the Construction of a Harmonious Society*. Beijing: China Social Sciences Press.
- Zeng Jing. (2012). *A Study on the Identity of Female Images in the Epic Ballads of Ethnic Minorities in Yunnan*. (Doctoral Dissertation). Yunnan University, Yunnan.
- Zhang Kejia. (2015). *The Structure, Characteristics, and Mechanism of Ethnic Religious Identity: A Study Based on the Indigenous Religion of the Yi People in Liangshan*. (Doctoral Dissertation). Minzu University of China, Beijing.
- Zhang Xiao, Z. H. P. L. (2015). *Representative Costumes of the Miao Ethnic Group in Guizhou*. Guizhou: Guizhou University Press.
- Zhang Yangyang. (2013). *A Survey on National Identity, Ethnic Identity, and Cultural Identity in Tibet and Xinjiang*. (Doctoral Dissertation). Minzu University of China, Beijing.
- Zhang Yuanshan. (2018). *The Art of Jade: Decoding the Source Code of Chinese Civilization*. Beijing: Zhonghua Book Company.
- ZhangYingrui&ZuoBin. (2006). Social Identity Theory and Its Development. *Psychological Science Progress*, 14(3), 475-480.
- Zhong Xingxing. (2014). *Research on Modern Cultural Identity Issues* (Doctoral Dissertation). School of the Central Committee of the CPC, Beijing.
- Zhou Meihui. (2022). *A Study on the Transformation of Xijiang Miao Embroidery in the Context of Tourism*. (Master's thesis). Guizhou Minzu University, Guizhou.

Zhou Meng. (2010). *A Comparative Study of the Clothing Culture of Miao and Dong Women*.

(Doctoral Dissertation). Central University for Nationalities, Beijing.

Zhou Ying. (2012). *The Meaning, Imagination, and Construction : An Anthropological Observation of Contemporary Chinese Exhibition-Type Miao Clothing Design*. (Doctoral Dissertation).

Central University for Nationalities, Beijing.

Zhuang Kongshao. (2005). *An Introduction to Anthropology*. Taiyuan: Shanxi Education Press.

Zuo Bin&Wen Fangfang. (2017). Cultural Identity of Contemporary Chinese People. *Bulletin of the Chinese Academy of Sciences*, 32(2), 175-187.

เกศินี ศรีรัตน์. (2553). บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้งบ้านหนองหอย ต. แม่แรม อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

โกสุม สายใจ. (2549). สุนทรียภาพของชีวิต. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

โชติกา ศรีประเสริฐ. (2554). "อัตลักษณ์"(Identity) คุณลักษณะเฉพาะตัวของชาติพันธุ์. การบริหารและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 6(1), 12-17.

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2555). แม่ว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กระทรวงมหาดไทย. (2003). คู่มือและแนวทางการจัดทำโครงการและกิจกรรมร่วมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547 ในส่วนของกระทรวงมหาดไทย และจังหวัด.

กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. สำนักนโยบายและแผน.

กิตติคุณ วัฒนะ จูฑะวิภาต. (2555). ผ้าทอกับชีวิตคนไทย: คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่: กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

คณะวิชาการ The Justice Group. (2562). พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.2522 (ฉบับปลดล็อกกัญชา). กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร.

ณัฐนา นวลยัง. (2560). เครื่องแต่งกายที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์ไทยตั้งแต่ปีพ.ศ.2544-2557. *Veridian E-Journal*, 10(1), 1994-2007.

นันทนัย ประสานนาม. (2550). เพศ ชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง *Touch of Pink* (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., กรุงเทพฯ.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ใน วาทกรรมอัต

ลักษณ์: กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ภัทรินันท์ พันธุ, ว. พ. ณ. ส., พิมพ์พิศ พิมพิสุทธิ.. (2564). การส่งเสริมเอกลักษณ์ลวดลายผ้าเขียน

เทียนชาวม้งสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย.
วารสารนิติ รัฐกิจ และสังคมศาสตร์ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 5(1),
147-172.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ: กรุงเทพฯ: สยามเพรส
แมเนจเม้นท์.

ราชกิจจานุเบกษา. (2478). พระราชบัญญัติกัณหา พุทธศักราช ๒๔๗๘. ราชกิจจานุเบกษา

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554: กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.

วิชชุพงษ์ ศวรรศาสตร์กุล และณัฐกร หิรัญโท. (2561). พิธีกรรมการแต่งงานของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วย
ทรายเหนือ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรม
ท้องถิ่น, 2(2), 95-06.

วิชชุพงษ์ ศวรรศาสตร์กุล. (2564). การศึกษาภาษาม้งบ้านตูปือ ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัด
เลย. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า, 8(3), 151–161.

วินิตรา ลีละพัฒนา และคณะ. (2554). การพัฒนาชุมชนบ้านแม่สาใหม่ให้เป็นไปตามมาตรฐานโฮมส
เตย์ไทย เพื่อให้การให้บริการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ศราณี เวศยาสรินทร. (2561). การสร้างอัตลักษณ์คนใต้ผ่านหนังตะลุง. (คุณฉันทิพนธ์ปรัชญาคุณฉ
ันทิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

ศักราช ฟ้าขาว. (2558). การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด
แม่ฮ่องสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). (2557). เอกลักษณ์และลวดลายผ้าชาวเขา.
พระนครศรีอยุธยา: บริษัท สยามคัลเลอร์พรีน จำกัด.

สไบทิพย์ ตั้งใจ. (2558). การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานก
กก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

สมัย สิทธิธรรม. (2542). สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่วัว”: กรุงเทพฯ : บริษัท 2020
เวิลด์มีเดีย จำกัด.

สมัย สุทธิธรรม. (2541). สารคดีชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูง "แม่วัว" กรุงเทพฯ : เลิฟแลนด์เพรส.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). เอกสารแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงจากประสบการณ์ไตรภาคีและระบบภูมิปัญญาชนเผ่า เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพตามระบบองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชนเผ่าม้ง: กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2553). การสื่อสารเพื่อสร้าง ชำรงรักษา และต่อรองอัตลักษณ์ ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

สุธี จันทร์ศรี. (2557). แฉนวงประยุดต์ไทยดำ : การต่อรองอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี. (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

สุจินดา คูแสง. (2564). มิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้ง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่.

สุรพงษ์ บุญนาค. (2506). ชาวเขา : เรื่องและภาพจากชีวิตจริงของชาวเขานบนแผ่นดินไทย.

สุระเกียรติ รัตนอำนวยศิริ. (2565). ทูนทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สู่ผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัย. วารสารศิลปกรรมบูรพา, 51–69.

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง. (2552). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน. Retrieved from www.pongyeang.go.th

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง. (ม.ป.ป.). ตามรอยพระบาทยาดรา ณ บ้านม้ง ดอยแม่สา. Retrieved from <https://erp.mju.ac.th/OpenFile.aspx?id=NzcwNTc=>

อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด: กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อัญชลี น่วมมี. (2554). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

ชุดที่ ๑

ผ้าไหม: พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาดำบลโป่งแยง

อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

(HMONG FABRIC: DEVELOPMENT AND IDENTITY OF HMONG ETHNIC GROUP, A CASE STUDY OF PONGYANG SUB-DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE)

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ค้าขายผ้าไหม จำนวน 10 คน กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าไหม จำนวน 15 คน กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 5 คน กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน และกลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่/เดือน/พ.ศ. ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ เริ่มต้นเวลา..... สิ้นสุดเวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

รหัสผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....

ประเด็นหลักของคำถามหลักประกอบด้วย

- ผ้าไหมในช่วงปี พ.ศ. 2530-2540

ผ้าไหมที่ถูกผลิตในช่วงปี พ.ศ. 2530-2540 มีลักษณะและความหมายของตัวผืนผ้าอย่างไร (เช่น วัสดุ สี รูปแบบ ลวดลาย และเครื่องประกอบ)

.....

.....

ผ้าไหมในช่วงปี พ.ศ. 2530-2540 ใช้เครื่องผลิตและกรรมวิธีการผลิตอย่างไร

.....

.....

ผ้าไหมในช่วงปี พ.ศ. 2530-2540 มีบทบาทอย่างไร (ทั้งสังคมภายในและสังคมภายนอก)

.....

BUU-IRB Approved

1 Feb 2024

- คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2540-2550

คำนึงที่ถูกผลิตในช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 มีลักษณะและความหมายของตัวสินค้าอย่างไร (เช่น วัสดุ
สี รูปแบบ ลวดลาย และเครื่องประกอบ)

.....

.....

คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 ใช้เครื่องผลิตและกรรมวิธีการผลิตอย่างไร

.....

.....

คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 มีบทบาทอย่างไร (ทั้งสังคมภายในและสังคมภายนอก)

.....

- คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2550-2560

คำนึงที่ถูกผลิตในช่วงปี พ.ศ. 2550-2560 มีลักษณะและความหมายของตัวสินค้าอย่างไร (เช่น วัสดุ
สี รูปแบบ ลวดลาย และเครื่องประกอบ)

.....

.....

คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2550-2560 ใช้เครื่องผลิตและกรรมวิธีการผลิตอย่างไร

.....

.....

คำนึงในช่วงปี พ.ศ. 2550-2560 มีบทบาทอย่างไร (ทั้งสังคมภายในและสังคมภายนอก)

.....

BUU-IRB Approved
1 Feb 2024

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

ชุดที่ ๒

ผ้าฝั่ม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่ม กรณีศึกษาดำบลโป่งแยง

อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

(HMONG FABRIC : DEVELOPMENT AND IDENTITY OF HMONG ETHNIC GROUP, A CASE STUDY OF PONGYANG SUB-DISTRICT, MAERIM DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE)

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่มผ่านผ้าฝั่มในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ผลิตผ้าฝั่ม จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ค้าขายผ้าฝั่ม จำนวน 10 คน กลุ่มชาวบ้านที่ใช้ผ้าฝั่ม จำนวน 15 คน กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 5 คน กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน และกลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่/เดือน/พ.ศ. ที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ เริ่มต้นเวลา..... สิ้นสุดเวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

รหัสผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....

ประเด็นหลักของคำถามหลักประกอบด้วย

- ผ้าฝั่มได้สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่มอย่างไร

.....

.....

- อัตลักษณ์ทางวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่ม

ผ้าฝั่มในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอัตลักษณ์ทางวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่มอย่างไร

.....

.....

BUU-IRB Approved

1 Feb 2024

4

อัตลักษณ์ทางวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

อัตลักษณ์ทางวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีผลต่อการผลิตผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

- อัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผ้าไหมในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างไร

.....

.....

อัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

อัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีผลต่อการผลิตผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

- อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ผ้าไหมในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างไร

.....

.....

อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีผลต่อการผลิตผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

BUU-IRB Approved
1 Feb 2024

5

- อุดมการณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ห้ามม้งในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอุดมการณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างไร

.....

อุดมการณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้น โดยห้ามม้งอย่างไร

.....

อุดมการณ์ทางคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีผลต่อการผลิตห้ามม้งอย่างไร

.....

- อุดมการณ์ทางสุนทรียภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ห้ามม้งในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอุดมการณ์ทางสุนทรียภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างไร

.....

อุดมการณ์ทางสุนทรียภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้น โดยห้ามม้งอย่างไร

.....

อุดมการณ์ทางสุนทรียภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีผลต่อการผลิตห้ามม้งอย่างไร

.....

- อุดมการณ์ทางสุนทรียภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ห้ามม้งในแต่ละช่วงเวลาได้แสดงอุดมการณ์ทางค่านิยมและโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่างไร

.....

อุดมการณ์ทางค่านิยมและโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกสร้างขึ้น โดยห้ามม้งอย่างไร

.....

BUU-IRB Approved

1 Feb 2024

6

อัตลักษณ์ทางค่านิยมและโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์มีผลต่อการผลิตผ้าไหมอย่างไร

.....

.....

- คุณค่าของผ้าไหม

ผ้าไหมได้แสดงคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างไร

.....

.....

ผ้าไหมได้แสดงคุณค่าทางศิลปะอย่างไร

.....

.....

ผ้าไหมได้แสดงคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างไร

.....

.....

คุณค่าของผ้าไหมสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนชาวแม้งอย่างไร

.....

.....

คุณค่าของผ้าไหมสามารถส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไร

.....

.....

BUU-IRB Approved

1 Feb 2024

คำถามหลักสำหรับการสัมภาษณ์

1. ผ้าผืนในแต่ละปีระหว่างปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันได้นิยมใช้วัสดุไหนบ้างมาทอเป็นผ้า และนิยมใช้เป็นสีอะไร
2. เครื่องทอผ้าผืนตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันมีพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีผลต่อการทอผ้าผืนอย่างไร
3. กรรมวิธีของการทอผ้าผืนตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และปัจจุบันคิดว่ายังมีจุดที่ต้องพัฒนาและแก้ไขบ้างไหม
4. ปัจจุบันชาวผืนยังนิยมทอผ้ามาทำผลิตภัณฑ์หรือชุดผืนด้วยตนเองไหม
5. ตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบัน ชาวผืนได้นิยมใช้ผ้าทอมาทาอะไรต่อ
6. ปัจจุบันชาวผืนยังนิยมทอผ้ากี่ผืนไหม ทำไม และผ้ากี่ผืนมีความหมายต่อชาวผืนอย่างไร
7. มีตัวอย่างหรือภาพถ่ายของผลิตภัณฑ์ผ้าผืนที่ผลิตตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันไหม
8. ผลิตภัณฑ์ผ้าผืนในแต่ละช่วงเวลาได้นิยมทำจากผ้าชนิดใด สีแบบไหน รูปแบบไหน และทำไม
9. การปักผ้าผืนตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบัน มีเครื่องปักและกลวิธีการปักที่เปลี่ยนแปลงไหม
10. ผ้าปักผืนในตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบัน ได้นิยมปักเป็นลวดลายอะไรบ้าง แต่ละลวดลายมีความหมายอะไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
11. ลวดลายแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ของผืนมีอะไรบ้าง แตกต่างอย่างไร และนิยมปักในผ้าประเภทไหนบ้าง ทำไม
12. ผ้าเขียนเทียนผืนมีกรรมวิธีการทำอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันไหม
13. ผ้าเขียนเทียนผืนในปีพ.ศ.2530-ปัจจุบันได้นิยมทำเป็นลวดลายอะไรบ้าง มีความหมายอะไร และนิยมเขียนบนผ้าแบบไหน
14. ชาวผืนนิยมใช้ผ้าผืนในวันธรรมดาไหม อย่างไร
15. ในแต่ละประเพณีหรืองานสำคัญของผืน ชาวผืนทั้งชายและหญิงนิยมใช้ผ้าผืนแบบไหนมาทำอะไร และมีความหมายอย่างไร
16. ตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบัน คุณคิดว่าคนนอกหมู่บ้านได้ให้ความสนใจกับผ้าผืนอย่างไร
17. หน่วยงานต่าง ๆ เช่น รัฐบาลและมหาวิทยาลัยได้เคยทำการส่งเสริมผ้าผืนของชุมชนไหม อย่างไร และได้ส่งผลต่อผ้าผืนและชุมชนอย่างไร

BUU-IRB Approved
1 Feb 2024

8

18. คุณคิดว่า ผ้าไหมได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกอย่างไร และเริ่มปรากฏให้เห็นชัดจากผลิตภัณฑ์ผ้าไหมตั้งแต่ช่วงปีไหน
19. คุณคิดว่า กลุ่มคนที่ไม่ใช่ชาวม้งได้ให้ความสนใจกับผ้าไหมไหม อย่างไร และมีผลต่อผ้าไหมและชุมชนอย่างไร
20. ผ้าไหมและลวดลายผ้าไหมได้แสดงถึงความเชื่อของม้งอะไร และอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไหม
21. ผ้าไหมได้แสดงความสุขอย่างไร และคุณคิดว่ารูปแบบ สี และลวดลายแบบไหนสวย และทำไมคุณคิดว่ามันสวย
22. ตั้งแต่ปีพ.ศ.2530-ปัจจุบัน รสนิยมของคุณที่มีต่อผ้าไหมได้มีการเปลี่ยนแปลงไหม ทำไม และอย่างไร
23. คุณคิดว่าผ้าไหมที่นิยมในปัจจุบันกับผ้าไหมที่นิยมในช่วงปีพ.ศ. 2530 มีความเหมือนและความแตกต่างไหม อย่างไร
24. คุณคิดว่าผ้าไหมมีคุณค่าต่อศิลปะในปัจจุบันอย่างไร
25. คุณคิดว่าประเด็นไหนของผ้าไหมเป็นสิ่งที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ของม้งที่สุด และทำไม
26. คุณคิดว่าประเด็นไหนของผ้าไหมเป็นประเด็นที่ควรสืบทอดและรักษาไว้ และประเด็นไหนควรทำการแก้ไขหรือพัฒนา
27. คุณคิดว่าการผลิตผ้าไหมควรผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่ของม้งไหม อย่างไร และทำไม
28. ผ้าไหมได้สร้างประโยชน์ให้กับชาวม้ง ชุมชนม้ง หมู่บ้านม้ง รวมถึงสังคมอย่างไร
29. คุณคิดว่าผ้าไหมควรทำการเปลี่ยนแปลงตามกระแสของสังคมไหม อย่างไร และทำไม
30. คุณอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยทำอะไรต่อผ้าไหมในอนาคต อย่างไร และทำไม
31. คุณคิดว่าต้องทำอะไรเพื่อให้ชาวม้งในหมู่บ้านสามารถสืบทอดและรักษาวัฒนธรรมผ้าไหมต่อ

BUU-IRB Approved
1 Feb 2024

เลขที่ IRB4-034/2567

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาโครงการวิจัย

รหัสโครงการวิจัย: G-HU 346/2566

โครงการวิจัยเรื่อง: ฝ่าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

หัวหน้าโครงการวิจัย: Ms. JINGJING GAO

หน่วยงานที่สังกัด: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการหลัก (งานนิพนธ์/ วิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์):

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทพพร มังธานี หน่วยงานที่สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการร่วม (งานนิพนธ์/ วิทยานิพนธ์/ ดุษฎีนิพนธ์):

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศ โตอดิเทพย์ หน่วยงานที่สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วิธีทบทวน: ☒ Exemption ☐ Expedited ☐ Full board

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ สวัสดิภาพ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัยและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ (ดูตามเอกสารตรวจสอบ)

1. แบบเสนอเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	ฉบับที่ 3 วันที่ 22 เดือน มกราคม พ.ศ. 2567
2. โครงการวิจัยฉบับภาษาไทย	ฉบับที่ 1 วันที่ 22 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2566
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 1 วันที่ 18 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2566
4. เอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 1 วันที่ 18 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2566
5. แบบเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น แบบบันทึกข้อมูล (Data Collection Form) แบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	ฉบับที่ 1 วันที่ 22 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2566
6. เอกสารอื่น ๆ (ถ้ามี)	ฉบับที่ - วันที่ - เดือน - พ.ศ. -

วันที่รับรอง : วันที่ 1 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

วันที่หมดอายุ : วันที่ 1 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

(ดร.พิมลพรรณ เลิศล้ำ)

ประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สำหรับโครงการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา

ชุดที่ 4 (กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

**หมายเหตุ การรับรองนี้มีรายละเอียดตามที่ระบุไว้ด้านหลังเอกสารรับรอง **

ภาคผนวก ค
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

บ้านแม่ตาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ (หมู่ที่ 6)			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	ผู้ผลิตฝ้าย 8 (ผู้ค้าขายฝ้าย)	28 มีนาคม 2567	หญิง
2	ผู้ผลิตฝ้าย 9 (ผู้ค้าขายฝ้าย)	29 มีนาคม 2567 / 11 กรกฎาคม 2567	หญิง
3	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 3	28 พฤศจิกายน 2566	ชาย
4	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 4	29 พฤศจิกายน 2566	ชาย
5	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 5	14 มกราคม 2567	หญิง
6	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 6	14 มกราคม 2567	หญิง
7	ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 6	27 มีนาคม 2567	หญิง
8	ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 7	11 กรกฎาคม 2567	หญิง
9	ปราชญ์ชาวบ้าน 1	28 พฤศจิกายน 2566	ชาย
10	ปราชญ์ชาวบ้าน 2	28 พฤศจิกายน 2566	ชาย

บ้านบวกจั่น ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ (หมู่ที่ 7)			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	ผู้ผลิตฝ้าย 5	26 มีนาคม 2567	หญิง
2	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 1	26 พฤศจิกายน 2566	หญิง
3	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 2	26 พฤศจิกายน 2566	หญิง
4	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 17	26 มีนาคม 2567	หญิง
5	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้าย 18	26 มีนาคม 2567	หญิง
6	ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 3	26 มีนาคม 2567	หญิง
7	ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 4	26 มีนาคม 2567	หญิง

บ้านบวกเตี้ย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ (หมู่ที่ 8)			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	ผู้ผลิตฝ้าย 6	26 มีนาคม 2567	หญิง
2	ผู้ผลิตฝ้าย 7	26 มีนาคม 2567	หญิง

3	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 7	14 มกราคม 2567	หญิง
4	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 9	14 มกราคม 2567	หญิง
5	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 16	26 มีนาคม 2567	หญิง
6	ชาวบ้านที่ที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 5	28 มีนาคม 2567	หญิง

บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ (หมู่ที่ 9)			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 8	14 มกราคม 2567	หญิง
2	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 10	28 มีนาคม 2567	หญิง
3	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 13	28 มีนาคม 2567	หญิง
4	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 14	28 มีนาคม 2567	หญิง
5	ชาวบ้านที่เคยใช้ฝ้ายมั่ง 19	10 กรกฎาคม 2567	หญิง
6	ชาวบ้านที่ที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1	26 มีนาคม 2567	หญิง
7	ชาวบ้านที่ที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 2	28 มีนาคม 2567	หญิง
8	ปราชญ์ชาวบ้าน 4	28 มีนาคม 2567	ชาย

บ้านแม่ตาน้อย ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ (หมู่ที่ 10)			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	ผู้ผลิตฝ้ายมั่ง 1 (ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง)	29 พฤศจิกายน 2566 / 27 มีนาคม 2567 / 5 กรกฎาคม 2567	หญิง
2	ผู้ผลิตฝ้ายมั่ง 2 (ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง)	29 พฤศจิกายน 2566 / 27 มีนาคม 2567 / 7-8 กรกฎาคม 2567	หญิง
3	ผู้ผลิตฝ้ายมั่ง 3 (ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง)	26 มีนาคม 2567 / 7 กรกฎาคม 2567	หญิง
4	ผู้ผลิตฝ้ายมั่ง 4 (ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง)	7-8 กรกฎาคม 2567	หญิง
5	ผู้ผลิตฝ้ายมั่ง 10 (ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง)	12 กรกฎาคม 2567	หญิง
6	ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง 1	27 พฤศจิกายน 2566	หญิง
7	ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง 2	25 มกราคม 2567	หญิง
8	ผู้ค้าขายฝ้ายมั่ง 4	7 กรกฎาคม 2567	หญิง

9	ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามี้ง 11	26 มีนาคม 2567	ชาย
10	ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามี้ง 12	26 มีนาคม 2567	ชาย
11	ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้ามี้ง 15	29 มีนาคม 2567	หญิง
12	ปราชญ์ชาวบ้าน 3	27 มีนาคม 2567	ชาย

อื่น ๆ			
ลำดับ	ประเภทผู้ให้ข้อมูล	วันที่สัมภาษณ์	เพศ
1	เจ้าหน้าที่ 1 (เจ้าหน้าที่อบต.)	29 พฤศจิกายน 2566	ชาย
2	เจ้าหน้าที่ 2 (ครูโรงเรียน)	26 มีนาคม 2567	หญิง
3	เจ้าหน้าที่ 3 (ครูโรงเรียน)	28 พฤศจิกายน 2566	หญิง

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	JINGJING GAO
วัน เดือน ปี เกิด	26 November 1997
สถานที่เกิด	Guizhou, China
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	Tao Thong Dormitory 4, Burapha University, 169 Long Had Bangsaen Road, Saen Suk, Mueang, ChonBuri 20131
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	unemployed
ประวัติการศึกษา	Master's degree in Communicative Thai as a Second Language, Faculty of Liberal Arts, Huachiew Chalermprakiet University. Bachelor's degree in Thai Language and Culture, Faculty of Liberal Arts, Mae Fah Luang University.